

DIVI BRUNONIS

CARTHUSIANORUM INSTITUTORIS

OPERUM TOMUS SEU PARS II

CONTINENS

EXPOSITIONES IN OMNES EPISTOLAS PAULI

RECENSITUS ET EMENDATUS

Studio ac labore P. Theodori PETRÆI, Campensis, Coloniensis Carthusiæ alumni; idque de voluntate reverendissimi Patris generalis, totius ordinis ministri.

Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei.
(Psal. LI, vers. 40.)

VENERABILI IN CHRISTO PATRI

DOMINO

HECTORI HENIO, VITENSI,

Carthusiæ Trevirensis Priori, ac provinciæ Rheni Visitatori prudentissimo.

Alphonsus, Aragoniæ rex, ut vir erat litteris et earum cultoribus apprime deditus, cum aliquando de pretiosarum rerum jactura sermo haberetur, admodum reverende in Christo Pater, persancte affirmavit malle se gemmas, uniones ac margaritas, quas quidem possidebat in omnem terrarum orbem diffamissimas, quam libros qualescunque amittere: nimirum judicabat libros esse scientiarum scrinia, animorum pascua, divorum oracula; nec damnosius hominem ab ulla re quam hisce conchis et conalibus sapientiæ abesse posse. Quod si ille nec immensis opibus æstimavit quoscumque libros, nullum quippe rebatur adeo insulsum reperiri quin micam aliquam sanæ doctrinæ saperet; quanto pretio pendant oportet Carthusiani clientes sanctissimi patriarchæ sui volumina, quibus religiosæ perfectionis medulla et incognita illa filiis sæculi dulcedo concluditur? Hæc profecto spiritualis penaria sunt, ad omnium alumnorum vestrorum necessitatem sic instructa, et sacræ Carthusianorum familiæ propria, alieno ut comætu nihil egeat, iis vero deficientibus, mox exterorum ordinum implorare abundantiam cogeretur. Hæc domestica viridaria, quæ saluberrimas ægris sanisque animis herbas ac radices suppeditant. Hæc vestigia angelicæ doctrinæ, quam ut hæredes sui sequerentur, beatissimus Bruno tribus post se monumentis consignatam reliquit.

Uterioribus supersedeo; jam enim conspicaris, venerabilis in Christo Pater, quem in scopum hujusmodi a me commemorari cœpta sint, videlicet ut satis tibi factum judices semestri industria mea, qui curas et facultates eo contuli, quo hæreditaria illa suppellex operum divi patriarchæ vestri a pulvere ac squallore errorum tandem detergeretur, et vestigia, quæ dixi, cœlestis doctrinæ, usu et temporis diuturnitate propemodum deleta, reformarem. Atque hæc omnia zelo excitatus R. P. V., quæ a præsentis interitu vindicavit in Lotharingia Carthusiam Rutilanam; Trevirensensem vero ea vigilantia hucusque tuetur, citius ut Argum fallas, quam in illam vitii facies, excubante Hectore Henio, irrepat.

Quæ cum ita sint, sicut dubitare nolim quin clarissimis utilissimisque passim facinoribus insius omnes

doni nimio pere afficiantur, ita et secundum hunc tomum præfati D. Brunonis, quem ad universi S. ordinis vestri emolumentum recudi, et R. P. V. singulatim nuncupare visum est, gratum optatumque ipsi obventurum confido. Valeat.

Coloniæ Agripp., prid. Kalend. Octob. 1611.

Venerabilis in Christo . v.
observantiss.

BERNARDUS GUALTERI, civis et bibliopola
Coloniensis.

DIVI BRUNONIS EXPOSITIO IN EPISTOLAS PAULI.

S. HIERONYMI

I PRÆFATIO IN EPISTOLAS PAULI.

Primum quæritur quare post Evangelia, quæ supplementum legis sunt, et in quibus nobis exempla et præcepta vivendi plenissime digesta sunt, voluerit Apostolus has Epistolas ad singulas Ecclesias destinare. Hac autem causa factum videtur, ut scilicet initia nascentis Ecclesiæ, novis causis existentibus, præveniret, et ut præsentia atque orientia rescicaret vitia; et post futuras excluderet quæstiones, exemplo prophetarum, qui post editam legem Moysi, in qua omnia Dei mandata legebantur, nihilominus tamen doctrina sua rediviva semper populi compressere peccata; et propter exemplum vivendi, libros ad nostram etiam memoriam transmiserunt. Deinde quæritur cur non amplius quam decem Epistolas ad Ecclesias scripserit. Decem sunt enim, cum ea quæ dicitur ad Hebræos; nam reliquæ quatuor ad discipulos specialiter sunt porrectæ. Ut ostenderet Novum non discrepare a Veteri Testamento, et se contra legem non facere Moysi, ad numerum primorum Decalogi mandatorum suas Epistolas destinavit; et quot ille præceptis a Pharaone instituit liberatos, totidem hic Epistolis a diaboli et idololatriæ servitute edocet acquisitos. Nam et duas tabulas lapideas, duorum testamentorum figuram habuisse viri eruditissimi tradiderunt. Epistolam sane quæ ad Hebræos scribitur, quidam Pauli non esse affirmant, eo quod non sit ejus nomine titulata, et propter sermonis stylique distantiam: sed aut Barnabæ, juxta Tertullianum; aut Lucæ, juxta quosdam; vel certe Clementis, discipuli apostolorum, et episcopi Romanæ Ecclesiæ post apostolos ordinati. Quibus respondendum est: Si propterea Pauli non erit quia ejus non habet nomen, ergo nec alienius erit, quia nullius nomine titulatur; quod si inconveniens absurdumque est, ipsius magis esse concedenda est, quæ tanto doctrinæ suæ fulget eloquio. Sed quoniam apud Hebræorum Ecclesias A quasi destructor legis falsa suspitione habebatur, voluit tacito nomine de figuris legis et veritate Christi reddere rationem, ne odium nominis in fronte prætitulati, utilitatem excluderet lectionis. Non est sane mirum si eloquentior videatur in proprio, id est Hebræo, quam in peregrino, id est in Græco, quo cæteræ Epistolæ sunt scriptæ, sermone. Movet etiam quosdam quare Romanorum Epistola in primo sit posita, cum eam non primo scriptam ratio manifestet. Nam hanc se proficiscentem Hierosolymam scripsisse testatur, cum Corinthios et alios jam ante, ut ministerium quod secum portaturus erat, colligerent, litteris adhortatus sit. Sed inde intelligi quidam volunt ita omnes Epistolas ordinatas, ut prima poneretur, quamvis posterior fuerit destinata, ut per singulas Epistolas gradibus ad perfectiora veniretur. Romanorum namque plerique B tam rudes erant, ut non intelligerent Dei se gratia et non suis meritis esse salvatos, et ob hoc duo inter se populi conflictarent. Idcirco illos indigere asserit corrigi, vitia gentilitatis priora commemorans. Corinthiis autem jam dicit scientiæ gratiam esse concessam, et non tam omnes increpat, quam cur peccantes non increpaverunt reprehendit; sicut ait: *Auditur inter vos fornicatio*. Et iterum: *Congregatis vobis cum meo spiritu, tradere hujusmodi Satanæ*. In secunda vero Corinthii laudantur, et ut magis ac magis proficiant commonentur. Galatæ vero jam nullius criminis arguuntur, nisi hoc tantum, quod callidissimis pseudoapostolis crediderunt. C *Ephesii* sane nulla reprehensione, sed multa laude sunt digni, quia fidem apostolicam servaverunt. *Philippenses* etiam multo magis collaudantur, qui nec audire quidem falsos apostolos voluerunt. *Thessalonicenses* nihilominus in duabus Epistolis omni laude prosequitur, eo quod non solum fidem inconcussam servaverint veritatis, sed etiam in ner-

secutione civium fuerint constantes inventi. *Colosenses* autem tales erant, ut, cum ab Apostolo vis corporaliter non fuissent, hac laude digni haberentur. *Etsi corpore, inquit, absens sum, sed spiritu vobiscum sum, gaudens, et videns ordinem vestrum* (*Colos. 11, 5*). De *Hebræis* vero quid dicendum est, quorum *Thessalonicenses*, qui plurimum laudati sunt, imitatores facti esse dicuntur. Sicut ipse ait:

A Et vos fratres imitatores facti estis Ecclesiarum Dei quæ sunt in Judæa: eadem enim passi estis et vos a contribulibus vestris, quæ et illi a Judæis? (I Thes. 11, 4.) Apud ipsos quoque *Hebræos* eadem commemorat, dicens: *Nam et vinctis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam (Hebr. x, 34).*

PROLOGUS SPECIALIS IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

Romani sunt qui ex *Judæis* et gentibus crediderunt. Hi superba contentione volebant se alterutrum supponere. Nam *Judæi* dicebant: Nos sumus populus Dei, quos ab initio dilexit et fovit, nos circumcisi ex genere Abraham, sancta descendimus ex stirpe, et notus retro apud *Judæam* tantum Deus. Nos de *Ægypto* signis Dei et virtutibus liberati, mare sicco pertransivimus pede, cum inimicos nostros gravissimi fluctus involverent. Nobis pluit manna Dominus in deserto, et quasi filiis suis cæleste pabulum ministravit. Nos die noctuque in columna nobis ignisque præcessit, ut nobis in invio iter ostenderet. Atque, ut cætera ejus circa nos immensa beneficia taceamus, nos soli digni fuimus Dei legem accipere, et vocem Dei loquentis audire, ejusque cognoscere voluntatem. In qua lege nobis promissus est Christus, ad quos etiam ipse se venisse testatus est, dicens: *Non veni nisi ad oves quæ perierant domus Israel (Matth. xv, 24)*; cum vos canes potius quam homines appellaverit. *Æquumne* ergo est ut idola hodie deserentes, quibus ab initio deservistis, nobis comparemini; et non potius in proselytorum locum ex legis auctoritate et consuetudine deputemini? Et hoc ipsum non merebamini, nisi quia larga semper Dei clementia voluit vos ad nostram imitationem admittere. Gentes etiam econtrario respondebant: Quanto enim majora erga vos Dei beneficia narraveritis, tanto majoris vos criminis reos esse monstrabit. Semper enim his omnibus exististis ingrati. Nam ipsis pedibus quibus aridum mare transistis, ludebatis ante idola quæ fecistis; et ipso ore quo paulo ante ob necem adversariorum Domino cantaveratis, simulacra vobis fieri **3** poposcistis. Illis oculis quibus venerando Deum in nube vel igne conspiceretis, simulacra intuebamini. Manna quoque vobis fastidio fuit, et

B semper in deserto contra Dominum murmurastis: ad *Ægyptum*, unde vos manu valida ejecerat, redire cupientes. Quid plura? Ita patres vestri crebra pro-cavocatione Dominum irritaverunt, ut omnes in eremo morerentur, nec plus ex senioribus eorum quam duo homines terram repromissionis intrarent. Sed quid antiqua replicamus, cum, etiamsi illa minime fecissetis, de hoc solo nemo vos dignos venia judicaret quod Dominum Christum, prophetarum semper vobis vocibus repromissum, non solum suscipere nolulistis, sed etiam morte pessima peremistis? Quem ut nos cognovimus, statim credidimus, cum nobis de eo antea non fuerit prædicatum. Unde probatur quod, si idolis servivimus, non obstinationis, sed ignorantie deputandum. Qui enim cognitum illico sequimur, olim utique sequeremur, si antea cognovissemus. Sic autem vos de generis nobilitate jactatis, quasi non morum imitatio magis quam carnalis nativitas filios vos faciat esse sanctorum. Denique *Esau* et *Ismael* cum de stirpe sint *Abrahæ*, minime tamen in filiis reputantur. Illis taliter altercantibus, *Apostolus* se medium interponens, ita partium dirimit quæstiones, ut neutrum eorum sua justitia salutem meruisse confirmet, ambos vero populos et scienter et graviter deliquisse: *Judæos* quidem quod per prævaricationem legis Deum inhonoraverint; gentes vero quod, cum cognitum de creatura Creatorem ut Deum debuerint venerati, gloriam ejus in manu facta mutaverint simulacra: utrosque etiam, similiter veniam consecutos, æquales esse veracissima ratione demonstrat, præsertim cum in eadem lege prædictum et *Judæos* et gentes ad Christi fidem vocandos esse ostendat: quamobrem vicissim eos humilians, ad pacem et concordiam cohortatur.

ARGUMENTUM.

Romani sunt partis *Italiæ*. Hi præventi sunt a falsis apostolis, et sub nomine Domini nostri *Jesu Christi* in legem et prophetas erant inducti. Hos revocat *Apostolus* ad veram et evangelicam fidem, scribens eis a *Corintho*, per *Phœben*, ministram *Ecclesiæ Cenchreensis*.

PROLOGUS B. BRUNONIS.

Paulus nondum *Romam* venerat, sed per quosdam discipulos ibi prædicantes, fidem susceperant aliquot *Romani*, partim gentiles, partim *Judæi*, inter quos

erat inconveniens altercatio. Certabant enim *Judæi* se debere præferri gentilibus, et gentiles econtrario digniores *Judæis* debere se fieri asserbant. Causa

Judæorum hæc erat, quia repromissio hujus salvationis facta erat patribus eorum, ut Abraham, David et cæteris; quia etiam et Deus illis dederat legem et prophetas, quæ omnia præsignabant salvationem per Christum futuram, gentium autem in nullo horum meminerat; ideoque eos digne præferendos esse gentibus in hac salvatione. Econtrario gentiles opponabant, ideo Judæos debere judicari indigniores, quia si Deus tantam eorum diligentiam habuerat, ut quæ præmissa sunt illis tribueret, ipsi in omnibus abusi fuerant bonis Dei: prævaricando legem quam dederat: contemnendo prophetas quos miserat: ad ultimum Salvatore sibi missum damnantes crucis patibulo; quare potius in his deprimi quam exaltari deberent; sed ipsi gentiles merito præferri deberent, qui, ut primum audierunt verbum Dei, fidem suscepunt, et si ante non crediderant, quia nec legem nec prophetas habuerant, excusabiles sese asserebant. Quam seditionem quia discipuli, quorum prædicatione conversi fuerant, sedare non sufficiebant, miserunt ad Paulum, ut per magistrum [id] efficerent, ad quod auctoritas eorum insufficientis erat. Hac autem Paulus accepta occasione, scribit ad illos hanc epistolam, in qua materiam habes Romanos,

A seu gentiles, ad fidem conversos; de quibus in hunc modum agit: comprimendo primum gentiles, ne efferendo se, seu de sapientia, seu de libertate arbitrii, sicque detrahendo gratiæ Christi, arbitrentur se digniores in fide quibuslibet qui fidem susceperint, cum per gratiam Dei solam fides et salvatio tribuatur. Si enim de libero arbitrio se efferunt, in eoque plurimum rei sunt, cum habuerint naturalem scientiam, qua cognoscere possent creatorem suum sine omni docente, negligentes Creatorem, creaturas adoraverunt, et cætera multa, ad deprimendam elationem gentilium ponit. In depressione autem Judæorum, quia eos magis obstinatos sensit, quasi qui plures causas obtenderent, diutius immoratur, probans non esse superbendum eis si legem et prophetas habuerunt, cum, in quibus placare Dominum debuissent, prævaricando semper offenderint Deum. Hæc et alia multa ad compescendos Judæos adducit, et eo fine sic agit ut utrosque, Judæos et gentiles, subjiciat gratiæ Dei, credentes nihil provenire Judæis ex genere, lege vel prophetis; neque gentilibus ex ignorantia quam obtendunt, seu ex libero arbitrio.

EPISTOLA AD ROMANOS.

CAPUT PRIMUM.

Paulus servus Jesu Christi, vocatus apostolus, segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem, qui prædestinatus est Filius Dei in virtute, secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri, per quem accepimus gratiam et apostolatam, ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine ejus: in quibus estis et vos vocati Jesu Christi; omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei vocatis sanctis. Gratia vobis et pax a Deo Patre, et Domino nostro Jesu Christo. Primum quidem gratias ago Deo meo per Jesum Christum pro omnibus vobis: quia fides vestra annuntiat in universo mundo. Testis enim mihi est Deus, cui servio in spiritu meo in Evangelio Filii ejus, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis: obsecrans, si quomodo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos. Desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ spiritualis, ad confirmandos vos: id est simul consolari in vobis, per eam quæ invicem est fidem vestram atque meam. Nolo autem vos ignorare, fratres, quia sæpe proposui venire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc, ut aliquid fructum habeam et in vobis, sicut et in cæteris gentibus. Grecis ac Barbaris, sapientibus ac insipientibus debitor sum, ita quod in me promptum est et vobis, qui Romæ estis, evange-

lizare. Non enim erubescio Evangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judæo primum, et Græco. Justitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est: Justus autem ex fide vivit. Revelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum qui veritatem Dei in injustitia detinent: quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis revelavit. Invisibilia enim ipsius a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles. Quia cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt: sed evanuerunt in cogitationibus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentum. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis: quia commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula. Amen. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Nam femine eorum immutaverunt naturalem usum, in eum usum qui est contra naturam. Similiter autem et masculi, relicto naturali usu femine, exarserunt in desideriis suis in invicem: masculi in masculos turpitudinem operantes, et mercedem, quam oportuit,

erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non A probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt: repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia: plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate; susurrone, detractores, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia. Qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt: quoniam qui talia agunt, digni sunt morte: non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. »

EXPOSITIO.

Sicut mos est in Epistolis, salutem præmittit, dicens: Paulus qui prius Saulus a Saule et genus, et nomen, et sævitiam traxerat. Hoc autem nomen Paulus, Hebræa lingua sonat quietus. Unde sicut ex auctoritate, quia hoc nomen apud omnes notum et honorabile erat, sic etiam ex auctoritate sua valet ad intentionem. Hic enim Paulus ut quietos et tranquillios inter se redderet Romanos intendit; vel si Paulus Latine dicatur, quasi modicus, iterum bene ad rem. Hic enim laborat ut Romanos, modicos et humiles per epistolam redditos, subjiciat gratiæ Dei. Paulus, inquam, *servus Christi Jesu*. Quia omnibus modis ad humilitatem suadendam hic intendit, ideo nomini dignitatis, nomen præposuit humilitatis. Dicens: Paulus servus Christi Jesu regis et sacerdotis, qui solus regere valet, atque vespertino suo sacrificio salvare. Servus etiam Jesu, id est Salvatoris, præter quem nemo salvare sufficit: sic et vos exemplo meo nihil de vobis confidatis, sed penitus subjiciamini servitati Jesu Christi. Paulus, inquam, *servus Christi Jesu, vocatus* per gratiam Dei, non merito legis vel generis, sed per solam gratiam, ad hoc ut sit *apostolus*, cujus auctoritati vos obedire bonum est. Vel Paulus apostolus, non in occulto, sed vocatus ab omnibus, quia jam omnes cognoverunt me a Deo consecratum apostolum, unde magis mihi obediendum est. Quæ utraque sententia valet ad utrumque populum, Judæum seu gentilem comprimendum. Diversis modis vocationes Dei sunt. Hic autem Paulus vocatus est, et per afflictionem corporis exterius; et per vocem Christi dicentis: *Saule, quid me persequeris?* (Act. ix, 4.) et interiori inspiratione. Paulus hic *segregatus*, non determinat a quo, sed in quid, scilicet in *Evangelium*. Segregatus, inquam, vel ab aliis apostolis; quia illi constituti sunt prædicatores Judæorum, ego autem gentium. Cum enim Paulus ad fidem conversus, instructus esset per aliquot dies a discipulis qui erant Damasci (Act. ix, 27), continuo de Christo in Synagoga docere cœpit, quare præpositus Damasci voluit eum comprehendere, sed a fratribus per murum demissus est in sporta, et sic evasit manus ejus, et inde abiit in Arabiam, prædicans ibi gentibus tribus annis, post quos rediit in Hierusalem, ibique invenit Petrum et Jacobum, qui

satis prius mirati fuerant, audientes Paulum prædicantem gentibus, quem nunquam viderant, dederuntque Paulo et Barnabæ dextras societatis (Galat. ii, 9), approbantes doctrinam eorum, seque idem prædicare dicentes: Non quod Paulum consecrarent apostolum, quem ipse Deus consecraverat, sed concordantes doctrinam ejus, ut hi qui per eos converterentur, unius et ejusdem fidei se esse crederent. Vel segregatus a lege; quia cum ego pharisæus, id est custos, et de præcipuis in lege essem, et genere et scientia, videns eam non valere ad salvationem, separavi me ab ea. Quia si ego qui tantus eram in lege, legem deserui, quanto magis vos ab ea recedere debetis, qui longe me inferiores estis? Hæc ultima sententia spectat ad Judæos tantum, prior vero ad utroque. Hucusque commendavit propriam personam, tum per humilitatem, tum per auctoritatem. Hic incipit commendare prædicationem suam, dicens: Segregatus, inquam, seu a lege, seu ab apostolis aliis, veniens in *Evangelium* prædicandum. Evangelium bonum nuntium dicitur, Evangelium dico *Dei*. Nova lex Dei specialiter esse dicitur, qui non per ministrum, sed eam per propriam personam docuit. Vetus autem lex per angelum data est Moysi, et per Moysen data est Judæis; quare non ita proprie dicitur esse Dei, quod Evangelium, ante quam daretur, promiserat Deus, ut ille qui daturus erat. Promittere enim convenit ei, qui rem promissam daturus est. Unde Deus quidem promisit; prophetæ vero velut ministri, nec dare potentes, prædixerunt. In hoc autem quod ait Deum hoc promisisse ab æterno, notat magnam diligentiam Dei fuisse in hoc Evangelio, quod ante promiserat per prophetas, id est per eos qui futura præviderunt. Et quia fuerunt quidam pythónico spiritu futura prædicentes, quidam etiam divinitus inspirati prophetantes, ut Balaam, nec tamen officium hoc a Deo habentes, determinat prophetas suos, qui et scientiam futurorum, et ministerium prophetandi a Deo acceperunt. Et ut hæc prophetia perpetuo maneret, promissa est in *Scripturis sanctis*, id est vel per Spiritum sanctum editis, vel sanctificantibus eos qui, sicut Scripturæ docent, operantur. Hic ingreditur commendationem Christi, a quo præmissa commendatione, ejus se accepisse apostolatam D dicit: *Scripturis, dico, habitis de Filio*. Omnis enim Scriptura, etsi de Patre seu de Spiritu sancto agat, præcipue de Filio videtur agere, quia quæcumque in Scripturis prædicta fuere, per Filium consummata sunt. De Filio, dico, non adoptivo, sed suo, id est consubstantiali ipsi et coæterno. *Qui Filius factus est*, id est facturam quamdam accepit.

Diceret aliquis: Quid hoc est miraculi, ut Filius cum Patre sempiternus factus sit in tempore? Contra hoc ait: Factus est dico, non secundum Deitatem, sed secundum carnem, quam in se Deitati personaliter univit in tempore. Carnem dico, assumptam ex semine, id est ex carne David; secundum genus matris Christi, in qua facturam carnis accepit. *Ei*, scilicet, Deo, id est ad manifestationem Dei Nisi enim Chri-

stus carnem assumeret, rara vel nulla de Deo notitia hominibus esset. Christus similiter de Salomone seu Roboan. natus esse dici posset; sed quia ad Abraham et David factæ sunt reponmissiones de Christo, ideo de altero eorum, vel utroque natus esse dicitur ubique. Hic autem causa est quare sileat Abraham, et præponat David. Per Abraham enim justus, quia justus fuit; per David peccatores plerumque, quia graviter deliquit, accipiuntur. Sed hic ad peccatores sermo erat, utique se peccatores confiterentur, Paulus intendebat; et idcirco David in memoriam peccatorum hic posuit. Qui Christus in tempore quidem factus est; sed **7** ab æterno *prædestinatus*, id est præordinatus et dispositus est *Filius Dei* esse, assumendo carnem. Christus dico secundum quod Filius Dei est permanens *in virtute*, id est in eadem divinitatis potentia semper cum Patre. Nec secundum Deitatem prædestinatus, sed secundum solam humanitatem. Prædestinare enim de re quæ non est dicitur; Filius autem Dei in principio semper fuit. Sed quia in Christo duæ naturæ considerantur, altera divina, altera humana, propter utriusque substantiæ indivisam copulam dicitur plerumque de divina quod proprium est humanæ: ut hic, ubi dicitur prædestinatus Filius, quod in natura Deitatis esse nequit; ea similitudine qua, considerantes in homine corpus et animam, plerumque propter affinitatem dicunt de anima quod proprium est corpori, et e converso: quod genus dicendi in Christo expressius convenit, cum ibi homo Deus, et Deus homo dicatur. In homine vero corpus animam, et animam corpus dicere non licet.

Cum autem referimus, sic qui Christus, neutram naturam excludimus. Sed cum per partes exsequimur, quod divinæ convenit divinæ, quod humanæ attribuamus humanæ. Christus, inquam, prædestinatus est fieri homo: non ex concupiscentia carnis, sed *secundum spiritum*, id est de Spiritu sancto conceptus est. Spiritum dico *sanctificationis*: qui cum sanctificavit in utero matris, immunem factum a peccatis. Quia Christus Filius Dei sit in virtute, apparet *ex resurrectione mortuorum*, per hoc quod resurgens a mortuis, mortuos fecit resurgere secum, quod utique inauditum facere non posset, nisi Deus esset. Mortuorum dico non omnium, sed eorum tantum qui fuerunt *Domini nostri Jesu Christi*. Non enim infideles secum resurgere fecit. Unde dicuntur illi potissimum consurrexisse Christo, qui cum Abraham in Ebron sepulti sunt. *Per quem Jesum Christum accepimus gratiam*, id est remissionem. Paulus, ut melius humilitatem suadeat, nomen humilitatis præponit nomini dignitatis. Accepimus etiam *apostolatam in omnibus gentibus*. Spiritus enim sanctus Apostolum gentium me constituit, ubi ait: *Segregate mihi Barnabam et Paulum ad opus, ad quod assumpsit [assumpsit] eos* (Act. xiii, 2). Accepimus, inquam, in gentibus apostolatam, *ad obediendum fidei*, id est ad hoc ut prædicaremus fidem, et post acceptam fidem, obediendum esse his quæ admonet

fidem, non superbiendo derogare gratiæ Dei; hoc autem debere fieri, *pro nomine ejus*, id est ad gloriam nominis Dei. *In quibus*, id est inter quas gentes, *estis vos Romani*, et gentiles, et Judæi *vocati*, id est per vocationem gratiæ Dei. Non ex merito vestro ad fidem electi estis, inquam, *Jesu Christi*, id est ad hoc ut sitis Jesu Christi; quia si modo Judæi velent objicere se non debere subijci Paulo, cum gentium tantum apostolus sit, errarent. Postquam enim inter gentes habitant, de apostolatu ejus sunt, cujus et gentes, ut si modo quilibet alienigenæ veniant in episcopium aliquod, etiamsi natione alieni sunt, propter habitationem tamen computantur de ipso episcopio. Sic illi Judæi, quia ad gentes contulerant se, in gentibus deputabantur. Paulus, inquam, talis et talis, apostolus Dei, scribit *omnibus qui sunt Romæ*. Ut autem infideles excludat, subdit: *omnibus dico dilectis Dei*, id est quos Deus diligit, et ut sui fierent prælegit. Illis dico ex dilectione et gratia Dei *vocatis sanctis*, id est ad hoc ut sint sancti, *sit vobis gratia*, id est remissio peccatorum vestrorum; *et pax*, id est tranquillitas animi, et perseverantia in bonis, *a Deo* qui potest, *Patre nostro*, et ideo voluntatem habet; *et a Domino Jesu Christo*, qui similiter et vult et potest. Paulus multiplici et aspera increpatione correcturus Romanos, ut benigne sustineant aspera quæ dicturus est eis, eosque sibi reddat benivolos, prædicat se, gratias agentem Deo pro bonis quæ jam acceperunt, et de his quæ adhuc necessaria sunt illis omni sollicitudine orare Deum. Quasi diceret: Ego de instructione vestri multa dicturus sum vobis, sed primum **8** ante omnia dicam quod amplius mihi gratum est, et de quo magis sum sollicitus: hoc scilicet, *gratias ago Deo*. Gratias agere Deo, est totum Deo attribuere, et nihil homini. Unde ait: Gratias ago Deo, id est bona quæ jam in vobis video, gratiæ Dei ascribo, et non vobis: *Deo meo*, qui quodam spiritali [speciali] modo meus est. *Per Jesum Christum*, quem solum medium habeo inter me et Deum. Vos autem per me transit ad Christum, et per Christum ad Deum. Et ideo gratias dico per Christum. Vobis autem gratiæ agendæ sunt per me Christo, et sic Deo. Fortassis putarent alteri, vel Judæi solum, vel gentiles, quod pro alteris tantum gratias ageret, id est bona eorum soli gratiæ Dei ascriberet; ne per hoc alter in alterum se efferat, ait: *pro vobis* Romanis, seu sitis Judæi, seu gentiles, omnibus ago gratias, et bonæ fidei vestræ ipsi soli ascribo. Determinat unde gratias agat, dicens: Inde gratias Deo refero, *quia fides Dei in vobis est*. Et vestra fides vobis solis non proficit, sed *annuntiatur in universo mundo*. Audito enim quod Romæ sit recepta fides Christi, quæ est caput orbis, suscipiunt eam cæteri, imitando caput suum. Vere bonæ vestræ fidei jam habitum, gratiæ Dei bonæ ascribo, quia in orationibus meis memoriam vestri facio; id est pro bonis quæ habituri estis Deum orans ipsi totum ascribo. Si enim bona post fidem venientia, Dei gratiæ ascribuntur, maxi-

me pro fide agendæ sunt gratiæ Deo, quæ hominem de solis peccatis trahit ad justitiam. Et quod *memoriam vestri facio, mihi testis est Deus*; quem si ad testificandam quod falsum est advocarem, falsitatis eum judicarem.

Fortassis diceret aliquis: Quia Deum non curas, ideo leviter eum falsæ rei testem advocas. Contra hoc ait: *Cui Deo ego servio*; servus autem ad testimonium falsitatis, Dominum non vocaret. Servio utique Deo *in spiritu meo*, id est ex voluntate, non ex coactione; vel in spiritu, id est non in carnalibus, sed in spiritualibus servio Deo. Determinat in qua re serviat, scilicet *in Evangelio*, id est in annuntiatione Filii ejus. Hoc autem servitium magis tunc temporis gratum erat Deo, prædicare gloriam Christi, Filii Dei. Inde mihi testis est Deus quod *in orationibus meis facio memoriam vestri*, id est facio Deum memoriam vestri, sine intermissione, quia nunquam orans intermitto vos. Posset quidem orare semel in mense, et sic parvum esset eos tunc non intermissos fuisse. Ideo ait: *In orationibus semper*, id est omni die continuatis, memoriam vestri habeo, non solum orans, sed etiam *obsecrans*, in quibusdam sacramentis et conjurationibus Deum obnixè postulans, si exauditus habeam iter veniendi ad vos. Habeam dico. *Quomodo*, id est sub quacunque difficultate hoc fieret, seu latronem, seu tempestatem non curarem. Habeam hoc tandem. In hoc ostendit se diu desiderasse, nec potuisse se efficere. Habeam iter aliquando, id est in quocunque tempore, seu hieme, seu æstate hoc fieret, non curarem. Itcm dico pro spiritu in hoc, ut quod volo efficerem, et quia multæ res effectum habent, quæ Deo displicent, addit: *In voluntatem Dei*. Nisi enim Deus hoc vellet, effectum hujus rei potius nollem quam cuperem. Ideo volui venire ad vos, quia *desidero videre vos*: ad hoc ut *impertiar vobis aliquid gratiæ*. Vos quidem gratiam fidei jam habetis, sed cum, ad custodiam hujus, aliæ gratiæ opportuniæ essent, ut gratia unitatis, non tamen determinat quam gratiam; quia ministraret eis omnem illam quam videret necessariam. Impertiar dico aliquid gratiæ, non sæcularis, ut esset si conciliaret illos cum quibuslibet principibus mundi, sed gratiæ *spiritualis*, id est quæ gratia nutriat spiritum in vitam æternam. Ne forte gratiam fidei, quam a discipulis Pauli acceperant, inutilem opinarentur, quia dixit se daturum illis gratiam, ait: Non dico ut impertiar vobis gratiam ad initiandum vos in fide (fidem enim sanam accepistis), sed *ad confirmandos vos*, id est ad confirmandam fidem vestram in his quæ fidem comitari debent, scilicet ut unitatem habeatis. Nec alter alterum digniorem, seu indigniorem gratia Dei judicatis. Hoc quod dico desidero confirmare vos, id est desidero *consolari in vobis simul*. Ubi ait simul consolari, ostendit se de errore eorum doluisse; ubi ait *simul*, innuit quod per doctrinam suam consolandi sunt; et propter utrumque æquanimiter debere eos tolerare quamlibet asperam increpationem Pauli, cum et per hoc conso-

landi sint, et Paulus de errore eorum doluerit, ut que errorem ab eis auferat sollicitus sit. Consolari, inquam, desidero in vobis *per fidem vestram atque meam*: factam eam, id est talem quæ est invicem, id est quæ eandem vicissitudinem habeat, ut sicut fides mea totum ascribit gratiæ Dei, sic vestra faciat. Vel aliter: Consolari cupit per fidem meam factam vestram, ut omne bonum eredatis esse per gratiam Dei; fidem vestram dico, factam eam, id est talem quæ est invicem, id est modo suo subservientem, ut sicut ego (quod magistri est) præcipiendo doceo, sic vos (quod discipulorum est) obediendo discatis. Ego utique desideravi venire ad vos, sed non potui, *quia prohibitus sum*. Prohibitiones hæ quandoque fiebant Paulo per Spiritum sanctum, plerumque per pericula latronum, seu tempestatum in mari. Quare autem venire prohibitus sum, *nolo vos ignorare, fratres mei in fide*.

Si enim causam hujus prohibitionis diligenter inquiratis, vobis proderit ad correctionem, dum pro peccato contentionis vestræ: me esse prohibutum intelligetis. Hoc inquam *nolo vos ignorare* quia sæpe proposui venire ad vos, et *prohibitus sum venire usque adhuc*. Ubi ait *adhuc*, ostendit se multoties prohibutum esse, quasi diceret: Sicut sæpè proposui, sic sæpè prohibitus fui. Venire, inquam, proposui ad vos, ideo *ut habeam in vobis*, quod et habeo in aliis, *aliquem fructum*, id est, vel ut vos me docente correcti, fructificetis in melius; vel ut ego fructum mercedis recipiam, quia laboravi in vobis. Habeam, dico, in vobis, *sicut habeo in cæteris gentibus*, id est, ut sicut alias gentes docui omnia referre gratiæ Dei, sic et vos edocti a me idem faciatis, nec a doctrina vestri et aliarum gentium cessare queo; ego enim *debitor sum*, id est ex debito prædico, sic enim mihi est injunctum a Spiritu sancto, *Græcis et barbaris*. Præter Græcos omnes gentes vocat barbaros: sed Græci semper sapientiam præ cæteris sectati sunt, et etiam in Græcia Paulus primum Ecclesias de gentibus constituit; et in illis seu Græcis, seu barbaris, debitor sum *sapientibus et insipientibus*; quia apud Græcos sunt sapientes et insipientes; et sic apud barbaros. Et sicut aliis gentibus debeo, sic debitor sum *evangelizare vobis*, Judæis et gentilibus conversis, *qui Romæ estis*. Quod scilicet evangelizare *promptum est*, id est paratum est, secundum hoc quod *in me est*, id est in quantum ad me pertinet. Videte ne vos imparatos auditores inveniam. Vere promptum est in me, ego enim *non erubescō Evangelium*. Tribus modis erubescit quis Evangelium: vel cum miserias Christi, crucem, mortem, etc., alte verecundatur prædicare; vel cum corrupte vivens, justitiam timet prædicare, ne reprehendatur aliter docere, et aliter vivere; vel [cum] ad confirmationem prædicationis suæ virtus miraculorum deficit.

Sed Paulus nullo horum modo erubescēbat. Propterea non erubescō Evangelium: *nam in Evangelio præsto est mihi virtus Dei*, qua et peccata dimitto,

et miracula operor. Quod Evangelium dico, valens A
 omni credenti in habendam salutem per fidem qua
 credidit: *omni credenti dico, scilicet Judæo primum,*
 tempore credenti; in Judæa enim cœpit Ecclesia
 Christi. Credenti etiam *Græco*, id est gentibus, quia
 Græci secundum scientiam caput erant gentium,
 ideo per Græcos quoscunque gentiles significat. Vel
 ita Evangelium salus est credenti Judæo, et Græco
 primum, id est maxime, quia sufficientem salutem
 dabit utrique. Vere per Evangelium habetur fides,
 et per fidem salus æterna. *Nam* in eo Evangelio
revelatur et cognitione et habitudine; *ex fide*, id est
 per fidem ex Evangelio acceptam, *justitia*, id est
 exsecutio honorum operum, per **IO** quam justitiam
 habetur salus æterna. Quia si per Evangelium fides,
 per fidem autem justitia, per justitiam vero salus
 æterna, igitur per Evangelium salus; addit quiddam
 amplius, quod ad rem valet, sic: *Revelatur ex fide*
eundo in fidem. Non sic ait ut diversas fides
 intelligat, sed ut doceat multos gradus esse in
 fide. Romani sanam quidem fidem habebant de
 Christo, sed in hoc errabant, quia non omnia gra-
 tiæ Dei attribuebant: in quo gradu fidei Paulus eos
 locare intendit. Ex fide habetur justitia, et inde sa-
 lus. *Sicut scriptum est* in Habacuc propheta: *Justus*
autem ex fide vivit (Habac. II, 4). Per prophetam
 confirmat Evangelium; ait enim propheta: Ex
 fide quæ per Evangelium habetur, fit homo justus,
 bene operando, et per justitiam vivit in æterna
 salute. Illicusque blanditus est Romanis, dicendo
 se sollicitum de salute eorum, ut æquo animo susci-
 piant correctiones Apostoli. Hic autem primo ag-
 greditur gentiles, quos facilius posse corrigi intelli-
 git, ut postea diutius in confutatione Judæorum
 immoretur; atamen autem sic dicens ingreditur:
 Vere ex fide justitia; et ex justitia salus. Nam per
 contrarium *ex impietate*, id est ex non fide, seu ex
 idololatria sequitur *injustitia*, id est mala opera; et
 ex *injustitia* sequitur *ira Dei*, id est damnatio æter-
 na, salutis contraria, quod æquipollenter sic ait:
 Vere ex fide revelatur justitia; et sic salus. Nam
 super omnem impietatem: super dicit, ad opposi-
 tionem impietatis; et cum dicit impietatem, magis
 est quam si diceret omnes impios. Si enim impios
 diceret, omnes quidem impios, sed non pro singu-
 lis impietatibus opprimendos diceret. Sed cum dicit
 omnem impietatem, et omnes impios pro singulis
 impietatibus puniendos esse insinuat. Super omnem
 utique impietatem; ex qua infidelitate procedit in-
 justitia, id est perversa cogitatio vel operatio; et
 super omnem injustitiam *revelatur*, id est cognoscitur
 esse ira Dei venturi de cælo in die judicii.
 Tunc enim revelabitur his qui usque ad diem illum
 non crediderint Christum esse judicem omnium.
 Vel *ira Dei revelatur de cælo*, quia ipsum elemen-
 tum in ornatu et factura sua ostendit metuendam
 esse iram ejus, qui talem creaturam formavit.
 Revelatur, inquam, *ira super injustitiam hominum;*
 eorum hominum dico, qui veritatem, id est veram

cognitionem de Deo, quam naturaliter habent,
 vel habere possunt, eam *detinent*, id est retrahunt,
 ne quod natura exigeret, ascendat ad aliquid magis
 de Deo agnoscendum. Detinent utique eam in *in-*
justitia, id est per mala quæ operantur. Vere impii
 veritatem Dei sic detinent; *quia quod notum est Dei*,
 id est quod cognosci potest de Deo, illud *manife-*
stum est, si non in actu rei, tamen in *illis*, id est in
 rationibus eorum, et in potentia intellectus sui. Vere
 quod notum est Dei, manifestum est in illis omnibus
 potentialiter. Nam *Deus manifestavit* in actu *illis*, id
 est quibusdam illorum, hoc quod notum est Dei.

Quod si quibusdam revelatum est in actu, constat
 quia manifestum est in potentia. Plato enim et
 quidam philosophi naturaliter cognoverunt esse
 unum Creatorem omnium, non tamen sine adjutrice
 gratia Dei. Probat quod Deus quibusdam actu reve-
 lavit hoc, et modum revelationis subdit, dicens:
 Vere Deus quibusdam revelavit. *Nam invisibilia*
ipsius divinæ essentiæ conspiciuntur a creatura
mundi, nec obscure sed lucide intellecta, *per illa*
quæ ea sunt; per invisibilia Patrem significat, quia
 a nullo ducit principium, sicut Filius et Spiritus
 sanctus a Patre. Ideo autem pluralem numerum
 posuit, quia infirmitas humani intellectus non suf-
 ficat considerare in Deo, nisi per interpositiones
 temporum, quæ in eo naturalia et simul sunt et uno
 ictu (si fieri potest) consideranda. *Sempiterna quoque*
virtus ejus, id est ejus divinæ essentiæ, id est Filius,
 qui virtus et sapientia Patris dicitur, semper cum
 Patre æternus, et *divinitas*, id est bonitas. Unde et
 bonos homines, divinos vocamus. *Bonitas*, id est
 dilectio ejus divinæ essentiæ, scilicet Spiritus
 sanctus, qui nihil aliud est quam bonitas et di-
 lectio Patris et Filii. Hæc, inquam, virtus et
II divinitas conspiciuntur intellecta, per ea quæ
 facta sunt. Homo enim invisibilia intelligere nequit,
 nisi per ea quæ videt. Sed cum aspicit aliquem regem
 magni imperii, per eum quodammodo intelligit, eum
 regem longe majorem qui istum creavit. Cum vero
 videt virtutem seu sapientiam in aliquo, cogitat
 multo magis virtutem esse et sapientiam in eo qui
 dedit illi. Sic de bonitate seu dilectione Dei, per
 bonitatem creaturæ potest cognosci. Hanc autem
 virtutem et divinitatem in Deo naturaliter pensare
 suffecisset, etsi illa nomina, id est Filius et Spiritus
 sanctus ignorarent. Idem enim est virtus et divinitas
 seu dilectio Dei, quod Filius et Spiritus sanctus virtus
 et divinitas Dei per ea quæ sancta sunt intelligun-
 tur. *Ita ut homines sint inexcusabiles ex hoc, quia,*
cum cognovissent Deum, si non actu, tamen per
 potentiam ejus intellectus naturalis, *non glorifica-*
verunt Deum, colendo et honorando eum *sicut Deum,*
aut gratias egerunt, id est bona cogitationis suæ,
 non gratiæ Dei, sed sibi attribuerant. Deo quidem
 non egerunt gratias, *sed in cogitationibus suis se*
effidentes evanuerunt, a similitudine fumi, qui
 quanto plus ascendit, tanto amplius nihil fit, et
 quia superbieudo evanuerunt, *ideo cor*, id est

intelligentia eorum prius subtilis *obscurata est* propter superbiam, adeo ut fieret *insipientis*. Evanuerunt utique. Nam dixerunt sapientes esse se, id est a seipsis, sine dono Dei, sapientiam suam esse. Et vere cor eorum obscuratum est: nam hoc *dicentes*, et ita esse credentes *facti sunt stulti*, et sic de superbiam in ignorantiam, de ignorantia in stultitiam lapsi præcipitati sunt: adeo quod *mutaverunt gloriam incorruptibilis*, id est invariabilis Dei, præter quem omnis creatura variabilis, et ideo corruptibilis est; gloriam utique eius Dei *mutaverunt* non in verum hominem, sed in *imaginem corruptibilis hominis*. Et ut expressum facerent sibi simulacrum, mutaverunt hoc in similitudinem imaginis, id est in similem imaginem, colentes creaturam loco Creatoris. Prius in similitudinem hominis; dehinc in similitudinem *volucrum*; postea in similitudinem *quadrupedum*; et post hoc in similitudinem *serpentium* mutaverunt cultum et religionem Creatoris gentiles. Sicut dictum est: Quia in intellectu superbierunt, ideo intellectu privati sunt. Quia iterum Creatorem respuerunt, in cultura creaturæ puniti sunt. Iterum quia, ut natura docebat, Deum glorificare noluerunt, sed, ad quod natura repugnat, creaturas coluerunt, ideo ad peccata quæ contra naturam sunt, devoluti sunt, sicut sequitur: *Propter quod*, id est quia quod contra naturam fuit, creaturas coluerunt. Ideo subtrahendo gratiam, *tradidit illos Deus in desideria cordis eorum*, ut animo cuperent. Dehinc in *immunditiam*, id est in opus desideratæ immunditiæ: ad hoc, inquam, sic tradidit illos, ut *corpora sua afficiant*, id est contaminent *contumeliis*, id est his pollutionibus, quæ si violenter inferrentur eis, pro magna contumelia haberent; afficiant dico in *semetipsis*, id est vel alter in alterum, vel in semetipsis. Hoc intellexerunt debere fieri non a Deo, qui prius de intellectu se efferebant.

Quod dixit superius *mutaverunt gloriam*, id repetit, ut enumeret modos mutationis, dicens: *Qui gentiles commutaverunt veritatem*, id est cultum quem naturalis veritas asserebat exhibendum esse Deo, in *mendacium*, id est in creaturas quas mendaciter flangebant esse deos, et postquam finxerunt, *coluerunt*, id est adoraverunt eos. Dehinc etiam *servierunt* offerendo, et immolando *creaturæ*. His tribus modis mutaverunt gloriam Dei: Prius mendaciter putaverunt idolum esse Deum; dehinc adorando; tertio, bestias immolando. Servierunt utique creaturæ, iudicantes hoc *potius esse quam servire Creatori*, qui Creator in aversione eorum nihil perdit: *est enim benedictus in omnia sæcula*, quidquid adoret illi: *amen*, id est profecto ita est. Quod iterum superius ait: *Tradidit illos Deus in desideria*, hic repetit idem, ut pœnam peccati comparet ipsi peccato. Quia sicut, quod natura exigebat, Creatori cultum **12** denegantes, ad non naturalem cultum creaturarum se contulerunt, sic ipsi in non naturalia peccata devoluti sunt.

Enumerat etiam ipsum peccatum quomodo in utrumque sexum sit diffusum, dicens: *Propterea*,

A quia servierunt creaturæ et non Creatori, *tradidit illos Deus* privatos gratia sua in *passiones ignominia*, id est in ignominiosa peccata [facta], quæ licet caro male concupisceret, tamen ipsa natura violentiam patiebatur, dum in se non naturaliter operaretur. Enumerat passiones ignominia, dicens: Traditi sunt utique in ignominias. *Nam femina* horum gentilium *immutaverunt naturalem usum viri in eum usum qui est contra naturam*, ut una abuteretur altera, quia naturalem cultum Creatori negaverant. *Similiter autem*, ut femina, *masculi, relicto naturali usu femina, exarserunt in desideriis suis in invicem*; ut alter alterum igne libidinis incensi concupierint, et sicut animus eorum desideraverat, opere *complentes turpitudinem, masculi in masculos*. Et sic recipientes **B** *mercedem erroris sui*, id est pœnam illius peccati. Quia, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, recipientes hanc non in damno possessionis, vel filiorum, sed in *semetipsis*, quia ipsi iidem hac pœna puniti sunt. *Quam* utique mercedem *oportuit*, id est conveniens fuit eos recipere; ut quia, quod natura monebat ne facerent, spreverunt Creatorem et adoraverunt creaturam, recte comparatum est ut, pro hoc non naturali peccato, in non naturale peccatum et pœnam peccati præcipitentur. Et *sicut*, quia in non naturali cultu creaturæ peccaverunt, per non naturalia peccata puniti sunt; sic quia *non probaverunt Deum habere in notitia*, id est quia non habuerunt Deum in cognitione sua, quem merito cognoscendum ipsa natura probabat, id est quia in cognitione Dei sibi naturaliter concessa, abutendo ea per superbiam peccaverunt: *ideo* opportune cognitione priori amissa, *tradidit illos Deus in reprobum sensum*, quia recto sensu uti noluerunt. Tradidit, inquam, ad hoc, *ut faciant ea quæ non conveniunt*, id est quæ ipsa natura satis aperte intelligeret non convenientia esse. Primum quia concessa cognitione abusi sunt, putantes hoc bonum naturalis intellectus a se et non a Deo esse, privati sunt concessio intellectu, et Creatorem derelinquendo contra naturam creaturas coluerunt, quare iterum per naturalia puniti sunt. Sed quia adhuc non pœnituerunt post non naturalia, in alia mala præcipitati sunt, sicut sequitur:

D Illos tradidit Dominus in reprobum sensum; illos dico *repletos omni iniquitate*, quia et omnes iniquitates habuerunt, et singulas ad plenum. Cum dixit *omni iniquitate*, comprehendit omnia quæ sequuntur; sed ut magis illos deterreat, singula genera iniquitatis enumerat, dicens: Vere omni iniquitate, quia repletos *malitia*. Malitiose enim agebant in proximos, auferendo bona eorum, vel verbis eos afficiendo. Repletos etiam *fornicationem*. Fornicationem vocat quidquid sit præter legitimam uxorem, quæ sicut causa generandæ prolis, sic causa vitandæ fornicationis dicitur. Repletos etiam *avaritia*, illicite retinendo sua, vel concupiscendo aliena; et repletos *nequitia*. Vel a nequeo, nequis, vel a nomine, quod est nequam, dicitur nequitia;

quia nequeunt se continere ab illicitis. Qui autem se continere nequit, non est dicendus aliquis. Plenos etiam *invidia*; quia, licet non sibi cupiant bona aliorum, tamen eos non habere vellent hæc bona. Plenos etiam *homicidiiis*, quæ non solum manibus, sed tractatione et consensu fiunt. Plenos *contentione*; quia inter se clamoribus et opprobriis litigant. Plenos *dolo*; quia aliud agunt et aliud cogitant. Plenos *malignitate*; quia contraria benignitati semper in amaritudine animi sunt. Qui etiam sunt susurrones, mala de proximo ad proximum transferentes occulte; detractores etiam, bona quæ sunt auferentes, mala quæ non sunt imponentes. Ne hæc duo facilia viderentur; quia pro verbis tantum non se crederent damnari, **13** aggravat hæc duo, dicens: *Susurrones et detractores, edibiles Deo*. Eos etiam dico *contumeliosos*, id est contumelias turpitudinis inferentes sibi vicissim; *superbos*, id est se superponentes aliis, vel superponere cupientes; *elatos*, qui nec parcs sibi, nec se majores pati possunt; ut Cæsar, qui noluit pati majorem Pompeium, nec Pompeius patrem sibi Cæsarem, *inventores etiam malorum* seu malarum consuetudinum seu tormentorum; *non etiam obedientes carnalibus parentibus*, quod natura admonet etiam in pullis avium; *insipientes*, id est indiscreti ad bonum et ad malum; *incompositos* et vestimentis, et per immodificationem membrorum: per hæc enim quæ extra videmus, sic de interioribus pensamus; *sine affectione*, id est sine applicatione animi ad aliquod dignum; *absque fœdere*, id est sine colligatione animi: quia enim fœdera valent ad nutrimentum fidei, ut semper multiplicarentur, prohibita sunt conjugia in eadem cognatione, quæ jam satis vinculo propinquitatis fœderata est; qui etiam sunt *sine misericordia*: quia si quos viderint miseros, non habent ad eos viscera misericordiæ. In his omnibus gentiles pro præmissis peccatis puniti sunt. Sed quia necdum per hæc pœnituerunt, præcipitati sunt in aliud malum, ut exæcati promitterent sibi impunitatem peccatorum. Unde sic ait: Qui gentiles exæcati sunt *non intellexerunt: quoniam illi qui talia agunt, ut prædicta sunt, digni sunt morte æterna*. Hoc modo non intellexerunt, cum prius naturaliter cognovissent *justitiam Dei*: qua cognitione privati dicti sunt, quia inde superbierunt. *Digni utique sunt morte: non solum qui faciunt ea prædicta, sed etiam qui consentiunt facientibus*. Consentire, secundum Ambrosium, est si quæ possit reprehendere taceat, aut hæc audiens aduleatur. Si ergo facientes prædicta mala, et consentientes eis, damnatione digni sunt, nemo gentilium mortem hanc evadet.

CAPUT II.

Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis qui judicas. In quo enim alterum judicas, teipsum condemnas. Eadem enim agis quæ judicas. Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. Existimas autem hoc, o homo, qui judicas eos qui talia agunt, et

facis ea, quia tu effugies iudicium Dei? An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam et impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ, et revelationis justi iudicii Dei; qui reddet unicuique secundum opera ejus. His quidem qui secundum patientiam boni operis gloriam et honorem et incorruptionem quærunt, vitam æternam. His autem qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio. Tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum et Græci; gloria autem et honor et pax operanti bonum, Judæo primum et Græco. Non enim est acceptio personarum apud Deum. Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt, et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicantur. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. Cum enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium, in die cum judicabit Deus occulta hominum, secundum Evangelium meum, per Jesum Christum. Si autem tu Judæus cognominaris, et requiescis in lege, et gloriaris in Deo, et nosti voluntatem ejus, et probas utiliora, instructus per legem; confidis teipsum esse ducem **14** cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium; habentem formam scientiæ et veritatis in lege. Qui ergo alium doces, teipsum non doces; qui prædicas non furandum, furaris; qui dicis non *moechandum*, moecharis; qui abominaris idola, sacrilegium facis; qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est. Circumcisio quidem prodest, si legem observes; si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est. Si igitur præputium justitias legis custodiat, nonne præputium illis in circumcisionem reputabitur? et judicabit id quod ex natura est præputium, legem consummans, te, qui per litteram et circumcisionem prævaricator es legis. Non enim qui in manifesto, Judæus est; neque quæ in manifesto in carne est circumcisio; sed qui in abscondito, Judæus est, et circumcisio cordis in spiritu, non littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est. »

EXPOSITIO.

Hucusque gentiles secundum priorem statum satis dehonestavit, ostendo quod de ignorantia excusari non possunt: cum naturaliter cognitionem de Deo habuerint, qua propter peccatum privati sunt. Illos autem de solis gentilibus dictum transfundit hic in

utrosque, id est in Judæos et gentiles, dicitur utrumque populum inexcusabilem. Quia si Judæus dicat se fuisse peculiarem populum Dei de genere Abrahamæ natum, legem et prophetas habuisse, cumque sic Deo dilectus sit, non esse credendum quod Deus hunc permittat perire adeo dilectum, licet erraverit, impropereque gentili quod salvatione indignus sit, cujus nec aliquando Deus memor fuerit; si vero econverso dicat gentilis Judæum salute indignum, quia cum Deum per legem cognoverit, sicut Deum glorificare noluit, sequere ideo præferendum putet Judæo, quia, ut primum de Deo audivit, statim credidit, neque reum esse eorum quæ per ignorantiam peccavit: contra utrumque agit Apostolus dicens gentilem de ignorantia inexcusabilem, quia naturalem habuit cognitionem: Judæum vero frustra in lege vel genere gloriari, cum semper deterior fuerit, unde meliorari debuerit, prævaricando legem, fide degenerando ab Abraham, et similia. Quasi diceret: *Propter quod*, id est quia qui faciunt et qui consentiunt, digni sunt morte: ideo tu, homo unanimiter vivens et intelligens, omnis Judæus et gentilis, *inexcusabilis es*, tu, dico, *qui judicas*, id est damnas alium. Si enim tu, Judæe, dicis te præferendum gentili, quia dilectus Deo fueris, quem dicis nec aliquando memorem fuisse gentilis; vel si tu, gentilis, præferas te excusatum per ignorantiam Judæo, qui Deum per legem sibi cognitum inhonoravit. Uterque inexcusabilis es: et gentilis, quia naturalem cognitionem habuit; et Judæus, quem lex et naturalis intellectus de Deo docuit. Vere uterque inexcusabilis es, quia in eo condemnas teipsum, in quo tu judicas alterum, sive Judæus gentilem, sive gentilis Judæum. Si enim lex data damnat Judæum, quia non custodivit eam: lex naturalis similiter non custodita damnat gentilem. Vere teipsum condemnas. Nam tu agis eadem quæ judicas, id est damnas in alio. Si enim tu, Judæus, pro prædictis gentilem putas damnandum, tibi vero eadem scelera agenti, pro lege et genere putas esse parcendum, frustra opinaris. Econtrario, si tu, gentilis, damnas Judæum, quia legem habuit et non custodivit eam, in eo damnas teipsum prævaricatorem naturalis legis. Vere in quo judicas alterum, damnas teipsum. Nam nos, qui auctoritatis magnæ sumus, hoc, quoniam contra eos qui agunt talia sicut prædicta sunt, est *judicium Dei*, non secundum ignorantiam quam tu, gentilis, frustra præterdis: nec secundum genus Abrahamæ, in quo tu, Judæe, gloriaris, sed *secundum puram veritatem*, id est secundum actus singulorum, Judæi et gentilis, **15** nos scimus; tu autem existimas, id est falso opinaris hoc, o homo, seu Judæus, seu gentilis, qui judicas eos qui talia agunt quæ prædicta sunt, et ea tu ipse facis. Hoc, inquam, existimas, quia tu effugies *judicium Dei*, id est unde alium damnandum judicas, ex eodem te impunitum evadere credis. Primum quia putant fieri *judicium Dei* secundum dignitatem vel indignitatem personarum, et non secundum

A dum opera, cadunt in hoc malum, quod impunitatem sibi pollicentur; et iterum per malum impunitatis sibi promissæ, ruunt in aliud, in hoc, scilicet quod abutuntur bonitate et patientia Dei, quod ibi supra ait, quia tu effugies *judicium Dei*, idem supra significaverat, ubi ait. *Non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni sunt morte*, (Rom. 1, 32); in utroque agens de impunitate, quam sibi promittunt. Sed ibi tantum de gentilibus, hic vero de utrisque intelligit, et ante putando te effugere *judicium Dei*, contemnis divitias ejus bonitatis; dictum a similitudine potentis: qui si porrigeret cibum alicui, ille vero cui porrigeretur indignans eo uti projiceret eum, videretur sic spernere non cibum, sed datorem cibi, Sic ille qui abutitur bonitate Dei, non utens ea ad correctionem, ad quam Deus dat, hic reus est non tantum præteritorum, sed etiam contemptæ majestatis. *Divitias bonitatis* ideo dicit, quia Deus et temporalia abunde dat malis, quibus nec digni essent, ut, considerantes benignitatem Dei, revertantur ad eum. Dat etiam magistros qui doceant, et intelligentiam qua ad Deum reverti bonum esse sciant, et multa alia. An *divitias bonitatis ejus contemnis*, et *divitias patientiæ ejus*, quia non in uno sed in mille peccatis te patitur; et *divitias longanimitatis*, quia per multa tempora correctionem tui sustinet, contemnis, inquam, *ignorans quoniam benignitas Dei per bonitatem, patientiam et longanimitatem, quantum in se est, adducit te ad poenitentiam?* Benignitas Dei, quantum in se est, vocat te ad poenitentiam; sed *secundum duritiam tuam*, id est secundum actus tuos obstinatos in malo, et secundum cor tuum impoenitens; quia nec a malo opere recedis, nec te male operari intelligis. Sunt enim quidam in malis operibus obstinati, qui tamen se male agere credunt. Tu, inquam, secundum cor impoenitens, *thesaurizas tibi iram*, id est congregas tibi propriam damnationem futuram *in die iræ*, id est communis damnationis impiorum. Die enim *revelationis justi judicii Dei*; quia in die illo Christus esse iudex omnium credetur ab impiis, qui semper hoc negaverunt. Tunc enim videbit eum omnis caro: *qui Deus reddet tunc unicuique*, et Judæo et gentili, *secundum opera ejus*, non parcens gentili pro ignorantia, nec salvans Judæum pro lege, vel genere Abrahamæ. Quod dixit in toto, per partes exsequitur, dicens: *Unicuique reddet secundum opera. His quidem qui sunt boni operis*, id est qui bene operati sunt *secundum patientiam*, id est non abutentes patientia Dei, sed corrigentes se cum sustinerentur a Deo. Vel secundum patientiam, quia æquanimiter toleraverunt quæcumque adversa pro Deo. His utique reddet *gloriam*, id est claritatem corporis et illuminationem animæ. Et reddet *honorem*, quia in præsentia Christi inter honorabiles; quia cum angelis Dei reddet etiam *incorruptionem*, id est permanentem statum in gloria et honore, quæ per horam habere possent et perdere. His cum hæc determinatione dico *quærentibus vitam æternam*, id est si bene operentur amore vitæ æternæ; non quæ-

rentes inde temporalia lutra vel gloriam mundi; his qui sunt boni operis, sic reddet; *his autem qui sunt ex contentione*, id est qui se contentiose alternatim præferunt, hoc vitium maxime reposcit; quia in hoc laborabant, et ab hoc eos deterrere nititur. His, inquam, qui contendunt *et qui non acquiescunt veritati*, quando bonum suadetur eis; ut Romani qui nolebant acquiescere discipulis Pauli, *sed credebant iniquitati*, præferentes se alter alteri; his utique erit *ira*, id est æterna damnatio, et talis ira quæ sit *indignatio*. Impii enim in ignem positi graviter indignabuntur sibi ipsis, quod male egerint, et interim dum illud iudicium morabitur, *in omnem animam operantis* **16** *malum*. Judæi dico *primum*, id est maxime operantis malum; quia et naturalis, et datæ legis reus est, *et Græci*, id est gentilis, qui de naturali lege solum arguitur, in animam operantis malum. Judæi indifferenter et Græci erit *tribulatio*, id est damnatio *et angustia*. Hoc est illud quod dixit indignatio, quia determinat de malo quod fieret, et post iudicium et ante. De bono vero non ante, sed post iudicium dicit, quid illi futurum sit interim dum veniatur ad iudicium. Operanti malum erit tribulatio. Omni vero operanti bonum: *Judæo* secundum tempus *primum* bene operanti; in Judæa enim principium habuit Ecclesia Christi; *et Græco*, id est gentili, posterius tempore *operanti bonum*, erit *gloria*, id est illa claritas *et honor*, quia inter honorabiles erit; *et pax*, id est in gloria et honore diuturna tranquillitas. Vere Judæo et gentili indifferenter dabitur gloria, si solummodo bene operati sint.

Nam *apud Deum non est acceptio personarum*, ut Judæum male agentem salvet, quia habuit legem; gentilem bene meritum probeat, quia non fuit de carne Abrahamæ, cujus fidem melius est imitari, quam ab eo lineam generis trahere; cum multi de Abrahami carne, in gentes transierint, multi vero de gentibus, fidem Abrahamæ imitando, se dignos promissionibus Abrahamæ fecerint, et in Judæos reputati sint ut proselyti. Probat Deum non accipere personam Judæi seu gentilis; quia utrumque iudicabit, et modum iudicii futuri in utrumque exponit, dicens: Vere *apud Deum non est acceptio personarum*; quia iudicat omnes, et eos qui sine lege, et eos qui in lege sunt. *Quicumque enim peccaverunt sine lege*, id est non habentes legem scriptam, ipsi *peribunt sine lege*, id est damnabuntur non de prævaricatione scriptæ legis, sed tantum naturalis. Hoc de gentilibus dictum est, et *quicumque peccaverunt in lege*, id est habentes legem scriptam, ut Judæi, ipsi *iudicabuntur per legem*, id est de prævaricatione datæ legis adjuncta peccatis eorum damnabuntur. Opponeret Judæus, licet transgressus in lege fuerit, se tamen non damnari, sed parcendum sibi a Deo. Contra hoc Paulus: Vere habentes legem de peccato iudicabuntur, quoniam *apud Deum non sunt iusti*; et si *apud homines revereantur auditores legis*, id est qui solummodo legem audierunt, nec eam operati sunt ut Judæi. *sed factores legis*; si eam au-

dierint, sive eam solummodo operati sint; illi *justificabuntur*, seu fuerint gentiles, seu Judæi: solummodo opus legis compleverunt. Hic versus qui sequitur, solummodo de gentilibus agit: probans eos salvari per legem naturalem, facientes eadem quæ sunt scriptæ legis, et damnari si non fecerint. De utroque agit hic versus, et de salute gentilium propter opus legis, et de damnatione eorundem, si non operati sint legem, ac si opponeretur Paulo: Dicis quod quicumque factores legis fuerint, salvabuntur, sed gentiles salvari non debent, quia etiamsi opus legis faciunt, indifferenter hoc faciunt, non ducti ratione [nomine], sed casu [causa], ut illi qui de nullis per Scripturas instructi sint.

Contra hoc Paulus: Vere gentiles si fuerint factores legis, justificabuntur, et econtrario si malum operati sint, ira et indignatione damnabuntur; ex merito debent salvari pro bono, et puniri pro malo. *Quia ipsi sibi sunt lex*, id est naturalem legem in se ipsis habent: ipsi, dico, non habentes legem ejusmodi, id est scriptam sicut Judæi, et vere *ipsi sibi sunt lex*: cum hoc sit *quod gentes quæ legem scriptam non habent*, id est gentiles, *faciunt ea quæ sunt legis scriptæ*, id est, quæ scripta lex præcipit, *naturaliter*, id est naturalem legem sequentes. Nec indifferenter ea quæ legis sunt faciunt, quia *qui ostendunt* per operationem *scriptum esse in cordibus suis opus legis*, deserendo mala, adhærendo bonis; hoc enim est opus legis, declinare a malo et facere bonum. Quod si per legem naturalem non creditis gentiles salvari, nihil hoc salutem eorum impedit; quia *in die cum iudicabit Deus*, apparebit opus legis scriptum fuisse in cordibus eorum. Tunc in illo die conscientia ipsorum, quæ tunc omnibus palam fiet (ibi enim singulorum **17** opera omnibus palam erunt), reddente illis testimonium de bonis seu malis quæ fecerunt. Multos enim testes tunc habebunt, cum conscientia eorum nemini occultabitur, et sicut de operibus, sic conscientia eorum *reddente illis testimonium cogitationum*, quia sicut opera, sic justificabuntur etiam cogitata. Cogitationum dico accusantium eos, si malæ sint; aut etiam defendentium eos, si bonæ sint: et hoc inter se, quia quæ mala fuerint, accusabunt bona et invicem; quia econtrario bona impugnabunt mala. Hæc pugna fiet in illis, quorum bona vel mala incerta sunt; sed in quibus bona sine admistione malorum certa sunt, ut in sanctis, et in quibus mala sine refrigerio bonorum certa sunt, ut in valde malis, in his non erit accusationis hujus vel defensionis collectatio: sed certa salus, valde bonis; indubitata damnatio, valde malis: hoc autem testimonium operum et cogitationum reddet illis sua conscientia in die illo *cum iudicabit Deus occulta omnium hominum*, id est incerta eorum vel bona vel mala. Iudicabit utique *per Jesum Christum*, qui constitutus est iudex omnium *secundum Evangelium meum*, id est secundum quod ego annuntio, quia Deus per Christum iudicabit omnia. Probavit gentilem posse salvari naturaliter, facientem opus scriptæ legis. Nunc

autem probare incipit nihil prodesse Judæo, quod Judæus dictus est qui legem et circumcisionem habuit, nisi opus legis et circumcisionis impleverit, dicens: Gentilis legem naturalem habuit, tu autem, Judæe, et naturalem et scriptam legem habuisti.

Considerandum est quod de Judæo et gentibus secuudum priorem statum agat Apostolus: Tu, inquam, *cognominaris Judæus*, id est hoc dignitatis cognomen habes, quod Judæus diceris. Ante Judam Machabæum illi solum de tribu Juda Judæi vocabantur, Israel autem omnes dicebantur, sed a Juda Machabæo, propter probitatem ejus dicti sunt omnes Judæi. Concedo, ait Paulus, te cognominari Judæum, quia tu *requiescis in lege*. Aliæ enim gentes erroræ sunt, non habentes documenta vitæ; sed tu quietem habes in scientia legis, et *gloriaris in Deo*, quia in Israel tantum dicitur notus Deus (*Psal. LXXV, 1*). Aliæ gentes quasi sine Deo sunt, unde te jactando gloriaris. *Nosti et voluntatem ejus*, scilicet Dei, quid fieri scilicet velit, quid non. *Et tu, instructus per legem, probus utiliora*, id est de utilibus legis utiliora discernere nosti. *Confidis etiam teipsum esse ducem cæcorum gentilium*; quia si qui de gentilibus in Judaismum transire voluerint, doces eos observare Sabbatum et cætera legis, cum adhuc nescientes quid hæc significant cæci sint. *Confidis etiam te esse lumen eorum qui in tenebris sunt*; cum enim illi observaverint Sabbatum, adhuc ignorantes mysterium Sabbati, illuminas eos docendo quid hæc significant, et ad quid valeant, et sic de tenebris ignorantia educis. *Confidis etiam te esse eruditorem insipientium Judæorum*; quia si qui in lege insipientes sint, doces eos esse sapientes. *Confidis etiam te esse magistrum infantium*; quia si quid simplices nec fari de lege noverint, doces eos disputare de lege; te etiam *habentem formam scientiæ*, quia si quis velit considerare de lege quanta sit, sciat eam tantam esse, quanta scientia tua in ea est; habentem etiam formam *veritatis in lege*, quia et scientia legis, et quæcumque docet vera esse nosti. Possumus enim habere scientiam Ovidii, nec tamen vera esse scimus, quæ ibi narrata intelligimus. Ergo, quoniam quidem dux es cæcorum, et de doctrina legis illuminans eos: *Tu qui alium doces, quare non doces teipsum?* Sic cum debes per legem proficere, rejiciendo opus legis, amplius reus esse convinceris. Tu etiam *qui prædicas non furandum*, quare *furaris?* Furabantur inter se Judæi res suas plerumque; quod autem deterius est, furabantur sanum intellectum de lege. Tu etiam, *qui dicit non esse mœchandam*, quare *mœcharis?* Mœchabantur ad litteram, mœchabantur etiam adulterinum intellectum ponentes in lege, postquam sanum sensum legis furati fuerat. Tu etiam, *qui abominaris idola*, id est qui gentiles, colentes idola, **18** nec homines vocandos esse judicas, quare *sacrilegium facis*, id est: tu ipse quare colis idola? Plerumque enim Judæi ad culturam idolorum lapsi sunt; faciebant sacrilegium, denegantes Christo cultum suum.

Sacrilegium enim est creaturam quod naturaliter Creatori debet negare, cultum scilicet Deo. Tu etiam *qui gloriaris in lege*, id est qui jactas te solum legem habuisse, quare *inhonoras Deum per prævaricationem legis?* Prævaricari in lege est non facere quæ facienda præcipit, et facere quæ fieri interdicunt. Judæi autem deserendo legem, faciendo contraria legi, Deum inhonorabant, quantum ad opinionem hominum, nihil tamen gloriae ejus detrahentes. Vere Deum, in quantum vobis est, inhoratis, *quia nomen Dei blasphematur per vos inter gentes*. Cum enim gentes videant vos contraria legi facere, justitiam Dei profanare, cibis gentilium communicare, et similia, dicunt et putant Deum sic vos instituisse, nec satis provide tales cultui suo delegisse. Hoc Ezechiel dixit, licet aliis verbis, de Judæis inter gentes dispersis, transeuntibus ad idololatriam. Unde Paulus sic ait: Hoc quod dico Deum blasphemari per vos, inter gentes dico, *sicut scriptum est*; Scriptura enim in hac re testimonium perhibet. Et quia prævaricatus es in lege, ideo *circumcisio tua præputium facta est*, id est non plus valet te esse circumcisum, quam gentilem præputiatum. Sicut superius asseruit nihil prodesse quod Judæus vocaretur, quodque legem haberet; ita probat hic nihil valere circumcisionem illi, qui circumcisionis mysterium non impleverit. Illa enim abscissio carnis significat carnalem generationem, quæ in peccatis est, debere abscindi, et spiritualem generationem exinde esse tenendam.

Diceret Judæus: Si circumcisio sit præputium, pro nihilo data est, cum non prosit. Contra hoc Paulus: *Circumcisio quidem prodest; si observes legem circumcisionis*, id est si, quomodo circumcisio signat, omnia vitia a te circumcidas, prodest quidem, observata lege; sed, si sis prævaricator legis circumcisionis, non abscindendo vitia cordis, circumcisio tua sic facta est præputium, id est non est utilior tibi quam præputium gentili. Circumcisio dicitur ipsa munditia carnis. Præputium, id est caro quæ amputatur, dicitur ipsa immunditia; quia caro ipsa reclinatorium sit libidinis. Et quia circumcisio lege circumcisionis non observata sit præputium, igitur præputium, si justitias legis circumcisionis custodiat, fiet circumcisio. Sed ne aliquis audeat contradicere, ponit sub interrogatione, dicens: *Si præputium*, id est gentilis (quem tu ipsam immunditiam judicas, te autem circumcisionem, id est ipsam munditiam), si, inquam, præputium custodiat justitias legis circumcisionis, quod vitia cordis abscindat, etiam carne non amputata, *nomen præputium illius custodientis legem circumcisionis reputabitur in circumcisionem*, id est: nonne sic prodierit illi quemadmodum circumciso lex custodita circumcisionis; et nonne præputium quod est consummans, id est implens, legem circumcisionis, et hoc ex natura, id est per naturalem legem, judicabit, id est damnabit, te comparatione sui? te, dico, qui es prævaricator legis servatæ per litteram; quia li-

teralem custodiam eligis, et spiritualem rejicis, A
 prævaricator etiam es per *circumcisionem* in carne
 habitam, et in corde non observatam. Vere circum-
 cisio fit præputium. Nam *qui in manifesto*, id est
 solo nomine Judæus est, hic non est credendus esse
 Judæus; neque circumcisio quæ est in manifesto,
 et ita *quod in carne tantum*, et non in corde, hæc
 non est dicenda circumcisio. Probat iterum quod
 præputium (sicut dictum est) fiet circumcisio, di-
 cens: *Judæus in manifesto*, non est Judæus, *sed ille*
qui in abscondito, id est in operum exhibitione *Ju-*
dæus est, etsi non vocetur hoc nomine; et *circum-*
cisio cordis facta in spiritu, id est spiritualiter
 impleta, non in littera, id est non litteraliter, ut
 carnalis; hæc utique spiritualis est et vera circum-
 cisio: *Laus cujus*, id est **19** quæ laudabilis circum-
 cisio non est ex hominibus, sed est ex Deo. Deus enim
 solus justitiam cordis dare potest; homines vero
 amputare carnem, et nihil aliud possunt.

CAPUT III.

« Quid ergo amplius Judæo est? aut quæ utilitas
 circumcisionis? Multum per omnem modum. Pri-
 mum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei.
 « Quid enim si quidam illorum non crediderunt?
 « Nunquid incredulitas illorum fidem Dei evacuavit?
 « Absit! Est autem Deus verax, omnis autem homo
 mendax, sicut scriptum est: « Ut justificeris in ser-
 monibus tuis, et vincas cum judicaris (Psal. L, 6). »
 « Si autem iniquitas nostra justitiam Dei commendat,
 quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus qui in-
 fert iram? Secundum hominem dico. Absit! Alio-
 quin quomodo judicabit Deus hunc mundum? Si
 enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in
 gloriam ipsius, quid adhuc et ego tanquam pec-
 cator judicor? Et non sicut blasphemamur et sicut
 aiunt quidam nos dicere, faciamus mala ut ve-
 niant bona, quorum damnatio justa est. Quid er-
 go? Præcellimus eos? Nequaquam. Causati enim
 sumus Judæos et Græcos omnes sub peccato esse, si-
 cut scriptum est: quia non est justus quisquam, non
 est intelligens, non est requirens Deum (Psal. xliii,
 2). » Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt:
 non est qui faciat bonum, non est usque ad unum
 (Ibid., 3). » Sepulcrum patens est guttur eorum, lin-
 guis suis dolose agebant, venenum aspidum sub
 labiis eorum (Ibid.). » Quorum os maledictione et
 amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad ef-
 fundendum sanguinem (Ibid.). » Contritio et infeli-
 citas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt;
 non est timor Dei ante oculos eorum (Ibid.). » Scimus
 autem quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in
 lege sunt loquitur, ut omne os obstruatur, et subdi-
 tus fiat omnis mundus Deo; quia ex operibus legis
 non justificabitur omnis caro coram illo. Per legem
 enim cognitio peccati. Nunc autem justitia Dei
 sine lege manifestata est, testificata a lege et pro-
 phetis. Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi,
 in omnes et super omnes qui credunt in eum.
 « Non enim est distinctio. Omnes enim peccaverunt,

et egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam
 ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Je-
 su; quem proposuit Deus propitiatorem per fidem
 in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ,
 propter remissionem præcedentium delictorum in
 sustentatione Dei, ad ostentionem justitiæ ejus in
 hoc tempore, ut sit ipse justus et justificans eum
 qui ex fide est Jesu Christi. Ubi est ergo gloriatio
 tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum?
 Non, sed per legem fidei. Arbitramur enim justi-
 ficari hominem per fidem sine operibus legis. An
 Judæorum Deus tantum? Nonne et gentium? Imo
 et gentium. Quoniam quidem unus est Deus, qui
 justificat circumcisionem ex fide, et præputium per
 fidem. Legem ergo destruimus per fidem? Absit!
 Sed legem statuimus. »

EXPOSITIO.

Quia probavit superius præputium fieri circum-
 cisionem, et e converso circumcisionem fieri præpu-
 tium, opponeret per hoc Judæus, nihilo plus sub
 Veteris Testamenti statu collatum esse sibi, quam
 gentili. Ad hoc refellendum ait Paulus inserendo
 objectionem Judæi: Quia dixi præputium reputari
 in circumcisionem, et e converso, ergo propter hoc
 dicturus est mihi: *Quid amplius collatum esse Ju-*
dæo in veteri statu, quam gentili? aut quæ utilitas
fuit circumcisionis Judæo, cum gentili idem vale:
præputium? Pro nihilo videretur facta circumcisio,
lex superflue data, si absque his potuit bonum legis
et circumcisionis haberi, sicut ostenditur in gentili.
 Habuit utique Judæus in veteri statu multo amplius
 collatum sibi (etiam si non observavit), quam genti-
 lis; quod enim circumcisus est et edoctus de cæteri
 in lege, præparationes bonæ fuerunt et quædam
 instructiones, ad intelligendum fidem Christi. Sed
 gentilis nullam penitus **20** instructionem, præter na-
 turalem intellectum habuit. Non tamen *amplius* dico
Judæo quod in fide Christi dignior habendus sit gen-
tili, sed utique magis præparatus est ad fidem.
 Quare si non consensus fidei, magis damnatus quam
 gentilis; si vero consensus, non tamen gentilem di-
 gnitate fidei excessit. Quæris quid amplius collatum
 sit Judæo! *Multum* utique, et *per omnem modum,*
 et secundum animam, et secundum corpus, et in
 unoquoque, et in corpore et in anima, multa bona
 facta sunt Judæo, quorum nihil gentilis habuit. In
 corpore, quia liberavit eos ab inimicis, et dedit eis
 terram repromissionis, etc. In anima, quia instruxit
 eos per legem, et habuerunt cognitionem Dei, etc.
 Et multa similia contulit eis, et in corpore et in
 anima. De quibus ait Paulus: Multa quidem reponere
 possem ad comprobandum amplius esse collatum
 Judæo quam gentili; sed *primum*, id est quia hoc
 præcipuum, est ad probandum quod intendo ponam
 istud, idem amplius collatum esse Judæo, *quia cre-*
dita, id est *proposita* sunt illa ad *instructionem*
eorum eloquia Dei, præcepta quæ Deus dedit in lege
et prophetis. Contra hoc Judæus iterum: Per data

eloquia amplius non fuit Judæo quam gentili, quia non credidit eloquiis Dei.

Vere ait Paulus: amplius per credita eloquia fuit Judæo; quia si quidam illorum Judæorum non crediderunt eloquiis Dei, et ideo reprobati sunt, quid impedit ad hoc ut non sit amplius collatum Judæo quam gentili? Nihil utique impedit; quia, quantum in Deo fuit, præparavit eos ad fidem, licet increduli permansissent. Vere si quidam illorum non crediderunt, nihil impedit; quia Deus, quod promiserat, propter incredulitatem eorum, implere non dimisit. *Nunquid enim incredulitas eorum quorundam evacuavit fidem*, id est impletionem promissorum Dei? Nihil utique eorum quæ promisit Deus inexpletum dimisit, et ideo nihil amplius impedit habuisse Judæum, licet quidam in incredulitate damnati sint. Quæro an propter incredulos evacuata sit fides Dei? Sed *absit hoc*, ut fides Dei aliquo modo possit vel credatur evacuari! quia, licet quidam illorum non crediderint, tamen *Deus est verax*, id est impletor omnium quæ promisit. Deus utique verax est, sed *omnis homo* quicumque sit, seu Judæus seu gentilis, *mendax est*, id est peccator. Deus enim ad salvandum veniens, omnem hominem sub peccato reperit, et secundum merita salute indignum. Unde palam est fidem et salvationem Dei Judæis et gentilibus æque provenire ex gratia. Mendacium dicitur omne peccatum; quia omnis creatura, quæ naturaliter obsequi debet Creatori suo, cum transgreditur mandatum Dei, mendosam facit naturam suam, deserens puritatem in qua creata est. Quia Deus sit verax, assero etiam per Scripturæ testimonium. Hoc enim dico *sicut scriptum est* de veritate Dei in psalmo: Deus procul dubio verax est. Ait enim David: *Justificeris in sermonibus tuis* (Psal. L, 6), id est: justificando me, verus appareas in promissionibus tuis. Illud ut ad continuationem psalmi legitur, in quo agebat David multorum criminum reus, ut de proditione militis, de morte proximi, de illicita concupiscentia et adulterio agebat, ut horum omnium consequeretur veniam, de qua certus erat per repromissionem sibi de Christo factam, quæ ad eos solum facta est qui per Christum salvandi erant; unde confidit se emaculandum ab hoc crimine, alioquin enim indignus esset futura salvatione.

Præterea notandum est quod cum David, nullum prætendens meritum, ex sola gratia confidat se salvandum, seque in peccatis confiteatur, quo nemo sanctior vixit in lege, neminem ex merito posse salvari, sed per solam gratiam. Justificeris utique in sermonibus tuis, et vincas impios, cum judicaris ab illis non esse Filius Dei, cum vincas eos de hoc justificando homines sicut promisisti. **21** Vel vincas cum judicaris, id est participaris alicui, ut mihi. Aiunt enim me non salvandum propter peccatum, licet mihi repromissus sis. Hic quiddam ingreditur Paulus, quod ab incepto alienum videtur; imponebatur enim ipsi et aliis apostolis, quod docerent bonum esse peccare, quia quanto plura essent

A peccata hominum, tanto gloriosior appareret Deus, dimittens omnia, quotquot essent, accipientes inde occasionem; quia *ubi abundavit delictum, superabundavit ibi gratia*, et similia. Quod hic destruere ingreditur Paulus, et satis bene ad rem. Hic enim probabit omnem salutem esse ex gratia Dei, et nihil ex merito hominis, dicens: Quia omnis homo mendax reus inventus est; Deus autem omnem reum justificans ex gratia in promissis verax est. Per hoc apparet quod *iniquitas nostra commendat* justitiam Dei, id est commendabilem facit Deum, per solam gratiam justificantem homines a peccatis; et hoc utique verum est, quia quanto gratia ejus copiosior est in remissionem peccatorum, tanto procul dubio commendabilior est Deus. Sed licet quæcumque peccata sicut dimittat, non tamen inde causam peccandi dat. Iniquitas nostra commendat Deum, sed si hoc est, quod ex iniquitate nostra commendabilior sit Deus, *quid ad hæc dicemus?* Mirabile quid videtur inde consequi. Ideo quid dicemus, quia *nunquid Deus iniquus est, quia infert iram*, id est ultionem, propter peccatum, quod commendabilior facit Deum? Æquitati videtur hoc esse contrarium. Hoc quod dico non satis esse æquum, quia punit peccatum quod commendat eum, quod totum *dico secundum hominem*, id est secundum carnaliter intelligentem. Sed ex me hoc dico: *absit hoc* ut Deus iniquus sit, quia peccatum punit! Et hoc probat ab impossibili, dicens: Vere Deus non est iniquus, inferens iram; quia *alioquin*, id est, si Deus iniquus esset, *quomodo judicabit hunc mundum?* Non est credendum ut ille qui constitutus est iudex totius mundi, iniquus sit, et hoc impossibile. Vere si iniquus est Deus, mundum non judicabit, quia nec me solum. Me autem ideo non judicabit de peccato, quia sic gloriam ejus augeo. Si enim in meo mendacio, id est propter meum peccatum: *abundavit veritas Dei*, id est abundantius ostenditur Deus ex veritate promissionis suæ dimisisset peccata. Abundavit dico in gloria ipsius Dei: quia quanto plura dimisit, tanto gloriosior de misericordia cognoscitur. Si utique peccatum meum causa est gloriæ ejus, *quid adhuc*, id est quare etiam in hoc mundo *et ego* (ut alios omittam) *judicor*, id est contemnor *tanquam peccator?* Deberem de peccato hoc argui, in quo augeo gloriam Dei? Cur etiam non facimus mala, ut bona misericordiæ Dei per hoc veniant in augmentum, *sicut nos blasphemamur a quibusdam credere?* Sicut etiam nos aiunt illi quidem non solum credere, sed etiam *dicere*, et prædicare hoc aliis, *facianus mala*, id est certatim peccemus, *ut veniant bona*, id est ut Deus habeat quod multipliciter remittat. *Damnatio quorum* ita nos blasphemantium *justa est*, id est juste damnandi sunt pro hac blasphemia. Quia si pro peccato blasphemix judico hos debere damnari, constat quod non prædico quod peccare bonum sit. Hi autem qui sic sentiebant de misericordia, in misericordia esse gratiam Dei prædicabant. Quia superius probatum est omnem hominem esse mendacem, et Judæur

et gentilem, igitur, o Judæe, dic mihi, *quid*, id est quæ causa est quare præcellere debeamus eos, scilicet gentiles in salvationem? *Nequaquam* utique *præcellimus eos*. Vere non præcellimus. *Causati enim sumus*, id est convenientibus causis et rationibus comprobavimus *Judæos et gentiles omnes* (neminem excipio) *esse non solum in peccato, sed ita sub peccato depressos*, quod nemo per se posset resurgere, sine gratia adjutrice. Probat de Judæis quod omnes sub peccato sint, dicens: In eo quod dico omnes **22** Judæos sub peccato esse, Scriptura mihi testimonium perhibet. Hoc enim assero *sicut scriptum est* in psalmo: *quia non est justus quisquam*. Illud quia in ordine psalmi legitur, non est utique quisquam justus, id est deserens malum et faciens bonum. Et hoc ideo, quia *non est quisquam intelligens*. Ideo autem non intelligunt, quia *non est quisquam requirens Deum*. Quia si Deum requirerent, utique intelligerent, et intelligentes sectarentur justitiam. Nemo in Judæis justus est, sed omnes declinaverunt male operando in seipsis. Quod nec sufficiens fuit illis, sed etiam *facti sunt inutiles*, id est depravationi aliorum intendentes; qui adeo declinaverunt, quod *non est inter eos qui faciat bonum*.

Nec dico ut, pluribus a bono exclusis, aliqui in bono remaneant; sed non est inter eos faciens bonum, eundo usque ad unum (*Psal. xiiii*): quia nec unus faciens bonum inter eos relinquitur. Vel non est faciens bonum, donec veniatur ad unum, id est ad Christum per fidem. Qui enim fide ad Christum venerit, hic utique bonum facit. Non est in eis qui bonum faciat, sed *guttur eorum est patens sepulcrum*; quod receptis cadaveribus fetet, et adhuc ad recipienda cadavera patet. Sic illi et de prioribus peccatis fetent, et adhuc ad patranda scelera inhiant; et (quod aperte facere non possunt) agebant *linguis suis dolose* (*Psal. xiii, cxxxix*), aliud cogitando, et aliud simulando, *et sub labiis eorum* (*Deut. xxxii*), id est in corde quod est sub labiis, est *venenum aspidum insanabile*: quia nemo, quandiu consenserit illis, poterit sanari. *Os quorum Judæorum plenum est maledictione*. Maledicebant enim Christo, dicentes eum filium fabri, et similia. Plenum est etiam os eorum *amaritudine* (*Psal. ix*). Amara verba dicebant, inclamantes: *Crucifige, crucifige eum* (*Marc. x, et Luc. xxiii*). Et *pedes*, id est affectiones eorum Judæorum, sunt *veloces ad effundendum sanguinem*. Prius enim voluntate effuderunt sanguinem Christi, quam actu. Et quia adeo iniqui sunt, ideo *in viis*, id est operibus, *eorum est contritio*, id est misera per orbem eorum dispersio, facta per Romanos. Est etiam in operibus eorum *infelicitas*, id est animarum damnatio, quæ sola infelicitas dicenda est. Et hoc totum fuit eis ideo, quia cognoscere *noluerunt viam pacis*, id est Christum, per quem itur ad veram pacem. Et sicut non cognoverunt eum dilectione, sic nec etiam timore. *Non est enim timor Dei ante oculos eorum*: quia etiamsi in natura timorem Dei haberent, et Deum timendum esse bene reminisce-

rentur, tamen timorem Dei tunc non habuerunt ante sed post oculos, quia contempserunt. Diceret fortassis Judæus hæc dicta esse de gentili. Contra quod Paulus: Tu, Judæus, fortassis arbitraris hæc non esse dicta de te; sed ego et quicumque sancti *scimus*, auctoritati quorum non est obnitendum, scimus utique *quoniam quæcunque loquitur lex*, id est psalmus iste, procul dubio *loquitur his qui sunt in lege*, id est Judæis; hoc nos scire dicimus, ut per hoc dictum *obstruatur omne os*. Judæo enim convicto non est qui repugnet, cum gentilem sub peccato non dubium sit ulli. Et sic convictis omnibus *subditus fiat omnis mundus*, tam in Judæis quam in gentilibus, *Deo*; id est confiteantur omnes per solam gratiam Dei se salvari. Et justum est ut omnis mundus subditus sit Deo, et nemo legi; *quoniam non justificabitur aliquis ex operibus legis coram Deo*, etsi in oculis hominum justus videatur. Sed *omnis* qui est in lege permanet ibi caro, id est carnalis. Vere nemo justificabitur ex operibus legis. *Nam per legem habetur cognitio peccati*, et non justificatio a peccatis. Quia si aliqui, ut Moyses et David, sub lege justificati sunt, non hoc habuerunt ex lege, sed per fidem Christi, quem Redemptorem credebant et expectabant. Sic omnes justii sub veteri lege non per legem, sed per Christum justificati sunt, quem credentes expectabant venturum.

Nota: in prima conditione hominis, homo superbiendo **23** cecidit; quem Deus diu exspectavit, ut, si posset, per naturalem intellectum resurgeret. Ad quod postquam homo se inefficacem comperit, dixit quia, si legem haberet, per quam mala a bonis, et e converso bona a malis discerneret, sic tandem resurgere posset. Deus autem, ut hominem ubique per se impotentem ostenderet, dedit legem qua bona a malis discernere posset; nec tamen sic liberari potuit. Deus utique sic futurum de homine bene cognoverat, sed pro voto hominis et naturalem intellectum dimisit, et postea legem indulsit, ut, per hæc concessa non liberatus, crederet se nihil esse per se, et sic ad gratiam Dei confugeret, quam Deus post naturalem intellectum, post legem, quæ ad justificationem non sufficiebant, convenienter indulsit, postquam jam nec putari poterat aliud genus salvationis. Et quia per legem sola cognitio peccati, igitur *nunc* tandem hoc ostenso, *manifesta justitia est Dei sine lege*, id est apertum est Deum justificare credentes, per solam gratiam sine omni lege. Illud autem illativum est: quæ justitia Dei *testificata est per gratiam fieri, a lege Moysi et a cæteris prophetis*. Probato quod justitia Dei fiat sine lege, subjungit per quæ fiat: per fidem scilicet, et per effusionem sanguinis Christi, dicens: Justitia Dei non fit per legem, sed fit *per fidem Jesu Christi in omnes illos qui credunt*. Quicumque enim in Christum credit, justificabitur a peccatis, et etiam super omnes; quia justificatus nunquam tantum mereri potest, quin gratia Dei meritum ejus retribuendo superet. Vere omnes justificantur per fidem. *Nam non est distinctio*, ut hic justificetur per meritum,

hic per gratiam, propterea non est distinctio, quia omnes, tam Judæi quam gentiles, peccaverunt, ut supra ostensum est; et ideo omnes egent gloria Dei. id est justificari per Deum: in qua re gloriosus apparet Deus.

Egebant utique gloria Dei, quia justificati sunt gratia sine merito eorum; per gratiam ipsius, id est per effusionem sancti Spiritus, cujus gratia data est per præcedentem redemptionem, quæ est in Christo Jesu, id est per datum prætium sanguinis Christi: quem Jesum Deus Pater proposuit, id est in propatulo hominem factum mundo exposuit propitiatorem. In Christo enim Deus propitiatus est mundo per fidem, id est his qui sanam fidem de Christo habent. Propitiatorem etiam in sanguine ipsius Christi; quia nec fides sine effusione sanguinis, nec sanguis sine fide ad salutem proficeret. Deus utique sic proposuit Christum ad ostensionem justitiæ, id est, ut ostenderet se justum et veracem, propter remissionem delictorum præcedentium, id est, ut remitteret delicta Abrahæ et justorum, præcedentia in sustentatione Dei. Deus enim delicta eorum cum fierent patienter sustinuit, donec in tempore gratiæ purgaret illos ab eis. Proposuit etiam Deus Christum propitiatorem ad ostensionem justitiæ, id est, justificationis ejus, scilicet, ut in hoc tempore gratiæ omnibus satis ostensum esset; cum neque naturalis intellectus, neque lex data a vinculo peccati liberaret, quod solus Deus justificare posset. Hoc, inquam, ostenderet ut sit Deus ipse justus, id est, verax in completionem promissorum; et ut sit justificans omnem eum a peccatis qui est ex fide Jesu Christi. Quandoquidem (ut supra probatum est) omnis justitia per fidem est, et in omnes. Non enim distinguitur Judæus a gentili, cum omnes æque peccaverint; ergo, o Judæe, ubi est tua gloriatio? Non tibi relinquitur unde jam glorieris in lege, cum per legem nulla sit justificatio, sed omnis per fidem. Propterea exclusa, id est ablata est tua gloriatio, qua per legem te præferebas gentili. Sed per quam legem exclusa est gloriatio tuæ legis? An per similem legem factorum ablata est? Lex vetus erat lex factorum; quia similiter necesse erat in ea operari immolando, cæteros ritus carnales observando, velut in agro aut vinea. Quia si Deus huic legi factorum aliam similem legem superinduceret, videretur incongruum et indifferens, ut per facta facta repelleret. Ideo ait non per legem factorum exclusa est gloria tua; sed per legem fidei, id est per fidem justificantem, cujus fidei lex est Evangelium. Vere per fidem excluditur gloriatio tua: nam fides sola justificat, sine omni opere legis. Et huic loco inserit auctoritatem, dicens: Ego et justi mecum arbitramur justificari hominem per solam fidem sine operibus legis, id est licet nulla præcesserint opera legis, sola tamen fides sufficit ad hominis justificationem.

Diceret Judæus: Concedo per fidem justificari, sed solos Judæos. Contra hoc Paulus: Non est credendum quod Deus Judæos solos per fidem justificet.

PATROL. CLIII.

An enim Deus creator est tantum Judæorum? Nonne sicut Judæorum ita et gentium creator est? Non solum Judæorum, imo etiam gentium Deus est. Quia si æque gentiles creavit ut Judæos, constat Deum utrosque velle æqualiter salvare. Vere qui Deus est Judæorum, est Deus gentium; quoniam quidem unus est Deus omnium. Quia si unus tantum est Deus, constat eundem esse Deum gentium quem et Judæorum. Quandoquidem unus gentium et Judæorum est Creator, constat quod hic unus idem est, qui justificavit circumcisionem, id est Judæos ex fide, et non per legem, et qui justificavit præputium, id est gentiles similiter per fidem. Hi qui insidiantur litteræ, dicunt quiddam expressius notari, per hoc quod ait ex fide, quam ubi ait per fidem. Vult enim designare dicens ex fide, quod nec etiam aliquod initium justificationis habuerint Judæi nisi ex fide. De gentibus vero quia nulla erat dubietas, non sic expressit. Sed Augustinus dicit æquipollere ex fide et per fidem, cum alibi dicat Apostolus Judæos per fidem, gentiles ex fide justificari. Et quia dicimus per fidem solam justificari sine operibus legis, ergo, id est an propter hoc destruimus legem per fidem inductam? Absit hoc ut fides legem destruat! Nos utique non destruimus, sed potius statuimus, id est stabilem et valentem comprobamus fuisse legem. Nisi enim fides sequeretur quæ justificaret, pro certo lex vetus irrita esset; quia neque res, neque figura flectet. Sed modo valens esse probatur, per hoc quod figuravit gratiam, quæ sic justificaret per fidem. Vult etiam comprobare per exemplum Abrahæ quod lex justificare non possit, et ad hoc fides sola sufficiat, qui priusquam legem circumcisionis haberet, per fidem solam justificatus est, dicens.

CAPUT IV.

Quid ergo dicemus invenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem? Si enim Abraham ex operibus legis justificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Quid enim Scriptura dicit? Creditur Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam (Gen. xv, 6; Galat. iii, 6; Jac. ii, 23). Ei autem qui operatur merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiæ Dei; sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert justitiam sine operibus: Beati quorum remissæ sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum (Psal. xxxi, 1). Beatitudo ergo hæc in circumcissione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad justitiam. Quomodo ergo reputata est, in circumcissione, an in præputio? Non in circumcissione, sed in præputio. Et signum accepit circumcisionis signaculum justitiæ fidei quæ est in præputio, ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur et illis ad justitiam. Et sic [alias, ut]

« pater circumcisionis, non his tantum qui sunt ex
 « circumcissione, sed et his qui sectantur vestigia
 « fidei, quæ est in præputio patris nostri Abraham.
 « Non enim per legem promissio Abraham, aut se-
 « mini ejus, ut hæres esset mundi, sed per justitiam
 « fidei. Si enim qui ex lege **25** hæredes sunt, exina-
 « nita est fides, abolita est promissio. Lex enim iram
 « operatur. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio.
 « Ideo ex fide ut secundum gratiam firma sit pro-
 « missio omni semini : non ei qui ex lege est solum,
 « sed et ei qui ex fide est Abraham, qui pater est
 « omnium nostrum : sicut scriptum est : « Quia pa-
 « trem multarum gentium posui te (*Gen. xvii, 5*), »
 « ante Deum cui credidisti : qui vivificat mortuos,
 « et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt :
 « Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater
 « multarum gentium secundum quod dictum est ei :
 « Sic erit semen tuum, sicut stellæ cœli, et tanquam
 « arena maris (*Gen. xiii, 15*). » Et non infirmatus
 « est in fide, nec consideravit corpus suum emor-
 « tuum : cum jam fere centum esset annorum, et
 « emortuam vulvam Saræ. In repromissione etiam
 « Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus ex
 « fide dans gloriam Deo, plenissime sciens quia
 « quæcumque promissit Deus, potens est et facere,
 « ideo et reputatum est illi ad justitiam. Non est
 « autem scriptum tantum propter ipsum, quia re-
 « putatum est illi ad justitiam, sed et propter nos,
 « quibus reputabitur creditibus in eum. Qui sus-
 « citavit Jesum Christum Dominum nostrum a
 « mortuis. Qui traditus est propter delicta nostra, et
 « resurrexit propter justificationem nostram. »

EXPOSITIO.

Quoniam quidem ex operibus legis nulla justifica-
 tio, sed per fidem tantum, ergo quid dicemus? Abra-
 ham patrem nostrum sic gentium ut Judæorum se-
 cundum fidem invenisse secundum carnem, id est se-
 cundum carnalis legis observantiam? Vel ita : Quid
 dicemus invenisse ex carnis circumcissione Abraham
 patrem nostrum, id est Judæorum, secundum car-
 nem, id est secundum propaginem carnis; qui om-
 nium credentium pater est secundum institutionem
 fidei? Nullam utique justificationem ex operibus le-
 gis invenit Abraham : quod ita probat, per quoddam
 inconveniens. Vere Abraham non est justificatus per
 legem. Nam si justificatus esse credatur ex operibus
 legis, habet quidem gloriam apud homines, sed non
 apud Deum gloriosus est, quia nec in conspectu ejus
 justificatus est, quod impossibile est ut quilibet ju-
 stificatus apud Deum sit ingloriosus. Vel ita : si
 Abraham justificatus est ex lege, habet inde refe-
 rendam gloriam meritis suis, sed non apud Deum,
 id est non esse hoc referendum gratiæ Dei : sed de-
 rogare gratiæ Dei, et derogantem justificari qui in-
 justus est, simul esse non possunt. Probavit per le-
 gem non posse justificari, per præmissum inconve-
 niens probat per fidem justificari, per sequentem
 auctoritatem, dicens : Impossibile est ex operibus
 legis justificari, sed fides justificat, teste Scriptura.

A Quid enim Scriptura dicit? Hoc scilicet, Abraham
 credidit Deo, et illud credere reputatum est ei ad ju-
 stitiam, id est per fidem qua Deo credidit, meruit
 justificari. Reputatum est, ideo dicit, quia multo-
 ties et diversis temporibus repromissit hoc illi
 Deus, et nulla vice Abraham hæsitavit, sed semper
 credidit. Quia dixit de Abraham, eum scilicet justi-
 ficatum per fidem, et non per opera legis, adaptat
 omnibus dicens : Non soli Abraham hoc fit, nihil sci-
 licet justificationis invenire ex operibus legis, sed
 etiam omni ei qui operatur, id est qui legem operum,
 id est veterem, et non gratiam sequitur : illi non
 computatur merces secundum gratiam, id est iste
 quærit remunerari non per gratiam Dei, sed secun-
 dum debitum, id est secundum quod meritis operum
 B suorum debetur. Ei vero qui non operatur, id est qui
 legem operum non sequitur, sed credenti in eum qui
 justificat impium, id est qui ex impio, si credidit, fa-
 cit justum, fides, inquam, ejus credentis reputatur
 illi ad justitiam : quia justificatur sine omni me-
 rito : per solam fidem, sicut supra ostensum est in
 Abraham. Vel aliter : Licet dixerim per fidem solam
 sine lege justificari, tamen ei qui operatur, id est
 qui tempus habet operandi, non est vacandum otio,
 sed bene operando credentium est venienti gratiæ.
 Non enim talibus qui ætatem operandi habent impu-
 tatur merces ; sed fit retributio, non gratia tantum,
 sed secundum debitum, id est sic debent mereri, **26**
 ut per meritum adjuvent gratiam. Ei vero qui non
 operatur, id est qui non habet tempus operandi ut
 C pueri statim morientes, sed credenti in eum qui per
 fidem justificat impium, illi reputatur fides ejus ad
 justitiam, id est sola fides sufficit ad justificationem
 ejus, cui tenera ætas opera negavit.

Sicut superius probavit per exemplum Abraham,
 omnem credentem justificari per fidem, ita hic pro-
 bare incipit per auctoritatem David, omnem justifi-
 cationem esse ex gratia. Sicut enim fides per gra-
 tiam, ita justitia ex sola gratia Dei habetur. Unde
 sic ait : « Fides reputatur omni credenti ad justiti-
 am : » quæ justitia est secundum propositum gratiæ
 Dei, id est omnis justificatio fit per gratiam Dei :
 quæ gratia proposita et præparata est omni credenti.
 Justitia utique fit per gratiam Dei, sicut non ego
 solus, sed et David dicit : hoc, scilicet ejus hominis
 D esse beatitudinem, id est vitæ hujus munditiam, et
 in futuro vitam æternam; cui Deus accepto, id est
 acceptabili Deo : vel cui Deus accepto, id est gratis
 sine merito fert justitiam, id est quem Deus ex gratia
 justificat, sine operibus justificationem promerenti-
 bus. Hoc utique ait David ita dicens (*Psal. xxxi,*
 1) : Beati sunt illi quorum iniquitates remissæ sunt.
 Non determinat per quem, sed sequens versus innuit
 a Domino has remitti. Illi utique sunt beati : iniqui-
 tates quorum, id est in quibus naturalis fomes pec-
 cati remissus et debilitatus est, quod jam in actum
 transire non potest, si velint uti libero arbitrio con-
 confortato. Sed quia remissum esse fomitem peccati
 non sufficeret ad salutem, nisi præterea peccata di-

mitterentur, addit *Et beati sunt illi, peccata quorum actualia tecta sunt in baptismo* Tecta ideo : quia Deus jam non videt ad puniendum. *Beatus etiam est ille cui Dominus non imputavit peccatum originale.* Hic non multum videtur agere de gratia. Sciendum tamen est quod totus psalmus versatur circa commendationem gratiæ Dei, et probat neminem ~~posse~~ justificari nisi per gratiam. Quoniam quidem ita legitur in David : *Ergo per auctoritatem hanc constat quod beatitudo, id est justificatio (sicut dictum est) fit per gratiam.* Sed cum sic fiat, videamus an hæc beatitudo maneat in circumcissione, id est in Judæis tantum : an sicut in Judæis, sic etiam in præputio, id est in gentilibus. Vult iterum probare per Abraham qui, priusquam circumcideretur, per fidem justificatus fuit, sic gentiles per gratiam justificari, ut Judæos, dicens : *Ideo quero an in circumcissione solum, an in præputio maneat hæc justificatio : quia nos dicimus quod fides Abraham reputata est ei ad justitiam, id est quod Abraham per fidem justificatus sit : et cum per fidem justificatus sit, ergo dicendum restat quomodo, id est in quo statu reputata est ei fides ad justitiam, an in circumcissione, an priusquam circumcideretur, dum adhuc esset in præputio, id est in gentilitate? Quero in quo statu, sed palam est quia in circumcissionis tempore non est justificatus per fidem, sed dum adhuc maneret in præputio. Quia si Abraham incircumciscus adhuc per fidem justificatus est, quare similiter gentiles incircumcisi non justificentur si fidem habeant? Oponeret iterum Judæus : Si circumcisio nihil ad justificationem Abraham profuit, quare postquam justificatus est se circumcidit? Opportune, inquam, ut veritatem rei quam habebat occultam in anima, figuraret in carne : intendens magis docere circumcissionem cordis quam carnis, quod æquipollenter ait. Et licet Abraham in præputio justificatus sit, tamen postea accepit in carne signum circumcissionis et justificationis habitæ, non ut per circumcissionem justificaretur, sed ut sic ostenderetur justus. Signum dico non apertum omnibus, sed signaculum, quod quiddam occultum contineret : a similitudine cereæ cui imprimitur sigillum, quæ in se continet quod extra non apparet. Sic circumcisio carnis signum quidem erat interioris justitiæ, quod vix aliqui Judæi sane attendebant. Signaculum dico justitiæ fidei, id est justificationis habitæ 27 per fidem, quæ fides et quæ justitia est in præputio, id est consideratur in Abraham tempore præputii, et convenienter in eo statu Abraham justificatus est, ut ita sit pater, id est institutor secundum formam fidei, non solum Judæorum, sed et omnium credentium; sit, inquam, pater fidei omnium per præputium, id est per fidem in tempore præputii habitam. Et quemadmodum illi, sic illis omnibus credentibus reputetur credere suum ad justitiam. Et sicut Abraham pater est fidei, ita sit pater, id est institutor, circumcissionis, id est justificationis, quæ ex fide consequitur. Sit pater dico non his tantum qui sunt ex circum-*

sione carnis, id est Judæis, sed etiam omnibus his qui sectantur vestigia fidei Abraham, exemplo illius bene operando per fidem, quæ fides est habitata in tempore præputii, patris nostri Abraham. Vere Abraham pater erit omnium credentium, non per legem sed per fidem. Nam hujus rei promissio, scilicet, ut esset hæres mundi, quod idem est quod esse patrem omnium gentium : hæc, inquam, promissio non est facta per legem, id est merito legis, sed merito fidei : quod si non est promissum per legem, nec impleri debet per legem; quod sic ait : *Promisit quidem Deus Abraham aut semini ejus, id est Christo, ut esset hæres mundi; ubi dictum est : Dabo gentes hæreditatem tuam (Gen. xvii), etc.* Hoc, inquam, non promisit per legem, sed per justitiam fidei, id est quæ justitia ex fide sequitur, quam fidem et justitiam fidei oportet habere omnes, qui se volunt annumerari in hæreditatem Christi : Abraham autem fidem in se habuit, et justitiam quam oportet imitari filios ejus. Vere per legem non sit promissio : quia si tantum qui sunt ex lege, id est Judæi, sunt hæredes promissionis Abraham, ergo fides Christi est exinanita, id est inanis est, et frustra recepistis eam, o Judæi, si lex sufficiebat vobis, ut hæredes essetis : quod maximum inconveniens judicatis vosipsi, ut fides Christi frustra sit. Nec hoc solum est, sed etiam si Judæi solum hæredes sunt, sic abolita, id est deleta, est promissio et falsa : quod dictum est : *In semine tuo benedicentur omnes gentes (Gen. xvii), cum in solis Judæis hæc benedictio fiat.* Vere qui ex lege sunt tantum, non merentur hæreditatem. Nam lex operatur et meretur solummodo iram : quia si qui sub lege bene operati sunt, per fidem hoc fuit, et non per legem. Vere lex operatur iram; nam prævaricationem, et vere prævaricationem : nam si ubi non est lex, non est prævaricatio, et ubicunque est prævaricatio, ibi lex est. Propter supradicta qui ex lege sunt, hæredes non erunt : sed ideo qui ex fide sunt, hæredes erunt, ut promissio facta et implenda secundum gratiam firma sit omni semini, id est, omni imitanti Abraham per fidem : non ei solum qui ex lege est, id est Judæo, sed etiam omni ei qui est ex fide Abraham, id est, qui per fidem sequitur Abraham : qui Abraham est pater omnium nostrum, tam gentilium quam Judæorum, secundum formam fidei et justitiæ. Pater utique omnium est, sicut scriptum est in Genesi. Illud quia ad ordinem litteræ de qua sumptum est, respicit : hoc, inquam, scriptum est : *Ego disposui te, Abraham, futurum patrem secundum institutionem fidei multarum gentium : te dico per justitiam factum ante Deum, id est, in beneplacito Dei cui credidisti.*

Hinc sequuntur verba Pauli : *Qui Deus mortuos peccato vivere facit, justificatos per fidem : nec tantum vivificat, sed etiam per gratiam vocat ea quæ non sunt, id est gentiles, qui propter non habitam legem nihil esse videntur : tanquam ea quæ sunt, facti est, quemadmodum vocat Judæos qui se solos esse per legem gloriantur. Probavit superius per Abra-*

ham omnem justificationem esse ex fide : ut autem A in plenitudine fidei perfecte imitemur Abraham, determinat qualitatem fidei Abrahæ : ut sicut quæcunque secundum visum hominum impossibilia credidit sibi per Deum impleri, sic et nos de potentia Dei non hæsitemus, opposcentes ei legem naturæ. Unde sic ait : Abrahæ **28** dictum est : *Posuit te patrem multarum gentium : qui Abraham credidit, contra spem in spem*, posset dicere contra opinionem. Spes Domini certa exspectatio rei futuræ dicitur ; sed congrue dixit *contra spem*, quia secundum legem naturæ visa annositate sua et sterilitate uxoris, certissime sperabat non jam se habiturum semen : sed contra spem, quam sibi lex naturæ porrigebat, credidit in spem, quam, fracto jure naturæ, omnipotentia Dei suggerebat. Credidit utique hoc *ut fieret pater multarum gentium* : de quo secundum hominem satis ambigere posset, cum videret se unius tantum filii procreatorem. Credidit, inquam, illud totum *quod dictum est ei*, id est credidit se patrem futurum multorum, non solum secundum propaginem carnis, sed secundum imitam formam fidei. Hoc, inquam, dictum est ei : *Sie erit semen tuum, Abraham, sicut stellæ cœli, et sicut arena maris (Gen. xv, 5)*. Per stellas cœli, spirituales filios Abrahæ, luce virtutum conspicuos, significat. Per arenam maris, infructuosos carnales filios. Sic promissum est Abrahæ, et accepta hac promissione quandiu differebatur, propterea *non est infirmatus in fide* : ut minus crederet firmæ promissioni sibi factæ ; utque firmus in fide promissæ rei perduraret, *non consideravit corpus suum emortuum*, id est non pensavit naturalem defectum generandi posse immutare voluntatem Dei, *cum esset fere centum annorum*, et tempus generandi jam in eo præterisset. Et non consideravit *vulvam Saræ emortuam*, id est genitalia uxoris defecisse, et vitio sterilitatis et annorum antiquitate. Non est infirmatus in fide primæ promissionis : in repromissione etiam Dei, quia Deus multoties idem ipsi repromisit. In repromissione utique illa, qua Deus, priusquam finiretur annus, se daturum filium promittebat, in hac utique *non hæsitavit diffidentia*. Hæsitavit quidem admirando et revolvendo secum mysterium rei, sed non hæsitavit per diffidentiam, ut diffideret non implendum sibi totum quod Deus promiserat, *sed confortatus est fide*. Cum enim posset oblicere rem toties promissam, diu sustinendo : Dubium ne mora facit, fortior in credulitate rei promissæ surrexit : *dans inde gloriam Deo* : nihil meritis suis de bono hujus promissionis ascribens : sed in omnibus glorificans Deum, *sciens hoc plenissime*, sine omni hæsitazione : *quia quæcunque promisit Deus, potens est etiam facere*, juxta omnem modum quem promisit. Et ideo quia sciens promissis Dei plenissime fidem adhibuit, non solum completum est ei promissum, quia sic credidit, sed etiam *reputatum est illi ad justitiam*, id est merito tantæ fidei meruit justificari. Quia modo satis modum fidei Abrahæ expres-

serat, quæ de eo dixit adaptat suæ intentioni, dicens : Quia sic credidit Abraham, ideo justificatus est. Hoc tamen de Abraham non hic scriptum tantummodo propter ipsum Abraham, de tanta fide laudandum. Hoc, scilicet, quia reputatum est illi ad justitiam : sed etiam scriptum propter nos, in fide Abrahæ conformandos, quibus credentibus credere nostrum (sicut in illo videmus) nobis ad justitiam reputabitur. Credentibus dico in eum qui suscitavit Christum Jesum Dominum nostrum a mortuis, id est sicut Abraham, quod contra naturam erat, a Deo se accepturum credidit ; sic neque nos hæsitemus credere et confiteri, licet contra jus naturæ sit Christum surrexisse a mortuis. Qui enim auctor est naturæ, sicut placuit potuit eam invertere. Hæc duo quæ sequuntur : *traditus est ad mortem, et resurrexit propter justificationem*, ad probationem præmissorum necessaria non erant, sed ad instructionem Romanorum vidit ea opportuna, et ideo subjunxit : *Qui traditus est* : non determinat ad quid, sed satis patet quia ad mortem. Et hoc propter *æliæ nostræ*, id est, ut nos mundaret a delictis nostris, qui etiam *resurrexit propter justificationem nostram*, id est, ut nos mundatos a delictis nostris, per positionem virtutum justos efficeret. **29** Non ideo, ait, mortuus est propter delicta nostra, resurrexit propter justificationem, quin mors ejus causa sit nostræ justitiæ, et resurrectio causa remissionis peccatorum. Sed ideo ait resurrexit, propter justificationem, ut ostenderet resurrectionem ejus sic esse causam nostræ justificationis, ut esset signum rei futuræ in nobis : duplicis scilicet resurrectionis. Prima est, qua in baptismo a morte peccati resurgimus, ad vivendum in justitia. Hæc autem resurrectio animæ, quæ prius mortua in peccatis, nunc autem confortato libero arbitrio potest obniti omni malæ suggestioni, Deumque cognoscit. Secunda resurrectio est futura secundum corpus : quando, impassibilitate et immortalitate resumpta, conregnabimus Christo, si prima resurrectio integre fuerit custodita, quæ resurrectio Christi et Pentecostes, quæ de eadem resurrectione pendet, ideo variis temporibus celebrantur, quia adhuc ventura præsignant, nec solum de præteritis agunt, ut festum Nativitatis.

CAPUT V.

Justificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum : per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam in qua stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Non solum autem, sed etiam gloriamur in tribulationibus : scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem. Spes autem non confundit : quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est ? Vix enim pro justo quis moritur. Nam pro

beno forsitan quis audeat mori? Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam, si cum adhuc peccatores essemus secundum tempus, Christus pro nobis mortuus est, multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira per ipsum. Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius. Non solum autem, sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus. Propterea sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors; et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt. Usque ad legem enim peccatum erat in mundo. Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset: sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma futuri. Sed non sicut delictum, ita et donum. Si enim illius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures [homines] abundavit: et non sicut per unum peccatum [delictum]: ita et donum. Nam judicium ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in justificationem. Si enim in unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ et donationis et justitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum. Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi, ita et per unius [hominis] obedientiam justii constituentur multi. Lex autem subintravit, ut abundaret delictum; ubi autem abundavit delictum, superabundavit et gratia, ut sicut regnavit peccatum in mortem, ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum. »

EXPOSITIO.

Quandoquidem sufficienter ex superioribus probatum est omnem justificationem esse ex fide; igitur justificati ex fide, habemus pacem, id est concordiam inter nos: ut neque Judæus gentili, nec gentilis Judæo in hac nova gratia se præferat. Ut autem magis eos et a discordia deterreat, et ad concordiam inducat, ait. *Habemus pacem ad Deum.* Si enim inter nos discordes fuerimus, ad Deum utique pacem non habemus. Habemus dico pacem per Dominum **30** nostrum Jesum Christum, cui in omnibus obedire debemus: qui tradi voluit ad mortem propter delicta nostra, etc. *Per quem* Christum non solum delicta dimissa sunt, vita et justitia data, sed etiam habemus gratiam istam, id est tam excellentem, ut depellere morbos facereque miracula. Sed ne Judæi opinarentur per meritum legis aliquem gradum habere in hanc gratiam, ait

A Paulus: *Per quem*, Christum, etiam accessum, id est primum gradum veniendi ad hanc gratiam, habemus: quam gratiam consequimur per fidem, sicut justificationem, quia et fides justificat; et fides gratiam hanc dat in qua gratia nos stamus, id est perseveramus. Adæ quidem multa gratia collata est, sed in ea non stetit. Et stando in hac gratia gloriamur in spe gloriæ filiorum, id est ex eo quia certissime speramus nos habituros gloriam quam habent filii Dei; non solum autem, spe hujus gloriæ, sed etiam gloriamur in tribulationibus. Hæc est maxima virtus, in hoc gaudere quod naturale est formidare: ideo in tribulationibus gloriamur, quia scientes sumus quod tribulatio patientiam operatur, id est quia usus et consuetudo tribulationum nutrit patientiam. Patientia autem operatur probationem, id est purgationem; quia sicut aurum purgatur per ignem, sic quod in istis purgandum est igne tribulationis excoquitur: unde eos qui in tribulatione vitam finiunt, sanctos sine aliqua hæsitatione confidimus, quia quicquid prius peccaverunt, ignis tribulationis totum excoxit. Eos vero qui in pace vitam finiunt, quantumcunque laudabiliter vixerint (nemo enim sine sarde est) sine certa miraculorum ostensione, in catalogo sanctorum non annumeramus. Probatio vero operatur spem; certissime enim sperare potest, qui sufficienter purgatus est. Spes autem sic post purgationem habita non confundit, id est, non facit erubescere eos qui sperant, quos faceret confusibiles si inexplata esset. Vere spes non confundit, sed implebitur, quod certum habemus per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Spiritus enim sanctus, jam nos ex parte deificans, certitudinem dat: quia nos plenarie deificabimur in futuro, illuminati secundum animam majori cognitione Dei, et secundum corpus incorruptibiles futuri. Quia Spiritus sanctus datus sit nobis apparet ex eo, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, id est quia dilectio Dei amplificata est in cordibus nostris, quia parati sumus pro eo et pati et mori. Vel aliter: vere non confundit, sed implebitur: quod patet ex eo, quia charitas Dei diffusa est, id est, quia Deus abunde diligit nos, et quia charitas Dei adeo ferveat erga nos. Hoc sentimus in cordibus nostris illuminatis per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Probat quod spes (sicut dictum est) impleatur, diversis de causis: tum quia si non impleretur, frustra Deus homo esset factus, mortem gustasset, nisi spem consummando quod cœperat pie perficeret. Tum etiam ideo, si cum impii essemus et damnationis meritum esset in nobis tantum, quid facere voluit ut pro nobis, impiis, difficultatem mortis subiret, non est ambigendum quin nos, jam justificatos et jam meritum salvationis prætententes, salvos faciat: quod facile est ei, quia non oportet eum amplius mori. Unde sic ait: Vere spes non confundit, sed implebitur, quia nisi sicut speramus consummaremur: *Ut quid* Christus mortuus est justus pro impiis? Vel vice

impiorum, quia impij mori deberent pro peccato suo, vel causa impiorum redimendorum. Diceret aliquis quia mortuus est, ideo non potest. Mortuus dico secundum tempus; die enim tertia surrexit. Iterum adversarius: impij quidem fueratis, sed jam tempore mortis ejus justificati: *impiis dico ita cum adhuc tempore mortis suæ infirmi essemus*, id est, in impietate perduravimus. Frustra justus mortuus est pro impiis, si justificatos salvare deserit. Non est credendum quod inexpectum dimittat, pro quo tantam difficultatem subiit. Diceret aliquis: Fuitne adeo magnum **31** mori pro impiis? Ita inquam. *Vix enim quis*, id est aliquis, vel morte dignus, vel cito moriturus, *moritur pro justo*, id est, vel vice vel causa justii. Unde magnum quid esse constat Christum, qui respectu justitiæ suæ non moriturus erat, mori pro impiis? Ideo dico vix aliquem mori pro justo: *nam forsitan aliquis audeat mori pro bono*. Quia si dubitas est utrum quis moriatur pro bono, magnum fuit mori Christum pijs pro impio. Vix aliquis audeat mori pro justo; sed Christus pro nobis mortuus est, et per hoc commendabilem facit *Deus quam charitatem in nobis; quoniam si cum adhuc essemus peccatores, mortuus est Christus*, quod tam difficile et indebitum fuit, justus pro nobis peccatoribus; igitur, id est propterea, multo magis credendum est quod nos justificati nunc, qui prius peccatores eramus, *in sanguine ipsius*, id est per effusionem sanguinis ejus, *salvi erimus*, liberati ab ira per ipsum, quem amplius non oportet a statu suo mutari, uti quando pro peccatoribus mortem subiit. Et quia possemus justificari, nec tamen pacem perditam recuperare cum Deo, ait; Vere justificati salvi erimus, dum jam justificationis meritum prætendimus, quia *cum inimici essemus*, et meritum damnationis haberemus, *sumus reconciliati Deo per rem tam gravem, ut mortem Filii ejus*. Etsi prius inimici, modo morte Filii ejus sumus reconciliati, multo magis credendum est quod nos reconciliati, et jam quodammodo salutem promeriti, *salvi erimus*. Et satis leviter salvabit nos; quia *in vita ipsius*. Non enim jam oportet eum mori, sicut prius. Considerandum est quomodo singula singulis opponat. Peccatores justificati, inimici reconciliati, per mortem in vita, non solum salutem futuram expectamus, sed etiam spe et gaudio illius gloriamur in Deum, etiam dum hic sumus; gloriamur, inquit, *per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc paulo ante accepimus inimici reconciliationem ad Deum*.

Opponeret aliquis: Christus quidem satis justus fuit, sed non videtur justitia ejus sufficiens ad salvationem omnium. Quod Apostolus probat, dicens: Cum per unius inobedientiam omnis homo lapsus sit, dignum et æque comparatum videtur, ut per unius obedientiam lapsus humani generis reparetur, per Jesum solum. Propterea reconciliari potuimus ad salvationem, sicut per unum hominem intravit, non immissum a Deo, sed quadam violentia peccatum in

mundum hunc, id est, adeo miserum per peccatum factum, et consequenter per peccatum unius hominis intravit mors, et corporalis et spiritualis in eundem hominem: et ita ab eo pertransiit mors in omnes homines. Et merito ab eo in omnes, quia hic fuit in quo peccaverunt omnes. In lumbis enim Adæ tota illa massa humani generis peccato prævaricationis corrupta est. Quidam protendant hunc versum, usque ad illud longe inferius: igitur sicut per unius, etc. Sed sicut exposuimus, satis abbreviari potest. Vere omnes peccaverunt in Adam, etsi ante legem fere ab omnibus hoc ignoraretur. Peccatum enim erat in mundo ab Adam usque ad legem. Sed licet ita esset, tamen hoc peccatum non imputabatur, id est, nemo reus pro originali judicabatur ante Moysen, cum lex non esset, quæ, postquam venit, peccatum hoc patefecit, vel dicamus in toto. Peccatum hoc quidem erat in mundo ante legem, sed ideo nesciebatur, quia nullum peccatum imputabatur, cum lex non esset. Et licet peccatum originale ante legem non imputaretur, tamen per hoc satis dignosci potest quia mors corporalis, quæ pœna fuit pro originali, illa regnavit præmittendo ante se omnes miseras suas, sitim, famem, febres, et cætera. Regnavit, inquam, ab Adam usque ad Moysen, non solum in eos qui originali peccato sua peccata adjunxerunt, sed etiam in eos qui non peccaverunt. In similitudinem prævaricationis Adæ, id est, qui ex parte sua non similiter prævaricati sunt, **32** at Adam, Hi sunt parvuli qui non habuere tempus peccandi, sed solummodo de originali sunt puniti. Qui Adam est forma futuri Adæ, id est Christi. Adam forma Christi fuit, quia, sicut ille pater est omnium secundum carnem, sic Christus pater fidelium secundum fidem. Et sicut ex latere Adæ dormientis formata est Eva, sic ex latere Christi soporati somno mortis in cruce fabricata est Ecclesia. Et ideo Adam forma Christi, quia Deus decrevit per unum Christum emendare, quod per unum Adam peccatum est. Vel sic legamus secundum Ambrosium: Vere omnes peccaverunt in Adam; nam originale peccatum erat in mundo usque ad legem. Sed licet in mundo esset, tamen non imputabatur illud peccatum; quia lex non esset quæ peccatum hoc insinaret; sed licet nesciretur hoc peccatum, tamen pro pœna hujus peccati regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, non solum in eos qui de actualibus rebus peccaverunt, sed etiam in eos qui peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, id est qui pro sola similitudine: quia fuerunt filii prævaricatoris Adæ damnati sunt. Ostendit superius Christum unum sufficientem esse ad salvationem omnium, quia solus Adam sufficiens fuit ad perditionem omnium. Et sicut personam Christi personæ Adæ contulit, sic causam Christi, id est obedientiam, opponit causæ Adæ, quæ est inobedientia: et effectum causæ Christi, id est justificationem in præsentem; et vitam æternam in futuro, opponit effectui illius, id est morti temporali, et æternæ damnationi.

Probat etiam gratiam Christi longe amplius abundare peccato Adæ. Cum enim ab Adam originale tantum contraximus, gratia Christi non solum originale, sed cum eo quæcunque actualia dimisit in baptismo. Littera sic jungitur : Adam vetus forma fuit futuri Adæ; sed licet una persona uni esset opposita, tamen causæ sunt dissimiles. *Non enim sicut fuit delictum Adæ, ita est etiam donum Dei quæ est gratia.* Vere non sic fuit donum Christi, ut delictum Adæ: nam donum Christi multo magis abundavit super delictum Adæ, quia delictum unum fuit quod vocamus originale; Christus autem et originale et quæcunque actualia dimisit. Et probat: Vere solus Christus sufficiens fuit ad justificationem omnium. Nam si delicto, id est per delictum, unius Adæ, et per unum (quod in sequentibus plenius determinabit), id est per inobedientiam: si per hoc, inquit, unum delictum (quod originale vocamus) multi peccato mortui sunt, contrahentes illud originale a primo patre (multi non ideo dicit, quin omnes hoc peccato pressi sint, sed non omnes in eo perdurantes detenti sunt, deponentes illud originale per acceptam fidem Christi): si, inquit, per unum delictum unius, *multi mortui sunt, multo magis* secundum dignitatem personæ Christi et causæ, abundavit *gratia Dei*, id est remissio peccatorum. Abundavit etiam *donum*, id est corroboratio per Spiritum sanctum. Postquam enim remissa sunt peccata, necessaria sunt arma Spiritus sancti, quibus resistamus diabolo male suadenti. Gratia, inquit, et donum abundavit *in gratia*, id est per gratiam *unius hominis*. Congrue ait per gratiam: quia quemadmodum contractio originalis fuit per necessitatem, sic salvatio facta est per gratiam, id est per voluntatem. Nemo enim nisi ex voluntate salvatur. Sicut, inquit, delictum unius diffusum est in multos, sic æque comparatum est, quod gratia unius hominis *abundavit in plures*. Non dicit in plures gratiam abundasse, quam delictum, sed *in plures*, id est in multos. Non enim omnes salvati sunt, quia noluerunt. Unius hominis dico, qui nihil minus potuit quam voluit: nam *Jesu Christi*, id est salvatoris et regis. Sicut causas Christi et Adæ diversificavit, sic effectus causarum opponendo distinguit dicens: Sicut donum Christi tale non fuit, quale delictum Adæ; sic etiam *non sicut fit per unum peccatum Adæ, ita fit per donum Christi*, id est effectus peccati Adæ et gratiæ Christi diversi sunt: quia peccatum **33** simplex, donum vero multiplex. Et hoc probat dicens: Vere effectus peccati Adæ, et effectus gratiæ Dei non sunt similes. *Nam judicium*, id est justa sententia Dei *fit in condemnationem*, id est condemnat filios Adæ *ex uno delicto*, id est solummodo propter originale; sed *gratia Christi fit in justificationem*, id est justificat filios suos *ex multis delictis*, id est sic de actualibus ut de originali.

Notandum est quod illud primum peccatum debilitavit quidem naturam nostram, et prioniorem fecit in casum, sed tamen non fuit causa actualium

A peccatorum, quibus naturali ratione (licet multa parte debilitata) possemus resistere. Videndum etiam quod, licet in peccato Adæ multa considerentur, ut superbia, gula, tamen unum solum dicitur: quia inobedientia probat, quod gratia justificaverit *ex multis delictis*, dicens: Vere per gratiam Christi justificantur homines ex multis delictis. Nam accepta justitia (quod majus est) regnabant cum Christo in vita æterna, quod æquipollenter ait. Homines accipientes abundantiam gratiæ ejus, id est, abundantem remissionem, quia non solum originalis, sed etiam omnium actualium; et *accipientes abundantiam donationis*, id est, dona Spiritus sancti ad confortationem in bono abundantem; et accipientes abundantiam *justitiæ*, id est, justæ operationis: quia postquam dimissa sunt peccata et Spiritus sanctus corroborat, sic demum licet bene operari: hæc, inquam, accipientes *conregnabunt* Deo positi *in vita æterna*, quæ omnia, et gratiam, et donationem, et regnum, accipient *per unum Jesum Christum*. Et vere per hunc unum: *quia si* in delicto unius Adæ quod causa fuit perditionis, regnavit mors, et temporalis et æterna *per unum delictum*, id est, per inobedientiam, multo magis secundum dignitatem personæ, causæ et effectus, hi qui sunt accipientes abundantiam gratiæ, donationis et justitiæ, regnabunt in vita per unum Jesum Christum. Quoniam quidem et similitudo est ibi, quia Adam unus, Christus unus: et majoritas secundum dignitatem, quæ dicta est: igitur a simili, et a majori inferre possum, quod *sicut per delictum unius Adæ* (delictum dicto transiens in omnes homines) ventum est in condemnationem, sic et per justitiam unius Christi transeuntem *in omnes homines*, secundum potentiam (Christus enim sufficiens pretium pro omnibus dedit), per unius, inquit, justitiam ventum est *in justificationem vitæ*. Ostendit satis superius quod Christus potens esset, et restaurare sufficeret quidquid lapsus fuerat per Adam, sed non determinaverat quid in hac reparatione ageret, seu per potentiam, seu per meritum, quod hic determinat, dicens: Quia quemadmodum Adam male merendo per inobedientiam omnes præcipitavit, sic Christus bene merendo per obedientiam omnes redemit. Littera sic jungitur: Vere per delictum unius omnes condemnantur. Nam *per inobedientiam* et sicut per inobedientiam *unius hominis constituti sunt multi peccatores*, quia non omnes remanserunt in peccato, *ita et per obedientiam unius Christi* hoc promerentem, *constituentur multi justi*. Multi ideo, quia non omnes justificari voluerunt. Cum modo dicat Christum justificare homines a peccatis, dicit quod etiam transgressores legis a prævaricatione acceptæ legis justificat. Et hoc ideo adducit ut comprobet Judæos magis obnoxios esse gratiæ Dei, quam etiam gentiles, quibus se præferebant in hac nova gratia: quia gentiles de naturali solum rei erant, Judæi vero et de naturali et scriptæ legis prævaricatione rei erant. Littera sic jungitur: Obedientia Christi multos ju-

atificavit : lex autem delictum abundare fecit : lex, A
 inquit, subintravit, quia peccatum prius intraverat.
Intravit lex ad hoc ut abundaret delictum, non quia
 lex mala esset, sed quia sub illa erant quos reos faceret, 34
 jubendo, non adjuvando. Lex tribus modis
 habebatur in tempore suo. Quibusdam enim
 erat solummodo in signum, ut Abraham : qui circum-
 cisus est, non ut per hoc justificaretur, sed in
 signum justificationis jam acceptæ per fidem. Aliis
 lex erat pædagogus : ut quemadmodum puerum ne
 insolescat vagando pædagogi coercet custodia ; sic
 lex minando pœnam coercerat quosdam ab actu
 peccati. Aliis autem erat lex causa prævaricationis.
 In his autem duobus quibus lex in signum justitiæ
 vel pædagogus erat nihil operabatur : quia qui
 justus erant ut Abraham, per fidem hoc erant non
 per legem ; qui vero se timore coercerant a malo,
 non hoc per legem, sed per donum Spiritus sancti,
 id est per spiritum timoris faciebant. Aliis vero lex
 causa erat delicti, quia prævaricationis. Per legem
 delictum abundavit, sed per gratiam evacuatum est.
Ubiunque enim abundavit delictum, vel sub lege
 vel extra legem, *ibi gratia abundavit super delictum* :
 quia non solum remisit peccata, sed et juste ope-
 rari concessit. Quia iterum aliqui errabant ex eo
 quod dictum est gratiam superabundasse ubi fuit
 delictum, dicentes se impune opportune etiam pec-
 care, quia gratia Dei omnia dimitteret, et quanto
 plura, tanto gloriosior esset, determinat quidem
 Paulus gratiam Dei, quotquot peccata sint, in bap-
 tismo omnia dimittere, sed postquam justificati
 sunt, si iterum peccant, non sicut prius ex gratia,
 sed merito pœnitentiæ dimittentur peccata. Unde
 sic ait : Gratia utique Dei abundavit hac lege : *Ut
 sicut peccatum ante justificationem regnabat ducendo
 in mortem, ita et gratia*, postquam remisit peccata,
*regnet per acceptam justitiam bene conservatam,
 eundo in vitam æternam* : non jam amplius respi-
 ciendo ad iniquitatem. *Regnet dico, per Dominum
 nostrum Jesum Christum*, qui, postquam justificavit
 per gratiam, dat vitam æternam.

CAPUT VI,

« Quid ergo dicemus? Manebimus in peccato, ut
 gratia abundet? Absit! Qui enim mortui sumus pec-
 cato, quomodo adhuc vivemus in illo? An ignora- D
 tis, fratres, quia quicumque baptizati sumus in
 Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus. Con-
 sepulti enim sumus cum illo per baptismum in mor-
 tem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per
 gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambu-
 lemus. Si enim complantati facti sumus similitu-
 dini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus.
 Hoc scientes, quia vetus homo noster simul cruci-
 fixus est, ut destruat corpus peccati, et ultra
 non serviamus peccato. Qui enim mortuus est,
 justificatus est a peccato. Si autem mortui sumus
 cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus
 cum Christo : scientes quod Christus resurgens ex
 mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non do-
 minabitur. Quod enim mortuus est peccato, mor-

tuus est semel ; quod autem vivit, vivit Deo. Ita et
 vos existimate vos mortuos quidem esse peccato,
 viventes autem Deo in Christo Jesu. Non ergo re-
 gnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obe-
 diatis concupiscentiis ejus. Sed neque exhibeatis
 membra vestra arma iniquitatis peccato : sed exhibe-
 bete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes, et
 membra vestra arma justitiæ Deo. Peccatum enim
 vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis,
 sed sub gratia. Quid ergo? Peccabimus, quoniam
 non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit! An ne-
 scitis quoniam cui exhibetis vos servos ad obe-
 diendum, servi estis ejus cui obedistis, sive pec-
 cati ad mortem, sive obediendi ad justitiam? B
 Gratias autem Deo, quod fuistis servi peccati, obe-
 distis autem ex corde in eam formam doctrinæ,
 in qua traditi estis. Liberati autem a peccato, servi
 facti estis justitiæ. Humanum dico, propter infir-
 mitatem carnis vestræ. Sicut enim 35 exhibui-
 stis membra vestra servire immunditiæ et iniqui-
 tati ad iniquitatem, ita nunc exhibete mem-
 bra vestra servire justitiæ in sanctificationem. Cum
 enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ.
 Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in qui-
 bus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.
 Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti
 Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem,
 finem vero vitam æternam. Stipendia enim pec-
 cati, mors. Gratia autem Dei, vita æterna, in Christo
 Jesu Domino nostro. C

EXPOSITIO.

Quandoquidem gratia regnare debet per justitiam
 conservatam semper, donec veniat in vitam æternam,
 ergo quid dicemus? *Permanebimus iterum in
 peccato justificati jam per gratiam, ut abundet gratia,*
iterum remittendo gratis quæ iterum deliquimus?
Absit hoc, ut tam perversa intentione revertamur
 in peccatum! Hic incipit loqui de duplici resurre-
 ctione. Prima qua secundum animam justificamur
 in baptismo, quod baptisma consecravit nobis
 Christus in morte sua, fundendo aquam remissionis
 de latere suo ; insinuans nos debere commori sibi
 in baptismo : ut quemadmodum ille semel mortuus
 ad actus veteris hominis non est reversus, sic et
 nos semel justificati in baptismo, omnem vetusta-
 tem peccati ibidem interficientes, resurrectionem
 animæ (ibi enim justificata resurgit) custodiamus :
 ambulando in novitate vitæ, quia, si resurrectionem
 animæ in justitia conservaverimus, futuram resur-
 rectionem corporum cum Christo, in incorruptione
 profecto habebimus. Revertamur ad litteram, ubi
 probat non debere reverti ad peccatum, dicens :
 Vere semel justificatis non est ulterius permanen-
 dum in peccato. Nam nos qui in baptismo mortui
 sumus peccato, id est ad hoc ne ultra operemur
 peccatum : mortui dico secundum depositam vetu-
 statem peccati, quomodo, id est qua ratione nos
 qui sic commortui sumus Christo, adhuc vivemus,
 id est perseverabimus in illo peccato? Et vere non

amplius vivere debetis in peccato illo, quia an ignoratis vos quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, id est per institutionem Christi, vel per Christum consecrantem nobis baptismum. Nos utique baptizati, id est abluti a peccatis sumus in mortem ipsius, id est in similitudinem mortis ejus, ut sicut ille semel mortuus est et semper vivit, ita et nos semel in baptismo peccatis moriamur, et in justificatione semper vivamus. Sicut probavit quod semel justificati iterum peccare non debemus, sic etiam probat quod a peccato nos bene continere possumus, dicens: Vere justificati potestatem habemus, si volumus, non peccandi. Nam nos consepulti sumus, non solum mortui cum Christo, in mortem per baptismum, quod quemadmodum Christus in sepulcro positus potestatem non habuit secundum carnem manum vel pedem extendere ad actus veteris hominis, sic et nobis, si volumus, in baptismo potestatem dedit jam amplius non revertendi ad vetustatem peccati. Ad hoc utique consepulti sumus, ut quomodo Christus surrexit a mortuis, non amplius resumpturus actum mortalitatis (surrexit dico, per gloriam Patri, id est per Verbum sibi unitum, vel propter magnificandam gloriam Patri), ita nos positi in novitate vitæ, id est in resurrectione animæ per baptismum justificatæ, ambulemus proficiendo in accepta novitate. Vere in novitate vitæ possumus ambulare. Nam nos sumus similes resurrectionis ejus, quia, quemadmodum Christus resurgens novus homo fuit, ita et nos per baptismum vetustate peccati deposita, in novitate bonorum operum novi homines sumus. Et vere similes resurrectionis erimus, si complantati sumus; nec per nos hoc potest fieri, sed per gratiam Dei facti complantati similitudini mortis ejus, id est si commortui fuerimus Christo, ea 36 similitudine, ut sicut ille semel depositis miseris veteris hominis, ad illas ultra non rediit, sic et nos, in baptismo semel deposita vetustate peccati, ad illud ultra non regrediamur. Si enim sic complantati sumus similitudini mortis ejus, simul etiam merito unitate mortis erimus complantati similitudinem resurrectionis ejus, in novitate operum proficientes. Complantati ab illa similitudine dictum est, qua ramus bonæ arboris, trunco malæ arboris inseritur, fructusque novos ibidem facit; sic et novitas justificationis inserta trunco nostræ vetustatis, extincto sapore veteri, fructus faciat insertæ novitatis. Similes utique mortis Christi debemus fieri: Scientes hoc quia vetus homo noster simul cum Christo affixus est cruci: ad hoc, ut destruat in nobis corpus peccati; ita destruat corpus nostrum in eo quod peccabat, ut ultra non serviamus peccato, sed imperium habeamus super peccatum. Dominus Jesus aliud genus mortis si vellet eligere posset, sed non sine mysterio cruci affigi magis voluit, significans nobis, ut quemadmodum manus et pedes, sensus scilicet humanos affixos habuit, sic et nos non solum opera, sed etiam sensus affixos habeamus, ne cogitemus vel operemur mala. Et bene debemus et

A possumus non servire peccato. Nam ille qui mortuus est in baptismo, a peccato liberatus est. Nec hoc solum, sed etiam justificatus a peccato.

B Postquam de prima resurrectione, quæ est animæ, sufficienter edocuit, quomodo esset observanda, subjungit de secunda, dicens: Nos eam habituros merito primæ bene custoditæ. Utque magis capiamur amore ejus, ponit commendationem ipsius, aperiens quam digna sit et quam utilis, dicens: Non solum mortui peccato justificamur, quæ justificatio est prima resurrectio, sed etiam si mortui sumus peccato, hoc est cum Christo, ut, quemadmodum Christus semel mortuus, nunquam ad depositam vetustatem rediit, sic et nos semel per baptismum in peccato mortui, non revertamur ad peccatum, credimus utique et nos etiam vivemus in secunda resurrectione simul, id est facti impassibiles et immortales; neque hoc alibi nisi cum Christo, id est in oculis ejus vivemus positi incorruptibiles. Si mortui sumus cum Christo, profecto credimus quod vivemus cum Christo, scientes hoc quod Christus surgens a mortuis jam non moritur, id est jam non ulterius mortem gustabit; quia semel mortuus ad justificationem omnium sufficiens fuit. Nec solum non moritur, sed etiam mors non illi ultra dominabitur. Domina mortis sunt: Fames, esuries, febres et quæcunque miseræ. Caput etiam et completio omnium miseriarum, mors. Sed nec mors, nec miseræ quæ sunt præuntia mortis, dominabuntur amplius Christo semel mortuo. Vere Christus jam non moritur. Nam hoc quod mortuus est peccato, id est ad destructionem peccati, mortuus est semel, id est semel mori sufficit.

C Et ideo semel commori illi in baptismo sufficiat nobis, perseverando in accepta justificatione. Probat etiam quod mors ultra non dominabitur Christo. Nam hoc quod vivit vivit Deo, id est vita Dei; quia si quemadmodum Deus vivit æternaliter et sine corruptione, profecto nullum dominium in eo mortis erit. Quod dixit in toto debere commori Christo, ut ei convivamus, adaptat modo Romanis, quorum hic intendebat instructioni, dicens: Quandoquidem necesse est commori Christo, si volumus vivere cum eo; ita, id est hac ratione edocti vos, Romani, D existimate vos quidem esse mortuos peccato, id est credite vos mortuos esse in baptismo, ne ultra manum porrigatis ad actum peccati; quod si ita mortui estis, existimate etiam vos viventes Deo, id est in accepta justificatione animæ viventes et hoc merito in corruptione corporum victuros: et hoc totum in Christo Jesu, id est per Christum Jesum, qui et in præsentem justificat, et in justificatione permanentibus vitam æternam præparat. Quod dixerat superius, nos mortuos esse peccato, et vivendum esse 37 Deo, videns hominem nullo modo posse in hac vita se cohibere a venialibus, determinat in quibus peccatis mori debeamus et possimus: sciens fomitem peccati naturaliter inesse cuicunque. Sed jam confortato libero arbitrio, possumus coercere femitem

peccati, ne prorumpat in actum. Et hoc determinans, ait : Quando quidem viventes estis Deo, ergo peccatum, id est, naturalis fomes peccati, non regnet in vobis. Regnare peccati est, consentiendo, agendo, et in opere peccati consuescendo. Peccatum utique non regnet in corpore vestro, id est, quod jam vestrum est, et per confortationem liberi arbitrii subjectum dominio rationis. Corpore dico licet justificato, tamen adhuc mortali, et (nisi ratione regatur) prono in opus peccati. Quare videndum est ne consentientes mortalitati vestræ non vivatis Deo. Non itaque regnet peccatum ut obediat concupiscentiis ejus, scilicet peccati, id est ut quod male suadet infirmitas carnis vestræ, opere perficiatis nec solum non obediat opere, sed neque exhibeat ita ut parata et opportuna per consensum faciat membra vestra peccato. Quia sicut nec operari, sic nec malo consentire debetis. Membra vestra dico tunc facta arma iniquitatis, si fuerint exhibita peccato. Si enim peccato consenseritis, tunc iniquitas armatur membris vestris, ut per hæc arma perficiat quod male cupit. Nolite vos exhibere delicto, sed exhibete vos Deo, id est, præparate vos bene operando idoneos Deo. Et justum est, vos dico factos viventes in justitia tanquam ex mortuis; mortui enim eratis in peccato. Nec solum actu exhibete vos Deo, sed etiam membra vestra in consensu et exhortatione bonorum præparate Deo. Membra vestra dico facta tunc arma justitiæ. His enim armis perficiet justitia, quod bene suadet et cupit. Debetis utique et potestis exhibere vos Deo. Nam peccatum, etsi naturaliter sit in vobis, non tamen dominabitur in vobis, si confortato libero arbitrio, velitis uti, sed potius vos dominabimini ipsi peccato, ne habeat actum. Vere peccatum non dominabitur in vobis : non jam enim estis sub lege, quæ reos faciebat jubendo, non adjuvando; sed estis sub gratia, quæ dimittit peccata et adjuvat operari bona.

Quia iterum errare ex eo quosdam sentit, quod dixerat per gratiam omnia dimitti, et hac fiducia se peccare, quia gratia parata erat, et sufficiens relaxare omnia, contra sic male operantes dicit hac intentione non esse peccandum, quia gratia omnia quidem dimittit, sed si aliquis peccando se subduxerit gratiæ, factus servus peccati, quomodo scit si ad gratiam reverti poterit, cum jam sub jugo peccati ligatus sit? Quandoquidem sub gratia sumus quæ sufficienter purgat omnia : ergo quid dicemus? An ideo licite peccabimus, quoniam non sumus sub lege, quæ jubendo gravat et non adjuvat, sed sumus sub gratia, quæ et peccata remittit, et bene operari adjuvat? Absit! Hoc, inquit, abesse debet, ut peccemus fiducia gratiæ; quia an nescitis quod servi ejus estis cui exhibuistis vos ad obediendum? Servi dico facti cui obedistis, id est, in ea hora qua cito obedistis. Ejus servi dico; sive peccati cui obedistis, ducentis ad mortem, id est ad damnationem; sive servi estis obediuntis, id est justitiæ ducentis vos ad majorem justitiam; quia obediendo peccato, servi pec-

cati efficiemini, nec hujus servitutis vincula rumpere potestis libertate perdita. Ideo bonum est ut servi facti justitiæ, a gratia non declinetis, quia servi facti peccati non potestis vestro jure reverti ad gratiam. Ideo in justitia perdurate, nec propter hoc solum, sed etiam ideo quia cum olim jugo peccati deposito, facti estis servi justitiæ, si iterum ad vomitum veteris servitutis relabimini, rei estis instabilitatis et justæ perditionis; quod sic ait : Non solum pro eo quod præmissum est perdurare debetis in justitia, sed etiam pro eo quod sequitur : Unde gratias ago Deo meo, qui vos gratis sine merito vestro a jugo peccati liberavit.

38 Inde utique gratias ago; quia vos aliquando fuistis servi peccati, sed jam obedistis, nec coacti, sed ex corde, id est propria voluntate eundo in formam doctrinæ, id est, in doctrinam quæ vos fecit Deo conformes. Imago enim Dei deformata et excæcata fuerat in vobis; sed per instructionem meam imaginem Dei in vobis reformavi. Formam dico illam, id est, tam excellentem sicut reformationem imaginis Dei; in quam formam traditi estis per misericordiam Dei et doctrinam nostram. Per vos enim insufficientes eratis reformari. Olim fuistis servi peccati, sed nunc liberati a peccato, facti estis servi justitiæ; et ideo nolite ulterius redigi in servitutem peccati. Et vobis factis jam servis justitiæ dico humanum, id est, præcipio vobis quiddam satis leve, ad quod humanitas vestra satis potest sufficere. Et hoc, quia spirituale est arduum, non præcipio vobis : facio propter infirmitatem carnis vestræ, id est, quia scio vos adhuc carnalitate premi, nec satis firmos in spiritualibus, humanum utique dico. Nam hoc humanum est, sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, id est luxuriæ, gulæ, libidini, servire etiam iniquitati, id est, omni contrario æquitati ad consummandam iniquitatem, saltem ita nunc fideles facti exhibete membra vestra servire justitiæ eundo in sanctificationem, id est in plenitudinem justitiæ. Hoc utique satis humanum est, ut quantum servistis diabolo, tantum serviat Deo, cui multo magis estis obnoxii. Vere quia servi facti estis Dei, servire debetis justitiæ. Nam cum prius essetis servi peccati, liberi tunc fuistis justitiæ, id est, expertes ab omni justitia, fideliter servientes peccato. Sed nunc facti servi justitiæ, longe fidelius servire debetis Deo. Quandoquidem amore peccati fecistis vos expertes totius justitiæ : ergo quem fructum, id est, quid utilitatis habuistis tunc ante conversionem de illis in quibus nunc post conversionem erubescitis? Ideo sic interrogando invehitur in eos, ut a servitute peccati magis deterreat. De temporali fructu peccati ideo solum requiro : nam de fine eorum satis constat finis illorum est mors, id est, in fine vitæ absorbet istos æterna damnatio. Servi facti peccati nullum fructum habuistis, sed nunc per gratiam liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum, id est, fide suscepta dignum : fructum dico tendentem in sanctificationem.

id est, in plenitudinem justitiæ. Impii mortem habent, sed vos habetis *finem vitæ æternam*. Vere mors est finis illorum: nam *mors est stipendium peccati*, id est, peccatum ministrat hanc stipem, id est mortem. Stipendium dicitur, hoc quod tribunus, vel prætor, pensata mercede militis, ministrat ei in exercitu. Mors habetur ex peccato, sed *vita æterna habetur per gratiam Dei*. Licet enim aliquid meritum sit ibi, prima tamen justificatio fuit ex sola gratia. Et directio vitæ quæ sequitur, et eadem gratia longe amplius quam meruerit remunerat; gratia dat vitam æternam; et hoc in *Christo Jesu*, id est per Jesum Christum Dominum nostrum.

CAPUT VII.

« An ignoratis, fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit? Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi, si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri. Igitur vivente viro [marito] vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro; si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ut non sit adultera, si cum alio fuerit viro. Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis legi per corpus Christi: ut sitis vos alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fructificetis Deo. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum quæ per legem erant operabantur in membris nostris ut fructificarent morti. **39** Nunc autem soluti sumus a lege mortis, in qua detinebamur, ita ut serviamus in novitate spiritus, et non in vetustate litteræ. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit! Sed peccatum non cognovi, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: « Non concupisces (Exod. xx, 17; Deut, v, 19). » Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem vivebam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum, peccatum revixit. Ego autem mortuus sum, et inventum est mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, et per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum, et bonum (I Tim. 1, 8). Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit! Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem; ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Scimus enim quia lex spiritalis est. Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor non intelligo. Non enim quod volo [bonum] hoc ago, sed quod odi [malum] illud facio. Si autem quod nolo illud facio, consentio legi quoniam bona est. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea bonum. Nam velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio; sed quod nolo

malum hoc ago. Si autem quod nolo illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Invenio igitur legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adjacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me [captivum me ducentem] in lege peccati quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei, per Jesum Christum Dominum nostrum. Igitur ego ipse mente servio legi Dei, carne autem legi peccati. »

EXPOSITIO.

Quia superius satis probaverat debere eos subiecti gratiæ, et serviendum esse Deo, ne modo in legalibus putarent se debere servire Deo (peccatum enim esse credebant, si etiam in tempore gratiæ legalia prætermitterent) probat Paulus non ulterius serviendum esse in legalibus, quæ si deserunt, non est peccatum; si faciunt, rei sunt. Non enim tenenda est umbra, postquam venit veritas, et cum carnalem legem expellat, spiritali legi alligat eos. Littera sic jungitur: Per Christum Jesum est vita æterna tantum. Nam per legem non; quia *an ignoratis fratres*, ut magis excitet ad intellectum hujus rei, et fratres vocat, et interrogat. Nec ignorare debetis (*scientibus enim legem loquor*) quia, si bene consultis, idem invenietis. An ignoratis dico quia lex quæcunque posita sit, *dominatur in homine*, non semper, sed *quanto tempore vivit* lex in eo homine, vel homo sub ea lege? Velut si in qualibet urbe præceptio aliqua poneretur, usque ad determinatos annos, qui intra hos annos præceptum positum non attenderet, reus esset transgressionis positiæ legis. Qui vero finitis determinatis annis faceret contra positam legem, reus inde non esset, quia tempus ejusdem legis jam præterisset. Sic de lege Judæorum, qui tempore Moysi usque ad tempus Christi eam non observaret reus esset. Sed postquam venit gratia, jam tempus ejus legis præterit, et sic reus non est qui eam deserit. Vere lex posita dominatur, quandiu homo vivit sub lege, vel lex in homine. Nam lex conjugalis ista est: *Mulier quæ est sub viro*, maritali modo fœderata, *illa alligata est legi viri*, vivente viro; *sed si mortuus fuerit vir ejus, soluta est mulier a lege viri*. Quandoquidem mulier vivente viro alligata est ei, *igitur si vivente viro suo, habuerit rem cum alio viro, vocabitur adultera*. Sed *si vir ejus mortuus fuerit, liberata est a lege viri, ita ut si fuerit juncta cum alio viro, jam non judicetur adultera*. Et ita, id est simili ratione fratres **40** mei vos estis mortificati veteri legi, quæ data fuit solummodo usque ad adventum Christi. Mortificati dico *per corpus Christi*, id est per Christum advenientem, qui corpus, id est veritas ipsius legis fuit, et cujus corporis lex umbra fuit. Nec mortificati ut vidui remaneatis, sed ut amodo sitis alterius, ejus scilicet, qui resurrexit ex mortuis, per quod satis commendabilis est vobis.

Resurrexit ad hoc ut per eum fructificaremus Deo, A id est per gratiam ad honorem Dei. Et modo tandem fructum facere licet sub gratia, quia cum essemus in carne, id est detenti in carnalitate, tunc *passiones peccatorum*, id est mala desideria, quæ licet sensualis homo affectaret, rationalis tamen *passiones* esse iudicabat, quæ *passiones erant notæ per legem et augmentatæ per delictum prævaricationis, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti*, id est ut facerent fructum damnationis. Sed nunc postquam venit gratia, sumus soluti a lege veteri, quæ erat nobis *lex mortis, in qua morte peccati detinebamur*, nec adjutorio legis surgere poteramus. Soluti, inquit, sumus a lege carnali: ita, id est propter hoc, ut amodo *serviamus in novitate spiritus*, id est spiritualiter renovantes nos quotidie bene agendo: juxta illud: «Renovamini spiritu mentis vestræ (Ephes. iv, 23), » et non amplius serviamus in vetustate litteræ, adhærentes litterali intellectui, ut vetustas consuevit.

Quia dixerat superius Judæos mortificatos esse veteri legi, nec esse revertendum ad eam, quia *passiones peccatorum erant per legem, et per eam fructificabant morti*, appellaverat etiam eam *legem mortis*, ne male opinarentur Judæi Paulum hoc intelligere, ut lex esset causa peccati efficiens, et ad peccandum compellens, probat legem, quantum in ea est, esse bonam. Quia vero Judæi amplius sub lege peccarent, hoc corrupta natura faciebat, non lex. Littera sic jungitur: Quandoquidem per legem fructificabamus morti, ergo quid dicemus? Dicemus quod *lex est peccatum*, id est causa peccati efficiens, et compellens ad peccandum? Absit hoc ut legem dicamus esse peccatum, quod si diceremus, et legem esse injustam probaremus, et Deum datorem legis de injustitia argueremus, qui legem dedisset compellentem ad peccatum. Per legem utique non est peccatum, sed bonum: cognitio enim peccati. Non enim cognovi peccatum nisi per legem. Ante legem utique fuit cognitio peccati, cum pincerna et pistor Pharaonis causa peccati in carcerem missi sunt. Sed per legem dicit cognitum esse peccatum, quia originale fere ab omnibus ante legem ignorabatur, et actualia multa nesciebantur esse peccatum ut concupiscentia de qua subdit; *pœna etiam infernalis*, quæ sequitur de peccatis, non ita sciebatur, nec meritum futurum non peccantibus. Putabant enim omnes in inferno permansuros, licet sub dissimilitudine pœnarum. Sed per legem cognitum est originale, cognita sunt etiam multa actualia, prius incognita. Nec etiam ea quæ cognita erant, tanta esse credebantur. Cognita est etiam futura damnatio pro peccatis, et ideo ait: Per legem cognovi peccatum, et originale, et actualia quanta erant, pœnamque pro iis futuram. Vere per legem cognovi peccatum. Nam hoc, scilicet *concupiscentiam*, quam esse peccatum nesciebam, nisi lex ita diceret: Non concupisces. Lex quidem bona est, quia dat cognitionem peccati; sed tamen per legem nihil bonum, sed om-

ne malum habui, licet non culpa legis, quod æquipollenter ait: Licet lex bona sit, tamen peccatum, id est corrupta natura, vel diabolus instigulans, operatum est in me concupiscentiam omnem, id est voluntate, actu, consuetudine peccandi. Hoc, inquit, operatum est peccatum accepta occasione per mandatum, id est per legem mandatam hominibus. Accepta, ait, occasione, id est opportunitate ex lege; tum quia fragilitas humana magis tendebat in vitium, tum quia diabolus ferventius, accepta lege, insultabat homini, videns legem datam fore quemdam gradum homini redeundi ad ad salvationem, quem prius quieto jure possidens inquietare negligebat.

Notandum etiam quod peccatum corruptam vocat naturam. Sunt enim in unoquoque et sensualis homo et spiritualis. Sensualis dicitur pars illa animæ, cum corpore quæ sensificat corpus, et ita premitur mole carnis, ut per singulos sensus congaudeat voluptati, diligens suavita gustu, canora auditu, delectabilia visu, jucunda tactu, bene fragrantia odoratu. Illa vero pars animæ quæ non ita premitur carne, et hic dicitur rationalitas, contradicit sensualitati, et naturaliter appetit quod bonum est. Vere peccatum operatum est in me malum, per mandatum. Nam dum eram sine lege, mortuum erat peccatum, id est corrupta natura secundum quod minus impugnabatur a diabolo, minus cupiebat peccatum, quia non erat prohibitum. Peccatum tunc mortuum erat, ego autem vivebam, id est vivere mihi videbar cum essem aliquando sine lege; quia et minus cognoscebam, nec ita concupiscebam peccatum, nec diabolus adeo inardescibat. Ante legem mortuum erat peccatum; sed cum venisset mandatum, quod mortuum erat revixit peccatum, id est corrupta natura vires resumpsit, magis stimulante diabolo, et ut est vitium humanæ fragilitatis magis concupiscendo interdicta. Revixit ideo; quia in principio vixerat, et cognitum fuerat originale, cum adhuc recens erat. Veniente mandato revixit peccatum; ego autem sum mortuus, non solum de prioribus, sed etiam de prævaricatione datæ legis reus factus. Et quandoquidem per legem revixit peccatum, et ego mortuus sum, igitur mandatum quod erat mihi datum ad vitam secundum intentionem datoris, hoc mandatum, non jam ad vitam, sed inversum inventum est mihi esse ad mortem. Non quia me compelleret ad peccatum, sed quia causa fuit sine qua nec reus essem prævaricationis, et causa pro qua diabolus magis insurgeret contra quod lex non adjuvabat, sed præcipiendo impediabat. Congruè dicit inventum est ad mortem; non enim positum erat mandatum ad mortem. Probat mandatum esse sibi ad mortem, non tamen culpa legis, sed vitio corruptæ naturæ compellentis, dicens: Vere mandatum inventum est mihi ad mortem, nam peccatum, id est corrupta sensualitas seu diabolus accepta occasione, seu quia suasio delectationis ad peccandum vehementior est, cum adest prohibitio, seu quia diabolus ardentius incumbat. Sic utique

accepta opportunitate per mandatum, seduxit me, A ut consentirem peccato; et per illud seducere occidit me, præcipitando in actum peccati. Et quandoquidem mandatum erat ad vitam, ex culpa peccati, inversum est ad mortem. *Igitur lex sancta est*, id est præcepta legis sancta sunt, et mandatum, id est opus præceptorum, ut jejunare, dare eleemosynam, hoc, inquit, mandatum sanctum, id est sancitum et firmatum in bono est. Est etiam *justum* requitatem servans ad proximum. Est etiam *bonum*, id est utile implenti illud. Modo sufficienter probavit legem esse bonam in se.

Sed diceret Judæus: Non curo an lex bona sit, cum sit mihi causa damnationis. Quo contra Paulus probat per legem neminem damnari, sed potius enutriri in bono. Corrupta vero natura hæc, causa est compellens ad peccatum. Unde sic ait: Quando quidem mandatum sanctum est, ergo illud quod in se bonum est credi debet quod mihi factum est mors, id est causa compellens me ad mortem? Absit hoc, ut illud quod bonum est sit causa quæ malum efficiat! Mandatum utique quod bonum est, non est mihi factum mors; sed peccatum, id est corrupta natura: vel diabolus instimulans peccatum: ita dico ut appareat, id est, ut cognoscat esse peccatum: illud operatum est mihi mortem per bonum, id est accepta occasione a lege quæ bona est, coegit me magis peccare, prævaricari etiam quod prius non erat. Operatum est, dicit, ita per bonum ut peccatum fiat; peccans nunc in lege supra priorem modum, id est priusquam lex daretur per mandatum, id est per 42 prævaricationem mandati magis peccans. Vere lex non est operata mortem, sed peccatum. Nam nos scimus ab auctoritate vim habentis. Scimus utique quia lex est spiritualis, id est, vel data per Spiritum sanctum, vel nutriens spiritum hominis, quorum alterum si sit, constat quia non est causa mortis. Lex utique est spiritualis, sed ego sum carnalis, id est adhaerens carnalitati; vendidit, quem primus parens pro gustu pomi vendidit: nec ita ut sim solum in peccato, sed etiam sub peccato; quia et si volo, et diu laboro, per me tamen surgere nequeo.

Hic incipit ostendere quod lex et rationalis homo in voluntate boni consentiant; sed tamen ab illo tertio, id est a corrupta natura superantur. Et hoc de rationalitate quod bona sit et bonum velit convenienter probat. Sicut enim si lex mala esset, dator legis inde vituperaretur, sic etiam si naturalis ratio adversaretur bono, juste qui rationem dederat de malo rationis calumniaretur. Vere sub peccato sum. Nam quod ego operor, sive dimittendo bonum quod utique est operari malum, sive faciendo malum, quod, inquam, operor ego sensualis, intelligo ego rationalis non esse operandum. Vere operor dimittendo bonum, quod intelligo non esse operandum. Non enim ago hoc bonum quod ego rationalis volo; et vere operor faciendo malum quod intelligo non esse operandum. Nam ego carnalis facio illud quod ego rationalis odi. Et nunc quia lex spiritualis et bona est, rationalitas vero mea bonum vult cum

lege, inde apparet quod lex et ratio simul sentiant, licet carnalitas prævaleat. Ago, inquit, illud quod odi, id est illud quod nolo. Si autem rationalis nolo illud quod carnalis facio, ecce jam consentio legi, id est, idem volens testis sum legi de hoc quod bona est. Quandoquidem ego rationalis nolo illud quod carnalis facio (illud nunc illativum est), Ergo ego rationalis jam non operor illud quod me nolente operatur caro, sed peccatum, id est, fomes peccati, quod peccatum habitat, id est, assidue remoratur in me carnali. Et vere peccatum habitat in me, quia bonum non habitat in me. Quod sic ait: Scio quidem quia bonum non habitat in me, hoc quod dico in me est, id est in carne mea, id est in me carnali. Et hoc probat: Vere bonum non habitat in carne mea, nam neque per voluntatem, neque per actum. Per voluntatem quidem non habitat. Nam velle bonum adjacet mihi carnali, id est quodammodo approximatur carni: nemo enim tam impius quin aliquando saltem bonum velit. Quod si adjacet, ergo non habitat in me, velle bonum adjacet. Sed perficere bonum illud nullo modo invenio in carne mea. Vere perficere bonum non est in me carnali. Nam ego carnalis non facio hoc bonum quod volo rationalis. Sed ago carnalis hoc malum, quod volo rationalis. Vel aliter: Vere perficere bonum ex toto non invenio in me. Nam etiam hoc bonum non facio quod bonum esse cognosco, et ideo facere volo. Non enim omnia bona mihi nota sunt. De eo quod dixit superius ad aliud probandum: non quod volo hoc ago, iterum hoc per aliud probato, infert dicens: Quandoquidem ego rationalis nolo malum quod ago carnalis, ergo ego rationalis non operor illud malum, sed peccatum, id est corruptio naturæ: quod peccatum habitat in me carnali, operatur illud malum. Repetit locum unde inferat, si quod nolo illud facio. Quandoquidem ego rationalis nolo malum, lex autem (sicut probatum est) malum similiter non vult, Igitur ego rationalis invenio legem esse bonam, id est utilem mihi rationali volenti facere bonum. Lex bonum docens, et ratio bonum volens, consentiendo in bono se invicem inveniunt. Volenti facere bonum et non facienti, benedico, quoniam malum carnalitati adjacet mihi rationali: et propterea bonum quod volo perficere nequeo.

Nota quoniam Paulus figurative sub persona sua de omnibus loquitur, assumens sibi personam, nuncians 43 legem nunc in lege. Vere bonum invenio in me. Nam ego condelector legi Dei: quia et illa bonum vult et ego cum ea. Condelector dico secundum interiorem hominem, quia interior homo rationalis vult quidem bonum: etsi nequeat operari. Cum modo dixerit quod lex et rationalitas bonum velint, ostendit utrumque superari a tertio, id est a carnalitate, quod tertium ostendit superandum esse per gratiam, et hoc satis idonee facit. Cum enim legem ostendat deprimi per carnalitatem, nec eos qui sub lege fuerant quidquam boni fecisse, nisi per gratiam, per hoc plane Judæos insinuat debere subijci penitus gratiæ Dei, et non amplius legi. Per hoc

Etiam quæ rationalitatem, cui hominum velle, sub-
cubasse tamen carnalitati dicit, gentiles, ne se de
libero arbitrio efferant, deprimit, et sic omnes gra-
tia Dei subicit. Licet secundum interiorem conde-
lector legi Dei; tamen video aliam legem in membris
meis, id est in carnalitate mea. Legem ideo dicit,
quia quemadmodum ratio dictat agere quod bonum
est, sic sensualitas quod malum est: legem mem-
brorum dico repugnantem legi mentis meæ, id est
bonis quæ ratio suadet. Nec solum repugnantem,
sed etiam captivum ducentem me in legem peccati:
ut operer ea quæ corrupta sensualitas dictat; quæ
lex peccati est in membris meis, id est in singulis
sensibus diffusa. Et quandoquidem lex membrorum
captivum me ducit in peccatum, ergo rationalis
sum infelix: quia sum homo, id est quia carnalitate
deprimor; et me infelicem quis liberabit de corpore
mortis huius? id est de morte peccatorum, quæ sunt
in corpore meo: vel de corpore mortis, id est de
tota hac massa peccatorum quæ ducunt ad mortem.
Lex non potest liberare me Judæum; non ratio na-
turalis me gentilem; cum hæc ir. utroque deficiant,
scio liberationem meam, gratiam Dei datam per Je-
sam Christum Dominum nostrum. Illa profecto libe-
rabit me, et ideo vos Judæi gratiæ efficaci, non
legi impotenti, vos iterum gentiles gratiæ Dei non
rationi debilitatæ, subijcimini. Considerandum est
quod duplex velle bonum sit in homine. Alterum
secundum naturalem rationem, quæ corruptione
peccati depressa, bonum quod vult operari non suf-
ficit. Alterum velle secundum inspirationem Spiritus
sancti per quem fomes peccati deprimitur, ut bo-
num operari possimus. Velle autem naturalis ratio-
nis hoc erat, de quo superius dicebat: Non quod
volo bonum hoc ago.

Dixerat superius interiorem hominem et legem
 condelectari in bono sola voluntate, non actu, quia
 contra hæc duo invalescebat fomes peccati, legem
 et rationem expugnans: sed postquam Deus ostendit
 utrumque bonum legis et rationis in homine defice-
 re, dedit ad ultimum gratiam suam, quæ liberum
 arbitrium confortavit; ut jam si velit homo
 bonum possit operari, et bene coercere fomitem pec-
 cati. Quia autem hominem redemptum per gratiam,
 Deus non penitus a fomite peccati divisit, causa hæc
 fuit, quia reliquit meritum homini. Si enim homo
 sola necessitate quia non posset, non peccaret,
 non esset meritum quo salvari deberet. Ut autem
 locus esset merendi, fomitem peccati reluctan-
 tem dimisit, debilitatum tamen et (si velit homo)
 subditum rationi. Quia iterum hominem a peccato
 redemptum, non in tanta dignitate restituit, in
 quanta fuerat Adam cum cecidit, factum est ne ite-
 rum homo de subita et tanta felicitate superbiendo,
 irreparabiliter caderet. Quare ad memoriam peccati,
 et ad custodiam humilitatis opportune relicta est
 pœna peccati; ut etiam per hoc ostendatur vis sancti
 Spiritus, adjutorio cujus rationalis homo subigit
 sibi carnalem: cui subjectus fuit, quandiu sine gra-

tia sit. Littera sic jungitur: Quandoquidem gratia
 Dei data per Jesum Christum me liberavit, igitur
 ego ipse qui ante gratiam subjectus eram carnalitati,
 jam quod bonum volebam potens operari, non solum
 volo, sed etiam servio mente, id est potestatem
 habeo secundum quod ratio admonet bene *operando*
 servire legi Dei. Nec ita tamen ut fomes peccati
 penitus in me destructus sit, sed potestatem habeo
 servire carni, id est secundum carnalitatem legi
 peccati. In hoc etiam maximum notat miraculum,
 quod fomes peccati, contra quem nihil prius poterat
 ratio, nunc subiaceat rationi, si velit homo.

CAPUT VIII.

Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt
 in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambulat.
 Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit
 me a lege peccati et mortis. Nam quod impossibile
 erat legi, in quo infirmabatur per carnem Deus
 Filium suum mittens in similitudinem carnis
 peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne,
 ut justificatio legis impleretur in nobis, qui
 non secundum carnem ambulamus, sed secundum
 spiritum. Qui enim secundum carnem sunt, quæ
 carnis sunt sapiunt: qui vero secundum spiritum
 sunt, quæ sunt spiritus sentiant. Nam prudentia
 carnis mors est: prudentia autem spiritus, vita
 et pax. Quoniam sapientia carnis inimica est
 Deo. Legi enim Dei non est subjecta, nec enim
 potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non
 possunt. Vos autem in carne non estis, sed in
 spiritu, si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Si
 autem quis spiritum Christi non habet, hic non
 est ejus. Si autem Christus in vobis est, corpus
 quidem mortuum est propter peccatum, spiritus
 vero vivit propter justificationem. Quia si Spiritus
 ejus qui suscitavit Jesum a mortuis habitat in
 vobis, qui suscitavit Jesum Christum a mortuis,
 vivificabit, et mortalia corpora vestra, propter
 inhabitantem Spiritum ejus in vobis. Ergo fratres
 debitores sumus, non carni ut secundum carnem
 vivamus. Si enim secundum carnem vixeritis,
 moriemini. Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis,
 vivetis. Quicumque enim Spiritus Dei aguntur,
 hi filii sunt Dei. Non enim accepistis spiritum
 servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum
 adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus: Abba
 (pater). Ipse enim Spiritus testimonium reddit
 spiritui nostro, quod sumus filii Dei. Si autem filii,
 et hæredes: hæredes quidem Dei, coheredes autem
 Christi: si tamen compatimur, et ut et glorificemur.
 Existimo enim quod non sunt condignæ
 passionibus hujus temporis ad futuram gloriam,
 quæ revelabitur in nobis. Nam expectatio
 creaturæ revelationem filiorum Dei expectat.
 Vanitati enim omnis creatura subjecta est, non
 volens, sed propter eam qui subiecit eam in spe:
 quia et ipsa creatura liberabitur a servitute
 corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.
 Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit et parturit

usque adhuc. Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes; et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei exspectantes, redemptionem corporis nostri. Spe enim salvi facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus: per patientiam exspectamus. Similiter autem et spiritus adjuvat infirmitatem nostram. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus; sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus, quia secundum Deum postulat pro sanctis. Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui secundum propositum vocati sunt sancti. Nam quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit: quos autem justificavit, illos et magnificavit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat. Quis est qui condemnet? Christus Jesus qui mortuus est, imo qui **45** et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Quis ergo nos separabit a charitate Christi? Tribulatio? An angustia? An persecutio? An fames? An nuditas? An periculum? An gladius? Sicut scriptum est: « Quia propter te mortificamur tota die, aestimati sumus sicut oves occisionis (*Psal XLIII, 23*). » Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia [aliqua] poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.

EXPOSITIO.

Quandoquidem mente servire possum lege Dei, Ergo nunc in tempore gratiæ nihil damnationis relictum est his qui sunt in Christo Jesu, id est qui in fide Christi renati sunt. Non quod modo boni sint, modo male agendo non sint, sed quia ita sunt in Christo Jesu, quod non ambulant secundum carnem, id est non delectantur in malis, sectando carnalitatem. Ambulare congrue removet. Impossibile enim est non invicem facere quæ carnis sunt. Propterea non dixit, qui sunt secundum carnem, sed qui ambulant, id est qui de malo non pœnitent, sed consuescendo delectantur in eo. Vere nihil damnationis est his qui sunt in Christo Jesu. Nam lex spiritus, id est vel quam Spiritus sanctus dicit, vel ipsa rationalitas, spiritus dico datoris vitæ, id est qui dat hic vivere in virtutibus unde etiam provenit vita æterna: Vitæ dico habitæ in Christo

A Jesu, id est per Christum Jesum, liberavit me a lege peccati, id est a fomite peccati, et a lege mortis. id est ab actu fomitis peccati, ne quæ fomes male suadet, operatur. ~~Vere liberatus sum a lege peccati; non per Filium Dei.~~ Deus enim misit Filium suum: non quod Filius abesset alicubi, sed quia ipse natura invisibilis per unitam sibi carnem factus est visibilis, missus dicitur secundum cognitionem nostram. Misit utique Deus Filium suum, non in carnem peccati, sed in similitudinem carnis peccati, id est in carnem similem carni peccatrici. Christus enim omnem carnis materiam præter peccatum sustinuit; et per missum Filium damnavit peccatum, id est fomitem peccati, quod erat in carne nostra. De peccato, id est per Filium qui fuit hostia pro peccatis omnium oblata. Unde et Christus dictus est peccatum. Hostia enim pro peccato oblata, peccatum dicebatur, vel pro peccato. Vel ita: Damnavit peccatum, id est Satanam de peccato: quod diabolus fecit in carne Christi. Diabolus enim jus habebat in omnem hominem propter originale peccatum: de quo quia Christus reus non fuit (non enim in concupiscentia carnis natus est), in eum diabolus indebitum jus usurpavit; ideo jus quod concessum ipsi erat in omnes, perdidit, et sic quia incoocessa captavit, iuste concessa perdidit. Damnavit utique peccatum: ad hoc, ut impleteretur in nobis justificatio legis, id est quam lex præsignabat, et implere non poterat in nobis de termino: qui non ambulamus secundum carnem, id est sequendo desideria carnis; sed ambulamus secundum spiritum, id est secundum quod dicitur Spiritus sanctus vel ratio. Damnavit, dico, peccatum, quod scilicet damnare peccatum impossibile erat legi, Lex enim impotens erat liberare ab originali, in quo, id est in implenda justificatione, lex infirmabatur per carnem, id est quia carnalitatem sectabatur. Vere justificatio non impletur, iis qui ambulant secundum carnem; nam ii qui sectantur carnalitatem, sapiunt, id est saporem bonum capiunt, in his quæ carnis sunt. Amodo in sequentibus longe commendabit legem spiritualem per oppositum, deprimendo carnalem.

Quid inde diceret aliquis si sapiunt ea quæ carnis sunt? Malum utique multum est hoc. Nam prudentia carnis est mors, id est vacare iis quæ caro suadet, mors animæ est. His qui sequuntur spiritum implebitur justificatio legis. Nam qui sunt secundum Spiritum, sentiunt, id est sapiunt et sectantur ea quæ sunt Spiritus. **46** Et quid inde diceret aliquis? Multum equidem. Nam prudentia est spiritus vita, id est vivere hic in virtutibus, et est pax, id est tranquillitas animi, et quies a tentationibus. Non enim omnes qui vivunt in virtutibus, pacem hanc habent, sed admodum pauci; ideo prudentia carnis est mors, quoniam sapientia carnis est inimica Deo, quandiu inimicatur Deo, vivere nequit. Sed qui bonum carnalitatæ suæ Deo præponit, regnum Dei (quantum in se est) dimittit, subjiciens se regno carnis. Vere sapientia carnis est inimica Deo.

Nam non est subjecta legi Dei, sed imperio carnis. A Non est subjecta, quia nec esse potest subjecta, quando carnalitati adhæret. Quid enim enumerare quæro singula dicens, prudentia carnis est mors et inimica Deo? ut paucis comprehendam: *quicumque sunt in carne*, id est in carnalitate, quando ibi detinentur, *Deo placere non possunt*. Quia modo dixerat, qui in carne sunt Deo placere nequeunt, ne per hoc deterreret Romanos, qui prius justificatione accepta, ad aliqua peccata relapsi fuerant, demulcet eos blandiendo, tamen quæ facienda sint eis aperte insinuans. Qui in carne sunt Deo placere non possunt. Sed vos, o Romani, *non jam estis in carne*, nec vos in carne esse intelligo, *sed estis in spiritu*. Hac conditione tamen vos esse in spiritu pronuntio, *si Spiritus Dei quem in baptismo accepistis habitat,* id est perseverat in vobis. *Si quis autem* (non dico de vobis, sed quicumque ille sit) *qui non habet Spiritum Christi, hic non est ejus*, scilicet Dei, id est non habet partem cum Deo. Hic plane ostendit Apostolus Spiritum sic a Filio, ut a Patre procedere, ubi ait Spiritum Dei, et Spiritum Christi, et quod idem sit Spiritus Dei, et Spiritus Christi. *Si autem Christus, id est Spiritus Christi, est in vobis, corpus quidem vestrum mortuum est*, id est mortalitati adhuc subjacet *propter peccatum*, id est vel propter penam peccati, vel propter custodiam, ne iterum cadatis per elationem; corpus quidem adhuc est mortuum: *sed spiritus vester jam vivit propter justificationem*, id est per opera justitiæ quæ exercet justificatus a peccatis, ubi ait: Si Christus est in vobis, innuit Christum et Spiritum sanctum idem esse in substantia Deitatis. Nec solum per spiritum habitantem in vobis, vitam spiritus habebitis, sed etiam *si Spiritus ejus qui suscitavit Jesum a mortuis*, pro hac causa quia Spiritus sanctus in eo habitavit. Si, inquit, idem Spiritus habitat in vobis, *vivificabit etiam mortalia corpora vestra*, facta immortalia propter eandem causam, scilicet *propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis*. Et quia sic de vobis facere possit, et facturus sit præsignavit, in eo quod jam *suscitavit Jesum Christum a mortuis*.

Quia si quæritur quare Christus ante omnes incorruptibilis suscitatus sit? respondetur ideo quia de Spiritu sancto conceptus sit; quia peccatum non fecit, et quia per eum incorruptionem omnes habituri sunt, dignum fuit ut omnes in hoc, et tempore præveniret, et plus omnibus acciperet. Quandoquidem Deus et jam animam vivificavit, et corpus vivificabit, *ergo fratres jam non sumus debitores carni*, id est jam nihil debemus carnalitati, sed spiritui; quia per spiritum vivimus, et adhuc vivificabimur. Debemus quidem carni quæ necessaria sunt ei, ut victum et tegumentum; sed non ita vivamus sequentes carnalitatem. *Si enim secundum carnem vixeritis, non vivificabimini, sed moriemini. Si autem facta carnis mortua seceritis; per spiritum vivetis, et hic secundum animam, et in futuro secundum corporis incorruptionem.* Et mortificare debetis; nam Spiritu

Dei agimini, et vere vivetis, quia filii Dei eritis. Quod sic ait: Vere si mortificaveritis carnem, per spiritum vivetis. *Nam quicumque aguntur Spiritu Dei* (quod est mortificare facta carnis), *hi sunt filii Dei*, et hæc est vita æterna.

Postquam satis commendavit legem spiritus, ostendit quanta utilitas sit nobis per Spiritum sanctum, quod jam partim supra ostendit. Vere filii estis. *Non enim jam estis servi*, quod sic ait: Vos quidem accepistis spiritum, sed non spiritum servitutis: ut amplius servi sitis, et serviatu iterum in timore. Dum enim sub lege eratis, **47** timore pœnarum quas lex minabatur serviebatis: qui autem timore pœnæ servit, penam evadit, gloriam non meretur. Spiritum servitutis utique non accepistis, *sed accepistis spiritum adoptionis filiorum*, id est per quem adoptamini in filios Dei. In quo spiritu docente, nos clamamus: *Abba (pater)*. Abba Hebræum est, significans id quod pater, vel pater Græcum. Ideo hebræam vocem posuit, et vocem gentium, seu græcam, seu latinam, ut ostendat utrumque populum, Judæum et gentilem in novitate spiritus debere servire Deo, non jam in vetustate litteræ. Vere in spiritu clamamus: *Abba (pater)*. Nam Spiritus sanctus reddit testimonium spiritui nostro, id est docet rationem nostram hoc quod sumus filii Dei. Nisi enim Spiritus hoc insinuaret, nesciremus nos esse filios Dei. Si autem sumus filii, erimus etiam hæredes. Ecce quot utilitates sunt nobis per Spiritum. Prius adoptamur in filios. Dehinc clamamus. Hæredes etiam constituimur, nec vilis hæreditatis, sed *hæredes Dei*, quia Deus distribuet nobis hæreditatem suam, id est totius boni sufficientiam. Si querimus quomodo sumus hæredes Dei, cum usus habeat hæredem esse morte decessoris? respondetur quia Deus, quodammodo nobis morietur in futura beatitudine, secundum hoc quod nunc videmus eum per speculum et in ænigmate, tunc autem facie ad faciem sumus visuri. Hæredes erimus Dei, *cohæredes autem Christi*, quia eandem hæreditatem quam Christus, id est incorruptionem secundum carnem modo nostro accipiemus. *Hæredes dicit Dei*, velut ejus ejus est hæreditas, eamque distribuit. *Cohæredes Christi*, velut ejus qui nobiscum partem capiet hæreditatis. Cohæredes erimus Christi, hac tamen conditione dico: *si compatimur Christo non intentione laudis vel lucri temporalis, sed ut glorificemur*, desiderio tantum æternæ gloriæ. Compati utique debemus, ut glorificemur. Nam ego existimo (et verum est) quod omnes passionibus hujus temporis, id est quæ temporales sunt, et hujus, id est tam brevis temporis, non sunt condignæ ad promerendam futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis, quia nec nos ipsi qui eam habituri sumus, quam digna et magna sit intelligimus. Vere gloria hæc revelabitur in nobis. Nam expectatio creaturæ, id est totius Ecclesiæ expectat revelationem filiorum Dei, ut et ipsi inter filios Dei revelentur. Quia si omnis Ecclesia hoc

expectat, credendum est futurum esse quod expectat. Expectatio expectat, frequentiam notat. Creaturam vocat Ecclesiam, nam hæc specialiter creatura Dei est, quam etiam justificando novam creaturam fecit: et quia causa ejus bona omnia creata sunt, ideo creatura, id est Ecclesia expectat hanc revelationem, *quia subjecta est vanitati*, id est miseris carnis, quæ vanæ sunt. Si enim modo comedit, post modicum iterum esuriet; si bibit, iterum sitiet, et sic in cæteris. Et quia hæc omnia videt vana, ideo expectat hoc ubi nulla sit varietas.

Subjecta quidem est vanitati, sed *non volens*, quia nollet pati hæc vana, et licet non volens, *tamen propter eum* sustinet qui *subjecti* eam his miseris, ne iterum superbiendo periret. *Subjecti* dico in spe positam, ut spem haberet evadendi hanc vanitatem; in spe dico hac, *quia*, id est quod ut Christus, sic etiam ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis, id est variabilitatis, transferenda a servitute in libertatem, a corruptione in gloriam filiorum Dei. Bene dico *non volens subjecta est*: nam nos scimus quod omnis creatura, id est Ecclesia, *ingemiscit* animo et parturit, id est maximo conatu laborat operando quemadmodum parturiens fructum de labore expectans. Parturit dico *usque adhuc*, quia a primo justo semper in labore fuit Ecclesia usque ad hoc tempus. Creatura utique ingemiscit, *non solum autem illa* creatura, *sed etiam nosipsi*, qui tantæ dignitatis sumus quod etiam dii esse reputamur: nos dico *habentes primitias spiritus*, quia in primitiva Ecclesia prius omnibus et abundantius Spiritum sanctum accepimus, abundantius etiam prophetis qui præcesserunt: non enim semper per Spiritum sanctum loquebantur, quia aliquando recedebat Spiritus sanctus ab eis, et quæ falsa erant prædicebant: **48** ut Nathan quandoque et quidam alii: sed apostoli nunquam privati sunt semel accepto Spiritu sancto. *Nosipsi* habentes primitias spiritus, qui adeo digni sumus, etiam ipsi iidem a Deo fragiles sumus, quod gemimus quemadmodum creatura. Et ne putarentur gemere compassione subditorum, et non pro se, determinat: *Gemimus* dico *intra nos*, id est pressi tentationibus quæ nos conturbant interioribus. Prius ipsi, nota est dignitatis: alterum ipsi, fragilitatis. Per hoc Apostolus multum consolatur Ecclesiam, et invitat ad patientiam, quod dicit apostolos eadem fragilitate premi qua premuntur subditi. Subdit etiam magnam consolationem quam habent, dicens: *Gemimus* dico, *expectantes adoptionem filiorum Dei*, id est ut adoptemur in filios Dei.

Duplex adoptatio est: prima qua Dens peccata dimittit et justificat; secunda qua in æterna beatitudine sanctos cohæredes faciens Christi, eos remunerat. De hac autem secunda innuit se Paulus intelligere, cum ait: *Adoptionem* dico, id est *redemptionem corporis nostri*, id est in qua adoptionem

PATROL. CLIII.

A corpus nostrum modo fragile, nulla corrumpetur mutabilitate. Per hoc quod dicit *expectantes*, innuit se de futura adoptione loqui, non de jam habita. Rem enim jam habitam non expectamus. Credendum est etiam Christum assumpsisse ideo corpus cum anima, ut utrumque liberaret a corruptione. Vere expectamus, quia spem habemus. Spes autem ista magnum habet meritum, nam salvos nos facit. Quod sic ait, *spe*, id est merito spei, quia rem invisibilem et etiam incogitabilem constanter speramus, hoc merito *salvi sumus*, et in hac spe *facti* sumus ab alio, non a nobis. Non enim fragilitas nostra nisi Spiritu sancto confortata speraret, quia nesciret, et sic nec meritum salutis haberet; spe salvi facti sumus, tantum meritum habet vera spes; sed illa *spes*, id est res sperata *quæ videtur*, *jam non est spes*, nec spei meritum habet. Spes enim est de re quæ non videtur: ut si speramus aliquem nobis daturum pecuniam, illud quod speramus, nondum videmus, scilicet nos habere pecuniam, etsi pecuniam ipsam videamus. Rei autem quæ jam habetur non est spes, sed jam usus habetur. Vere rei quæ videtur non est spes, *nam quod videt quis, illud quomodo vel quare sperat?* Non est amplius sperandum, sed eo utendum. Rei quæ videtur non est dicenda spes, sed si illud quod non videmus speramus, meritum hujus spei habemus. Nam *expectamus* rem speratam *per patientiam*, id est in expectando patienter omnia toleramus, desiderio rei quam speramus. Et hæc spes, quæ tanti est meriti, per Spiritum sanctum habetur. Nec hoc solum dat nobis Spiritus sanctus, sed etiam *similiter*, id est sicut spem, et per spem patientiam: sic idem *spiritus adjuvat nostram infirmitatem*. Sicut enim infirmi sine Spiritu sancto essemus in spe, sic etiam infirmæmur in oratione, nisi doceret nos Spiritus. Vere Spiritus adjuvat nos infirmos. *Nam nos scimus quid oremus*, sicut scire oportet et orare, scimus quidem quomodo non oportet. Nos utique nescimus, *sed ipse Spiritus postulat*, id est postulare nos facit et insinuat. Postulat dico *pro nobis*, id est vel vice nostri, vel causa nostræ utilitatis: *gemitibus inenarrabilibus*. Gemitus ideo inenarrabiles dicit, quia ipsi contemplatores nescirent explicare, nec possent, quot et quantis desideriis æstuant. Ex eo quod dictum est, Spiritus postulat, quidam in errores lapsi sunt, dicentes Spiritum minorem Patre et Filio, quia qui postulat minor intelligitur eo a quo postulat; curialitatem Pauli, vertentes in hæresim. Sicut enim qui modo docuisset aliquem quo genere loquendi, et quibus verbis loqueretur cum principe, ille per illum instructum diceretur loqui eidem principi: sic Spiritus sanctus, quid et quomodo postulemus nos instruit, et per nos instructos dicitur postulare, non aliter.

Quod supra dixit: nescimus orare *sicut oportet*, hoc in ipso apertum est, qui contra salutem spiritum **49** Satanæ oravit auferri a se datum sibi ob custo

diam humilitatis; ne quia raptus erat ad tertium cœlum, et audierat quæ non licebat homini loqui, superbiret: sed per impellentem fragilitatem, pusillanimitatem carnis reminisceretur. Spiritus sanctus sperare nos facit, orare nos docet, et exaudiri nos facit. Quod sic ait: Spiritus *postulat*: ille autem qui *scrutatur corda*, id est Deus, *scit*, id est complet et approbat quod desiderat, id est desiderare nos facit Spiritus sanctus: Scit ideo quia Spiritus *postulat secundum Deum*, id est docet nos Spiritus postulare quod Deo bonum est concedere. *Postulat dico pro sanctis*, id est vel vice vel causa sanctorum. *Scrutatur* ab ea similitudine dictum est, quia quemadmodum ille, qui multo scrutinio rem investigat, melius rem ipsam cognoscit; sic Deus non quod scrutando laboret, sed quasi scrutator et longe melius occulta cordium novit. Non solum Spiritus spem dat, orare insinuat, exaudiri facit, sed et quæcunque prospera vel adversa contingant sanctis, omnia facit ille esse ad bonum. Littera sic jungitur: Orare sicut oportet per nos nescimus, hoc autem per Spiritum sanctum scimus, quoniam idem Spiritus cooperatur omnia, seu prospera seu adversa; in bonum, id est ad utilitatem sanctorum. Vel omnia cooperantur a Spiritu sancto in bonum, ut passive dicamus; vel in activo sensu omnia cooperantur in bonum, et iterum per Spiritum sanctum. Sententia non mutatur, cooperantur dico diligentibus Deum, nec qui modo diligant, modo peccando odiant, sed his, id est hujusmodi diligentibus qui a Deo vocati sunt; ad hoc ut sint sancti: et quia non omnes vocati electi, adjungit:

Vocati dico secundum propositum præscientiæ Dei, quæ nullo modo potest immutari. Vere secundum propositum vocati sunt, et omnia cooperantur illis in bonum. Nam Deus præscivit eos ab æterno sibi idoneos et electione dignos. Et quia præscivit ab æterno, prædestinavit etiam eos, id est præparavit in tempore congruo. Hæc præparatio fuit oblatio gratiæ, et interna aspiratio. Præscivit, inquit, et prædestinavit fieri conformes, id est imitatores imaginis, id est puritatis filii ejus: quia in hoc mundo per puritatem solam imitari licet Filium Dei, quem in futuro per majorem puritatem et invariabilitatem imitabuntur sancti. Hoc autem de divina essentia Filii dicimus, quia si per hoc Filium a Patre videmur diversificare, quia dicimus imaginem Filii, respondemus quod in substantia quidem per omnia idem sunt, sed in personis est varietas. Et in eo quod Pater sine principio, non ab alio: Filius autem a Patre principium habet, licet semper fuerit cum Patre, et sic ab alio. Si autem secundum humanitatem de Christo hic agimus, congrue sequentia consentiunt, quæ secundum carnem de Christo solummodo agunt, et dicemus: Simus conformes imaginis filii ejus, ut quomodo in novitate spiritus ambulavit, sic et nos ambulemus. Ita tamen conformes secundum utramque sententiam: ut ipse Filius sit primogenitus in multis fratribus, ut quemadmodum primogenitus Filius Dominus est paternæ hæredi-

tatis, et quod inde habent alii filii ab eo habent; sic et Christus Dominus est in hac hæreditate, et qui cunque aliquid inde habent, ab eo et per eum totum habent. Dicitur etiam primogenitus mortuorum, quia primus resurrexit a mortuis, etiam sicut cum eo incorruptibiles resurrexisse credantur quidam sancti. Si qui autem per Christum suscitati sunt, non surrexerunt a mortuis, quia iterum morituri.

Nec solum præscivit, sed quos prædestinavit, etiam vocavit: quia, postquam inspiravit eos, vocatores adhibuit interius præparatis, quorum vocatio frustra esset, nisi spiritus operaretur interius. Et quos vocavit, hos etiam justificavit, remittendo peccata, infundendo gratiam. Quos autem justificavit, illos etiam magnificabit in futuro, quando conregnabunt secum. Vel magnificavit secundum certitudinem futuræ rei dicit, et secundum quosdam, 50 qui jam cum Deo regnant, quantum ad animas. Quandoquidem Deus electos suos præscivit, præparavit, justificavit, et ad ultimum magnificabit, ergo quid dicemus ad hæc? Estne aliquid quod contraire possit huic divinæ dispositioni? Contra hoc utique nihil potest dici, quia Deus est pro nobis, et si Deus pro nobis, quis potest esse contra nos? Quis potest evertere, ne perficiatur quod Deus de nobis præordinavit. Vere Deus est pro nobis. Nam ipse est qui non pepercit etiam Filio suo, sed tradidit, id est disposuit illum tradendum ad mortem pro omnibus electis suis. Et cum rem tam difficilem fecerit, sicut est Filium præ omnibus filiis charum tradere morti pro nobis, quomodo, id est qua ratione non etiam donabit nobis omnia quæ restant, cum illo Filio quem longe chariorem omni re habuit, quem nobis in articulo mortis dedit? Non est credendum, ut qui Filium dedit, quæ minora sunt Filio nobis negaturus sit. Et quandoquidem Deus nos adeo dilexit, ut Filium traderet pro nobis, quis jam accusabit adversus nos electos Dei? Accusare est adversus electum, quomodo subvertatur disponere, quemadmodum Satan videns Job in terrenis abundare, quia in his putavit Job mente destitueri, pertractabat quod res ejus demoliendo justitiam ejus per impatientiam de damno rerum venientem destrueret: sed quia electus erat Job, Satan non potuit. A principio enim ex quo dixit: Ponam sedem meam ad aquilonem (Isa. xiv, 13), semper laboravit destruere regnum Christi, in quo adhuc male perseverat. Diabolus vult accusare, sed non potest, Deus autem potest, sed non vult: Deus enim est qui justificat. Quis est etiam qui condemnet electos Dei? Satan quidem condemnare vult, sed non potest; Christus quidem posset, sed non vult: quod ex eo palam est, quod Christus Jesus est, qui mortuus est pro nobis. Nec hoc solum, imo qui etiam resurrexit, ut et nos resurgere faciat; qui etiam est ad dexteram Dei, ubi et nos secum collocabit: qui etiam interpellat pro nobis, ubi est in dextera Patris, qui hæc omnia pro nobis fecit et facit: credendum est quod nos condemnet? Interpellare dicitur Christus, non quod voce clamet, sed

assumpta humanitas, quæ in oculis Dei est, semper Deum pulsat, et memorem facit, ut perficiat illud pro quo Filium carnem assumere voluit: quemadmodum legatus, per solam repræsentationem personæ legationis suæ, memorem faceret ad quem missus esset in eo, quod se illi repræsentaret.

Quandoquidem Deus præcivit, justificavit, etc.; ergo quis nos separare poterit a charitate Christi, ut sic pervertat consilium Dei? Separabit nos tribulatio, id est quælibet afflictio carnis? An angustia? id est anxietas animi. An persecutio de loco ad locum? An fames? quia sæpe esuriit, ut etiam tæderet eum vivere. An nuditas? An periculum? id est comminatio mortis? An gladius? An ipsa occisio? Nihil utique horum nos separabit, sicut scriptum est in libro Psalmorum: illud quia jungitur in posterum: Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus ut oves occisionis (Psal. XLIII, 24): non quæ reservantur ad fetus, sed quæ sunt occisionis, id est quæ steriles sunt occiduntur; et si propter te occidimur, constat quod a te non separabimur. Sed quæ cura si mortificamur? In his enim omnibus, tribulatione, angustia, et cæteris superamus, propter eum ferventes amore ejus, qui dilexit nos. Vere superabimus, quia neque mors, id est comminatio mortis; neque vita, id est promissio vitæ, vel gloriæ mundi; neque angeli, qui legatione Dei funguntur; neque principatus, id est neque ordo ille qui etiam super angelos principatum habet; neque virtutes, id est neque ordo ille cuius officium est operari miracula. Vel ista, si vobis de malis angelis intelligimus, inter quos etiam sunt discretionis officiorum. De singulis enim ordinibus aliqui lapsi sunt, ut dicamus: Neque angeli mali, quorum officium est explorare legationes; neque principatus, qui in genere malorum subditis angelis principantur; **51** neque virtutes, mali enim spiritus miracula faciunt. Neque instantia, id est præsentia seu prospera sint seu adversa; neque futura hujus mundi bona vel mala. Neque fortitudo, id est violentia cujuslibet fortissimi. Neque altitudo, id est promissio honoris. Vel altitudo ut illa quando diabolus purpuratum se et diademate renitentem ostendit. Neque profundum, id est etsi aperto inferno minaretur mihi in ipsum præcipitum. Neque creatura alia, id est si novam et non visam creaturam facerent. Nihil horum omnium poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.

CAPUT IX.

Veritatem dico in Christo Jesu, non mentior. Testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto: quoniam tristitia mihi est magna, et continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum, et gloria, et testamentum, et legislatio, et obsequium, et promissa: quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem: qui est super omnia Deus benedictus in sæcula (II Cor. XI, 31). Amen. Non

autem quod exciderit [excidit] verbum Dei. Non enim omnes qui ex Israel [circumcisione] sunt, hi sunt Israelitæ, neque qui semen sunt Abraham, omnes filii sunt Abraham; sed in Isaac vocabitur tibi semen (Gen. XXI, 12), id est, non qui filii carnis hi filii Dei, sed qui filii sunt promissionis (Gal. IV, 28), æstimantur in semine. Promissionis enim verbum hoc est: Secundum hoc tempus veniam, et erit Sara filius (Gen. XVIII, 10). Non solum autem illa, sed et Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri (Gen. XXV, 24). Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali (ut secundum electionem propositum Dei maueret), non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: Quia major serviet minori (Gen. XXV, 23), sicut scriptum est: Jacob dilexi; Esau autem odio habui (Malach. I, 2). Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum? Absit! Moysi enim dicit: Miserebor cui misereor [cui misertus sum], et misericordiam præstabo cui miserebor (Exod. XXXIII, 19). Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Dicit enim Scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum excitavi [servavi] te, ut ostendam in te virtutem meam, et ut annuntient nomen meum in universa terra (Exod. IX, 16). Ergo cui vult miseretur, et quem vult indurat. Dicis itaque mihi: Quid adhuc quæritur? Voluntati enim ejus quis resistit? O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit: Quid me fecisti sic? (Sap. XV, 7; Isa. XLV, 9; Jer. XVIII, 6.) An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Quia [quid] si Deus volens ostendere iram, et notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam. Quos et vocavit non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam; et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam (Ose. II, 23; I. Petr. II, 10). Et erit, in loco ubi dictum est eis non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi. Isaïas autem clamat pro Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliquæ salvæ fient (Isa. X, 22). Verbum enim consummans, et abbrevians in æquitate: quia verbum abbreviatum faciet Dominus super terram. Et sicut prædixit Isaïas: Nisi Dominus Saath reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, et sicut Gomorrha similes fuissetus (Isa. I, 9). Quid ergo dicemus? Quia gentes quæ non sectabantur justitiam apprehenderunt justitiam, justitiam autem quæ ex fide est. Israel vero sectando legem justitiæ [justitiam], in legem justitiæ non pervenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in

« Sion lapidem offensionis et petram scandali; et
« omnis qui credit in eum, non confundetur (*Isa.*
« xxviii, 26; *I Petr.* II, 7).»

EXPOSITIO.

52 Jam amplius non separabor a charitate Christi, sed olim separatus fui; et inde multum doleo, et de hoc quod doleo, *veritatem dico* positus *in Christo*, in cujus corpore mentiri non licet. Nec in uno verus, ut in alio mentiar. Sed non in aliqua parte mentior; nec solum Christo, sed etiam *conscientia mea mihi perhibente testimonium* quod non mentior: conscientia dico, fundata *in Spiritu sancto*, cum quo non perhiberet falsum. De hoc, inquit, dico veritatem: *quoniam tristitia magna est mihi secundum afflictionem corporis, et continuus dolor cordi meo* interius: dolor, inquit, est mihi, et merito. *Ego enim ipse, qui modo separari nequeo, optabam esse non solum separatus; sed etiam anathema*, id est separatio aliorum a Christo *pro fratribus meis*; quia hos qui modo fratres sunt in Christo separare volebam a Deo: *qui etiam sunt cognati mei secundum carnem*; quia, licet omnibus in dilectione obnoxii simus, domesticis tamen generis nostri hanc debemus impensius: *qui etiam sunt veri Israelitæ videntes Deum, quorum etiam adoptio filiorum*, id est qui adoptati sunt in filios Dei. Quorum etiam gloria miraculorum; quorum etiam est testamentum; Evangelium repromissum; quibus etiam est *latio legis*, id est spiritualis intelligentia quam fert lex; quibus etiam est *ad obsequium*, id est cultus Dei; quibus etiam facta sunt *promissa salvationis*; quibus etiam *patres* fuere illi *ex quibus Christus natus est secundum carnem*: qui secundum Deitatem Deus est ab initio, manens *super omnia, Deus* dico *benedictus æternaliter in sæcula. Amen.* Ideo Paulus plures et majores aliis apostolis sustinuit persecutiones; quia persecutus fuerat Ecclesiam Christi: quod idem perhibet dicens: « Quia plus omnibus laboravi (*I Cor.* xv, 10).» quæ tamen augmentatio persecutionis fuit ipsi ad custodiam justitiæ, et incrementum gloriæ. Probavit sufficienter superius quod electos Dei nulla res posset a Deo separare. In sequentibus autem probare vult hanc electionem filiorum non secundum propagationem carnis, sed ex vocatione Dei fieri. Littera sic jungitur: *Ego olim optabam esse separatio filiorum Dei a Christo; sed tamen non excidit verbum Dei, id est licet multum sævirem in servos Dei, aliqui subverterentur; tamen propterea non excidit verbum, id est non inexplata periiit promissio Dei, qua se promiserat redempturum Israel; quia licet multi secundum carnem de Israel a salvatione alienati sint; omnes tamen veri Israelitæ electi sunt, et sic impleta est promissio. Vere etsi aliqui separati sunt a Deo, propterea non excidit verbum Dei; quoniam non omnes hi qui sunt ex Israel secundum carnem, vocandi sunt Israelitæ.* Tempore enim Jeroboam multi Judæi

transierunt ad culturam idolorum, et reputati sunt inter gentes, multoties etiam fecerunt. Multi etiam de gentibus in ritus Judæorum transierunt, et inter Judæos reputati sunt. Non omnes qui ex Israel sunt secundum carnem, dicendi sunt Israelitæ. Neque omnes vocandi sunt filii, id est hæredes Abraham, ideo quia secundum carnem sunt semen Abraham; Ismael enim de semine carnis Abraham fuit, nec tamen hæres.

Unde scriptum est: «Ejice ancillam et filium ejus, non enim hæres erit (*Gen.* xxi, 12),» etc.; sic etiam nec filios Abraham dicimus degenerantes a fide ejus. Consuetudo enim patrum est, eum vocare filium suum, qui imitatur patrem. Eum vero qui contrarius est factis patris, dicit pater non esse filium suum, licet vere sciat de carne sua generatum. Non omnes qui secundum carnem sunt de semine Abraham sunt; sed qui in similitudine Isaac per repromissionem Dei nati sunt, hi vocantur filii Abraham. Sic enim testatur Scriptura, dicens: *In Isaac, id est in similitudine Isaac erit tibi semen.* Nec hoc secundum carnem, sed *vocabitur*, id est per vocationem et repromissionem Dei, erunt tibi filii, non tantum secundum lineam carnis, quantum per imitationem fidei. Isaac enim natus non lege carnis, quia de vetulo patre, et matre sterili, cujus genitalia jam marcida senio fuerant, significavit non vocandos filios Abraham propter lineam carnis, sed exemplo Isaac, secundum promissionem Dei. Exponit Apostolus quid sit hoc. In Isaac vocabitur tibi semen dicens: *Id quod dico semen vocabitur tibi in Isaac, sic est intelligendum. Non qui filii carnis Abraham sunt, hi propterea sunt filii Dei: sed hi qui sunt filii promissionis, id est per repromissionem electi, hi æstimantur in semine Abraham, imitatores fidei ejus, quemadmodum Isaac per repromissionem natus est. Et vere per repromissionem. Nam hoc est verbum promissionis, factæ de Isaac, quod verbum locutus est angelus ad Abraham determinans conceptionem filii diu ante promissi, dicens: «Ego veniam secundum hoc tempus, id est post revolutum annum hac eadem die, et postquam advenero, erit Saræ filius (*Gen.* xviii, 10).» Secundum Ambrosium (1), præmissa littera longe supra aliter jungitur, ita: *Ego optabam esse separatio bonorum a Christo, quod faciebam pro fratribus meis, id est amore fratrum meorum Judæorum et zelo legis, quam quia Christianos putabam invertere, dolebam: nec mirum si pro fratribus meis, quia sunt cognati mei secundum carnem, et qui esse debuissent veri Israelitæ, et quorum est adoptio filiorum Dei, id est qui debebant ad partem in filios Dei, nisi hoc malitia eorum averteret; et quibus erat gloria eloquiorum Dei creditorum, et quibus debebatur testamentum, id est Evangelium, et quorum erat legislatio et obsequium, id est cultus Dei. Et promissa debebantur eis. Patres quorum fuerunt illi, ex quibus secundum carnem natus est Christus.**

(1) Commentaria in omnes Pauli Epistolas non Apparatum.

putantur esse Ambrosii: de quo consule Possesini

Sed licet hæc promissa illis, iniquitate sua impediante non adepti sint, non tamen ideo dico quod propterea exciderit verbum, id est impletio promissionis Dei : quoniam si non omnes qui secundum carnem Judæi, tamen quicumque veri Israelitæ fuerunt, promissionem Dei acceperunt. Sequens littera non mutatur. Non solum autem hanc Sara promissionem habuit, sed etiam Rebecca. Convenienter de Rebecca inducit, in cujus filiis apertum est, ex electione tantum Dei, bonum aliquem fieri. Si enim ex genere non est causa quare Jacob magis eligatur quam Esau, in quorum electione vel reprobatione nulla parentum, nulla filiorum merita præcesserunt, et ideo per Rebeccam apertius probat, secundum promissionem filios Abraham fieri, quam per Saram, quæ solum electum habuit : accepti utique reprobationem Rebecca, *habens filios ex uno eodemque concubitu Isaac patris nostri*. Ut sciatur merita parentum non profuisse Jacob, nec nocuisse Esau, determinat eos esse generatos de eodem concubitu : ne si (ut quidam physici volunt) diversis temporibus generati essent, putarentur parentes esse grati Deo, cum genuerunt Jacob ; ingrati, quando genuerunt Esau. Sicut parentum, sic etiam merita filiorum excludit, dicens : Rebecca utique habuit promissionem. Nam *dictum est ei : Major serviet minori*. Sed antequam dicat promissionem, convenienter merita filiorum cum meritis parentum excludit, ut constet omnem electionem esse primum et principaliter ex gratia Dei, dicens : Rebecca habuit filios, qui cum nondum nati essent, per hoc excludit merita filiorum. Sed tamen quia in ventre matris luctati esse dicuntur, ne ideo putarentur ibi potuisse mereri, hoc determinans ait : *Aut cum nondum egissent aliquid boni vel mali*, pro quo hic deberet eligi, hic reprobari. Ideo priusquam agerent bonum vel malum, *dictum est ut propositum*, id est prædestinatio Dei qua hunc eligebat, alterum reprobabat, *maneret*, id est permanere comprobaretur, *secundum electionem Dei*, quæ electio non erat facta *ex operibus*, id est quia bene egisset Jacob, sed solummodo *ex vocante*, id est ex gratia et beneplacito vocantis Dei.

Hoc utique dictum est quia, id est quia *major serviet minori*. Non ideo dicitur servire, quod Esau aliquando servierit Jacob, sed plerumque dominatus sit ei, ut qui fortior erat in terra. Et ideo sic intelligendam est : *Major serviet*, id est utilis erit *minori*. Quanto enim Esau magis persequabatur Jacob, tanto magis meritum **54** patientiæ accrescebat patienti : et ita dictum est in Genesi : *Major serviet minori* (Gen. xxv, 23). Hoc autem dictum est Rebecca, antequam pueri nascerentur, quod dictum est sicut scriptum est per Malachiam de eisdem longe post eorum decessum. Hoc utique scriptum est : Ego dilexi Jacob (Malac. 1, 2), et pro hoc præcipue elegi eum. Esau autem quia odio habui, reprobavi. Odium enim Dei nihil aliud est, quam ex æquitate gratiam subtrahere. Convenienter sicut de præcedenti testimonium posuit, ut præcessisse merita eorum ex-

A cluderet ; ita et de sequenti testimonium posuit, ut ostendat sequens meritum Jacob insufficientem fuisse, et penitus per se indignum fuisse gratia Dei ; et ideo constare quod per misericordiam electus sit, ut etiam ostenderet quod Esau juste negata sit gratia, quia non esset cooperaturus gratiæ. Quæritur cur Jacob electus sit, et Esau reprobatus : cum in neutro meritum boni vel mali præcesserit, quæ causa fuerit electionis unius, et reprobationis alterius ? Ad hoc respondetur, Jacob electum esse per misericordiam ; Esau reprobatum secundum justitiam. Deus enim, cum primum creavit hominem, multiplici eum insignivit gratia : quam quia peccando a se repulit, indignum se fecit gratia Dei, et exinde Deus nihil homini debuit, sicque non est relictum homini unde juste posset conqueri, si destituitur gratia Dei.

B Quia si iterum quæritur, cum uterque ex justitia propter originale posset reprobari, nihilque meritum in ambobus repertum sit, pro quo huic sic data sit gratia, huic negata ; quare magis Jacob electus sit quam Esau ? Ad hoc respondetur quia Deus Jacob idoneum et cooperaturum gratiæ præcivit ; Esau vero non idoneum, quia non cooperaturum : ideo uni misericorditer tribuit, quod ab altero juste propter originale alienavit, quod satis aperte in Juda consideratur, quem licet Deus pro certo periturum cognosceret, permisit tamen illi gratiam miraculorum, ut aliis apostolis, cum jam fur esset, et loculos haberet. Non tamen ideo qui sciret illum irrevocabilem a malo, sed ut comprobaret nobis per hunc, juste se quibusdam omnem negare gratiam, ut pueris statim sine baptismo morientibus : quibus ideo omnem gratiam denegat, quia si tempus haberent operandi, et gratia eis concessa esset, abuterentur ea, et sic pro gratia longe gravius punirentur ; cui si cooperarentur, salvarentur. Ut autem hoc Deus notum faceret, dedit quibusdam gratiam, de quibus non hæsitabat quin abuterentur ea, sed ut etiam palam oculis haberemus, juste quibusdam omnem se denegare gratiam. herum aliud : Cum Deus omnia creavit, quædam necessaria, ut ortum solis et hujusmodi ; quædam voluntaria ut hominem et angelum constituit. Deus autem sic unum per misericordiam eligit, sicuti alterum per justitiam reprobat : ut tamen voluntariam facultatem in eis non destruat : quia etsi multos in hoc sæculo sanctos multiplici munivit gratia, non tamen coegit eos ut ex necessitate bonum agerent, nec ad malum si vellent declinare possent, sed adjuvit per gratiam, quia vidit eos gratiæ cooperaturos. Econtrario non ita Judæ subtraxit gratiam, ut, gratia subtracta, impelleret eum, vellet nollet, operari iniquitatem, sed ut appareret quid per se posset iniquitas. Si enim gratia data vel negata compellens esset ac necessaria, jam non esset relictum homini meritum salvationis vel damnationis. Quandoquidem Jacob nullo merito præcedente eligitur, Esau similiter sine merito reprobatur, ergo quid dicemus ? Nunquid iniquitas est apud Deum ? qui Jacob eligens sine merito, Esau reprobat

similiter sine merito? *Abiit* hoc ut propterea Deus A dicatur esse iniquus! Vere in electione Jacob et reprobatione Esau non est iniquus Deus, quia hunc eligendo misericors est, hunc reprobando justus est. De justitia sequitur inferius, ubi de Pharaone subdit, probat de misericordia dicens: Vere quia elegit Jacob non est iniquus, est enim misericors.

55 *Moyse enim dixit Deus (Exod. xxxiii, 19): Ejus cujus misereor in præscientia, miserebor in justificatione. Et cujus miserebor in justificatione, illi præstabo misericordiam in salvatione.* Hic satis ostendit omnia esse ex misericordia, quia præscientia, justificatio, salvatio, omnia fluunt a fonte misericordiae. Quandoquidem omnia (sicut ostensum est) fluunt per misericordiam Dei. *Igitur velle bonum non est volentis, ut ascribatur ei. Neque currere est currentis, id est operari non est operantis, sed miserentis est Dei.* Neque velle neque facere bonum potest homo, nisi misericordia Dei per Spiritum sanctum operetur in eo. Vere *miserentis Dei est velle et perficere*, quia non miserentis est neque velle neque perficere (hoc est reprobare) quod aperte in Pharaone ostenditur. *Dicit enim Scriptura Pharaoni in Genesi.* Convenienter de Pharaone inducit, cui Deus hanc gratiam proposuit: ut si vellet per doctrinam Moyse bene agere posset (*Exod. ix, 16*). Certum quidem Deus habebat Pharaonem nunquam poenitentem, sed ut in eo cui gratiam doctrinae concessit, eaque abusus est plane, nobis ostenderet gratiam juste negatam Esau priusquam mereretur, et omnibus quibus ita negatur: quia si Deus daret gratiam, abuterentur ea, et inde gravius punirentur: ideo etiam Deus Pharaoni doctores adhibuit, ut mala quæ prius in illo latebant, modo aperta fierent; dum Deo in tot et tantis resisteret, et prophetis et miraculis non acquiesceret. Hoc, inquam, *Scriptura dicit Pharaoni: quia in hoc ipsum; hoc quod in Genesi continuatur: in hoc ipsum in quo tu eras, id est, tu eras in malo, sed occultus, et in hoc malo excitavi te, subtrahendo gratiam ut appareres malus sicut eras.* Ideo utique *ut ostendam in te virtutem meam, id est signa miraculorum, quæ non ostenderem si acquiesceres.* Ideo etiam ostendam, *ut nomen meum annuntietur in universa terra, propter miracula facta in Ægypto.* Ubi-
cunque enim audiebantur signa Ægypti, dicebatur: Magnus est Deus Hebræorum. Quandoquidem Deus ex voluntate elegit Jacob, et ex voluntate reprobat Esau. Ergo palam est quod Deus *miseretur cujus vult* et quia videt eum cooperaturum gratiæ, *et indurat quem vult*: quia videt eum non idoneum gratiæ. Indurare Dei, est gratiam non accommodare. Quia dixi Deum misereri huic, et indurare hunc ex voluntate, itaque dicis, et objicis mihi: *Quid adhuc quaeritur a nobis ut bene agamus: qui reprobat bene agere non possumus? Vel ita. Quid adhuc quaeritur, id est conquæritur Deus de nobis, si offendimus cum indurati non offendere non possumus? Non est unde quaeratur. Vel quid a nobis requiratur: quia quis potest resistere voluntati ejus? Ubi nos indurat, videtur non*

velle nos bene agere, cujus voluntatem impossibile est mutari. Paulus hæc omnia ideo dicit, quia videbat Romanos in sapientia mundi nimium gloriari, et ad hujusmodi quæstiones supra modum insistere: ideo ut magis reprimat eos, sic totum attribuit gratiæ Dei, ut nihil videatur relinquere libertati arbitrii. Quod tamen satis commode intelligitur, quia nec ipsum initium bonum volendi ex nobis solum esse potest, si non inspiret gratia Dei. Unde sic ait: Tu dicis mihi quid adhuc quaeritur a nobis, sed o tu, homo adhærens humanitati: tu quis es qui respondeas Deo, id est qui si Deus mysterium hujus rei tibi enarraverit, intelligas illud? Vel tu quis es qui respondeas, id est qui litiges et disputes cum Deo de mysterio hujus rei? Non habes super hoc respondere Deo, sicut nec opus figuli habet de factura sui contradicere figulo, et est apta similitudo; quia quemadmodum figulus de luto, sic Deus hominem lutum, et omni pollutione infectum invenit. Non habes utique, quod respondeas Deo.

Nunquid enim figmentum dicit ei qui se finxit: Quid me sic fecisti breve vel longum, informe vel formatum? An non habet figulus potestatem luti, cujus est luti materia? Sic Deus vos omnes in luto sordidatos originali reperit. An non utique potest ex eadem massa, quæ tota in se immunda est, facere aliud **56** *quidem vas in honorem, quo bibatur: aliud vero in contumeliam, in quo sordida familiarum reponantur? Et sicut figulus potestatem habet in luto hoc vas facere, sicut placet honorabile. Hoc aliud, sicut materia vasis erat immunda, immunditiæ destinare: sic Deus omnem massam hominis corruptam propter originale inveniens, si partem hujus massæ munditiæ destinat, misericordiae est: quod vero aliam partem in immunditiâ sordescere deserit, æquitatis est: et contra æquitatem reclamare injustum est, sicut ostensum est. Si illud quod peccato suo sordidatum est, Deus sequendo justitiam in immunditiâ deserat, non habet homo super hoc quod contradicat Deo. Quid etiam dicitur de hoc, si Deus quibus non debet ex misericordia dat gratiam, et illi accepta gratia abutuntur, nonne qui hujusmodi sunt merito reprobantur? Quod æquipollenter ait. Si, inquam, Deus volens ostendere iram, id est damnationem impiorum apertam facere hominibus, sibi quidem notum erat nunquam eos gratiæ datæ cooperaturos: volens etiam notam facere potentiam suam, id est quanta potentia patientiæ faceret suos persecutiones impiorum tolerare, per quod nec in impiis reprobatis Deus operatur sine misericordia, cum patientiæ meritum accrescat suis per indurationem malorum. Volens utique Deus ostendere iram in impiis, potentiam in electis, sustinuit in patientia multa, et secundum tempus, et secundum numerum impietatum. Sustinuit dico vasa iræ, id est eos in quibus juste infundenda est ira, id est damnatio. Vasa dico apta in interitum, id est in perditionem propter solum originale, si nunquam daretur gratia qua abuterentur. Sustinuit ideo, ut ostenderet divitias gloriæ*

suæ, id est divitem gloriam suam in vasa misericordiae, id est in eos in quos infundenda erat misericordia; quæ vasa præparavit, id est prædestinavit Deus ad habendam futuram gloriam. Nec solum prædestinavit: sed quos, id est vasa misericordiae etiam missis prædicatoribus vocavit. Illud quos ad sententiam respicit, non ad litteram. Vocavit dieo nos, scilicet et quos nos? id est non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus: quia quemadmodum Judæos vocavit, sic et gentes. Probat quod vocatio gentium ex Deo sit dicens: Vere Deus vocavit gentes, sicut dicit non Osee, sed Dominus in Osee. Hoc utique dicit: Vocabo plebem meam non plebem meam, id est gentilitatem, quæ modo non plebs mea dicitur. Vocabo per gratiam, et faciam plebem meam (Ose. ii, 23), et non dilectam gentilitatem. Vocabo per gratiam, et faciam dilectam, justificando a peccatis: et eandem gentilitatem non consecutam misericordiam: faciam consecutam misericordiam in salvatione. In signum autem salvandæ gentilitatis hic Osee prædicaturus salutem gentium, jussus est a Deo ducere uxorem fornicationis, etc. Vocabo utique gentilitatem, et hoc erit, in loco ubi dictum est, Non plebs mea vos, id est in toto mundo ubi Judæi solum plebs Dei vocabantur, gentiles vero non ibidem vocabantur a modo gentes, sed vocabantur filii Dei vivi, qui vitam æternam quam habet daturus est eis quos ex electione vocavit. Vel ita: in loco, id est in Judæa, ubi dictum est, Non plebs mea vos: ibi vocabantur filii Dei; quia et de Judæis electi sunt apostoli, per quos gentes

confirmavit, probat per Isaiam salvationem Judæorum, et convenienter hoc probat. Gentiles enim improperebant Judæis, quod semel culpa sua repulsi et reprobati, ulterius indigni essent salvatione Dei. Osee sic dicit de gentibus: Isaias autem clamat et affirmat hoc pro Israël (Isa. x, 22), id est pro honorando Judaico populo, cui multoties mala sua improperebant. Hoc utique clamat. Si, id est licet, fuerit numerus filiorum Israël innumerabilis, tanquam arena maris, tamen reliquiae Israël, id est, viles et abjecti, qui nihil in carnalitate legis confident, hujusmodi reliquiae salvæ fient. Vel reliquiae, id est quos Deus sibi reliquit, et idoneos salvationi reservavit, hi salvabuntur. Determinat modum salvationis, ne per legem putarent se salvari. Vere salvæ fient reliquiae: nam per verbum, id est per doctrinam fidei, quod verbum erat lex consummans, id est perfecte justificans, et quod lex facere non potuit. Erit etiam abbrevians et præcepta legis, quæ omnia ad dilectionem Dei et proximi reducet, et sacrificia; quæ omnia ad unum sacrificium corporis Christi rediget. Et ne quia legem abbreviaret, injustum judicaretur, hoc verbum, ideo addit, in æquitate: quia etsi abbreviat legem, æquum tamen erit et justum. Quod palam est ex eo quod Dominus faciet hoc verbum abbreviatum, sicut dictum est

A secundum sacrificia et præcepta. Nec super Judæos solum, sed etiam super terram, id est super gentes. Vel ita: Salvæ fient reliquiae. Nam per verbum illud de quo dictum est: «In principio erat verbum (Joan. i, 1), etc. Quod verbum, id est Christus, erit consummans et abbrevians legem in æquitate, sicut dictum est. Quia Dominus faciet hoc verbum brevium, id est secundum assumptam carnem mortalitatis et passibilitatis ab angelis minoratum. Juxta illud (Psal. viii): «Minorasti eum paulominus ab angelis.» Et hoc verbum faciet super terram, id est quod in natura deitatis erat invisibile, per assumptam carnem hominibus in terrâ exhibebit visibile. Vere per verbum brevium salvæ fient reliquiae. Nam nisi Dominus reliquisset nobis semen, perderemur; et hoc dico non solum ex me, sed etiam sicut prædixit Isaias vaticinans de eodem: Nisi Dominus Sabaoth (Isa. i, 9), id est exercituum tam cælestium quam terrenorum reliquisset nobis semen, id est Christum: quem ante tempora sic constituit, et in tempore dedit; vel semen, id est verbum prædicationis, per quod fructifitent credentes; vel nisi Dominus ascendens reliquisset nobis semen, id est apostolos, qui in nobis verbum fidei seminarent, nos utique facti essemus sicut Sodoma et sicut Gomorrha, id est penitus periclitaremur, et merito, quia similes fuissetis spernendo præcepta Dei.

Quod superius dixit de vocatione gentium per Osee (cap. ii, 23), ne Judæi negarent hoc dictum esse de gentibus, sed de se, qui multoties a Deo recedendo non plebs Dei facti sunt: exponit Paulus quomodo de gentibus hæc verba tantum agant. Quandoquidem superius dictum est, non plebem meam vocabo plebem meam, ergo quid dicemus? Et quomodo hanc auctoritatem accipiemus? Hoc utique in verbis Osee exponemus, quod gentes quæ non sectabantur justitiam, id est quæ neo legem habebant, nec bono rationis suæ utebantur, apprehenderunt non ex merito, sed ex gratia ingerente ejus justitiam: nec carnalem justificationem, sed justitiam quæ est ex fide. Partem iterum auctoritatis quam Isaias pro Israël protulit: hanc scilicet quod non numerositas filiorum Israël salvaretur, exsequitur Apostolus ponendo causam quare reprobetur, dicens: Gentes apprehenderunt justitiam: sed Israël, id est Judaicus populus sectando legem carnalis justitiæ, non pervenit in legem spiritualis justitiæ. Sed quare non pervenit? Ideo quia non ex fide credidit se justificari, sed præsumpsit quasi ex operibus posset justificari. Et quia non ex fide crederunt se posse justificari, ideo offenderunt, id est offensionem sibi fecerunt in lapidem, id est in Christum, qui lapis fuit, qui et inimicos contereret, et in quo fundamenta justorum consistent. Lapidem dico offensionis, id est qui lapis per humilitatem quam habuit aptus fuit in quo offenderent superbi, sicut scriptum est in Isaiâ: Ecce pono in Sion, id est in Judaico populo, lapidem offensionis, id est Christum, et petram scandali (Isa. viii, 14; I Petr. ii, 7).

Inter lapidem et petram nulla distantia est, sed A tur Apostolus Judæos ideo dicere reprobatos, nec offensionem vocat peccata facta in Christum. Scandalum vocat damnationem ex culpa peccatorum proveniente. Licet dicam quod Christus lapis offensionis fuerit Judæis, tamen non omnes offenderunt in eo : sed *omnis de Sion qui credit in eum lapidem, non erubescet se credidisse.*

58 CAPUT X.

« Fratres, voluntas quidem cordis mei et obsecratio ad Deum fit pro illis in salutem. Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim justitiam Dei, et suam quærentes statuere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti. Moyses enim scripsit [dixit] : quoniam justitiam quæ ex lege est qui fecerit homo, vivet in ea (Levit. xvii, 5). Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit. Ne dixeris in corde tuo quis ascendet in cælum (Deut. xxx, 14) : id est Christum deducere ; aut quis descendet in abyssum, hoc est Christum a mortuis revocare ? Sed quid dicit Scriptura ? Prope est verbum in ore tuo et in corde tuo (Deut. xxx, 14). Hoc est verbum fidei quod prædicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris quod Deus illum excitavit [suscitavit] a mortuis, salvus eris. Corde enim [autem] creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Dicit enim Scriptura : Omnis qui credit in illum, non confundetur. Non enim est distinctio Judæi et Græci. Nam idem Dominus omnium, dives in omnia qui invocant illum. Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit (Joel. ii, 32). Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt ? Aut quomodo credent ei, quem non audierunt ? Quomodo autem audient sine prædicante ? Quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur ? Sicut scriptum est : Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona ! (Isa. lxi, 7 ; Naum. i, 15.) Sed non omnes obediunt Evangelio. Isaias enim dicit : Domine, quis credidit auditui nostro ? (Isa. lxi, 1.) Ergo fides ex auditu : auditus autem per verbum Christi [Dei]. Sed dico : Nunquid non audierunt ? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (Psal. xviii, 5). Sed dico : Nunquid Israel non cognovit ? Primus Moyses dicit (Deut. xxxii, 1) : Ego ad æmulationem vos adduceam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam. Isaias autem audet, et dicit : Inventus sum a non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant (Isa. lxxv, 1). Ad Israel autem dicit : « Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi (Ibid. v, 2). »

EXPOSITIO.

Ne quia modo dixerat : Israel non pervenit in legem justitiæ, sed offenderunt in Christum, putare-

tur Apostolus Judæos ideo dicere reprobatos, nec ulterius posse salvari. Dicit se orare pro illis, pro quibus utique non oraret, si apud Deum reprobatos cognosceret. Unde sic ait : Licet Judæi offenderint in Christum, tamen *fratres, voluntas cordis mei fit pro illis*, id est bonam voluntatem habeo ad illos, quos si pœniteant confido salvandos. Nec solum voluntas, sed etiam *obsecratio fit ad Deum pro illis*, ad habendam illis salutem. Ideo utique obsecro Deum pro illis, quia *testimonium illis perhibeo, quod pro certo habent æmulationem*, id est dilectionem Dei ; vel æmulationem, id est indignationem adversus sanctos, zelo Dei et suæ legis. Existimantes enim sic tuendam esse legem suam, persequuntur sanctos. Habent utique emulationem Dei, sed non secundum scientiam. Non enim scienter sic diligunt legem, vel sic indignantur pro lege. Inde ait beatus Petrus : « Scio, fratres, quia per ignorantiam fecistis (Act. iii, 17), » etc. Vere non secundum scientiam, nam ipsi ignorantes justitiam Dei, id est omnem justificationem ex solo Deo esse, et quærentes statuere, id est confirmare suam justitiam quod per carnalia opera legis justificarentur : quæ utique justitia non Dei, sed eorum esset. Hoc utique quærentes non sunt subjecti justitiæ Dei, id est Deo justificanti : sed potius derogando Deo, justitiam quæ Dei est ascribebant sibi. Vere justitiæ Dei non sunt subjecti. Nam Christo noluerunt subijci ; qui *Christus est ad justitiam omni credenti*, id est qui omnem credentem justificat. Christus dico, qui est finis legis, et secundum impletionem ejus, et secundum hoc quod veniente Christo finita est lex illa, et jam per Christum locum habet gratia. Vere Christus est ad justitiam, nam lex non est ad justitiam. *Moyses enim sic scripsit, quoniam*, id est quod homo qui fecerit justitiam, quæ est ex lege, id est carnales observantias quas præcipit lex, ipse vivet in ea (Levit. xviii, 5) lege, id est hoc solum habebit ex impletione carnalis legis, quod non morietur iudicio legis. Qui enim legem facit, pœnam solummodo evadit, sed per eam non justificatur. De justitia legis sic ait. Sed de justitia quæ est ex fide, sic dicit idem Moyses : *Ne dixeris in corde tuo*, id est, nec corde credas nec ore loquaris hoc : *Quis ascendit in cælum ?* (Deut. xxx, 12) id est ne dubites etiam quosdam ascendisse in cælum, et adhuc quoscumque justos ascensuros esse. Id enim dicere, *Quis ascendit in cælum, est deducere Christum de coelo*, id est negare quod Christus in cælum ascenderit. Aut *ne dixeris in corde tuo quis descendit in abyssum*, id est in infernum ? quia hoc dicere est revocare Christum ex mortuis, quod nec Christus mortuus ad infernum descenderit, nec inde Abraham sanctosque suos abstraxerit, quod utrumque contra fidem est. Hoc ne credideris, sed hoc quod sequitur crede. *Quid enim dicit Scriptura per eundem Moysen ? Prope est verbum in ore tuo*, id est, paratum est verbum doctrinæ. Vel verbum Dei Christus in ore tuo, ut confitearis, et rationabiliter tuearis illud. Et hoc idem verbum, prope est etiam

in corde tuo (*Deut. xxx, 14*), ut credas illud. Et hoc verbum quod prope esse dico, est verbum fidei, id est, doctrina habilis ad credendum. Vel Christus in quem convenienter credi oportet, quod verbum nos predicamus. Hoc, scilicet, inde predicamus, quia, id est, quod si confitearis Dominum Jesum in ore tuo, et credideris in corde tuo, quod Deus excitavit illum a mortuis, et quæcunque impossibilia de eo credas, nec legem naturæ potuisse ipsi obsistere : si hoc, inquit, confitearis, et credas, non solum vives vita præsentis, ut per legem, sed etiam salvus eris æternaliter. Vere si corde credideris, salvaberis. Nam corde creditur ad habendam justitiam, id est justificationem a peccatis. Qui autem justificatus est, de salvatione secutus est. Et vere si confitearis ore, salvaberis. Nam confessio fit ore ad consequendam æternam salutem. Ideo salutem (quia majus videtur) posuit ad confessionem oris. Hoc enim confiteri, scilicet Deum, magnum et præcipuum erat in tempore Apostoli sæviente persecutione : quo tempore multi sane credentes non audebant palam loqui) nec confiteri. Probat quod credulitas cordis justificet, ab auctoritate Scripturæ : nec tamen determinat cujus sit hæc scriptura : sed in psalmis multoties æque valens invenitur.

Vere corde creditur ad justitiam. Nam Scriptura dicit : *Omnis*, sive Judæus, sive gentilis, qui credit in illum quem Deus excitavit a mortuis, non confundetur, id est non erubescet quasi male crediderit. Bene dico *omnis*. Nam non est distinctio apud Deum : Judæi et Græci, id est Deus in salvatione sua indifferenter accipit Judæum ut gentilem, et gentilem ut Judæum. Vere apud Deum nulla est distinctio Judæi et gentilis : nam *idem est Dominus omnium*. Qui enim creavit unam, creavit et alteram. Unde apparet quod æquam voluntatem habeat ad utrumque, et sicut voluntatem, sic etiam habet potentiam. Nam ipse est dives : et abundanter retribuens in omnes qui invocant illum. Probat quod confessio fit ad salutem. Respondet tamen littera ad proximum. Vere Deus est dives in omnes qui invocant illum. Nam *omnis quicumque* sit ille, sive Judæus, sive gentilis, qui invocaverit nomen Domini, salvus erit. Quandoquidem oportet eos invocare ut salventur. ergo oportet eos primum credere, ut postea invocent. *Quomodo enim invocabunt illum in quem non crediderunt?* quasi diceret : Quia credent invocabunt. *Aut quomodo credent ei quem non audierunt?* id est, quia audient credent. *Quomodo autem audient sine prædicante?* id est quia prædicabitur illis audient. *Quomodo vero prædicabunt nisi mittantur?* id est quia Deus mittet illos, 60 prædicabunt. Ex omnibus his interrogationibus intendit totum venire ex gratia Dei, a principio vocationis usque ad salvationem eorum. Cum enim dicit prædicatores a Deo missos quos audierunt : et post auditum credunt : et deinde invocant, et sic ad ultimum salvantur : totum innuit referendum esse gratiæ Dei. Vere prædicatores mittuntur a Deo, sicut scriptum est in Isaia :

Quam speciosi sunt pedes, id est adventus evangelizantium, id est bene annuntiantium pacem inter Deum et hominem, et evangelizantium bona (*Isa. v*), id est humilitatem, castitatem, et his similia. Quia supra dixerat eo quod audierunt crediderunt : ne putarem quod solum audire sufficeret ad habendam fidem non operante Spiritu sancto interius, ait : Licet dixerim quia *audient credent* : tamen non omnes qui audiunt obediunt Evangelio. Nec solus hoc dico : sed *Isaias* mecum sentiens dicit hoc : *Dominus, quis credidit auditui nostro?* id est vel his quæ audierunt a nobis, vel his quæ nos audivimus a te et nuntiavimus illis? Per hoc quod ait *Quis credidit*, innuit multos audisse. et si non omnes, aliquos tamen credidisse. Et quandoquidem aliqui crediderunt : ergo *fides* habetur ex auditu, id est credunt aliqui, quia audiunt. Non tamen ex omni auditu habetur sana fides : sed ex auditu qui fit per verbum, id est secundum doctrinam Christi, fides est salubris. Licet pauci crederent auditui nostro : tamen dico, *Nunquid non audierunt?* quasi diceret : De hoc quod non crediderunt inexcusabiles sunt : quia verbum fidei audierunt. *Equidem in omnem terram exivit sonus*, id est fama, eorum prædicatorum. Nec solum fama : sed etiam *verba eorum*, id est eadem quæ ipsi prædicabant, audita sunt in fines terræ : et ita dico terræ quod orbis, id est orbiculatæ terræ. In omni enim parte terræ audita sunt verba apostolorum. Audierant utique, sicut probatum est. Nec solum eos audisse dico : sed dico quod etiam cognoverunt, quod interrogative ponit ut magis eos excitet, dicens : *Nunquid Israel*, id est Judaicus populus, *non cognovit?* Duo sunt genera cognitionis. Unum quo sicuti rem bonam esse cognoscimus, bonam hujus rei diligimus et approbamus : et hæc est bona cognitio. Alterum quo rem, sicuti dicitur, ita esse videmus, nec contradicere possumus : et tamen rem illam non diligimus, sed (quod solum possumus) iniquum velle ad illam habemus. Hæc est mala cognitio quam Judæi in Christum habuerunt. Probat auctoritate Moysi Judæos cognovisse Christum, dicens : Vere Israel cognovit. Nam *Moses primus* tempore secundum scripta : nemo enim ante eum scripsit prophetiam. Per hoc autem quod ait *primus*, innuit ejusdem rei multos testes esse, licet non reponat eos. Vel *primus*, id est præcipuus secundum dignitatem. *Moses*, inquit, *primus dicit hoc* : *Ego adducam vos*, o Judæi, *ad æmulationem*, id est ad invidiam et indignationem animi, *in non gentem*, id est contra gentilitatem quæ prius gens mea non dicebatur : quos vosipsi canes vocabatis. Vel *in non gentem*, id est contra gentilitatem quam faciam non gentem, id est non sicut genita est dimittam eam, sed faciam novam creaturam : regeneratam aqua et Spiritu sancto. Nec solum adducam vos ut videatis : sed etiam *mittam vos in iram*, ut persequamini eos. *Mittam dico in iram*, id est contra gentilitatem insipientem, id est quæ prius erat insipiens, quia, licet multi philosophi

gentium scientiam haberent de mundanis, tamen A
insipientes erant cum veritatem divini cultus igno-
rarent.

Per hoc autem quod Judæi vident prophetiam
Moysi completam esse, in eo quia invident gentili-
bus factis Christianis, idololatriam deserentibus, et
novam legem sequentibus, cognoscunt advenisse tem-
pus illud de quo hoc prædicebat Moyses, sed amaritudo
eorum non vult acquiescere veræ cognitioni. Moyses
hoc dicit de Judæis. *Isaias autem audet, et dicit*
hoc de salvatione gentium et reprobatione Judæo-
rum. Audet utique. Hic enim Isaias quia manife-
stius **61** cæteris salvationem gentium prophetavit,
multa pertulit a Judæis, et ad ultimum interfectus
est ab eis. Ideo sic ait : Audet, id est non reformi-
dans, sed cum audacia dicit hoc : *Inventus sum a*
non quæreatibus me (*Isa. lxxv, 1*). Ubi ait se inven-
tum et non quæsitum, quæ repugnare videntur,
ostendit ex sola misericordia Dei gentes invenisse
salutem. Inventus sum, inquam, a gentibus non
quærentibus me, naturali ratione, quam eis ad in-
telligendum me dederam, et *apparui his palam*, id
est in manifesto omnium positus. His dico *qui non*
interrogabant me, id est cognitionem mei ab aliquo
intelligente. Si enim me sua ratione quærerent, nec
cognoscere sufficerent, opportunum esset ut interro-
garent ab intelligente, quod ipsi minus intelligerent.
Sic ait Isaias de gentibus. *Ad Israel autem*, id est ad
Judaicum populum, dicit hoc. *Tota die*, id est toto
tempore per prædicatores; vel tota illa die qua pe-
pendi in cruce, *expandi manus meas*, id est affectio-
nes et opera mea, *ad populum* Judaicum, non cre-
dentem. Nec solum non credentem, sed etiam *con-*
tradicientem mihi. Expansio manuum Christi in
cruce significavit dilectionem, qua semper amplexari
voluit Judæos, qua etiam in cruce, si pœniterent,
paratus erat omnia dimittere. Ecce iterum in Isaias
ostendit Judæos cognovisse, cum videant hoc quod
dixit impletum esse. Ostendit etiam salvationem
gentium et reprobationem Judæorum.

CAPUT XI.

« Dico ergo : Nunquid repulit Deus populum
suum ? Absit ! Nam et ego Israelita sum ex semine
Abraham, de tribu Benjamin. Non repulit Deus
plebem suam, quam præscivit. An nescitis quid
dicit Scriptura in Elia : quemadmodum interpel-
lat Deum adversum [pro] Israel ? « Domine, pro-
phetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt,
et ego relictus sum solus, et quærunť animam
meam (*III Reg. xix, 10*). » Sed quid dicit illi di-
vinum responsum ? « Reliqui mihi septem millia
virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal
(*III Reg. xix, 18*). » Sic ergo in hoc tempore re-
liquiæ secundum electionem gratiæ Dei salvæ sient
[factæ sunt]. Si autem gratia jam non ex operi-
bus. Alioquin gratia jam non est gratia. Quid
ergo ? Quod quærebat Israel, hoc non est conse-
cutus ; electio autem consecuta est ; cæteri vero
excæcati sunt, sicut scriptum est : « Dedit illis

« Deus spiritum compunctionis, oculos ut non vi-
deant, et aures ut non audiant, usque in hodie-
num diem (*Isa. vi, 9* ; *Matth. xiii, 14* ; *Joan. xii,*
40 ; *Act. xxviii, 26*). » Et David dicit : « Fiat
« mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in ca-
« ptionem, et in scandalum, et in retributionem
« illis. Obscurentur oculi eorum ne videant, et
« dorsum eorum semper incurva (*Psal. lxxviii, 23*). »
« Dico ergo : Nunquid sic offenderunt, ut caderent ?
« Absit ! Sed illorum delicto salus est gentibus, ut
« illos æmulentur. Quia si delictum illorum divi-
« tiæ sunt mundi, et diminutio eorum divitiæ gen-
« tium : quanto magis plenitudo eorum ? Vobis
« enim dico gentibus. Quandiu quidem ego sum
« gentium Apostolus, ministerium meum honorifi-
« cabo : si quomodo ad æmulandum provocem car-
« nem meam, et salvos faciam aliquos ex illis. Si
« enim amissio eorum reconciliatio est mundi, quæ
« assumptio nisi vita ex mortuis ? Quia si delibatio
« sancta est, et massa ; et si radix sancta, et rami.
« Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum
« oleaster esses, insertus es in illis, et socius radi-
« cis et pinguedinis olivæ factus es, noli gloriari ad-
« versus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem
« portas, sed radix te. Dicis ergo : Fracti sunt rami,
« ut ego inserar. Bene. Propter incredulitatem fra-
« cti sunt. Tu autem fide stas. Noli altum sapere,
« sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pe-
« percit, ne forte nec tibi parcat. Vide ergo boni-
« tatem et severitatem Dei. In eos quidem qui ce-
« ciderunt severitatem, in te autem bonitatem Dei,
« si permanseris in bonitate. Alioquin et tu excide-
« ris. Sed et illi si non permanserint in increduli-
« tate, inserentur. Potens est enim Deus iterum in-
« serere illos. **62** Nam si tu ex naturali excisus es
« oleastro, et contra naturam insertus es in bonam
« olivam, quanto magis hi qui secundum naturam
« inserentur suæ olivæ ? Nolo enim vos ignorare,
« fratres, mysterium hoc, ut non sitis vobisipsis sa-
« pientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel,
« donec plenitudo gentium intraret : et sic omnis
« Israel salvus fieret, sicut scriptum est : « Veniet
« ex Sion, qui eripiat et avertat impietatem ab Ja-
« cob (*Isa. lxxix, 20*). » Et hoc illis a me testamen-
« tum, cum abstulero peccata eorum. Secundum
« Evangelium quidem inimici propter vos, secun-
« dum electionem autem charissimi propter patres.
« Sine pœnitentia enim sunt dona, et vocatio Dei.
« Sicut enim aliquando et vos non credidistis Deo,
« nunc autem misericordiam consecuti estis, pro-
« pter incredulitatem illorum ; ita et isti nunc non
« crediderunt in vestram misericordiam, ut et ipsi
« misericordiam consequantur. Concluserunt enim Deus
« omnia in incredulitate, ut omnium misereatur.
« O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei,
« quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et
« investigabiles viæ ejus. Quis enim cognovit sen-
« sum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit ? (*Sap.*
ix, 15 ; *Isai. xl, 13* ; *I Cor. ii, 16*.) Aut quis

• prior dedit illi, et retribuetur ei? Quoniam ex ipso, A
• et per ipsum, et in ipso sunt omnia, ipsi honor
• et gloria in sæcula sæculorum. Amen. »

EXPOSITIO.

Quia dico populum Judæorum non credentem, sed contradicentem; ergo dico, id est nunquid propterea dicere existimor quod Deus repulit populum suum Judaicum quem prius elegerat? Absit hoc ut Deus aliquando repellat populum suum! Vere non repulit. Nam ego Israelita sum, et multi alii qui non sumus repulsi. Nec ita Israelita, ut aliunde natus in Judaismum transierim, sed sum ex semine Abraham. Nec iterum de Ismaele, vel de filiis Ceturæ, sed de tribu Benjamin. Hæc tribus aliis prælata fuit; quia qui de hac tribu fuerunt, non tam sæpe ut alii ad idolatriam delapsi sunt. Et quia ego de semine Abraham non sum repulsus, apparet per hoc quod Deus non repulit plebem suam. Illam utique voco plebem Dei quam præscivit, id est prædestinavit ad salvationem. Non utique modo repulit, quemadmodum olim existimante Elia omnes præter se recessisse a cultu Dei; multi tamen, quos ipse ignorabat, reservati sunt a Deo. Sic modo multos Deus electos habet, quos ignoramus. Pro certo Deus non repulit plebem suam; quia an nescitis quid Scriptura dicat in Elia, id est ubi loquitur de Elia: quemadmodum ille Elias interpellat Deum adversus [pro] Israel, id est ad damnationem Judæorum, dicens hoc in tertio libro Regum: Domine, Achab et Jezabel occiderunt prophetas tuos; suffoderunt etiam altaria tua (III Reg. xix, 20). Fideles enim de Israel quia non audebant ad adorandum convenire in Hierusalem, latenter ideo in speluncis et silvis construxerant aras, ibique immolabant; quas aras etiam a fœdamentis eveherent idololatræ Israelitæ, quosque immolantes inveniebant, occidebant. Alios (inquit) prophetas occiderunt; et ego solus relictus sum in cultu Dei, et adhuc quaerunt animam meam, ut me cum aliis interficiant. Sic ait Elias: Sed quid dicit illi divinum responsum? Hoc utique: Ego reliqui, id est reservavi mihi septem millia virorum, qui non curaverunt genua ante Baal, id est qui non adoraverunt idola. Non ideo dicit septem millia ut hic numerus determinatus esset in illis, quod neque plus neque minus ibi esset; sed quia per septem universitas designatur: ideo etiam certus numerus in incerta re ponitur, ut ostendatur hic numerus electorum Deo esse cognitus, etsi ab hominibus ignoretur. Quod de Elia præmisit, adaptat modo dictis suis ita: Quandoquidem in tempore Eliæ multi fideles reservati fuerant, quos tamen ipse ignorabat; ergo, id est propterea per simile credendum est quod sic, id est per misericordiam Dei sicuti tunc. Vel sic: Quia quemadmodum tunc ignorabatur, sic et modo electos Dei discernere non sufficimus. 63 Sic, inquit, nunc ut olim etiam hoc in tempore gratiæ, qua causa magis credendum est Deum misericorditer sibi reservasse electos magis quam olim, cum non erat tempus gratiæ. Hoc, in-

quam, in tempore gratiæ salvæ factæ sunt reliquæ, id est illi quos Deus sibi reliquit idoneosque salvationi præscivit. Reliquæ salvæ factæ sunt, et hoc secundum electionem Dei, ab æterno prævisam: quæ electio non fuit propter merita, sed fuit gratiæ: quia et per gratiam elegit, et per gratiam salvavit. Si autem hæc electio est per gratiam, jam constat quod non est ex operibus, pro merentibus illam: alioquin si propter opera eligerentur, jam illud quod vocatur gratia, non esset pura gratia, sed meritum. Hoc autem convenienter de gratia inducit, ut nec illi quos Deus sibi reliquit putent se electos ex merito: sicut malos quia male meruerunt reprobatos; et hæc dicens bene servit intentioni.

Summam auctoritatum supra positaram hic breviter colligit, ut aperiat quod per illas auctoritates intendebat, dicens: Quia superius dixi, secundum Isaiam Judæos non credentes, sed contradicentes. Dixi iterum secundum eundem reliquias Judæorum esse salvatas. Ergo quid ex his dictis quæ sibi obviare videntur colligemus? Hoc utique dicemus quia quod quaerebat Israel, id est Judaicum populum statuere, scilicet justitiam suam, et in ea salvari, hoc non est consecutus. Israel in toto non est consecutus, sed electio consecuta est, id est hi quos Deus elegit de Israel consecuti sunt salvationem. Cæteri vero qui non sunt electi, non solum non consecuti sunt, sed etiam sunt excæcati. Et hoc dico sicut scriptum est in Isaia; licet aliis verbis, eodem tamen sensu. Dedit illis Judæis Deus spiritum compunctionis, scilicet spiritum malignum qui pungeret eos, et cogere male agere. Vel spiritum, id est voluntatem compunctionis: qua pungerentur invidendo, et irascendo fidelibus. Dedit etiam illis oculos, id est naturalem rationem: sed ita ut non videant, id est ut bono rationis priventur. Dedit etiam aures, id est eandem rationem quasi quod per se non possent intelligere: debuerant audire et addiscere. Non audiant dico, usque in hodiernum diem. Hic dies hodiernus fuit prophetæ: hodiernus etiam usque ad finem mundi: sicut illud in balneis: Hodie cum pretio, cras sine pretio. Dicit etiam David de excæcatione Judæorum hoc: Fiat mensa eorum, id est Scriptura qua debuerant animadvertere bonum, fiat illis in laqueum, id est illaqueentur in illa quotidie deterius intelligendo: fiat etiam illis in captionem, quia capti sunt a Romanis: et fiat illis in scandalum. Miseriam eorum dispersorum per mundum vocat scandalum: fiat etiam illis in retributionem (Psal. lxxviii, 23). Cum captionem et scandalum retributionem posset vocare, æternum tamen interitum, quia permanens erit, retributionem intelligit. Vel ita mensa eorum, id est hoc quod se fellitos et acidos intulerunt Deo, qui de conversione eorum refici volebat, fiat illis in laqueum, id est illaqueentur ideo obsidione Romanorum. Cætera non mutantur. Et oculi, id est ratio eorum, obscurantur ne videant, et intelligant bonum. Et dorsum eorum, id est eandem rationem qua se ad cognitionem Dei erigere debuerunt, illud incurra in-

terrenis, semper magis et magis præcipitando in peccatis. Quia dixi Judæos excæcatos. Ergo nunquid propterea dico quod sic offenderunt, ut caderent inutiliter et irrecoverabiliter, quod solummodo in eis casus sit? Hic intendit reprimere gentiles, ne se præferant Judæis, licet eos dixit excæcatos: quia casus eorum est recuperabilis, et salvationi gentium plurimum utilis, dicens: Absit hoc ut licet offenderint irrecoverabiliter, ideo cadant, et inutiliter! Vere non inutiliter, sed delicto, id est per delictum eorum, scilicet Judæorum est facta salus gentium. Nisi enim Judæi respuerent verbum Dei, apostoli non transirent ad gentes. Salus utique facta est gentibus, ut gentes æmulentur, id est imitentur illos Judæos, qui fideles fuerunt, et quorum lex firmamentum est Novi Testamenti. Vel ita. Per delictum Judæorum est facta salus gentibus, ita ut Judæi æmulentur **64** illos, id imitentur gentes in fide Christi. Et secundum hoc probat, quod casus Judæorum sit recuperabilis. Quia si delictum eorum, pro quo Judæi repulsi sunt, divitiæ sunt mundi, id est causa fuit quare gentilitas ditaretur gratia Dei; quanto magis plenitudo eorum, id est Judæi plenarie salvati, erunt divitiæ gentium? Per hoc casus Judæorum recuperabilis probatur. Si enim Deus malum Judæorum utile fecit gentibus, multo magis credendum est quod bonum eorum longe utilius faciet gentibus. Delictum eorum sunt divitiæ mundi, et diminutio illorum, id est apostoli qui de Judæis electi secundum se partem Judæorum liminauerunt. Hæc, inquam, diminutio sunt divitiæ gentium: apostoli enim ditaverunt gentes verbo Dei. Non ideo dicit plenitudo, quod omnes salvandi sint: sicut nec universa gentilitas electa est, sed quia multi salvabuntur. Vere plenitudo Judæorum salvabitur. Nam etiam in tempore excæcationis eorum salvabuntur aliqui ex illis.

Et hoc dico vobis gentibus: quia semper quandoquidem ego sum apostolus gentium, ad quas solummodo missus sum, honorificabo tamen meum ministerium: quia cum officium meum hoc solum exigit prædicare gentibus, honorificum faciam illud supra hoc quod debeo: laborando in Judæis. Honorificabo dico si quo modo (quidquid enim paterer non curarem) provocem carnem meam; id est Judæos secundum carnem mihi propinquos ad æmulandum, id est ad imitandum me in fide, et ut sic provocando salvos faciam, id est Deus per me salvet aliquos ex illis. Causam reddit quare debeat laborare in eis: et idem videtur superius posuisse, sed ibi cum determinatione temporis, ubi ait: Plenitudo quam in finem mundi constat fore. Hic autem ad aliud ponit, et sine determinatione temporis, dicens: Ideo laborabo salvos facere aliquos ex illis. Nam si amissio eorum est reconciliatio mundi, id est si excæcatio eorum causa fuit ut gentilitas reconciliaretur Deo: quæ, id est qualis dicenda est assumptio Judæorum in quocunque tempore nisi vita ex mortuis? Quia si Deus per malum eorum reconciliavit sibi mundum multo magis credendum est quod per assumptionem eorum fa-

ciat Deus vivere multos in peccato mortuos: qui exemplo illorum provocati vivent in fide Christi. Probat quod genus eorum non impediatur assumptionem eorum, sed sola incredulitas, dicens: Bene dico, assumptio. Nam bene possunt assumptionem mereri. Si enim delibatio sanctorum est, id est si apostoli, et alii qui de genere eorum electi sunt, sancti sunt, constat quod etiam massa, id est illa plenitudo Judæorum salva esse potest. Si enim Apostolus nihil obfuit genus nec aliis obesse debet. Delibationem dicit ab ea similitudine: quemadmodum parum quid gustatur de cibo, per quod tota massa bene an male condita sit probatur: sic apostoli delibatio dicebantur totius massæ Judæorum, in quibus planum erat Judæis genus nihil obesse. Probat iterum idem per aliud. Ideo etiam constat eos bene posse assumi. Nam radix eorum, id est Abraham, Isaac et Jacob, quod si radix eorum sancta est, rami etiam sancti esse possunt. Dices iterum mihi quod rami illi fracti sunt: quod si aliqui ex ramis per incredulitatem a radice fracti sunt, tu autem insertus es in illis, id est loco illorum cum esses oleaster, id est sterilis, et a sancta radice alienus: factus es etiam socius radicis, id est prophetarum, in quibus radicata est fides. Et factus es socius pinguedinis, id est apostolorum: qui pinguedinem fidei, et abundantiam sancti Spiritus habuerunt. Radicis et pinguedinis dico olivæ, id est Judaici populi, quia prophætæ et apostoli Judæis nati sunt. Et si tu alienus a radice insertus es, noli gloriari adversus stantes ramos, neque te præferre illis, quasi tu propter meritum sis eligendus, illi propter genus abjiciendi. Quia si tu importune gloriaris, dicitur tibi: Frater, tu non portas radicem, sed radix portat te: quia in te nullum exemplum boni; in radice vero (ut in Abraham) exemplum totius fidei. Quia modo abstuli tibi gloriari adversus stantes ramos: ergo, id est propterea dices mihi: quia adversus fractos **65** gloriaberis ita. Naturales rami per incredulitatem fracti sunt, ut ego inserar loco eorum. Hoc bene est, et sic concedo, ait Paulus, sed illi non propter genus, sed propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem stas loco illorum pro sola fide. Et ideo noli altum sapere, id est superbire contra fractos, sed time ne similiter frangaris: timendum utique est, quia, si Deus non pepercit naturalibus ramis, id est Judæis, ne forte nec parcat tibi, cui minus debere videtur non naturali, quia tu non natus es per gratiam insertus es; ille naturalis propter culpam repulsus est. Ergo vide bonitatem et severitatem Dei. In eos quidem qui ceciderunt, id est in Judæos, vide severitatem. In te autem qui per misericordiam insertus es, vide bonitatem Dei. Bonitatem ea lege dico, si tu permanseris in ea bonitate, cooperando acceptæ gratiæ. Alioquin si non permanseris, sicut Judæus excisus est, ita tu etiam excideris: et illi Judæi si non permanserint, in incredulitate iterum inserentur. Et bene dico inserentur: Nam Deus potens est iterum inserere illos, sicuti olim eosdem inseruit. Et vero Deus potens est, nam actum hujus potentiæ aliquos

licet paucos inserendo hoc tempore paulatim exercet : quod æquipollenter ait. Deus utique potest eos inserere : *nam si tu gentilis excisus es ex oleastro*, id est ex infructifera radice, oleastro dico *naturali* tibi per longam consuetudinem ; et si *insertus es per gratiam in bonam olivam*, et hoc *contra naturam*, id est contra consuetudinem, quæ diurnitate temporis in naturam transierat : *quanto magis hi Judæi inserentur suæ olivæ, quæ eorum est secundum naturam ?* Si tu non naturalis insertus es propter fidem, non est causa quare naturales rami non debeant inseri propter eandem causam.

Probavit superius quod Deus potentiam haberet inserendi illos per actum suæ potentiae, quia revera inserentur, dicens : Vere Judæi iterum inserentur. Nam et nunc tempore excæcationis eorum secundum partem inseruntur, et ad ultimum omnis Israel salvus fiet. Quia nunc aliqui inseruntur concipimus ubi ait : « Cæcitas ex parte contigit in Israel. » Si enim in parte non in toto, quare non dicimus nunc etiam partem eorum reinseri ? Et, o fratres, nolo vos ignorare hoc contigisse, scilicet cæcitatem in Israel, ut intrarent gentes : quod utique *mysterium* est, quia si ordo rei consideratur, causa tamen excæcationis Judæorum, et illuminationis gentium non intelligitur. Quam cæcitatem et illuminationem, ideo nolo vos ignorare esse *mysterium*, ut non sitis *vobismetipsis sapientes*, id est ut non imputare possitis hoc sapientiae vestrae, quæ sacramentum hujus rei intelligere non sufficit. Si enim hæc causa non sub mysterio occultaretur, sed vobis aperta fieret, præsumendo imputaretis hoc sapientiae vestrae, quæ quia in cognitione hujus mysterii deficit, imbecillitatem suam intelligit, et miratur altitudinem divini consilii. Hoc, inquam, *nolo vos ignorare quia*, id est quod *cæcitas contigit in Israel*. Et hoc ex parte : non enim omnes excæcati sunt. Contigisse dicit, quantum ad ignorantiam hominum, quæ causas hujus mysterii nescit : cum tamen nihil contingentiae, nihil fortuitum in providentia Dei sit : qui sicut omnia, sic et causas omnium novit. Cæcitas utique contigit in Israel, *donec intraret plenitudo gentium*. Illud donec, et temporale est et causale. Quasi diceret : Ideo Judæi excæcati sunt, ut intraret, et tandem, donec intraret plenitudo gentium. Nec sic plenitudo ut singuli de gentibus salvarentur, sed eo respectu quo vix aliqui de gentibus prius salvabantur. Dicitur in tempore gratiæ fuisse plenaria salvatio gentium. *Et sic*, postquam introisset plenitudo gentium, *salvus fiet omnis Israel* : non tamen omnes Hebræi, sed quicumque essent Israel videntes Deum. Sententia tamen quorundam est omnes Judæos in fine mundi salvandos. Probat quod Judæi nunc partim salventur, et in fine plenarie per auctoritatem Isaïæ, dicens : Quia dico Israel salvum fieri, hoc non ex me, sed *sicut scriptum est*, assero. Hoc utique scriptum est (Isa. LIX, 20) : *Veniet ex Sion*, id est ex 66 Judaico populo, qui eripiat quadam violentia, et multo labore, ut modo sit in tempore excæ-

cationis, qui etiam quadam facilitate avertat quod erit in fine mundi, quando Judæi ultro properabunt ad salvationem. *Eripiat dico et avertat impietatem a Jacob*, id est a Judaico populo. *Impietatem* non dicit hic consuetam idololatriam, sed *denegare cultum Filio Dei*, quod Judæi faciebant, hoc vocat impietatem. Ritus enim eorum, postquam tempus gratiæ venit, vere idololatria fuit.

Determinavit per quem salus fieret Judæis. Determinat etiam tempus, quando hoc futurum sit, dicens : *Et hoc testamentum*, id est hæc testata promissio, complebitur *illis a me* : tunc *cum abstulero peccata eorum*, eosque justificavero : quod nunc paulatim fit, et in ultimis diebus plenarie. Nunc quidem eripiuntur ab impietate, et fiunt dilecti. Alii vero qui nolunt eripi, sunt *inimici* : et hoc *secundum Evangelium*, id est propterea quia Evangelio invident et detrahunt, per quod gentes convertuntur. Inimici utique sunt. Et hoc *propter vos*, id est ad utilitatem vestram. Nisi enim Judæi verbum Dei respicerent, apostoli utique non transirent ad gentes. Alii sunt inimici. Alii autem, id est prædestinati sunt *charissimi secundum electionem*, id est non propter meritum, sed quia Deus elegit eos per gratiam. Charissimi etiam *propter patres*, non tamen propter meritum patrum, sed ut impleantur promissiones factæ patribus eorum. Vere secundum electionem, et propter patres. *Nam vocatio Dei*, id est electio eorum, et *dona*, id est impletiones promissionum *sunt sine pœnitentia*, id est sine immutatione, quia quemadmodum promisit et elegit, sic complebit ; vel ita : Vere *charissimi secundum electionem*. Nam *dona Dei* ; id est remissio peccatorum, et *vocatio Dei*, id est instructio fidelium, quos, postquam in baptismo justificavit, per doctores instruit : hæc utique *dona* et *vocatio Dei* sunt sine aliquo merito. Nam sine pœnitentia corporalis afflictionis, quæ meritum pœnitentiæ præcelleret apud Deum, si *dona* et *vocatio* ejus fierent secundum meritum, Judæi utique eliguntur. Nam *sicut vos* Gentiles et quidam Judæi ante legem *vos aliquando non credidistis Deo* : nunc autem in tempore gratiæ *consecuti estis misericordiam*, id est ex misericordia salvationem, et hoc *propter incredulitatem* Judæorum. Quia enim verbum Dei non receperunt, hoc ad gentes transmisit apostolus. Sicut, inquit, vos olim non credentes, modo consecuti estis misericordiam ; *ita et isti Judæi, nunc non crediderunt, euntes in vestram misericordiam*, id est nolentes salvari, sicut vos per misericordiam Dei, ideo non crediderunt : *ut quemadmodum vos, sic etiam ipsi consequantur misericordiam*. Vobis incredulis misertus est Deus, ut hoc solummodo imputaretur gratiæ suæ, sic et Judæis disposuit in incredulitate dimersis misereri, ut uterque Judæus et gentilis æque totum referret gratiæ Dei, suamque imbecillitatem cognoscens, non superbiret. Deus enim videns diabolum et hominem utrumque cecidisse per superbiam, multum exinde studuit præcavere homini a superbia, quare utrumque Judæum et

gentilem labefactari permisit in incredulitatem, ut quanto magis infirmitatem suam cognoscerent, tanto amplius misericordiae Dei sese subjicerent. Vere incredulitas Judaeorum causa est ut misericordiam consequantur.

Nam Deus conclusit omnia, nunc gentiles, nunc Judaeos in incredulitate, ut omnibus factis incredulis, opportune miseretur omnium. Si enim alii vel utriusque in fide perstitissent, profecto quod misericordiae Dei erat, merito fidei suae ascriberent. Et causas horum quare nunc isti concludantur, nunc illi, noli investigare, sed admirare consilium Dei mecum, dicens: *O altitudo judiciorum Dei*, quibus nunc Judaei repelluntur, nunc gentiles inseruntur. Haec utique judicia sic alta sunt, quemadmodum sapientia et scientia Dei. Quod ita ait: *O altitudo*, id est profunditas divitiarum sapientiae, id est divitiis sapientiae et scientiae Dei. **67** Sapientia et scientia Dei dives dicitur secundum multam copiam. Alta dicitur, secundum inscrutabilem profunditatem. Sapientia Dei dicitur qua se quantus est cognoscit. Scientia qua quaecunque sunt creaturarum novit. *O altitudo sapientiae et scientiae Dei, quam incomprehensibilia sunt judicia ejus*, id est nemo sufficit comprehendere profunditatem judiciorum, quae pertractat apud se.

Diceret aliquis: Quoad apud Deum pertractantur judicia, verum est quod non intelliguntur; sed in actum deducta, satis comprehenduntur. Contra hoc Paulus: judicia Dei, dum apud Deum pertractantur, sicut comprehendi nequeunt; ita etiam via ejus, id est operationes ipsorum judiciorum sunt investigabiles. Probat per Isaiam, quod praemisit dicens: Vere sapientia et scientia Dei sunt investigabiles. Nam quis cognovit sensum Domini? Nemo utique quod Deus sensit, cognoscere potuit. Et vere judicia et opera judiciorum sunt investigabilia. Nam quis fuit consiliarius ejus (Isa. xl, 15), cujus consilio ordinaret sua? Vel quem in consilio dispositionis suae admitteret? Nemo utique. Et sicut nemini aperuit sensum suum, ita quaeque bona ex misericordia tribuit. Quis enim dedit illi? potuit quidem aliquis post acceptam gratiam in aliquo mereri. Sed quis dedit illi prior antequam Deus daret gratiam; et ei sic danti non gratis dabitur a Deo, sed retribuetur quia promeruit? Haec sunt Isaiæ; quae autem sequuntur verba sunt Pauli. Vere nemo prior dedit illi, quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. Per diversas praepositiones, ex ipso, per ipsum, in ipso, notat distinctionem personarum Trinitatis. Per idem pronomen ter repositum, notat identitatem substantiae, dicens: *Ex ipso*, id est ex Patre quod principium non est ab alio; *et per ipsum*, id est per Filium, qui a Patre principium habet, et per quem Pater fecit omnia; *et in ipso*, id est in Spiritu sancto, qui a Patre procedit et Filio, qui bonitas Dei dicitur, per quam bonitatem subsistunt creata. *Ex ipso*, inquam, et per ipsum, et in ipso sunt omnia: ipsi itaque de omnibus debetur gloria et gratiarum actio, pro omnibus bonis quae dat misericorditer. Et haec gloria sit in

saecula, id est aeternaliter; *Amen*, id est vobis ita fiat. Poterat hic finisse Epistolam, sufficienter enim utrumque populum, ne inter se vicissim superbirent represserat, multasque rationes inde praemiserat. Sed quia eis jam non intra se contentiose superbirent necessaria erat alternata dilectio. Admonet ideo eos jam a contentione sedatos subservire sibi invicem, unumque supportare alterum; ut per hujusmodi subservire, coalescat in eis et convalescat vinculum dilectionis.

CAPUT XII.

Obsecro itaque vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum. Et nolite conformari huic saeculo, sed reformamini in novitate sensus vestri, ut probetis quae sit voluntas Dei bona, et beneplacens et perfecta. Dico enim per gratiam quae data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, et unicuique sicut Deus divisit mensuram fidei. Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent; ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis, differentes: sive prophetiam, secundum rationem fidei; sive ministerium in ministrando; sive qui docet in doctrina, qui exhortatur, in exhortando, qui tribuit, in simplicitate, qui praest, in sollicitudine, qui miseretur, in hilaritate. Dilectio, sine simulatione. Odientes malum, adhaerentes bono (Amos v, 15). Charitatem fraternitatis invicem diligentes, honore invicem praevinentes (1 Petr. ii, 17). Sollicitudine non pigri, spiritu ferventes, Domino servientes; spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes; necessitatibus sanctorum communicantes; hospitalitatem sectantes (Hebr. xiii, 2). Benedicite persequentibus vos; benedicite, et nolite maledicere. Gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus; id ipsum invicem sentientes; non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. Nulli malum pro malo reddentes; Providentes bona non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus (II Cor. viii, 21). Si fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes (Hebr. xii, 14). Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum irae. Scriptum est enim: Mihi vindictam et ego retribuam, dicit Dominus (Deut. xxxii, 35; Hebr. x, 30). Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum, da illi (Prov. xxv, 21). Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. Noli vinci a malo, sed vince in bono malum.

EXPOSITIO.

Littera sic jungitur: Quandoquidem ex Deo, et per Deum, et in Deo sunt omnia. Itaque, fratres, ob-

æcro, id est per omnia sacra moneo vos. Obsecro A utique per misericordiam Dei, id est per apostolatum mihi, non quia meruerim, sed per misericordiam traditum. Vel obsecro per misericordiam Dei, ex qua omnia bona esse superius probavi, ut exhibeatis, id est præparata faciatis, non solum animas, sed etiam corpora vestra. Exhibeatis dico hostiam, id est mortificatam secundum positionem sordium, et viventem secundum positionem virtutum. Nec ad tempus viventem, sed sanctam, id est in vita virtutum sanctam et perdurantem, et in hac vita et sanctitate non lucrum vel laudem mundi quaerentem, sed Deo per omnia placentem.

Et ne quia modo dixerat, exhibete corpora vestra hostiam, putaret aliquis affligendum esse corpus sine aliqua temperantia, ideo addit Apostolus: Ita dico hostiam, ut obsequium vestrum sit rationabile, id est ut cum discretione jejunetis, vigiletis, etc.

Modo diceret aliquis: Paratus sum exhibere me Deo, quandiu non conturbat me mundus, sed durum est resistere mundo cogenti me. Contra hoc Paulus: Vos utique tales exhibete, et nolite conformari, id est conformes fieri huic sæculo, ut in aliquo obtemperetis mundo, blandienti seu deterrenti vos. Nolite conformari sæculo, sed reformamini per baptismum, qui prius deformati estis per culpam Adæ, vel reformamini, id est quotidie innovamini, qui novam formam justificati accipitis. Reformamini dico, proficiendo assidue in nobilitate sensus vestri, id est semper magis ac magis bene operando innovamini, ut sic probetis, id est probabiliter cognoscatis, quæ sit voluntas Dei, voluntas dico bona, id est utilis facientibus eam, et beneplacens, his qui actu experiuntur eam, nec ita in uno bene placens, ut in alio displiceat, sed in omnibus perfecta. Corpora vestra hostiam exhibere Deo illud admoneo, sine aliqua restrictione obedientiæ. Hoc autem quod sequitur dico per gratiam, id est præcipio auctoritate nostri apostolatus. Considerandum est quare prædicta solum moneat; quæ autem sequuntur omni auctoritate interdicit: ea enim quæ offensionem generant, licet prælatum subditis vi obedientiæ interdiceret, sed postquam legem non violant, non ita cogendi sunt ad meliora, solummodo bene faciant, sed ex dilectione monendi. Si enim restrictione obedientiæ ad perfectiora cogerentur, magis in hoc damnaret eos prælatus, quam adjuvaret, cum si præceptum non facerent, damnarentur propter inobedientiam; et ideo potius admonitione trahendi sunt ad meliora, quam coactione, quare sic ait: Per gratiam apostolatus quæ data est mihi, dico et præcipio omnibus, et ita omnibus quod singulis, qui sunt inter vos: hoc scilicet dico, non plus laboretis sapere quam oportet sapere, id est quam fides sana exigit; nec vobis penitus interdico sapere, sed volo vos sapere ad sobrietatem. Nec iterum vos omnes ad eundem terminum volo de sapientia laborare, ut non satis sit vobis, nisi omnes

æquo modo sapiatis, et ideo unicuique sufficiat sapere, sicut Deus divisim dedit singulis mensuram fidei, id est dona sua mensurata, secundum modum et opportunitatem fidei vestræ. Ideo Romanos a nimietate sapientiæ reprimat, quia ipsi supra modum investigabant causas mysteriorum Dei. Hoc autem quod Deus nemini totum sapere dedit, sed per partes singulis divisit, multum valet ad hoc, ut sibi subserviant, et ut alter alteri vicissim sese contemperent. Cum enim unus ignorat, quod alter sapit, et e converso: in diversitate acceptarum gratiarum subservit alter alteri, de quo congruam similitudinem supposuit: quia quemadmodum diversa membra in uno corpore diversos sensus [actus] habentia: pes manui subservit, dum portat manum ad tangendum quod cupit; manus pedi, dum pedem vestit. Sic et nos diversa membra sumus, unum corpus Ecclesiæ efficientia. Sicut enim ab eadem anima diversa membra in eodem corpore sensificantur: ita nos in corpore Ecclesiæ per eundem spiritum omnes vivificamur. Littera sic jungitur: Deus utique dona sua divisim dedit. Nam sicut in uno corpore habemus quidem multa membra, sed non omnia membra habent eundem actum: ita nos multi unum corpus sumus in capite Christo: sed singuli sumus membra: ita quod alter alterius, id est, ut hic oculus subserviat illi pedi, et sic in cæteris, quæ contemperantia subservitionis plurimum est idonea ad custodiam humilitatis et unionis. Singuli sumus alter alterius membra: igitur, id est propterea quia voluit nos Deus ita vicissim subservire, sumus habentes donationes differentes: ut hic prophetiam, hic doctrinam, etc. Si enim singuli omnes donationes haberent, non esset unde alter alteri subserviret, vel necessarius esset, et sic alter in alterum superbiret, non relicto unde unus alteri se contemperaret. Habentes dico differentes donationes: et hoc secundum gratiam, id est per Spiritum sanctum, quæ gratia data est nobis per gratiam non recompensata per meritum. Donationes dico, ut sive habeamus prophetiam, id est certam de futuris cognitionem, vel quorumlibet secretorum revelationem, habentes dico prophetiam et hoc secundum rationem fidei. Non determinat cujus fidei, vel nostræ vel auditorum, et ad utrumque referri potest ita. Secundum rationem fidei nostræ, quia Deus secundum quod videt conveniens esse, et modum fidei nostræ, vel revelat secreta, vel præannuntiat futura: vel secundum rationem fidei auditorum, quia quemadmodum Deus videt fidem et capacitatem audientium, tantum dat prædicatoribus, ut revelent eis vel annuntient. Nos utique habentes prophetiam secundum rationem fidei: vel nostræ, vel auditorum simus alter alterius membra. Sive habemus ministerium administrandi fratribus temporalia, debemus alter alterius esse membra in ministrando, sicut nobis creditum est. Sive ille qui docet, docere dicit, quod et scientiam docendi et gratiam sermonis habeat, qui, inquam, docet, sit membrum alterius in doctrina. Ille vero qui exhortatur, sit

membrum alterius in *exhortando*. Docere est sapienti minus scientem, sed exhortari potest et animare ad bonum, minus sciens longe se prudentiorem, ut quilibet rusticus posset quidem exhortari ad bellum fortem militem, cujus tamen belli peritiam rusticus ignoraret. *Qui autem tribuit*, tribuat in *simplicitate*, id est non spe recipiendi, non amore terrenæ laudis, sed pro sola dilectione proximi. Ille vero *qui præest*, præsit in *sollicitudine*, id est omni vigilantia curam subditorum gerat. *Qui habet quod eroget*, *simpliciter* tribuat. Qui vero non habet quod tribuat, misereatur tamen animo : et ille *qui misereatur*, faciat hoc in *hilaritate*, id est non coactus præcepto legis, sed fervens spiritu dilectionis.

Et quia ut hoc modo sibi invicem subserviando, alter alteri se contemperarent, vidit necessariam esse dilectionem : subjungit de illa dicens, ut his modis alter alterius membrum fiat, sit in vobis *dilectio* : et hoc *sine simulatione*, ut et foris se ostendat, et intus ardeat dilectio. Nec ita diligatis, ut malo proximi adhæreatis, sed *odientes malum* 70 *ejus*, bono vero proximi suis *adhærentes*, id est cooperantes. Nec sufficiat in volisipsis habere dilectionem : sed etiam *diligentes charitatem fraternitatis*, id est bonæ dilectionis esse in fratribus vestris : charitatem dico *in vicem* habitam, quod alter in alterum operetur charitatem : vel ita. Sicut vos proximos diligere volo : ita volo vos esse diligentes charitatem fraternitatis, recompensatam invicem : quod si proximi aliqua opera charitatis recompensat vobis, libenter suscipite. Erant enim quidam qui bene faciebant proximis : sed ne remunerationem hujus meriti perderent, nolebant recipere aliquid invicem a proximis : et ut dilectio vestra incrementum semper habeat, sitis *honore prævenientes invicem*, id est alter alterum, ut qui citius potest assurgat alii : amplectatur proximum omni genere dilectionis : utque bonum fraternitatis accrescat in vobis, estote *non pigri sollicitudine*, ut omni vigilantia sollicitus sit alter alterius levare necessitatem. Hanc sollicitudinem superius præcepit prælati, quam hic fratribus ex quadam paritate commendat. Quia si non habent quod sollicite tribuant, sint tamen *serventes spiritu*, id est charitas ardeat in animo eorum, licet non habeant possibilitatem operandi. Et ne contemplatores malum putarent a culmine contemplationis descendere necessitatibus proximi, ait Paulus : In his omnibus sciatis nos esse *servientes Domino*. Deus enim hoc genus servitutis multum diligit. Cumque sic diligentes in cura proximi studueritis, ne expectetis præsentem mercedem, sed estote *gaudentes spe futuræ remunerationis*.

Ostendo quomodo se debeant exhibere bonis, determinat quomodo se habeant contra malos, dicens : Ne autem spe futura frustremini : estote *patientes in tribulatione*, id est patienter sustinete quæcunque pro Christo vos pati oportuerit. Ut autem in patientia perseveretis, estote *instantes orationi* : quia si in omnibus oratio commoda est, multo magis ad præ-

ferendum passiones, quæ adeo carni repugnant, est necessaria. Si vero non adeo ingruant vobis tribulationes, estote saltem *communicantes necessitatibus sanctorum*, ut indigentis horum qui patiuntur, vos et vestra communia faciatis. Nec solum *communicantes*, sed etiam *sectantes hospitalitatem*, ut sanctos quos impii persequuntur, vos intimidi hospitio recipientes, curam eorum habeatis. Patimini quidem tribulantes vos, nec hoc solum, sed etiam *benedicite persequentibus vos* : nec semel, sed assidue *benedicite* : nec ut respectu patientiæ vestræ benedicatis, et consideratione crudelitatis eorum maledicatis, sed *nunquam velitis maledicere*. Ut autem dilectio integra sit, debetis *congaudere gaudentibus*, et hoc de spiritualibus bonis haud dubium est, et de temporalibus quantum ratio admittit. Debetis etiam *flere cum flentibus*, si pœnitentia ductus affligitur : si etiam nimis vehementi dolore carnis angustiat, in quo tamen dolore modus est habendus. Ut autem verò lægetis cum lugentibus, estote *sentientes idipsum*, ut non tantum vultu, sed corde interius affligamini, et hoc invicem hic illi, ille isti, ut autem *idipsum* sentiatis ; estote *non alta sapientes*, id est non superbientes, *sed consentientes humilibus*, id est idem sentite cum abjectis, et ut noveritis consentire humilibus ; *nolite esse prudentes*, id est provisores eorum quæ expediunt solummodo *apud vosmetipsos* : sed etiam providete aliis, vos dico *non redentes alicui malum pro malo*. Prudentes, inquit, estote, *non tantum providentes quæ bona sunt coram Deo, sed etiam coram hominibus omnibus*, tam fidelibus quam infidelibus. Non enim sufficit testimonium conscientiæ nostræ solum, nisi et extraneorum testimonia convenient. Quare quæ laudis sunt, et apud Deum et apud homines, ea utique gerenda sunt. Ut autem bona vestra omnibus placeant, sitis *habentes pacem cum omnibus hominibus, si fieri potest*, ut et ipsi velint habere pacem vobiscum, quod si nolunt, fiat pax illa : quod, id est *quantum ex 71 vobis est*. Vel ita habetis pacem cum omnibus si fieri potest, ut caro vestra diligit affligentes se, quod tamen ex vobis est, quia si vultis ex ratione potestis omnes diligere. Quam pacem ut integram servetis : *non sitis defendentes vosmetipsos*, si mala inferunt vobis, vos dico si hoc feceritis, tunc *charissimi*. Ne, inquam, defendatis vos, *sed æquanimiter sustinendo, date locum iræ persequentium*, ut liceat sævire quomodo volunt ; vel ita : Patiendo malos *date locum iræ Dei*, Deus enim sic proposuit ulcisci de impiis, ut ad libitum eorum exercent iniquitatem suam, ut nulla miseria damnationi eorum deesse queat. Debetis dare locum iræ : vel hoc, vel illo modo. *Num scriptum est in Salomone dicente Domino : Mihi reservate vindictam, et ego retribuam impiis (Deut. xxxii, 35)*. Sic autem faciendum est, quia hæc *dicit Dominus*. Nec solum non defendatis vos ab impiis, sed etiam diligite illos et benefacite illis. Quod sic ait (*Prov. xxv, 21*) : *Si inimicus tuus esurierit, ciba illum. Si sitit, da illi potum. Nam*

hoc faciens, congeres super caput, id est super mentem ejus *carbones ignis*, id est vel fervorem dilectionis : quia admirando patientiam tuam, diligit et imitetur bonum tuum. Vel *carbones ignis*, id est ignitam poenitentiam : quia videns constantiam tuam, ardentem poenitebit et tibi assimilari mereatur ; utque super mentem inimici hujusmodi carbonem ingeras, *noli per impatientiam tuam vinci a malo illius, sed vince malum* inimici superando illud in bono indeficientis patientiæ.

CAPUT XII.

« Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi a Deo (Sap. vi, 4). Quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum [male] feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui male agit. Ideoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo enim et tributa præstatis. Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita. Cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem (Matth. xxii, 21.) Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis. Qui enim diligit proximum, legem implevit. Nam non adulterabis. Non occides. Non furaberis. Non falsum testimonium dices. Non concupisces (Deut. v, 18), et si quod est aliud mandatum in hoc verbo instauratur : Diliges proximum tuum sicut teipsum (Levit. xix, 18). Dilectio proximi malum non operatur (Matth. xxii, 39). Plenitudo ergo legis et dilectio. Et hoc scientes tempus, quia hora est jam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis, sic ut indie honeste ambulemus. Non in comessationibus et ebrietatibus, non in cubilibus et impudicitis, non in contentione et æmulatione (Luc. xxi, 34); sed induimini [induite] Dominum Jesum Christum. Et carnis curam ne feceritis in desideriis (Gal. v, 16; I Petr. ii, 11). »

EXPOSITIO.

Postquam docuit quomodo vicissim interse agendum est subditis, docet illos quiddam majus debere præstatis : etiam infidelibus, salva tamen integritate fidei. Erant enim qui crederent se fidelibus dominis nihil jam debere, quia fratres eorum erant in fide. Infidelibus autem dominis penitus omnem servitutum negabant; absurdum judicantes ut qui fidelis esset infideli subiceretur. Littera sic jungitur : Hæc quæ prædicta sunt, vicissim sibi debent subditi. Sed

PATROL. CLIII.

A quiddam majus, scilicet, subjectionem debent principibus : et ideo *omnis anima subdita sit potestatibus sublimioribus*, id est secundum voluntatem Dei sublimatis. Ideo per animam, quæ pars est hominis, totum hominem assignavit, ut ostendat non solum corpore, sed et etiam voluntate serviendum esse principibus. **72** Vere omnis homo debet subdi potestatibus. Nam *non est aliqua potestas*, bona seu mala, *nisi a Deo*, nec sic a Deo, ut hoc nolens permittat : quia *quæcunque sunt, a Deo ordinata sunt*, id est ordinabiliter disposita, non fortuito casu ruentia. Quandoquidem et potestas et omnia a Deo sunt ordinata, *itaque qui resistit potestati, resistit ordinationi Dei*, id est Deo potestatem hanc ordinanti. Nec sic resistere leve putetis, quia *qui sic resistunt*, per hujusmodi resistere *acquirunt ipsi sibi damnationem*, id est hæc sola causa sufficit ad damnationem eorum. Non est utique resistendum principi. *Nam principes non sunt timori boni operis*, id est qui bene operatur non est quare timeat principem : quia etiamsi pro bono opere infestus est ei, eumque persequitur, auget virtutem ejus et meritum. Quare bene operanti non est timori, *sed est timori mali operis*, id est qui male operatur, ille utique timere potest principem. Nunc ex præmissis consilium colligens ait : Princeps non est timendus bonis : quod si tu similiter *vis non timere potestatem, fac bonum, et bonum faciens habebis laudem ex illa* quæcunque sit, bona vel mala : quia si bona est, de bono laudabit te, si vero mala, persequetur te bene operantem, et ex virtute patientiæ laudaberis. Vere laudem habebis ex ea. *Nam hic idem princeps minister Dei est tibi in bonum*, id est ad utilitatem si bene feceris ; *sed si male feceris, time eum*. Timeadus utique est male facienti, nam hic *judex non sine causa portat gladium*. Vere non sine causa ; nam hic minister Dei est : *vindex ei*, id est ad damnum ejus *qui malum agit* : vindex dic *in iram*, id est in vindictam Dei faciendam : vel vindex in iram, id est in signum futuræ ultionis, quam animadvertunt per temporalem ultionem quam vident. Quandoquidem hic princeps minister Dei est, *ideo estote subditi* animo, huic *necessitati*, id est principi, cui velitis nolitis subjicimini, ut illud cupias quodcunque necesse est. Subditi, inquam, estote, *non solum propter iram* principis vitandam, *sed etiam propter conscientiam* vestram in puritate conservandam, quia nisi animo subiceremini principi, polluta esset conscientia vestra, obvians divinæ ordinationi. Debetis utique subditi esse principi ; *nam ideo*, id est in signum hujus subjectionis, *præstatis vos tributa*, et cætera debita. Vos dico in hoc ipsum quod *tributa præstatis*, potestatibus servientes Deo : *nam ipsi principes ministri sunt Dei*, id est ministrant Deo per accepta tributa, quæ dant eis vires et potestatem operandi quod Deus disponit. Vel ita, vos præstatis tributa et bene facitis. Nam hi principes sunt ministri Dei *servientes*, id est quos Deus constituit servire sibi *in hoc ipsum*, in tributis quæ a vobis accipiunt. Cum enim Deus

primum regem constituit Saulem, dixit eum non ulterius de labore suo victurum, sed de laboribus subditorum. Et quia vel vos in hoc ipsum quod tributa solvitis, Deo servitis, vel principes in hoc ipsum Deo serviunt, ergo omnibus principibus reddite debita.

Cui principi debetis tributum, reddite tributum. Cui debetis vectigal, reddite vectigal. Tributum dicitur, ut obsonia illa quæ domi solvebantur, vectigal, quod semper ad domos dominorum vehebatur, ut est hodie census. Cui debetis honorem solum, impendite honorem. Cui timorem, exhibete timorem et omnem reverentiam. Ut breviter omnia colligam, universaliter præcipio: *nemini quidquam debeatis*, neque tributum, neque vectigal, neque aliud, nisi ut diligatis invicem, quia volo vos semper debitores esse dilectionis: ita quod nunquam a dilectione cessetis, ideo vos volo semper diligere invicem: *quia qui diligit proximum, legem implevit (Exod. xx, 14)*. Et vere legem implevit: *nam non adulterabis: non occides: non furaberis: non falsum testimonium dices: non concupisces (Deut. v, 18): etsi quod est aliud mandatum in lege, instauratur, id est impletur hoc verbo: Diliges proximum tuum sicut te ipsum (Lev. xix, 18)*. Vere in dilectione proximi impletur omne mandatum legis. Nam dilectio proximi, malum non operatur (Matth. xxii, 39). Qui enim diligit proximum, 73 non adulterabit cum uxore ejus. Non occidet eum. Non furabitur res ejus, etc. Et quandoquidem dilectio proximi malum non operatur; ergo dilectio est plenitudo legis: qui enim malum non operatur, legem implevit (Galat. v, 14; Jacob. ii, 8). Scimus utique quia dilectio malum non operatur: nec hoc solum scimus de ea, sed hoc etiam scientes sumus de dilectione, quod facit nos de somno surgere bonumque operari. Vis tamen continuationis et summa sententiæ pendet ad illud quod sequitur: *Abjiciamus ergo opera tenebrarum*. Sed præmittit quasdam rationes, unde opportunius inferat dicens: Dilectionem non operari malum scimus: etiam hoc de dilectione scientes, quia, id est quod hora est, quasi diceret, tempus est; sed ideo per horam significavit illud tempus, ut ostendat breve esse et cito transiens, et nisi in eo poenitemus irrecoverabile. Scimus utique quia hora est jam, id est amodo ex quo per fidem justificati sumus surgere nos de somno, id est de calamitate corporis, quæ ad bene operandum pigros nos facit. Surgere dicit quasi bonis operibus omni studio invigilare. Sunt enim quidam qui postquam justificati sunt, cum fervere deberent in labore bonæ operationis, torpent et negligunt, quasi securi ex justificatione, et quia continent se a criminalibus. Vere de somno surgere debemus: nam credidimus, id est fidem accepimus, quæ fides propinquos nos fecit salvationi; sed nunc per meritum eorum quæ post acceptam fidem operati sumus, propior est nostra salus quam olim esset cum solum credidimus, id est cum gratia sola esset in nobis, et adhuc nullum meritum. Vel ita: *Nunc est propior secundum tempus*

nostra salus, id est dies nostræ salvationis, quam esse olim cum primum credidimus. Quotidie enim magis ac magis futuro judicio propinquamus, in quo remunerabimur. Vere nunc prope est nostra salus: nam nox, id est ignorantia in infidelitate habita præcessit, et ideo cavendum est ne in hanc noctem recidamus. Nox, inquit, præcessit, sed dies salvationis nostræ per premissos radios, ut per fidem, spem, dilectionem, et cætera, appropinquavit, id est prope esse intelligitur. Virtutes enim quæ habentur in præsentia, radii sunt futuræ jucunditatis. Et quando quidem nox esse desiit, et dies appropinquavit, ergo abjiciamus opera tenebrarum, id est quæ operati sumus dum in ignorantia essemus. Vel opera tenebrarum, id est digna tenebris, et digna non videri, sed semper occultari. Abjiciamus, inquit, hæc opera, et induamus nos opera lucis, id est veræ cognitionis, vel opera digna luce et manifestatione, quæ opera sunt arma quibus et fidem nostram tuemur et insurgentia vitia superamus, ut induti armis lucis, honeste ambulemus, id est de bono in melius proficiamus, sicut qui positi sunt in die, id est in cognitione veritatis. Positos enim in die decet opera noctis abjicere, et arma lucis assumere. Nos dico sic ambulemus in die non remanentes in comessationibus, id est in publicorum conviviorum conventiculis, et non mauentes in ebrietatibus ut nimis potationi incumbamus. Non etiam in cubilibus, ad quæ cubilia de nimietate saturitatis et potationis itur, ibique superflua quies habetur. Et non manentes in impudicitia, id est in delectatione libidinis; qui enim ebrius ad cubile descendit, consequenter urgetur facibus libidinis. Et non manentes in contentione; intemperantia enim potus et libidinis frequenter jurgia concitat. Et ne sitis in æmulatione, id est in invidia: quidam qui non audet contendere, quod potest, invidet proximo. In his itaque non remaneatis: sed induimini Dominum Jesum Christum, id est vestite nuditatem vestram fide Christi et virtutibus, quæ super hanc fidem ædificantur. Homo enim propter peccatum de paradiso nudus ejectus est (Gen. v, 16); sed nuditas ista velari debet ornamento fidei cæterarumque virtutum. Et vos induti Dominum Jesum Christum, ne feceritis, id est non facietis curam carnis. Nec curam quam 74 necessitas postulat prohibeo; sed ne feceritis curam carnis in desideriis, ut desideria carnis sectemini.

CAPUT XIV.

Infirrum autem in fide assumite, non in discipationibus cogitationum. Alius enim credit se manducare omnia. Qui autem infirmus est, olus manducet. Is qui manducat, non manducantem non spernat, et qui non manducat, manducantem non judicet. Deus enim illum assumpsit. Tu quis es, qui judicas (Jac. iv, 12) alienum servum? Domino suo stat aut cadit. Stabit autem. Potens est enim Deus statuere illum. Nam alius judicat diem inter diem, alius autem judicat omnem diem.

• Unusquisque in suo sensu abundet. Qui sapit
 • diem, Domino sapit : et qui manducat, Domino
 • manducat. Gratias enim agit Deo. Et qui non
 • manducat, Domino non manducat, et gratias agit
 • Deo. Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi
 • moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus :
 • sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivi-
 • mus, sive morimur, Domini sumus. In hoc enim
 • Christus mortuus est et resurrexit : ut et vivo-
 • rum et mortuorum dominetur. Tu autem quid
 • judicas fratrem tuum? (*Jac. iv*) aut tu quare
 • spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus
 • ante tribunal Christi [Dei]. Scriptum est enim :
 • Vivo ego, dicit Dominus : quoniam mihi flectetur
 • omne genu, et omnis lingua confitebatur Deo (*Isai.*
 • *xlv, 25; Phil. ii, 10*). Itaque unusquisque no-
 • strum pro se rationem reddet Deo. Non ergo
 • amplius invicem judicemus : sed hoc judicate
 • magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scanda-
 • lum. Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil
 • commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid
 • commune sit esse, illi commune est. Si enim
 • propter cibum frater tuus contristatur, jam non
 • secundum charitatem ambulat. Noli cibo tuo
 • illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Non
 • ergo blasphemetur bonum nostrum. Non est enim
 • regnum Dei esca et potus : sed justitia et pax, et
 • gaudium, in Spiritu sancto. Qui enim in hoc ser-
 • vit Christo, placet Deo, et probatus est hominibus.
 • Itaque quæ pacis sunt sectemur : et quæ ædifi-
 • cationis sunt, in invicem custodiamus. Noli pro-
 • pter escam destruere opus Dei. Omnia qui-
 • dem sunt munda, sed malum est homini qui per
 • offendiculum manducat. Bonum est non manu-
 • care carnem, et non bibere vinum, neque in quo
 • frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut in-
 • firmatur. Tu fidem quam habes penes te-
 • ipsum, habe coram Deo. Beatus qui non judicat
 • semetipsum in eo quod probat. Qui autem discer-
 • nit, si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide.
 • Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

EXPOSITIO.

Quia Romani gravi inter se discordia discepta-
 bant, dicentes : Hi qui de Judaismo conversi erant,
 quosdam cibos esse immundos, nec eis uti debere.
 calumniabantur etiam Judæi gentilibus, quia comede-
 rant idolothyta, dicentes eos adhuc inhærere riti-
 bus gentilitatis; e contrario gentiles scientes omnes
 cibos mundos, utebantur illis, accusantes Judæos
 quod non haberent integram fidem; quia in huncmo-
 dum confligebant. Apostolus, volens eos revocare
 ad pacem, instruit eos non facere scandalum fratri-
 bus inter se nec de conscientiis alter alterum judi-
 care. Scandalum faciebat ille, qui propter incitan-
 dam iram proximi comedebat quod proximum offen-
 debat : vel eum sub incredulitate comedere faciebat
 quod immundum putabat. Judicare de conscientiis
 erat cum Judæus, credens quædam immunda, dam-
 naret gentilem, dicens eum ideo uti idolothytis, quia

a illic idolis adhæreret. Littera sic jungitur : Curam
 carnis ne feceritis, sed hoc facite : *Infirmum in fide*,
 id est eum qui non habet firmam fidem, credendo
 quasdam creaturas Dei immundas (et hic erat Ju-
 dæus), illam nolite scandalizare vos qui firmi estis in
 fide, sed *assumite* eum. Assumere est condescendere
 infirmitati ejus : abstinere a quibus abstinet, et sic
 alliciendo eum paulatim de integritate fidei doceat,
 donec ad perfectionem veniat. Hic scandalum remo-
 vit. **75** Assumite infirmum non remanentes in *dis-*
ceptationibus cogitationum ejus, scilicet infirmi, id
 est ne disceptetis judicantes aliquem de conscientia
 cordis, quæ soli Deo cognita est et non vobis. Vere
 infirmus debet assumi. *Nam alius* est perfectus qui
 assumere et docere eum potest. Alius autem est in-
 firmus qui assumptione indiget. Quod sic ait . Alius
 se credit posse manducare omnia, sciens omnia esse
 munda, et hic est fide firmus. Alius autem est infir-
 mus, putans se non posse omnia manducare. Hic au-
 tem qui infirmus est, nolens uti carnibus gentilium,
 manducet, id est permittatur manducare olus, id est
 si velit abstinere : utique bonum est, nec inquiet-
 tur.

Hic incipit compescere Romanos, ne judicent de
 conscientiis. Qui non vult manducare, permittatur
 abstinere. *Is autem qui manducat*, sciens omnes ci-
 bos esse mundos, non spernat non manducantem, id
 est gentilis comedens non contemnat Judæum absti-
 nentem, arguens eum de imperfectione fidei. *Et ille*
 qui non manducat, id est Judæus, non judicet, id est
 non damnet manducantem gentilem. Non debet
 alter alterum spernere seu judicare : *nam Deus as-*
sumpsit illum, id est utrumque et manducantem, et
 non manducantem. *Assumpsit* dico per fidem quam
 jam habent ut servos. Et quandoquidem a Deo as-
 sumpti sunt facti servi ejus, tu quis es qui judices
 servum alienum? Nec leges mundi hoc patiuntur, ut
 servus ab alio quam a domino suo judicetur. Non
 utique judicare debes alienum servum : quia servus
 ille *stat bene operando reservatus domino*, id est ju-
 dicio domini sui, aut peccando *cadit* a domino suo
 judicandus. Si etiam plane noveris eum cecidisse, ne
 tamen judices eum : quia cras potest poenitendo esse
 melior te, et de omnibus bona semper suspicio tenen-
 da est. Quia, si etiam cecidit, stabit autem fortassis
 cras, id est fortis apparebit in bono. Vere quod stabit
 suspicandum est de eo : *nam Deus*, cui servus est, *po-*
tens est iterum statuere eum. Quia Domini solum est
 judicare servum, tu non debes judicare eum, præ-
 terea ideo ne damnes eum. Nam quod facit, ex ju-
 dicio et sana intentione animi facit. Quod sic ait :
Alius seu Judæus s u gentilis *judicat diem inter*
diem, id est uno die abstinendum, alio non. *Alius*
autem judicat omnem diem in abstinentia observan-
 dum, et quicumque j dicat abstinendum sane sentit,
 et inde laudandus e; non damnandus. Qui judicat
 abstinendum, sive hic, sive ille, sane sentit : et vo-
 lo ut unusquisque abundet in suo sensu, id est in eo
 quod sapienter sentit et operatur, ut si modo bene

abstinet, postmodum melius absteineat, et cætera bona sectetur. Notandum est quod si abstinere eos malum esset, nollet eos Apostolus abundare in hoc sensu : ideo utique opto, ut in hoc sensu abundant; *quia qui sapit diem*, id est qui in abstinentia observat diem, *sapit hoc Domino*, id est ad honorem Domini : *et qui manducat, manducat similiter Domino*. Nam *manducans agit gratias Deo* : et pro sano intellectu habito de creaturis Dei, et quia sustentatur his beneficiis. *Et ille qui non manducat, non manducat Domino*, id est jejunit ad honorem Dei, *et gratias iterum agit Domino* pro abstinentia sibi collata : et per hoc satis ostenditur utrumque sane intelligere, neutrumque pro hoc debere damnari. Vel illud superius aliter legitur : Ne iudices alienum servum ; nam *alius*, id est homo, *judicat diem inter diem*, id est de præsentis solum. *Alius*, id est Deus, *judicat omnem diem*, sic de futuro ut de præsentis. Et cum homo sane iudicet de præsentis, volo ut unusquisque hominum *abundet in suo sensu bono* : cætera non mutantur. Uterque manducans et abstinens gratias agit Deo, et juste. *Nam nemo nostrum vivit sibi*, id est nemo debet quærere gloriam suam, dum vivit, *et nemo justorum moritur similiter sibi*. Vere nec vivimus nec morimur nobis, nam Domino : *sive enim vivimus, Domino*, id est ad honorem Domini vivimus ; *sive morimur, Domino morimur*. Et quia vivimus et morimur Domino, ergo sumus **76** *Domini, sive vivimus, sive morimur*. Quare tu, quicumque, ne iudices alienum servum. Vere Domini sumus : *nam in hoc mortuus est Christus et resurrexit*, ut per meritum mortis et potentiam resurrectionis dominetur mortuorum et vivorum. Et cum Deus omnium dominetur, *tu autem abstinens quid*, id est quare *judicas fratrem tuum manducantem, aut tu manducans quare spernis fratrem tuum jejunantem?*

Nolite vos alterutrum iudicare : *nam omnes stabimus ante tribunal Dei*, iudicandi a Deo. *Stabimus* dicit a similitudine expectantium sententiam iudicii. Tribunal dicit quasi Deus sessurus sit, ad modum cuiuslibet potentis pro tribunali. Vere omnes stabimus : *nam ita scriptum est* : hæc dicit Dominus per Isaiam : *Ego vivo (Isa. xlv, 23)*. Ecce sacramentum, ut quod sequitur certissime credatur. Cum tamen Isaias dicebat *Vivo*, intelligebat de

A prohibere iudicium prælatorum in subditos, de quibus iudicare debent, sed solos subditos compescit ne se alterutrum præsumant iudicare. Postquam satis ostendit non debere se invicem iudicare de conscientis, prohibet eos a scandalis fratrum, dicens : *Ne iudicetis invicem, sed hoc magis iudicate, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum*. *Offendiculum* vocat, ut si faceret fratrem peccare comedentem in incredulitate, vel si eo animo comederet, ut frater hoc abominans rixaretur et sperneret comedentem. *Scandalum* vocat contristationem fratris habitam ex eo quod videt eum comedere quod immundum putat. Objiceret Paulo ille qui omnibus utendum esse intelligit : Tu fortasse cum Judæo infirmaris, qui dicis me offendere cum utor creaturis Dei. Absit hoc, ait Paulus, ut ego accusem te, quin sane credas. Scio enim et hoc *confido in Domino Jesu*, id est per Jesum tibi testor, *quod nihil est commune*, id est immundum : et hoc *per ipsum*, id est per Christum qui nos solvit a lege, sub qua multa iudicabantur immunda ; sed quia evacuatâ hac lege libertas reddita est, jam commune dicendum est. Scio utique nihil esse commune nisi ei qui existimat aliquid commune esse : illi pro certo commune est, non propter ipsam creaturam, sed propter fidei suæ infirmitatem. Ne ponas scandalum fratri. *Nam si frater tuus contristatur propter cibum quem sumis, jam non ambulas secundum caritatem*, quia non geris curam proximi. Ut ab offendiculo fratris caveas, *noli cibo tuo* (qui vile quid est) *perdere illum* : ut vel facias eum comedere tecum in infidelitate, vel rixeris cum illo. Noli, inquam, pro tam villi re negligere eum, *pro quo Christus mortuus est*, id est quem Christus adeo dilexit, ut pro eo mori voluerit. Quandoquidem cibum vile quid est, perdere autem proximum grave est, ergo ne cibo nostro perdat proximus.

Bonum nostrum, id est sanus intellectus quem de creaturis habemus, hoc utique bonum non blasphemetur, id est non fiat blasphemabile, ut per hoc bonum fratrem simplicem offendamus. Determinat in quibus non sit offendendus proximus : in his scilicet quæ salvationem impediunt, et in quibus non sit sequendus ; in his scilicet quæ salutem animæ auferunt dicens : *Cibo non debes proximum perdere ; nam esca* **77** *et potus non est regnum Dei*, id est uti hæc esca et hoc potus, non dat regnum Dei : nec tollit, si abstinens ab his. Hæc non dant regnum Dei. *Sed justitia*, id est æquitas servata ad proximum ut in nullo eum offendamus ; et *pax*, id est concordia ex servata æquitate veniens. Et *gaudium*, quod alter in dilectione congaudere alteri ; quod gaudium in pace nutritum est in *Spiritu sancto*, id est, secundum quod dicitur Spiritus sanctus. Hæc, inquam, sunt regnum Dei : nam in his servitur Christo. *Qui autem in his*, id est pace, justitia, et gaudio, *servit Christo, hic placet Deo, et probatus est hominibus*, id est hæc servitus probabilis iudicatur ab omnibus ; nec est sicut tua comestio, in qua offenditur proximus. Ideo prius

ait, servit Christo, dehinc placet Deo; quia Christus A
 legem pacis et justitiæ dedit hominibus, qui nisi per
 Christum placere non possunt Deo. Quandoquidem
 servitus pacis placet Deo et ab hominibus approbat-
 ur, itaque sectemur ea quæ pacis sunt, non litigemus
 cum proximo, sed etiam sectemur ea quæ sunt ædi-
 ficationis: et hoc invicem, ut tu ædifices illum in
 tuo bono, et ille te in suo. Quod hic ait ædificatio-
 nis, idem est quod ait superius, infirmum assumite.
 Sectemur ea quæ sunt ædificationis, non ea quæ
 sunt destructionis, quod sic ait: *Noli propter escam
 tuam qua proximus offenditur destruere in eo opus
 Dei*, id est fidem quam jam operatus est in eo Deus.
 Si enim nimia districtione cogas eum, hoc tantillum
 boni quod habet deseret. Quare magis est nutrienda
 infirmitas ejus, quam nimia asperitate cogenda: quod
 Petrus idonee satis observabat, cum Judæos
 quos ad fidem Christi converterat, adhuc circumcidi
 et in quibusdam legalibus permittebat: de quibus
 si intemperanter cogeret eos, citius quod ab eo ac-
 ceperant dimitterent, quam ita repentine ad perfec-
 tionem ascenderent. Sciebat enim eos paulatim
 posse et debere ad perfectionem adduci, sicut fac-
 tum est. Noli propter escam destruere fidem pro-
 ximi, non quod esca immunda sit: *omnia quidem
 munda sunt; sed tamen malum est homini, qui man-
 ducat per offendiculum*, intendens offendere proxi-
 mum. Nec solum ut caveas ab offensione proximi
 debes abstinere ab his, sed etiam ab omni carne et
 ab omni potu in quo frater offenditur. Quod ita ait:
*Bonum est tibi non manducare carnem, nec bibere
 vinum, neque aliquid in quo frater tuus offenditur se
 peccando, vel offenditur a te et scandalizatur con-
 tristando, aut infirmatur in fide aliquantulum hæsi-
 tando. Ne offendas proximum, debes abstinere ab
 his. Tu quidem habes fidem sanam penes te ipsum;*
*habe illam coram Deo, id est sufficit tibi ut Deus in-
 telligat fidem tuam: non oportet ut coram absti-
 nente qui offenditur facias opus ejus fidei; ideo pe-
 nes te ipsum fidem hanc habeas, non coram absti-
 nente. Nam beatus est ille qui non judicat, id est
 qui non damnat se ipsum, in eo quod probat, id
 est quod probabiliter verum esse credit. Sed si tu
 uteris cibis quibus licet uti, ad offensionem proximi,
 in eo quod probas judicas te reum offensionis factæ
 in fratrem. Ille qui in eo quod probat se non dam-
 nat, beatus est; sed ille qui discernit cibos a cibis, di-
 cens hos mundos, illos immundos, hic, si in hac du-
 bitate manducaverit, damnatus est; non quia cibus
 immundus sit, sed quia non comedit ex fide ut cre-
 deret esse munda. Vere, quia non ex fide, damnatus
 est: nam omne quod non est ex fide, peccatum est.*

CAPUT XV.

Debemus autem nos firmiores imbecillitates in-
 firmorum sustinere, et non nobis placere. Unus-
 quisque vestrum proximo suo placeat in bonum,
 ad ædificationem. Etenim Christus non sibi pla-
 cuit, sed sicut scriptum est: *Improperia impro-
 perantium tibi ceciderunt super me (Psal. LXXVIII,*

10). Quæcunque enim scripta sunt, ad 78 no-
 stram doctrinam scripta sunt: ut per patientiam
 et consolationem Scripturarum, spem habeamus.
 Deus autem patientiæ et solatii det vobis idipsum
 sapere in alterutrum secundum Jesum Christum,
 ut unanimes uno ore honorificetis Deum, et Pa-
 trem Domini nostri Jesu Christi. Propter quod sus-
 cipite invicem, sicut et Christus suscepit vos in
 honorem Dei. Dico enim Christum Jesum mini-
 strum fuisse circumcisionis, propter veritatem
 Dei, ad confirmandas promissiones patrum: gentes
 autem super misericordia honorare Deum, sicut
 scriptum est: *Propterea confitebor tibi in gen-
 tibus, Domine, et nomini tuo cantabo (II Reg. 22,
 50).* Et iterum dicit: *Lætamini, gentes, cum
 plebe ejus (Psal. XVII, 5).* Et iterum: *Lau-
 date, omnes gentes Dominum, et magnificate eum;
 omnes populi (Psal. CXVI, 1).* Et rursus Isaia ait:
*Erit radix Jesse, et qui exsurgat regere gentes, in
 eum gentes sperabunt (Isai. XL, 10).* Deus autem
 spei repleat vos omni gaudio et pace in credendo,
 ut abundetis in spe et virtute Spiritus sancti. Cer-
 tus sum autem, fratres mei, et ego ipse de vobis,
 quoniam et ipsi pleni estis dilectione, repleti omni
 scientia, ita ut possitis alterutrum monere. Auda-
 cius autem scripsi vobis, fratres, ex parte, tanquam
 in memoriam vos reducens, propter gratiam quæ
 data est mihi a Deo, ut sim minister Christi Jesu
 in gentibus, sanctificans Evangelium Dei, ut fiat
 oblatio gentium accepta et sanctificata in Spiritu
 sancto. Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad
 Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ
 per me non efficit Christus in obedientiam gentium,
 verbo et factis, in virtute signorum et prodigi-
 orum, in virtute Spiritus sancti: ita ut ab Jeru-
 salem per circuitum usque ad Illyricum repleverim
 Evangelium Christi. Sic autem hoc prædicavi
 Evangelium, non ubi nominatus est Christus, ne
 super alienum fundamentum ædificarem, sed sicut
 scriptum est: *Quoniam quibus non est annun-
 tium de eo, videbitur (Isai. LII, 15);* et qui
 non audierunt, de eo [al., non habet de eo] intelli-
 gent. Propter quod et impediebat plurimum ve-
 nire ad vos, et prohibitus sum usque adhuc. Nunc
 vero ulterius locum non habens in his regionibus,
 cupiditatem autem habens veniendi ad vos, ex
 multis jam præcedentibus annis. Sed cum in Hi-
 spaniam proficisci cæpero, spero quod præteriens
 videam vos: et a vobis deducar illuc, si vobis pri-
 mum ex parte fructus fuero. Nunc igitur profici-
 scar in Jerusalem ministrare sanctis. Probaverunt
 enim Macedonia et Achaia collationem [al., colle-
 ctionem] aliquam facere in pauperes sanctorum
 qui sunt in Jerusalem. Placuit enim eis, et debi-
 tores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum par-
 ticipes facti sunt gentiles, dehinc et in carnalibus
 ministrare eis. Hoc igitur cum consummavero, et
 assignavero eis fructum hunc, per vos proficiscar
 in Hispaniam. Scio [al., sciens] autem quoniam

veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam. Obsecro ergo vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, et per charitatem Spiritus sancti, ut adjuvetis me in orationibus vestris ad Deum, ut liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa, et obsequii mei oblatio accepta fiat in Jerusalem [al., Hierosolymis] sanctis, ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, et refrigerer vobiscum. Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen. »

EXPOSITIO.

Ad hoc diceret ille qui sanæ fidei esset : Si ego, quod utique tu fateris, sanæ fidei sum, omnia munda eredens, hic autem infirmatur in fide, justior causa videtur, ut infirmus firmum sequeretur, quam ego firmus sequerer infirmitatem illius. Non sic est, ait Paulus. Sed, licet tu sanæ fidei sis, hic autem infirmæ, tamen nos firmiores debemus sustinere, et quadam participatione imbecillitates infirmorum ad melius enutrire, et non debemus nobis placere in omnibus. Nobis non utique placeamus, sed unusquisque placeat proximo suo; et hoc in bono; quia ad ædificationem proximi, qui secundum charitatem ædificandus est. Nobis non utique placeamus : etenim Christus (quem per omnia sequi debemus) non placuit sibi, id est non consensit infirmæ carni, sed sicut **79** scriptum est in psalmo (LXVIII, 10) ait Christus ad Patrem : *Impropria impropertium tibi quadam mole ceciderunt super me, et in morte depresserunt me.* Quasi diceret : Quia ejeci de templo vendentes et ementes, in quo tibi impropertabant, ideo adjudicaverunt me morti. Quid inde, diceret aliquis, si ita scriptum est? Multum utique, quia quæcunque scripta sunt de Christo, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per doctrinam habeamus patientiam, et in patientia habeamus consolationem Scripturarum, quæ plurimum utilis est patientibus, et ut per patientiam et hanc consolationem habeamus spem futuræ retributionis. Et quia merita vestra et doctrinam meam insufficientia, video ad hæc obtinenda, opto ut Deus, dator patientiæ et solatii, det vobis sapere id ipsum, ut omnes veram cognitionem habeatis, et hoc in alterutrum, ut quod sane sentit iste, sentiat et ille e converso. Sapere dico secundum, id est per Jesum Christum : ut vos unanimes uno ore et una voluntate, et eadem confessione honorificetis Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi. Non quod Deus et Pater diversos significant, sed in eodem diversas causas assignat : dicens eum honorificandum tum quia Deus est, tum quia Pater est Domini Jesu Christi, per quem omne bonum provenit nobis.

Propter quod, id est ut id ipsum sapiatis, et eodem animo unaque confessione Deum honorificetis; suscipite vos invicem, ut alter alterum omni benigne suscipiat : ad instruendum supportantes vos in alterutrum. Suscipite dico, sicut et Christus in magna altitudine suscepit vos. Suscepit utique in honorem. Honor maximus fuit remittere peccata. Quam honorem augmentabis, reddendo incorruptio-

nem. Honorem dico Dei, id est a solo Deo datum. Deus enim per gratiam dat, et dabit hunc honorem, ad quem honorandum deficiunt merita nostra. Probat quod ait : *Suscepit vos Romanos* : nam Judæos et gentiles, et primum de Judæis ait : Vere Christus suscepit vos, o Judæi. Nam ego dico (cui credi oportet) *Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis*, id est Judæorum. Christus enim minister fuit, et quasi apostolus Judæorum, quibus in propria persona prædicavit. Hoc autem fuit non ex merito Judæorum, sed propter veritatem Dei, id est propter promissa Dei. Ideo propter promissa ad confirmandas, id est ut per ipsum actum confirmarentur promissiones patrum, id est factæ patribus eorum. Vel ita : Christus minister fuit propter veritatem Dei, id est propter completionem promissionum Dei : et ad confirmandas per veritatem facti promissiones patrum, id est quas fecerant patres, id est prophetæ, patres Judæorum. Deus enim et per seipsum promiserat, ut Abrahæ et frequentius per prophetas. Probavit Deum suscepisse Judæos, ad quod probandum nullam induxit auctoritatem, quia quasi omnibus patens erat. Probat idem de gentibus per auctoritates, quia dubietas quibusdam inde erat, dicens : De Judæis hoc dico. Dico etiam quod gentes debent honorare Deum, super, id est de misericordiis sibi facta. Et hoc dico sicut scriptum est in psalmo (Psal. XVII, 50). Illud propterea in ordine psalmi vim habet; vox Filii ad Patrem : O Domine Pater, ego confitebor tibi in gentibus, id est gentes faciam confiteri nomini tuo. Nec solum confitebor, sed etiam cantabo et exultabo nomini tuo. Et iterum dicit Scriptura per Isaiam : O vos gentes lætamini cum plebe ejus (Isa. XI, 10), id est cum Judæis, qui dicebantur peculiaris populus Dei, quas gentes frustra Isaias invitaret ad lætitiã, nisi consideraret earum susceptionem. Et iterum, David de gentibus. Omnes gentes, id est singuli de gentibus laudate Dominum (Psal. CXVI, 1) : nec solum laudate, sed etiam magnum ostendite eum operibus bonis, omnes populi, qui in singulis gentibus estis. Et rursus de eodem ait Isaias : Jesse, pater David, erit radix ejus originis, de qua nascetur Christus qui exsurgat regere gentes : et in eo rege sperabunt gentes (Isa. XI, 10). Exsurrexit Christus, quia solus immunis a peccato inter omnes. Surrexit altius **80** tertia die resumpta incorruptione, cum Deus Pater dedit omne iudicium huic filio regi. Moneo ut vos suscipiatis invicem, sed quia nec viribus vestris, nec doctrina mea, hoc perficere potestis, precor ut Deus spei in quem spero, et vos sperare debetis, repleat vos omni gaudio, id est perfectione dilectionis : quod gaudium ut digni sitis habere, repleat vos pace, id est omni concordia. Pace dico reformata in credendo, id est in una eademque integritate fidei, ut eadem fides faciat pacem in vobis. Pax vero nutriat gaudium : repleat dico fide, pace, et gaudio, ut abundetis in spe, id est ut quanto melius ageris, firmiter et abundantius speretis : et ne spes vestra perturbetur, abundantius

in virtute Spiritus sancti, id est Spiritus sanctus A copiosas vires ministret vobis perseverandi in bono.

Paulus incipit hic convenire quosdam Romanos, laudans eos de integritate fidei, de plenitudine dilectionis et omnis scientiæ. Sed tamen aliquantulum tangit eos; quia non correxerant imperfectionem errantium fratrum, cum bene possent, quia sapientes; cum deberent, quia eos diligerent; cum etiam necesse hoc esset, quia Paulus, intentus aliis, non sufficienter vacare posset correctioni Romanorum; quasi diceret: Conscientia vestra certa est de integritate fidei eorum: similiter etiam ego ipse certus sum, fratres mei, de vobis, quoniam ipsi pleni estis fide et dilectione. Nec litigatis cum fratribus vestris: repleti omni scientia; ita ut possitis monere alterutrum, id est instruere infirmam fidem aliorum. Et licet pleni sitis dilectione et scientia, tamen audacius, id est cum aliquantula audacia scripsi vobis fratres ex parte, id est secundum eam partem, qua aliquantulum imperfecte agendo, litigia fratrum non compescuistis. Scripsi quidem non vos docens, quos sapientes scio, sed tanquam reducens vos in memoriam eorum quæ credo vos scire, sed non satis eorum reminiscimini. Dicerent illi: Quia perfectos nos fateris, quare nos redarguis? Audacter ait Paulus propter gratiam, id est propter dignitatem apostolatus, quæ data est mihi a Deo, et hoc magisterium meum cogit me ut vos sic admoneam. Data est mihi gratia ideo, ut sim minister Jesu Christi in gentibus, id est per ministerium meum gentes subjiciam Christo, sanctificans Evangelium Dei: quod sanctifico dum idem operor quod prædico. Sanctificans ideo, ut fiat accepta Deo oblatio gentium, id est ego offerens gentes acceptus sim Deo, vel ut gentes oblatae acceptæ sint Deo. Oblatio dico accepta, et sanctificata in Spiritu sancto, quia per impositionem manus do Spiritum sanctum, quod pseudodoctores facere nequeunt. Et quia sanctifico Evangelium, igitur habeo gloriam, id est glorior multum in apostolatu meo. Gloriam dico referendam non ad me, sed ad Deum, et hoc in Christo Jesu, id est per Christum, qui me consecravat apostolum: ideo habeo gloriam, quia non audeo loqui aliquid eorum quæ Christus non efficit per me ministrum, ut faciant pseudo, qui dicant se fecisse quæ nunquam fecerunt. Ea non loquor quæ per me non efficit Deus, sed loquor ea quæ per me Christus efficit, in obedientiam gentium, id est ut vel ego obediam ipsi in gentibus, vel gentes per me obediant ei. Efficit dico per me verbo, Christus enim loquitur in me. Efficit etiam factis, id est in operibus meis, quia quod bene loquor operor. Efficit dico in virtute signorum et prodigiorum, ad quæ facienda dat mihi virtutem. Signa vocat, ut depulsionem morborum, prodigia, suscitare mortuos. Prodigiorum dico factorum in virtute Spiritus sancti. Vel efficit Christus per me in virtute Spiritus sancti, quem per manus meas distribuit. Sic, inquam, efficit, ut ego repleverim, id est plenarie prædicaverim Evangelium Christi, incipiendo ab

Hierusalem usque ad Illyricum mare: nec recta via, sed per circuitum, id est singula loca circumeundo.

B Sic autem prædicavi Evangelium, non in Judæa ubi Christus nominatus est, ne ædificarem super alienum fundamentum, id est super fidem quam alii apostoli prædicaverant.

Nec tamen hæc causa fuit quare ibi non prædicaverit, sed quia Deus ad gentes eum direxit. Ne ædificarem dico sic; sed sicut scriptum est in Isaia: Gentes quibus non est annuntiatum de eo, videbunt (Isai. LII, 15) Deum, et qui nec etiam audierunt, intelligunt. Propter quod quia rudibus et quasi lapideis prædicabam, plurimum impediabar venire ad vos, o Romani, quare necesse esset ut vos qui sani eratis, infirmos ædificaretis. Olim impediabar; sed nunc ulterius non habens locum in his regionibus, quia omnes conversi sunt: habens autem cupiditatem veniendi ad vos, ex multis jam præcedentibus annis, in quo notare potestis quantum diligentiam habeam ad vos. Cum ego proficisci cæpero in Hispaniam, spero quod videam vos, præteriens per vos, non enim causa est quare remorer vobiscum qui fideles estis. Videam vos dico, et deducur illuc a vobis, si tamen fructus prius fuero vobis ex parte, id est aliquando remorando vobiscum; quia hic ulterius locum non habeo et ad vos transire cupio. Igitur quod prius faciendum est operabor, scilicet ibi Hierusalem ministrare sanctis. Quando Petrus et qui cum eo erant Paulo et Barnabæ dextras dedere societatis (Galat. II, 9), injunxerunt eis, ut in Ecclesiis gentium collectiones facerent, unde ministrarent sanctis in Hierusalem, quibus infideles omnia abstulerant. Vadam ministrare sanctis, quid Macedonia et Achaia, id est Ecclesiæ eorum probum judicaverunt facere aliquam collectionem in pauperes sanctorum deferendam, id est, in pauperes sanctos, qui sunt Jerusalem. Probaverunt quidem hoc non a nobis coacti, sed, quia ita placuit eis; et si non placeret, debitores tamen sunt eorum et ex debito facere oporteret. Vere debitores sunt eorum. Nam, si gentiles facti sunt participes spiritualium bonorum eorum sanctorum, quia sancti illi spiritualia gentibus ministraverunt, debent etiam gentes ministrare sanctis in carnalibus. Quandoquidem hoc mihi prius faciendum restat, igitur cum hoc consummavero, cum assignavero, id est, sub sigillo eis reddidero fructum hunc, proficiscar in Hispaniam transiens per vos. Scio autem quoniam veniens longo desiderio actus, veniam ad vos in abundantia benedictionis Christi, id est, benedictionem Christi faciam abundare in vobis, impertiens illud gratiæ Dei quod deest. Et quia nunc iturus sum Jerusalem, igitur, obsecro vos fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum, ut adjuretis me in orationibus fuis pro me ad Deum, ut hoc adjutorio liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa, et ut ita oblatio obsequii mei, id est in qua obsequor, fiat accepta sanctis in Jersosolyma, sine diminutione illis præsentata; ut hoc prospere completo, veniam ad vos in gaudio per vo-

luntatem Dei, id est, sicut Deus disposuerit; et refrigere vobiscum perficiens in vobis quod imperfectum invenero. Sed quia ad hoc neque per vos, neque per me sufficitis: Deus pacis fit faciens pacem cum omnibus vobis. Amen.

CAPUT XVI.

Commendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesiæ quæ est in Cenchris: ut eam suscipiatis in Domino digne sanctis [al., satis], et assistatis ei in quocunque negotio vestri indigerit. Etenim ipsa quoque assistit multis, et mihi ipsi. Salutate Priscam et Aquilam, adjutores meos in Christo Jesu (qui pro anima mea suas cervices supposuerunt: quibus non solum ego gratias ago, sed et cunctæ Ecclesiæ gentium) et domesticam Ecclesiam eorum. Salutate Epænctum dilectum mihi, qui est primitivus Ecclesiæ Asiæ in Christo Jesu. Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis. Salutate **82** Andronicum et Juniam, cognatos et concaptivos meos, qui sunt nobiles in apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo Jesu. Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino. Salutate Urbanum adjutorem nostrum in Christo Jesu, et Stachyn dilectum meum. Salutate Appellen probum in Christo. Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo. Salutate Herodianum cognatum meum. Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino. Salutate Tryphænam et Tryphosam, quæ laborant in Domino. Salutate Persidem charissimam, quæ multum laboravit in Domino. Salutate Rufum electum in Domino, et matrem ejus, et meam. Salutate Asyncrytum et Philegontem, Herman, Patrobam, Hermen, et qui cum eis sunt, fratres. Salutate Philologum et Juliam, et Nereum et sororem ejus, et Olympiadem, et omnes qui cum eis sunt sanctos. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi. Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensiones et offencicula præter doctrinam quam vos didicistis faciunt, et declinate ab illis. Hujusmodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri, et præ dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium. Vestra enim obedientia in omni loco divulgata est. Gaudeo igitur in vobis; sed volo vos sapientes esse in bono, et simplices in malo. Deus autem pacis conterat Satanam [al., Satan] sub pedibus vestris velociter. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Salutat vos Timotheus adjutor [al., habet frater] meus, et Lucas [al., Lucius] et Jason, et Sosipater cognati mei. Salutate vos ego Tertius, qui scripsi Epistolam hanc, in Domino. Salutat vos Gaius, hospes meus, et universa Ecclesia. Salutat vos Erastus arcarius civitatis, et Quartus, frater. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis, Amen. Et autem qui potens est vos confirmare, juxta Evangelium meum, et prædicationem Jesu Christi secundum revelationem mysterii temporibus æternis

taciti, (quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum secundum præceptum æterni Dei, ad obedientiam fidei) in cunctis gentibus cogniti, soli sapienti Deo per Jesum Christum, cui honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

EXPOSITIO.

Finita Epistola, inserit salutationes suas, dicens: Cum his quæ superius commendavi commendo etiam vobis Phæben sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesiæ, id est quæ ministrat necessaria cuidam Ecclesiæ, quam constituit Cenchris. Hoc inquam de ea commendo, ut suscipiatis eam in Domino digne sanctis, id est vel quomodo vos sanctos decet eam suscipere; vel quomodo ea sancta suscipienda est: et ei susceptæ assistatis in quocunque negotio indigerit vestri. Per hanc Phœben euntem Romam, dicitur Apostolus misisse suam Epistolam, quam ideo commendat, ut Romani, audita auctoritate ejus, acquiescant ei in omnibus, quæ bene suadebit. Assistentum est ei: etenim ipsa assistit multis sanctis, et mihi ipsi ministrando. Salutate etiam Priscam et Aquilam, adjutores meos in Christo Jesu. Vel salutate in Christo, qui uterque supposuerunt suas cervices pro anima mea. Hi Paulo in multis periculis et carceribus subvenerunt. Quibus non ego solus gratias ago; sed etiam cunctæ Ecclesiæ gentium, qui modo non haberent apostolum suum, nisi per adjutorium istorum. Salutate et domesticam Ecclesiam, id est familiam eorum. Salutate Epænctum dilectum mihi, qui est primitivus Asiæ in Christo. Hic primus de Asia fidem accepit a Paulo. Salutate et Mariam, quæ multum laboravit in vobis, ab errore revocando vos. Hæc Maria dicitur nuntiasse Apostolo discessionem Romanorum: qua occasione scripsit eis hanc Epistolam. Et hæc Romam redierat, et ideo dicit eam laborasse. Salutate Andronicum et Juliam, cognatos meos, in genere Judæorum: et concaptivos meos; qui sæpe mecum capti fuerunt, qui sunt nobiles in apostolis. Hi de septuaginta duobus fuisse creduntur: qui et ante me fuerunt in Christo, qui prius Paulo ad fidem conversi sunt. Salutate Appellen probum in Christo. Salutate eos qui sunt ex domo Aristoboli, id est familiam quia fidelis est. Dominum nequaquam, quia **83** infidelitatis est reus. Salutate eos qui sunt ex domo Narcissi, nec omnes, sed eos qui sunt in fide in Domino. Aliqui enim ex ejus familia adherent domino suo in infidelitate. Salutate Rufum electum in Domino, et matrem ejus, ac meam. Ejus secundum carnem, meam secundum beneficium. Et, ut finem faciam, salutate vos invicem ex parte mea in osculo sancto, id est alter alteri dicat; aut ex parte Pauli, osculantes se in osculo pacis in loco ejus. Sicut ego, sic omnes Ecclesiæ Christi salutant vos. Ideo Paulus ex nomine probatas salutavit personas, ne, cum modo suadet Romanis a pseudo declinare, forte possent de aliquo horum dubitare quos salutavit. Vos autem fratres salutatos rogo ut observetis, id est ut callide custodiatis vos ab eis qui faciunt dissen-

siones, et etiam *offendicula*, præcipitando in peccatum. **A** id est familia ejus. *Salutat vos Erastus, arcarius, Docentes quod præter doctrinam est, quam vos a me didicistis; et, ut vos obserretis, declinando penitus, separamini ab illis, quia qui ejusmodi sunt non serviunt Christo Domino nostro, sed suo ventri. Querunt enim quæ sunt, non quæ Jesu Christi. Et hi tales seducunt corda innocentium, id est simplicium per dulces sermones, id est seductorios, et per simulatas benedictiones. Debent declinare ab eis: nam obedientia vestra et bonum ejus divulgata est in omnem locum, et propterea gaudeo in vobis. Sed tamen volo vos sapientes et astutos esse in bono, et in malo simplices, ut malitia pueri sitis. Licet lixerim vos sapientes, tamen quia sapientia vestra parum ex se sola potest, precor ut Deus pacis conterat Satanam, et membra ejus sub pedibus vestris prostrata, et hoc velociter. His dictis salutatur eos Paulus, dicens: Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum. Salutat vos Timotheus adjutor meus, et Lucas, et Jason, et Sosipater, vel pater Sosii, qui sunt cognati mei. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi Epistolam in Domino. Hic Tertius erat notarius Apostoli, qui salutationibus aliorum suam inseruit. Ad salutationes suas revertitur Paulus, et ait: Salutat vos Gaius hospes meus, et universa Ecclesia,*

id est thesaurarius civitatis, et Quartus frater. Omnes isti sic dicentes: *Gratia Domini Jesu Christi cum omnibus vobis.* De omnibus autem bonis vestris ait Deo honor et gloria. *Ei dico qui potens est confirmare vos, juxta Evangelium meum, id est sicut ego prædico vobis, et juxta prædicationem Jesu Christi, cujus prædicatio eadem est cum meo Evangelio. Evangelii dico et prædicationis habiti secundum revelationem mysterii. Mysterium vocat salvationem hominum: quæ occulta fuit semper ante adventum Christi, sed per eum revelata. Mysterii dico taciti temporibus æternis ante Christum: quod mysterium nunc in tempore gratiæ patefactum est per scripturas prophetarum, nunc tandem intellectas per Christum.* **B** *Patefactum dico secundum præceptum æterni Dei, cui ab æterno hoc in patulo erat: Patefactum ideo ad obeditionem fidei in cunctis gentibus, id est ut cunctæ gentes obediant fidei. Quia si querere velis quare olim tacitum nunc revelatum, frustra hoc inquiris: quia mysterii dico cogniti soli sapienti Deo: qui solus semper causam ejus sapuit. Patefactum dico per Jesum Christum. Cui Christo, scilicet qui potens est, sit honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

PROLOGUS IN PRIMAM EPISTOLAM AD CORINTHIOS.

Epistola prima ad Corinthios multas causas **C** diversasque complectitur. Quarum partem relatione fratrum cognovit Apostolus. Partim ipsorum Corinthiorum sunt litteris indicatæ. Nonnullas vero pro officii sui cura aut ordinat aut emendat, et variis curationibus medetur diversa infirmitate languentibus. Nam apud eos primum curatur dissensionis vitium, quod multi pseudoapostolorum intulerunt, unitatem scindentes Ecclesiæ, ut proprii nominis facerent sectatores, quod his exprobrat **84** verbis Apostolus. *Hoc autem dico quod unusquisque vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli: ego autem Apollo: ego vero Cephe: ego autem Christi (1 Cor. 1, 12). Et ob hoc quidem horum se dicit facere nomen mentionem, ut nullo magis erubescant id se facere sub falsorum apostolorum erubinibus: quod etiam si sub Pauli et Petri fieret nomine, displiceret. Secunda causa ejus inducitur, qui paternæ oblitus reverentiæ, uxorem sibi non erubuit facere de*

noverca. Quod facinus licet fornicationem appellaverit Apostolus, tamen ita condemnavit, ut in ultionem facti auctorem talis operis diabolo judicaverit deputandum: imposita judiciorum et litium tertia quæstione. Quarto loco matrimoniorum jura tractantur his. Quinto loco virginitatis consilium velut e vicino conjungitur. Sexto loco de escarum licentia disputatur. Septimo atque octavo loco de attendendo viris, et mulieribus velando capite, et sacramentorum communionem præcipitur. Nono loco æmulatio quæ diversitate donorum spiritualium noscebatur, sub exemplo membrorum et corporis castigatur. Decimo resurrectionis spes multis et argumentis et rationibus approbatur. Ultimo de colligendis ad necessitatem sanctorum nomine **D** charitatis cura vel ædificatio cultui imponitur. Interferuntur his pauca quæ aut (ut quibusdam videtur) pendent ex superioribus, aut habent, licet proprias, tamen parvulas actiones.

ARGUMENTUM.

Corinthii sunt Achaici: et hi similiter ab Apostolo audierunt verbum veritatis, et subversi sunt multifarie a falsis apostolis. Quidam a philosophiæ verbosa eloquentia; alii secta legis Judaicæ inducti sunt. Hos revocat Apostolus ad veram fidem et Evangelicam sapientiam: scribens eis ab Epheso per Timotheum, discipulum suum.

ARGUMENTUM B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Paulus prædicaverat Corinthiis, et eos ad fidem converterat: apud quos per annum et dimidium (sicut credimus) commoratus est: videns quod diu et in multis consulendum esset Corinthiis, quia

nimis adhærebant carnalitati. Quandiu autem Paulus præsens fuit, adhæserunt cum simplicitate præceptis ejus: quibus ipse quasi simplicibus simpliciter prædicaverat, sciens carnalitati eorum potius obesse.

mysteria fidei, si eis revelarentur quam prodesse : et ideo bonum iudicavit simplicitatem eorum magis in simplicibus fovendam esse, quam in altitudine mysteriorum Dei (de quibus potius hæsitarent quam crederent) corrumpendam. Sed Paulo a Corinthiis reverso, introierunt in eos pseudodoctores, qui bonam simplicitatem prioris doctrinæ inverterent : quorum doctrina quia in mundanis rationibus versabatur, quæ penitus spirituali doctrinæ contradiceret, cœpit magis allicere, et ad persuadendum sibi adducere Corinthios, quia magis mundo adhærebant quam Deo, et destruere in eis, calliditate humanæ rationis, quod Paulus ædificaverat, sequendo simplicitatem fidei. Corinthiis autem declinantibus ab instructione Pauli, præcipitati sunt in multos errores, ut æstimarent merita baptizantium prodesse baptizatis quanto majora essent, et nocere si minora fuissent. Et hoc modo homini tribuebant, quod solius Dei erat, scilicet dimittere peccata. Qua de re fiebat, ut qui a digniore baptizatus erat, iudicaret minus

A se dignum eum qui a minus digno baptizatus esset : in hoc utique derogando Deo errabant, etiam in eo, quia corpus Domini paululum discernebant ab aliis cibis. Iterum in eo quia viri velato capite, mulieres discooperato orarent. Erat etiam alius error, quia futuram resurrectionem non (sicut Paulus prædicaverat) **85** credebant. Accusabantur etiam inde, quia audiebatur inter eos fornicatio, quam nec paterentur gentiles. Quidam enim eorum novercam suam duxerat in uxorem : quem nec corrigendo emendaverant, nec participationem Ecclesiæ huic tam facinoroso interdixerant ; sed per illicitam patientiam huic incestui consentire videbantur. Quibus erroribus cognitis, Paulus per Sosthenem missum sibi cum Epistola a fratribus, qui erant Cloes, qui locus in archiepiscopatu Corinthiorum claudebatur, scripsit ad eos hanc Epistolam, in qua agit de Corinthiis errantibus : errores eorum enumerando, eosdemque congruis rationibus improbando, ea utique intentione ut ab his vitiis eos retrahat.

EPISTOLA AD CORINTHIOS PRIMA.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus vocatus apostolus Christi Jesu per voluntatem Dei, et Sosthenes frater Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Jesu vocatis sanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum et nostro. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei, quæ data est vobis in Christo Jesu : quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, et in omni scientia . sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis ; ita ut nihil vobis desit in ulla gratia, expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi, qui confirmabit vos usque in finem sine crimine, in die adventus Domini nostri Jesu Christi. « Fidelis Deus, per quem vocati estis (*I Thess. v, 24*) » in societatem Filii ejus Jesu Christi Domini nostri. « Obsecro autem vos fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, ut id ipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata : sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem scientia. Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab his qui sunt Cloes, quia contentiones sunt inter vos. Hoc autem dico quod unusquisque vestrum dicit : Ego quidem sum Pauli ; ego autem Apollo (*Act. xviii, 25*) ; ego vero Cephæ ; ego autem Christi. Divisus est Christus ? Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis ? Aut in nomine Pauli baptizati estis ? Gratias ago Deo meo quod neminem vestrum baptizavi, nisi Crispum et Caium, ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis. Baptizavi autem et Stephanæ domum : cæterum nescio si quem alium vestrum baptizaverim. Non enim mi-

« sit me Christus baptizare, sed evangelizare : non in sapientia verbi, ut non evacuetur crux Christi. « Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est, his autem qui salvi fiunt, id est nobis, virtus est. « Dei est. Scriptum est enim : « Perdam sapientiam et sapientium, et prudentiam prudentium reprobo habo (*Isai. xxix, 14*). » Ubi sapiens ? ubi scriba ? ubi inquisitor hujus sæculi ? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi ? Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum : placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. Quoniam et Judæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixum : Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam : ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem et Dei sapientiam ; quia quod stultum est Dei sapientius est hominibus, et quod infirmum est Dei fortius est hominibus. Videte enim vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes ; et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia : et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus, et ea quæ non sunt ; ut ea quæ sunt destrueret : ut non gloriaretur omnis caro in conspectu ejus. Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio, ut, quemadmodum **86** scriptum est, « Qui glorietur ; in Domino gloriatur (*II Cor. x, 17* ; *Jer. ix, 22*). »

EXPOSITIO.

Paulus, etc. Quia auctoritate opus erat ad præ-

mendam Corinthiorum superbiam, nomen auctoritatis ponit dicens: *Paulus*, quod utique nomen ubique notum est. Paulus dico, *vocatus* a Deo, id est *apostolus* divina vocatione constitutus. Vel *vocatus* ab omnibus; quia jam omnes noscunt eum esse apostolum. *Apostolus* dico, id est *legatus Christi Jesu*, id est non se præsumptuose ingerens ut pseudo, sed *legatus Christi Jesu*; nec a Christo missus per exercendæ iræ opportunitatem, ut Saul: sed *per voluntatem*, id est per beneplacitum Dei. Paulus utique *et cum eo Sosthenes frater*; non quia Sosthenes in hac Epistola quidquam scripserit, sed ut Paulus per hoc ostendat omnes errores se cognoscere, quia qui de eisdem erat, et inter eos conversabatur, ei nuntiaverat; ideo etiam ut ostendat Sosthenem errores eorum nuntiasse sibi, non malo animo contra eos habito, sed desiderio correctionis eorum. Paulus, inquam, et Sosthenes frater, scribunt *Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi*. *Ecclesiæ* dico *sanctificatis*, id est a peccatis in baptismo justificatis. Et hoc totum in *Christo Jesu*, non per meritum baptismatum. Quia ecclesia collectivum nomen est, satis congrue jungitur plurali, ut dicamus Ecclesiæ sanctificatis; nec solum per Christum sanctificatis, sed per gratiam ejusdem *vocatis sanctis*, id est ad hoc, ut sanctificarentur ut totum, et sanctificatio ad vocationem, ipsaque sanctificatio ex Deo esse cognoscatur, et omne meritum baptizati et baptizatoris excludatur. Paulus scribit Ecclesiæ Corinthiorum *eum omnibus*, id est et omnibus Ecclesiis, in eisdem erroribus detentis. *Omnibus*, dico, *qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi*, quem in eo quem invocant, confitentur solum esse justificantem. Nec omnibus Ecclesiis dico per mundum, sed his quæ sunt in *omni loco ipsorum Corinthiorum*, id est omni Ecclesiæ metropoli Corinthiorum suppositæ, et in eundem errorem lapsæ, quæ Ecclesiæ et si locus ipsorum Corinthiorum sunt, quia eis præferuntur *nostro* etiam loco, quia sic eas Corinthiis suppono: ut tamen providentiam meam illis semper adhibeam, quemadmodum Corinthiis. Hoc ideo Paulus ait, ne Corinthii dicerent: De nobis tantum habes judicare, nos vero de subditis. Cujus moris adhuc tenetur regula, quia summus pontifex, et si Ecclesiis Ecclesiis subjecerit, de omnium tamen errore discutit, sed ex jure mediantibus metropolitanis. Paulus et Sosthenes scribunt hoc Corinthiis: *Gratia sit vobis et pax*. Cum inter Corinthios quidam essent, qui gratiam sibi datam in baptismo custodissent integram, bene agendo: quibus utique remissio non erat optanda, quam jam acceperant, et acceptam firme tenuerant. Cum vero inter eosdem alii essent, qui gratiam acceptam errando annihilaverant, et his iterata remissio esset necessaria, pro hac diversitate perfectorum et imperfectorum, diverso modo optanda est hæc gratia, ut dicamus vobis, qui iterum peccatis, sit secunda gratia, id est iterato remittantur peccata; vobis autem qui acceptam justificationem non irritam fecistis peccando, sit gra-

tia, id est acceptæ justificationis perseverans custodia. Sic de pace: Peccatoribus sit pax animi restituta; non peccantibus tranquillitas animi perseveret. Gratia, inquam, et pax sit vobis *a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo*, a quo solo credite esse omnem justificationem: excluso omni merito baptizatoris. Quia de Corinthiis quidam erant perseverantes in doctrina Pauli, non communicantes errori aliorum, primum separatim loquitur istis, ut audito quod bonum suum tantæ auctoritatis sit apud Apostolum, magis animentur ad bonum: ideo et ut per hoc magis incumbant correctioni errantium fratrum et ut errantes absque reclamatione obediant istis, cum audierint perfectionem eorum tanti esse apud Apostolum.

Unde sic ait: *Gratias ago Deo meo*, id est quem meum facio, non detrahendo ei, quemadmodum pseudo, qui dicunt merita baptizantis nocere vel prodesse baptizatis. Gratias utique ago Deo meo **87** *vobis semper*, id est in omni oratione mea. Ago, inquam *gratias in gratia*, id est in consideratione gratiæ Dei, perseverantis in vobis: *quæ gratia data est vobis in Christo Jesu*, id est per Christum Jesum, qui homini reconciliato Deo ministrat hanc gratiam. De hoc utique gratias ago; *quia*, id est quod *facti estis divites in omnibus*, quia et singulas gratias, et omnes copiose habetis. *Facti* dico *in illo*, id est per Christum, cujus sola misericordia dat gratiam. *In omnibus dico*, scilicet *in omni verbo*, id est in omni doctrina spiritualium, mediocrium, et simplicium; *divites etiam in omni scientia litterali, morali, et allegorica*: ita divites in omnibus, *sicut testimonium Christi*, id est doctrina de Christo attestata vobis per Scripturas, sicut, inquam hoc, *testimonium confirmatum est*, id est firmiter perseverat *in vobis*. Ad quem modum enim firmam tenuistis fidem Christi, ad eum modum ditavit vos Deus suis gratiis: cujus rei confirmatio vestra causa et similitudo fuit. Ita utique testimonium Christi confirmatum in vobis, *ut nihil desit vobis in ulla gratia*, id est ut omnem gratiam tam firmiter teneatis, quanta firmitate vobis tradita est. Vobis dico *expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi*, id est propter securitatem quam ex conservata justificatione habetis, secure præstolamini diem vestræ dissolutionis in qua revelabitur vobis. Dum enim vivimus, anima nostra circumsepta carne nequit intueri divinam essentiam, quam plenius intuebitur, dum a mole carnis liberabitur. Quam revelationem qui bene agit, secure expectat; qui vero male, potius fugere hanc videtur quam expectare. Vos utique Christum expectatis, *qui quemadmodum vos confirmavit in præterito*, sic etiam *confirmabit continue usque in finem*, id est usque in diem dissolutionis vestræ. Nec ita dico *confirmabit*, ut a venialibus vos cohibere possitis, sed *confirmabit sine crimine*, id est immunes factos a capitalibus. *In finem dico*, scilicet *usque in die adventus Domini nostri Jesu Christi*, qui unicuique justo advenit, in dissolutione suscipiens animam

ejus transferendam. Ideo sic determinavit *sine crimine*, ne si forte viderent eos in venialibus cadere, insultarent et dicerent : Ecce nunc apparet justitia eorum quos Paulus tanti faciebat. Vere de cætero confirmabit; nam hoc promisit, dicens : « Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi (*Matth. xxviii, 20*). » Deus utique, qui promisit, *fidelis est* et mentiri non potest : unde confido, quia confirmabit; confido etiam ideo, quia *per quem Deum vocati estis*. Qui si vos dum in peccato essetis, per misericordiam vocavit, credendum est utique quod jam justificatos et jam promerentes confirmet de cætero. Per quem utique vocati estis in habendam societatem *Filii ejus*, id est ut pro modo vestro in justitia cum Filio ejus permaneat. Nec adoptivi filii dico, sed *Jesu Christi* nostri proprii et consubstantialis.

Postquam perfectos in bono suo corroboravit, convertit sermonem ad eos qui peccaverant in prædictis, dicens : Vos perfectos de confirmatione vestri laudo; sed vos qui erratis *obsecro*, id est omni distributione conjuro *per nomen Domini nostri Jesu Christi*, quos tamen *fratres* appello, licet erraveritis. Ideo fratres eos vocat, ne si, non fratres eos appellaret, præ nimietate peccati desperarent. Obsecro, inquam, vos *ut omnes dicatis idipsum*, id est ut omnes consteamini solum Deum posse peccata dimittere; et hoc dicendo *non sint in vobis schismata*, id est aliquæ scissuræ infidelitatis. Schismata non sint; sed *sitis perfecti in eodem sensu*, id est in eadem voluntate, *et in eadem scientia*, ut idem et velitis et sciatis : sunt enim qui idem volunt, nec tamen idem sciunt. Sunt alii quorum diversa est voluntas, et tamen est eadem scientia. Propterea sic vos obsecro, *quia significatum est mihi per litteras de vobis fratres mei*, quod per eam prædicta repetit. Significatum est utique *ab his qui sunt Cloes, quia*, id est quod *contentiones sunt inter vos*, id est quod alter contendat in alterum. Cloes nomen est loci in archiepiscopatu Corinthiorum, unde hæc contentio mandata fuerat ipsi per Sosthenem. Quod nomen hic ideo ponit, ne errorem suum dissimulare velint Corinthii. Scientes quod Paulus ab eisdem qui inter eos conversantur, hoc agnoverit. Nec solum quod **SS** contendatis novi, sed etiam verba ipsius contentionis. *Hoc autem dico, quod dicit unusquisque vestrum præferens se de baptizatore suo alter in alterum*. Hoc utique dicit : Ego quidem longe majori justitia discretus ab illo, qui inferiorem habuit, baptizatorem. *Ego quidem sum Pauli. Ego autem Apollo, qui erat archiepiscopus Corinthiorum. Ego vero Cephæ*, id est Petri. Non ideo hæc nomina ponit quod de his gloriarentur, cum nec Petrum vidissent; sed ideo, quia si nomina illorum pseudo, de quibus gloriabantur, reponeret, dicerent Paulus quia invidetistis, nollet nos gloriari de nominibus eorum, sed bonum judicaret, si de nomine suo sociorumque gloriaremur. Ad hoc removendum posuit Paulus nomen suum et Petri ostendens quod suo nomine

A nollet eos gloriari. Quod si non de nomine Pauli, multo minus gloriandum est de pseudodoctoribus. Infideles hoc dicunt : Ego Pauli, ego Cephæ. Sed fidelis dicit : *Ego sum Christi* cujus gratia sola justificat. Et quia hic dicit se esse Pauli, hic alterius, *ergo Christus divisus est*, et jam non unus sed multi Christi sunt. Quisque enim baptizatorem suum facit Christum, dum dimittere peccata, quod Christi solum est, attribuit illi. Vel ita : Christus divisus est, quia divisim dat munera gratiæ suæ, dum minus per istum, magis per illum justificat. Vel quia sic male dicendo erratis, propterea Christus divisus separatus est a vobis. Vos Christum dividitis, faciendo quisque suum Christum. Vel creditis Christum divisim dare gratiam, sed nunquid Paulus, quem aliqui in vobis Christum suum faciunt, vel propter cuius meritum creditis Christum melius dare uni quam alii? Sed *nunquid Paulus crucifixus est pro vobis?* Hoc utique negare non potestis, quoniam per Christum redempti sitis, quem Paulus non attigit. *Aut nunquid in nomine Pauli baptizati estis?*

Si utique verba baptismi solerter attenderitis, quibus Deo soli confitemini, intelligeretis omnem justificationem esse ex Deo; et quandoquidem hoc bonum baptismi vobis errantibus fit in malum, ideo quia hoc bonum non feci, *gratias ago Deo meo quod neminem vestrum baptizavi nisi Christum et Gaium*; propterea nolo aliquos baptizasse, ne dicat aliquis quod in nomine meo baptizati estis. Cum Crispo et Gaio baptizavi *et domum*, id est familiam *Stephanæ*. De his recorder; sed *nescio si forte aliquem alium baptizaverim*. Ideo tam paucos baptizavi, *quia Christus non misit me baptizare*. In hoc multum humiliat ministerium baptizandi, ubi dicit se non esse missum ad hoc, quod etiam facere possunt quilibet infideles, si necessitas poposcerit. In quo tamen Corinthii vicissim se præferebant alter alteri. Dicit hic sacramentum Ecclesiæ ideo tempore necessitatis concessum esse, etiam infideli; quia est illud, sine quo nemo potest salvari. Sed alia sacramenta promissa sunt ideo solis ministris, quia si ad salutem prosint, non sunt tamen ea sine quibus homo nequeat salvari; quia sola fides baptismatis (si integre servata sit) ad salutem sufficit. Hic de baptismo finem facit, et de prædicatione sua sermonem incipit, dicens : Christus non misit me baptizare, *sed evangelizare*. Prædicare quidem misit me, *non in sapientia verbi*, id est non in verbosa sapientia mundi; et hoc ideo, *ut non evacuetur crux Christi*. Si enim rationes humanæ sapientiæ sequerer, quæ penitus destruunt immortalem mori posse, mortuum iterum vivere, jam penitus comprobaretur Christum non gustasse mortem crucis, et sic destrueretur pretium totius salutis : quare non in verbosa sapientia mundi missus sum, secundum quas rationes facile evacuari potest crux Christi. Vere si sequerer sapientiam mundi, evacuaretur crux Christi. *Nam verbum*, id est prædicatio *crucis pereuntibus*, id est sapientibus

mundi, qui ideo pereuntes dicuntur, quia sapientia eorum cito peribit et destruetur. Vel quia propter hanc sapientiam peribunt et damnabuntur. Verbum utique crucis sapientibus *quidem* hujus mundi *stultitia est*; quia humana ratio neminem cogit ut Christus, qui immortalis erat in natura, mori potuerit, qui mortuus iterum vixerit. *Pereuntibus* quidem est stultitia; *sed his qui salvi fiunt*, id est, nobis, qui a verbosa sapientia declinamus, nobis utique verbum crucis est *virtus Dei*. Considerantes enim per tantam debilitatem (uti per mortem) superari antiquum hostem, cujus fortitudo in omne genus hominum prævaluerat, miramur in hoc magis virtutem Dei, ubi per debilitatem destruxit fortitudinem. Quia si per apertam fortitudinem minorem exstingeret potentiam, vere non in sapientia verbi misisset me Deus: sic enim scriptum est in Abdia: Ego perdam (ait Dominus) sapientiam sapientium (Abdi. 1, 8; Isai. xxix, 14); sive quia destruam illam, sive quia damnabo illos, propterea adhæserunt humanæ sapientiæ. Nec solum sapientiam perdam, sed etiam prudentiam, id est providentiam qua callide sciunt præmunire sententias suas, ne aliqua impugnatione frangantur. Quidam enim habent sapientiam artis, qui tamen nesciunt se satis præmunire contra cavillationes objicientis. Illam utique prudentiam reprobo; quia neminem de hujus mundi prudentibus in ministerio meæ prædicationis assumam; vel jungitur ibi ubi ait: pereuntibus. Vere pereuntes: nam scriptum est: « Perdam sapientiam sapientium. » et vere hujusmodi prudentes reprobatissimi sunt. Hæc sunt verba Apostoli. Nam ubi est sapiens, id est logicus ille qui in argumentatione sua confidit: et ubi est scriba, id est ethicus qui de moribus agit; et ubi conquisitor hujus sæculi, id est physicus, qui naturas omnium rerum conquirat? Si logicus ille dicat, si peperit, cum viro concubuit, mentitur; quia Maria sipe coitu virili de Spiritu sancto concepit. Si ethicus de moribus, de cultura idolorum doceat, repellitur; quia novi mores, novus cultus inductus est. Si iterum physicus dicat repugnare naturæ, ut virgo pariat, mortuus vivat, mendacii reus est. Quandoquidem et sapiens, et scriba, et physicus repelluntur, nonne per hoc palam est, quod Deus fecit, id est comprobavit esse stultam sapientiam hujus mundi; ideo Deus sapientiam hujus mundi repellit: nam sic placuit Deo; et cum audias hoc placere Deo, causam hujus ne quaeris. Placuit utique Deo per stultitiam prædicationis, id est et per stultam rem prædicatam et per stultos prædicatores salvos facere credentes in se: ideo per stultitiam placuit ei salvare credentes, quia mundus, id est homines mundi non cognoverunt Deum per carnalem sapientiam.

Quod si aliqui philosophi intellexerunt esse unum Deum, qui omnia creasset, non tamen hoc cognoverunt in sapientia Dei, id est ut intelligerent consilium Dei, quo ordine disponebat salvare perditum hominem per incarnationem Verbi, et cætera. Vel

ita, quod mundus non cognovit Deum per suam sapientiam. Hoc fuit in sapientia Dei, id est ita placuit sapientiæ Dei, ut mundanæ non admisceret suam. Vere per stultitiam salvavit credentes: nam et res prædicata stulta fuit, et prædicatores stulti. Vere per rem stultam prædicatam; nam quoniam Judæi qui jam per signa Deum ut in Ægypto cognoverant, petunt adhuc signa, ad comprobandum esse verum de Christo quod prædicatur; et Græci, id est gentiles qui Deum ignorant, quærent sapientiam, id est volunt sibi per mundanas rationes approbari quod de Christo dicitur: Nos autem, ut satisfaciamus Judæis, prædicamus Christum virtutem Dei, quia Judæi virtutem miraculorum requirunt: Græcis vero quærentibus sapientiam prædicamus Christum esse sapientiam Dei, quod utrumque electis quidem Judæis et Græcis virtus est et sapientia, sed reprobatum est et stultitia. Et ideo diximus per stultam rem salvos fieri credentes. Nunc litteram exponamus. Vere per stultitiam Deus salvat credentes; quoniam Judæi quidem petunt signa, qui per miracula Deum cognoscere consueverunt. Et Græci mundanam quærent sapientiam, quia aliud non intelligunt. Nos autem stulti prædicamus rem stultam, scilicet Christum crucifixum: Judæis quidem scandalum, quia improprie eis quod regem suum crucifixerunt; Gentibus autem stultitiam, quia intelligere nesciunt qua ratione quem Deum dicimus, eundem mortuum fuisse dicamus. Judæis quidem et Græcis reprobatum est et stultitia; sed ipsis Judæis atque Græcis vocatis, id est a Deo electis, prædicamus Christum virtutem Dei, quod Deus majus miraculum operari non potuit quam per mortem destruere mortem. Prædicamus etiam Christum sapientiam Dei; quia major sapientia nequit inveniri quam per humilitatem superbiam et per debilitatem destruere fortitudinem. Vere Christus est sapientia Dei. Nam illud Dei quod est stultum secundum æstimationem hominum, sapientius est hominibus. Vel quia homines tantam sapientiam capere, vel tam sapienter operari nequeunt. Et vere Christus est virtus Dei. Nam illud Dei, quod est infirmum secundum carnales, hoc est fortius hominibus. Vel quia intelligere virtutem hanc nesciunt. Vel quia tanta fortitudine nihil facere queunt. Vel aliter superior littera jungitur ita: ideo mundus non cognovit Deum per sapientiam; quoniam Judæi petunt signa, et Græci sapientiam; nos vero prædicamus Christum crucifixum; Judæis quidem non signum sed scandalum; Græcis autem vel gentibus non sapientiam sed stultitiam. Et quia in cruce Christi nec virtutem nec sapientiam mundus intelligit: ideo Deum non cognovit. Et est ibi finis sententiæ. Sed licet reprobis Judæis atque Græcis Christi crux scandalum sit et stultitia,

tamen ipsis Judæis vocatis atque Græcis Christus est Dei virtus et Dei sapientia. Sequens littera non mutatur; probavit ex parte quod per stultitiam: nam per stultam rem prædicatam salvarentur credentes; probat nunc aliam partem scilicet, quod per stultos prædicatores salvaverit Deus credentes, dicens: Vere per stultitiam salvavit Deus credentes.

Videte enim vocationem, id est vocatores vestros per quos ad fidem vocati estis. Hoc, inquam, videte de eis; quia non multi sapientes, et cætera. *Sed quæ stulta sunt elegit Deus* in ministerio vocationis vestræ. Vel ita jungitur ad proximum. Vere illud Dei quod stultum et infirmum est, sapientius et fortius est hominibus. Nam modo videte vocatores vestros, invenietis eos stultos et infirmos. Et secundum hanc continuationem illud procedens, id est quod stultum et infirmum est Dei, sapientius et fortius est hominibus, respicit ad comprobandum prædicatores stultos fuisse; sicut in præcedenti voluit ad hoc ostendendum, quod res prædicata fuerit stulta. In sequenti etiam notatur effectus hujus stultitiæ et insipientiæ. *Videte, inquam, vocationem vestram*, id est per quos vocati estis fratres; quia in eis non sunt multi sapientes secundum carnem, id est carnalem sapientiam; non sunt multi potentes secundum carnem; non multi nobiles, secundum carnis generositatem. Dicunt sancti ideo Paulum dixisse, non multi, quia ipse fuit sæcularium litterarum perfectus, terrenarum opum dives, Romana parentela conspicuus. Vocatores utique vestri, nec sapientes nec nobiles, sed Deus elegit ea quæ stulta sunt mundi, id est quæ mundus stulta reputat, ut per hæc Deus stulta confundat, id est erubescere faciat sapientes mundi, videntes se non posse resistere argumentis suis stultis prædicatoribus Dei. *Elegit etiam Deus infirma mundi*: eos scilicet qui nullius potentiæ erant in mundo, ut per hæc infirma confundat fortia, id est potentes mundi erubescere faciat. *Et ignobilia mundi*, id est eos qui de genere suo non possent gloriari; *et contemptibilia*, id est eos, in quibus nec aliqua personarum reverentia; hæc elegit Deus, et (ut singula enumerem) *et ea quæ non sunt*, id est quæ nulla esse mundo videbantur, hæc elegit Deus, ut per ea quæ non sunt destrueret ea quæ sunt, id est quæ bona mundi esse videntur. Et hæc totum sic ideo fecit Deus, ut omnis caro non gloriatur, id est ut omni carni conveniat non gloriari in conspectu ejus, scilicet quia si prædicatores abjectionem sui considerarent: vel gentes eos conversæ intelligerent, nihil sibi, sed totum referendum esse gratiæ Dei. Vel ita: Ut ejus non sic obliquetur, non gloriatur omnis caro in conspectu ejus Dei, id est considerans virtutem Dei et infirmitatem suam; nec prædicator sibi nec subditi ascribant aliquid magistris, **¶** sed totum gratiæ Dei. Sed licet prædicatores stulti essent et infirmi, vos tamen nihil minus propter hoc habuistis: estis enim in Christo Jesu fideles facti. Et cum tanta infirmitas prædicatorum appareat, vos tamen nihil minus habetis; constat

A per hoc totum esse ex ipso Deo, et nihil ex merito doctorum.

Hic optime consideratur effectus stultitiæ et infirmitatis. Vos, inquam, estis in Christo Jesu, qui Christus factus est nobis sapientia a Deo, quia Deus per Christum instruens nos, effecit nos sapientes ministeriorum Dei; et ut sapientes efficeret, factus est nobis justitia, faciens nos vivere in justitia virtutum. Ut autem in justitia viveremus, factus est nobis sanctificatio. Sanctificavit enim nos remittendo peccata; et ut sanctificaret, factus est redemptio, id est dedit pretium sanguinis sui, quo nos redimeret, ut redemptos sanctificaret; sanctificatos in justitia virtutum confirmaret, et in justitia manentibus sapientiam daret. Hæc omnia factus est nobis, ut quicumque gloriatur, gloriatur non in se, vel in doctoribus, sed in Deo: ad quem modum scriptum est in Jeremia sic: *In hoc gloriatur qui gloriatur scire et nosse me, quia ego sum Dominus (Jer. ix, 24).*

CAPUT II.

« Et ego cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientiæ, annuntians vobis testimonium Christi. Non enim judicavi me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. Et ego in infirmitate et timore et tremore multo fui apud vos: et sermo meus et prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus et virtutis: ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam vero non hujus sæculi, neque principum hujus sæculi, qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est, quam prædestinavit Deus ante sæcula in gloriam nostram, quam nemo principum hujus sæculi cognovit; si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Sed sicut scriptum est: « Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt illum (Isai. LXIV, 4). » Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim scit hominum, quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita et quæ Dei sunt nemo cognovit, nisi Spiritus Dei. Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis, quæ et loquimur, non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina Spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, et non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autem judicat omnia et ipse a nemine judicatur, sicut scriptum est: « Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis instruat eum? (Isai. XL, 13;

(Sap. ix, 13; Rom. xi, 34.) › Nos autem sensum Christi habemus. ›

EXPOSITIO.

Dixi quod vocatores vestri stulti et contemptibiles fuerant : et quemadmodum illi, sic ego ipse cum venissem ad vos, o fratres, non veni per sublimitatem sermonis, id est, laborans artificiose loqui : et uti gloriosis verbis, cum utique propter insipientiam non dimisi ; aut non veni per sublimitatem sapientiæ, ut per mundanam sapientiam vobis prædicarem. Sunt enim quidam qui sublimes quidem sermones habent, nec tamen tantam sapientiam artis. Iterum quidam sciunt præcepta artis, non tamen satis habentes artificii locutionis. Ego, inquam, per sublimitatem sermonis aut sapientiæ non veni annuntians vobis Christum : et hoc per testimonium, quia quod de Christo dicebam, sic testificatum in prophetis ostendebam. Vere non in sublimitate sermonis aut sapientiæ prædicavi : **¶** non enim iudicavi me scire aliquid inter vos, cum utique multa scirem, nisi Christum Jesum, et hunc secundum stultitiam gentium et infirmitatem Judæorum crucifixum. Non enim prætulī me aliis prædicatoribus pro sapientia mundi quam habueram ; sed eandem stultitiam, id est crucem Christi prædicavi, quemadmodum illi : per sublimitatem sermonis et sapientiæ non veni, nec etiam per reverentiam personæ ; sed ego fui apud vos in infirmitate, id est in multa tribulatione, et propter hanc infirmitatem sui in timore Dei et tremore corporis. Et licet hæc omnia paterer, tamen sermo meus quem habebam in privatis, et prædicatio mea in publico habita non fuit in persuasibilibus verbis humanæ sapientiæ, id est non tantum studui apposite loqui ad persuadendum ; sed fuit prædicatio mea in ostensione spiritus, id est ut Spiritus sanctus comprobaretur loqui per me. Et in ostensione virtutis, id est miraculorum Dei : et ideo in spiritu et virtute Dei solum, ut fides vestra, quam vobis ministravi, non sit in sapientia hominum, sed constet in virtute Dei. Et licet nihil me iudicaverim scire apud vos, tamen nos sapientiam loquimur, sed inter perfectos, vobis autem quia imperfecti eratis, loqui non potui. Sed licet non loqueremur eam vobis, tamen habemus sapientiam, nec carnalem sed spiritualem, quæ longe dignior est carnali cui adheretis. Quod sic ait : Sapientiam quidem habemus, sed non eam quæ sit hujus sæculi, id est carnalium. Neque etiam eam quæ sit principum hujus sæculi, id est vel philosophorum, vel malignorum spirituum, qui principantur hominibus mundi, qui principes destruantur, et secundum doctrinam et secundum hoc quod propter falsam doctrinam damnantur. Sapientiam hujus sæculi non loquimur, sed loquimur sapientiam Dei, existentem in mysterio. Sapientiam Dei hic vocat illud consilium, quo Deus per incarnationem Filii humanum genus salvare disposuit. Sapientiam hanc loquimur latentem mysterio ; nec ita, ut quicumque possint eam animadvertere, ut mysterium baptismi et quædam alia, sed quæ abscondita est, et ne-

A mini nisi paucis per Spiritum sanctum revelata. Quam sapientiam Deus prædestinavit ante sæcula, id est Deus ab æterno sic futuram præordinavit, in gloriam nostram, id est omnium fidelium, ut omnes per hanc habeamus æternam gloriam. Vel ita in gloriam nostram, id est prædicatorum, qui ministramus hanc sapientiam. Conveniens quidem fuit, ut nos qui ministramus aliis, copiosius aliis de hac sapientia intelligeremus ; quia sapientiam nemo principum hujus sæculi, id est philosophorum vel dæmonum cognovit. Vere principes non cognoverunt : nam si cognovissent, nunquam crucifixissent, diaboli qui hoc posuerunt in cor Judæ, ut traderet eum, vel in corda Judæorum, ut crucifigerent Jesum. Nunquam utique crucifixissent, quem per hanc crucifixionem scirent esse Dominum gloriæ. Si cognovissent, non crucifixissent. Sed non cognoverunt, sicut scriptum est in Isaia. Hoc, inquam, scriptum est, quod oculus non vidit (Isai. LXIV, 4). Illud quod de littera Pauli est, et non Isaie sic dicentis : Oculis, id est sensualis homo, non per se vidit ; et auris, id est idem sensualis quod per se intelligere non potuit, ab alio docente non audivit ; nec etiam in cor, id est in ipsam rationem hominis, id est humaniter sapientis, ascendit ; quia si homo intelligeret, tunc utique quod non intelligens vile credit, ascenderet in eo, et magnum esse crederet. Hæc, inquam, nec vidit nec audivit quæ, id est quanta et quam digna Deus præparavit his qui diligunt eum. Vel illud quod nomen esse legatur sic. Scriptum est hic, quia illud quod oculus non vidit, et cætera : est illa quæ præparavit Deus diligentibus se. Et est satis bona relatio.

Diceret aliquis : Si in cor hominis hoc non ascendit, quomodo ergo tu nosti ? Ad hoc Paulus : Nemo quidem hujus sæculi cognovit ; sed nobis qui jam mundum exuimus, revelavit hoc Deus per Spiritum suum. Spiritus enim Dei docuit, in quo humana sapientia penitus deficit. Credendum est utique quod per Spiritum suum revelaverit nobis Deus : Nam Spiritus Dei scrutatur omnia, non quod ipse ignotum quid habeat, quare eum scrutari oporteat, sed quia aperit nobis omnia quæ maximo scrutinio sunt investiganda. Aperit etiam nobis profunda Dei, id est altiora et occultiora essentiae Dei, ut illud quomodo Trinitas in unitate, unitas in Trinitate maneat ; probat quod dixit a minori et a simili ita : Vere Spiritus Dei tantum scrutari potest ea quæ sunt Dei. Nam spiritus hominis tantum novit ea quæ in ipso homine sunt ; et si solus spiritus hominis novit ea quæ sunt ejus hominis, per simile et a majori constat, quod Spiritus Dei solus scrutetur ea quæ sunt Dei. Quod sic ait : Spiritus, inquam, scrutatur profunda Dei. Nam quis hominum scit ea quæ sunt hominis alterius, nisi spiritus ejusdem hominis qui est in ipso ? Nemo utique. Et quandoquidem nemo cognoscit quæ sunt hominis, nisi spiritus ejusdem ; ita simili ratione, et ea quæ Dei sunt, nemo cognovit nisi Spiritus Dei, qui nobis revelavit sapientiam Dei. Dixerat qui-

dem Deum revelasse sibi per Spiritum; sed nondum dixerat eos accepisse Spiritum illum, de quo subjungit: Nobis non tantum revelavit per Spiritum suum Deus, sed etiam nos accepimus spiritum non hujus mundi, sed Spiritum qui est ex Deo, ut per eum Spiritum sciamus mysteria Dei, quæ per gratiam donata sunt nobis a Deo, quæ etiam loquimur et manifestamus, non in doctis verbis humanæ sapientiæ hærendo; sed loquimur hæc in doctrina Spiritus, id est secundum quod dictat Spiritus sanctus, et docet nos. Nec quibuscumque loquimur hæc mysteria, sed tantum spiritualibus, nos dico comparantes, id est æquo examine trutinantes spiritualia spiritualibus; quia si spiritualem auditorem habemus, spiritualia ipsi damus; si carnalem, reticemus. Spiritualis spiritualia percipit; sed homo animalis qui sensualitate sola viget, ut aliud animal, non ratione, hic, inquam, non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Propterea non percipit, quia stultitia est illi, id est quia quod spiritus docet stultum reputat adhærens carnalitati; et quia stultitia est illi, ideo non potest intelligere quæ sunt Spiritus Dei. Animalis utique non potest intelligere, quia examinatur, id est comprobatur animalitas ejus, et de impietate sua vincitur spiritualiter, id est per spiritualia illa quæ ipsi conceduntur. Deus enim quibusdam dat quasdam gratias, sciens eos pro certo gratiæ non cooperaturos; sed hoc facit ut manifesta sit impiorum justa damnatio. Vel ita ut impersonale sit, examinatur. Animalis ideo homo non percipit ea quæ sunt spiritus; quia examinatur, id est fit examinatio et approbata cognitio eorum spiritualiter vivendo. Hi autem qui carnaliter vivant, intelligere nequeunt. Animalis non percipit; sed spiritualis judicat omnia, id est discernit eligendo bona, reprobando mala. Et ipse spiritualis judicatur a nemine animali. Carnalis enim nequit animadvertere causam, quare spiritualis hoc eligat, alterum rejiciat. Vere spiritualis non judicatur a carnali. Nam spiritualis habet sensum Christi, quem carnalis cognoscere nequit. Quod ita ait: Quis animalis cognovit sensum, id est sapientiam Domini, ut noverit dispositiones ejus. Aut quis instruat eum quid faciendum ipsi sit, quid non faciendum? Animalis utique sensum Domini non cognovit, sed nos per spiritum quem accepimus, habemus sensum Christi; et ideo a nemine carnali possumus judicari.

CAPUT III.

Et ego fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam parvulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis. Adhuc enim carnales estis. Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis? Cum enim quis dicat, Ego quidem sum Pauli; alius autem ego Apollo, nonne homines estis? Quid igitur est Apollo? Quid vero Paulus? Ministri ejus cui credidistis. Et unicuique sicut Dominus dedit. Ego plantavi, Apollo rigavit: sed Deus incremen-

tum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat, Deus. Qui autem plantat et qui rigat, unum sunt. Unusquisque autem propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem. Dei enim sumus adjutores; Dei agricultura estis; Dei ædificatio estis. Secundum gratiam Dei quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui; alius autem superædificat. Unusquisque autem videat quomodo superædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem superædificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, uniuscujusque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur: et uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Si cujus opus manserit quod superædificavit, mercedem accipiet. Si cujus opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem. Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos (II Cor. vi, 16). Nemo vos seducat. Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat ut sit sapiens. Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum. Scriptum est enim: Comprehendam sapientes in astutia eorum (Job. v, 13). Et iterum: Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt (Psal. xciii, 11). Nemo itaque glorietur in hominibus. Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors, sive præsentia, sive futura. Omnia enim vestra sunt: vos autem Christi; Christus autem Dei.

EXPOSITIO.

Licet fratres spirituales simus, sicut ostensum est, et spiritualia doceamus, tamen ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus locutus sum: et quia carnales eratis, dedi vobis tanquam parvulis in Christo, id est teneris in fide Christi lac potum. Per hæc significat dulcedinem doctrinæ; per potum, facilitatem. Dedi vobis lac, non escam, id est illam doctrinam in simplicitate vestra ruminare, quæ potius erat facilitate nutrienda, quam difficultate premenda. Ideo spiritualia non dedi, quia nondum capere poteratis, sed necdum quidem potestis, licet de novis doctoribus modo gloriemini. Vere nondum potestis. Nam adhuc carnales estis. Et vere carnales. Nam cum modo sit inter vos zelus, id est invidia animi, et contentio in verbis, nonne carnales estis? et nonne ambulatis secundum hominem, id est secundum carnalem doctrinam eorum hominum quos sequimini? Vere carnales estis et secundum hominem ambulatis; quia cum aliquis vestrum dicat: Ego quidem sum Pauli; alius autem dicat: Ego sum Apollo: nonne homines estis, id est nonne secundum hominem sapitis? Quia dicitis ego Pauli,

ego Apollo : igitur dicite mihi quid est Apollo, quid vero Paulus, et quid eos conferre vobis creditis? Hoc vere de eis sentire potestis, quia *ministri sunt ejus, cui vos credidistis*. Et nihil aliud sunt, nisi quod ex præcepto Dei ministrant vobis quæ Dei sunt, licet diverso modo. Quia *sicut Dominus dedit, unicuique nostrum, ad eum modum ego plantavi*, id est evangelizavi, et ad fidem vos traxi; *Apollo vero rigavit*, id est baptizavit, vos jam per me credentes; sed *Deus solus dedit incrementum bonorum per Spiritum suum*. Sequitur metaphoram plantatæ arboris, quam alius rigat, alius plantat, et [cui] Deus solus incrementum dat. Et quia solius Dei est incrementum dare, *itaque neque ille qui plantat est aliquid, quantum ad donum fidei, neque ille qui rigat, aliquid est in remittendis peccatis, sed Deus totum est qui solus dat incrementum fidei, et sequentis justitiæ*.

Diceret adversarius: Licet ministri sint Dei, tamen diversi sunt in meritis, et merita credo aliquid conferre mihi. Contra hoc Paulus: Licet alter dignior, alter minus, tamen **95** *qui plantat et qui rigat unum et indifferentes sunt in administrando, solummodo donum Dei dispensant, quod nec augeri potest, nec minui, bonis malive meritis eorum. Licet qui plantat et qui rigat indifferentes sint, in eo quod ministri sunt Christi, in eo tamen differunt, quod unusquisque accipiet propriam mercedem, mensuratam sibi secundum suum laborem, id est pro modo quo in opere Dei laboravit. Plus enim ei debetur, qui plus meretur. Et hoc bene ad intentionem. Ubi enim ostendit se magis aliis in fide Corinthiorum promereri, et de se gloriandum non esse subditis, dicit: Longe minus in his qui minus merentur gloriandum, et nihil penitus esse ostendit. Revertamur ad litteram. Vere secundum proprium laborem accipiet mercedem: nos enim in vobis Deum plus aliis adjuvimus, et ideo plus aliis remunerabimur, quod ita ait: Nos *sumus adiutores Dei, id est operarii; et si alios ministrando præceptis Domini adjuvimus Deum in vobis, ministrando fidem ejus sicut ipse nobis disposuit. Vere Deum adjuvimus in vobis. Nam vos estis agricultura Dei, id est cultus agri, a quibus jam eradicatæ sunt spinæ peccatorum. Estis, inquam, agricultura per ablationem malorum, et estis ædificatio Dei, per positionem virtutum, quia super fidem vestram Deus jam alias virtutes ædificavit. Et quod estis agricultura et ædificatio Dei, hoc est per me. Ego enim posui fundamentum, id est fidem super quam fundantur aliæ virtutes. Posui utique ut architectus, id est princeps tecti, quia et si alios coadjutores in vobis habui, ego tamen princeps ibi fui. Architectus dico sapiens, id est cum discretione singulis, quod capacitati eorum sufficere poterat, impertiens. Hoc autem feci secundum gratiam Dei: fundare enim vos in fide non possem, nisi operaretur mecum gratia Dei, ad quam habendam non præmisi meritum, sed quæ ex misericordia data est mihi. Ego quod ad me pertinuit, sanum fundamentum**

PATROL. CLIII.

posui; sed alius cujus est ædificare super hoc fundamentum, videat quid superædificet. Alius enim est qui ædificat super hoc fundamentum; quasi diceret Quod meum fuit fundamentum, posui; quod vestrum est, videte ut bene superædificetis. Ille superædificare dicitur, qui vel virtutes ædificat, vel si peccat, non ita tamen ut fundamentum destruat: quod destruitur per criminalia, nisi per aptam poenitentiam deleantur. Destruitur etiam per venialia, quæ non solum ex necessitate habemus, cum etiam justus septies cadat in die (*Prov. xxiv, 16*). Sed per ea venialia, quæ ex voluntate, et impoenitentes in eis consentiendo admittimus. Ego quidem provide posui fundamentum. *Videat autem unusquisque vestrum quomodo ædificet super hoc fundamentum: arbitrio enim vestro jam per acceptam gratiam confortato relinquitur hoc opus.*

Notandum est quod superædificare dicuntur hi solum, quorum culpæ non destruitur fundamentum. Qui enim destruit, potius dicenda est eversio peccati, quam superædificatio. Videndum utique est vobis de superædificatione, ne varietur. Nam de fundamento securos vos reddo, quia unum est. *Nemo enim potest fundare aliud fundamentum quod sit præter id quod positum est a me, quod fundamentum, id est fides, est Christus Jesus. Fides enim tua de Christo (juxta Augustinum) Christus est in corde tuo. Si quid enim aliud præter fidem ponitur, eversio fundamenti, non fundamentum est. Fundamentum quidem unum est, et aliud esse nequit, sed superædificationes sunt diversæ; quia alius aurum, aut argentum, alius fenum vel stipulam superædificat. Quod ita ait: Si quis autem superædificat supra hoc fundamentum, id est fidem, aurum, argentum, lapides pretiosos: per hæc tria, virtutes, sed discretæ intelliguntur. Vel ligna, fenum, stipulam, per hæc tria discreta mala, quæ tamen fundamentum non destruant, accipiuntur. Hæc autem omnia per ignem (sicut proxime subjunget) probabuntur. Per aurum perfecta justitia, ut eorum nihil penitus purgandum sit, qui utique per ignem transituri sunt; non ut ibi aliqua acerbitate detineantur, sed sicut purissimum aurum igni adhibitum, **96** non solum nullum patitur detrimentum, sed per hoc majori nitore fit splendidius, sic perfecti, ignis utique læsionem non sentiunt, sed probabiliore agilitate virtutum ab hoc igne facillime emergunt. Per argentum significantur justi, in quibus tamen aliqua levia purganda sunt; quia velut argentum in igne positum decoloratur: qui color arte artificis post ignem redditur; sic illi ignem quidem patientur, sed leviter, quia levia commiserunt. Per lapides pretiosos significantur justi, licet premantur aliquot venialibus; magis tamen adhæserunt justitiæ, et ideo patientur quidem in igne magis his prædictis; quemadmodum lapides pretiosi plus detrimenti per ignem sentiunt, quam argentum. Pluraliter ideo lapides dixit; quia in hoc gradu diversi crunt, et secundum diversitatem me-*

ritorum sentient. Per hæc tria, genus perfectorum : A per tria quæ sequuntur, signantur imperfecti. Per ligna accipiuntur hi qui in mundo quidem remanent. Uxores, filios et possessiones habent; quos pensare oportet, quæ uxoris sunt, et filiorum, et ideo plurimum laborare. Nec orationibus Ecclesia propter hoc quomodo deberent, possunt interesse. Hi tamen, quia non sic diligunt mundum, ut eum Deo præponant, salvabuntur quidem, sed tamen diu per ignem punientur; quemadmodum lignum longa materia est ignis, et multo spatio comburitur. Per fenum signantur illi, qui aliquandiu quidem affliguntur per ignem, sed velut fenum, quod cito in igne deficit, cito evadent. Per stipulam vero quæ propter ariditatem citius feno comburitur, signantur hi, quorum pœna compendiosa erit in transitu ignis.

Si quis autem ædificat hæc vel hæc, *opus uniuscujusque*, seu sit aurum, seu lignum, vel quodcumque aliud, *manifestum erit*. Et hoc probat. *Nam dies Domini declarabit* hoc opus. Diem Domini vocat ab hora dissolutionis uniuscujusque usque ad iudicium. Ex quo enim anima separatur a corpore, dies Domini est in eo, quia nihil jam operari potest præter voluntatem Dei; sed dum homo vivit dies hominis est, et non Dei; quia operatur homo quod sibi placet, bonum vel malum, ex libertate arbitrii. Vere dies Domini declarabit. *Nam in igne revelabitur*, id est palam fiet, opus ejus. Hunc ignem continuum dicit sicut diem. In morte enim hominis paratus est diabolus cum igne et tortoribus suis. Et si quid purgandum est, purgat per adhibitum ignem. Si vero nihil purgationis est opus (ut in beato Martino) ipsa evasio ignis revelat bonitatem sui operis, ut in eo quem torquet non fuisse aliquid sordis. Sed quia nondum plane potest hoc videri, in igne purgatorio singulis singulorum opera revelabuntur. Vere *opus cujusque revelabitur in igne*. Nam ignis ille probabit, quale sit opus uniuscujusque, seu sit aurum, seu lignum, vel quodcumque sit. Vere ignis probabit singulorum opus. Nam est et bonum opus et malum; bonum utique. *Si enim opus alicujus, quod ædificavit super fundamentum manserit illæsum*, hic utique *accipiet mercedem superædificati boni*. Malum opus probabit ignis. *Nam si opus alicujus arserit*, id est ardere posse inventum fuerit, ut lignum, fenum, stipula, hic utique *patiatur detrimentum et affligetur per violentiam ignis*. Sed licet patiatur detrimentum, *tamen ipse salvus erit*. Sic tamen dico salvum, quasi per ignem transiturum. Prius enim quod dulce committere fuit, puniri oportet per amaritudinem ignis.

Determinavit modo discretionones operum, quæ non destruunt fundamentum, dicens omnes salvandos, qui illud non destruunt: nunc subjungit de operibus his, quæ destruunt fundamentum, et thesaurizant æternum interitum, dicens: *Si quis non destruit fundamentum, salvabitur; si quis au-*

tem violaverit templum Dei, disperdetur. Sed ut compungat eos, præmittit interrogationem hanc, dicens: *An nescitis quia vos estis templum Dei; Deus autem sanctificat vos ut sitis sibi templum. Et ita dico templum, quod spiritus Dei* **97** *omni assiduitate habitat in vobis*. Si quis autem violaverit se templum Dei, destruendo fundamentum fidei, vel in se per criminalia, vel in auditoribus docendo falsa, illum utique disperdet Deus in æternum interitum. Et merito qui violat, disperdetur. *Nam templum Dei sanctum est, et violari non debet, quod templum vos estis. Et quia templum Dei estis: propterea videte ne aliquis pseudodoctorum seducat vos per falsam doctrinam, vel nemo nostrum seducat seipsum destruendo fundamentum fidei.* **B** *Nemo, inquam, seducat se; sed si quis manens inter vos videtur sibi esse sapiens in hoc sæculo, id est de sæculari scientia, fiat stultus, id est credat et confiteatur se esse stultum, ut sic mereatur esse vere sapiens: vere necesse est eum stultum fieri ut fiat sapiens. Nam sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum. Et vere stultitia est apud Deum. Nam scriptum est in Job de mundana sapientia sic loquente Deo: Sapientes mundi ego comprehendam, id est concludam in ipsa astutia eorum (Job v, 15), id est in eo in quo se magis astutos intelligunt, nec resistere poterunt. Et iterum de mundi sapientia scribitur in psalmo: Dominus novit cogitationes (Psal. xciii, 11) sapientium. Nostra translatio habet *hominum, id est humaniter sapientium. Hoc novit de illis quoniam vanæ sunt. Quandoquidem hominis sapientia probatur esse stultitia: itaque nemo vestrum ulterius gloriatur in hominibus, id est in his doctoribus, de quibus propter humanam sapientiam gloriari. Probat non esse gloriandum in his, tum quia servi eorum sunt, qui eis prædicant, etiam ipse idem. De re autem inferiori vel æquali gloriari non licet, sed solummodo de majori se; tum ideo, quia si de Paulo et Cepha non est gloriandum, multo minus de illis carnalibus, quos constat longe esse inferiores istis. Unde ait: Non est gloriandum vobis in hominibus: nam omnia vestra sunt, id est servituti vestræ deputata; sive etiam sit Paulus, sive Apollo, sive caput eorum Cephas, id est Petrus, sive mundus vester est: servit enim vobis; etsi ministrat necessaria, et si aspera quælibet ad meritum justitiæ vestræ inferat, sive vita vestra est. Nam ut de male actis pœniteamini, et post bene agendo promereamini, præsens vita conceditur vobis, sive mors vestra est. Utile enim est amplecti mortem pro Christo, si se ingesserit; sive præsentia, sive futura bona, vel mala. Vestra sunt vere hæc prædicta: nam omnia vestra sunt, vos autem solummodo Christi estis, in quo solo gloriari debetis. Christus autem est Dei, non quod Christus ab eo differat in substantia, sed quia per mediantem Christum reducimur ad Deum. Cephas, caput; Simon, obediens; Barjona, filius columbæ dicitur. Quia autem hoc nomen Cephas mutavit ei Deus, et vocavit Pe**

trum; inde consuetum est mutare nomina apostolorum.

CAPUT IV.

« Sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores ministeriorum [mysteriorum] Dei. Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur? Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicer, aut ab humano die. Sed neque meipsum judico. Nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum. Qui autem iudicat me, Dominus est. Itaque nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo. Hæc autem, fratres, transfiguravi in me, et Apollo, propter vos : ut in nobis discatis, ne supra quam scriptum est, unus adversus alterum [alium] inflatur pro alio. Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Jam saturati estis, jam divites facti estis. Sine nobis regnatis. Et utinam regnetis, ut et nos vobiscum regnemus. Puto enim quod Deus nos apostolos novissimos ostendit, tanquam morti destinatos; quia spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus. Nos stulti propter Christum, vos autem prudentes in Christo; nos infirmi, vos **¶** autem fortes; vos nobiles, nos autem ignobiles. Usque in hanc horam, et esurimus, et sitimus, et auri sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus, et laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur, et benedicimus; persecutionem patimur, et sustinemus; blasphemamur, et obsecramus : tanquam purgamenta huius mundi facti sumus omnium peripsema usque adhuc. Non ut confundam vos hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui. Rogo ergo vos, fratres, imitatores mei estote sicut et ego Christi. Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus et fidelis in Domino; qui vos commonefaciat vias meas, quæ sunt in Christo Jesu, sicut ubique in omni Ecclesia doceo. Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam. Veniam autem ad vos cito, si Dominus voluerit : et cognoscam non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem. Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute. Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis? »

EXPOSITIO.

Quia modo adeo se humiliaverat Paulus, dicens, et Apollo vestri sunt, ne propterea inflarentur Corinthii, dicit se esse magnæ dignitatis, quia ministros Christi, etc. Littera sic jungitur, licet præmiserim ego Paulus et Apollo vestri sumus : tamen sic nos existimet homo quicumque est inter Corinthios, ut ministros Christi, id est ut eos qui digni sunt

A ministrare Christum et fidem ejus subditis; existimet etiam nos ut dispensatores ministeriorum Dei. Dispensamus enim ecclesiastica officia, hunc presbyterum, alium diaconum consecrando. Vel dispensatores mysteriorum, id est secretorum Dei : scimus enim et loquimur fidelibus consilia Dei. Propterea dico, sic nos existimet homo; quia hic, id est in hac Ecclesia Corinthiorum jam, id est ante opportunum tempus iudicii. In hoc enim mundo quia occulta sunt opera, iudicare non licet. Vel hic, id est hac occasione qua dixi nos debere existimari ministros et dispensatores; propterea jam quæritur inter dispensatores, quis eorum inveniatur ut fidelis, id est perfectus; et ejus justitia conferat discretum aliquid baptizatis suis. Ut fidelis dictum est : sicut ibi, « habitu inventus ut homo (Phil. 11, 7). » Sed quidquid alii dispensatores sentiant, ego tamen hoc respondeo : Quia mihi pro minimo est et parvipendo, ut a vobis judicer, id est ut vos me condemnetis; aut ut judicer ab humano die, id est ab homine, qui etiam propter subtilitatem ingenii dies dicatur. Vos me nescitis iudicare, sed neque ego ipse judico, id est, reprehendo meipsum in aliquo; ideo quia nihil conscius sum mihi, et sicut scientia mea non invenit quid iudicet; multo minus vos qui occulta conscientia scrutari non potestis. Sed licet conscientia mea nullius accuset me; tamen non in hoc justificatus sum, quia fortasse quædam æstimo bona, quæ de radice mala pullulant. Nec homo, nec ipsa conscientia mea iudicare me potest; sed ille qui iudicat, id est, qui iudicandi me potestatem habet, Dominus est, et præter eum nemo hoc potest. Et quando quidem Deus solus iudicare potest, homo vero non, quia nec seipsum satis intelligit. Itaque nolite iudicare me, vel alium ante tempus, id est, nunc cum adhuc occulta latent, quoadusque veniat Dominus ad iudicium : qui utique veniet, et illuminabit, id est palam faciet, abscondita tenebrarum, id est peccatorum, quia inter peccata quædam latent absconsa. Qui etiam manifestabit consilia cordium, id est opera bona, quæ ex consilio et deliberatione recti cordis facta sunt, et tunc in adventu illo unicuique qui ex consilio cordis recto egit, erit laus a Domino.

D Quod supra ait Corinthios dicere : Ego sum Pauli, ego sum Apollo, exponit hic quomodo figurative hoc dixerit, significando illos de quibus gloriabantur per nomen suum, et per Apollo quod utique fecit in exemplum humilitatis. Unde sic ait : Quod supra posui vos dicere, ego sum Apollo, ¶ ego Pauli, non ideo sic feci quod de nobis gloriaremini; sed, o fratres, ego transfiguravi, id est transtuli, hæc in me, figurative loquens, dum nomina nostra illis pseudo attribuebam. Hæc utique transfiguravi in me et in Apollo, et hoc propter vos insinuandos, ut vos discatis in nobis, ne unus inflatur adversus alterum pro se facto alio, id est digniori quam alter sit per meritum sui baptizatoris. Vel pro alio, id est pro justiori doctore quem habuit.

Ne inflemini dico, agentes quod supra. Scriptum est superius, ut qui gloriatur, non in merito hominis, sed in Domino gloriatur; non debes inflari adversus alterum: quis enim est qui te discernit ab alio, sciens merita singulorum? Stultus utique est, qui te discernere praesumit. Iterum non debes inflari; quia *quid habes* tu ab illo doctore de quo gloriaris quod non accepisti a me? Magis utique a me accepisti, quia fidem, quam ab illo. Iterum non debes inflari; quia *si accepisti* a me, *quid de alio gloriaris quasi non acceperis* a me quod ab illo? magis utique a me. Vel aliter: Noli inflari, quia quis est qui te discernit a massa perditorum in Adam, ut faciat te vas in honorem nisi Deus solus? Nemo utique, iterum ne inferis; quia quid habes tu boni ab aliquo, quod non accepisti a Deo? Deus totius boni est largitor. Iterum non debes inflari; quia si tu accepisti aliquid a Deo, quid gloriaris inde, ascribens hoc merito hominis, quasi non acceperis illud a Deo? Dico ne gloriemini, sed male dico; quia vos merito debetis gloriari: *jam enim estis saturati*, id est satis habetis bona in vobis; *jam etiam facti estis divites*, habentes quod dividatis singulis; *etiam regnatis*, id est vos ipsos bene regitis sine nobis. Haec omnia ironice, sed amodo serio. *Regnatis* dico (*et utinam in veritate regnatis*). Hoc enim cuperem, ut regimine nostro non indigeretis; ita regnetis ut et nos regnemus vobiscum, id est ut vos in regno illo dignitate vitae praecederetis. Mallem certe vos praere, et me sequi, quam converso; quia de me certior sum quam de vobis. Iterum ironice: Vos utique regnatis, nos minime; quia *puto quod* vos equidem putatis: hoc scilicet quod *Deus ostendit nos novissimos*, id est deteriores et nullius dignitatis apostolos. Nos dico *tanquam destinatos morti*, id est quia adeo affligimur pro Christo, ut solummodo ad mortem nati videamur: propterea vobis in mundo Arentibus, contemptui sumus. Ideo etiam quia *spectaculum facti sumus huic mundo*: conveniunt enim omnes ad oppressionem nostri, et mala nostra luctus est eorum. Huic mundo dico: nam et angelis malis, qui gaudent de afflictione nostri, et hominibus. Et ideo nos reputamur stulti; sed hanc stultitiam bonum esset imitari; quia *propter Christum vos stulti, vos autem prudentes in Christo*: quod utique nec estis, nec esse debetis. *Nos infirmi* et inbecilles mundo, *vos autem fortes* et de potentia mundi gloriantes. *Vos nobiles, nos autem ignobiles*. Vel aliter, ut sine ironia legatur: Vellem nos regnare vobiscum. Nam certus sum quod revera regnabimus: *puto enim, et hoc utique confido* quod Deus ostendit nos novissimos apostolos, id est similes novissimis, id est Enoch et Eliae; quia tanta patimur modo in principio Ecclesiae, quanta illi passuri sunt ab Antichristo in fine. Unde idem Paulus ait: « Nos sumus in quos fines saeculorum devenerunt (I Cor. x, 11). » Quare etiam Nero dictus est Antichristus, quia quemadmodum iste Enoch et Eliam, sic ille Petrum et Paulum interfecit. Vere

novissimi sumus: nam destinati morti; nam spectaculum mundo. Et caetera similiter exponantur, sed ironice. Nos stulti, vos prudentes; vos fortes, nos debiles; hic eadem ironia. Nec solum praemissa mala patimur, sed a principio praedicationis nostrae usque in hanc horam, et esurimus et sitimus; et nudi sumus, et colaphis caedimur, et instabiles sumus, de loco ad locum fugati; et laboramus operantes manibus nostris, unde victum habeamus. *Maledicimur* ab impiis, et nos *benedicimus* illos. *Patimur persecutionem*, 100 et *sustinemus* alacriter. *Blasphemamur, et obsecramus* impios, ne blasphement, vel Deum, ut ignoscat blasphemantibus. Et adeo saeviunt in nos, quod *facti sumus tanquam purgamenta hujus mundi*. Videtur enim illis quod mundus de nobis polluat, et per interitum nostrum purgetur. Facti sumus utique *peripsema*, id est purgatio omnium; quia jam omnes purgarentur si non essemus, sed de nobis polluunt. *Peripsema* dicitur *purgamentum pomi*, vel *spuma ferri* secundum Ambrosium; tales facti sumus a principio mundi usque adhuc.

Quia aspere locutus fuerat Corinthiis, incipit eis iterum blandiri, dicens: Licet ironice dixerim vos prudentes, fortes et nobiles, tamen non scribo haec ut confundam vos, et erubescere faciam; sed moneo vos, nunc blande, nunc aspere, ut meos *charissimos filios*. Vere filios, nam si habeatis decem millia *paedagogorum*, id est magistrorum (etiam fidelium in Christo), tamen non habetis multos patres, secundum fidem: vere non multos, nam me solum. *Ego enim genui vos in Christo Jesu, per Evangelium meum*. Et quando quidem ego pater, vos filii. Ergo rogo vos, fratres, estote mei imitatores, ut filii patris. Ideo enim quia filii estis, et ut imitatores sitis: *misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus et fidelis in Domino*, et huic acquiescite. Misi ideo ut sit qui vos *commonefaciat vias meas*, ut sicut ego, sic et vos, in omni justitia ambuletis: quae viae sunt insistendae, quia sunt in Christo Jesu, et omnis Ecclesia sequitur eas. Quod ita ait: Sicut ego doceo ubique, nec passim in agris, sed in omni Ecclesia. Per hunc Timotheum dicitur Apostolus misisse hanc Epistolam Corinthiis: locutus est superius de baptizatoribus illis, et satis probavit non unum praefendum esse alteri. Causatus est etiam illos de mundana sapientia, quod nimiae laudis esset apud illos, et de contempta suo; nunc autem transit ad illud, de fornicatore quodam, qui novercam suam duxerat uxorem: quem ipsi nec a communionem Ecclesiae sejunxerant, nec de peccato fratris condoluerant, sed potius inflabantur inde dicentes: Quod si a bono baptizatus esset, nunquam in tantam peccati foveam rueret, quemadmodum apparerat, in quibus ne similiter peccarent, operabatur justitia baptizatoris. Littera sic jungitur: Ego sollicitus de vobis ut pater de filiis, mitto ad vos Timotheum; sed *quidam de vobis sunt inflati*; et fortasse propter superbiam suam non eum audituri, ideo de superbia hic tangit eos, ut in omni humi-

litate inveniatis eos obedisse Timotheo. Inflatique utique estis : sic *tanquam ego non sim venturus ad vos*, nec adventum meum reveremini, quem utique vereri vos oportet, nisi vos ipsos correxeritis. Fortasse creditis me non venturum, quia modo mitto Timotheum; sed scitote quia *cito veniam ad vos* : quod tamen juris non est, et ideo determino, *si Dominus voluerit*, cujus voluntati contraire non licet. Veniam utique et tunc *cognoscam*, id est approbabo juxta illud : « Novit Dominus qui sunt ejus (II Tim. II, 19). » Cognoscam utique non sermonem eorum, id est non curialitatem et artificium sermonis, cui adhærent hi qui per hujusmodi sermonem *inflati sunt*; sed cognoscam et laudabo in vobis *virtutem*, id est humilitatem, patientiam, etc. Hæc enim laudari debent, non sublimitas sermonis : ideo cognoscam virtutem et non sermonem; quoniam non in sermone hujus mundi est, id est acquiritur regnum Dei, sed in virtute integræ fidei et boni operis. Et quod duo vobis proposui sermonem, quem reprobo; virtutem, quam approbo : *Quid vultis*, id est quid horum eligitis? *veniam ad vos in virga*, id est in asperitate correctionis; *an veniam ad vos in charitate*, id est in lenitate? Et adeo quod in spiritu mansuetudinis, id est quasi assuetus manui et gaudens deservire vobis? Si in sermone invenero, veniam in virga; si in virtute, veniam in spiritu charitatis. Videtur ubi ait, *in virga an in charitate*, per hoc innuere, quasi correctio non sit ex charitate, si aspera est; quod utique falsum est : **101** sed dicit hoc secundum infirmitatem eorum, qui totum judicabant esse ex ira, quod voluntati carnis contraibat.

CAPUT V.

« Omnino auditur inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat. Et vos inflati estis : et non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit. Ego quidem absens corpore (Coloss. II, 5), præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis et meo spiritu, cum virtute Domini Jesu, tradere hujusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi. Non est bona gloriatio vestra. » Nec scitis, quia modicum fermentum totam massam corrumpit? (Galat. V, 9.) Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azyymi. Etenim pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiae, sed in azyymis sinceritatis et veritatis. Scripsi vobis in epistola : Ne commisceamini fornicariis; non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus; alioquin debuistis de hoc mundo exiisse. Nunc autem scripsi vobis non commisceri. Sed is qui [si quis] frater nominatur inter vos, est fornicator, aut avarus, aut

idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax : cum hujusmodi nec cibum sumere. Quid enim mihi est [non habet est] de his qui foris sunt judicare? Nonne de his qui intus sunt vos judicatis? Nam eos qui foris sunt Deus judicabit. Auctore certe malum ex vobis ipsis. »

EXPOSITIO.

Utique veniendum est ad vos in virga, quoniam auditur inter vos esse fornicatio. Auditur utique omnino, id est secundum infamiam omnium : de quo, quia omnes infamant vos (fama etiam hoc attulit ad me) non est expectandus accusator. Nec quæ patienda sit, sed talis fornicatio, qualis nec auditur inter gentes, id est inter gentiles primæ genturæ adhuc adhærentes. Auditur ita ut aliquis de vobis habeat uxorem patris sui, id est novæcam suam duxerit uxorem. Dicerent illi : Quid ad nos? Multum ait Paulus; quia enim frater peccavit, ros inde inflati estis superbie, quasi melius illo per baptismum justificati; quia non similiter corruistis. Nec solum inflati, sed etiam nec habuistis luctum condolendo casui fratris, magis, id est quod eligendum esset vobis non inflari. Nec hoc curæ habuistis, ut tollatur de medio vestrum, id est ut a communionem Ecclesiæ separatis eum, qui hoc opus fecit : qui uxorem patris sibi illicite usurpavit vos præsentem non tulistis eum de medio vestrum, sed ego absens utique corpore, præsens autem spiritu, id est auctoritate apostolica (dicunt etiam sancti, quod Spiritus sanctus nota fecerat ei etiam absentium facta); præsens utique spiritu jam judicavi, id est condemnavi eum, ut si præsens fierem corpore : eum dico qui sic operatus est cum uxore patris judicavi utique : et hoc sciatis me fecisse in nomine Domini nostri Jesu Christi, ne dicatis quod repulsio ejus detrimentum sit Ecclesiæ Christi, qui potius in hoc honoratur, quam Ecclesia ejus minoretur, quæ utique veneno hujus mali inficeretur, si non hic repellatur. Judicavi utique vobis congregatis tradere hunc Satanæ. Vel illud, in nomine Domini, ad sequentem litteram respicit, sic : Hoc, inquam, de eo judicavi, ut vobis congregatis in nomine Domini Jesu Christi, et præsentem meo Spiritu, id est auctoritate mea vobis cooperante

Quid inde diceret impius, si spiritus tuus nobiscum sit? multum utique, ait Paulus. Nam Spiritu meo dico manente cum virtute Domini Jesu; quia virtus Dei mihi, et per me vobis cooperabitur. Judicavi, inquam, oportere vos tradere eum qui hujusmodi est, Satanæ. Tradere Satanæ dicit excommunicare. Quemalmodum enim diabolus omne jus habet in hominem priusquam per fidem justificetur; sic postquam pro culpa a **102** sacramentis Ecclesiæ, quibus armis contra Satanam muniti sumus, separatur, exinde sub jugo Satanæ religatur; quia nec per se resistere potest, nec fortasse vult, et ab auxilio Dei penitus destituitur. Tradere dico Satanæ in interitum carnis, id est ad hoc, ut caro ejus, quæ in peccato jucundata est, sensim intereat afflictione

morborem. Diabolus enim postquam videt hominem sine Deo, debilitatum, libere aggreditur eum, et per varios morbos vexat carnem ejus. Quod ideo Deus patitur, ut homo videns se, postquam a Deo recessit, per tot morbos angustiatum, confiteatur peccatum, et poenitendo revertatur ad Deum, *ut spiritus ejus salvus sit*. Vel ita: Tradere Satanæ in interitum; quia postquam non protegitur sacramentis Ecclesiæ, de malo quotidie præcipitatur in pejus: qui interitus animæ est, carnis, id est per carnem cui consentit male suadenti. Nec ideo tradere ut perpetuo pereat, sed ut, dum mole peccatorum premitur, condolens de peccatis poeniteat, et sic spiritus ejus salvus sit *in die*, id est in illuminatione Domini nostri Jesu Christi. Tunc enim Christus illuminat eum, cum poenitendi desiderio fervescit. Quod utique videndum est Ecclesiæ prælati, ut ea intentione reos excommunicent qua Paulus, scilicet, ut spiritus eorum salventur. Quandoquidem luctum non habuistis, nec eum de medio vestrum tulistis, inde apparet quod gloriatio vestra non est bona. Malum est enim eum de justitia gloriari, qui et salutem proximi negligit, et se morbo ejus inficit. Vere non bene gloriamini, quia an *nescitis vos quod modicum frumentum* si fuerit acidum *totam* pastæ *massam* corrumpit factam acidam? Sic et iste (modicum quid secundum numerum Ecclesiæ) corrumpit totam Ecclesiam, factam ream ex cohabitatione hujus cui participavit. Quandoquidem fermentum hoc Ecclesiæ *massam* corrumpit, ergo auferendo hunc et omne malum de medio vestrum, *expurgate fermentum*, id est inflationem vestram. Et si quod aliud scilicet peccatum est expellendum. *Fermentum* dico *vetus*. Nisi enim vos purgaveritis, estis membra veteris hominis. Expurgate itaque, *ut sitis conspersio*. Farina per aquam conglutinata sine fermento dicitur *conspersio*. Humanitas autem nostra quæ per se sterilis est et arida, per farinam siccam accipitur, quæ rore Spiritus sancti in baptismo conglutinatur, ut ariditate depulsa, fructum faciat; quemadmodum farina per aquam copulatur, ut utilitatem habeat. *Sitis*, inquam, *conspersio novæ*, id est facti membra novi Adæ, scilicet Christi qui vos per Spiritum sanctum renovavit. Nunc estote nova conspersio *sicut* prius in baptismo *fuitis azymi*, id est sine fermento totius peccati. Bonum est enim sic vos modo per poenitentiam (quæ est alter baptismus) purgari, sicut prius per baptismum purgati fuisistis. Azymus Græce, *sine fermento* dicitur Latine. Zymus est fermentum a sine, ut ibi acephali, id est *sine capite*. Vos utique expurgare debetis: *etenim Christus immolatus est in ara crucis*: quod Christus est nostrum pascha, id est noster transitus de morte ad vitam, de corruptione ad incorruptionem; per quem nunc tandem nos purgare possumus, qui prius sub jugo diaboli vincti, non poteramus.

Hic mittit nos ad historiam ubi filii Israel, ut a plaga Ægypti liberarentur, sanguine immolati agni postes linire jubentur (*Exod. xv, 7*): post ejus

agni immolationem de Ægyptiaca servitute liberati, transeunt ad terram repromissionis. Hoc enim festum immolationis agni paschæ dicitur apud eos; pascha apud Græcos, transitus apud nos. Ille utique agnus verum Agnum in quo macula non fuit, Christum significavit, per cujus sanguinem effusum liniuntur mentes nostræ, et sic liberamur a plaga percipientis angeli; ad esum cujus agni quotidie convenit Ecclesia, per hoc transitura ad veritatem rei, qua nunc utitur sub specie panis et vini, quorum licet species maneat, credimus tamen revera transire in veram substantiam corporis et sanguinis Christi: per hæc transituri in æternitatem. *Epulemur* dico *non manentes* **103** *in veteri fermento, sed neque in fermento malitiæ* in nobismetipsis habitæ; *nec in fermento nequitia*, ut ne quid agamus contra proximum, *sed manentes in azymis*, id est in humilitate, *sinceritatis*, id est puritatis conservatæ in nobis, et veritatis ne fraudemus proximum. Paulus jam ante de vitanda fornicatione scripserat Corinthiis; sed dicta ejus, male interpretantes, existimabant quod de gentibus vitandis, cum fornicarentur, præciperet. Nunc autem per hoc quod jam de hoc crimine scripserat illis, eos reprehendit, et quomodo scripturam quam miserat intelligere deberent, insinuat, dicens: Jure utique arguo vos de hoc, quod non tulistis fornicatorem illum de medio vestrum. Ego enim *scripsi vobis* in Epistola jam missa, quod *non commisceamini fornicariis*, non utique præcipiens hoc de fornicariis hujus mundi, id est de gentibus qui non Deum sed mundum sequuntur. Scripsi etiam vobis ne commisceamini *aut avaris, aut rapacibus, aut serviens idolis*, id est his qui vel ad culturam idoli redeunt, vel qui idolis immolata sub veneratione idoli comedunt. Vere non de fornicariis gentilium hoc prohibui: *alioquin enim*, id est si aliter agens, de gentilibus vitandis hoc præceptum darem; jam si obedire velletis, *debueratis exire de hoc mundo*, id est melius esset vobis mori negligendo quæcunque mundus habet, quam propter timorem aliter agentes communicetis fornicariis: olim scripsi, male intellexistis, sed nunc determino vobis quod scripsi non debere vos commisceri cum ejusmodi. Quod sic intelligendum est: *Si is qui frater est in fide, nominatur fornicator, aut avarus, aut serviens idolis cultu, vel comedendo idolothytum sub veneratione, aut maledicus, aut ebriosus*, id est consuetus detractioni et ebrietati, *aut rapax* nominatur cum illo qui est *ejusmodi*, ut omnem communionem excludam: quod levius videtur prohibeo scilicet *nec cibum sumere*. Notat beatus Augustinus in eo ubi ait: si nominatur et non dixit si est, hoc intellexisse Apostolum; quia si frater est criminis reus, et latet culpa ejus, non debet excommunicari. De incertis enim non est habendum iudicium, sed de crimine quod manifestatum et comprobatum est; et ideo dixit *nominatur*. De hoc utique non judicandus est reus. Vere de fratribus debemus judicare: nam

quid mihi, id est quid ad me pertinet et ad Ecclesiam de his qui foris sunt, id est, de gentilibus judicare? nihil utique. Et quod de his qui extra Ecclesiam sunt judicare non licet, *nonne vos judicatis*, id est judicare debetis, *de his qui intus sunt*, in Ecclesia. Vere de his qui intus sunt, judicatis tantum. *Nam eos qui foris sunt*, id est gentiles, *Deus judicabit*, et ad vos nihil pertinet de illis. Quandoquidem de fidelibus judicandum est vobis: igitur *auferite malum fornicatoris fratris ex vobis*, quod nisi auferatis: jam *ipsis*, id est, jam culpa ejusdem criminis vos contaminatis.

CAPUT VI.

« Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos, et non apud sanctos? An nescitis, quoniam sancti de hoc mundo judicabunt? Et si in vobis judicabitur mundus, indigni estis qui de minimis judicetis. Nescitis quoniam angelos judicabimus, quanto magis secularia? Sæcularia igitur judicia si habueritis, contemptibiles [contendibiles] qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum. Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum? sed frater cum fratre judicio contendit: et hoc apud infideles? Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos magis injuriam facitis et fraudatis, et hoc fratribus. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Et hæc quidem [aliquando] fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in spiritu Dei nostri. Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri et venter escis: Deus autem et hunc et hanc destruet. Corpus autem non fornicationi, sed Domino, et Dominus corpori. Deus vero et Dominum suscitavit et nos suscitabit per virtutem suam. Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis quoniam qui adhæret meretrici unum corpus efficitur? Erunt enim (inquit) duo in carne una (Gen. II, 24: Ephes. V, 31; Matth. XIX, 5). » Qui autem adhæret Deo, unus spiritus est. Fugite fornicationem. Omne enim peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. An nescitis quoniam membra vestra templum sunt (II Cor. VI, 16). » Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri? Empti enim estis pretio magno (I Petr. I, 18), » glorificate et portate Deum in corpore vestro. »

EXPOSITIO.

Hac occasione; quia de judiciis inco-pit, transit, ut mala ex judiciis provenientia corrigat in Corinthiis. Si quis enim eorum auferret quidquam alteri, non ille patienter hoc tolerabat, sed impatiens fratrem ad causam compellebat, nec coram ecclesiasticis judicibus, sed spretis illis, coram sæcularibus fraudem etiam faciebat fratri, dando munus iudici ad oppressionem fratris. Littera sic jungitur: Judicare quidem vobis licet de fratribus, sed non eo modo quo intemperanter audetis apud iniquos. Vel ita: Auferre malum ex vobis, bonum est. Sed quare audet aliquis vestrum. Ubi ait, *audet*, notat esse peccatum hujusmodi ausum. Cur, inquam, audet aliquis vestrum *habens negotium*, id est querelam de sæcularibus rebus *adversus alterum fratrem*, *judicare*, id est inire judicium cum fratre, *apud iniquos judices*, id est sæculares, *et non apud sanctos*, id est fideles Ecclesiæ judices?

Dicerent illi: Timemus inquietare sanctos ab orationibus suis. Non utique (ait Paulus), quia *an nescitis vos, quod sancti in futuro judicio judicabunt de hoc mundo? Et si in vobis*, id est in comparatione vestri *judicabitur hic mundus* in ultimo judicio, *an estis indigni qui hic judicetis de minimis* ad comparationem futurorum, scilicet de temporalibus Ecclesiæ rebus? Et sicut homines, sic etiam dæmones in similitudine nostra judicabuntur; quia *an nescitis vos, quia apostatas angelos judicabimus*, comparatione vestri. Quod si angelos, *quanto magis secularia licet judicare?* Homines judicabuntur mali in comparatione bonorum, quia cum ejusdem conditionis fuerint, nec idem cum bonis operati sint, hæc sola comparatio sententia damnationis eorum est.

Dæmones duplici modo in similitudine justorum damnabuntur, tum quia firmiores naturæ quam homo creati sunt, nec in bono perstiterunt: tum quia semper invident justis, nec eos superare queunt. Pro hujus pugnæ victoria justus damnabunt malos angelos. Nunc iterum ironice reprehendit eos de hoc, quod insipientes constituebant judices: quia de re fiebat, ut causæ Ecclesiarum transferrentur ad sæculares. Quandoquidem (sicut probatum est) Ecclesia judicare debet inter fratres: igitur *si habueritis secularia judicia*, id est lites inter vos pro temporalibus rebus. Per illud notat melius esse, si non haberent hujusmodi judicia. Si, inquam, habueritis hæc judicia, *constituite illos ad judicandum*, id est præfite vobis illos in judices, qui sunt *contemptibiles*, id est insipientiores, *in Ecclesia*. Et hoc ironice dicit, quia sic eos facere sciebat. Et hoc quod dico, *contemptibiles constituite ad judicandum*, hoc dico ad vestram verecundiam, non præcipiendo ut faciatis sed memorando quod facitis, ut verecundiam habeatis. Nam cum ita facitis *an sic*, id est, adeo insipientes facti estis; *quod non est inter vos quisquam sapiens 105 qui possit judicare inter fratrem et fratrem?* sed quia adeo omnes desipuistis: ideo *frater contendit cum fratre, judicio*, id est, per causam. Nec

malum contentionis sufficit : sed etiam hoc fit *apud infideles* iudices, penuria ecclesiasticorum iudicum. Quo quidem ex iudicio hoc malum evenit : quod contenditis vicissim, et jura Ecclesiae ad infideles refertis. Jam certe propterea omnino, id est, sicut omnibus patet, *delictum est in vobis*. De hoc quod iudicia habetis inter vos. Melius enim esset non reclamare sua, quam ex reclamazione tot mala provenire Ecclesiae. Et quia delictum est inter vos fieri iudicia, *quare non magis accipitis*, id est, sine reclamazione toleratis, *injuriam* ejus qui vestra tollit aperte? Et *quare non magis patimini fraudem*, id est occultum damnum fratris circumventionem factum, quam de reclamazione vestra sic vilescat Ecclesia? Bonum esset vos pati injuriam a fratre illatam, quia non solum non patimini, *sed etiam vos facitis* ei injuriam, re auferendo sua. Et etiam *fraudatis*, id est, occulte iudicem praeventis munere vestro ad oppositionem [oppressionem] fratris : et hoc totum facitis non extraneis, *sed fratribus*, quos supportare deberetis. Et hoc facientes fratribus inique agitis. Sed *an nescitis vos, quia iniqui non possidebunt regnum Dei?* Propterea ne a regno Dei alienis sitis, nolite errare fraudando et injuriando fratribus. Vere iniqui non possidebunt : *nam neque fornicarii, neque qui serviunt idolis, neque adulteri, neque molles qui patiuntur, neque concubitores masculorum qui agunt, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt.*

Ne modo Corinthii detererentur his, et desperarent : quia fortasse ad haec post baptismum redierant, consolatur eos Paulus blandiendo eis ; unde ait : Nolite terri praemissis : *vos quidem et haec fecistis* quae praemisi ; *sed abluti estis* ab his in baptismo, *sed etiam sanctificati estis*, id est confirmati donis sancti Spiritus, *sed estis justificati* possessione virtutum in nomine Domini nostri, id est Patris : et in nomine Jesu Christi, et in Spiritu Dei nostri, qui ab utroque procedit, quae nobis commemorata sunt in baptismo. Quia dixerat superius : *Quare non magis injuriam accipitis*, dicerent illi : Nonne licet nobis repetere nostra? determinat Paulus : quia quaedam sunt, quae sic licent, ut melius prosint dimissa, et haec sunt res temporales. Quaedam sunt quae sic licent, ut iudicium eorum dimitti non debeat, et haec sunt criminalia, quae animam occidunt. Littera sic jungitur : Licet dixerim accipite injuriam magis quam reclamatis, scio tamen quod *mihi* et unicuique vestrum *licent* haec omnia, id est repetere sua, causam inire cum fratre, etc. ; *sed quamvis liceant*, tamen *haec omnia non expediunt*, id est non expeditos ad bona nos faciunt, imo impeditos. Idem iterum nunc subdit aliam causam : *Omnia mihi licent, sed tamen ego propterea non redigar sub potestatem ullius iudicis, aut alicujus rei ut magis charam habeam illam, quam pacem fratris.* Vel ita : Ego non redigar sub potestatem ullius iudicis, ut praemio, vel aliquo obsequio praeveniam eum ad oppressio-

nem fratris. Nec solum haec licita dimittenda sunt, sed etiam necessaria corporibus, pro quibus similiter non debet frater inquietari, ut pro *esca*, quae utique paratur *ventri, et venter sustentatur escis*. Sed licet adeo necessaria sit, tamen non est litigandum pro hac : quia *Deus et hunc ventrem et has escas destruet*. Pro his temporalibus, quia cito transeunt, nec damnant animam non repetita, ne curetis habere iudicium, sed fornicationem illam non patimini indemnata. Quod sic jungitur. *Esca debetur ventri, sed corpus non debetur fornicationi; sed Domino servire debet per omnia : et Dominus debetur corpori ibi servienti : quia cum per se nudum sit, vestit eum Deus ornamento virtutum si servierit Domino.* Vere Dominus bene faciet corpori : nam *Dominus suscitabit nos* in incorruptionem : sed hujus rei probationem praemittit dicens. Vere Deus suscitabit nos : *nam ipse suscitavit jam 106 Dominum Jesum*, in quo carnem nostram suscitavit : et hoc in nobis perficiet. Et si quaeris quomodo suscitet? scito quia *per virtutem suam*. Hoc dicit ad comprehendendum Corinthios, qui de resurrectione dubitabant : quod in sequentibus declarabitur. Dixit causam quare corpus debeatur Deo : subdit causam quare non debeatur fornicationi, dicens : Corpus non est subdendum fornicationi : quia *an nescitis vos quoniam non solum animae, sed etiam corpora vestra membra Christi sunt?* Anima membrum est Christi, quia per rationem figit oculos interiores in admirationem Dei. Corpus membrum est Christi : dum per manum ministrat pauperi, pedibus visitat infirmum, etc. Et quando quidem membra Christi sumus : *ergo tollens membra Christi, faciam ea membra meretricis?* Absit hoc. Possunt utique fieri membra meretricis : quia *an nescitis vos quod qui adhæret meretrici, efficitur unum corpus cum illa?* Duobus modis adhærens meretrici corpus ejus efficitur : uno per illam commistionem carnis, per quam in quamdam unitatem astringuntur ; altero sit participatione peccati. Quod per conjunctionem carnis unum corpus efficiantur probat, quia de hoc magis ambigebatur, vere unum corpus efficiuntur : nam Moyses dicit in Genesi : « Erunt duo in carne una (Gen. II, 24). » Hoc tamen de legitimo matrimonio dixit : sed eadem conjunctio et identitas carnis fit in copula adulterii, sicut in matrimonio. Qui adhæret meretrici fit unum corpus cum illa, *sed qui adhæret Domino, unus spiritus est*, id est unitur Domino in identitate spiritus. Et quia tantum malum fornicationis est, propterea *fugite fornicationem.*

Notandum est quod ait : *Fugite fornicationem; hoc enim peccatum non est expectandum : sed antequam veniat, quibus adjumentis possumus ab eo fugiendum est : difficile enim est evadere ab ea postquam igneas sagittas fornicatio intorsit. et ideo dixit, fugite, et non expectate : quia ubi aliquos accessus habet, non est hominis inde eam expellere.* Subdit causam quare fugienda sit fornicatio, di-

cens : Ideo utique fugere debetis fornicationem. Nam *omne aliud peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est : sed ille qui fornicatur, peccat intra corpus suum.* Sunt utique quædam peccata, quæ penitus nullam delectationem afferunt carni : ut homicidium. Manus enim si occidit, non in eo delectationem sentit. Sunt tamen quædam alia in quibus delectatur caro, ut quando cibus bene respondet palato : vel quando videtur quod oculos pascit, auditur quod jucundum est auribus, et hujusmodi. Sed tamen hæc omnia dicuntur esse extra corpus, ad comparisonem fornicationis : quia qui fornicatur, peccat intra corpus suum : quia ipsa anima transit eo actu in ipsam carnalitem : in hoc enim omnis sensualitas consentit et cooperatur, et in ipsam carnem transit. Vel aliter, secundum Ambrosium, ut fornicationem hic de adulterio solum intelligamus : *Fugite fornicationem*, id est adulterium : quia omne aliud peccatum est extra corpus, id est extra uxorem : sed qui fornicatur peccat in, id est contra, corpus suum, id est contra uxorem suam : quia pro peccato fornicationis uxor potest separari ab eo, et non propter aliud. Corpus viri dicitur uxor : quia cum maritus et uxor unum corpus efficiantur, vir quidem caput est, mulier autem portio viri in eodem corpore. Vel aliter secundum novitatem quorundam : et videbitur hæc sententia continuari ad illud, quod prius dixerat, fornicatorem illum ejiciendum ab Ecclesia. Omne peccatum quodcumque fecerit aliquis homo, id est utens ratione, illud est extra corpus, id est extra Ecclesiam, quæ capitis Christi corpus est : quia quæ ratione utens facit, venialia sunt : et propter hæc non separatur ab Ecclesia : sed ille qui fornicatur, peccat in corpus suum, id est contra Ecclesiam, cujus corporis membrum est : pro peccato enim fornicationis ab Ecclesia separatur. Iterum causa quare fugiant fornicationem, propterea fornicatio fugienda est : quia *an nescitis quod membra vestra templum sunt Spiritus sancti*, id est Spiritus sanctus membris vestris utitur, dum per manum nostram eleemosynam dat pauperi. Pedibus itur ad visitationem infirmi. Et quia membris vestris sic utitur Spiritus in administratione sua, nolite illum fornicando expellere a vobis. Iterum ideo, quia qui Spiritus in vobis est assidua mansione, nec ideo iterum repellatis eum, quia quem Spiritum habetis a Deo, ipse enim dator satis vobis commendabile facit donum suum. Et pro tot causis nolite membra vestra subdere fornicationi. An etiam ignoratis quod vos non estis vestri juris, sed Dei? Qui enim alterius est, imperio ejus mancipare se debet. Vere non estis vestri, *estis enim empti*, et ejus servi estis, qui vos emit. Nec empti *levi pretio sed magno*; quia sanguine Christi. Et ideo nolite fornicari, *sed glorificate Deum.* Glorificare Deum est munditia vitæ Dei gloriam nuntiare. Qui enim videt justitiam justî, glorificat Deum, causa cujus et adjutorio sic vivit. *Glorificate dico, et portate Deum.* Portare Deum est onus totius adversitatis, quæ causa Dei infertur, sustinere patienter : et exemplo patientiæ Deum ad alios portare, qui, visa patientia hujus, gaudeant contumeliam pati pro nomine Christi (Act. v, 41). *Portate dico Deum non solum in anima, sed etiam in corpore vestro*, ut munditia corporis vestri digna sit portare jugum Christi.

CAPUT VII.

De quibus autem scripsistis mihi : Bonum est homini mulierem non tangere ; propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat. Uxori vir debitum reddat, similiter autem et uxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi : et iterum revertimini in id ipsum, ne tentet vos Satanæ propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundum indulgentiam, et non secundum imperium. Volo autem omnes vos homines esse, sicut me ipsum. Sed unusquisque proprium donum habet ex [al., a] Deo : alius quidem sic, alius vero sic. Dico autem non nuptis et viduis ; bonum est illis si sic permanserint, sicut et ego. Quod si se non continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri. His autem qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere. Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam cæteris dico ego, non Dominus. Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. Alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem sancti [mundi] sunt. Quod si infidelis discedit, discedat. Non enim servituti subjectus est frater vel soror in ejusmodi. In pace autem vocavit vos Deus. Unde enim scis, mulier, si virum salvum facies? Aut unde scis, vir, si mulierem salvam facies? Nisi unicuique sicut divisit Dominus, unumquemque sicut vocavit Deus, ita ambulet, et sicut ubique in omnibus Ecclesiis doceo. Circumcisus aliquis vocatus est? non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus est? non circumcidatur. Circumcisio nihil est, et præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei. Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Servus vocatus es? non sit tibi curæ : sed et si potes fieri liber, magis utere. Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini : similiter qui liber vocatus est, servus est Christi. Pretio empti estis ; nolite fieri servi hominum. Unusquisque ergo in quo vocatus est frater, in hoc permaneat apud Deum. De virginibus autem præceptum Domini non habeo : consilium autem do, tanquam misericordiam **108** consecutus a Domino, ut sim fidelis.

« Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem
 « necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse.
 « Alligatus es uxori? noli quærere solutionem. Solu-
 « tus es ab uxore? noli quærere uxorem. Si autem
 « acceperis uxorem, non peccasti; et si nupserit
 « virgo non peccavit; tribulationem tamen carnis ha-
 « bebunt hujusmodi. Ego autem vobis parco. Hoc
 « itaque dico, fratres : Tempus breve est : reliquum
 « est, ut et qui habent uxores, tanquam non habentes
 « sint; et qui sicut, tanquam non sicut; et qui
 « gaudent, tanquam non gaudentes; et qui emunt,
 « tanquam non possidentes; et qui utuntur hoc
 « mundo, tanquam non utantur : præterit enim figura
 « hujus mundi. Volo autem vos sine sollicitudine
 « esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini
 « sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore
 « est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat
 « uxori, et divisus est. Et mulier innupta et
 « virgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore
 « et spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ
 « sunt mundi, quomodo placeat viro. Porro hoc ad
 « utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam,
 « sed ad id quod honestum est, et quod facultatem
 « præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi
 « [Domino observandi]. Si quis autem turpem se
 « videri existimat super virgine sua quod sit
 « superadulta, et ita oportet fieri; quod vult, faciat :
 « non peccat, si nubat. Nam qui statuit in corde suo
 « firmus, non habens necessitatem, potestatem autem
 « habens suæ voluntatis, et hoc judicavit in corde
 « suo servare virginem suam, bene facit. Igitur et qui
 « matrimonio jungit virginem suam, bene facit :
 « et qui non jungit, melius facit. « Mulier alligata
 « est legi, quanto tempore vir ejus vivit; quod si
 « dormierit vir ejus, liberata est (Rom. vii, 2) : «
 « cui vult nubat, tantum in Domino. Beatior autem
 « erit, si sic permanserit secundum meum consilium :
 « puto autem, quod et ego Spiritum Dei habeam. »

EXPOSITIO.

Hic de fornicatore illo finis est; sed hac occasione,
 quia de fornicatione loqui cœperat, convenienter respondet
 Corinthiis, qui per litteras eum interrogaverant, scilicet
 et conjugia celebrare. An necessitas Christianæ religionis
 coget eos, debere in continentia perdurare? Erant enim
 apud eos quidam supra modum religiosi, qui dicerent
 neminem in opere conjugii manentem posse salvari. Sed
 Apostolus sciens infirmitatem fidei eorum, patiebatur hoc
 in illis. Non quod crederet eos salvandos, sed ut sic
 enutriet Ecclesiam paulatim ducendo in perfectionem.
 Littera sic jungitur. Fornicatio est fugienda : nec tamen
 sic ut conjugium destruamus, sed ut propter fornicationem
 vitandam unusquisque habeat suam. Et hoc dico
 respondens ad ea de quibus scripsisti mihi, interrogantes
 an liceret nubere, an necesse esset continere. Et de hoc
 respondeo vobis : Quod bonum est utique homini
 mulierem non tangere illo modo coeundi, sed tamen
 propter vitandam fornica-

tionem unusquisque habeat suam uxorem, et unaquaque
 mulier habeat suum virum, hoc concedo. Ubi ait suam
 uxorem, excludit eos quibus non licitum est legitime
 ducere uxorem, ut eos qui altari ministrant. Ubi ait
 mulier habeat virum, excludit eas, quæ non legitime
 copulantur, nec habent viros, juxta illud in Evangelio :
 Hic quem nunc habes, non est tuus vir (Joan. iv, 18). Licet
 unum bonum conjugii hic solummodo reponat, scilicet
 vitandam fornicationem, ista tamen sunt, scilicet intentio
 sobolis, fides tui, id est ne fornicentur, et figura veri
 conjugii Christi et Ecclesiæ. Quando enim Deus primum
 feminam junxit viro, de costa viri formatam, figuravit
 Ecclesiam jungendam Christo de latere ejus in cruce
 formatam. Nec ita vir et uxor conveniant (sicut quidam
 pseudo prædicant) sine commistione, velut frater et
 soror cohabitent; sed vir reddat debitum uxori :
 similiter autem et uxor reddat debitum viro. Sciens
 hoc quia mulier non habet potestatem sui corporis,
 ut si velit contineat, sed vir. Similiter et vir non
 habet potestatem sui corporis, sed mulier, id est neuter
 potestatem habet continendi sine consensu alterius.
 Et propterea nolite fraudare invicem, id est non subtrahat
 se alter alteri in opere conjugii : nisi forte hoc fiat
 ex consensu utriusque : et hoc non continue, sed ad
 tempus, et pro hac causa ut purius vacetis orationi.
 Quod si legitime nuptos oportet continere, ut digne
 mereantur orare, multo magis illos qui fornicantur.
 Et eos qui non solum orant, sed quorum manus etiam
 Dominicæ sacra tractant, et populo dispensant. Et,
 tempore orationis præterito, revertimini in ipsum
 opus conjugii, ne vos a legitimo cessantes tentet
 Satan, stimulans vos ad illicita. Et hoc dico propter
 incontinentiam vestram. Scio enim fragilitatem
 vestram, quæ magis per indulgentiam nutrienda est,
 quam per asperitatem deterrenda. Licet propter
 vitandam fornicationem concesserim vobis ducere
 uxorem, hoc tamen dico secundum indulgentiam,
 ne videar vos intemperate cogere. Non hoc dico
 secundum imperium, ut hujus rei præceptum faciam.
 Si hoc enim præceptum esset, jam omnes ex necessitate
 uxores ducerent. Et licet ita vobis indulgeam,
 tamen ego volo omnes homines esse sicut meipsum :
 ut quemadmodum ego, sic omnes continerent. Ex hoc
 verbo intelligitur, Paulus (et hoc testatur Ambrosius)
 virgo fuisse : sed quidam attestantur uxorem
 eum prius habuisse. Hic etiam objiciunt, quia,
 ait, volo continere omnes, quod conjugium destruere
 vellet, sed nihil est : quia si omnes exemplo
 Pauli continerent, ipsi idem aliquos ex seipsis
 conjugia inire cogent, ne bonum Dei institutum
 periret. Dicit etiam bene Augustinus (lib. De bono
 conjugii, cap. 10), quia si omnes essent sicut
 Paulus, cito civitas Dei et numerus fratrum
 impleretur.

Ne iterum, quia dixerat : Volo vos esse sicut
 me, putarent se non salvari, nisi per continentiam
 assimilarentur ei, contra hoc ait Paulus : Licet
 dicam quod vellem vos imitari me per continentiam,

tamen *unusquisque vestrum habet proprium donum*, A sufficiens sibi ad salutem : quod ego fortassis non habeo. Et hoc donum habet *ex Deo*. *Alius quidem sic*, quia largus in elemosyna. *Alius vero sic*, quasi fortis in patientia, magnus in oratione. Sic dico de conjugatis. Hoc *autem dico non nuptis*, id est virginibus in utroque sexu, et viduis in utroque sexu, quia bonum est illis si sic continendo permaneant : sicut plures, et ego continco. *Quod si non se continent*, id est continere nolunt, vel non possunt : secundum indulgentiam dico *nubant* : ideo nubere hujusmodi concedo : *quia melius est nubere* (non dico quam fornicari), *sed* (quod minus est) quam *uri*, id est desiderii libidinis agitari et vinci. Non nuptis et viduis alterum secundum indulgentiam alterum secundum consilium dico : *sed his qui matrimonio juncti sunt* : non solum dico *sed præcipio*, non ego, *sed Dominus*, id est non mea auctoritate, *sed Domini præcipientis* in Evangelio, *uxorem non discedere a viro*. Hoc præceptum quia satis notum erat, imperfectum posuit, præmittens hoc *nisi causa fornicationis*. *Quod si uxor a viro discesserit*, propter fornicationem aut per consensum continentiae, præcipio illam *manere in nuptam, aut reconciliari viro suo*. Et vir similiter non dimittat uxorem, nisi propter causam præmissam fornicationis. Hic iterum præceptum imperfectum posuit, quia præmiserat. Et est ita intelligendum : Vir non dimittat uxorem nisi propter fornicationem; quam si propter hoc dimiserit, maneat in nuptus, vel uxori reconcilietur. In libro B. Ambrosii hoc tamen invenitur : ideo non totum de viro præceptum esse quod de muliere : quia uxor membrum viri est, et penitus viro subjecta : quare si a viro discedit, non licet adhærere alteri. Sed vir, quia sub se uxorem habet, et ubique dominatur ei : ideo licere viro si justa causa ab uxore discesserit, ducere alteram quod non licet uxori. His non ego præcipio : nam *cæteris tantum ego dico non Dominus*, id est ex auctoritate mea. Non quod Dominus non consentiat, sed quia auctoritatem ejus de hac re in Scriptura non invenio. Cæteris dico, id est *fideli et infideli*, et e converso lege conjugii junctis. Hoc utique dico quod *si quis frater fidelis habet infidelem uxorem*, **110** *et hæc infidelis consentit habitare cum illo fideli, non dimittat illam*, nec quia fidelis est aspernetur eam infidelem, et e converso. *Si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic infidelis consentit habitare cum illa fideli, non dimittat virum*. Vere fidelis mulier non debet dimittere virum infidelem. Nam plerumque *vir infidelis sanctificatus*, id est fidelis factus est, *per mulierem fidelem*, cohabitantem ei, et sæpius commonentem eum ad fidem. Vel aliter : Fidelis mulier non dimittat virum infidelem, nam vir infidelis in ipso opere conjugii sanctificatus, id est mundus, est, et hoc per mulierem fidelem, id est per virtutem, fidei quam habet mulier. Et iterum : Vir fidelis non dimittat uxorem infidelem. Nam plerumque mulier infidelis sanctificata est accepta fide

per virum fidelem, inde docentem eam. Vel aliter : Mulier infidelis in ipso coitu sanctificata et munda est, prævalente fide viri sui. Non debent utique vicissim se dimittere propter præmissa, sed simul manere : *quia alioquin*, id est, si alter alterum dimiserit, *fili vestri essent immundi*, id est non legitimi, sed spurii. Si enim connubium solvitur, legitimum fuisse non creditur ; et ideo filii non legitimi si se dimittunt, filii sunt immundi : *sed nunc*, id est, si cohabitant : *fili sunt sancti*, id est, judicantur legitimi. Vel aliter : Ideo non separemini, alioquin, id est, si aliter fiat, filii vestri essent immundi, id est in infidelitate permanerent. Si enim alter parentum, cum infidelis esset, ad fidem transiret, filii utique illi parenti adhærerent, qui in priori secta remaneret : in qua filii nati essent, et in qua consuevisent. Et ideo amore filiorum bonum est parentes simul manere. Filii utique vestri essent immundi per infidelitatem. Sed nunc si simul manserint parentes, sunt sancti, id est per fidem purificati. Præcipio ne fidelis, sive vir, sive mulier, separetur ab infideli. *Quod si infidelis*, vel vir, vel uxor, *discedit*, et non consentit habitare cum fideli, *discedat* : non sequatur eum qui fidelis est. Ideo dico permittatur infidelis discedere, remanente fideli : *Nam frater, aut soror fidelis, non est subjectus servituti* in rebus ejusmodi, quæ fidem ejus destruant. Debent utique alter alteri subservire lege conjugii, sed non contra fidem. Dico si discedit discedat : sed tamen mallet vos in pace cohabitare. *Nam deus vocavit nos ad fidem in pace*, id est, ut conjugii copulam non rumperemus. Si enim nollet nos remanere in conjugio, prius utique amovendi eramus a conjugio, et deinde vocandi ad fidem.

Notandum, quædam esse in quibus Deus vocat hominem : in illis, scilicet opus quorum non contradicit fidei : ut Petrum in piscatione, cui post vocationem ad piscandum reverti licuit. Alia sunt a quibus vocat, ad quæ post fidem reverti non licet, ut Matthæum a teloneo vocatum, nec ad opus telonei postea reversum. Inde apparet, quia fides Christi nemini statum priorem aufert, solummodo fidem non destruat. In pace propterea vobis cohabitandum est, quia *unde scis, tu, mulier fidelis, si salvum facies virum infidelem? Aut unde scis, tu, vir fidelis, si salvam facies mulierem infidelem? nisi sic ambulet quisque vestrum, sicut Deus divisim proposuit unicuique vestrum*. Viro scilicet, ut regat uxorem, uxori ut subserviat viro : et unde adhuc hoc scitis nisi ambulet quisque vestrum ita sicut Deus vocavit unumquemque, ut si in conjugio vocatus fuit, maneat in conjugio? Si simul habitaveritis tunc sciri poterit, an fidelis infidelem lucrabitur : sed si separamini, quomodo hoc scietur? Et hoc dico vobis in conjugio simul manere, *sicut in omnibus Ecclesiis doceo*. Hoc ideo dicit, quia imponebant ei quidam quod Corinthiis (quia nimis carnales erant) conjugia indulgebat, quæ ab aliis Ecclesiis penitus interdicebat. Sicut modo dixit non esse

mutandum statum conjugii propter fidem, sic per A simile alios status, in quibus vocati sunt, concedit; salva tamen integritate fidei. Et illud: Sicut in omnibus Ecclesiis doceo, sequenti litteræ **III** conjungit, ita: Qui vocatus est in conjugio, permaneat in eo. Et sicut ego in omnibus Ecclesiis doceo: *Si aliquis circumcisis vocatus est*, id est, in ritibus Judæorum qui fidem non violant, ille non cogatur adducere præputium, id est morem gentilitatis, ut cogatur uti cibus, quos non consueverunt, qui nec nocent, nec adjuvant comesi, vel non comesi. Iterum si aliquis vocatus est in præputio, id est in gentilitate, non circumcidatur, id est non cogatur sequi ritus Judæi. Neuter utique cogendus est, quia nec circumcisio aliquid est, nec præputium aliquid est, id est nec abstinere nec comedere hos cibos prodest, vel nocet ad beatitudinem, sed solummodo observatio mandatorum Dei ad habendam beatitudinem sufficit. Et sicut de circumciso et præputiato hoc universaliter dico, quod unusquisque veniens ad fidem, permaneat in eo statu in quo vocatus est; et sciat hunc statum vocationem Dei, quia (sicut supra dixi) si Deus hunc statum negligeret, nunquam vocasset eum ad fidem, quandiu in eo fuisset, et ideo si tu vocatus es servus, non sit tibi curæ manere in servitute; sed et si potes liber fieri aliquo modo, magis utere ipsa servitute, quia quanto plus nunc deprimeris, tanto plus in futuro exaltaberis. Ideo dico magis utere servitute; quia ille qui vocatus est servus manens in Domino, hic est libertus, id est servus Domini; et similiter servus est Christi ille, qui liber vocatus est. Servus et libertus hic idem significant, sed honestius vocabulum servo dedit, ut magis alliceret eum sibi. Quod quia uterque servi estis Christi, propterea nolite fieri servi hominum; ita quod in vobis pereat servitus Christi; et est præmissa causa: *empti enim estis pretio sanguinis Christi*. Et licet dicam, nolite fieri servi hominum; tamen unusquisque frater, id est fidelis vocatus est in servitute vel in libertate, in hoc maneat, et ita quod apud Deum. Propter vitandam fornicationem, concessit superius unumquemque voluntatem habere suam. Dedit etiam præceptum Domini de conjugatis, ne a se invicem discederent. Dedit præceptum suum de his quorum alter esset fidelis, ne ab infideli discederet.

Sed quia præceptum permanendi in virginitate non dederat, querere possent Corinthii, quare hoc præterisset. Ad hoc respondet Paulus. Littera sic jungitur: De conjugatis præceptum Domini; de his autem quorum alter fidelis est, meum præceptum dedi. Sed de virginibus præceptum ideo non determino; quia inde præceptum Domini non habeo. Non enim invenio in scriptis, Dominum præcepisse ut omnes perseverent in virginitate: et quia præceptum Domini super hoc non habeo, propterea do consilium illud supradictum: Bonum est virginibus, si sic permaneant ut ego, etc.; nunc autem consilium istud approbat, dicens: Hoc utique consilium

meum tenendum est. Hoc enim dico; *tanquam misericordiam consecutus a Domino*. Misericordiam vocat hic et remissionem peccatorum, et maxime apostolatam suam, quod utrumque per gratiam accepit a Domino. Ita misericordiam consecutus sum, *ut sim fidelis* in commisso apostolatu: fideliter enim dispenso mysteria fidei credita mihi a Deo, in quo quia fidelis sum, non est ambigendum, quin utile sit consilium meum. Et quia fidelis sum, ergo secundum fidem existimo hoc prædictum consilium esse bonum, scilicet permanere in virginitate, si possunt, ut ego. Bonum utique, est propter vitandam necessitatem instantem, id est, quæ quotidie instat conjugatis in nutriendis filiis, et in se alterutrum sustentandis, etc. Majus bonum est virginitatis beatitudo permanens, quæ merito virginitatis acquiritur, quam vitare penurias mundi, sed infirmis auditoribus temporale bonum virginitatis præterdit. Quia enim carnales, erant, sciebat eos magis utilitate carnis posse ad bonum induci, quam utilitate spiritus; quia spirituales non erant. Hoc ideo existimo bonum esse, quoniam ita est in veritate. Quod sic ait: *Bonum est homini utriusque sexus esse permanere, scilicet in virginitate vel continentia*.

112 Quia adeo bonum continentiam prætulit, ne ideo putarent conjugati debere solvi matrimonia, et continere, contra hoc Paulus opponens ait: Licet dixerim bonum esse sectari castitatem, tamen si alligatus es uxori, noli querere solutionem, bona enim est castitas conjugalis. Opposita sententia. Sed quia melior est continentia vidualis, si solutus es ab uxore, noli iterum querere uxorem, sed contine. Iterum ne inapti dicerent: Verum quidem est quod conjugati non debent dissolvi, sed nos qui in lege conjugii non tenemur, peccatum facimus si nupserimus? contra hoc Paulus: Licet bonum sit homini esse in castitate, tamen si tu vir acceperis uxorem, non peccasti; et si virgo nupserit, non peccavit. Sed licet virginibus sine peccato nubere liceat, tamen si nupserint, habebunt tribulationem carnis hujusmodi, id est, quæ sequitur modum conjugii, scilicet gemitus ventris, nutrimenta filiorum, et similia. Conjugatæ habebunt quidem tribulationem carnis, sed ego vobis virginitatem custodire volentibus parco, dum ad ea vos provoco, quæ tribulationes carnis et memoratas sollicitudines excludunt. Postquam concessit, ut quæ nolunt continere nubant, determinat quomodo secundum salutem animæ in conjugio se debeant habere, dicens: Quia sine peccato accipere uxorem concessi, itaque, id est, ut sine peccato maneatis in conjugio, determino vobis, *ut qui habent uxores, sint tanquam non habentes*, id est, non magis voluptati quam Deo inservientes. Et qui flet de damnis sæcularibus, sic foris fleant ut interius per spem gaudeant; et qui gaudent ex prosperitate temporali, ut intus spiritualiter timeant, nec dolent se corrumpendos felicitati, nec adversitati frangendos. Quod autem sic se habere debeant hoc dico, fratres, quia tempus istud breve est, et in

proximo est finis. Unde quia tempus breve est, hoc *est reliquum*, id est, hoc solum salutem relinquitur, *ut qui habent uxores, sint tanquam non habentes; et qui flent, tanquam non flentes; et qui gaudent, tanquam non gaudentes*, ut quidquid in hoc mundo est pro parvitate temporis potius non esse videatur quam esse; *et qui emunt, sint tanquam non possidentes*, id est utantur velut sine quibus non possunt, sed non delectentur; *et qui utuntur hoc mundo, faciant tanquam non utantur*, id est totum ex necessitate, nihil ex delectatione: propterea sic respiciendus est mundus, *quia figura hujus mundi præterit*. Mundus quidem non præteribit, sed formæ substantiarum ejus destruentur, ut aurum rubore perditore dicitur in terram, et cætera similiter. Damnatis enim impiis, figura hujus mundi mundanorum ignium conflagratione peribit, sicut factum est mundanarum aquarum inundatione diluvium. Et quia figura mundi præterit, ideo *volo vos esse sine sollicitudine*, ne gravati terrenis damnum cælestium incurrat. Sine sollicitudine dicit, ut conjugati quantum possunt exonerent se mundanis. Continentes sint expertes totius mundanæ sollicitudinis.

Et ita exsequitur dicens: Volo quidem omnes esse sine sollicitudine, sed tamen alter expeditior est ad hoc, alter impeditior. *Qui enim sine uxore est, virgo, vel continens sollicitus est*, id est sollicitus esse potest in his quæ sunt Domini, id est quæ ad Deum pertinent. Licet etiam esse sollicitum, *quomodo placeat Domino*. Ubi ait: *Sollicitus est quæ sunt Domini*, intelligit de his quæ salutem sufficiunt, et sine quibus nemo salvatur. Ubi ait: *Quomodo placeat Deo*, intelligit illam summam perfectionem, cui non sufficit hoc solum, quod necessarium est salutem, nisi bona sua pauperibus disperserit, mundam deseruerit, nudus nudam crucem secutus sit. Qui sine uxore est, sic ei licet: *qui autem cum uxore est, cogente necessitate sollicitus est de his quæ sunt mundi*, ut ministret uxori et pueris, sine quibus durare nequeunt. Sollicitus etiam est *quomodo placeat uxori*, dando monilia, **113** præparando ornamenta, et sic *divisus est*, quia ex maxima parte distrahitur in cultu uxoris, et cultura familiæ: et satis modica pars ejus obsequio Dei relinquitur. Sicut vir continens cogitat ea quæ sunt Domini: sic etiam mulier quæ innupta est, id est virgo et vidua, *cogitat ea quæ sunt Domini: ut sit sancta et corpore et spiritu*, id est per utramque integritatem corporis et spiritus. Ea vero quæ nupta est, *cogitat ea quæ sunt mundi*, id est necessaria domui, et *quomodo placeat viro in superfluis*; et cum ita commendem vobis continentibus continentiam bonum, *porro*, id est non aliter, hoc dico, *quam ad utilitatem vestram, scilicet non ut per hoc injiciam vobis laqueum*, cogens vos vivere virginitatem, quod votum postea frangatis: sed hoc dico, hortando vos *ad id, quod est honestum*, id est a contagione alienum, et quod præbeat facultatem obsecrandi vos *Domino sine impe-*

dimento tribulationis carnis. Per hoc enim potestis observare munditiam vestram, cum ad hoc non impediatur vos tribulatio carnis, quæ conjugatas premit. Fortassis dicerent parentes: Virginibus quidem nubere licet, sed nostra culpa est quod filias nostras, ut in virginitate maneat, non cogimus. Contra hoc Paulus ait: Licet continentem dixerim habere facultatem ut sine impedimento serviant Domino, quod non habent conjugatæ, tamen *si quis pater existimat se videri turpem*, id est timet se infamari super, id est, de virgine sua volente nubere: *quod illa sit non solum adulta: sed et superadulta: etsi ita oportet fieri*, quia nisi maritetur, in proximo est infamia, *faciat pater quod vult filia*. In hoc enim non peccat pater, *si nubat filia*, quæ mavult conjugium quam castitatem. Iterum, quia quidam patres filias in proposito virginitatis manere volentes, cupiditate dotis, et ut habeant incrementum generis, et pro hujusmodi cogunt violenter nubere, interdicit Paulus, ne hoc fiat. Littera sic jungitur: De Patre qui filiam volentem permittit nubere, dico quod non peccat: nam de illo qui filiam volentem concedit manere in virginitate, quid aliud dicam, nisi quod benefacit? Ille utique *qui statuit in corde suo*, id est qui rationabili disponit concilio: ille dico *firmus*, et perdurans, in hoc non utique *habens necessitatem prædictam*: quia de filia non timet infamiam: *sed habens potestatem suæ voluntatis efficiendæ*, quia filia consentit: *et qui hoc non solum statuit: sed etiam judicavit*, id est deliberationes *in corde suo fecit*: considerando pondus conjugii, admirando decus virginitatis. Hic utique si *judicavit servare virginem suam, benefacit*, dum eam volentem in virginitate custodit. Quandoquidem qui volentem permittit nubere, non peccat: et qui nolentem nubere bene facit, si conservat in virginitate. *Igitur et qui matrimonio jungit virginem suam, ita volentem bene facit: et qui non jungit nolentem jungi, bene et melius facit*. Sicut de virginibus dixi, non peccat quæ nubit: et quæ non nubit, melius facit: sic de mulieribus, quod illa quæ viro juncta est non peccat: sed quæ in castitate manserit, beatior erit. Quod ita ait: *Mulier alligata est viro, quanto tempore vivit vir ejus. Quod si dormierit vir ejus, liberata est a lege viri. Et licet nubere cui vult, tantummodo in Domino*, id est legali more conjugii. Sed quamvis liceat ei nubere: tamen *erit perfectior si permanserit sic*, id est innupta, *agens secundum consilium meum*. Quid inde dicerent illi, si tu ita consulis? Ad hoc Paulus: Non est spernendum consilium meum: quia *puto quod sicut alii apostoli: sic et ego habeam spiritum Dei, et per spiritum, gratiam consilii*.

CAPUT VIII.

De his autem, quæ idolis sacrificantur, scimus quia omnes scientiam habemus: scientia inflat, charitas vero ædificat. **114** Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit quem admodum oporteat eum scire. Si quis autem diligit

Deum, sic cognitus est ab eo. De escis autem quæ
 idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum
 in mundo : et quod nullus Deus nisi unus. Nam
 et si sunt qui dicantur dii, sive in cælo, sive in
 terra (si quidem sunt dii multi, et domini multi)
 nobis tamen unus Deus, Pater ex quo omnia, et nos
 in illo : et unus Dominus Jesus Christus, per quem
 omnia et nos per ipsum, sed non in omnibus est
 scientia. Quidam autem cum conscientia usque
 nunc idoli, quasi idolothytum manducant ; et con-
 scientia ipsorum cum sit infirma, polluitur ; esca
 autem nos non commendat Deo. Neque enim
 si non manducaverimus, deficiemus ; neque si
 manducaverimus, abundabimus. Videte autem ne
 forte hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis.
 Si quis enim viderit eum, qui habet scientiam in
 idolio recubentem : nonne conscientia ejus, cum
 sit infirma, ædificabitur ad manducandum idolo-
 thyta ? Et peribit infirmus in tua conscientia frater
 propter quem Christus mortuus est ? Sic autem
 peccantes in fratres, et percutientes conscientiam
 eorum infirmam, in Christum peccatis. Qua-
 propter si esca scandalizat fratrem meum, non
 manducabo carnem in æternum, ne fratrem
 meum scandalizem. »

EXPOSITIO.

Error erat in Corinthiis de usu ciborum. Quidam
 enim scientes omnia esse munda, sana fide come-
 debant omnia. Hi autem qui fide infirmi erant, cum
 viderent prudentiores se idolothyta comedere, cre-
 debant eos sub veneratione idoli sic agere, et dice-
 bant : Bonum est ut revertamur ad idolothyta. Nisi
 enim intelligerent aliquid esse idolum, non come-
 derent immolata illis hi, qui inter nos prudentiores
 sunt. Cum autem sic quidam eorum errarent nole-
 bant tamen desistere prudentiores a cibus illis, et sic
 percutiebant conscientias infirmorum. Et de hujus-
 modi incipit hic Paulus dicens : De conjugiiis per
 epistolam interrogastis me : sed de his quæ sacrifi-
 cantur idolis, nihil requisistis a me : nec oportuit,
 quia scimus, id est et vos scitis et ego scio ; et cum
 æqualiter sciamus, non oportuit vos quærere a me :
 et hoc dicit ironice. Scimus utique de his, quia
 omnes non hanc solam, sed habemus quamcunque
 scientiam. Modo improbat hanc scientiam, per
 malum quod inde sequitur, dicens nos utique
 scimus : sed scientia ista non satis laudanda est :
 quia inflat, id est facit vos superbire contra infirmos
 fratres, in quibus non ex charitate agitis, sed male :
 quia charitas ædificat, nutriens virtutes in perfec-
 tionis consummationem, et ideo scientia vestra
 inflat, quia non contemperatur charitate. Impro-
 bavit scientiam eorum per malum superbiæ, conse-
 quens illam ; nunc ipsam scientiam : ostendens eos
 inscientes, in quo se existimant esse scientes. Li-
 cet dixerim vos scientes, tamen si quis existimat se
 scire aliquid, uti vos, sine charitate ; profecto hic
 mundum cognovit ad quem modum oporteat eum scire.

Modus enim hic est, scientiam contemperari chari-
 tate. Opposita sententia : Qui inflatur, scientiæ mo-
 dum non cognovit : sed si quis diligit Deum, quia
 habet charitatem proximi, hic utique cognitus et
 approbatus est a Deo. Nunc determinat scientiam
 eorum, in quo laudanda sit, et in quo reprobanda
 dicens : Scimus quod diligens Deum, a Deo cogno-
 scitur. De escis autem quæ immolantur idolis, scimus,
 id est, vos fide firmi mecum scitis, quod idolum
 nihil est in mundo, id est in creatione mundi. Deus
 quidem lapidem vel lignum unde formatur idolum,
 creavit, sed facturam idoli non fecit. Non enim
 creaturæ illi ex Deo hoc provenit, ut dicatur idolum,
 sed ab artifice. Et hoc etiam scitis, quod non est
 ullus Deus nisi unus solus, unde constat idolum non
 esse Deum. Vere unus tantum est Deus. Nam et si
 sunt qui dicantur dii : sive in cælo, ut angeli ; sive
 in terra, ut apostoli ; juxta illud : « Ego dixi : Di-
 estis (Psal. xxvii, 1). » Bene dico dicantur dii, qui,
 siquidem in veritate sunt multi dii : et in diis multi
 domini, **115** ut in cælo archangeli dominantur ange-
 lis ; in terra apostoli martyribus. Licet utique sint
 multi dii, nobis tamen est unus Deus Pater, ex quo in
 principio creata sunt omnia, et nos creati subsistimus
 in illo per gubernationem ejus ; et unus Deus
 est Dominus Jesus Christus. Et bene de unitate Chri-
 sti cum Patre subdidit. De hoc enim hæsitabant
 Corinthii, per quem Jesum Christum facta sunt om-
 nia. Pater enim omnia condidit in Filio, et nos per
 ipsum Christum mediantem sumus in Deo. Sed licet
 in his sanam habeamus scientiam, tamen non in om-
 nibus scientia nostra æque perfecta. Vere non in
 omnibus ; quidam enim non integræ fidei, conscientia
 idoli manente usque nunc, qua idolum venerandum
 esse credunt, manducant quasi idolothytum, id est
 immolata idolo sub veneratione idoli. Et hoc fa-
 ciendo polluitur conscientia ipsorum, cum sit infirma
 pro imperfectione fidei : illos quidem polluit esca,
 qua utuntur, quia nos vident uti, sed illa esca non
 commendat nos Deo. Nunquam enim propter hanc
 escam chariores erimus Deo. Quare non in hoc de-
 beremus offendere. Vere hæc esca non commendat
 nos Deo : nam si non manducaverimus hanc escam
 neque ideo deficiemus a Deo, neque si manducave-
 rimus, propterea abundabimus in bono. Et quando-
 quidem nil impedit abstinere, nil adjuvat comedere :
 Videte ergo, ne forte hæc licentia vestra noceat. Li-
 cet utique secundum sanam fidem vestram, sed non
 ita licet ut per hoc fiat offendiculum infirmis fratri-
 bus, quod contuitu nostro manducando idolothyta
 peccent, quia sub veneratione idoli. Propterea dico
 ne fiat offendiculum ; quia si quis non sanæ fidei vi-
 derit eum recubentem in idolo, id est in loco ubi
 immolatur idolo ; eum dico qui habet scientiam quod
 omnis creatura Dei munda sit, nec contaminetur
 propter idolum si sana fides sit, videns hoc infir-
 mus, nonne conscientia ejus cum sit infirma anima-
 bitur exemplo tuo ad manducandum idolothyta, sub
 veneratione idoli ? Et sic per infirmam conscien-

tiam peribit infirmus frater in tua scientia, cujus A
exemplo comedit.

Nec hoc leve putes, quia hic est frater, propter
quem Christus mortuus est, et propter quem modicum
cibum non vis dimittere, nihil tibi conferentem? Et quia in tua scientia peribit frater, peccas
in fratrem. Sic autem peccantes in fratres, et per-
cipientes cibo vestro infirmam conscientiam eorum,
peccatis contra Christum qui mortuus est propter
infirmum. Quapropter, id est, quia peccare in fra-
trem, peccare est in Christum, si esca mea scanda-
lizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum.
Verum quidem est, quia in æternitate nemo
ulectur cibo carnis, sed ideo sic ait ut magis deter-
reat a scandalo fratris, cum dicit: Quia si in æternum
cibus carnis comederetur sibi, respneret eum B
ne poneret offendiculum fratri, ideo nollem in æternum
manducare carnem. Non ideo solum ne fratrem
meum peccare facerem, sed ne eum scandalizarem,
id est saltem animo contristem.

CAPUT IX.

« Non sum liber? Non sum apostolus? Nonne
« Christum Jesum Dominum nostrum vidi? Nonne
« opus meum vos estis in Domino? Et si aliis non
« sum apostolus, sed tamen vobis sum: nam si-
« gnaculum apostolatus mei vos estis in Domino.
« Mea defensio apud eos qui me interrogant, hæc
« est. Nunquid non habemus potestatem mandu-
« candi et bibendi? Nunquid non habemus potesta-
« tem mulierem sororem circumducendi, sicut et
« cæteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas? C
« Aut solus ego et Barnabas, non habemus potesta-
« tem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis
« unquam? Quis plantat vineam, et de fructu ejus
« non edit? Quis pascit gregem, et de lacte gregis
« non manducat? Nunquid secundum hominem
« hæc dico? An et lex hæc non dicit? Scriptum
« est enim in lege Moysi: « Non alligabis os bovi
« trituranti (Deut. xxv, 4; 1 Tim. v, 18). » Nunquid
« de bobus cura est Deo? An propter nos utique
« hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt, quoniam
« **116** debet in spe qui arat arare; et qui tri-
« turat, in spe fructus percipiendi. Si nos vobis
« spiritualia seminavimus, magnum est si nos car-
« nalia vestra metamus? Si alii potestatis vestræ
« participes sunt, quare non potius uos? sed non
« usi sumus hac potestate. Sed omnia sustinemus,
« ne quod offendiculum demus Evangelio Christi.
« Nescitis, quoniam qui in sacrario operantur, quæ
« de sacrario sunt, edunt? Et qui altari deserviunt,
« cum altari participant? Ita et Dominus ordinavit
« his qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vi-
« vere. Ego autem nullo horum usus sum. Non
« autem scripsi hæc, ut ita fiant in me. Bonum est
« enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam
« quis evacuet. Nam si evangelizavero, non est mihi
« gloria: necessitas enim mihi incumbit: vae enim
« mihi est, si non evangelizavero. Si enim volens
« hoc ago, mercedem habeo; si autem invitus,

« dispensatio mihi credita est. Quæ est ergo merces
« mea? Ut Evangelium prædicans, sine sumptu po-
« nam Evangelium, ut non abutar potestate mea in
« Evangelio. Nam cum liber essem ex omnibus,
« omnium me servum feci, ut plures lucrificerem.
« Et factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos
« lucrarer; iis qui sub lege sunt, quasi sub lege
« essem (cum ipse non essem sub lege), ut eos qui
« sub lege erant lucrificerem; iis qui sine lege erant,
« tanquam sine lege essem (cum sine lege Dei non
« essem, sed in lege essem Christi), ut lucrificerem
« eos, qui sine lege erant. Factus sum infirmis
« infirmus, ut infirmos lucrificerem. Omnibus om-
« nia factus sum, ut quos facerem salvos. Omnia
« autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus
« efficiar. Nescitis, quod hi qui in stadio currunt,
« omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium?
« Sic currite ut comprehendatis. Omnis autem qui
« in agone contendit, ab omnibus se abstinet: et
« illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant,
« nos autem incorruptam. Ego igitur sic curro, non
« quasi in incertum; sic pugno, non quasi aerem
« verberans; sed castigo corpus meum, et in ser-
« vitudinem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim,
« ipse reprobus efficiar. »

EXPOSITIO.

Dissuadet iterum ab offendiculo fratris dicens:
Licet sana sit fides vestra, debetis tamen abstinere a
cibus pro quibus offenditur infirmitas fratris; quem-
admodum videtis me, qui cum habeam potestatem
accipiendi temporalia a Corinthiis, quibus prædico,
nolo tamen offendiculum præbere infirmitati eorum.
Et quod posset accipere ab eis jure prædicationis
præmittit, dicens: Possum quidem a vobis carnalia
accipere, si voluero; quia nonne sum ego liber?
Nonne habeo libertatem illam quam habent alii apo-
stoli, qui de prædicatione sumptus accipiunt? Sic
ideo ait, quia bonum suum illi pseudo verterant in
malum dicentes: Ideo non a vobis necessaria accipit;
quia scit se non esse apostolum, cum illi solum
sint apostoli, qui cum Christo in terris conversati
sunt, hic autem non vidit eum. Vere liber sum, ut
alii: Nonne ego sum apostolus? Non, dicerent illi;
quia non vidisti Christum. Contra hoc Paulus: Sum
utique apostolus. Nonne vidi Christum Dominum
nostrum? Vidit eum in hora vocationis, quando dic-
tum est ei: « Saule, Saule, quid me persequeris? »
(Act. ix, 4.) Vidit iterum eum, quando illi oranti in
templo dictum est: « Portabis nomen meum in gen-
tibus, » etc. (Act. xxiii, 11.) Sum apostolus, quia
vidi Christum. Sum etiam ideo, quia nonne opus
meum, id est mei apostolatus vos estis: et hoc in
Domino, cujus gratia in me, et in vobis operatur,
sine omni merito. Vos utique estis meum opus in
Domino quia etsi, id est licet, aliis non sum aposto-
lus (quod utique sum), sed tamen vobis apostolus
sum. Vere vobis præcipue. Nam vos estis signacu-
lum apostolatus mei, id est quia signatæ et expresse
sunt in vobis gratiæ Dei, per ministerium mei apo-

stolatus. Ideo vos estis approbatio apostolatus mei : et hoc totum in Domino, quia et apostolatus mei et gratiæ vobis datæ sunt, per misericordiam Dei. Hoc ideo dicebat, quia Corinthii acceperant diversas gratias, ut curationes, et genera linguarum, quam gratiam aliis præferebant, cum esset minima, **117** ut ipse dicitur est. Et quod per gratias acceptas estis signaculum mei apostolatus, hæc est mea defensio, id est, per hoc defendor et comprobor esse apostolus apud eos, qui me interrogant, id est, qui dubitant de me; quia non corpore cum Christo conversatus sim, utrum sim apostolus, an non. Postquam probavit se apostolum, probat quod jure apostolatus possit accipere temporalia ab his, quibus ministrat spiritualia, dicens : Quandoquidem (sicut probatum est) apostolus sum. Nunquid non habemus potestatem manducandi et bibendi apud eos quibus prædicamus? Et nunquid non habemus potestatem circumducendi mulierem, id est, ut circumquaque nobiscum ducamus mulieres, quæ nobis de suis temporalibus ministrent. Mulierem dico non in opere carnis, sed fide et pia conversatione sororem. Hanc formam habendi fideles mulieres in comitatu suo traxerunt apostoli a Domino Jesu, qui ideo mulieres secum cohabitare voluit, ut ostenderet sicut virum, ita se redimere mulierem. Unde quidam dubii erant propterea, quia mulier causa fuit totius perditionis. Nunquid, inquam, possumus hoc sicut et cæteri apostoli possunt; etiam fratres Domini, scilicet, Jacobus Hierosolymitanus, et Judas Zelotes, qui Jacobi frater dicitur, et sicut Cephias, id est, Petrus qui utique mulieres in suo comitatu habuit? Et cum omnes habeant, aut ego solus et Barnabas, qui mecum laborat in Evangelio, non habemus potestatem operandi hoc, id est, ut quemadmodum alii, sic et nos accipiamus a subditis? Quod licitum sit ei accipere probat, et humanis rationibus, et per legem veterem, et per Evangelium, dicens : Vere debemus ex licito hoc operari. Quis enim unquam militat in castris, vivens de propriis stipendiis? Lex militiæ non patitur hoc. Et, quis plantat vineam, et non edit fructum ejus? Et, quis pascit gregem, et non manducat de lacte gregis? Sed, nunquid secundum hominem, id est, secundum humanas rationes dico, et approbo hoc quod carnalia a subditis accipere debeam? Dico etiam hoc per legem; quia an etiam lex hæc non dicit? Dicit utique, quia sic scriptum est in lege Moysi : Non alligabis os bovi trituranti (Deut. xxv, 4; I Tim. v, 18) in area, sed comedet de his quæ triturat.

Diceret carnalis : Quid ad te? De bove enim hoc præceptum est, non de homine. Contra hoc Paulus : Nunquid Deo cura est bobus in lege, ut de eis præceptum ibi posuerit? De bobus utique non est hæc cura Deo. Sed an propter nos utique hoc dicit? Vere propter nos : nam etiam hæc alia propter nos scripta sunt, scilicet, quod ille, qui arat, debet arare in spe percipiendi temporales fructus, et ille qui triturat, in spe percipiendi fructus triturat. Arare dicit spi-

nas infidelitatis eradicare de bono fidei, cum qui infidelis est excolere. Triturare dicit, postquam jam sunt in Ecclesia, accepta fide triturat eos prædicator, separans grana a paleis, bonos a malis. Et qui arat, et qui triturat, meretur accipere temporalia. Probat iterum idem aliis rationibus dicens : Et si nos prædicatores seminavimus vobis spiritualia, magnum est modo, id est, nullius pretii reputari debet si nos metamus a vobis vestra carnalia? Et si alii, id est pseudodoctores, sunt participes vestra rei, ita ut potestati suæ faciant de vestris quod placet, quare non potius nos, qui sanam doctrinam ministramus? Probato quod sit apostolus, et quod lege ministerii potestatem habeat accipiendi ab eis, tandem venit ad illud, propter quod incæpit dicens : Licet apostoli essemus et potestatem ex apostolatu haberemus, tamen non sumus usi hac potestate, ut aliquid a vobis acciperemus.

Dicerent illi : Fortasse non indignistis. Egemus utique, sed tamen sustinemus omnia, famem, sitim, nuditatem. Propterea ne demus aliquid offendiculum Evangelio Christi, id est, ne in aliquo videamur impedire bonum nostræ prædicationis. Timebat Paulus in hac re **118** plura offendicula; quia si acciperet ab eis qui minus erant avari, mallent non audire prædicationem, quam dare temporalia. Præterea, quia si Paulus acciperet, acciperent similiter pseudo: qui licet Paulo adversarentur, tamen in hoc ei in quibusdam eum sequebantur, non audentes facere quod Paulus non accipiebat; qui si exemplo Pauli occasionem accipiendi haberent, pro paucis cibis (quia gulosi erant) absolverent eos a magnis peccatis, et hac occasione ipsi Corinthii securius peccarent. Non utimur potestate, ne faciamus offendiculum. Ideo enim non dimittimus quin nobis liceat : nescitis enim, quod qui in sacrario, id est in opere templi, ut in cortinis, vel in aliqua reparatione operantur, edunt illa quæ sunt de sacrario? Sacrarium dicitur quasi secretarium post altare. Et, an nescitis, quod sacerdotes qui deseruiunt altari, partem capiunt cum altario? Pars enim super altare comburebatur, et pars sacerdotibus in cibis reservabatur. Vel aliter, ut illud præmissum de gentilibus dicamus : Nescitis quoniam hi qui operantur in sacrario gentilium, edunt ea quæ sunt de sacrario? Et qui serviunt altari Judæorum, participant cum altario? ita, id est eodem ordine, vivere, scilicet, de prædicatione, ordinavit Dominus his qui annuntiant Evangelium, ubi ait in Evangelio : Edentes et bibentes quæ apud illos sunt (Luc, x, 7), etc. Et licet Dominus sic ordinaverit, tamen ego non sum usus aliquo horum, vel cibo, vel potu, vel tegumento.

Dicerent illi : Callide Paulus agit ita loquens, quod prius simpliciter non accepit, modo duplicatum recipiat. Contra hoc Paulus : Licet ita scribam, tamen non ideo scripsi hæc, scilicet, me non fuisse usum aliquo horum, ut ita fiant in me deinceps, id

est, ut quod prius non cœpi, modo multiplicatum recipiam : ideo nec feci, nec amodo volo fieri in me, quia magis bonum est mihi mori nedom pati penuriam, quam ut quis evacuet gloriam meam, id est remunerationem quam exspecto de Evangelio. Si enim cum offendiculo fratris evangelizarem, gloriam utique meriti mei evacuarem. Vel ita : Bonum est mihi magis mori, quam modo moriar. Nunc enim multis tribulationibus morior, sed malle adhuc majori egestate mori, quam ut quis evacuet gloriam meam. Vere gloria mea ne evacuetur timendum mihi est. Nam si ego evangelizavero sic, id est cum offendiculo fratris, cupiditate accipiendi sumptus a vobis, jam non est mihi gloria, sed perit remuneratio mei. Vere non debetur mihi gloria : nam necessitas, id est egestas incumbit mihi quæ me evangelizare cogit, ut sic habeam stipendia. Vere necessitas incumbit : nam si non evangelizavero, est mihi vœ, id est dolor egestatis, famis scilicet et nuditatis. Si ex necessitate evangelizavero, non est mihi gloria. Si autem hoc ago volens, id est ex voluntate tantum, non pro cupiditate sumptuum : tunc habeo mercedem mei Evangelii. Vel aliter, ad hoc quod superius dixit : Malo mori, quam gloriam meam evacuari.

Diceret aliquis : Si Evangelium tuum res talis esset, pro qua, si non fleret, non deficeremus ; vel pro qua, si sit, non in melius abundemus, ut esset idolothyta sana fide comedere, credi posset quod gloria tua periret, si cum offendiculo fratris evangelizares. Sed quia Evangelium tuum res tantæ dignitatis est, per quam salventur homines, non est credibile quod pro offensione infirmi fratris pereat gloria tua de Evangelio. Evacuabitur pro certo, ait Paulus : Nam si evangelizavero tantum, et ab offendiculo fratris non declinavero, non erit mihi gloria pro solo evangelizare. Nullius enim meriti est sic evangelizare, ut offensionem fratris non caveamus. Vere non est multum evangelizare solummodo. Nam necessitas evangelizandi incumbit mihi, ex injuncto officio. Et vere necessitas officii mei evangelizare me cogit. Nam vœ, id est, damnatio mihi est si non evangelizavero. Et inde palam est quod non est tanti evangelizare, cujus gloria propter offendiculum fratris non pereat. Si ex necessitate ministerii mei tantum evangelizavero, non est mihi gloria : sed si hoc ago volens, non ut cupiditate sumptus fratrem offendam, tunc habeo ego de Evangelio meo mercedem. Sed si hoc facio invitus, id est necessitate coactus, parvipendens offendere fratrem, hoc quidem verum est quod dispensatio donorum Dei credita est mihi, id est quod non minus propter peccatum meum dispensat Deus gratias suas, sed tamen sine mercede mea. In hoc verbo mihi invito et peccanti per offendiculum fratris credita est dispensatio gratiarum Dei, accipitur sancti auctoritatem : quod licet minister malus sit, dona tamen Dei per eum dispensata non minuuntur, propter peccatum illius, sicut nec augentur propter justitiam ejus. Et quia dixi si volens hoc ago, tunc ex voluntate

PATROL. CLIII.

mercedem habeo. Ergo dicamus modo quæ est merces mea, id est qualis debet esse voluntas, pro qua mihi merces veniat : talis esse debet voluntas, ut ego prædicans Evangelium ponam, id est colloquem Evangelium, et fundamentum ejus constituam, sine sumptu accepto a Corinthiis pro quo offenderentur. Ideo sine sumptu, ut non abutar, id est ut non male utar potestate mea, concessa mihi in Evangelio. Potens enim sum de Evangelio sumptus accipere, sed si fratrem in hoc offendero, male utor hac potestate. Credendum est quod sine sumptu ponam Evangelium, ne offendatur infirmitas auditorum : nam (quod sumptu majus est) cum liber essem ex omnibus, et nulli eorum aliquid deberem, feci me servum omnium, ut sic lucrificerem plures. Et qui pro utilitate eorum jugum servitutis sub omnibus habui : credendum est quod a sumptu contineam, timens offensionem fratris, pro quo lucrando servum me exhibui. Vere servum omnium me feci ; nam Judæorum, Samaritanorum, gentilium, et infirmorum fratrum. Quod ita exsequitur : Factus sum Judæis tanquam Judæus, condescendens ritibus eorum, abstinendo a carnibus a quibus abstinabant, ut sic lucrarer Judæos, libentius mihi acquiescentes, quia ritus eorum non aspernarer. His etiam qui sub lege sunt, id est Samaritanis, qui quinque libros Moysi tenent, sed prophetas non habent, factus sum quasi sub lege essem : cum tamen ipse non essem sub lege ; sed ideo feci ut hoc modo lucrificerem eos qui erant sub lege, id est Samaritanos. Samaritani sunt quos rex Assyriorum captivitatis filiis Israel posuit ad incolenda loca Samariæ, et sunt ex origine Persarum (IV Reg. xvii, 24) ; qui quinque libros Moysi receperunt, cum multis tribulationibus vexaret eos Deus, quia terram populi sui Israel sibi illicite usurpassent. His etiam qui erant sine lege, id est gentilibus, factus sum tanquam essem sine lege, cavens cibus eorum et asserens Deum elegisse eos, cum tamen non essem sine lege Dei, sed essem in lege Christi ; sic ideo factus sum ut lucrificerem gentiles qui erant sine lege. Factus sum etiam infirmis fratribus infirmus : abstinens a licitis cibus, ne generarem offendiculum eorum infirmitati, ut sic lucrificerem infirmos. Et quid enumerem singula ? Omnibus factus sum omnia : perfectus perfectis ; et sic in singulis, ut omnes salvos facerem. Hæc autem omnia facio propter collocandum Evangelium ; quod nisi sic facerem, evacuetur propter offendicula fratrum. Propter Evangelium ideo, ut efficiar particeps ejus, id est ut partem capiam remunerationis, quam Evangelium attestatur, et fidelibus promittit. Hic totum quod de se induxit adaptavit. Quasi diceret : Quemadmodum omnibus omnia factus sum propter Evangelium, sic et compatimini infirmitati fratrum ut participes sitis promissæ beatitudinis. Dixi abstinendum esse vobis a licitis, causa infirmorum fratrum, sicut ego apostolus vester a licitis abstineo, ne dem offendiculum Evangelio Christi ; quod totum ideo facio : ut accipere merear quod exspecto. Inductus exemplo co-

rum qui, ut temporalem coronam accipiant, abstinent ab omnibus quæ ad accipiendam coronam **120** eos impediunt. Quia an nescitis quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium, id est coronam vel præmium cursus? Stadium dicitur spatium ducentorum et viginti quinque passuum, quantum Hercules uno anhelitu cucurrit, et non respiravit; et dicitur stadium a stando, quia statur in fine cursus. Quandoquidem currentes in stadio sollicitè intendunt ad accipiendum bravium, sic ergo currite abstinendo ab omnibus quæ impedire vos possunt, ut omnes comprehendatis bravium æternæ felicitatis. Si enim omnes hic currunt ubi unus tantum accipit bravium, multo sollicitius currere debetis, ubi omnes æternum bravium accipietis. Sic utique currere debetis abstinendo ab omni quod vos impedire possit. Nam omnis ille qui contendit in agone, id est in certamine cursus, abstinet se ab omnibus impediendis cursum. Et illi quidem currentes in stadio sic se abstinent, ut accipiant corruptibilem coronam: nos accepturi incorruptibilem, longe amplius abstinere nos debemus, quanto digniori corona remunerabimur. Et quia incorruptam coronam exspecto, igitur ego sic curro, non quasi in incertum. Ille currit in incertum qui modo male, modo bene agit. Cum enim bene agit, sperat se accepturum; quando vero male, diffidit. Currere dicit bene operari, sine impedimento illatæ tribulationis: Pugnare dicit quando infertur tribulatio, et fortiter resistit. Sic etiam pugno non quasi verberans aerem, ut quod bene dicam, opere in me non compleam: qui enim in vanum verba dicit, aerem solum verberare dicitur: Vel ita: Non quasi aerem verberans, id est non frustra ictus meos projiciens, sicut ille qui pugnat cum hoste, quando, projecto ictu, non tangit hostem, dicitur verberare aerem; sed ego conterens hostem, non verbero aerem, sed castigo corpus meum, id est carnis concupiscentias comprimo: et ita quod corpus redigo in servitutem, id est ut caro non solum non repugnet, sed etiam serviat spiritui. Ideo sic castigo et redigo, ne forte contingat quod contingere posset, ut, cum aliis prædicaverim, ipse efficiar reprobus et damnabilis. Ubi ait ne forte, bene ostendit Deum sic eligere suos ut non cogateos: ne libertatem arbitrii in eis destruat, quin si velint iterum cadere, possint.

CAPÛT X.

« Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moyse baptizati sunt in nube et in mari (Exod. xiii, 21). Et omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant autem de spiritali, consequente eos petra. Petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Nam prostrati sunt in deserto (Num. xxvi, 65). Hæc autem in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum, sicut et illi concupierunt (Psal. cv, 41);

neque idololatræ efficiamini sicut quidam ex ipsis, quemadmodum scriptum est: Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere (Exod. xxxii, 6). Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt (Num. xxv, 1), et ceciderunt una die viginti tria millia. Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt, et a scriptis perierunt (Num. xxi, 6). Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, et perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contingebant illis; scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt. Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat. Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere. Propter quod charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura. Ut prudentibus loquor: Vos ipsi iudicate quæ dico. Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus nonne participatio corporis Domini est? Quoniam unus panis, et unum corpus multi sumus: omnes **121** quidem de uno pane, et de uno calice participamus. Videte Israel secundum carnem: nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Quid ergo? Dico quod idolis immolatum sit aliquid, aut quod idolum sit aliquid? Sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, et non Deo (Deut. xxxii, 17). »

« Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum: non potestis mensæ Domini participes esse, et mensæ dæmoniorum. An æmulamur Dominum? Nunquid fortiores illo sumus? Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est querat, sed quod alterius. Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Domini est terra, et plenitudo ejus (Psal. xxv, 1). » Si quis vocat vos infidelium ad cœnam, et vultis ire: omne quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam. Si quis autem dixerit: Hoc immolatum est idolis: nolite manducare propter illum, qui indicavit, et propter conscientiam. Conscientiam autem dico, non tuam sed alterius. Ut quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conscientia? Si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo, quod gratias ago? Sive ergo manducatis, sive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite (Coloss. iii, 17). » Sine offensione estote Judæis et gentibus et Ecclesiæ Dei: sicut et ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant. »

EXPOSITIO.

Quia Paulus dixerat: Castigo corpus meum, etc., ne ipse reprobus efficiar, ad hoc diceret aliquis: Quare tantopere laboras, ne reproberis? Non enim

credendum est Deum leviter reprobare nos, quibus baptismum, fidem et cætera sacramenta Ecclesiæ contulit, etiamsi injuste aliquando simus operati. Contra hoc Paulus probat nihil valere ad salutem sacramenta, si desint bona opera. Patres enim Veteris Testamenti eadem quæ habemus in veritate, habuerunt in figura; sed quia male operati sunt, non profuerunt illis sacramenta; sic nec nobis proderunt, si mala fuerint opera nostra. Littera sic jungitur: Propterea tantopere laboro, ne reprobus efficiar. Video enim non mihi sufficere accepta sacramenta, si defuerint opera; quemadmodum nec patribus nostris sub Veteri non suffecerunt, quia male operati sunt. Quod ut videatis, *nolo vos ignorare, o fratres, quoniam patres nostri*, id est Judæi, qui nos in cultu Dei præcesserunt, et docuerunt, et quorum figuræ veritatem nostram genuerunt. Illi, inquam, patres omnes, nullo separato, fuerunt sub nube. Nubes illa, quæ inter Ægyptios et Judæos posita fuit usque ad mare Rubrum, significavit divinam misericordiam, quæ catechumenos protegit, donec veniant ad baptismum. *Et omnes patres nostri transierunt mare Rubrum*, ita et nos omnes per baptismum transimus; *et omnes patres nostri in Moyse*, id est in regimine Moysi baptizati sunt, id est profecti sunt in nube, separante eos ab Ægyptiis, et in maris transitu. *Baptizati* dicit, cum nec ista vox de illis tunc dicta sit, nec mare illud veritas baptismi fuerit, quia figura tantum, sed nomen significatæ rei, pro ipso significante ponit; quia quemadmodum illi in ducatu Moysi protecti sunt, longe melius nos duce Christo protegimur in baptismo, in quo nobis peccata remittit, et liberum arbitrium nostrum confortat ut possit resistere diabolo male suadenti. Ideo etiam ait, *baptizati sunt*; quia quam efficax nobis est baptismus ad salutem, sic esset eis transitus maris, si credentes mandatis Dei obedirent. *Et omnes patres nostri manducaverunt eandem escam*, id est manna. Escam dico *spiritualem*, id est spiritualis escæ corporis et sanguinis Christi significativam. Ideo etiam *spiritualem*; quia quod esca corporis et sanguinis Christi facit in nobis, idem prodesset eis ad salutem manna illud, si in bono perstitissent. Non quod aliud fuerit quam manna. *Et omnes biberunt eundem potum*, id est aquam fluentem de petra: *potum* dico *spiritualem*; quia potum sanguinis Christi figurantem, et idem in fide valentem eis si boni essent. Nec semel inde biberunt, sed *bibebant* assidue *de petra*, id est de aqua manante de petra *consequente eos*, quia quocunque ibant in deserto, aqua illa sequebatur illos. *Petra* dico *spirituali*, id est *spiritualem* petram Christum significante. Quare non semel, sed continue bibebant; quia non sufficit nobis qui quotidie in peccatum labimur semel sumere sanguinem Christi, quia sicut quotidie cadimus, sic jugi medicamine egemus. *Petra autem* illa unde manabat aqua, *erat Christus*, de cujus latere fluxit aqua nostræ regenerationis. Et licet tot sacramenta habuerint patres nostri, *tamen non in pluribus*

A eorum beneplacitum est Deo; quia peccando, datis sacramentis indignos se fecerunt. Vere plures eorum non placuerunt Deo: *nam prostrati sunt in deserto*, provocantes super se iram Dei male agendo. Et hæc prædicta non solum causa eorum *facta sunt*, sed etiam *in figura nostri*. In omnibus enim prædictis figurata est veritas sacramentorum, quæ data est nobis per Christum. Ideo in figura nostri facta sunt, *ut non simus concupiscentes malorum, sicut et illi multoties mala concupierunt*.

Hic Paulus se inserit eis, ut melius eos retrahat, peccata quorum compatiendo sua facit. Nunc quædam peccata Judæorum reponit, quæ vidit in Corinthiis esse, dicens: Ne sitis concupiscentes malorum, scilicet, neque efficiamini idololatræ. Hic jam separat se ab illis quibus in idololatria non consentit, *ne, inquam, sitis idololatræ sicut quidam eorum fuerunt*. Corinthii autem idololatræ erant; quia vel sub veneratione idoli idolothyta comedebant; vel non curantes offendere fratrem manducando idolothyta, causa erant quare infirmus frater idololatra esset, et sic de idololatria accusabiles. Idololatræ fuerunt quidam Judæorum, *quemadmodum de eis scriptum est in Exodo: Sedit populus Judæorum manducare et bibere*, quæ immolaverunt vitulo conflatili, *et postea surrexerunt ludere* (Exod. xxxii, 6), id est choreas ducere, et cætera coram idolo. Vel surrexerunt ludere, id est idolum adorare: quod ludus et derisio videbatur de his, qui per tot miracula erant instructi. *Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt cum Madianitis, et propterea ceciderunt viginti tria millia* (Num. xxv, 4). Fornicatio erat in Corinthiis, ut in eo qui duxerat uxorem patris, cujus per consensum alii erant rei. *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt*, dicentes: « Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto (Psal. lxxvii, 49) »; et illi perierunt a serpentibus, venenantibus eos, donec Moyses serpentem æræum erexit in ligno, quem qui Judæorum videbat, ea die a læsione serpentum securus erat: qui serpens significavit Christum secundum humanitatem, ut idem in Evangelio perhibet: « Sicut exaltavit Moyses serpentem in deserto, sic oportet exaltari Filium hominis (Joan. iii, 14). » Tentabant Corinthii Deum, dum de resurrectione dubitabant, quasi Deus non posset, quidquid ex bonitate vellet. *Neque murmuraveritis*, quod utique faciebant Corinthii, quorum quidam dicebant Paulum non esse apostolum, et similia: *sicut quidam Judæorum murmuraverunt*, ut filii Core et Dathan et Abiron, dicentes Moysen non ex præcepto Dei consecrare Aaron in sacerdotem, sed pro exaltatione sui generis; *et ideo perierunt ab exterminatore*, id est a percutiente angelo.

Notandum est quod, quia Judæi rudes erant, nec spiritualia capere possent; ideo in carnalibus servire Deo propositum fuit illis. Et sicut in carnali servitute offendentes, secundum carnem puniebantur; sic et nos quibus spiritualia data sunt, si in eis offendimus, secundum animam puniemur. Non so-

lum prædicta sacramenta in figura nostri præcesse-
runt, sed etiam hæc omnia, et peccata, et pœnæ
peccatorum contingebant illis in figura nostri; quia
si illi **123** manentes in umbra, pro transgressu
umbræ damnati sunt, quanto magis nos, si in ipsa
veritate peccamus? Non solum hæc illis in figura
nostri contingere, sed etiam scripta sunt hæc ad
corruptionem nostram, ut per exempla eorum corripiamur.
Nostram dico, in quos devenerunt fines sæculo-
rum; quia quantumcunque duratura sint hæc sæ-
cula, nos tamen fines habemus; quia hi ritus, qui
per Evangelium dati sunt, fiunt ultimi ritus. Et ipsi,
quandiu mundus erit, non finientur. Vel ita: In nos
devenerunt fines sæculorum, quia finita est omnis
sæcularitas, scilicet veterum rituum carnalitas, et
tradita est nobis ipsa veritas. Quandoquidem priora
sacramenta patribus nostris nihil profuerunt propter
peccatum, et hæc ad nostram doctrinam scripta sunt.

Itaque, id est propterea ille vestrum qui se existi-
mat stare, scilicet qui sane intelligit de creaturis
Dei, sibi que licere omnia, videat ne cadat per offen-
diculum fratris. Et, ne in hoc verbo quia dixerat vi-
deat ne cadat, turbarentur Corinthii, scientes justum
etiam septies in die cadere, determinat Paulus de
quo casu intelligat, dicens: Videat quisque ne ca-
dat, sic ut non apprehendat vos tentatio, id est dele-
ctatio peccati, nisi quæ sit humana, id est necessi-
tate carnis veniens, scilicet venialis. Quod ad vos
pertinet, videte ut faciatis; quia Deus fidelis est et
verax in promissis, qui fideles suos in nullo deserit;
qui Deus non patietur vos tentari supra id quod pati
potestis. Secundum enim quod videt fortitudinem
vel teneritatem ejusque, tribulationes disponit. Nec
solum non patietur vos supra modum tentari, sed
etiam faciet vobis cum tentatione proventum, id est
et augmentum virtutis qua perseveretis, et augmen-
tum tribulationis: faciet, dico, ita ut vos possitis sus-
tinere, ne in tribulatione deficiatis.

Propter quod, id est quia videndum est stanti, ne
cadat, et Deus præsto est qui manum porrigat. Ideo
fugite a cultura idolorum; si hoc facitis, tunc eritis
mihî charissimi. Fugere a cultura idolorum dicit et
infirmis qui sub veneratione idoli comedebant, et
his qui, licet sanæ fidei essent, tamen causa erant
qua fratrum infirmitas corrumpetur. Et ut fugiatis
a cultura idolorum, rem subtilem dicturus sum, in
qua loquor vobis non ut simplicibus, sed ut pruden-
tibus; et ideo vos ipsi judicate, id est quanto subti-
lius potestis, apud vos discutite hoc quod vobis dico.
Summam sententiæ breviter extra colligamus: Ideo
fugere debetis a cultura idolorum; quia, sicut ille
qui corpori et sanguini Christi communicat, unum
quodammodo fit cum Christo, sic ille qui communi-
cat idolo, idolothyta comedendo incorporatur dia-
bolo.

Nunc litteram exponamus: Fugiendum vobis est
a cultura idolorum, quia calix, id est sanguis Chri-
sti. Calix dico benedictionis, per quem benedictiones
gratiarum accipimus: quia per sanguinem Christi,

si digne sumimus, et a prioribus peccatis liberamur,
et contra venientia confortamur; cui calici nos bene-
dicimus, laudantes eum, quod nunquam hujusmodi
calix fuerit, qui et a peccatis liberaret, et ne ultra
peccaremus confortaret. Vel calix benedictionis, id
est quem ipse Deus benedicit et consecrat, et cui
nos benedicimus per officium nostrum: Deus enim
hoc efficit per sacerdotem ministrum. Hic itaque ca-
lix nonne est communicatio sanguinis Christi? id est:
nonne per sanguinem assumptum unimur Christo,
ipsique conformamur? Et panis, id est verum corpus
Christi, qui sub specie sola panis accipitur. Panis
dico quem nos in altari frangimus, ut quod unum
est in veritate (licet ita videatur), scindi tamen non
potest, dividentes significemus nos, qui diversæ

personæ sumus, unum fieri in Christo. Hic, inquam,
panis quem frangimus, nonne est participatio corpo-
ris Domini? id est: nonne per hoc corpus Deum in
nobis capimus, cumque nobis incorporamus? Ideo
in duabus substantiis, corporis scilicet et sanguinis
sacrificium **124** hoc Deus instituit; ut per carnem
in altari traditam ostenderet se redimere carnem
nostram, per hæc sacramenta in incorruptionem
quandoque transferendam; et per sanguinem quem
trahit, insinuaret se similiter redimisse animam no-
stram; ad quod de anima insinuandum: quia re in-
corporali uti non potuit, digne per sanguinem, qui
sedes animæ dicitur, animam figuravit. Nec in duas
substantias distribuit, ut diversas partes ejus intel-
ligeret. Qui enim sanguinem tantum, vel corpus so-
lum, totum accipit: qui utrumque accipit, non
magis per utrumque, quam per alterum accipit.
Quod corpus sicut vera caro Christi est sub specie
panis, ita per solam speciem atteritur, diminuitur,
in partes dividitur, cum in veritate incorruptibile,
indivisibile, impotens diminui permaneat. Vere per
acceptationem sanguinis et corporis Christi unimur
Christo; quoniam multi sumus unus panis, id est sic-
ut in pane diversa grana in unitatem panis trans-
eunt, ita et nos unimur fide, spe et charitate. Su-
mus etiam multi unum corpus secundum diversita-
tem membrorum sibi invicem in unitate dilectionis
subservientium. Nos omnes sumus unus panis et
unus corpus: qui participamus de uno pane et de
uno calice, id est de corpore et sanguine Christi per
quem cum unimur Christo, incorporantes eum nobis.

Modo secundum Ambrosium, quod sequitur dica-
mus: O Israel, id est o fidelis anima, quæ Deum
iactueris, quod in spiritualibus modo vobis ostendi,
videte idem fieri secundum carnem, id est per carna-
lem participationem idolothyti diabolo communicare.
Nonne enim qui edunt hostias immolatas diabolo,
participes sunt altaris diaboli? id est: nonne com-
municant ipsi diabolo per hoc quod participant quæ
super altare idoli immolantur? Quemadmodum in
spiritualibus, sic in carnalibus quin fiat, negari non
potest. Quia dico comedentes immolata idolo parti-
cipare diabolo, ergo quid dico, id est an hoc dicere
existimor quod immolatum idolis sit aliquid aliud

quam esset priusquam immolaretur? Absit hoc ut videar hoc dicere quod idolum sit aliquid aliud quam lapis vel lignum, vel illud unde fabricatum est! quia per immolata ipsi dico hominem uniri diabolico. Non utique dico quod *immolatum idolis*, vel *idolum aliquid sit* quod prius non fuerit; sed hoc dico, quod *gentes quæ immolant hæc, immolant illa dæmoniis*, et per hoc uniuntur ipsis, non per carnem immolatam, quod aliud sit quam caro, neque per idolum, quod aliud sit quam prius fuerit. *Dæmoniis immolant, et non Deo*: quare diabolo sese incorporant. Vel aliter (ut extra librum adaptationem similitudinis accipiamus), ita: Quia communicantes corpori et sanguini Christi uniuntur Christo, ita per simile participant immolatis idolo uniuntur diabolo. Et hoc extra litteram accipiamus, ut quod per spiritualia ostendit, in carnalibus videatis: Videte modo Israel, id est Judaicum populum, secundum carnem, id est secundum carnales ritus agentem. Nonne enim qui apud Judæos edunt hostias immolatas Deo, participes sunt altaris, id est participant Deo cui immolant in altari? Eodem modo qui edunt idolothyta, participes sunt diaboli. Et hoc extra librum.

Sequens littera sic jungitur: Quandoquidem dico comedentem idolothyta participare diabolo, ergo quid videor dicere? Sequens littera non mutatur. Propterea volo vos fugere a cultura idolorum, quia nolo vos fieri socios dæmoniorum, sicut probatum est esse eos qui idolothyta comedunt. Ideo essetis socii dæmoniorum, nisi idola fugitatis, quia non potestis bibere calicem dæmoniorum et calicem Domini. Et non potestis esse participes mensæ Domini et mensæ dæmoniorum. Debemus fugere a cultura idolorum, ne associemur dæmoniis. Debemus etiam ideo, quia participando mensæ dæmoniorum, æmulamur, id est invidemus Domino, cuius regnum ex 125 nobis ipsis, et imitatoribus nostris diminuimus. Sed an æmulamur Dominum? Malo utique nostro invidemus ei, quia nunquid fortiores illo sumus? Qui autem fortioris se invidet, male agit, quia opprimitur ab illo.

Dicerent aut hæc, qui sana fide idolum illique immolata nihil esse crederent. Videris, Paule, intelligere immolata idolo aliquid esse, cum nos propterea dicas fieri socios dæmoniorum. Absit hoc! ait Paulus. Hoc enim plane profiteor, quod omnia ista licita sunt mihi, et cuiunque sanam fidem habenti ex fide comedere, sed tamen ideo non licere, quod non omnia expediunt, sed potius beatitudinem per offendiculum fratris impediunt. Iterum idem, omnia utique mihi licent, secundum sanam fidem, sed non omnia ædificant proximum, et in eo quod destruunt eum, non licent. Et quia ad ædificationem proximi omnia agenda sunt, propterea nemo quærat quod suum est tantum, et non proximi, sed quærat quod alterius, id est quod ad ædificationem proximi valet.

Quia modo dixit secundum fidem licere, propter offendiculum fratris non licere. Determinat modum quando his cibus uti liceat, et quando non, dicens .

Ne in prædictis offendatis, sic discernite: *Omne quod in macello venit*, id est venditur, *manducate, nihil interrogantes propter conscientiam*, quam in sequentibus determinabit. Manducate omnia, quia Domini est terra et plenitudo ejus (Psalm. xxv, 1). Si quis autem infidelium vocat vos ad prandium, et vultis ire, quod bene licet (quia de infidelibus non habemus judicare) *omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conscientiam*, quam iterum determinabit, vos nihil interrogetis. Sed si quis dixerit vobis: *Hoc est immolatum idolis, nolite illud manducare propter illum qui indicavit, et propter conscientiam*, quam nunc determinat. *Conscientiam autem dico non tuam*, qui fide sanus es, sed propter conscientiam alterius, id est infirmi fratris, ne offendant te. Dixit conscientiam, primum notans conscientiam Judæi qui, si videat Christianum idolothyta comedentem, dicet non adhærendum esse Christianæ fidei; quia revertuntur ad culturam idoli. Secundo conscientiam gentilis, qui videns illud idem dicet: Quare dimitterem idola mea, cum Christiani ad ea revertantur? Tertio conscientiam infirmi fratris, propter causam sæpe dictam. Propter conscientiam alterius abstinere debes. Quia *ut quid libertas mea*, id est hoc quod mihi ex sana fide licet, *judicatur*, id est judicabilis fiat et damnabilis ab aliena conscientia, id est propter infirmam conscientiam fratris. Et si ego participo idolothytis cum gratia, id est comedens in nomine Domini, *quare blasphemor*, id est cur me blasphemabilem exhibeo, *pro eo quod gratias ago?* Putat enim me infirmus vel infidelis idola venerari, cum ago gratias Deo. Quandoquidem conscientia nullius lædenda est, ergo sive manducatis, sive bibitis, vel aliud quid facitis, hæc et omnia facite, non in licentiam fidei vestræ, sed in gloriam Dei, ut nemo juste vel injuste possit calumniari fidem Christi. Et ut in gloriam Dei omnia faciatis, *estote sine offensione Judæis et gentibus, et Ecclesiæ Dei*, id est infirmis fratribus, sicut supra determinatum est. *Estote dico et sicut ego placeo*, id est placere laboro omnibus per omnia, non quærens quod mihi solum utile est, sed quod utile sit multis, ut sic salvi fiant multi per me. Et ut multis utiles sitis, estote in hac re imitatores mei. Quod si mei eritis et Christi, sicut et ego Christi imitator sum.

CAPUT XI.

Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. Laudo autem vos, fratres, quod per omnia mei memores estis; et sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis. Volo autem vos scire, quod omnis viri caput Christus est; caput autem mulieris vir (Ephes. v, 25) caput vero Christi, Deus. 126 Omnis vir orans aut prophetans, velato capite, deturpat caput suum. Omnis autem mulier orans aut prophetans, non velato capite, deturpat caput suum: unum est enim, ac si decalvetur. Nam si non velatur mulier, tondeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi aut decalvari, velet caput suum. Vir quidem non debet velare caput suum; quoniam imago et gloria

Dei est, mulier autem gloria viri est. Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Ideo debet mulier velamen habere super caput suum, et propter angelos. Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro, in Domino. Nam sicut mulier de viro, ita et vir per mulierem : omnia autem ex Deo. Vos ipsi iudicate : decet mulierem non velatam orare Deum? Nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi : mulier vero si comam nutriat, gloria est illi; quoniam capilli pro velamine ei dati sunt. Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Hoc autem præcipio : non laudans, quod non in melius, sed in deterius convenitis. Primum quidem convenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, et ex parte credo. Nam oportet et hæreses esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare. Unusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Nunquid domos non habetis, ad manducandum et bibendum? Aut Ecclesiam Dei contemnitis, et confunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? in hoc non laudo. Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis, quoniam Dominus noster Jesus Christus in qua nocte tradebatur, accepit panem, et gratias agens fregit, et dixit : Accipite et manducate : Hoc est corpus meum, quod pro [omnibus] vobis tradetur; hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens : Hic calix novum testamentum est in meo sanguine; hoc facite, quotiescunque sumitis, in meam commemorationem. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. Itaque quicumque manducaverit panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini (Joan. vi, 59). Probet autem se ipsum homo, et sic de pane illo edat, et de calice bibat. Qui enim manducat et bibit indigne, iudicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini. Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi. Quia si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur. Dum iudicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Itaque, fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate. Si quis esurit, domi manducet, ut non in iudicium conveniatis. Cætera autem cum venero disponam.

EXPOSITIO,

Postquam de immolatis idolo reprehendit eos ne vel sub offendiculo fratris, vel sub veneratione idoli participarent illis, transit ad aliud, quod nimis impudice consueverant, scilicet ut viri velato capite orarent in Ecclesia; mulieres vero denudato : quod

ne ulterius fiat in eis, prohibet et lege conditionis eorum et auctoritate sanctorum, et quia natura repugnat. Littera sic jungitur : De hoc quod vel sub veneratione idoli, vel sub offendiculo fratris idolothyta comeditis, vos reprehendo. De hoc autem laudo vos, o fratres, quod estis memores mei per omnia quæ imperavi vobis. Memores ideo; quia, sicut tradidi vobis præcepta mea, sic tenetis nihil inexpectum prætermittentes. Et hoc totum ironice; quia mandatum ejus vix in aliquo tenuerant. Sed licet ita laudem vos, in eo tamen vitupero, quod vir velato capite, mulier nudato, deturpat se. Sed præmittit rationes, quibus sic non debere fieri approbet, dicens : Ne tam perverso more deturpetis capita vestra, volo vos scire quod Christus caput est **127** omnis viri divitis vel pauperis; a Deo enim principium habet non ab alio. Et quemadmodum in capite omnes sensus habemus, et nullum in corpore præter tactum, quem habemus iterum in capite; sic omnes sensus nostri consentire, et cooperari debent capiti suo Christo; Christus est caput viri : vir autem caput est mulieris, id est principium. De costa enim viri fabricata est mulier, et sic materiam principii sui traxit a viro : qui vir a Deo tantum habuit principium. Christus est caput viri; Deus vero est caput, id est principium Christi, secundum hominem caput specialiter; quia immunem a peccato per unitam ipsi divinitatem Christum Deus constituit. Secundum Deitatem Deus est caput Christi; quia Filius principium habet a Patre, Pater non ab alio. Et quia vir Christum solummodo caput habet, ideo *omnis vir orans in ecclesia* Dominicam orationem, vel quaslibet orationes, aut prophetans; prophetare dicit, vel symbolum dicere, in quo carnis resurrectio et vita æterna, quæ futura sunt prædicuntur; *vel prophetans*, id est legens in ecclesia et revelans quæ præterita sunt vel futura solummodo de Christo; vir ita faciens, *deturpat caput suum*.

Possemus hic dicere caput viri Christum quem, dum inhoneste agit, quantum ad se deturpare videtur, cujus jussa spernit; sed quia sequens littera sic non patitur, dicimus : Vir velato capite orans deturpat proprium caput, dum libertatem quam habet (quia sub nullo præter Christum est) tegit velamento : quod signum est erubescendæ subjectionis. Vir velato capite orans deturpat proprium caput; *sed omnis mulier orans aut prophetans* (sicut supra expositum est) *non velato capite, deturpat proprium caput*, quod semper velare deberet, in signum ejus erubescentiæ, quod totius perditionis causa sit mulier, et maxime cum in Ecclesia suo præsentatur iudici, cui omne genus hominum infestum fecit, dum diabolo consensit, et ad consentiendum eidem virum impulit. Vere, mulierem non velare caput, est deturpare caput. Nam *unum* et idem est, quod non velat caput *ac si decalvetur*, id est capillos in fronte discriminet, cum certum sit quod nolit tonderi. Decalvetur tantum desuit,

quod utique habet pro inconvenienti, quia sciebat illas nullo modo velle tonderi. Vere non velare caput est decalvari : nam si non velatur mulier, tondeatur : quod quia nullo modo faciet, sequitur ut non velato capite decalvetur. Ex non velato capite, sequitur necessario vel decalvari, vel tonderi ; sed si turpe est mulieri, quod utique dedeceret tonderi, vel decalvari, velet caput suum, quod deceret. Mulier velet caput, sed vir non debet velare caput, quoniam vir est imago Dei, a quo formam et principium habet, et est vir gloria Dei. Si enim bene egerit, gloriatur Deus in eo. Vir est imago et gloria Dei. Sed mulier est gloria viri ; quia debet a viro gubernari ; et si bene gubernata fuerit, gloriam habet super his quæ mulier bene gessit. Vere vir solius Dei gloria est, et mulier gloria viri. Nam vir non est ex muliere, id est in prima conditione vir non habuit originem ex muliere, quæ necdum erat ; sed mulier principium habuit ex viro, quia de costa Adæ ædificata est Eva. Iterum vere vir est gloria tantum Dei, et mulier viri. Etenim vir non est creatus propter mulierem, ut serviret ei, quia Deo soli ; sed mulier creata est propter virum, ut omni servitute maneret in adiutorio viri. Et quia mulier ad gloriam viri facta est, et ut semper viro subesset, ideo mulier debet semper habere potestatem, id est signum quod sit alienæ potestatis, supra caput, quod velare debet in signum subjectionis ; et propter angelos, id est propter doctores Ecclesiæ, qui angeli dicuntur, quia Dei nuntii sunt, ne visa lascivia impudicarum mulierum, illicite moveantur ad eas. Vel propter angelos Dei, qui præsentés sunt in omnibus Ecclesiæ sacramentis, ne offendantur intemperantia tantæ libidinis. Vel propter angelos, id est propter patriarchas et priores sanctos, qui ne hoc fieret prohibuerunt. Quia modo adeo depresserat muliebrem sexum, sic per omnia 128 viro indigniorem factum. Nunc relevat et consolatur eum, dicens : Licet in prima creatione vir mulierem præcesserit, tamen in sequenti successione generandi, vir et mulier pares sunt ; quia neque vir sine muliere, neque mulier sine viro generare queunt, sed participatione alterius æqualiter generat uterque. Nec tamen quod ex se procreari possint, sed totum in Domino : Dominus enim per conjunctionem masculi et feminæ creat hominem. Vere nec vir sine muliere, nec mulier sine viro : nam sicut mulier generatur de viro ; ita et vir generatur per mulierem. Hic quidam insidiantur verbis Pauli, quare dixerit mulier de viro, vir non de muliere, sed per mulierem, dicentes de solius viri semine concipi puerum sine semine matris, sed tantum per mulierem foveri puerum in utero matris, nec mater habeat ibi semen, sed solam uteri nutrituram. Male exponentes verba Pauli, cum per tam bene sit materiale, quemadmodum de. Licet dicam mulierem generari de viro et e converso, tamen hæc et omnia quæcunque sunt ex Deo sunt ; quia nec vir nec mulier per se possunt aliquid sine Deo.

Hæc præmissa leguntur sub allegoria sic : Vir qui in prima creatione factus fuit a Deo, in multa rationalitatis fortitudine significat rationem, quæ semper regere debet sensualitatem ; mulier autem quæ non adeo fortis fuit, sicut vir, significat sensualitatem quæ, bene gubernata, obedire debet rationi. Quod utique diabolus subtiliter intuens virum se non posse pervertere, cum magis ratione vigeret, quam sensualitate mollesceret ; aggressus est mulierem, quam sensit magis sensualitate premi, quam ratione erigi. Et secundum hoc, sic dicimus : Vir non debet velare caput, quoniam vir est imago Dei, id est per vim rationis imaginatur Deum, et per rationem agendo gloria est Dei. Glorificatur enim Deus in bene agentibus servis ; mulier autem, id est ipsa sensualitas, gloria est viri per rationem Deum imaginantis : sensualitas enim bene operando consentiens rationi, gloria ejus est. Et licet per virum rationem, per mulierem accipiamus sensualitatem, non tamen negamus quin utrumque sit in utroque, et ratio in muliere vir dicitur ; et sensualitas in viro mulier appellatur. Nec sic de ratione et sensualitate hic agimus, quin semper ad ipsas personas respiciamus. Vir debet esse gloria Dei, et mulier viri. Nam vir non est ex muliere, id est rationalitas non debet pendere ex sensualitate, sed mulier ex viro, id est sensualitas ex ratione. Vir utique non est ex muliere. Etenim vir non est creatus, id est ratio non ad hoc data est homini propter mulierem, id est ut sequatur sensualitatem, sed mulier propter virum, id est sensualitas creata est propter obediendum rationi. Et quia mulier propter virum creata est, ideo debet habere signum potestatis supra caput, et propter angelos, sicut dictum est. Sed licet virum tanta dignitate prætulim mulieri, tamen neque vir sine muliere, nec mulier sine viro, id est alter non præcedet alterum in Domino, id est in beatitudine, solummodo bene operentur : licet in prima creatione vir mulierem præcesserit, vere alter non præcedet alterum in salvatione ; nam illud quod supra dictum est, mulier de viro, vir non de muliere, nihil nocebit, cum in successione generationis vir ita sit de muliere, sicut mulier de viro, licet in prima creatione mulier de viro solo generata sit, omnia autem ex Deo, sicut dictum est.

Probavit secundum ordinem creationis secundum instituta Patrum, virum non debere velari, nec mulierem denudare caput. Probat idem per naturam utriusque : quæ viro breviores capillos dedit in signum libertatis ; mulieri prolixos in signum velandi pudoris. Licet enim quidam viri longiores habeant, hoc fit per artem, non per naturam. Si vero feminæ breviores habeant, hoc est ex aliquo vitio, non ex natura. Littera sic jungitur. 129 Probavi superius per ordinem creationis velandum esse caput mulieris. Nunc vos ipsi, Corinthii, judicate, quod non debere fieri probabo per naturam, Judicate, inquam, an decet mulierem non velatam

orare Deum? Non utique; quia nec ipsa natura docet vos sic agere, imo prohibet. Et cum natura prohibeat, si vir quidem nutriat comam, ignominia est illi, quia contra naturam agit. Si vero mulier nutriat comam, gloria est illi; quoniam capilli longi dati sunt ei a natura pro velamine, id est in signum velaminis, quod capiti semper debet supponi. Probavi per ordinem creationis, et per legem naturæ, virum non debere caput velare, nec mulierem denudare. Sed si quis inter vos videtur contentiosus, nec consentit nostris rationibus, hoc unum dicemus ei: Frater, nos non habemus talem consuetudinem, nec habuimus in synagoga Judæorum, neque adhuc habemus in nova Ecclesia Dei, ut vir velato capite, mulier non velato oret. Et quia consuetudo hoc non habuit, nec adhuc habet, propterea, quia admonitione nostra abuteris, jam non solum suadeo, sed ex auctoritate nostra præcipio ne ulterius fiat hoc inusuetum.

Postquam ab hoc malo coercuit Corinthios, transit ad alia, in quibus longe deterius offendeant: seducti enim a pseudomagistris, dereliquerant institutionem Pauli, quam eis tradiderat de susceptione corporis et sanguinis Christi. Suaserant enim eis pseudo, quod post cœnam communicari deberent: hæc enim hora Christus tradiderat hæc sacramenta discipulis suis participanda. Unde in multa mala devenerant; quia, cum inter eos essent schismata, ad unitatem corporis Christi accedere præsumebant; et aliud malum, quia prius cœnabant et inebriabantur, et hoc in ecclesia et in his cœnis eos qui tantos apparatus non habebant, erubescere faciebant, nec indigentibus aliquid ministrabant, et post hæc mala mensæ Domini se ingerebant. Littera sic jungitur: Hoc quod præmissum est ne fiat præcipio, illud aliud non laudans, sed magis improbens. Hoc scilicet, quod convenitis ad cœnam Dominicam, in qua deberetis unum fieri, vos dico non per hoc profecturos in melius, sicut deberetis, sed lapsuros in deterius. Et cum multa sint mala vestra, primum quidem omnium hoc repono, quod, vobis convenientibus in ecclesiam, audio inter vos esse scissuras et discordias, cum Ecclesia unitatem exigat, et, sicut audio, bene credo ex parte, id est propter partem de vobis, quos in schismatibus scio gloriari. Credo utique, nam oportet credere. Nam religiosæ personæ mandaverunt mihi. Vel ita: scissuræ in vobis ideo sunt; nam oportet esse scissuras, id est quaslibet discordias, et (quod majus est) hæreses. Necesse est enim ut veniant scandala, ad hoc, ut qui probati sunt et a Deo electi, fiant manifesti in vobis, perdurantes in tentationibus, et ut reprobi fiant similiter manifesti. Quandoquidem scissuræ sunt in vobis, ergo convenientibus vobis in unum, qui unitati contradicitis, jam non est, id est, pro sola causa discordiæ non licet manducare Dominicam cœnam, id est corpus et sanguinem Christi, quæ Dominus discipulis in cœna tradidit; vel jam, id est in hoc mundo, Dominica cœna vobis pro discordia interdicatur, sed in futuro

A damnabimini penitus. Propter scissuras non licet corpus Christi accipere. Ideo etiam vobis non licet: quia unusquisque vestrum præsumit, id est, præsumendo anticipat propriam cœnam, non solum ad apparandum, sed etiam ad comedendum. Et præterea aliud malum: quia alius quidem (qui non habet unde sibi præparet) esurit. Iterum aliud malum: Alius autem ebrius est. Sed sic in ecclesia comedentes, nunquid non habetis privatas domos ad manducandum et bibendum? quas si non haberetis, tolerabilius esset in platea comedere. Aut contemnitis **130** Ecclesiam Dei, in qua inebriamini; et confunditis eos, id est verecundiam infertis pauperibus, qui non habent quid sibi præparent?

B Et quia sic impudenter agitis, quid dicam vobis? Certe sine charitate estis, contemptores Dei, sectatores gulæ, etc. Laudo ego vos in hoc? utique non laudo, imo vitupero. Vel ita: Laudo vos in quibusdam aliis, sed in hoc nullatenus laudo. Postquam vituperavit in eis ordinem in quo male consueverant, determinat eis quomodo sacramenta Christi accipere debeant, scilicet in abstinentia, non in ebrietate, sed in dolore, et in tribulatione. Littera sic jungitur: Non laudo vos quia corpus Domini ebrii suscipitis; sic enim non esset accipiendum, sed in commemoratione tribulationis et mortis Christi. Sed priusquam ad hoc veniat, commendat illud quod dicturus est auctoritate Domini, dicens: Ego accepi ab ipso Domino quod jam tradidi vobis, et nunc iterum tradam, hoc scilicet quod Dominus noster Jesus **C** Christus in illa nocte, (nox autem signum est adversitatis et tristitiæ; in qua nocte non epulabatur, non inebriabatur, sed ad mortem pro peccatis nostris tradebatur) accepit panem, id est veram substantiam panis. Et agens gratias Deo Patri de hoc; quia, sicut per eum disposuerat, humanum genus redimebat, et in obedientia Patris perseverabat. In his verbis quibus Christus gratias egit Patri, dicitur substantia panis et vini apposita in altari, transire in veram carnem et verum sanguinem Christi. Gratias, inquam, agens fregit illud, quod unum et inseparabile durat in æternum; sed fregit, cum singulis totum dedit: ut per hoc insinuaret, nos, qui personis diversi sumus, debere unum fieri in dilectione Dei. Fregit, inquam, et dixit: Accipite, id est, acceptabile hoc habete, et subtiliter discutite mysterium hujus sacramenti; ut, quemadmodum ego pro vobis, sic et pro nomine meo et proximis pati gaudeatis. Accipite, inquam, et manducate. In qua re Christus insinuare voluit non sufficere nobis si credamus, nisi gustando videamus quam suavis est Dominus; sicut manducare non proficeret, nisi crederemus. Et hoc quod panis paulo ante erat, nunc vere est corpus meum; quod corpus traditur pro vobis in mortem, licet nunc illud vobis porrigam immortale et impassibile.

D Notandum est hoc etiam sic esse signa substantiæ; ut nullam ibi qualitatem notent, neque mortalitatem, neque immortalitatem. Nec mirandum est si (quem-

admodum ait Augustinus) manibus mortalibus se immortalē ferebat, cum in transfiguratione (*Matth. xvii*), qui tunc et postea mortalis fuit, se in gloria immortalitatis et impassibilitatis Petro, Jacobo et Joanni ostendit. *Manducate*, inquit, *corpus meum* : et *hoc facite*, id est, continue sumite. Non in gaudio et ebrietate, sed in *meam commemorationem* : ut vos semper memores passionis et mortis meæ, et pati et mori velitis pro me. *Similiter* sicut corpus, *accepit calicem postquam cœnavit* (hic innuit, quod post cœnam corpus similiter dederit); *accepit*, inquam, *calicem, dicens* : *Hic calix* qui paulo ante vera substantia vini erat : hic utique calix est meus sanguis : et in hoc meo sanguine est novum testamentum, id est nova promissio. Lex enim vetus carnalia promittebat ; sed hoc sacramentum corporis et sanguinis mei rem novam, quia spiritualem beatitudinem promittit. Testamentum etiam ideo novum, quia nunquam est immutandum, ut alii ritus inducantur. Et hoc, scilicet sanguinem meum ; *facite*, id est sumite, in *meam commemorationem*, id est contrito et humiliato corde, non semel, sed *quotiescunque sumitis*. Et justum est ut hoc sumatis in memoriam mei ; *quia quotiescunque manducabitis panem hunc*, id est verum corpus meum, quod speciem et saporem panis retinet (ne sumentes illud abhorreant) ; et *quoties bibetis hunc calicem*, id est sanguinem **131** meum (propter saporem et speciem vini retinentem), *quoties*, inquam, hæc sumetis, *annuntiabitis*, id est representabitis *mortem Domini*, cui semper compati et commori debetis ; facientes hoc *donec Dominus veniat* ad iudicium, et seipsum vobis facie ad faciem tradat.

Notandum est cur Dominus Jesus post cœnam, celebrato veteri pascha, corpus et sanguinem suum, novum scilicet pascha discipulis tradiderit ; quod satis competenti ordine factum est. Si enim prius novum pascha, deinde vetus celebraret, non videretur per hoc novum sacramentum destruere vetera, nec finem esse veterum ; sed videretur innuere quod iterum, post hæc nova, reducturus adhuc esset illa vetera. Ut autem ostenderet omnia vetera in hoc novo sacrificio finem habere, nec illa unquam esse reducenda, congrue vetus pascha ad destructionem præmisit, et novum pascha, quod permansurum erat, supposuit ; in quo omnium veterum finis fuit, quandoquidem in *commemorationem* et in conformitatem Christi sumenda sunt hæc sacramenta. *Itaque quicumque manducaverit panem*, id est corpus Domini, *vel biberit calicem*, id est sanguinem Domini *indigne*, id est in scissura, in ebrietate, vel in hujusmodi malis, *ille erit reus corporis et sanguinis Domini*, id est damnabilis propter corpus et sanguinem Christi indigne acceptum. Ne autem reus fiat homo, *probet seipsum*, id est examinet et dijudicet se, non conferens illi qui male agit, quasi per hoc justitiam suam præferat ; sed seipse in contuitu infirmitatis suæ dijudicet. *Et sic probatus edat de pane illo, et de calice bibat*. Oportet ut homo sic seipsum probet.

Qui enim manducat et bibit indigne, hic manducat et bibit non indulgentiam, sed iudicium, id est damnationem sibi ; et merito, quia *non dijudicans*, id est parum discernens ab alio cibo *corpus Domini*, quemadmodum non discernebant Corinthii ; quia quod in toto præmiserat, de Corinthiis maxime intellexerat. Ex præmissis infert in eos : Quia indigne sumitis corpus Domini, nec ab aliis cibis illud dijudicatis : ideo inter vos, o Corinthii, *multi sunt infirmi*, febribus et hujusmodi passionibus ; *et multi imbecilles*, qui virtute membrorum privantur ; *et etiam dormiunt multi somno mortis*. Quia non examinamus nos, ideo sic affligimur ; *si vero nosmetipsos dijudicaremus*, id est mala facta nostra dijudicaremus, id est damnaremus flagello pœnitentiæ, *non utique iudicaremur*, id est damnaremur pro his a Domino. Unde enim homo seipsum iudicat, inde liber evadit iudicium Dei. Et licet per infirmitatem et imbecillitatem sic affligamur a Domino, tamen dum sic *iudicamur*, et, secundum quosdam de nobis male agentes, damnamur, nos alii, ne similiter peccemus, *corripimur a Domino* ; in quo enim Deus iudicio agit contra impios, in eo misericorditer castigat suos.

Corripimur dico, ut correcti non dannemur cum hoc mundo ; ideo non ait *cum Corinthiis*, sed *cum mundo*. Intelligit enim eis qui peccant non plus prodesse accepta sacramenta, quam his qui in mundo, id est in gentilitate, adhuc permanent : quandoquidem indigne sumentes damnantur ; et quia per damnationem impiorum *corripimur*. *Itaque, fratres mei*, ut digne et bene correpti suscipiatis, *cum vos convenitis ad manducandum cœnam Domini, exspectate invicem*, id est alter alterum, non anticipantes constitutam horam accipiendi Dominicam cœnam. Secundum enim traditionem Domini, consuevit Ecclesia in die cœnæ ad vesperum communicare. Dico ut exspectetis. *Si quis vero esurit*, et legitimam horam exspectare negligit, malo ut *manducet domi*, quam ante horam anticipet cœnam Christi ; non tamen, postquam comederit, participaturus mensæ Christi. Sic invicem exspectare vos volo, *ut non conveniatis in iudicium*, id est conventus vester non sit vobis causa damnationis. Hæc supradicta **132** modo vobis proposui, quia scio vos sine his non posse salvari. *Cætera autem*, sine quibus tamen salvari potestis, sed ad incrementum gloriæ proficua, illa *cum ego venero disponam* vobis.

CAPUT XII.

De spiritualibus autem nolo vos ignorare, fratres. Scitis autem quoniam cum gentes essetis, ad simulacra muta prout ducebamini cuntes. Ideo notum vobis facio quod nemo in spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu. Et nemo potest dicere Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto. Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem spiritus. Et divisiones ministrarionum sunt, idem autem Dominus. Et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Unicuique autem datur manifestatio spiritus ad

ut litatem. Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiae; alii autem sermo scientiae, secundum eundem spiritum; alteri fides in eodem spiritu; alii gratia sanitatem in uno spiritu; alii operatio vitatum; alii prophetia; alii discretio spirituum; alii genera linguarum; alii interretatio sermonum. Haec autem omnia operatur unus atque idem spiritus, dividens singulis prout vult (Rom. xii, 6; Ephes. iv, 7). Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum corpus sunt; ita et Christus. Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus; sive Judaei, sive gentiles, sive servi, sive liberi; et omnes in uno spiritu potati sumus. Nam et corpus non est unum membrum, sed multa. Si dixerit pes, quoniam non sum manus, non sum de corpore; num ideo non est de corpore? Et si dixerit auris, quia non sum oculus, non sum de corpore; num ideo non est de corpore? Si totum corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus, ubi odoratus? Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore sicut voluit. Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus. Non potest autem oculus dicere manus; Opera tua non indigeo; aut iterum caput pedibus: Non estis mihi necessarii. Sed multo magis quae videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt. Et quae putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorum circumdamus. Et quae inhonesta sunt nostra, abundantiorum honestatem habent: honesta autem nostra nullius egent; sed Deus temperavit corpus, ei cui deerat abundantiorum tribuendo honorem, ut non sit schisma in corpore, sed in idipsum pro invicem sollicita sint membra. Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra; sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi, et membra de membro. Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia: primum apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes; exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. Nunquid omnes apostoli? Nunquid omnes prophetae? Nunquid omnes doctores? Nunquid omnes virtutes? Nunquid omnes gratiam habent curationum? Nunquid omnes linguas loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? Aemulamini autem charismata meliora [al., majora]. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstrabo.

EXPOSITIO.

Hic finis est de sacramentis altaris: nunc transit ut doceat eos de donis Spiritus sancti, in quibus graviter errabant. Qui enim majora dona acceperant, gloriabantur adversus eos quibus minores gratiae concessae fuerant. Hi autem qui minus acceperant, desperabant, quia inferiores erant in donis

Spiritus sancti. Qui vero majoribus gratiis abundabant, arrogabant hoc meritis suis; et meritis inferiorum hoc improperebant, in hunc modum derogando spiritui. Errabant etiam in hoc, quod gratias illas quae inferiores erant, ut genera linguarum, praeferebant caeteris, magisque appetebant. Ut autem hunc errorem depelleret, instruit eos sic, dicens: **133** Caetera quae disponam cum venero praetermitto, sed de spiritualibus vos docere illud nullo modo differo. *Nolo, inquam, vos, fratres, ignorare de spiritualibus, id est de donis Spiritus sancti, quid de his sentiendum sit vobis. Hoc autem de Spiritu dico quod facit cessare a malo, et operari bonum. Sed ad hoc inducendum praemittit similitudinem, dicens: Ideo scitote quod Spiritus sanctus faciat non separari a Christo, quoniam scitis quod, cum adhuc essetis gentes, id est gentiles, vel gentiliter viventes, eratis euntes ad simulacra muta prout ducebamini a maligno spiritu; quia alius ad immolandum, alius ad thurificandum, alius ad adorandum ducebatur. Ubi ait, muta idola, ostendit quod ratione non ducebantur, quae satis discernere posset, idolum non esse Deum, sed per malignum spiritum. Et ideo quia a maligno spiritu ad malum ducebamini, per simile notum facio vobis, quod per Spiritum sanctum a priori malo destistis. Quod aequipollenter ait: Hoc facio vobis notum, quod nemo loquens in Spiritu Dei, loquens actu, cogitatione et verbo: spiritus enim qui res est invisibilis, non cognoscitur esse in homine, nisi per haec quae extrinsecus videntur vel audiuntur. Nemo, inquam, loquens in Spiritu Dei, dicit similiter actu, verbo, cogitatione, anathema, id est separationem a Jesu. Nemo enim habens donum Spiritus sancti poterit operari, cogitare, vel loqui, pro quo separetur a Jesu, quandiu Spiritus in eo manserit. In hoc multum relevat desperationem eorum, qui minores gratias acceperant, cum dicat non posse separari a Jesu, in quo Spiritus Dei per aliquod donum manserit.*

Nec solum facit Spiritus non separemur a Jesu, sed etiam nemo potest dicere verbo, opere, cogitatione. *Jesus est Dominus meus, quia ego servus ejus, id est, nemo potest bonum operari, nisi in Spiritu sancto, qui per eum operatur. Jesus est Dominus meus. Hoc nequit dicere, qui non est servus ejus; quia, si non est servus, mentitur potius quam verum dicat. Hic multum deprimit eos, qui de majoribus donis se praeferebant aliis; cum dicat nihil esse ex merito hominis, sed totum in Spiritu sancto. Licet hoc indifferenter det spiritus declinare a malo et facere bonum; gratiae tamen ejusdem Spiritus divisim distribuuntur diversis. Sed licet divisiones sint gratiarum, tamen idem et indivisus est Spiritus, qui divisas dat gratias. Et sicut sunt divisiones gratiarum, ita sunt divisiones effectuum earum, scilicet ministrationum. Hic enim ministrat in episcopio, hic in sacerdotio, et sic in caeteris gradibus Ecclesiae. Dicimus etiam ministrationes in quibuscunque, idonee ministramus proximo. Et licet divi-*

siones sint ministracionum, tamen *idem* est Dominus qui dat gratiam in qua ministramus.

Sunt etiam divisiones operationum, quæ in nobis ipsis bene operamur, orando, vigilando, jejunando; et hæ operationes sunt effectus gratiarum. *Et licet divisæ sint operationes, tamen idem est Deus, qui operatur omnia* quæcunque opportuna videt saluti in omnibus. Quod ita ait: Idem Spiritus, idem Dominus, idem Deus; non quod diversas intelligat substantias, sed ut Trinitatem in personis, unitatem designet in substantia. Et licet sunt divisiones gratiarum, tamen *unicuique datur manifestatio Spiritus*, id est aliquod bonum per quod Spiritus operari in eo manifestetur, *ad utilitatem*. Sic enim utile est minus donum cui datur, sicut majus donum alteri. Deus enim non secundum merita hominum gratias suas distribuit: plerumque enim minus digno majus donum; plerumque digniori minus datur: secundum quod Deus videt hanc magis opportunum ad illud exercendum, illum ad aliud; enumerat gratias, dicens: Divisiones utique sunt gratiarum. *Nam alii quidem*, id est discrete datur per Spiritum sapientia, id est cognitio divinatorum, *et sermo sapientiæ*, ut gratiose eloqui possit quod bene sapit. *Alii autem datur scientia* de humanis et sermo, ut expedite loquatur quod scit; et hoc *secundum eundem Spiritum*, excluso merito hominis. *Alteri datur fides*, id est **134** vel constantia fidei, ut pro fide tuenda non dubitet mori. Vel fides, quia novit sacramenta fidei; et hoc *in eodem Spiritu*. *Alii datur gratia sanitatum*, ut per virtutem spiritus possit depellere morbos; et hoc *in uno* eodemque Spiritu, quia tædebat eum singulis donis spiritum apponere, comprehendit cæteras gratias, et ad ultimum subdit omnes dari per Spiritum. *Alii datur operatio virtutum*, id est miraculorum quæ contra legem nature fiunt, ut cæcum illuminare, mortuum suscitare. *Alii datur prophetia*, id est revelatio futurorum, vel intellectus Scripturarum. *Alii datur discretio spirituum*; quia scit discernere, quo spiritu quisque operetur aliquid, vel loquatur. *Alii dantur genera linguarum*; quia scit loqui diversis linguis. *Alii datur interpretatio sermonum*; quod Græcum scit interpretari per Latinum, vel e converso. Vel interpretatio sermonum, id est expositio allegiarum. Et cum diversis hæc diversa dentur, tamen *hæc omnia operatur unus atque idem Spiritus*, quem supra vocavi Deum et Dominum: *Spiritus dico, dividens singulis prout vult*, id est per gratiam, non per meritum.

Hic incipit ostendere diversitatem membrorum in eodem capite, qui est Christus; et quomodo illa diversa unum fiant in capite Christo. Littera sic jungitur. Bene dico spiritus dividens singulis, id est diversis membris diversas conferens gratias. Nam Christus est unum corpus diversa habens membra: sicut vides quod corpus hominis, unum est, et tamen habet multa membra, id est diversos actus habentia; et tamen omnia membra corporis cum sint multa,

id est diversa, sunt unum corpus. Ita Christus diversa membra habet in Ecclesia; et tamen in eo capite unum sunt: nec mirum; quia sicut per eandem animam diversa membra vivunt, sic per eundem spiritum universa membra ejus reguntur. Vere Christus est unum corpus: *etenim omnes nos sumus baptizati et vivificati in uno Spiritu*, transeuntes in unum corpus Christi. *Omnes dico indifferenter, sive simus Jædæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi*. Et sicut baptizati, sic etiam omnes post baptismum potati sumus uno eodemque Spiritu in confirmatione, et in cæteris ordinibus Ecclesiæ. Vere nos baptizati sumus omnes, id est vere sumus diversa membra. *Nam, sicut corpus hominis non est unum membrum, sed multa*; et per simile non est Christus unum membrum; sed multa. Illud etiam totam refert sententiam. Nunc infert a superiori, quod nos omnes uno Spiritu baptizati et potati, sumus unum corpus Christi; quia unum: igitur *si dixerit pes*, id est inferius membrum in Ecclesia, *quoniam non sum manus*, id est talis operator ut ille; ideo *non sum de corpore* Christi; *non ideo sequitur eum non esse de corpore* Christi. Quod est dicere: Ille qui est inferior non potest se abrumpere ab unitate Christi; quia habet alium superiorem se in eodem corpore Christi. Et sicut pes non abrumptur, quia non est manus; ita *si dixerit auris*, id est ille quem per alium docentem oportet intelligere, *quia non sum oculus*, id est quia per me non omnia intelligo; ideo *non sum de corpore*; *non sequitur ideo non esse de corpore*.

Dixerat superius, quod corpus non est unum membrum, sed non dederat rationem. Quare et hoc nunc subdit, dicens: Vere auris, licet non sit oculus, tamen est de corpore; quia si ideo non esset, sequeretur quod oculus esset totum corpus. Sed si oculus esset totum corpus, ubi est auditus? Ecce penuria in corpore. Et si auditus est totum corpus, ubi est odoratus? Iterum penuria. Per odoratum, discretionem boni et mali accipimus. Ne autem in corpore esset hæc penuria, posuit nunc Deus diversa membra, unumquodque eorum in uno corpore, sicut voluit distribuens eis gratias. Non solum propter removendam penuriam, unum membrum non est totum corpus, sed etiam ideo esse non potest; quia *si essent omnia membra unum membrum, 135 ubi esset corpus?* Periret utique corpus, quia si omnia membra essent manus, nec sic esset corpus hominis. Si iterum omnes in Ecclesia essent apostoli, vel unum aliquid, nec ipsi iidem essent apostoli, cum non essent quibus prædicarent. Quandoquidem si unum membrum totum corpus dicitur, et penuria in corpore, et etiam defectus corporis sequitur. *Propterea nunc quidem multa et discreta sunt membra, corpus autem horum membrorum unum est*. Et quia ex necessitate inferiora ut superiora membra sic sunt in corpore, igitur *non potest oculus dicere manui*, id est superior inferiori: *Non indigeo operata; cum unum membrum ablatum penuriam faciat*

corpori. Per hoc satis apparet quod qui majus donum accepit, non habet unde se præferat ei qui minus accepit; cum inferior sic faciat penuriam corporis, ut superior, si removeatur. *Aut iterum caput pedibus*, superior similiter inferiori dicere non potest: *non estis mihi necessarii*; cum oculus purgatione per manum indigeat, caput ut pedibus portetur ad hoc quod gustare, audire, vel videre desiderat.

Inferiora non tantum sunt necessaria, sed etiam multo magis sunt necessaria aliquando ea membra corporis quæ videntur esse infirmiora. Plerumque etiam quilibet idiotæ magis necessarii sunt in procuratione ecclesiasticorum, quam hi qui magis sapientes sunt, secundum opportunitatem temporis. Et ea membra Ecclesiæ quæ putamus ignobiliora, quia labuntur, aliquando *his circumdamus abundantio-rem honorem*, id est hos tales solentiori cura fovere debemus, et reducere ad meliora. Nostra etiam membra quæ *inhonesta sunt*: ut pudenda in corpore; et fornicator ille qui uxorem patris duxerat in Ecclesia Corinthiorum; ut David quando peccavit in uxorem Uriæ; hæc *inhonesta habent abundantio-rem honestatem*, id est diligens et honesta cura exhibenda est eis, ne, si spernantur, desperent; quia fortasse eas perfecti erunt, ut in David visum est. Inhonesta indigent honestate: sed *honestas membra non egent ullius honoris impensi sibi ab alio*. Qui enim perfecti sunt, non egent alio. Honestas quidem nullo egent: sed *Deus temperavit*, id est modificavit corpus, ut honesta ornarent inhonesta. Temperavit, inquam, *tribuendo abundantio-rem honorem ei membro cui aliquid deerat*, ut membrum ægrum majori dilectione foveremus, quam sanum. Ideo sic temperavit, *ut non sit schisma*, id est discordia, in corpore Christi; *sed omnia membra sollicita sint pro invicem*, id est alterum pro altero; *sentientes idipsum*, id est angustiam proximi judicantes propriam. *Et si quid molestiæ patitur unum membrum, compatiantur omnia membra; sive gloriatur unum membrum, congaudeant omnia membra*. Et quidquid dixi de unitate corporis Christi, totum spectat ad vos, o Corinthii; quia *vos estis unum corpus Christi, et diversa membra pendunt de membro Christi*, qui vos de fide docuit. Vel membra pendunt de membro, id est de capite Christo, qui supremum membrum est Ecclesiæ. Locutus est superius de diversitate membrorum Christi, quomodo unum sint in capite suo Christo; loquitur adhuc de eisdem membris secundum diversitates donorum quæ habent a Spiritu sancto; volens comparare dona illa inter se, quæ magis sint utilia, quam minus: ut charitas et prophetia, quæ maxima sunt. Loqui diversis linguis, longe his inferius. Et hæc ideo comparat, quia Corinthii genera linguarum (quæ ultima erat) præferebant omnibus gratiis.

Littera sic jungitur: Vos estis membra pendunt de membro, id est de capite Christo, in quo unum corpus estis; et in hac unitate discretio, quia quosdam

quidem, id est discrete, posuit Deus in Ecclesia. Primum, id est in primo et excellentissimo gradu ponens apostolos. Secundum post apostolos posuit prophetas, id est viros illuminati sensus, qui aperiret Scripturas. Tertio gradu sub prophetis posuit doctores, qui de moribus instruerent. In his tribus servavit ordinem, 136 reliqua sine ordine miscuit. Deinde post doctores posuit virtutes, eos scilicet qui in virtute Dei cæcos illuminarent, mortuos suscitarent. Exinde posuit gratias curationum, eos scilicet qui dono Dei morbos depellerent. Dehinc opitulationes, id est adjuutores prædicationis, ut Barnabam et Timotheum: quo officio adhuc funguntur legati Romanæ sedis. Post hæc posuit gubernationes, id est episcopos, presbyteros: qui Ecclesias fidelium gubernarent. Ad ultimum posuit genera linguarum, id est ultimam gratiam, quam vos, o Corinthii, maxime desideratis. Et congrue Deus diversitates gratiarum in Ecclesia ordinavit. Nunquid enim omnes fuerunt apostoli? Si omnes utique, nec unus. Nam si, cum omnes essent apostoli, non essent quibus prædicarent verbum Dei, quia omnes perfecti; iterum, nunquid omnes essent prophetæ? Sic jam nihil alicui posset revelari, quia singuli essent prophetæ. Nunquid iterum omnes erunt doctores? Non esset quem de moribus instruerent, quia omnes docti. Nunquid omnes virtutes? Sic nec esset, cui fierent miracula. Nunquid omnes habent gratiam curationum? Non: quia non esset quem curarent. Nunquid omnes variis linguis loquuntur? Sic jam vile et commune fieret donum Dei. Nunquid omnes interpretantur, id est, linguam in linguam transferre noverunt? Si omnes interpretes, pro nihilo fieret interpretatio. Cum autem sint tot dona Spiritus sancti, æmulamini, id est desiderate ea charismata, id est gratuita dona spiritus, quæ inter prædicta sunt meliora. Charisma gratuitum dicitur. Et præter hæc quæ supra monstravi, demonstro vobis adhuc viam excellentio-rem, id est charitatem, quæ via est, et omni dono excellentior; quia cætera omnia non sufficiunt ad beatitudinem sine charitate.

CAPUT XIII.

« Si linguis hominum loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æsonans, aut cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia, et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum. Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, et si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Charitas patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate; congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit; sive prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, sive

scientia destruetur. Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus. Quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli. Videmus nunc per speculum in ænigmate : tunc autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte : tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum. Nunc autem manent fides, spes, charitas : tria hæc. Major autem horum est charitas. »

EXPOSITIO.

Quia vult Corinthios magis appetere charitatem quam linguas, probat charitatem excellentiorem esse quam loqui linguis, dicens : Charitas utique linguis est excellentior ; nam si ego loquar linguis omnium hominum, loquar etiam linguis angelorum (non quod angeli linguis loquantur, sed quibusdam signis alteri alter voluntatem suam significat), et si ego tantæ perfectionis essem, ut monitiones angelorum cognoscerem, **137** vel linguis angelorum loquerer (cum enim angeli assumpta forma aliqua hominibus loquuntur, necesse est ut verba humana proferant); si autem hæc eadem verba loquar. Vel ita : Si loquar linguis hominum, id est humaniter viventium : et linguis angelorum, id est eorum qui in hoc mundo contemplative vivunt, charitatem autem non habeam, factus sum inutilis velut æs sonans, quod infructuose quantum ad se pertunditur, aut velut cymbalum tintiens, quod aures hominum delectat, sequæ pertundit et dirihuit. Et si habuero prophetiam, ut illuminato sensu ventura prædicerem ; et si noverim omnia mysteria, id est figuras operum Dei (ut diluuium figura fuit baptismi et similia) ; et si noverim omnem scientiam, id est ipsorum mysteriorum significationem ; et si habuero omnem fidem, ita ut montes (ad litteram) transferam (hoc enim erat meritum fidei, ut si fidelis diceret monti tollere hinc, et mittere in mare [Matth. xxi, 21], ita pro certo fieret). Vel aliter : Si habuero tam perfectam fidem ut tollam montes, id est diabolos ab obsessis corporibus transferam in porcos vel in huiusmodi, charitatem autem non habuero, nihil sum, id est, nullius meriti propter fidem sine charitate iudicor. Et si distribuero, id est diversis tribuero, non superflua mea tantum ; sed etiam facultates meas, id est, quæ facultas et possibilitas esset mihi retinere : distribuero dico non in superflua, sed in cibis ; nec divitum, sed pauperum ; et omnes, quotquot sunt, facultates ; et si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, sicut B. Laurentius, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

Cætera sine charitate non prosunt ; sed charitas, etiamsi per se considerari queat, patiens est, id est virtutem patientiæ habet, etiamsi nihil quandoque patiat. Est etiam benigna, id est larga et abundans dilectione proximi, etiam si non habet quid tribuat. Postquam bona in charitate posuit, mala removet ab eadem, dicens : Charitas non æmularur, id est nemini invidet. Non agit perperam, id est

perverse, aliquid ; non infatur, id est non superbit, de temporali bono vel spirituali ; non est ambitiosa, ut dignitates mundi concupiscat ; non quærit quæ sua sunt tantum, sed æque utilitati intendit proximi ut suæ. Vel non quærit, id est non requirit, quæ sua sunt, si quis abstulerit ei. Non irritatur, id est non provocatur ad iram, non cogitat malum, ut dicat vel inferat alicui. Non gaudet super, id est de iniquitate ; si videt inique agi in proximum, potius compatitur ; congaudet autem veritati, id est secundum veritatem loquenti vel agenti. Omnia etiam adversa quæ inferuntur, patienter suffert, tolerat ; omnia credit, quæcunque de Deo sane credi oportet. Omnia sperat, et in præsentibus virtutes, et in futuro gloriam. Omnia sustinet, id est, si differatur retributio, longanimis est in sustinendo. Alia excellentia charitatis, scilicet quia charitas nunquam excidit, id est, permanens est in æternum, et nunquam præterit. Vere charitas sola non excidit. Nam prophetiæ et scientia, quæ inter cætera magis stare videntur, illa destruuntur. Sive enim prophetiæ sint, evacuabuntur in futuro. Cum enim omnia omnibus aperta fient, quid prophetarent ? Sive linguæ sint, illæ cessabunt, omnibus enim in futuro identitas erit sermonis ; sive scientia quæ nunc habetur, illa destruetur. Quia de scientia quibusdam videbatur quod permanens esset, probat quod revera scientia præsens destruetur ; quia nunc cognoscimus, id est scimus ex parte, id est imperfecte. Et vere prophetia evacuabitur. Nam nunc prophetamus ex parte, id est imperfecte ; sed in futuro cum venerit quod perfectum est, evacuabitur omne illud quod ex parte, id est imperfectum est.

Opponeret aliquis : Verum quidem est quod scientia nunc est imperfecta, sed perfecta erit in futuro ; sed tamen illa pars scientiæ quæ nunc est, non destruetur, sed in illa totalitate scientiæ claudetur. Et hoc per inductam similitudinem Paulus destruit, quod nec illa scientia quæ nunc est permaneat ; quia quemadmodum **138** puer nil per rationem, sed per sensus et per quasdam imagines intelligit : de lapide quod durus sit et solidus, et de aliis similiter ; cum autem idem puer factus est vir, dimissis imaginibus, jam non corporali sensu discernere quærens, sola vi rationis longe melius cognoscit de eisdem ; ita ut sensualis et imaginaria cognitio, quam puer habuit, nulla jam sibi ratione utenti esse videatur. Sic scientia huius mundi per quasdam similitudines imaginatur Deum ; ut quia videt aliquem potentem, pensat Deum qui hunc creavit, longe potentior ; et de cæteris similiter. Sed in futuro cognoscemus Deum sicuti est : quem non cognoscimus modo sicuti est, sed tantum imaginamur per quasdam similitudines. Et quia tunc perfecta, nunc imperfecta ; tunc secundum veritatem rei, nunc secundum imagines tantum : propterea dixit scientiam destrui. Dilectio autem non destruetur ; quia eundem tunc diligemus quem nunc diligimus, licet tunc perfectius. Vere quod imper-

fectum est evacuabitur, cum venerit quod est perfectum : quemadmodum videtis quod, cum essem parvulus, vim rationis ignorans, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus, omnia imperfecte. Sed quando factus sum vir, et vim rationis exercui, evacuavi ea quæ erant parvuli; quia jam ratione longe melius intellexi ea quæ, dum eram parvulus, vix per imagines et sensus aliquantulum cognovi.

Similiter, quemadmodum pueri, videmus nunc, id est in præsentī, Deum per speculum, id est non per veritatem rei sicuti est, sed per quamdam similitudinem qua Deum imaginamur; nec per speculum quod aliquantulum sit lucidum, sed positum in ænigmate, id est, in obscuritate tanta, ut veritas rei secundum quod est, nullo modo cognoscatur; sed tunc in futuro videbimus Deum facie ad faciem, id est, videbimus Deum sicuti est. Et quia sic erit, apparet quod præsens scientia penitus destruetur; sed charitas permanebit: dum eundem quem nunc diligimus, in futuro diligemus. De vobis utique sic erit, ut nunc imperfecte, tunc perfecte cognoscatis; quia ego ipse nunc cognosco Deum ex parte, id est imperfecte; sed tunc in futuro cognoscam eum tam perfecte, sicut et ego cognitus sum a Deo, cui nihil latet in me. Ideo charitas est excellentior, quia, cum alia destruentur, illa sola permanebit; et etiam nunc, dum in præsentī cum aliis virtutibus permanet, excellentior est omnibus illis. Sed littera sic jungitur. In futuro destruentur, sed nunc manent fides, spes, charitas. Per has omnes virtutes intelligit quod fidem, spem et charitatem, satis leviter habere potestis, quia non sunt nisi tria hæc; et cum tam pauca sint, præparant omnem gloriam. Et licet simul maneant, tamen charitas est major horum, id est inter hæc, vel major his, fide scilicet et spe; et quia permanebit in æternum, et nunc major est, ideo sectamini charitatem præcipue, non genera linguarum.

CAPUT XIV.

« Sectamini charitatem, æmulamini spiritualia, magis autem ut prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. Nemo enim audit, spiritus autem loquitur mysteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat; qui autem prophetat, Ecclesiam ædificat [at., Dei]. Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem prophetare. Nam major est qui prophetat, quam qui loquitur linguis; nisi forte interpretetur, ut Ecclesia ædificationem accipiat. Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar, aut in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, sive tibia, sive cithara, nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo scietur id quod canitur 139, aut quod citharizatur? Etenim si in-

certam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita et vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? Eritis enim in aera loquentes. Tam multa, ut putarentur linguarum sunt in hoc mundo, et nihil sine voce est. Si ergo nesciero virtutem vocis, ero tibi cui loquor barbarus, et qui loquitur mihi barbarus. Sic et vos quoniam æmulatores estis spirituum, ad ædificationem Ecclesie, quærite ut abundetis. Et ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur. Nam si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo et mente; psallam spiritu, psallam et mente. Cæterum si benedixeris spiritu, quis supplet locum idiotæ? Quomodo dicet amen super tuam benedictionem, quoniam quid dicas, nescit? Nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non ædificatur. Gratias ago Deo [at., meo] quod omnium vestrum lingua loquor. Sed in ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, ut et alios instruam, quam decem millia verborum in lingua. Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed malitia parvuli estote, sensibus autem perfecti estote. In lege enim scriptum est: « Quoniam in aliis linguis et in labiis aliis loquar populo huic; et nec sic exaudient me, dicit Dominus (Isa. xxviii, 11). Itaque linguæ in signum sunt non-fidelibus, sed infidelibus: prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus. Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum, et omnes linguis loquantur, intrent autem idiotæ aut infideles, nonne dicent, quid insanitis? Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis vel idiota, convincitur ab omnibus, iudicatur ab omnibus. Occulta enim cordis ejus manifesta fiunt, et ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus in vobis sit. Quid ergo est, fratres? cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet; doctrinam habet; Apocalypsim habet; linguam habet; interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiunt. Sive lingua quis loquitur secundum duos, aut ut multum tres, et per partes, et unus interpretetur. Si autem non fuerit interpres, taceat in ecclesia, sibi autem loquatur et Deo. Prophetæ autem duo aut tres dicant, et cæteri dijudicent. Quod si aliquid [aliis] revelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant, et omnes exhortentur; et spiritus prophetarum prophetis subjectus est. Non enim disensionis est Deus, sed pacis; sicut in omnibus ecclesiis sanctorum doceo. Mulieres in ecclesiis taceant: non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit (Gen. iii, 16). Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. An a vobis verbum Dei processit? aut in vos solus pervenit? Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Si quis autem ignorat, ignorabi-

• tur. Itaque, fratres, æmulamini prophetare, et lo-
• qui linguis nolite prohibere. Omnia autem ho-
• neste et secundum ordinem flant in vobis. »

EXPOSITIO.

Postquam de charitate probavit, quod excellen-
tior esset non solum linguis, sed et omni virtute,
probat quod prophetare dignius et utilius sit in Ec-
clesia, quam loqui linguis. Et hoc probat multis
modis, dicens : Licet dicam præ omnibus *sectamini*
charitatem, volo tamen *æmulemini spiritualia*, id
est desideretis spirituales gratias. Et cum omnes
utiles sint, *tamen desiderate ut prophetetis magis*,
quam loqui linguis. Et magis utique est desideran-
dum ; quia ille qui loquitur lingua incognita, loqui-
tur non hominibus, id est non ad ædificationem ho-
minum, sed Deo, id est ad honorem Dei tantum,
qui linguam dedit. Vere non hominibus, nam nemo
hominum audit, id est intelligit quæ ille loquitur,
sed licet nemo audiat, tamen Spiritus sanctus loqui-
tur mysteria per illum loquentem lingua incognita.
Vere magis utile est prophetare quam loqui linguis ;
quia ille qui prophetat loquitur hominibus ad ædi-
ficationem. Vel jungamus ad proximum, ut tamen
eandem sit sententia : propter hoc quod nam, quia, enim
proximis respondere debent ; loquens linguis non lo-
quitur hominibus. Nam ille tantum qui prophetat,
id est qui obscuritates Scripturarum aperit, hic
loquitur hominibus ad ædificationem, id est ut in-
struat ruditatem 140 eorum ; et postquam instrui-
ti sunt ad exhortationem, ut ad meliora se erigant ;
et ad consolationem, ut in tribulationibus fortes appa-
reant. Ille vero qui loquitur lingua incognita, ut
plus ædificat semetipsum : quandoque nec se ; quia
non intelligit, opposita sententia. Sed ille qui pro-
phetat, dum Scripturas aperit, totam Ecclesiam ædi-
ficat. Et quia tanta utilitas est prophetandi, volo uti-
que vos omnes loqui linguis, sed tamen magis volo
vos prophetare. Propterea, quia ille qui prophetat
major est dignitate, et merito, et utilitate, quam ille
qui loquitur linguis, nisi forte (quod vix contingit)
ille interpretetur, id est exponat cognita lingua,
quod incognita loquitur, ut sic Ecclesia accipiat
ædificationem per ejus interpretationem, quæ inter-
pretatio idem valet quod prophetia. Probat per si-
militudinem sui, quod non debeant insistere varietati-
bus linguarum, dicens : Quia per linguam in-
cognitam Ecclesia non ædificatur, non sunt linguæ
ideo multum appetendæ, nec etiam ideo, quia sic
ego nunc etiam cum jam conversi estis, et linguas
habetis, venero ad vos, fratres, loquens linguis inau-
ditis, quid vobis prodero, nisi loquar vobis, aut in
revelationem, aut in scientia, aut in prophetia, aut in
doctrina, id est si nihil loquar vobis in aliquo genere
instructionis. Revelationem et prophetiam, dona Dei
intelligit, scientiam et doctrinam industrialia : ha-
beatur enim per industriam hominis. Et vocat do-
ctrinam, quod quis addiscit ab alio. Scientiam au-
tem hoc, quod studio et proprio exercitio intelligit
de Scripturis. Vel doctrinam de moribus, in quo

A operari oportet : scientiam de naturis rerum, in quo
speculatio sola sufficit. Prophetiam vocat continuum
futurorum cognitionem, non per figuras aliquas, sed
sola insinuatione Spiritus sancti ; revelationem
vero, subitam cognitionem futurorum, ut aliquis ab-
reptus a Spiritu subito futura prædixerit, et mox
Spiritus ab eo recesserit ; vel revelationem, id est
cognitionem futurorum per somnia, ut in Daniele et
Joseph, vel per res gestas, ut Noe per arcam.

Probat idem similitudine inanimatorum, dicens :
Licet de me ipso exemplum vobis adduxerim, tamen
non oportuit ; quia in his quæ sunt sine anima, vo-
cem, id est sonum dantia ; sive hoc sit tibia, sive ci-
thara : nisi dederint distinctionem sonituum, quomo-
do scietur quod canitur, aut quod citharizatur ? Sic
et vos, quia indistinctos sonos confunditis, non in-
telligitur quod dicitis. Iterum per aliud probo non
esse appetendam confusionem linguarum. Etenim
si tuba det incertam vocem, cum distincta sit vox
tubæ, invitans ad bellum, quis propter incertam vo-
cem parabit se ad bellum ? Nemo utique. Vel illud
etenim jungitur ad proximum. Cithara vel tibia con-
fuse sonans non intelligitur. Nam tuba per simile
dans vocem incertam non intelligitur. Et sicut tuba
dans incertam vocem non intelligitur, ita et vos, nisi
per linguam dederitis manifestum sermonem, quomo-
do scietur ab auditoribus id quod a vobis dicitur ?
Nescietur utique. Nam vos eritis loquentes in aera,
id est frustra verberantes aerem. Loquentes dico
tam multa ut puta, id est sicut genera linguarum in-
finita sunt in hoc mundo, et in singulis linguis nihil
est sine voce : unumquodque habet proprium et dis-
tinctum ab aliis vocabulum. Ergo quia linguæ sunt
diversæ, et voces distinctæ, si ego nesciero virtutem,
id est significationem vocis quam profero, ero bar-
barus ei cui loquar ; et qui loquitur mihi, barbarus
similiter videbitur ; sic estis et vos in alterutrum
barbari. Vel ut hic incipiat versus. Sic, id est hac
ratione ; quia incognita loquitur, barbarus judica-
tur ; vos etiam, quoniam estis æmulatores spirituum,
id est desideratores spiritualium honorum, quærite
ut abundetis in his donis quæ valent ad ædifica-
tionem Ecclesiæ, ut prophetia. Et ne intendatis
varietatibus linguarum ; quia illa dona appetere
debetis, quæ valeant ad ædificationem 141
Ecclesiæ. Ideo ille qui loquitur lingua incognita,
oret Deum ut interpretetur, id est ut sciat inter-
pretari audientibus, quod aliena lingua loquitur.
Vel ita : Qui loquitur lingua, oret, id est loquatur :
ita ut quod perorat interpretetur. Sic utique loquen-
dum est, ut interpretatio comes sit. Nam si ego ipse
orem, id est loquar, vel orem Deum lingua incognita,
spiritus meus, id est Spiritus sanctus mihi datus :
vel spiritus meus, id est ratio mea, quæ, licet non in-
telligat, bonum tamen scit esse quod dicit, quia ex
dono Dei : ratio, inquam, vel spiritus meus in me
orat Deum. Vel orat, id est loquitur : sed mens, id est
intellectus meus, est sine fructu, id est sine utilitate
compunctionis, quia per hoc quod non intelligo,

compungi nequeo. Quandoquidem si lingua incognita loquor, sine fructu sum, quia non interpretor. *Quid ergo est*, id est quomodo orandum est? Ita utique *orabo*, vel loquar *spiritu*, id est voce incognita quam spiritus dat, vel ratio est *et ita orabo* ut etiam *mente*, id est intelligentia, quia quod intelligam, illud tantum proferam. Vere orabo spiritu et mente : nam *ego psallam spiritu psallam et mente*. Psallere dicit orare Deum consona vocis modulatione, quæ consonantia diversarum vocum in Ecclesia innuit omnes in consonantia fidei et vitæ debere laudare. Bonum est spiritu simul et mente orare : *cæterum*, id est *sed si tu bene dixeris spiritu*, id est voce incognita tantum, *quis in tua oratione supplet locum*, id est *vocem idiotæ*? Consuetudo erat in Ecclesia ut idiotæ, id est rudes in fide, etiam illitterati quando perorabat sacerdos, responderent *amen*, et cum spiritu tuo : sed modo perorante aliquo lingua incognita, etiam prudentiores nesciebant ubi finis, ubi medium orationis, quia non intelligebant : et sic non poterant facere, nec illud quod idiotæ consueverant respondere. Idioma dicitur proprium, inde dicuntur idiotæ qui in proprietate naturæ adhuc sunt : nihil scientes nisi quod a matribus pueri didicerunt : vel illud, cæterum, nomen sit ita : Propter hoc quod præmissum est, non debetis orare lingua tantum : *cæterum*, id est aliud, propter quod ne faciatis idem, quia *si tu bene dixeris spiritu*, etc. Vere nemo supplet locum idiotæ : quando tu incognita voce peroras : *quomodo enim dicit amen, super tuam benedictionem*, etiam sapiens : *quoniam nescit quid dicas*? Non enim intelligit, quando tu, incognita lingua loquens, finire debeas aut procedere. De hoc quod proximus te non intelligit reprehendo te : nam secundum propriam personam te non reprehendo. *Nam tu quidem bene gratias agis* quantum in te est ; *sed* ideo male, quia *alter*, id est proximus, *non ædificatur* : quia nec intelligit. Vel ibi supra jungitur : *Iuste dixi benedixeris* ; nam tu quidem bene gratias agis, quantum in te est : sed frater non instruitur. Probat iterum exemplo et auctoritate sua, quod non adeo debeant sectari linguas, dicens : *Nolite loqui lingua, ita ut non sit instructio proximi : nam ego, quem imitari debetis, volo loqui in Ecclesia quandoque*, id est *pauca verba meo sensu*, id est intellectu, ut quod loquar intelligam. Per hoc notat eos sic quandoque loqui, quod nec ipsi se intelligerent. *Volo, inquam, loqui meo sensu : ut et me et alios instruam, quam electivum, quod nullo modo volo loqui : scilicet, decem millia*, id est infinitatem verborum lingua incognita : quod utique possem si vellem, et inde *gratias ago Deo : quoniam ego, si placet, loquor lingua omnium vestrum : sed*, id est tamen, *in Ecclesia volo*, etc. Ideo Paulus se dixit habere genera linguarum, ne dicerent Corinthii, quia non habet linguas. Ideo nobis de linguis impropert. Iterum aliud quare non appetant linguas, quia efficiuntur sic parvuli. Sed littera sic jungitur ad proximum : Sicut in me videtis, loquimini vestro sensu : et similiter, *fratres* ~

clando linguas quarum sensum non habeatis, nolite pueri effici sensibus, qui loquuntur quod non intelligunt ; *sed estote parvuli secundum malitiam* : et hoc dicit, quia erant multum malitiosi sensibus vel cogitatione, verbo et actu. Parvuli quidem malitia, *sed sensibus estote perfecti*, id est perfectam intelligentiam appetentes, ut prophetare possitis. Iterum ideo linguæ non sunt appetendæ vobis : quia fideles estis et *linguæ non fidelibus, sed infidelibus* prosunt. Et quod ita sit, auctoritatem præmittit isaia (xxviii, 11) : quam tamen in lege esse dicit, legis nomine prophetiam designans. Vere non fidelibus sed infidelibus. Nam *in lege scriptum est* illud, quoniam vel ibi continuatur, vel hic ponitur pro quod : *Hoc, inquam, scriptum est, quod in aliis linguis*, id est in varietate linguarum, *et in aliis labiis*, id est in aliis sermonibus : quia prius de carnalibus, nunc autem de spiritualibus *loquar populo huic* Judaico infideli, ut mirantes novitatem linguarum, audiant me : *et tamen nec sic*, id est pro tam evidenti miraculo, *exaudient me*. Quodque ita sit credito : quia hæc dicit Dominus (ait in aliis labiis nihil ad probationem, sed mos est ut auctoritates perfecte ponantur).

Nunc de lege præmissa infert Paulus. Quia populo incredulo diversæ linguæ propositæ sunt : itaque per hoc apparet, quod *linguæ in signum*, id est causa miraculi sunt *non fidelibus*, quorum fides non eget miraculis, *sed infidelibus*, qui novitate miraculorum ad fidem trahendi sunt. Opposita sententia. Linguæ non fidelibus sed infidelibus : *prophetiæ autem non fidelibus*, stultum enim esset mysteria fidei revelare incredulis, *sed fidelibus*. Et quia vos fideles estis, quærite prophetiam quæ fidelibus congruit. Iterum aliud quare non appetant linguas : quia si illis loquentibus in Ecclesia variis linguis, forte infideles intraverint : putabunt eos insanire. Littera sic jungitur : Quia linguæ non sunt in signum fidelibus : ergo vos qui estis Ecclesia, quare propter linguas insani reputamini? *Si enim conveniat universa Ecclesia in unum, et omnes loquantur linguis incognitis*, illis autem varietate linguarum conclamantibus, *intrent idiotæ* Ecclesiam, aut infideles aliqui, *nonne dicerent quod vos insanitis*, quia phrenetico more tumultuatis? Varietate linguarum conclamantes insanos dicent. *Sed si omnes in Ecclesia prophetent*, aperiendo Scripturas, *intret autem illis prophetantibus aliquis infidelis vel idiota*, statim *convincitur ab omnibus* ibi prophetantibus. Audiens enim præcepta Dei mysteria fidei, sua conscientia convincit eum et arguit : et ita *dijudicatur*, id est judicabilem et damnabilem se cognoscit, instructus *ab omnibus*, qui ibidem prophetant, et tunc *occulta cordis ejus manifesta sunt* sibi ipsi : quia in quibus se peccasse non putabat, per doctrinam quam audit, graviter se reum cognoscit. *Et ita convictus, cadens in faciem, adorabit Deum*, ut accipiat remissionem peccatorum, *pronuntians etiam palam omnibus, quod Deus vere sit in vobis* prophetantibus : quos linguis tumultuantes paulo ante dicebat insanire. Quia nec

indiscrete eos vult loqui linguis, ne judicentur insani; nec iterum vult eos penitus rejicere donum Dei, scilicet, loqui linguis, determinat quomodo utantur hoc præcipue et aliis donis: omnia faciendo ad utilitatem proximi. Littera sic jungitur: Quandoquidem linguis tumultuantes insani dicimur. Prophetantes vero Deum in nobis habere dicimur. *Quid ergo faciendum est, fratres?* Prophetabitis semper, neglectis penitus linguis? Minime: sed cum convenitis, unusquisque habet donum suum. Alius habet psalmum, ut cantet, vel interpretetur psalmos in Ecclesia. Alius habet doctrinam, ut sciat instruere de moribus. Alius habet Apocalypsim, id est revelationem occultorum. Hæc tria posuit solum ad similitudinem; duo quæ sequuntur, ad intentionem. Alius habet linguam incognitam. Alius habet interpretationem Scripturarum, id est prophetiam: et cum hæc omnia habeatis: omnia fiant in vobis ad ædificationem Ecclesiæ. Sive illud faciatis, sive **143** aliud: sive aliquis loquitur lingua incognita, hoc fiat secundum duos, id est duobus tantum sic loqui permitto: aut secundum tres, ut multum dicam: non enim plus quam tribus hoc licere concedo: nec hic duo vel tres in eadem parte templi conclament; sed per partes, ut si ille in capite, hic in fine ecclesiæ. Vel per partes diei, ut hic hora tertia, ille sexta. Nec hi loquantur sine propheta, sed semper unus præsto sit: ut quod inusitato modo dicitur, populari lingua interpretetur. Si autem objicitis, quod quandoque non fuerit præsto interpres, malo ut loquens lingua in ecclesia taceat, quam sine interprete barbarum fremdat. Ecclesiæ non, sed loquantur sibi et Deo, id est instructioni sui et divinæ laudi. Sicut loquentes linguis, sic etiam propheta duo aut tres dicant in ecclesia, et per partes similiter. Dicerent alii: Nos [qui tantumdem scimus, nomine prophetabimus? Minime; sed cæteri propheta dijudicent ea quæ docentur ab illis fratribus, ut si quid male doceant, cæteri corrigant illos. Iterum aliud de prophetis. Si vero repente fuerit revelatum quid a spiritu alii sedenti, surgat et loquatur ille, et qui prior loquebatur, modo taceat. Contingebat enim plerumque ut spiritus subito arriperet aliquem: et de hoc præcipit Apostolus, ut quando hoc contigerit, hic talis permittatur loqui. Loquatur qui prius sedebat, et alter taceat. Et hoc ideo dico, quia vos omnes potestis prophetare: eundo per singulos: solummodo videatur, ut omnes discant, id est instruantur per prophetantem. Plerumque enim contingit ut qui sapientem se putabat, addiceret quod nesciret, per illum subito inspiratum. Discant dico, et sic omnes exhortentur ad meliora: ideo præcipio ut prior taceat. Nam spiritus prophetarum subjectus est prophetis, id est Spiritus Sanctus non compellit eos loqui, velint nolint, quia cum spiritus sit Deus, non est Deus dissensionis, quæ utique dissensio fieret, si conclamando litigarent. Sed est Deus pacis et concordiæ: quæ pax servatur si se alternatim supportaverint. Hoc autem de linguis

et prophetia et charitate, et omnibus præmissis dico vobis: sicut ego idem doceo in omnibus Ecclesiis, doctrinam quam imitamini: quia Ecclesiis sanctorum. Vel illud idem sequenti litteræ jungitur: Omnes quidem viri prophetare possunt, sed mulieres nunquam: et hoc dico sicut in omnibus Ecclesiis doceo: imo taceant mulieres in ecclesiis: non enim a me vel alio doctore permittitur eis in ecclesia loqui: sed præcipio eas ubique subditas esse viris, quibus se parificarent, si in ecclesia loqui præsumerent. Et hoc de mulieribus dico, quod subditæ sint, sicut etiam lex dicit in Genesi: « Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui (Gen. III, 16). » Dicerent illæ: Nolumus loqui sed tantum interrogare. Non sic utique. Sed si quid volunt discere, interrogent viros suos, non in ecclesia, sed domi: in ecclesia nunquam. Nam loqui in ecclesia, turpe est mulieri, id est turpem et impudentem probat mulierem. Hæc de prophetis et mulieribus, et quæcunque supra docui, nolite superbicando repellere, ut novitates vestras inducat: quia an a vobis processit verbum Dei ad alias Ecclesias, ut modo novas inducat [inferatis] doctrinas? Aut gloriamini quasi in vos solos pervenerit verbum Dei, et vos soli Deum credatis? Nemo vestrum præsumendo quasi sapiens sit, negligat præcepta mea: sed si quis videtur inter vos esse propheta, id est Scripturas intelligens: aut etiam spiritualis, id est spiritualem vitam ducens, quicumque sit, cognoscat ea quæ scribo vobis, et oportet: quia hæc mandata non mea sunt, sed Domini. Si quis autem contumeliose se efferens ignorat, dedignans attendere hæc mandata, dico vobis de illo, quod pro certo ignorabitur a Deo: Quandoquidem ignorans hæc mandata, a Deo ignorabitur. Itaque, fratres mei, æmulamini, id est desiderate prophetare, sicut præcipio, et tamen loqui linguis nolite prohibere, sicut supra determinavi. Nolite prohibere, sed omnia fiant in vobis honeste, id est ad ædificationem Ecclesiæ: et **144** secundum ordinem, quem supra disposui, ut pauci loquantur vel prophetent, et per partes.

CAPUT XV.

Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium quod prædicavi vobis, quod et accepistis, in quo et statis. Per quod et salvamini: qua ratione prædicaverim vobis, si tenetis, nisi frustra credidistis. Tradidi enim vobis imprimis quod et accepi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas: et quia sepultus est; et quia resurrexit tertia die secundum Scripturas; et quia visus est Cephæ, et post hæc undecim. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt. Deinde visus est Jacobo, deinde apostolis omnibus: novissime autem omnium tanquam abortivo, visus est et mihi. Ego enim sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum id

quod sum : et gratia ejus in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi. Non ego autem, sed gratia Dei mecum. Sive enim ego, sive illi, sic prædicavimus, et sic credidistis. Si autem Christus prædicatur, quod resurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis quoniam resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides vestra. Invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quia si Christus non resurrexit, vana est fides vestra. Adhuc enim estis in peccatis vestris. Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Nunc autem Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium, quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes vivificabuntur. Unusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus : deinde hi qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt. Deinde finis, cum traderit regnum Deo et Patri, cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus (*Psal. cix, 1*). Novissime autem inimica destruetur mors. Omnia enim subjecit sub pedibus ejus (*Psal. viii, 8*). Cum autem dicat : Omnia subjecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subjecit ei omnia. Cum autem [Nam cum] subjecta fuerint illi omnia, tunc ipse filius subjectus erit illi qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus. Alioquin quid facient, qui baptizantur pro mortuis? Si omnino mortui non resurgunt, ut quid et baptizantur pro illis? Ut quid et nos periclitamur omni hora? Quotidie morior propter vestram gloriam [pro vestra gloria], fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro. Si secundum hominem ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest si mortui non resurgunt? Manducemus et bibamus, cras enim moriemur (*Sap. ii, 6; Isa. xxii, 13*). Nolite seduci. Corruptum mores bonos colloquia mala. Evigilate justi, et nolite peccare : ignorantiam enim Dei quidam habent. Ad reverentiam vobis loquor. Sed dicit aliquis : Quomodo resurgent mortui? Quali autem corpore venient? Insiptens, tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, ut putricitici, aut alicujus cæterorum. Deus autem dat illi corpus sicut vult, et unicuique seminum proprium corpus. Non omnis caro eadem caro : sed alia hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia autem piscium. Et corpora cælestia, et corpora

terrestria : sed alia quidem cælestium gloria, alia autem terrestrium. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum. *Stella enim a stella differt in claritate : sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Seminatur 145 corpus animale, surget corpus spirituale. Si est corpus animale, est et spirituale, sicut scriptum est : « Factus primus homo Adam in animam viventem (*Genes. ii, 7*) » novissimus Adam in spiritum vivificantem. Sed non prius quod spirituale est, sed quod animale est, deinde quod spirituale est. Primus homo de terra terrenus : secundus homo de cælo cælestis. Qualis terrenus, tales et terreni ; et qualis cælestis, tales et cælestes. Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cælestis. Hoc autem dico, fratres, quoniam caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit. Ecce mysterium vobis dico : Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momento, in ietu oculi, in novissima tuba : canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est : « Absorpta est mors in victoria (*Ose. xiii, 14*). » Ubi est, mors, victoria tua? Ubi est, mors, stimulus tuus? Stimulus autem mortis peccatum est, virtus vero peccati lex. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam, per Dominum nostrum Jesum Christum (*I Joan. v, 5*). Itaque, fratres mei dilecti, stabiles estote et immobiles : abundantes in omni opere Domini, semper scientes quod labor vester non est inanis in Domino. :*

EXPOSITIO.

Postquam docuit eos de baptismo, de corpore et sanguine Domini et de donis Spiritus sancti, ad ultimum instruit eos de resurrectione mortuorum, quam partim credebant, partim negabant. Credebant enim Christum vere surrexisse a mortuis ; eos etiam qui in novissima tuba morerentur, et integra carne statim reviviscerent, hos tales credebant resurrecturos. Sed eos quorum corpora in cineres dissolverentur, dicebant nulla ratione posse resurgere. Naturalibus supra modum adhaerentes argumentis. Littera sic jungitur : De linguis et prophetia sic vos doceo. *De resurrectione autem mortuorum, notum facio vobis, fratres : notum, inquam, facio Evangelium, id est, resurrectionem mortuorum ; quod maxima pars est meæ prædicationis ; quod Evangelium de resurrectione ego prædicavi vobis, ne obtendatis vos quasi ignoranter peccare ; quod etiam accepistis, et turpe esse debet quod semel bene credidistis : iterum negare, in quo etiam statis ; nisi enim resurrectionem credatis, frustra in fide*

stetis; per quod etiam Evangelium salvabimini: A carnis enim resurrectionem partem dicimus fidei, sine qua nemo possit salvari. Salvabimini dico si tenetis hoc Evangelium ea ratione qua vobis predicari: et nisi hoc sit quod vos frustra credidistis, id est, nisi fidem vestram inutilem dicitis, quod Corinthii nullo modo faterentur eos, scilicet frustra credidisse. Trado vobis Evangelium. Nam hoc quod ego tradidi vobis in primis, id est, inter potiora fidei; quod etiam non a me habeo, sed accepi a Deo. Hoc, scilicet, Evangelium: quod Christus mortuus est pro peccatis nostris delendis; et si peccata nostra deleta sunt, quorum pœna mors est, quare in morte detinemur? Mortuus est Christus: et hoc dico secundum Scripturas prophetarum idem attestantium. Cum modo debeat probare de resurrectione, prœmittit Christum vere fuisse mortuum, ut veræ morti vera sit resurrectio. Hoc etiam tradidi vobis de Christo quod sepultus est, ne statim post mortem resurgens, diceretur: Non vere mortuus est. Hoc etiam tradidi vobis de eo quod resurrexit tertia die. Et hoc dico secundum Scripturas, quæ hoc perhibent.

Probat per testimonia Scripturarum, probat etiam Christum resurrexisse, per testimonia eorum quibus post resurrectionem visus est. Et hoc tradidi vobis, quia visus est Cephæ, id est, Petro. Hanc apparitionem ubi, et quomodo facta sit non legimus, sed tantummodo scriptum est: Surrexit Dominus et apparuit Petro, et post hæc visus est undecim apostolis, **146** quando Thomas erat cum eis (Luc. xxiv, 39). Deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul: ex quibus multi manent usque ad hoc tempus; et si placet, quærite ab eis; quidam autem eorum dormierunt. Christum dicit mortuum, hos dormisse. Deinde etiam visus est Jacobo Hierosolymitano episcopo, qui videns Christum in cruce, devovit se non manducaturum panem, donec videret Christum resurrexisse. De his duabus apparitionibus, nihil in Evangelii invenitur. Deinde visus est omnibus apostolis (Act. ix, 3), in die Ascensionis. Novissime autem omnium visus est mihi (Act. xxii, 17); prius in via, post in templo oranti. Mihi dico, tanquam abortivo, id est vi quadam et compulsionem in apostolatam nato. Abortivum se dicit, quia extra tempus natus in Christo, apostolatam accepit, in cœlo recepto Domino cum carne. Bene dico abortivo. Nam ego sum minimus apostolorum, qui nec etiam dignus sum vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei. Et licet dignus non fuerim, tamen sum id, id est apostolus qui utique sum per gratiam Dei, et licet prius persecutor fuerim, tamen ex quo recepi gratiam ejus, ipsa gratia non fuit vacua, id est otiosa in me, sed laboravi omni genere passionis abundantius omnibus aliis apostolis. Et licet dicam laboravi, tamen non ego per me hoc potui, sed gratia Dei operata est mecum. Cum dicat se tot et tanta sustinuisse, per hoc satis approbat resurrectionem, spe cujus omnia patitur. Re-

vertitur ad quod supra. Vere Christus resurrexit. Nam sic predicamus, sive ego, sive illi alii apostoli, locus ab auctoritate. Vos etiam sic credidistis, quod Christus vere resurrexit: nolite negare. Si autem predicatur et negari non potest, quod Christus surrexit a mortuis, quomodo quidam in vobis dicunt, quod non est futura resurrectio mortuorum? Si Christus resurrexit (quod utique verum est) resurrectio mortuorum sequitur ex necessitate. Probat superius auctoritatibus Scripturarum et testimoniis sanctorum, qui viderunt Christum vere surrexisse a mortuis, et ex eo intulit, quia si Christus surrexit, et resurrectio mortuorum erit. Hanc autem consequentiam sic probat: Vere si Christus surrexit et resurrectio mortuorum est. Nam si resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Hic locus a simili est, et inter causam et effectum diversis respectibus. Similitudo in eo est quia si Christus in morte detineri non potuit, quia peccatum, quod est causa mortis, in eo non fuit, nec nos pro modo nostro justificati a peccatis in morte detinebimur. Quia si mortem evadimus, tunc resurgemus, per hanc similitudinem, scilicet, quod peccatis justificati sumus, cum Christo resurgemus; sed quia Christus longe major nobis est in justitia, ideo major erit in gloria resurrectionis. Iterum resurrectio Christi et quæcumque operatus est in terris, omnia spectaverunt ut homo restitueretur perditæ beatitudini. Quia si hic effectus, scilicet, resurrectio mortuorum non sequitur, frustra causæ illæ præcesserunt, sed Christus resurrexit: et hoc probat per multa inconvenientia, ex eo non resurgente provenientia. Dico quod Christus surrexit. Nam si Christus non surrexit, ergo prædicatio nostra est inanis, id est sine re; quia res illa quam prædicat non sic est; et de eodem aliud inconueniens, quoniam fides vestra est inanis, id est infructuosa, si Christus non resurrexit, quod Corinthii, scilicet, fidem suam esse inanem nullo modo faterentur. Iterum aliud inconueniens, si Christus non resurrexit; quia tunc invenimur nos falsi testes Dei Patris, ideo quoniam diximus testimonium contra Deum: non enim placet Deo, si quis quod non fecerit Deus attribuat ei; hoc, scilicet testimonium quod Deus suscitaverit Christum, quem pro certo non suscitavit si mortui non resurgunt. Verum est quod mortui resurgunt sicut vos dicitis. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit: idem superius posuerat, sed ad aliud: ibi enim ut illam probaret veram si Christus surrexit et mortui resurgunt. Hic autem ut inferret veram eam quæ dicit non suscitatum esse Christum nisi **147** mortui resurgant. Diceret Corinthii: Mallem negare resurrectionem Christi, quam concedere quod resurgant mortui. Probat iterum per inconueniens Christum resurrexisse: Vere Christus surrexit, nam si non resurrexit Christus, fides vestra de Christo vana est. Nulla fuit illa fides, quam accepistis. Vere si Christus non resurrexit, vana est fides vestra. Nam adhuc estis in peccatis vestris. Legitur sur-

rexisse propter justificationem nostram. Quia si non A resurrexit, nec nos justificavit, sic igitur vana est fides vestra. Et quia adhuc homines sunt in peccatis, ergo illi qui dormierunt in Christo, id est mortui in Christi fide perierunt, id est damnati sunt. Iterum aliud inconueniens. Et si non resurrecturi sperantes sumus in Christo tantummodo in hac vita, sicut vos dicitis, futuram non habituri, tunc sumus miserabiliores omnibus hominibus: quia nec hac, nec alia vita fruemur: cum quotidie in angustiis devolvamur: quandoquidem tot inconvenientia ex negata resurrectione se ingerunt: igitur nunc, id est ex præmissis rationibus colligitur quod vere Christus resurrexit a mortuis. Christus dico primitiæ et secundum tempus, et secundum dignitatem. quia et si quidam ante eum suscitati fuerunt non a mortuis, sed in numero morientium relapsi sunt. Dignitate, quia majorem omnibus gloriam habebit, et quidquid alii, totum habebunt ab illo, et per illum. Christus dico primitiæ dormientium. Per hoc innuit, cum dicit Christum primitiæ, quod alii dormientes secuturi sint eum in resurrectione. Diceret aliquis: Non videtur ut per meritum unius hominis Christi omnes homines resurgere possint. Contra hoc Paulus: Vere cæteri dormientes per primitias suas, id est Christum, resurgent, quoniam quidem per hominem unum fuit mors omnium, ita et per hominem unum erit resurrectio mortuorum. Unde hoc a simili. Nam sicut in solo Adam omnes moriuntur, ita et in solo Christo omnes vivificabuntur. Si enim culpa solius Adæ, ad damnationem omnium sufficiens fuit, ut prætermissa majoritate similitudinem solam loquamar, quare simili modo justitia solius Christi ad justificationem omnium non sufficeret.

Postquam probavit resurrectionem omnium vere futuram, congrue subdit de ordine ejus resurrectionis: ut per hoc magis certificaret eos et invitaret ad eandem resurrectionem, dicens: Licet omnes æque resurgant, tamen unusquisque erit in suo ordine: qui enim plus promeruit, plus accipiet gloriæ: et ita quod Christus erit primitiæ tempore et dignitate, sicut superius. Deinde post Christum erunt in gloria ii qui sunt Christi. In eo dico eos esse Christi, scilicet, qui crediderunt in secundum adventum ejus, id est resurrectionem: et ita crediderunt integritate fidei et boni operis: euntes obviam in adventum Christi. Potuisset dicere, qui crediderunt in nativitatem Christi vel passionem; sed ideo in adventum dixit, quia resurrectionem commendare eis intendebat. Et postquam ii qui sunt Christi resurgent, deinde erit finis, id est impletio promissæ beatitudinis: cum Christus tradiderit regnum, id est Ecclesiam suam, quam cum potentia regit. Tradiderit dico Deo et Patri: tunc Christus dicetur tradere regnum Patri, cum Ecclesiam suam locabit in oculis Dei, ut quod hic vidit per speculum et in ænigmate, ibi videat facie ad faciem. Deo dicit et patri, ut ostendat eum qui ab alio initium non habuit. Ut etiam nolet eum et Creatorem esse, et

A creaturis paternam dilectionem adhibere. Cum tradiderit dico regnum: et cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem.

Notandum est quod in angelis diversitates officiorum Deus posuerit, et hoc totum causata hominum, ut angeli administrent saluti eorum. Sed postquam homines jam in perfectione erunt, et nulla administratione egebunt, nomina illa destruentur in angelis, quibus vocabantur pro diversitate humanæ administrationis. Sunt enim quidam inter angelos, qui principatum habent super omnes alios. 148 Sunt etiam alii qui potestative perficiunt ea, quæ a principatu injunguntur eis. Sunt alii qui dicuntur virtutes, quia miraculorum sunt operatores. Similiter et in malis angelis quidam sunt principes super omnes alios. Alii habentes potestatem efficiendi quod principes præceperint: alii virtutes, qui aliqua nova inducant quasi miracula. Et hæc iterum in fine evacuabuntur. Quia sicut boni angeli ultra non habebunt in quo homines tueantur; sic nec mali in quo noceant hominibus. Sic etiam inter homines omnis differentia prælationis vel subjectionis destruetur: inter quos nulla erit regiminis inæqualitas. In fine tradet Christus regnum suum Patri: sed interim dum nondum finis est, oportet regnare, id est Christum cum potentia Ecclesiam suam regere. Oportet ideo dicit: quia sic prophetatum est in Scripturis, quas ex necessitate oportet impleri. Regnare dico, donec Deus ponat omnes inimicos Christi sub pedibus ejus, id est tam plenaria subjectione, sicut sunt aliqui pedibus aliorum prostrati. Vel sub pedibus ejus, id est subjectos humanitati Christi. Quæ per pedes ideo signatur: quia per humanitatem assumptam, divinitas venit ad homines. Et postquam hæc omnia erunt evacuata, tunc etiam destruetur mors novissima: quia postquam non erit peccatum: nec poena peccati, scilicet mors remanebit. Mors dico inimica: cui et homines inimicantur, et quæ inimicatur hominibus. Vere inimici ponentur sub pedibus Christi. Nam scriptum est in Psalmo: « Omnia subjecit Deus sub pedibus ejus (Psal. viii, 8), » id est Christi, sicut expositum est in Psalmo. Tamen habetur, subjecisti. Cum autem Scriptura dicat, omnia sine dubio subjecta sunt Christo, omnia præter eum qui ei, scilicet Christo, subjecit omnia, scilicet præter divinitatem. Deus, qui Christo subjecit omnia, non est Christo subjectus. Sed ipse Christus erit subjectus illi, id est Deitati: quæ subjecit omnia ipsi, id est Christo. Diceret aliquis: Interim quidem Christus erit subjectus Deo, donec sibi Deus subjecerit omnia: sed postea non. Erit utique (ait Paulus) quia cum subjecta fuerint Christo omnia, tunc ipse Christus subjectus erit Deo, qui ipsi subjecit omnia. Ita tamen subjectus, ut sit æqualis, scilicet, ut Christus sit Deus in omnibus, id est in singulis creaturis: et ita in omnibus quod omnia singulis, id est perfecta beatitudo, perfecta gloria, et pax superans etiam omne hominis desiderium. Revertitur ut probet resurrectionem mortuorum

dicens: Mors per Christum destruetur, et homines tunc resurgent: *alioquin*, id est si dicas non esse resurrectionem mortuorum, *quid facient illi qui baptizantur pro mortuis*? Tangit hic reprobum morem quorundam, qui, audito quod resurrectio futura esset eorum qui baptizarentur, cum essent baptizati, iterum loco infidelis patris jam mortui baptizabant se: ut sic pater vel mater salvarentur in resurrectione. Et hoc adducit ad verecundiam Corinthiorum: quia si illi perversi tantam fidem de resurrectione habebant, quanto magis Corinthii deberent resurrectionem credere? Littera sic est: Quid facient illi qui baptizantur pro mortuis spe resurgendi, *si omnino mortui non resurgunt*? *Ut quid etiam baptizantur pro illis justificandis*: cum nec illi justificentur? Si enim justificarentur a peccatis et resurgerent. Vel aliter sic: *Alioquin*, id est si resurrectio non est, *quid facient illi qui baptizantur pro mortuis* operibus, id est pro peccatis, quæ mortem operantur? Baptizantur dico spe resurrectionis. Et quid facient, si omnino mortui non resurgunt? *Ut quid etiam baptizantur pro illis*, id est, ut justificentur a peccatis? Vel aliter: *Alioquin* si non resurgunt mortui, *quid facient illi qui baptizantur pro se mortuis*, id est mortificandis peccato? Vel pro se mortificatis per peccatum Deo. Cætera sicut dicta sunt. Iterum si resurrectio mortuorum non est, *ut quid etiam nos apostoli periclitamur omni hora*? Non enim finem habent tribulationes nostræ, quas gaudemus pati spe futuræ resurrectionis. Vere periclitamur: nam *quotidie morior*, id est pericula mortis patior, fratres, *propter vestram gloriam*, ut vos digni sitis gloria resurrectionis. Vel secundum Augustinum: *Morior*, et hoc juro per vestram gloriam, fratres: *quam gloriam spe quidem jam habeo, in Christo Jesu Domino nostro*: qui jam in gloria cum carne mea resurrexit. Qui etiam ut secum resurgerem promeruit. Si iterum mortui non resurgunt: quid mihi prodest *si secundum hominem*, id est secundum humanæ rationis potentiam. Vel secundum hominem: quia ego homo, illi bestię. Secundum hominem utique *pugnaui contra bestias Ephesi*, id est contra Ephesianos bestiales: quia resurrectionem negando, hominem in hoc mundo solum vivere dicunt, quod et bestię faciunt.

Quid, inquam, illa pugna mihi prodest, nisi post mortem habiturus sim gloriam? Ephesii negabant resurrectionem: contra quos Paulus multo labore disputavit, approbans futuram esse resurrectionem. Et quandoquidem secundum vos vita non restat post hanc: nihil jam aliud agendum est: nisi ut desperantes *manducemus et bibamus*: quia non ultra victuri moriemur (*Isa. xxii, 13; Sap. ii, 6*). Hoc verbum dixerunt Judæi, cum affligerentur in captivitate Babylonis, et desperarent de adiutorio Dei. Similiter qui resurrectionem negant, de auxilio et potentia Dei desperant. Et quia, fratres, non sic est desperandum; sed de resurrectione confidendum, ideo nolite *seduci* a pseudoapostolis. qui non habent

fidem resurrectionis. Per hoc quod dicit *seduci*, notat seductores esse inter eos. Nolite credere seductoribus. Nam *colloquia* illorum mala non solum fidem violant: sed etiam *corrumpunt bonos mores*. Qui enim futuram vitam non credit, nescio quare bonis moribus labore adhærere. Et ne a seductoribus corrumpamini, *evigilate* ad hoc ut sitis *justi*, et ut justitiam conservetis. *Nolite ulterius peccare*: necessarium est ut evigiletis. *Quidam enim inter vos habent ignorantiam Dei*, id est ignorant æquitatem, et fidem Dei: et hoc loquor vobis ad reverentiam, id est ad erubescendum), ut verecundemini de peccatis vestris.

Postquam Paulus per necessarias rationes, per inconvenientiam quæ inde proveniunt, iterum per potentiam Christi, futuram resurrectionem approbavit, vult illam approbare per legem naturæ: quia humana sapientia magis argumentatur secundum passibilitatem [possibilitatem] naturæ. Quasi diceret: Licet superius resurrectionem satis approbaverim, tamen secundum legem naturæ obijciendo, dicit mihi aliquis: *quomodo resurgunt mortui* in pulverem jam dissoluti? Natura non videtur hoc pati. Iterum si aliquo modo pulvis ille conglutinatur, tamen *quali corpore venient* homines qui resurgent? Num credi potest ut tanta gloria possit venire dissoluto pulveri, ut tu prædicas? Priori respondet quæstioni. Natura bene patitur mortuos resurgere. Illud enim quod tu *insipiens*, qui de resurrectione dubitas, semen, inquam, illud, *quod tu seminas non vivificatur*, id est nullo modo vivere potest, nisi prius moriatur, et computrescat: quemadmodum vides quod oportet semen putrefieri, ut sic postea vivat: ne dubites jam hominem iterum post mortem vivere posse, cum per mortem oporteat vivere. Probat aliam quæstionem, futuram scilicet gloriam corporum, ejusdem seminis similitudine, dicens: Vere in majori gloria corporum venient. Nam *quod seminas tu, non seminas illud corpus quod futurum est, sed seminas nudum granum*: corpus autem de nudo grano futurum multa grana, paleas et culmos est habiturum. Similiter non sit tibi absurdum, si dicamus corpora nostra in majori gloria resurrectura quam hic seminantur. Tu seminas nudum granum, *utputa*, id est sicut est granum *tritici, aut granum alicujus cæterarum segetum*. -Tu seminas nudum granum; sed *Deus dat illi grano corpus sicut vult*, fertilitate granorum, spicarum et culmorum gloriosum: et unicuique tamen **150** *seminum reddit proprium corpus*: quia si seminatum est triticum, pullulat triticum; et sic in identitate seminum singula grana resurgunt, et hoc in exemplum melioratæ resurrectionis, non amissæ substantiæ. Cumque omnes in hoc conveniant, quod resurrectionis gloriam sunt habituri, in eo tamen differunt quod quidam gloriosiores sunt habituri: quidam non adeo, secundum differentiam meritum. Diceret aliquis: Cum omnis hominum materia ex eisdem constet elementis, videtur ut quidquid uni conferetur, totum in alio possideat similis ma-

teria. Quod Paulus (ut ad meliora semper provocet) per similitudinem aliarum creaturarum improbat : quia quemadmodum omnia animalia ex eisdem elementis facta sunt, eadem tamen materia non aufert, quin alia et alia inter se sint. In cœlestibus etiam creaturis ex eisdem materiis constitutis differentia est ad invicem claritatis ; sic in hominibus natura carnis omnibus eadem non impedit quin possint diversificari in gloria resurrectionis. Littera sic jungitur : Licet omnes resurgant in majori gloria carnis, tamen differenter : nec hoc impedit eadem omnibus materia conditionis : sicut vides quod *non omnis caro, eadem caro*, licet omnis ex eadem materia, *sed alia est caro hominum et alia est pecorum. Alia autem est caro volucrum : alia autem est caro piscium*. Et sicut terrena corpora inter se differunt, sic cœlestia a terrenis. *Sunt enim corpora cœlestia, et corpora terrestria* : et cum in hoc quod corpora sunt, convenient : tamen in hoc differunt quod *alia quidem est cœlestium corporum gloria, alia autem terrestrium*. Et sicut cœlestia a terrenis differunt, sic ipsa cœlestia inter se. Nam *alia est claritas solis, et alia est claritas lunæ, et alia est claritas stellarum*. In ipsis etiam stellis differentia : *nam stella differt a stella in claritate* : et sicut hæ creaturæ vicissim a se differunt claritate, *sic etiam resurrectio mortuorum differens erit iustis in claritate gloriæ*. Et licet in gloria resurrectionis differant, hoc tamen indifferenter habent quod *hic seminatur corpus hominis in corruptionem*, id est, ad hoc ut corruptioni subiaceat. Seminare dicit a die quo concipitur homo, usque ad diem resurrectionis omnium. Seminatur quidem in corruptione : *sed surget in incorruptione*, id est ut ab omni corruptione alienum sit, et hoc surgere erit in die iudicii. *Seminatur non solum in corruptione, sed etiam in ignobilitate*. In multa enim vilitate carnis homo generatur, *sed tunc surget in gloria*, perpetua habenda. *Seminatur hic in infirmitate*, omnibus enim morbis et diversis hic subjacet miseris : *sed tunc surget in virtute impassibilitatis et immortalitatis. Seminatur hic corpus animale*, quod quotidianis ciborum fomentis sustentari oportet, ut quodlibet animal : *sed tunc surget corpus spirituale*, quod spiritu solo regitur, sine usu corporei cibi. Vere animale corpus seminatur : siquidem hoc vestrum *corpus animale est, surget idem spirituale corpus* : siquidem spirituale tunc erit. Vel aliter : Vere corpus surget spirituale ; nam si corpus modo dicitur animale, vocandum est etiam idem corpus spirituale : nam animale non diceretur, nisi respectu spiritualis, ut quasi vim relativorum habeant, animale et spirituale : vere corpus hoc est animale, *sicut scriptum est in Genesi (Gen. 11, 7) : Primus homo*, hic autem dictus est *Adam, factus est in animam non vivificantem corpus* : quia cito morte dissolutum est, *sed in animam viventem*, id est quæ viveret ibi in carne : nisi enim corpus cibus aleretur, anima non viveret ibi. Et ideo dicitur vivens, quasi alienis viri-

bus, et non vivificans. Et vere surget corpus spirituale ; nam *novissimus Adam*, id est Christus, dicitur Adam, quia natus de ipso secundum lineam carnis : ideo autem novissimus, quia post eum non est futurus alius Adam, qui novam inducat generationem. Omnis enim homo, vel carnalis Adæ filius vel spiritualis. Hic, inquam, novissimus Adam, **151** *factus est in spiritum non viventem, sed vivificantem*. In illa enim resurrectione sic anima corpus vivificabit, ut nullo egens alimento vivat perpetuo.

Diceret ille : Licet Christus qui Deus fuit, ita potuit vivificari, ego non sic potero, qui tantum homo sum. Nihil impedit, ait Paulus, quia licet Christus Deus sit, tamen non prius fuit illud corpus quod est spirituale, *sed prius fuit illud corpus quod est animale* : et deinde fuit illud corpus, quod est spirituale. Vere primus homo factus est in animam viventem, nam primus homo factus est de terra terrenus, et secundus Adam factus est in spiritum vivificantem. Nam *secundus homo factus est cœlestis veniens de cœlo*. Et qualis fuit primus ille terrenus, tales sunt et terreni, qui adhærent ejus terrenitati. Et qualis fuit secundus ille cœlestis, tales etiam erunt imitatores ejus cœlestes. Et quandoquidem qui terrenum sectabitur, terrenus erit ; et qui cœlestem, cœlestis ; igitur *sicut portavimus imaginem terreni Adæ per peccatum, sic amodo portemus imaginem cœlestis Adæ, per justitiam vitæ* : ut, deposito onere terrenitatis, gaudeamus in levitate gloriæ cœlestis. Quia modo dixerat qualis fuit cœlestis, tales erunt adherentes ei. Dixerat etiam portemus imaginem cœlestis : ne occasione horum verborum putarcmus nobis ad salvationem sufficere veterem hominem in baptismo deponere, et novum hominem ibidem assumere. Determinat Paulus non satis esse hoc modo imaginem cœlestis portare, nisi continua imitatione operum portemus. Littera sic jungitur : Licet dixerim, portemus imaginem cœlestis, et erimus cœlestes, tamen *hoc dico*, id est determino vobis, *fratres, quoniam*, id est quod, *caro et sanguis*, id est, qui carni acquiescunt et sanguini, quædam enim peccata sunt ex carnalitate, ut mollis luxuria : quædam ex vitio sanguinis, ut ira ex melancholia : et quicumque carnem et sanguinem peccati sectantur, hi *non possunt possidere regnum Dei*, id est seipsum in futura gloria. Regnum enim Dei nihil aliud est, quam ipsi homines, in hac vita nemo possidet se : quia nulla dies est, qua non quisque possideatur a peccato, sed in futura beatitudine quisque justorum possidebit se. Ubi nemo tentatione carnis inquietabitur. Vere caro et sanguis non possidebunt regnum Dei : nam caro et sanguis est corruptio. Regnum autem Dei est incorruptio. *Corruptio vero non possidebit incorruptelam* : igitur caro et sanguis non possidebunt regnum Dei. Quia modo superius dixerat : Quicumque portaverit imaginem cœlestis, resurget in gloria. Dixerat iterum quod caro et sanguis nullo modo possidebunt regnum Dei : ne hæc verba in-

telligeret aliquis esse contraria, solvit illud absol-
vendo omnem contrarietatem, dicens : Ne prædicta
verba mea male interpretemini, *ecce dico vobis
mysterium*, id est aperio vobis rem occultam, ut
per ejus apertionem auferam a vobis hujus rei du-
bilitatem. Vere *quidem* est (sicut præfatus sum)
quod *omnes resurgemus*, id est omnes corpora resu-
memus, *sed tamen non omnes immutabimur*, in acci-
piendo gloriam : quia quidam resurgent ad pœnam
sibi augmentandam : alii ad gloriam. Resurgemus
quidem *in momento* ; et ut majorem facilitatem
resurrectionis aperiat, corripit quod dixerat, in
momento, dicens : *Resurgemus in ictu oculi*, id est,
quam cito oculus transit ad pervidendum aliquid :
vel, quam cito palpebra palpebræ jungitur. Hoc
autem fiet *in tuba novissima* : non quod vox tubæ
ibi audiatur, sed sicut vox tubæ victores invitat ad
palmam ; victis vero sit ad terrorem : ita vox illa
signum erit justis ut triumphi meritum accipiant,
impiis autem terrorem pœnæ incutiat. Novissima
ideo, quia cum multas voces dederit Christus in
mundo, unde terreret impios, lætificaret justos : vox
illa judicii novissima erit consummans justis gloriam,
impiis iram indeficientem. Et quia de tuba hac nihil
amplius dixerat, subdit : **152** Bene dico tuba. *Nam
canet tuba*. Non determinat utrum Christus vel
angelus tuba illa canere debeat. Vel ut sit nomina-
tivus, tuba illa canet *et* in voce tubæ *resurgent
mortui incorrupti*, id est in integritate membrorum
restaurati : quidam tamen dolore pœnarum corrup-
penti, sed *nos electi Dei immutabimur*, acci-
piendo gloriam resurrectionis. Vere *immutabimur* : *nam
oportet*, id est (ut vere sint Scripturæ) inevitabile
est : *oportet*, inquam, *corruptibile hoc*, id est, corpus
tot miseris attritum, *induere incorruptionem*. Et
quia incorruptum posset esse ad tempus, ut tamen
non evaderet ; addidit *et oportet mortale hoc corpus
induere immortalitatem*.

Vere hoc mortale fiet immortale : *nam mors
absorpta*, id est destructa et deglutita est, *in victoria
Christi*, quando morte sua mortem superavit : vel
in victoria sua, id est mortis : per hoc enim quod
mors invadere Christum præsumpsit, in quo non erat
peccatum, quod est causa mortis, in ipsa sua præ-
sumptione occubuit. Hæc autem auctoritas in Osee sic
invenitur : « O mors ero mors tua (Osee XIII). » Et
quia hanc scripturam quidam male interpretaban-
tur, dicentes hoc scriptum esse de morte animæ,
non corporis, præmittit Paulus expositionem hujus
auctoritatis dicens : Cum autem hoc mortale corpus
induerit immortalitatem. Non enim (sicut quidam
male suspicantur) anima sola evasura est mortem,
sed cum anima etiam corpus : tunc fiet, id est
implebitur sermo ille qui scribitur in Osee : Absorpta
est mors in victoria, sicut dictum est. Verba quæ se-
quuntur ejusdem prophætæ esse dicuntur, insultantis
ipsi mortis, quia destructa sit, et dicentis. Quando-
quidem absorpta est, *ubi est, o mors, nunc, tua vi-
ctoria*, qua juri tuo omnia subjiciebas ? Et, *o mors,*

ubi est modo tuus stimulus, id est peccatum quod
in aculeo suæ caudæ, mortem loco veneni gestabat ?
Ait Paulus : bene dico stimulus : nam *peccatum est
stimulus mortis*, id est aculeo suo mortem homini-
bus instimulans. Pro eo quod Paulus quid sit sti-
mulus exponit, præcedentia verba putantur non
esse ipsius : vel si sunt Pauli, non tamen mulatur
sententia. Insultando enim dicit morti, quia modo
absorpta es. *Ubi est, o mors, tua victoria?* Cætera non
mutantur. Ne iterum dicerent : Cum destructo
peccato destruaturs mors, bene modo nobis est,
quia per legem destruemus peccatum. Contra hæc
Paulus : Peccatum est stimulus mortis. *Lex* vero
nullo modo debilitat peccatum : imo *est virtus*, et
augmentum *peccati*. Et hoc congrue removit, ut
sicut per Christum probaverat fieri resurrectionem,
sic per eundem ostendit esse omnem peccati rem-
issionem. Et quia lex auget peccatum, ideo nulla
legi *gratia*, sed *Deo* omnes agamus gratias : *qui
dedit nobis victoriam* peccati et mortis, et hoc per
Dominum nostrum Jesum Christum. Et quia ex Deo
et per Christum omnis *victoria* ; *itaque, fratres mei,*
et sitis Deo *dilecti, estote stabiles* in bono, dum in
quiete pacis estis. Estote etiam *immobiles* a fide,
si adversa irruerint. Vos dico *abundantes in opere
Domini*, ut semper melius et melius operemini. Vos
dico semper *scientes quod labor vester non est inani-*
is, id est sine fructu ; sed in gloria magna re-
surrecturi estis, et hoc *in Domino*, id est per Domi-
num misericorditer agentem in vobis.

CAPUT XVI.

« De collectis autem, quæ fiunt in sanctos, sicut
ordinavi in Ecclesia Galatiæ, ita et vos facite. Per
unam Sabbati unusquisque vestrum apud se
reponat, recondens quod ei bene placuerit : ut
non, cum venero, tunc collectæ fiant. Cum au-
tem præsens fuero, quos probaveritis per Episto-
las, hos mittam perferre gratiam vestram in Je-
rusalem. Quod si dignum fuerit, ut ego cum
mecum ibunt. Veniam autem ad vos, cum Mace-
doniam pertransiero. Nam Macedoniam per-
transibo. Apud vos autem forsitan ma-
nebo, vel etiam hycabo, ut vos me de-
ducatis **153** quocunque iero. Nolo enim vos
modo in transitu videre. Spero enim me aliquan-
tulum temporis manere apud vos, si Dominus
permiserit. Permahebo autem Ephesi usque ad
Pentecosten. Ostium enim mihi apertum est ma-
gnum, et evidens, et adversarii multi. Si autem
venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud
vos : opus enim Domini operatur sicut et ego.
Ne quis ergo illum spernat : deducite autem illum
in pace, ut veniat ad me : expecto enim illum
cum fratribus. De Apollonio autem fratre vobis
notum facio, quoniam multum rogavi eum, ut ve-
niret ad vos cum fratribus : et utique non fuit
voluntas ejus, ut nunc veniret ? venit autem.
cum et vacuum fuerit. Vigilate, state in fide ; vi-
riliter agite et confortamini : omnia enim vestra

in charitate flant. Obsecro autem vos, fratres, A
 nostis domum Stephanæ, et Fortunati, et Achaici;
 quoniam sunt primitiæ Achaïæ, et in ministerium
 sanctorum ordinaverunt seipsos, ut et vos subditi
 sitis ejusmodi, et omni cooperanti et laboranti.
 Gaudeo autem in præsentia Stephanæ, et Fortu-
 nati, et Achaici : quoniam id quod vobis deerat,
 ipsi suppleverunt. Refecerunt enim et meum spi-
 ritum, et vestrum. Cognoscite ergo qui ejusmodi
 sunt. Salutant vos omnes Ecclesiæ Asiæ. Salu-
 tant vos in Domino multum Aquila et Prisca, cum
 domestica sua Ecclesia : apud quos et hospitor.
 Salutant vos omnes fratres. Salutate invicem in
 osculo sancto. Salutatio mea manu Pauli. Si quis
 non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit
 anathema, Maran Atha. Gratia Domini nostri
 Jesu Christi vobiscum. Charitas mea cum omnibus
 vobis in Christo Jesu, Amen. »

EXPOSITIO.

Postquam singula quæ præcipienda erant, dispo-
 suit, secundum ordinem rectæ fidei in fine Episto-
 læ, de quibusdam privatis eos admonet, scilicet ut
 sancti qui erant in Hierusalem, quos et rapina in-
 fidelium, et publica fames oppresserat, subvenirent,
 ministrantes aliquid de suis abundantis. Littera sic
 jungitur : De resurrectione mortuorum sic credite.
 De collectis autem quæ fiunt deferendæ in sanctos,
 qui sunt in Hierusalem, ita et vos facite per unam
 diem Sabbati, id est septimanæ, sicut ordinavi de-
 bere fieri in Ecclesiis Galatiæ. Et ne putetis hæc
 collecta meis usibus me velle deputare, præcipio ut
 unusquisque vestrum reponat apud se : non tamen
 sic ut suum esse putet illud, sed recondens, et quasi
 alienum integre conservet : quod ei bene placuerit
 pauperibus sanctis erogare. Ideo dico facite per unam
 Sabbati, ut non cum venero, tunc primum collectæ
 incipiant fieri. Ut autem omnem suspicionem au-
 feram a vobis male suspiciosi, cum ego præsens
 vobis fuero, non proprios legatos, sed hos quos pro-
 haveritis (id est quos ex vobisipsis elegeritis) mittam
 perferre gratiam vestram, id est gratuitum donum
 vestrum in Hierusalem. Mittam dico per Epistolas,
 id est cum Epistolis meis, in signum ipsis traditis.

Dicerent Corinthii : Aliorum munera ipse defers,
 et nostra quare deferre dedignaris? Ad hoc Paulus :
 Certe si dignum fuerit donum vestrum, ut ego ire
 debeam, ibunt mecum legati vestri, ut ego simul ve-
 niens commendem gratiam vestram. Sic faciam de
 gratia vestra, Veniam etiam ad vos cum pertransiero
 Macedoniam : prius sum enim ad Macedonas iturus.
 Bene dico pertransiero : nam vere pertransibo Mace-
 doniam ; sed postea manebo apud vos forsitan, id
 est si Deus concesserit. Vel etiam ut plus dicam :
 Hiemabo penes vos, ut vos deducatis me quocunque
 a vobis discedens iero. Ideo hiemabo ; quia nolo
 vos modo videre in transitu. Ideo non in transitu
 videbo vos ; quia spero me aliquantum manere apud
 vos, si Dominus permiserit. Et licet dicam me transi-
 turum ad vos, prius tamen permanebo Ephesi usque

ad Pentecosten. Et necesse est ibi permanere me ;
 quia ostium apertum est mihi magnum, id est quia
 multi Ephesiorum ad fidem se præparant. Et ostium
 evidens ; quia jam quædam signa fidei video in eis :
 et oportet me insistere ; quia adversarii multi sunt,
 qui volunt eos subducere Christo. Ego modo Ephesi
 manebo. Si autem 154 Timotheus, deferens hanc
 Epistolam, venerit ad vos, videte ut sine timore sit
 apud vos. Quidquid enim mihi de vobis nuntiavit,
 ad correptionem vestram fecit, et ideo videte ne
 eum inquietetis, utique sine timore debet esse apud
 vos ; quia opus Domini operatur in vobis, sicut ego,
 et alii discipuli, et quia opus Domini operatur : ergo
 videte ne quis spernat eum, sed obtemperate monitis
 ejus. Nec solum non spernatis eum, sed etiam illum
 revertentem ad me deducite in pace, ut illæsus veniat
 ad me : ego enim exspecto illum cum aliis
 fratribus. Apollo episcopus Corinthiorum fugias
 dissensionem eorum reversus fuerat ad Paulum,
 de quo Corinthii scripserant Paulo ut eis remitteret
 episcopum suum. Respondet eis Paulus quod
 Apollo nolit reverti, priusquam bene sint correcti,
 dicens : De Timotheo sic agite ; de Apollo autem
 fratre nostro, et episcopo vestro, significo vobis, quoniam
 multum rogavi ut veniret ad vos : et utique non
 fuit voluntas ejus, ut nunc veniret ad vos, sed veniet
 cum vacuum ei fuerit, et vos bene correctos intel-
 lexerit. Ut autem adventum hujus patris vestri me-
 reamini, vigilate, id est studiose cavete vobis ne
 erretis, et state in fide, ut a sana fide non devietis,
 et in fide stantes agite viriliter, id est bene opera-
 mini. Nec ad horam sed in bonis actibus perseverando
 confortamini, studentes ut omnia vestra fiant
 in charitate, id est in dilectione Dei et proximi, in
 qua hucusque nimium tepuistis. Obsecro vos, fratres,
 ut subditi sitis Stephanæ, et Fortunato, et debetis.
 Nostis enim domum Stephanæ et Fortunati, et
 Achaici. Hoc, inquam, nostis quod isti sunt primitiæ
 Achaïæ. Primi enim de Achaia crediderunt. Corin-
 thus in Achaia est. Nostis etiam hoc quod isti ordi-
 naverunt seipsos in ministerium sanctorum : quibus
 propriis manibus et de suis rebus ministraverunt.
 Hoc, inquam, obsecro vos, ut subditi sitis his om-
 nibus quæ in vobis sunt ejusmodi, et omni coope-
 ranti illis in bono, et laboranti similiter in ministerio
 sanctorum. Ut autem subditi sitis illis, scitote quoniam
 ego gaudeo in præsentia Stephanæ, Fortunati,
 et Achaici : sic enim mihi est de illis quasi si præ-
 sentes eos habeam. Gaudeo, inquam, et merito ;
 quoniam ipsi impleverunt in me et in sanctis hoc
 quod deerat vobis : ipsi enim ministraverunt nobis
 in temporalibus, quod cum vos debuissetis, ne-
 glexistis. Vere ipsi suppleverunt ; nam refecerunt
 spiritum meum ministrando necessaria, et per hoc
 spiritum vestrum. Nisi enim bonis suis fovissent
 nos, non possemus tandiu immorari vestræ instru-
 ctioni. Et quia refecerunt spiritum meum et vestrum,
 ergo cognoscite, id est ex dilectione obedite eis, et
 omnibus qui sunt ejusmodi. Salutant vos, o Corin-

Uii, omnes Ecclesias. Salutant multum in Domino A non saluto; sed sit anathema, id est separatus a Deo anathema dico *Maranatha*. Hoc verbum ex Syro sermone conficitur et Hebræo, et sonat *Dominus venit*. Quasi diceret: Qui non amat Christum, separatur ab eo dum ipse Dominus ad iudicandum venit. Vel sit anathema, et malo suo; quia Dominus venit fortassis hodie vel cras, ut ulciscatur de eo. Hæc autem est mea salutatio, a qua impios separo. *Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum, et caritas mea sit cum omnibus vobis*, id est omnes vos diligatis me, licet aliquantulum asperius vos correxerim et hoc sit *in Christo Jesu*, id est propter amorem Christi Jesu. Amen, id est ita fiat.

Mos erat Pauli, ut ipse idem manu propria Epistolam clauderet, ne dubitaretur quin a se mitteretur Epistola: et hoc propter pseudo, qui sub nomine Pauli furtivas mittebant epistolas. Ab hac autem salutatione sua excludit infideles, dicens: *Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, hunc*

Deo anathema dico *Maranatha*. Hoc verbum ex Syro sermone conficitur et Hebræo, et sonat *Dominus venit*. Quasi diceret: Qui non amat Christum, separatur ab eo dum ipse Dominus ad iudicandum venit. Vel sit anathema, et malo suo; quia Dominus venit fortassis hodie vel cras, ut ulciscatur de eo. Hæc autem est mea salutatio, a qua impios separo. *Gratia Domini nostri Jesu Christi sit vobiscum, et caritas mea sit cum omnibus vobis*, id est omnes vos diligatis me, licet aliquantulum asperius vos correxerim et hoc sit *in Christo Jesu*, id est propter amorem Christi Jesu. Amen, id est ita fiat.

155 PROLOGUS IN SECUNDAM EPISTOLAM AD CORINTHIOS.

In secunda ad Corinthios Epistola, quasi in parte B superiori, post tribulationum suarum relationes, reddit causas quare ad eos secundo non ierit; quoniam non levi mutatione consilii fecisse se asserit, sed ne adventu suo tristitiam incurreret, cum in peccato permanere discipulos reperisset. Deinde post agnitos fructus pœnitentiæ, reconciliat eum Ecclesiæ, quem in prima propter fornicationem, a consortio sanctorum iusserat amoveri. Tertio contra pseudoapostolos officii sui dignitatem tuetur, et Novi Testamenti ministros tanto anteire gratia ostendit, quanto Evangelium est lege præstantius. Immoratur etiam in causa illa plurimum, quam bre-

viter in prima contigerat; ut prompto ac libenti animo necessaria præsentis vitæ non habentibus, largiantur, et utilitate spiritualis commercii commutent præsentia cum futuris, atque abundantia sua sanctorum inopiam suppleant; ut vicissim eorum inopia sanctorum abundantia suppleatur. In fine repetit quod superius contra pseudoapostolos egerat, et iactationem eorum, prædicationesque de se gloriosas, vel collata antiquitate generis, vel catalogo injuriarum ac periculorum suorum evacuat; dicitque eos operarius subdolos, qui ad imitationem Satanæ transfigurentur in apostolos Christi, sub prædicationis spe lucra pecuniaria quæque sectantes.

ARGUMENTUM IN EAMDEM.

Post actam a Corinthiis pœnitentiam, consolatoriam scribit eis Epistolam Apostolus a Troade per Titum, et collaudans eos hortatur ad meliora; contristatos quidem eos, sed emendatos ostendens.

ARGUMENTUM B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Paulus hanc iterum Epistolam scribit ad Corinthios, quorum alios sufficienter per priorem Epistolam correxerat; sed quidam eorum eo adhuc errore gravabantur ut pseudodoctores Paulo præferrent, accusantes Paulum de simplicitate sermonis, extolentes pseudo in sapientia carnali. Quare et in hac Epistola satis immoratur in depressione pseudo-doctorum, et in commendatione sui apostolatus. In primis etiam eos qui justi erant in Corinthiis, seu qui modo per Epistolam Pauli bene fuerant correcti, seu illos qui a principio acceptæ fidei perduraverunt, in bono consulendo. Hi enim multa patiebantur a fratribus perversis, quos illi pseudo concitabant in sanctos. Cumque omnes bonos indifferenter consoletur, eum quem ex nomine reprehenderat, quia uxorem patris ducere præsumpserrat, quia bene correctum audivit, singulare præ-

C ceptum de eo ponit, ut restitueretur Ecclesiæ, a qua pro peccato se alienatum humiliter toleravit. De collectis etiam, de quibus in prima Epistola illis scripserat, in hac diffusius agit, ut qui brevi admonitione abusi fuerant, iterata et magis producta admonitione de eodem contemere non audeant. In hac autem Epistola materia sunt ipsi iidem Corinthii correcti seu incorrecti. De his autem agit consolando bonos, ne deficiant in adversis; sed per patientiam tribulationum certatim proficiant in augmentum virtutum. Incorrectis vero errorem suum et peccatum improperat, ea utique intentione de utrisque habita, ut diversitatem eorum in quamdam redigat unitatem, scilicet ut et boni in melius proficiant, et mali declinando errorem suum, salubri imitatione bonos insequantur.

EPISTOLA II AD CORINTHIOS.

156 CAPUT PRIMUM.

« Paulus apostolus Christi Jesu, per voluntatem Dei, et Timotheus frater, Ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in uni-

« versa Achaia. Gratia vobis et pax a Deo patre nostro, et Domino Jesu Christo. « Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi (*Ephes. 1, 3; 1 Petr. 1, 2*). » Pater misericordiarum et

Deus totius consolationis, qui consolatur nos in
 omni tribulatione nostra, ut possimus et ipsi
 consolari eos qui in omni pressura sunt, per exhortationem,
 qua exhortamur et ipsi a Deo. Quoniam sicut abundat
 passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat
 consolatio nostra. Sive autem tribulamur pro vestra
 exhortatione et salute, sive consolamur pro vestra
 consolatione, quæ operatur tolerantiam earumdem
 passionum, quas et nos patimur : ut spes nostra firma
 sit pro vobis, scientes quoniam sicut socii passionum
 estis, sic eritis et consolationis. Non enim volumus
 ignorare vos fratres, de tribulatione nostra quæ facta
 est in Asia, quoniam supra modum gravati sumus,
 et supra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere.
 Sed ipsi in nobis sibi responsum mortis habuimus,
 ut non simus fidentes in nobis, sed in Deo qui suscitatur
 mortuos : qui de tantis periculis nos eripuit et eruit : in quem
 speramus, quoniam et adhuc eripiet adjuvantibus
 et vobis in oratione pro nobis : ut ex multarum
 personarum facierum ejus quæ in nobis est donationis
 per multos gratiæ agantur pro nobis. Nam gloria
 nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ,
 quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei; et non
 in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati
 sumus in hoc mundo, abundantius autem ad vos.
 Non enim alia scribimus vobis, quam quæ legistis
 et cognovistis [cognoscistis]. Spero autem quod
 usque in finem cognoscetis, sicut et cognovistis
 nos ex parte; quia gloria vestra sumus, sicut
 et vos nostra, in die Domini nostri Jesu Christi.
 Et hac confidentia volui prius venire ad vos,
 ut secundam gratiam haberetis, et per vos transirem
 in Macedoniam, et iterum a Macedonia venire ad
 vos, et a vobis deduci in Judæam. Cum ergo hoc
 voluissem, nunquid levitate usus sum? Aut quæ
 cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me
 est, et non? Fidelis autem Deus, quia sermo
 noster qui fuit apud vos, non est in illo est et non
 : sed est in illo est [non habet sed est in illo
 est]: Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis
 per nos prædicatus est, per me et Silvanum et
 Timotheum, non fuit in illo est et non, sed est
 in illo fuit. Quotquot enim promissiones Dei
 sunt, in illo est. Ideo et per ipsum : Amen Deo
 ad gloriam nostram. Qui autem confirmat nos
 vobiscum in Christo, et qui unxit nos Deus, et
 qui signavit nos, et dedit pignus Spiritus in
 cordibus nostris. Ego autem patrem Deum
 invoco in animam meam, quod parcens vobis,
 non veni ultra Corinthum : non quia dominamur
 fidei vestræ, sed adiutores sumus gaudii vestri.
 Nam hæc statim.

EXPOSITIO.

More suo salutem præmittit, dicens : *Paulus*
 (quod nomen tam humilitatis quam auctoritatis

est) *Paulus* inquam *apostolus*, id est legatus *Christi*
Jesu : gloriam enim *Christi* annuntiat. *Apostolus*,
 dico, non per temerariam præsumptionem ut pseudo,
 sed per voluntatem, id est per beneplacitum
Dei, et cum eo *Timotheus frater*, id est cooperator
 in opere *Christi*. Ideo *Timotheum* reponit, per quem
 primam Epistolam miserat, ut sciant sibi cognita
 esse omnia quæ apud eos geruntur. *Paulus*, inquam,
 et *Timotheus* scribunt *Ecclesiæ*, id est convocationi
 fidelium. *Ecclesiæ* dico *Dei*, id est in qua gratia
 Dei tantum operatur, et non merita doctorum ut
 pseudo gloriantur. *Ecclesiæ* dico quæ est *Corinthi*.
Corinthiorum utique *Ecclesiæ* scribit cum omnibus, id
 est et omnibus sanctis, id est in baptismo per *Christum*
 sanctificatis : cum omnibus dico qui sunt in
 157 *universa Achaia*. Quasi diceret : *Ecclesiæ* *Corinthi*
 omnibusque *Ecclesiis* illi subjectis. *Achaia*
 enim dicitur provincia, in qua metropolis *Corinthus*
 sita erat. *Vobis Corinthiis* sit gratia, his qui peccaverunt
 secunda remissio : his qui bene correcti sunt, vel qui
 post acceptam fidem non peccaverunt, sit perseverantia
 gratiæ bene custoditæ. Et ei scilicet sit pax, id est
 bona tranquillitas animi a Deo qui potest : *Patre*
 nostro, qui pius ad nos affectum habet, et a Deo qui
 similiter potest, *Jesu Christo*, et vult : quia salvare
 nos officium ejus est. Nunc imprimis gratias agit
 Deo pro perseverantia eorum qui lapsi non fuerant,
 et pro correctione eorum, qui errore contempto bene
 se emendaverant : consolaturque eosdem exemplo suo,
 ut fortes sint in adversis, quæcunque oporteat eos
 pati, dicens : Quia vos in fide *Christi* laborare video,
 inde gratias agens dico : *Benedictus* sit *Deus*
 Domini nostri *Jesu Christi* : et *Pater Domini*
 nostri *Jesu Christi*. *Deus* ejus est, secundum quod
Christus homo fuit : *Pater* *Christi* est, secundum
 deitatem in qua *Filius* æqualis est *Patri* : ipse
 tamen principium habens a *Patre*, non *Pater* ab eo.
 Qui si *Jesu Christi* *Pater* est, cum non *Christi*
 filii simus : sic per *Christum Deum Patrem* habemus.
 Duo prædicta, *Deus* et *Pater*, spectant ad *Christum* :
 eadem duo quæ sequuntur, spectant ad homines.
Benedictus etiam sit qui *Deus* et *Pater* est *Christi*.
Pater est etiam *misericordiarum*. Cum posset dicere
 dator *misericordiarum*, dixit *pater* : ut ostendat
 eum et datorem, et ex paterno affectu nobis bona
 dantem. *Pater*, inquam, *misericordiarum*, et *Deus*
 totius consolationis. *Misericiordiæ* dicuntur omnia
 dona Dei, seu dentur in adversis, seu in prosperis :
 consolatio autem dicitur tantum ubi fuit desolatio.
 Posset etiam dixisse, si vellet, *pater* consolationis
 et *Deus* *misericordiarum*, idemque esset. *Deus*
 dico consolationis non imperfectæ, sed totius, id est
 perfectæ. In quibuscunque enim desolamur, potens
 et præsto est consolari nos *Deus*; quia consolatio
 nunc eis fuerat opportunior : ideo circa bona
 consolationis magis immoratur, dicens : *Qui* *Deus*
 consolatur nos, me scilicet et condiscipulos meos, in
 tribulatione nostra, quam patimur. Nec in quadam
 tantum, sed in omni. Ubi cunque enim tribulamur,

facile vel difficile secundum modum tribulationis, *A patimur* : nam nos supra modum gravati sumus in præsto est medicina consolantis : consolatur, inquam, non solum ut nos liberet, sed etiam ut possimus et ipsi qui tribulamur consolari eos, qui modo videbamur desolati : et per exemplum patientiæ nostræ, et per exhortationem sermonis. Consolari dico eos qui sunt in pressura tribulationum. Nec in quadam tantum, sed in omni pressura interiori vel exteriori, possumus eos consolari per exhortationem. Posset dicere per consolationem, sed ut ostenderet se non simpliciter consolari, sed etiam fortiores fieri : ait per exhortationem qua alii sancti et nos ipsi exhortamur a Deo : ut videntes Deum præsentem nobis in tribulatione, nihil dubitemus in quæcunque tormenta irrumperere, et alios ad exemplum ac virtutem patientiæ, verbo et exemplo invitare.

Et vere exhortamur a Deo : quoniam sicut abundant passiones Christi, id est quas vel pro Christi nomine, vel pro exemplo Christi pro nobis passim sustinemus. Sicut enim passiones abundant in nobis, ita copiose abundat etiam consolatio nostra per Christum nos consolantem. Vel per Christum : quia per exemplum patientiæ ejus consolamur. Et quæcunque patimur, et quandocunque consolamur, hoc non solum propter nos, sed etiam ad instructionem vestri : sive enim tribulamur, hoc fit pro vestri exhortatione, ut ad patiendas tribulationes fortes sitis, et sic pro salute æterna habenda : sive etiam consolamur, hoc fit pro vestri consolatione, ut sciatis vos similiter a Deo in tribulatione consolandos, et sic pro futura salute habenda : sive etiam exhortamur : hoc totum fit pro vestri exhortatione, ut vos exemplo nostro et doctrina exhortati sitis ad meliora, et **158** sic pro habenda vobis salvatione. Videndum est quod hæc verba, tribulamur, consolamur, exhortamur, hic in passiva significatione leguntur : vere totum pro vobis, quia quæ tribulatio, consolatio et exhortatio operatur in vobis, verbo et exemplo nostro, tolerantiam passionum etiam earumdem quas patimur etiam nos, qui tantæ auctoritatis apud Deum sumus : non ergo miremini, si vos inferiores Deus permittat vexari. Operatur in vobis tolerantiam, ut spes nostra habita pro vobis, qua et vos speramus in bono perseverare, et salutem æternam apprehendere : ut hæc spes sit firma, id est permanens : et veritate virtutis roborata. Non ait de vobis, sed pro vobis : ut ostendat suam charitatem pro bono eorum affectuose sollicitam esse. Patimur, inquam, scientes : quoniam sicut estis non dicam participes, sed socii passionum nostrarum, sic eritis etiam socii consolationis, quam futuram expectamus nobis et vobis in gloria. Et per hoc quod socios eos vocat, multum animat ad patientiam. Ea occasione quia de passionibus loqui cœpit, transit ad enumerandas difficultates, quas passus est in Asia ; hoc autem facit ne possent objicere Corinthiis : Exemplo tuo nos, Paule, provocas ad ferendas tribulationes, qui nunquam fortasse tam graviter ut nos tribulatus es. Littera sic jungitur : Bene dico

A patimur : nam nos supra modum gravati sumus in Asia. Sed priusquam hoc dicat, præmittit unde intendant totum spectare ad sese quidquid dicturus est. Gravati quidem sumus : et hoc non volumus vos ignorare, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia. Ibi enim apud Ephesum, quia puellam spiritum pythonis habentem mundavit, et sic dominus ejus quæstum quem de divinatione puellæ habebant abstulit : instinctu eorum tota civitas irruit in eum. Cumque rationem reddere vellet, ne audiretur conclamabant : Magna Diana Ephesiorum. Ibi que tot verberibus afflixerunt eum, ut in platea velut mortuus relinqueretur (Act. xvi, xix) : hoc, inquam, nolo vos ignorare, quoniam ibi apud Ephesum gravati sumus supra modum priorum tribulationum, et supra humanam virtutem. Virtus enim hominis tanta pati non posset. Ita utique gravati sumus, ut læderet nos, non dico pati, sed etiam vivere : nec tantum lædunt nos vivere, sed etiam ipsi habuimus in nobis, id est in anima nostra responsum mortis : quia consulentes animam nostram, si forte vivi evaderemus, respondebat nobis mortem. Ne per hoc quod dicit, lædebat nos in tormentis vivere, putaretur sibi contraire, ubi ait : Consolatur nos Deus in omni tribulatione, contra hoc ait : Ideo tantum gravati sumus usque ad tedium vitæ et responsum mortis, ut non simus fidentes in nobis, id est viribus nostris nihil ascribamus : sed in Deo tantum confidamus, qui suscitavit mortuos : me enim de morte, id est de eo pro quo alius homo moreretur, liberavit : qui etiam frequenter eripuit nos de tantis periculis quæ passi sumus, in quem euntes bene agendo speramus, quoniam ut olim, sic etiam adhuc in futuro eripiet, in hac erectione adjuvantibus aliis fidelibus et vobis in oratione, id est per orationem factam pro nobis : sic dico adjuvantibus, ut per multos adjuutores agantur Deo gratiæ pro nobis : gratiæ dico ejus donationis, id est patientiæ et spei : et omnis bonæ donationis quæ in nobis est. Agantur dico ex personis multarum facierum, id est ex personis multiplici facie virtutum variatis. Sicut enim homo facie distinguitur ab alio, sic in Ecclesia hic per humilitatem quasi facie distinguitur ab alio : et alius per patientiam ab isto, et sic membra Ecclesiæ diversas virtutes distinctas habent facies. Ex personis autem multarum facierum, id est varietate virtutum distinctis, agantur gratiæ Deo pro nobis. Vel ita : Ex personis multarum facierum, id est ex diversitate ætatum et sexus : personas multarum facierum vocans pueros, juvenes et cæteras ætates utriusque sexus. Vel ita : Agantur pro nobis gratiæ **159** donationis quæ est in nobis. Agantur dico per multos, et quod dico per multos, hoc est ex personis multarum facierum. Per hoc quod ait, vobis adjuvantibus pro nobis satis commendat et allicit eos sibi quos tanti facit : ut pro Apostolo intercedere digni sint. In his enim verbis parificat eos sibi.

Hucusque de Corinthiis perfectos consolatus est. Hic transire videtur ad illos, qui nondum satis cor-

recti, adhærebant pseudo magistris : memorans hic quam digne conversatus sit apud eos : et quomodo in nullo gravis fuerit eis a quibus nec victualia recepit dicens : Dignum utique est, ut gratias agatis pro nobis : nam nos *conversati sumus apud vos in simplicitate et sinceritate*. Sed priusquam hoc dicat, præmittit testimonium hujus rei, dicens : Et si vos negetis nos bene conservatos esse apud vos, non curo. *Nam gloria nostra hæc est*, id est in hoc multum de puritate meæ conversationis gloriôr, habens *testimonium conscientiæ nostræ*. Conscientia enim mihi testis est quod in simplicitate non ut defraudarem vobis res vestras ut pseudo, sed in simplicitate nihil a vobis accipiens : et in *sinceritate Dei*, id est in puritate fidei : non admiscens (ut illi) falsa veris : et non in *sapientia carnali* : non enim adhæsi carnalibus documentis ut illi : sed in gratia Dei, id est in magnificando gratiam Dei : ex qua omne bonum et nihil ex carnali sapientia : in *gratia*, inquam, *Dei conversati sumus in hoc mundo* : abundantius tamen conversati sumus ad vos *apud quos* majora sustinui, cum nihil a vobis reciperem, ne arguendi vos auctoritatem amitterem. Dicerent Corinthii : Ideo Paulus hic conversationis suæ memoriam facit ; ut quod olim non accepit, modo multiplicatum recipiat. Contra hoc Paulus : Ne putetis intentione accipiendi a vobis conversationem meam apud vos memorare. *Non enim alia* in hac Epistola scribimus vobis, quam quæ in priori epistola legistis : in qua scripsi me nihil accepturum a vobis. Nec alia modo scribimus quam vos *cognovistis* de nobis : quoad apud vos fuimus, nihil a vobis accipiendo : sed de labore manuum vivendo. Et sicut tunc cognovistis : sic etiam *spero quod usque in finem cognoscetis*, me nihil accipere a vobis : *sicut jam etiam cognovistis* nos manentes apud vos. Cognovistis dico *ex parte*, id est secundum opus quod exterius videbatis : sed aliam partem, id est voluntatem, ignorabatis : ideo talem me volui cognosci, scilicet nihil accipientem a vobis : quia nos *sumus gloria vestra, sicut et vos nostra*, id est, quia volui me gloriari in obedientia vestra : et vos gloriari in doctrina nostra : quæ utique gloria non esset, si gravarem vos, temporalia a vobis accipiendo. Malletis enim repellere Doctorem, quam eum sustentare : quæ gloria mihi de vobis et vobis de me apparebit *in die Domini nostri Jesu Christi* : quando vos de obedientia exhibita, ego de doctrina remunerabimur. Transit iterum ad aliud : Illi enim accusabant eum de levitate, quia in priori Epistola dixerat se venturum ad eos, et non venerat. De mendacio autem non poterant eum arguere. Dixerat enim : Veniam si Dominus permiserit. Littera sic jungitur : *Et hac confidentia*, vel quia simpliciter et sincere conversatus sum apud vos ; vel quia vos estis gloria mea, ego vestra : hac, inquam, vel hac confidentia *volui venire ad vos* : prius quidem volui, sed modo nolo. Volui utique tunc, ut per adventum meum *haberetis secundam gratiam*, id est quia post baptismum peccastis in secundam remis-

sionem, et volui per vos transire in *Macedoniam* : et a Macedonia revertens, iterum volui venire ad vos : et a vobis volui deduci in *Judæam*. Et quia sic prius volui : ergo cum voluissem hoc, id est venire ad vos, nunquid usus sum levitate, quia non veni sicut prius volui ? Aut quia non veni, an ea quæ cogito secundum carnem, id est carnale commodum cogito, ut ideo venire dimiserim, quia nihil me a vobis sperarem recepturum ? an, inquam, secundum carnem cogito ut propterea sit apud me, est, et non, id est affirmatio et negatio de 160 eodem ? Quod apud me non sit, est et non, apparet in illo sermone qui noster sermo fuit apud vos dum præsens essem inter vos : quia in illo sermone tunc habito non fuit est et non, id est affirmatio et negatio de eodem : et quod ita sit : *Deus qui fidelis est et verax hoc novit*. Vel aliter : Vere apud me non fuit est et non : quia *Deus fidelis*, id est verax est. Cum autem Deus doctores veritatis se daturum promiserit : si me doctorem falsitatis instituit, profecto mendacii reus est. Et quod Deus sit fidelis promittens doctores veritatis apparet in eo : quia sermo noster qui fuit apud vos, in illo sermone non fuit : est et non. Vere Deus fidelis est : nam in Christo Jesu qui *Christus Jesus Filius Dei* est, qui etiam *Christus prædicatus est in vobis per nos* : scilicet per me et Silvanum et Timotheum. In illo Christo non fuit est et non, id est affirmatio et negatio de eodem : sed semper fuit in illo, est, id est veritas seu negando, seu affirmando. Vere in illo non fuit est et non : nam quotquot sunt *promissiones Dei Patris in illo sunt est*, id est veræ et completæ ; vel etiam similiter. Et quia per Christum completæ sunt promissiones Dei patris in illo sunt est, id est veræ et completæ sunt promissiones Dei : ideo et per ipsum Christum dicimus amen, id est ita esse completum sicut promissum est, et hoc totum Deo, id est ad gloriam Dei, et ad gloriam nostram, quia per veritatem Dei comprobatur veritas nostra. Licet dicam ad gloriam nostram tamen non nobis, sed Deo debetur gloria : qui Deus confirmat nos vobiscum ut veritas in vobis sit : et hoc in Christo. Qui etiam Deus unxit nos oleo sanctificationis in baptismo. Qui etiam signavit nos, id est signum discretionis ab aliis (scilicet virtutes) dedit nobis. Qui etiam pignus spiritus dedit, id est Spiritum sanctum ut sit nobis arrha future gloriæ : quem spiritum dedit in cordibus nostris habitatorem continuum. Et cum Spiritus sanctus sit in nobis, non est credendum, quod levitas vel mendacium fuerit in nobis.

Postquam se excusavit, quod nec pro levitate, neque secundum carnem cogitans ad eos venire dimiserit, subdit causam quare non venerit, dicens : Pro levitate, vel quia carnaliter cogitarem venire non dimisi : sed ideo ut parcerem vobis non veni. Et ut credatis, ut vobis parcerem me non venisse, ego invoco Deum testem hujus rei. Mali quidem negligentes offendere Deum, testem falsitatis non multum curarent advocare Deum : sed Paulus qui se totum in Deo posuerat, non præsumeret Deum facere testem

ejus rei, quam veram non intelligeret. Aliter enim A
agens, mendacii Deum argueret. Deum utique invoco
testem : non solum contra corpus, ut si mendax
fuero, in solis me puniat corpore, sed etiam in, id est
contra *animam meam*, ut perdat eam cum corpore
si mendacii testem facio Deum. Inde Deum advoco
testem : *quod parcens vobis*, id est ut commodius
possem parcere vobis, *non veni Corinthum ultra*, id
est ulterius quam prima vice.

Priusquam dicat in quo eis non veniendo pepercit,
determinat hic quod ait, *parcens*. Corinthii enim in-
sidiantes verbis ejus, dicerent : Ita ais te pepercisse,
ac si regia potestate habeas nos cogere ex tua volun-
tate. *Parcens non* ideo dico, *quia nos dominamur fi-
dei vestrae* : fides enim res est voluntaria, non nec-
essitate dominii cogenda. Dominari autem dicitur B
in potestatibus illis, ubi filius succedit patri usu nec-
essario : sed in praelatis Ecclesiae (etiam in saeculari-
bus qui non lege successionis, sed per electionem
presunt) potius dici debet servitus quam dominium.
Ideo ait non dominamur fidei vestrae : *sed sumus
adjutores vestri*, non cessantes orare Deum pro cor-
rectione vestri, *adjutores dico gaudii vestri* : in illa
enim re vos adjuvamus de qua habituri estis perman-
ens gaudium : quare nobis obsequi debetis. Vere
non dominamur vobis : *nam vos statis fide* : quae vol-
untatis res est, non necessitatis, si vos statis.

161 CAPUT H.

Statui autem hoc ipsum apud me : ne iterum
in tristitia venirem ad vos. Si enim ego contristo C
vos : et quis est qui me laetificet, nisi qui contri-
statur ex me? Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non
cum venero tristitiam super tristitiam habeam,
de quibus oportuerat me gaudere ; confidens in
omnibus vobis, quia meum gaudium omnium vest-
rum est. Nam ex multa tribulatione et angustia
cordis scripsi vobis per multas lacrymas : non ut
contristemini, sed ut sciatís quam charitatem ha-
beam abundantius in vobis. Si quis autem con-
tristavit me, non me contristavit ; sed ex parte,
ut non onerem omnes vos. Sufficit illi, qui ejus-
modi est, objurgatio hæc quæ fit a pluribus, ita
ut e contrario magis donetis et consolemini : ne
forte abundantiori tristitia absorbeatur, qui ejus-
modi est. Propter quod obsecro vos, ut confirme-
tis in illum charitatem. Ideo enim et scripsi vobis,
ut cognoscam experimentum vestrum, an in om-
nibus obedientes sitis; Cui autem aliquid dona-
stis, et ego : nam et ego quod donavi, si quid
donavi, donavi propter vos in persona Christi, ut
non circumveniamur a Satana ; non enim igno-
ramus cogitationes ejus. Cum venissem autem
Troadem, propter Evangelium Christi, et ostium
mibi apertum esset in Domino, non habui requiem
spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fra-
trem meum : sed valescens eis, profectus sum
in Macedoniam. Deo autem gratias qui semper
triumphat nos in Christo Jesu, et odorem notitiae
suae manifestat per nos in omni loco : quia Chri-

sti bonus odor sumus Deo in his qui salvi sunt,
et in his qui pereunt. Aliis quidem odor mortis
in mortem, aliis autem odor vitae in vitam. Et ad
hæc quis tam idoneus? Non enim sumus sicut
plurimi adulterantes verbum Dei : sed ex sinceri-
tate, sicut ex Deo coram Deo in Christo loqui-
mur. »

EXPOSITIO.

Postquam determinavit quomodo dixerit *parcens* ;
determinat in quo pepercit, dicens : Ego utique
non veni Corinthum, sed statui hoc ipsum quod in
priori Epistola statueram. *Statui*, inquam, apud me,
non præcipitio inconsideratae sententiæ, sed apud
me diligenter pertractans ex consilio statui, *ne iterum
venirem ad vos in tristitia*, id est ad contristan-
dum vos. Iterum dicit, quia in prima Epistola ve-
nerat contristari eos, quia lapsi fuerant in pecca-
tum : si non præsentialiter, tamen per epistolam.
Vel ita : Ego jam semel veneram, sed ideo nolui
iterum venire, ne adventus meus esset vobis in tri-
stitia. Ideo Paulus venire noluit, quia si præsens
fieret, oporteret eum, ut impoenitentes severitate ju-
dicii removeret ab Ecclesia : quia præsens non pos-
set uti tanta lenitate, videns mala eorum : quanta
temperantia erga illos per Epistolam utitur, et sic
malum hoc eveniret : ut cum in unitatem Ecclesiae
eos revocare deberet : potius per distractionem ju-
stitiæ eos ab invicem separaret. quos absens per
lenitatem misericordiae, ad unitatem revocare po-
tuisset, quod utique fecit. Ideo nolui iterum venire :
*quia si ego contristo vos quocunque modo, quis est
in vobis qui me laetificet, nisi ille qui contristatur ex
me*, id est secundum meam voluntatem, ut contri-
stus de peccato poeniteat? Quod si venirem, non
fieret ut aliquis me hoc modo laetificaret. Me enim
præsentem districtio justitiæ magis vos deterreret
quam ad poenitentiam suaderet. Illud etiam innuit,
ac si diceret : Propter Deum quidem poenitere debu-
issetis et (ut illud omittam) pro eo solo ut me
doctorem vestrum laetificaretis. *Et hoc ipsum*, sci-
licet ne veniens in tristitia neminem qui me laetifi-
caret invenirem, *scripsi vobis* ideo : *ut cum præsen-
tialiter venero, non habeam tristitiam super tristitiam*.
Hujusmodi quidem tristitiam audiens vos peccasse
habebo secundam, si veniens vos incorrectos inve-
nero : utque vos correctos inveniam scribo nunc me
in eo laetificari tantum qui ad poenitentiam contri-
statur. Tristitiam dico habeam de vobis incorrectis :
162 *de quibus modo primum oportuerat me gaudere
bene correctis*. Et revera gaudebo sicut oportuit.
Nam *confidens sum in omnibus vobis*, quod de cor-
rectione vestri gaudebo : propterea quia quandiu
eram apud vos, *gaudium meum erat gaudium om-
nium vestrum* : quia ut primum videbatis me gau-
dentem, etiam non intellecta re de qua gaudebam
pia affectione congaudebatis mihi : et propterea con-
fido quod revera de vobis correctis gaudebo. Vel ita :
Confidens sum in vobis, quia gaudium meum est
gaudium omnium vestrum, id est quod gaudium

quod futurum exspecto (ut digni sitis habere Deum A
oro) et vos habituros confido. Ideo ait confidens in
omnibus, ne peccantes putarent Paulum diffidere de
salvatione sui. Quia dixit tristitiam habeam super
tristitiam, dicerent illi: Habuistine tristitiam? Uti-
que habui. *Nam ego scripsi vobis ex multa tribula-
tione corporis, jejunando, vigilando, ut Deus parce-
ret vobis: et ex multa angustia cordis sollicitus de
salute vestra scripsi vobis, affligendo me per multas
lacrymas. Nec ideo me tribulatum et angustiatum
esse memoro, ut vos mecum contristemini: sed ut
sciatis quantam charitatem habeam ad omnes.* Charitatem dico abundantius in vobis ostensam: apud quos et diutius mansi: et nihil a vobis recipiens, de labore manuum vixi. Ostensa causa, quare ad eos non venerit, quæ causa ad suasionem correctionis idonea fuit, subdit de illo quem ab Ecclesia separari iusserat in alia Epistola: quia duxerat uxorem patris: cujus poenitentiam (quia audivit indulgentiam dignam) scribit Ecclesiæ Corinthiorum, ut eum recipiant: scientes Paulum indulsisse illi. Littera sic jungitur: Nolo ut vos contristemini; sed si quis contristavit me (ut ille qui uxorem patris duxit) non me tantum contristavit, sed vos: et hoc ex parte: non enim omnes contristati estis, sed boni tantum condoluere fratri peccanti. Ex parte ideo dico: ut non onerem omnes vos, id est indignum est hoc onus imponere vobis omnibus, ut fratri non compatiamini. Hoc autem ironice dicit propter eos qui superbierunt de lapsu fratris, cui condolere debuerant; vel ita: Non me contristavit tantum; sed vos ex parte, id est secundum partem honorum: et hæc partem excipio, ut non onerem omnes vos de contemptu peccantis fratris: quidam enim vestrum (sicut justum erat) condoluerant. De illo autem qui me et vos contristavit, scitote quoniam sufficit illi qui est ejusmodi, id est tantæ fragilitatis: quod (si nimia restrictione vexetur) desperabit. Illi, inquam, sufficit hæc objurgatio, qua cum objurgati estis, pellendo ab Ecclesia pro peccato. Objurgatio dico, quæ fit illi a pluribus peccanti fratri juste condolentibus sufficit: ita ut vos e contrario agentes, ut sicut ab Ecclesia prius separastis, nunc e contrario Ecclesiæ eum restituatis. E contrario, inquam, sicut amplius objurgastis et ille patienter sustulit, ita magis donetis, id est remittatis ei peccatum suum, et ne putet hoc vos agere, quasi non curantes de eo, consolemini eum frequenter per consolationes Scripturarum. Ideo dico donetis et consolemini, ne forte (quod cito contingere posset) hic qui est ejusmodi, id est multæ fragilitatis, absorbeat, id est desperans deglutatur abundantiori tristitia. Si enim supra modum coerceatis eum, desperabit de salute: et cito revolvetur etiam in deterius peccatum. Melior est enim misericordia ad salutem quam severitas justitiæ generans desperationem. Propter quod, ne ille absorbeat eum posse imperare: magis ex charitate, obsecro vos ut charitatem bene inceptam (charitas enim fuit quod eum ex præcepto meo, ut cor-

rigeretur ab Ecclesia expulstis) obsecro, inquam, ut charitatem hæc confirmetis, id est firmam et perfectam ostendatis in illum, indulgendo, et in Ecclesiam recipiendo, quam charitatem incoepistis eum abijciendo. Debetis indulgere ei: nam ideo scripsi, ut ceptam charitatem consummetis: et ut cognoscam experimentum vestrum, id est vos expertos cum eum ab Ecclesia ex 163 obedientia separastis; cognoscam, dico, an obedientes sitis in omnibus, ut sicut prius obedistis eum removendo, sic nunc obediatis indulgendo ipsi. Et, sicut moneo, debetis indulgere: quia si vos alicui condonastis aliquid, et ego vobiscum induli

Dicerent illi: Donasti fortasse, sed non propter nos. Ita, inquam: nam quod ego donavi, si aliquando donavi aliquid, hoc propter vos donavi. Ubi ita dictum suum reprimit: Si quid donavi, ostendit se paucis indulsisse pro alio, ut nos admoneat non pro carnali dilectione, sed magis pro fructu poenitentiae dimittenda esse peccata. Iterum ille. Quid inde si tu condonasti? Multum utique quia hoc donasti in persona Christi, idem valuit illi cui donavi ac si Christus donaret ei in propria persona. Oportet utique vos indulgere ei tum propter me, propterea ut non circumveniamur, id est ne decipiamur a Satana. Sicut enim in nimia mollitie decipit, sic in severitate quæ supra modum est, diabolus circumvenit: ideo moneo ne circumveniamini a Satana: quia nos non ignoramus cogitationes ejus Satanae, quam versute sint: ubi etiam intelligimus virtutem, ut in disciplinando peccatore suam inferat fallaciam. Ostendit iterum Paulus, quod culpa eorum fuit, dum propositum veniendi ad eos mutavit, quia eos incorrectos audivit. Non ultra veni Corinthum, sed veni usque Troadem. Cum autem venissem Troadem propter Evangelium Christi prædicandum: (ubique enim prædicabant) et cum ibi, Troade, esset mihi apertum ostium, id est, mentes eorum paratæ essent ad recipiendum verbum Christi, et hoc in Domino (Dominus enim corda eorum aperiebat) cum ita venissem, non habui requiem spiritui meo. Requiem se dicit non habuisse, quia in prædicando non potuit tunc laborare. Requiem non habui, eo quod non inveni in Troade fratrem meum Titum. Per Timotheum et Titum epistolam primam Corinthiis miserat: Timotheus autem reversus erat ad Paulum: sed Titus detinebatur adhuc Corinthi, laborando de correctione eorum. Hoc autem quod propter absentiam Titi Troadibus prædicare non potuit, culpa fuit Corinthiorum, quorum incorrectio Titum detinebat. Propter Titum noluit Troade prædicare Paulus: vel quia Titus prius eis prædicaverat, ne Paulus, eo absente prædicans, videretur minuere potestatem Titi. Vel quia Titus interpretes erat Pauli, et linguam eorum expressius loqui poterat. Non utique requiem habui, sed valesfaciens eis, Troadibus, profectus sum in Macedoniam. Hi Macedones in magno honore susceperunt Apostolum: ut etiam de rebus eorum quidquid vellet, disponere posset.

Hic incipit Paulus magnificare se, et ministerium suum : et pseudoapostolos multipliciter deprimere, quia quidam Corinthiorum illos præferebant Paulo. Profectus sum in Macedoniam : ibi autem sum constitutus triumphator in Christo, et inde *gratias ago Deo qui semper triumphat nos*, id est triumphare nos facit in Christo Jesu, id est per Christum Jesum, in quo non triumphant pseudo : et qui Deus manifestat odorem notitiæ suæ, id est Christum : per cujus humanitatem odoramus divinam et indivisibilem essentiam. Vel manifestat per nos odorem suæ notitiæ, id est prædicationem nostram, per quam virtus Dei manifestatur in omni loco quod prædicamus. Manifestat utique per nos : *quia nos sumus bonus odor Christi*, id est si quis puritatem actuum nostrorum considerat, potest odorare bonitatem Christi, cujus nos sumus ministri. Bonus, inquam, odor sumus : et si non quibusdam incredulis, tamen *Deo*, qui videt interiora cordis nostri. Bonus, inquam, odor sumus quantum ad Deum ; et in his qui salvi fiunt per Evangelium nostrum, et in his qui pereunt, per contemptum ejusdem Evangelii, quantum ad Deum ; in utrisque salvandis et perituris bonus odor sumus : sed quantum ad homines, *aliis quidem sumus odor mortis*. Increduli enim audientes a nobis fidem Christi, dicunt se odorare rem mortiferam. **164** *Odor mortis*, dico, valens eis in mortem, id est ad damnationem. *Aliis autem*, id est fidelibus, sumus *odor vitæ*. Per doctrinam enim nostram odorant vitam justitiæ, eundo sic in vitam æternam. Deus per nos manifestat odorem justitiæ suæ : et ad hæc manifestanda quis inter pseudo tam idoneus sicut ego et coapostoli mei? Nemo utique tam idoneus : nam nos non sumus sicut plurimi, scilicet pseudo, adulterantes verbum Dei : sicut enim adulter rem alterius usurpat illicite, sic pseudo ministerium prædicationis a nemine sibi injunctum. Sicut etiam adulter fructum sobolis non querit in opere turpitudinis suæ, sed solummodo explere libidinem : sic illi pseudo solummodo ut lucrari possint temporalia, non curant de eis quos docent, sive pereant, sive non pereant. Non, inquam, adulteramus verbum Dei : sed loquimur ex sinceritate, id est secundum puram fidei veritatem. Non iterum adulteramus : sed loquimur in Christo, id est secundum fidem et institutionem Christi loquimur ex Deo, id est secundum quod Deus loqui insinuat ; et coram Deo, id est in beneplacito Dei.

CAPUT III.

Incipimus iterum nosmetipsos commendare? Aut nunquid egemus (sicut quidam) commendatiis epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris, quæ scitur et legitur ab omnibus hominibus, manifestati, quoniam epistola estis Christi, ministrata a nobis et scripta, non atramento, sed Spiritu Dei vivi. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Fiduciam autem talem habemus per

Christum ad Deum : non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis ; sed sufficientia nostra ex Deo est qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non littera sed spiritu. Littera enim occidit, spiritus autem vivificat. Quia si ministratio mortis litteris deformata in lapidibus fuit in gloria, ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus quæ evacuat, quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria? Nam si ministratio damnationis in gloria est, multo magis abundat ministerium justitiæ in gloria. Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte, propter excellentem gloriam. Si enim quod evacuat per gloriam est, multo magis quod manet in gloria est. Habentes igitur talem spem, multa fiducia utimur. Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam (Exod. xxxiv, 35), ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quod evacuat, sed obtusi sunt sensus eorum. Usque in hodiernum enim diem, id ipsum velamen in lectione Veteris Testamenti manet non revelatum, quod in Christo evacuat, sed usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Cum autem conversus fuerit ad Deum, auferetur velamen. Dominus autem spiritus est (Joan. iv, 24). Ubi autem spiritus Domini, ibi libertas. Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini specularantes, in eandem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu.

EXPOSITIO.

Et quia dico nemo ad hæc tam idoneus, dicitis propterea quod iterum, ut in alia Epistola ubi dicebam *Omnibus omnia factus sum (I Cor. ix, 22)* (tc., incipimus commendare, id est magnificare nosmetipsos. Non utique : sed ministerium Dei in nobis. Aut nunquid egemus sicut quidam (scilicet pseudo) commendatiis epistolis missis ab aliis ad vos ; aut ex vobis, missis ad alios? Illi enim pseudo, ut magis possent lucrari, cum transibant de loco ad locum, precabantur ut illi a quibus irent commendarent eos per epistolas, illis ad quos transibant. Ego utique non egeo epistolis commendatiis : nam vos estis nostra epistola, quia signaculum mei apostolatus, qui vos in fide Christi fundavi. Epistola dico scripta in cordibus nostris, fidem enim vestram nunquam obliviscimur : sed de salute vestra sollicitè Deum rogamus : **165** quæ epistola scitur ab omnibus. Omnes enim sciunt vos per me ad fidem conversos, et quæ Epistola legitur ab omnibus. Si quis enim velit cognoscere qualis sim in vobis, me legit et cognoscit. Vos dico manifestati, quoniam estis epistola Christi : quia fides vestra et bona vita ostendit virtutem Christi. Epistola Christi dico, ministrata a nobis. Per hoc enim quod estis mea epistola qui vos instruxi, ego autem epistola Christi, sic me mediante estis epistola Christi : quem Christum vobis dispensavi.

Epistola dico *scripta, non atramento*, id est non de-
 lebiliter. Vel atramento, id est aliqua contagione
 ut pseudo suos sequaces polluant. *sed scripta Spi-*
ritu Dei, id est indelebiliter. *Dei dico vivi*, qui et
 vos perpetuo vivere faciet: *non iterum scripta in ta-*
bulis lapideis, id est induratis, et verbum Dei non-
 sentientibus: *sed scripta in talibus carnalibus*, id est
 sensibilibus: et verbum Dei ad fructum faciendum
 suscipientibus. Tabulis dico *cordis*, id est interioris
 intellectus, ubi ait: In tabulis lapideis, mitti nos
 ad memoriam veteris legis, quæ data est in lapideis
 tabulis (*Exod. xxxiv, 1*), significans corda Judæo-
 rum lapidea. Quia sicut lapis sculpturam quidem reci-
 pit, sed nihil sentit; sic corda Judæorum, corti-
 cem quidem legis, id est carnalem intellectum sus-
 ceperunt: sed medulam legis spiritualem, scilicet,
 intellectum non senserunt: Dixit superius. Nemo
 tam idoneus ut ego: iterum vos estis epistola mea,
 et per me estis epistola Christi, et ad hæc subdit ta-
 lem fiduciam, scilicet, quod fiducialiter dixi me ma-
 gis idoneum, etc. Hanc *salem fiduciam* non nobis
 præsumimus referendam: sed *habemus* hanc fidu-
 ciam referendam *ad Deum*. Quia enim idoneus sum,
 quod vos estis epistola mea: hoc totum Deus ope-
 ratur. Habemus, inquam, ad Deum, et *per Christum*
 mediantem: Christus enim secundum imperium Dei
 consecravit me idoneum Apostolum. Fiduciam uti-
 que hanc habemus ad Deum: *non ita quod sufficien-*
tes simus cogitare, nedum operari *aliquid a nobis*, id
 est utilitatem nostram. *Quasi* hoc possit esse *ex nobis*,
 id est ex viribus nostris, sine cooperante gratia Dei.
 Et licet nihil sufficiamus ex nobis, tamen sufficientes;
sed illa sufficientia nostra non tantum cogitandi, sed,
 sicut præmissum est, idonee operandi. Omnis hæc
 sufficientia qualiscunque sit, *ex Deo est*.

Commendavit personam suam satis: nunc com-
 mendat ministerium suum, quod iterum retorquetur
 ad commendationem sui, dicens: *Qui Deus fecit nos*
idoneos ministros. Quomodo idoneos supra satis
 ostendit, sed cujus rei ministri sint, illud subdit:
Ministros dico novi testamenti. Vetus Testamentum
 prius fuit, quod et delendum erat per Novum, et
 carnale secundum carnalitatem instruens.

Sed Evangelium testamentum novum est, docens
 et innovans spiritum hominis, nec alio testamento
 immutandum. Ministros dico Novi Testamenti exi-
 stentis: *non in littera tantum*, ut Vetus: *sed in spi-*
ritu et littera. Vetus enim lex litteralia quidem
 præcepta dabat, sed quia gratiam Spiritus non ha-
 bebatur, ideo magis nocebat quam adjuvaret. Ideo dico
 novum testamentum esse in spiritu; quia si in lit-
 tera tantum esset, occideret. *Littera enim occidit,*
sed spiritus vivificat. Lex vetus quæ in littera tantum
 existerat, occidere dicitur: non quia Deus dator leg-
 is, vel Moyses minister legis hoc faceret: sed impia
 carnalitas hominum, quæ non promeruit ut haberet
 adjutricem gratiam cum littera. Quæ littera ideo
 occidit, quia auget concupiscentiam peccati, dum
 prohibet: natura est enim nostræ fragilitatis, et

A avidius ruat in vitium: cumulat etiam peccatum
 prævaricationis, quod non erat ante legem datam.
 Littera quidem sic occidit: sed Spiritus, id est Evan-
 gelium cum adjutore spiritu datum, facit vivere in
 justitia. Commendato Evangelio suo, eandem com-
 mendationem refundit in se, dicens: Et quia mini-
 ster sum testamenti, existentis in spiritu, merito
 spiritualis administrationis habeo **166** gloriam.
 Vere ministratio spiritus erit mihi in gloria; quia
 ministratio mortis fuit Moysi in gloria. Hoc ita ait:
Quia si ministratio mortis, id est veteris legis: quæ
 et concupiscentia majore et nova prævaricatione
 mortem inferebat: Si, inquam, ministratio hæc
 mortis *litteris tantum formata* non adjutorio spi-
 ritus proficua facta: formata dico *in lapidibus*. In
 B tabulis enim lapideis lex Moysi data fuit, ut signifi-
 caret lapidea corda Judæorum. Si, inquam, hæc mi-
 nistratio *fuit Moysi valens in habenda gloria*: ita
 dico in gloria, *ut filii Israel non possent intendere in*
faciem Moysi propter gloriam vultus ejus, quæ gloria
evacuatur. Hanc enim gloriam vultus scimus cito
 elapsam a Moyse. Si, inquam, ministratio mortis
 fuit Moysi in tanta gloria: *quomodo ministratio spi-*
ritus, id est Evangelii cum quo per manus meas
 Spiritus sanctus administratur; quomodo hoc *non*
erit mihi magis valens in habenda gloria quam
 Moysi? Non hoc dicit ut se merito præferat Moysi,
 sed sola dignitate ministerii. Per manus enim Moysi
 præcepta sola dabantur, nulla gratia: sed a Paulo
 et præcepta: et per impositionem manus ejus, gra-
 tia Spiritus sancti adjuvans, ut quæ præcipiebantur,
 C posset homo operari. Quia ait in faciem Moysi non
 posse intendere Judæos, signum erat quod spiritua-
 lem intellectum legis capere non poterant: quem
 facies, id est intellectus Moysi lucide cognoscebat.
 Iterum quod gloria vultus ejus evacuata est: signi-
 ficavit illa quæ ministrabat temporalia esse, non per-
 manentia, pro quibus temporalem habebat gloriam.
 Vere ministratio spiritus erit mihi in gloria; nam
 administrare spiritum, est administrare justitiam.
 Ministerium autem justitiæ est valens in habenda
 gloria. *Nam si ministratio damnationis*, id est
 veteris legis, quæ et peccatum et prævaricationem pec-
 cati fecit; si, inquam, hæc ministratio Moysi *est in*
 D *gloria, multo magis ministerium*, id est administratio
 justitiæ *abundat mihi in gloria*. Abundat ideo, quia
 gloria mea permanens, illa transitoria. Ubi supra
 ait: Ministratio mortis, mortem peccatum intelligit.
 Hic autem per damnationem, penam peccati accipit.
 Vere ministratio mea abundat in gloria multo
 magis; *nam nec glorificatum est*, id est non debet
 dici glorificatum hoc quod *claruit in hac parte*, id
 est in facie Moysi *propter excellentem gloriam*, id est
 ad comparisonem gloriæ meæ excellentioris. Vel ita:
 Non debet dici glorificatum illud quod claruit in
 Moyse in hac parte, id est respectu hujus meæ par-
 tis: propter excellentem gloriam, quæ partis meæ
 est, et non partis Moysi. Vere gloria mea super ex-
 cellens est, nam mea permanet: illa autem transit.

Et vere illud quod manet est in gloria mihi, si Vetus Testamentum quod evacuatur Moysi est per gloriam : idem valet quod in gloria : multo magis Evangelium meum quod permanet est mihi sufficiens in habenda gloria.

Notandum est quod prius ait se ministrare spiritum, per spiritum vero iustitiam, deinde quod permanet; Moyses vero ministravit litteram contra spiritum; damnationem contra iustitiam. Hoc quod evacuatur, contra hoc quod permanet. Et sicut damnatio effectus est peccati, sic iustitia effectus spiritus. Hucusque ministerium suum ministerio veteris legis prætulit, ubique deprimens pseudo, qui veterem legem reducebant. Si enim Moyses minister mortis est et damnationis, quanto magis hi qui tanta indignitate inferiores sunt Moysæ? Quia excellentem gloriam exspectamus : igitur nos habentes talem spem (scilicet permanentis gloriæ) utimur multa fiducia : non reprimentes verbum Dei formidine cujuscunque difficultatis. Utimur quidem fiducia : et non facimus sicut Moyses, qui ponebat velamen super faciem suam (Exod. xxxiv, 35); ideo, ut non intenderent filii Israël in faciem ejus : quod velamen modo per Evangelium nostrum evacuatur. In Evangelio enim aperitur quidquid in figuris veteris legis claudabatur. Diceret **167** ille : Quare dicis velamen legis evacuatum, quæ sicut prius ita et nunc obscuratur? Contra hoc Paulus : Evacuatum est quidem velamen legis, sed sensus impiorum peccato infidelitatis sunt obtusi. Et vere obtusi : nam a tempore datæ legis usque in hodiernum diem meum, id velamen ipsum quale prius erat, manet in lectione Veteris Testamenti non revelatum. Cum enim infidelibus exponuntur figuræ veteris legis, infidelitas claudit corda eorum, et sic velamen legis non est illis revelatum. Non quia Evangelium nostrum hoc velamentum non auferat, sed quoniam non accedunt ad Christum : in quo Christo, id est in fide cujus, evacuatur hoc velamen. Velamen quidem est Veteri Testamento, non ideo quin Vetus Testamentum per Evangelium apertum sit, sed quia usque in hodiernum diem, cum legitur et exponitur eis : Moyses, velamen infidelitatis est positum super impœnitens cor eorum, quod velamen evacuatum est in Christo, ad quem converti nolunt. Et quod ita dicendum sit, sequens littera innuit : Velamen super cor eorum, quia non accedunt ad Christum : sed cum conversi fuerint ad Dominum, ablato prius velamine cordis ex quo animum pœnitendi habuerant ; auferetur deinde velamen intelligentiæ, et aperte cognoscent mysteria legis. Vere, quia convertentur ad Dominum, auferetur velamen. Nam Dominus est spiritus : ubi autem spiritus est Domini, id est, spiritus Dominus intransitive dictum ; vel, spiritus Domini transitive, Deus enim seipsum dat : ubi autem est spiritus Domini, ibi remoto velamine est libertas intelligentiæ. Quod si Dominus est spiritus, spiritus autem aufert velamen, quia est libertas, igitur conversis ad Dominum auferetur velamen.

PATROL. CLIII.

Ubi est spiritus Domini, ibi est libertas. Nos vero habemus spiritum Domini : Habemus utique. Nam nos discipuli Christi revelata facie, id est illuminata mente, speculantes de alto virtutum in quo positi sumus. Vel speculantes, id est, per speculum non-dum perfecte intuentes. Vel hoc vel illo modo speculantes gloriam Domini, id est essentiam Deitatis : transformamur in eandem imaginem : quia quam subtiliter Christus scripturas intelligit, idem per spiritum nos docuit. Transformabimur plenius resumendo impassibilitatem eandem et immortalitatem. Transformamur dico a claritate virtutis, eundo in majorem claritatem. Vel a claritate fidei et spei, quæ nunc est, translati in claritatem rei, ut videamus Deum sicuti est. Transformamur, inquam, a claritate in claritatem tanquam a spiritu Domini, id est, quanto dignius et magis egregie spiritus Domini valet hoc efficere.

CAPUT IV

« Ideo habentes hanc administrationem, juxta quod misericordiam [Dei] consecuti sumus, non defecimus, sed abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei : sed in manifestatione veritatis, commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo. Quia si etiam opertum est Evangelium nostrum, in his qui pereunt, est opertum : in quibus Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago [invisibilis] Dei. Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum. Nos autem servos vestros per Jesum, quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Jesu Christi. Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus ; ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur. Aporiamur, sed non destituimur. Persecutionem patimur, sed non derelinquimur. Humiliamur, sed non confundimur. Dejecimur, sed non perimus. Semper mortificationem Jesu Christi in corpore nostro circumferentes : ut **168** et vita Jesu in corporibus nostris manifestetur. Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum : ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Habentes autem eundem spiritum fidei, sicut scriptum est : « Credidi propter quod locutus sum (Psal. cxv, 1), » et nos credimus, propter quod et loquimur : scientes, quoniam qui suscitavit Jesum, et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum. Omnia enim propter vos ; ut gratia abundans, per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei. Propter quod non defecimus : sed licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est, renovatur de die in diem. Id enim quod in præsentem est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternam

gloriæ pondus operatur in nobis : non contem-
plantibus nobis quæ videntur, sed quæ non viden-
tur. Quæ enim videntur, temporalia sunt, quæ
autem non videntur, æterna sunt. »

EXPOSITIO.

Et ideo quia speculamur gloriam Domini, eundo a claritate in claritatem. Nos propterea habentes hanc ministrationem Evangelii, non propter meritum nostrum nobis traditam, sed juxta quod consecuti sumus misericordiam a Deo, non defcimus in hac administratione, quæcunque adversa se nobis ingerant: sed abdicamus non solum aperta, sed etiam occulta dedecoris, id est peccati hominem dedecorantis. Nos dico non ambulantes in astutia extorquendæ pecuniæ, ut pseudo a subditis: neque adulterantes verbum Dei, ut pseudo; sed, prædicando in manifestatione puræ veritatis: non enim ut illi curamus apposite loqui ad persuadendum, sed commendantes puritate sermonis et vitæ nosmetipsos, non ad oculum, ut illi, sed ad omnem conscientiam hominum. Licet enim verbo nos insequantur, tamen apud se laudant puritatem nostram. Commendantes dico coram Deo, id est in beneplacito Dei: cui placere pseudo parum, aut nihil curent. Vel ita: Quia ita sit de nobis, hoc dico coram Deo, ut ipse nobis testis sit, qui solus occulta nostra novit.

Quia dixit ibi in manifestatione veritatis, objiceret ille quibusdam occultatum esse Evangelium. Contra quod ait: Utique nos evangelizamus in manifestatione: quod etiam, si opertum est Evangelium nostrum, scitote quod opertum est in his, id est in peccato eorum, qui per infidelitatem pereunt: in quibus pereuntibus, excæcavit mentes eorum: quia adhuc infidelium Deus hujus sæculi, id est diabolus, qui his qui de mundo sunt dominatur; juxta illud: « Princeps mundi hujus ejicietur (Joan. XII, 31). » Vel dicamus: Deus hujus sæculi, id est qui non tantum cœlestia, sed etiam terrena gubernat. Fuit enim error quorundam, Deum cœlestia gubernare tantum, terrena solo casu fortunæ volvere. Vel ita: Deus hujus sæculi. Homines enim de mundo diversos sibi deos faciunt. Hic avaritiam colit, ille voluptatem, et ab hujusmodi deo excæcantur. Excæcavit ita ut illuminatio Evangelii, id est illuminatum Evangelium non fulgeat, sed opertum sit illis. Evangelii dico gloriæ Christi, id est in quo Christus gloriosus approbatur: qui Christus est imago Dei, id est repræsentans nobis Deum. Non sic imago, ut filius alius sit a Patre in substantia; sed ideo imago; quia qui videt Filium, videt et Patrem, imago Dei invisibilis: et quia Deus in natura Deitatis invisibilis, ideo oportuit ut per Christum fieret visibile, quod in natura sua est invisibile. Vera evangelizamus gloriam Christi. Nam non prædicamus nosmetipsos. Vel ibi supra jungitur: Vere non ambulamus in astutia, ut pseudo. Nam non prædicamus, id est prædicando commendamus nosmetipsos, id est hoc quod ex nobis ipsis est: sed prædicamus Jesum Christum Dominum nostrum. Nos autem prædicamus servos, non so-

lum Jesu, sed etiam vestros, per Jesum, id est ut charitatem Jesu in vobis ædificemus. Et merito per Jesum: quoniam Deus illuxit in cordibus nostris, aperiens nobis mysteria sua: ut docti simus evangelizare vobis. Illuxit Deus qui dixit, id est qui solo dicto fecit, splendescere 169 lucem de tenebris. Cum enim in principio massa totius creaturæ tenebrosa esset, nulla formarum varietate distincta, dixit: « Fiat lux (Gen. I, 3) », et in hoc dicto tenebras expulit, et fecit lucere illam massam, quæ in unum confusa erat, discernendo per varias formas. Hic, inquam, Deus illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ, id est ut nos illuminaret de scientia claritatis Dei, id est divinæ essentiæ: de qua nos illuminare non potuit, nisi in facie, id est, in cognitione et fide Christi Jesu. Nisi enim Christus se nobis visibilem ostenderet, in quo tota Deitas, nequaquam scientiam claritatis Dei intelligere sufficeremus. Commendavit se satis secundum spiritum, nunc se multum vilificat secundum corpus, et per hanc vilificationem commendans Evangelium sibi traditum. Nisi enim gloriam Evangelii sui mirabilem intelligere, nequaquam pro eo tot et tanta pati vellet. Illuminavit nos Deus de scientia divinæ claritatis, quæ licet adeo digna sit, tamen istum thesaurum claritatis Dei habemus nos in vasis fictilibus, id est in corporibus nostris. Thesaurum bene vocat. Thesaurus enim est, quod diligitur et erogatur. Vasa spiritus vocat corpora: quia spiritus nihil operaretur, nisi per administrationem membrorum. Manu enim porrigimus pauperi, et sic in cæteris. Fictilia dicuntur propter fragilitatem, quod omni corruptioni subjaceant corpora nostra. Ideo thesaurum istum habemus in vasis fictilibus, ut sit sublimitas virtutis Dei, id est ut in omnibus qui bene operantur virtutis Dei sola sublimetur, et extollatur: et appareat nihil esse ex nobis fictilibus: ideo competens fuit ut thesaurus Dei in fragili vase reconderetur, ne si virtus hominis aliqua esset, incaute sibi usurparet quod proprium Dei est. Vere et nos fictiles sumus, et virtus Dei est in nobis fragilibus. Nam in omnibus et locis et rebus patimur tribulationem corporis: sed tamen non angustiamur spiritu, imo dilatamur. Aporiamur, id est pauperamur exteriori, sed non destituimur a Deo interiori. Aporos Græce, pauper Latine. Persecutionem patimur de loco ad locum, sed non derelinquimur a Deo. Dejicimur, id est verberibus prosternimur, vel de alto præcipitamus, et tamen non perimus. Ut finem faciam, semper sumus circumferentes hac illac in corpore nostro mortificationem, id est illa quæ faciunt mortem: tribulationes, scilicet quæ sunt accessus mortis. Et debemus libenter pati: quia mortificatio hæc est Jesu, quam ipse pertulit pro nobis: et nos exemplo ejus hanc circumferentes: ut vita Jesu Christi non solum in animabus sed etiam in corporibus nostris manifestetur, reddita nobis immortalitate et impassibilitate. In depressione corporis sui adhuc immoratur: ostendens se hæc omnia pati ad commendationem Evan-

gellii sui et gloriæ Christi, dicens. *Benedico circumferentes mortificationem : nos enim semper tradimur.* Non ait semper, eo quod mori posset sæpius, quam semel : sed quia quotidie tanta patiebatur, quæ virtus hominis (nisi moriendo) non evaderet : sed per virtutem spiritus, Paulus in melius restaurabatur. Mortificationem vocat tribulationes, quibus paulatim propinquat ad interitum. Mortem vero dicit, ultimum ictum in quo dissolvitur. *Nos*, inquam, *tradimur in mortem* : superius dixit exemplo Jesu : hic ait, *propter Jesum*, id est amore Jesu. *Nos* dico, qui licet ita moriamur, tamen vivimus, id est vivere possemus in gloria mundi : longe melius quam pseudo vestri si reticeremus quæ Christus injunxit. Vel ita : Nos quidem secundum corpus tradimur in mortem : qui tamen per mortem carnis melius vivimus, secundum justificationem animæ. Vel ita : Nos quidem tradimur in mortem, secundum injuriam illatam corpori : qui tamen vivimus, non deficientes per virtutem Dei. Morimur propter Jesum : *ut vita Jesu manifestetur* sicut in anima, ita et in carne nostra. Idem in præcedenti versu 170 dixerat : sed repetit ut solvat quod hic posset objici. Vita Jesu erit in carne nostra. Quia si objicis, carnem nostram mortalem non posse fieri immortalem, quod et caro Jesu, utique dico quia in carne nostra mortali fiet vita Jesu et per Jesum caro quæ mortalis est, pro certo fiet immortalis. Quandoquidem in mortem tradimur : *ergo mors operatur in vobis*, quod sum est mortificando corpora nostra ; *sed in vobis* qui spreta imitatione nostra adhaeritis pseudo. In vobis utique est *vita*, id est vos nihil patimini, sed malo vestro. Vel ita : Quia vita Jesu manifestabitur in vobis mortificatis, ergo mors ista operatur, id est utile opus facit in vobis, scilicet, vitam Jesu. Quia si mors vitam Jesu in vobis operatur : tunc vita præsens quam diligitis operatur in vobis contrarium vitæ Jesu, scilicet, damnationem. Vel ita : Quia per mortem, vitam Jesu habituri sumus, ergo mors operatur in nobis quod bonum est, et per mortem nostram vita operatur in vobis : quia merito mortis nostræ in fide et justitia vivitis. Diceret aliquis : Non oporteret te a Deo mortificari, si justitiam tuam quietam haberes, nec fidem Christi in conspectum hominum assereres. Contra hoc Paulus ait se non posse reticere fidem Christi, quia habet spiritum : et per spiritum fidem : et quia fidem habet, ideo loquitur : et quia loquitur, mortificatur. Et quod sic oporteat eum facere, probat auctoritate David in persona martyrum agentis dicens : Ideo aporiamur, dejicimur, mortificamur : quia nos habentes spiritum datorem fidei, eundem quem David et alii sancti habuerunt : vel eundem quem vos habetis, si pro Christo pati velitis. Virtus enim spiritus nulli deficit : nisi ei qui sibi ipsi primum defecerit. Nos, inquam, habemus hunc spiritum, et ideo nos credimus propter quod, id est quia credimus. Loquimur etiam in conspectu hominum quod credimus. Quia tribulationes præmiserat non subdidit :

A Quia loquimur humiliati sumus verberibus, quoniam tamen inde sequitur. Credimus et ideo loquimur, agentes sicut scriptum est in David : « Credidi propter quod, » id est quia credidi, *locutus sum*. Et credendo et loquendo optimam fiduciam habemus : *scientes quoniam Deus qui suscitavit Jesum suscitabit etiam nos, cum Jesu loco et immortalitate ponendos : et ibi constituet*, id est in æternum mansuros locabit. *Constituet dico vobiscum*, quos paratus est, si vultis, suscitare cum Jesu. Ideo ait, *nos vobiscum constituet*, ne putarent illi se nulla vitæ justitia Apostolo posse pacificari : quare ostendit quod non secundum dignitates prælationum, sed secundum fructus operum singuli remunerabuntur. Per hoc etiam quod ait, *nos vobiscum*, multum eos allicit ad appetitum justitiæ. Ideo dico *vobiscum constituet : nam nos omnia patimur*, et operamur *propter vos* instruendos : *ut gratia abundans in me, abundet in vobis*. Quomodo in Paulo abundaret satis notum est. Ut gratia, inquam, abundans in me *abundet* hac re, scilicet, *gratiarum actione* : per vos multa facta in *gloriam Dei*. Qui merito debet glorificari a nobis, qui nobis abundantem gratiam dedit : ipse quidem non ait, abundet gratia in vobis : sed per hoc quod ad agendum gratias gloriæ Dei admonet, satis hoc innuit. Frustra enim agerent gratias Deo, nisi abundarent gratia Dei. Sicut hæc omnia se pati dixit ad gloriam Dei, sic modo totum retorquet ad utilitatem Corinthiorum, dicens : *Propter quod*, id est quia omnia patimur propter vos, ut modo de gloria Dei sileam : etiam pro sola utilitate vestra *non deficiamus* quæcunque inferantur tribulationes. Diceret aliquis : Mirum est quod te dicis non deficere, quem quotidianis tribulationibus videmus corrumpi. Ad hoc ait : Utique non deficiamus, sed renovamur. *Licet, is* id est tam vilis *noster homo*, id est caro quæ nostro imperio, id est spiritui semper obedire cogitur : *qui homo foris est* : ut pluvias, æstus, quæcunque adversa patiatur : licet, inquam, *is noster* 171 *homo corrumpatur : tamen is homo laudabilis qui intus est*, ubi debet vexatione exterioris hominis muniri ; *is*, inquam, qui intus est : quanto magis is qui foris est corrumpitur : tanto magis hic *renovatur de die in diem*, id est continue. Vel *de die in diem*, id est de virtute eundo in virtutem. Dico *non deficiamus* : et merito. *Nam id* tribulationis nostræ quæcunque sit magna vel parva : *quod*, scilicet, *tribulationis in præsentem est momentaneum*, id est est citissime transiens, nec intolerabile, *sed leve* : hæc, inquam, talis tribulatio operatur in nobis *pondus gloriæ æternum* : pondus contra leve, gloriæ contra tribulationis, æternum contra momentaneum : et in sublimitate, id est in cælo contra hoc quod ait in præsentem. Pondus dictum est ab ea similitudine, quia quod in trutina pondus habet, carius est, illud autem quod leve, deterius. Ideo hæc quæ patimur levia et quasi nulla judicamus : quia *nobis non contemplantibus*, id est non affectantibus, ea quæ videntur, *sed ea quæ non videntur*. Ideo quæ videntur sper-

nimus : quia *temporalia sunt* quæ videntur. Ideo *quæ non videntur* desideramus, quia *æterna sunt* quæ non videntur.

CAPUT V.

Scimus enim quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, sed æternam in cælis. Nam et in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cælo est superindui cupientes : si tamen vestiti, et non nudi inveniamur. Nam et qui sumus in tabernaculo isto, ingemiscimus gravati, eo quod nolumus exspoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est, a vita. Qui autem efficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus spiritus. Audentes igitur semper, et scientes quoniam dum sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino. Per fidem enim ambulamus, et non per speciem. Audemus autem, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et præsentem esse ad Dominum [Deum], et ideo contendimus sive absentes sive præsentem placere illi. Omnes enim nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum sive malum. Scientes ergo timorem Domini hominibus suademus, Deo autem manifesti sumus. Spero autem et in conscientiis vestris manifestos nos esse. Non iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis ; ut habeatis ad eos, qui in facie gloriantur, et non in corde. Sive enim mente excudimus, Deo : sive sobrii sumus, vobis. Caritas enim Christi urget nos : æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, et pro omnibus mortuus est Christus : ut et qui vivunt, jam non sibi vivant ; sed ei qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit. Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem : et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus. Si qua ergo in Christo nova creatura est, vetera transierunt, et ecce facta sunt omnia nova (*Isai. XLIII, 19 ; Apoc. XXI, 5*). Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit sibi per Christum : et dedit nobis ministerium reconciliationis. Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi : non reputans illis delicta ipsorum, et posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit : ut nos efficeremur justitia Dei in ipso. »

EXPOSITIO.

Diceret aliquis : De æternitate invisibilium, quid scitur nisi ostendantur ? Utique ait Paulus. Quandiu in terrena habitatione tenemur, videre non possumus ; sed dissoluti statim accipiemus. Et causam ponit, quare videre non possumus, id est quia in mortalitate adhuc tenemur . et tempus notat, quando

A hæc habituri sumus solum post dissolutionem, dicens : Vere quæ non videntur æterna sunt : nam nos quibus credi oportet, *scimus quoniam*, 172 id est quod *si terrestris domus nostra*, id est corpus nostrum, materia et loco habitationis terrenum : quia et de terra est, et in terra habitat. Domus ideo quia anima in eo habitat velut aliquis in domo. Si, inquam, *domus nostra hujus tam brevis et tam misera habitationis dissolvatur*, prædictis tribulationibus pro Christo passis : hoc, inquam, scimus, quia sic dissolvetur : et quando dissolvetur *quod habemus præparatum ædificationem ex Deo*, id est corpus immortale, nobis ædificatum a Deo : non quod Deus mortale corpus non fecerit : sed quia illud per ministerium masculi et feminae concrecere jussit. Immortale autem corpus sine ministro : et ipse idem in eo facit immortalitatem. Habemus utique ædificationem, scilicet, *domum, non mans*, id est non per ministerium alterius factam, sed *æternam in cælis* et permanentem. Per domum et per ædificationem, corpus immortale significat. Vere habebimus domum æternam in cælis : nam nos *ingemiscimus* non propter ea quæ patimur, non quod de habenda immortalitate timeamus : sed *ingemiscendo desideramus in hoc*, id est in hanc immortalitatem venire. Ingemiscimus, inquam, *cupientes superindui* : nos jam induti sumus justificationem animæ : et super hoc volumus indui habitationem nostram, id est corporis immortalitatem quæ habitatio est nobis veniens de cælo. Immortalitas enim nobis reservatur in cælis. Hac tamen conditione dico superindui : si nos *inveniamur* in die illo *vestiti* justificatione animæ, quæ in baptismo data est nobis prima vestis. Diceret ille : Sicut vestiti ita et nudi omnes indiscrete superinduentur. Hoc removet. Vestiti quidem induentur : sed nudi justitia animæ non vestientur corporis immortalitate. Notat hic duo genera bonorum : contemplativos, de quibus modo prædixit : et eos qui in activa vita manentes, justitiam tamen Dei custodiunt : de quibus subdit dicens : Vere perfecti ingemiscunt, cupientes superindui immortalitatem : nam etiam nos minus perfecti, *qui sumus in tabernaculo isto* : quibus bonum est esse in carne et nutrire eam : quæ caro tabernaculum dicitur : quia in ea militare debet anima Deo : nos etiam tales *ingemiscimus* : superindui similiter cupientes : licet *gravati* simus eo corpore : *quod tamen foventes nolumus exspoliari*, id est ab anima separari : sed (si possibile esset) volumus sine illata morte supervestiri immortalitate : ita *ut corpus quod nunc mortale est*, non gustando mortem, repente *absorbeatur a vita* superveniente : et sic fiat immortale. Et licet dicam, nos *ingemiscimus* et *superindui cupimus* : tamen non a nobis hoc est : sed *qui efficit nos* in hoc desiderio, et ita *in hoc ut sit ipsum*, id est permanens in nobis hoc desiderium : qui, inquam, hoc desiderare nos facit, *Deus* est. Vel aliter præcedens versus legitur sic : Debemus *ingemiscere* desiderio ejus habitationis, quæ est de cælo. Nam etiam de-

siderio terrenorum ingemiscimus. Quod ita ait : **A** Num hoc beneficium promeruit : gessisse dicitur mortuus quod vel disposuit fieri, vel promeruit. Quia omnes ante tribunal Christi manifestabimur : *ergo scientes* timendum esse Dominum, *suademus hominibus timorem Domini*, ut de conspectu judicis referant bonum. Opponeret ei aliquis : *Suades hoc non tam ad utilitatem hominum, quantum ad commendationem tuam.* Contra hoc ait : *Suademus sic hominibus : Deo autem sumus manifesti*, qua intentione suademus, seu utilitati hominum, seu commendationi nostræ. Nec solum Deo : sed etiam *spero nos esse manifestos in conscientiis vestris* : quia etsi ore de nobis maledicitis, tamen intus nobismetipsis bene sentitis. Et hoc dicentes quod manifesti simus Deo et conscientiis vestris : **B** *non iterum* (sicut in alia epistola opposuistis) *commendamus nos vobis* : sed potius *damus vobis occasionem*, id est opportunitatem *gloriandi pro nobis*, magistris vestris. In excellentia enim magistri præcellitis alios. Pro nobis dico, ita *ut habeatis* quid respondeatis *contra eos qui gloriantur in facie*, id est in oculis hominum : *et non gloriantur in corde suo*; sed male torquentur in propria conscientia, hi sunt pseudo. Vere opportunitatem habetis *gloriandi pro nobis* : nam quidquid facimus, facimus vel ad gloriam Dei, vel ad utilitatem vestram. Quia ita ait : *Sive nos excedimus mente humanam naturam*, ut audiamus illa quæ non licet homini loqui ; *sive nos sumus sobrii*, id est deponendo ebrietatem secretorum Dei : *sobrie condescendendo infirmitati vestræ*, ut quando de conjugio præcipiebat et hujusmodi. Si, inquam, sobrii sumus, hæc *sobrietas vobis utilis est*. Et bonum est nos ita sobrios esse : *nam charitas Christi* (etiam si nollemus) *urget nos*, ut contemperemus nos vobis. Vult ostendere Christum solum ad justificationem et salutem sufficere, et veterem legem quam **174** pseudo nituntur reducere, nil prodesse, sed multum nocere, dicens : *Charitas Christi urget nos, existimantes hoc, quoniam si unus*, scilicet, *Christus mortuus est pro redimendis omnibus : ergo omnes mortui sunt originali peccato*, per mortem unius. Nec pro hoc solo mortuus est ut peccato moreremur; sed ut per mortem ejus justitiæ viveremus. Quod sic ait : Est **C** *Christus mortuus pro omnibus : ideo ut qui mortui sunt peccato, et qui vivunt justitiæ, jam non vivant attribuentes hoc quod vivunt, sibi* (ut fiebat sub veteri lege), *sed vivant ei*, id est ad gloriam ejus, *qui mortuus est pro ipsis peccato mortificandis : et resurrexit pro eisdem*, ut in justitia resurgerent. Quando quidem in morte Christi mortui sumus peccato : et eo resurgente resurreximus justitiæ, id est, quia Christus ad omnem justificationem sufficit : *itaque nos ex hoc*, postquam Christus passus est, et resurrexit : *neminem novimus*, id est, approbavimus ambulantem *secundum carnem*, id est, secundum carnales ritus veteris legis. Objiceret ille. **D** *Quare ita improbas legem, quam Christus approbavit et tenuit? Contra hoc Paulus. Etsi, id est quam-*

siderio terrenorum ingemiscimus. Quod ita ait : **A** Nos qui sumus in tabernaculo isto, id est in carne ista quam nutrimus, licet gravati mole hujus carnis, tamen ingemiscimus eo quod, id est ideo, quia nolumus exspoliari carnalibus istis : sed subito vellemus supervestiri immortalitate : ut, quod mortale est, absorbeat a vita : hoc non mutatur. Et licet ingemiscamus amore terrenorum, tamen Deus est qui efficit in hoc ipsum, ut cupiamus superindui habitatione quæ de cælo est : præponentes coelestia terrenis : Deus dico qui nos vere efficiet immortales. Quod ex eo credi potest : *quia dedit jam nobis pignus spiritus*, id est Spiritum sanctum, qui est arrha et principium immortalitatis, quam perficiet in nobis. Et quia Deus efficit nos in hoc ipsum, igitur audentes audemus. Audentes assiduitatem notat : audemus in eodem actu adhuc esse significat. **Audentes**, inquam, *semper et bene scientes*. Quidam enim audent quod nesciunt : sciunt quod quandoque **173** non audent. Nos utique semper audentes et scientes, *quoniam dum sumus in hoc mortali corpore, peregrinamur*, id est separamur a Domino. Peregrinus dicitur qui tendit illuc, quo nondum pervenit : sic sancti in hoc mundo tendunt ad Deum, cujus faciem nondum apprehenderunt. Vere in corpore manentes peregrinamur a Domino : *nam hic ambulamus per fidem*. De re autem quæ non videtur, fides dicitur : *et non ambulamus per speciem*, id est per veram rei operationem. Nos, inquam, audentes audemus : licet utique caro repugnet, tamen constanter *audemus : et cum audacia bonam voluntatem habemus*. Quidam enim audent sine bona voluntate : quidam bene volunt, qui tamen non audent. Habemus, inquam, *voluntatem magis peregrinari a corpore : quia natura carnis est, ut nunquam velit dissolvi*; ideo ait : *Magis volumus separari a corpore, et præsentem sic esse ad Deum quam remanere cum corpore : nec Domino præsentem fieri. Et ideo ut præsentem simus ad Dominum, contendimus*, id est laboramus, *placere illi, sive dum adhuc in hac vita absentes sumus a Deo, sive cum in gloria præsentem erimus Deo laboramus, ut hic et ibi placeamus ei*. Et necesse nobis est ut placeamus illi : *nam oportet, id est necesse est omnes nos manifestari ante tribunal Christi*, id est coram Christo. Per tribunal, quod sedes judicis est, **D** *judicium designat : ut unusquisque referat*, id est reportet inde *propria corporis* : non quod commissa animæ non sit relaturus, sed propria corporis, id est quæ operatus est dum in corpore vixit. Referat dico propria prout gessit, si tamen tempus operandi habuit. Parvuli enim, sicut baptizati per solam gratiam, salvabantur : sic pueri non baptizati, propter solum originale damnabantur. Referet propria prout gessit, sive bonum fuit, sive malum, quod gessit. Hic fit quæstio, ut quia ait, prout gessit, irrita videntur esse beneficia, quæ fiunt pro mortuis. Sed contra hoc dicitur : quia si mortuus ut hoc pro eo fieret, pie ordinavit; vel, si charitative agens contra proximi-

mum hoc beneficium promeruit : gessisse dicitur mortuus quod vel disposuit fieri, vel promeruit. Quia omnes ante tribunal Christi manifestabimur : *ergo scientes* timendum esse Dominum, *suademus hominibus timorem Domini*, ut de conspectu judicis referant bonum. Opponeret ei aliquis : *Suades hoc non tam ad utilitatem hominum, quantum ad commendationem tuam.* Contra hoc ait : *Suademus sic hominibus : Deo autem sumus manifesti*, qua intentione suademus, seu utilitati hominum, seu commendationi nostræ. Nec solum Deo : sed etiam *spero nos esse manifestos in conscientiis vestris* : quia etsi ore de nobis maledicitis, tamen intus nobismetipsis bene sentitis. Et hoc dicentes quod manifesti simus Deo et conscientiis vestris : **B** *non iterum* (sicut in alia epistola opposuistis) *commendamus nos vobis* : sed potius *damus vobis occasionem*, id est opportunitatem *gloriandi pro nobis*, magistris vestris. In excellentia enim magistri præcellitis alios. Pro nobis dico, ita *ut habeatis* quid respondeatis *contra eos qui gloriantur in facie*, id est in oculis hominum : *et non gloriantur in corde suo*; sed male torquentur in propria conscientia, hi sunt pseudo. Vere opportunitatem habetis *gloriandi pro nobis* : nam quidquid facimus, facimus vel ad gloriam Dei, vel ad utilitatem vestram. Quia ita ait : *Sive nos excedimus mente humanam naturam*, ut audiamus illa quæ non licet homini loqui ; *sive nos sumus sobrii*, id est deponendo ebrietatem secretorum Dei : *sobrie condescendendo infirmitati vestræ*, ut quando de conjugio præcipiebat et hujusmodi. Si, inquam, sobrii sumus, hæc *sobrietas vobis utilis est*. Et bonum est nos ita sobrios esse : *nam charitas Christi* (etiam si nollemus) *urget nos*, ut contemperemus nos vobis. Vult ostendere Christum solum ad justificationem et salutem sufficere, et veterem legem quam **174** pseudo nituntur reducere, nil prodesse, sed multum nocere, dicens : *Charitas Christi urget nos, existimantes hoc, quoniam si unus*, scilicet, *Christus mortuus est pro redimendis omnibus : ergo omnes mortui sunt originali peccato*, per mortem unius. Nec pro hoc solo mortuus est ut peccato moreremur; sed ut per mortem ejus justitiæ viveremus. Quod sic ait : Est **C** *Christus mortuus pro omnibus : ideo ut qui mortui sunt peccato, et qui vivunt justitiæ, jam non vivant attribuentes hoc quod vivunt, sibi* (ut fiebat sub veteri lege), *sed vivant ei*, id est ad gloriam ejus, *qui mortuus est pro ipsis peccato mortificandis : et resurrexit pro eisdem*, ut in justitia resurgerent. Quando quidem in morte Christi mortui sumus peccato : et eo resurgente resurreximus justitiæ, id est, quia Christus ad omnem justificationem sufficit : *itaque nos ex hoc*, postquam Christus passus est, et resurrexit : *neminem novimus*, id est, approbavimus ambulantem *secundum carnem*, id est, secundum carnales ritus veteris legis. Objiceret ille. **D** *Quare ita improbas legem, quam Christus approbavit et tenuit? Contra hoc Paulus. Etsi, id est quam-*

vis nos olim cognovimus in tempore illo quo ad-
huc insistendæ erant figuræ Christum ambulante
secundum carnem, id est operantem ritus veteris
legis : sed, id est tamen, nunc postquam data est
gratia : jam olim quidem novimus : sed jam am-
plius non novimus Christum secundum carnem.
Et quia jam neminem novimus secundum carnem,
ergo *vetera transierunt*. Præmittit locum unde in-
ferat, dicens : *Si qua creatura est in Christo*, id est
si hoc est quod homo secundum recreationem ani-
mæ accipiat in Christo nova, id est innovata : ve-
tustate peccati deposita, apparet quod vetera transi-
erunt. Et ecce in evidenti est. *Facta sunt omnia
nova* creatura in Christo. Adhuc objiceret ille : Et
si Christus hoc operetur, tamen quia legem a Deo
datam evacuat, non est sequendus : quia ex Deo
non operatur, sed contra Deum. Et Paulus in quo
adversarius volebat infirmare rationes suas, scilicet,
quia Christus secundum Deum hoc non faceret, in
eodem approbat dicens Deum operari per Christum
evacuationem veteris legis. In Christo facta sunt
omnia nova : hæc autem omnia quæ Christus ope-
ratur, sunt *ex Deo* : qui Deus per Christum hoc ope-
ratur. *Reconciliavit enim humanum genus sibi per
Christum*, id est per hominem illum, qui fuit medie-
tas in qua connecterentur duæ extremitates longe a
se differentes : homo, scilicet, et Deus : *et qui Deus
dedit nobis*, mihi et aliis apostolis, *ministerium re-
conciliationis*, id est ut ministrarem hominibus,
quomodo per Christum reconciliati sunt Deo, si
volunt ut reconciliati Christo reconcilientur Deo.
Quia iterum Deus posset hoc operari per hominem
Christum : ita quod non tota divinitas sic habitaret
in homine illo. Determinat Paulus quomodo Deus
fecerit per Christum, scilicet, plenitudine divini-
tatis habitante in eo corporaliter. Determinat etiam,
quomodo ipse factus sit minister reconciliationis,
scilicet, verbo tantum ut eam prædicaret gentibus.
Sed Christus sic fuit minister reconciliationis, vel-
uti per quem, et in quo res ipsa operata fuit : bene
dico Deus reconciliavit nos sibi per Christum, *quo-
niam quidem Deus erat in ipso Christo*, id est tota
divinitas in homine illo. Deus dico *reconcilians sibi
mundum*, id est homines mundi per Christum. Re-
concilians dico ita, scilicet, *non reputans*, id est
non exigens, sed indulgens *illis*, id est mundo, *de-
dicta ipsorum*. Et hujus rei ministerium ita dedit no-
bis, quod posuit in nobis verbum reconciliationis,
id est ut prædicarem reconciliationem factam
per Christum, ut homines reconcilians se Christo,
reconciliarentur Deo. Et quia Deus posuit in
nobis verbum reconciliationis, ergo nos *fungimur
legatione* Dei. Nec vilipendatis hanc nostram legatio-
nem, quia fungimur *ea pro Christo*, id est auctoritate
Christi : scientes contemptum meum, contemptum
175 esse Christi. Et quia hac legatione fungimur
pro Christo, *obsecramus vos, fratres, reconciliamini
Deo*, declinantes a malo, facientes bonum. Recon-
ciliamini dico, et hoc pro Christo, id est, amore

Christi, qui tanta charitate vos dilexit. Et obse-
crationem nostram nolite spernere; sed habeatis
eam *tanquam per nos Deo exhortante vos*, id est,
obsecrationem meam sciatis esse Dei exhortationem.
Bonum et dignum est vos reconciliari Deo, qui
Deus eum, id est, Christum *qui non noverat pecca-
tum* (licet per scientiam, non tamen per experien-
tiam facti) *illum fecit Deus peccatum* pro nobis
redimendis. Peccatum factus est Christus secundum
pœnam peccati quam pertulit : sicut aliquem inno-
centem suspensum diceremus furem, secundum
pœnam furti quam pateretur, licet actus furti non
esset in eo. Vel Christum dictus est peccatum.
Hostia enim illa quæ pro peccato offerebatur pecca-
tum vocabatur : sic Christus quia pro peccato
omnium oblatus est, peccatum dicitur. Pro nobis,
inquam, Deus Christum fecit peccatum, *ut nos ef-
ficeremur*, non tantum justi, sed etiam ipsa *justitia* :
nec falsa, vel legis; sed vera *justitia Dei*, et hoc in
ipso, id est per Christum.

CAPUT VI.

Adjvantes autem exhortamur, ne in vacuum
gratiam Dei recipiatis. Ait enim : Tempore ac-
cepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te. Ecce
nunc tempus acceptabile : ecce nunc dies salutis.
Nemini dantes ullam offensionem, ut non vitu-
peret ministerium nostrum. Sed in omnibus
exhibeamus nosmetipsos, sicut Dei ministros, in
multa patientia, in tribulationibus, in necessita-
tibus, in angustiis, in plagis, in carceribus, in
seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in jejuniis,
in castitate, in scientia, in longanimitate, in su-
avitate, in Spiritu sancto, in charitate non ficta,
in verbo veritatis, in virtute Dei. Per arma justi-
tiæ, a dextris et a sinistris. Per gloriam et igno-
bilitatem, per infamiam et bonam famam. Ut
seductores et veraces : sicut qui ignoti, et cogniti.
Quasi morientes, et ecce vivimus : ut castigati, et
non mortificati. Quasi tristes, semper autem gau-
dentes : sicut egentes, multos autem locuple-
tantes : tanquam nihil habentes, et omnia possi-
dentes. Os nostrum patet ad vos, o Corinthii. Cor
nostrum dilatatum est. Non angustiamini in nobis,
angustiamini autem in visceribus vestris. Eam-
dem autem habentes remunerationem, tanquam
filiis dico, dilatamini et vos. Nolite jugum ducere
cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ
cum iniquitate? Aut quæ societas luci ad tene-
bras? Quæ autem conventio Christi ad Belial?
Aut quæ pars fidelis cum infideli? Quis autem con-
sensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis
templum Dei vivi, sicut dicit Deus, quoniam in-
habitabo in illis : et inambulabo inter eos, et ero
illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus (*Lev. xxvi,
12*). Propter quod exite de medio eorum, et sepa-
ramini, dicit Dominus (*Isa. lii, 11*) : et immun-
dum ne tetigeritis, et ego recipiam vos : et ero
vobis in patrem : et vos eritis mihi in filios et
filias, dicit Dominus omnipotens (*Jer. xxxi, 9*). ▶

EXPOSITIO.

Obsecramus adjuvantes : nos autem ut efficiamini ustitia Dei adjuvantes per ministerium prædicationis Domini in vobis. Vel *adjuvantes* vos instructione et orationibus ad Deum, *exhortamur* vos, *ne gratiam Dei in vacuum recipiatis* : quasi diceret : Vos utique gratiam Dei recepistis, sed videte ne in vacuum, id est, ne inutilem vobis receperetis. Bene dico gratiam : nunc enim est gratia. *Ait enim Pater ad Christum integrum cum membris suis*, quæ est Ecclesia : Ego *exaudi* te, id est complevi quod postulabas dimittendo peccata. *Exaudi*, inquam, *te in tempore accepto* : et Deo cui in eo placuit misereri homini : et accepto homini, quia in eo se solum a morte peccati **176** gavisus est. *Exaudi* te, dimittendo peccata. *Adjuvi* etiam *te confortatum* ad bona opera similiter in tempore accepto : *in die*, id est in claritate veræ cognitionis positum. *Dico*, dico, *salutis*, quia per veram cognitionem iter est ad æternam salutem. Hoc legitur in Isaia (c. XLVIII, v. 3). Modo Paulus quando hoc tempus acceptum intelligendum sit, exponit, sic : Deus ait tempore accepto, et *ecce fratres nunc*, id est, a passione Christi, in posterum est illud *tempus acceptabile* : et *ecce nunc est illa dies salutis*, in qua Deo acceptum est exaudire et adjuvare. Et ideo sic exhortamur vos : nos *nemini dantes ullam offensionem*, id est, sic nos habentes moribus verbo et habitu ut nulli generemus offensionem, in aliquo horum. Ideo non dantes offensionem, *ut non vituperetur ministerium nostrum*, id est ne apostolatus noster vituperabilis sit, quod utique esset, si quod bene doceo, in meipso non ostenderem. Nullam damus offensionem ; sed exhibemus nos ministros Dei ; et ut in eo permaneamus Deus hoc concedat, ut exhibeamus nosmetipsos in omnibus quæ loquimur et agimus, *sicut*, id est, vere *ministros Dei*, ut ibi quasi modo geniti, scilicet *in patientia multa*, id est, multipliciter patiendi corpore et animo exhibeamus nos Dei ministros. Subdit partes patientiæ : in multa patientia dico, habita *in tribulationibus*, ut quocunque modo corpus nostrum tribuletur, æquanimitè toleremus. Habita etiam patientia *in necessitatibus*, ne aliqua indigentia deficiamus. Habita iterum patientia *in angustiis animi*, et *in plagis corporis*, et *in carceribus*. Patientia etiam in seditionibus quas adversum nos concitant infideles. Patientia iterum habita *in laboribus* : manibus enim nostris laboramus, ne aliquem gravemus (*I Thess. II, 9*). Patientia habita etiam *in vigiliis*, plerumque enim eum vigilare oportuit disputantem de fide. Habita etiam patientia *in jejuniis* : quia multoties eum jejunare oportuit, modo coactione, modo indigentia, modo voluntate. Hæc omnia præmissa partes sunt patientiæ, cætera cœquæva sunt illi. Exhibeamus nos sicut Dei ministros *in castitate*, quod casti simus animo et corpore. Exhibeamus nos etiam ministros Dei, *in scientia*, ut sufficienter de omnibus docti simus. Vel, ut castitatem et scientiam unum membrum dicamus :

A Simus ministri Dei, in castitate et in scientia, id est in casta scientia : non sit versipellis scientia nostra, ut scientia pseudodoctorum. Simus etiam ministri Dei *in longanimitate*. Quod si differtur corona, patienter tamen sustinemus onera. Simus etiam ministri Dei *in suavitate*, id est in leni mansuetudine habita, *in Spiritu sancto*, non adulatoria suavitate. Exhibeamus iterum nos Dei ministros, *in charitate non ficta*, ut vere diligamus Deum et proximum : et *in verbo veritatis*, ut in pura veritate sonent verba nostræ prædicationis : non ut pseudo qui intendunt fallere mendacibus verbis. Simus etiam boni ministri *in virtute Dei*, ut per signa miraculorum comprobem me esse idoneum magistrum. Exhibeamus etiam nos ministros Dei *per arma justitiæ*, habentes **B** justitiam loco armorum *a dextris et a sinistris*, id est, a prosperis et ab adversis, quod nec prosperis seducamur nec per adversa dejiciamur. Quæ amodo sequuntur, partes sunt dextri vel sinistri. A dextris dico ut *per gloriam*, quod si aliqui glorificent nos, ut ibi quando voluerunt ei ædificare aras, in hac gloria exhibeamus nos tanquam Dei ministros. A sinistris sicut *per ignobilitatem*, ut quando detrahunt nobis, dicentes nos falsa prædicare. In hac ignobilitate exhibeamus nos sicut Dei ministros. Iterum *per infamiam* quæ pars sinistræ est, ut quando dicebatur ei : « Insanis, Paule (*Act. XXVI, 24*). » Et iterum *per bonam famam* : ut quando ab aliis prædicatio ejus extollebatur, per hæc utraque exhibeamus nos sicut Dei ministros. Nos iterum habiti *ut seductores*, et ab aliis habiti *ut veraces*, exhibeamus nos sicut Dei ministros. Nos iterum **C** **177** habiti, *sicut qui ignoti sint Deo*, et secundum alios habiti tanquam Deo *cogniti*, in utroque exhibeamus nos sicut Dei ministros. Nos iterum habiti *sicut morientes*, id est in criminalia cadentes secundum quosdam, et *ecce secundum alios in justitia vivimus* : in utroque exhibeamus nos sicut Dei ministros. Nos iterum habiti *ut castigati*, secundum quosdam, qui post illata nobis verbera dicerent : Ecce non amplius audebunt loqui : et secundum alios habiti non castigati qui dicerent : Nunquam propterea reticebunt Dei verbum, quæ castigatio esset mortificatio : et ideo ait *mortificati* : in utroque exhibeamus nos sicut Dei ministros. Nos iterum habiti *quasi tristes* secundum quosdam, quod contristemur adversis corpore vel spiritu, habiti autem secundum alios *semper gaudentes* corpore et spiritu : in utroque exhibeamus nos sicut Dei ministros. Nos etiam secundum quosdam habiti *egentes*, vel corporali bono vel spirituali secundum alios autem habiti quasi *locupletantes multos* in spiritualibus bonis : in utroque exhibeamus nos sicut Dei ministros. Nos iterum existimati *tanquam nihil penitus habentes boni temporalis*, seu spiritualis secundum quosdam : et secundum alios existimati tanquam *omnia*, id est Deum *possidentes* : in utroque exhibeamus nos sicut Dei ministros. **D** Ut pseudodoctores in conspectu vestro deprimam :

o Corinthii, os nostrum modo patet ad vos : multa de gloria nostra et satis diffuse loquendo, qui in priori Epistola me servum omnium proposui. Et utique os nostrum digne patere potuit, quia *cor nostrum dilatatum est* : quæcunque enim de gloria nostra loquor, omnia in me circumspicit esse conscientia mea. Et quia os patet et cor dilatatum est, jam amplius non angustiamini in nobis. Quia enim simpliciter vos docui, quos rudes inveneram, dicitis culpam meam esse quod in charitate angustii estis : sed utique in exemplo nostro bene apparet quod non angustiamini in nobis : *sed angustiamini in visceribus vestris*, id est hujus tenacitatis et angustiae fomes est in cordibus vestris. Vel aliter, ut pauca superius mutemus : Hortamur vos, ne gratiam Dei frustra recipiatis : quod ne fiat nemini sitis dantes ullam offensionem pravo opere vel exemplo, ut ministerium nostrum, id est ne magisterium nostrum per vos offendentes sit vituperabile. Ne detis offensionem, sed exhibeamus nos in omnibus, ut melius eos alliciat ad bonum, cum eisdem se inserit dicens : nos sicut Dei ministros. Et secundum hoc sicut in propria significatione erit. Omnia quæ sequuntur non mutantur, nisi quod sicut ad Paulum, sic exposita ad eos spectare dicantur. Et quia, o Corinthii, nunc multa et ampla præcepta do vobis, modo patet os nostrum ad vos multa præcipiendo, qui me prius arguebatis vos commonitos esse de paucis. Nec mirum si patenti ore multa vobis præcipio, quia cor nostrum dilatatum est, id est omnia in me invenio quæ vobis operanda trado. Et ex hoc jam apparet : quia non angustiamini in nobis si pauca operamini, sed angustiamini in visceribus vestris. Nolite autem angustari, sed charitate dilatamini : sicut aliæ Ecclesiae ita et vos : et hoc dico vobis *tanquam filiis*, vos dico spe quidem jam habentes *eandem remunerationem* quam nos habemus, scilicet *coelestem gloriam*. Et ut in mandatis Dei dilatamini. *Nolite ducere jugum cum infidelibus pseudo*. Per jugum veterem significat legem, quæ graviter opprimebat observatores suos. Non debetis ducere jugum cum infidelibus : quia vos justi, illi iniqui : vos lux, illi tenebræ : in vobis Christus, in illis Belial : vos fideles, illi infideles : vos templum Dei, illi idolorum. Et quæ *participatio justitiæ cum iniquitate* ? Aut quæ *societas luci ad tenebras* ? Nulla utique societas debet esse membrorum, ubi est differentia capitem : sed Christus caput nostrum Belial caput illorum. Quæ autem *conventio Christi ad Belial* ? Aut quæ *purs fideli cum infideli* ? Quis autem *consensus* **178** *templo Dei cum idolis*, id est cum illis impiis, qui velut idolum sedes sunt dæmonis ? Sicut enim in idolo, sic in ipsis responsa dabit dæmon. Bene dico *templo Dei* : nam vos fideles estis *templum Dei vivi*, quia in vobisipsis vivit, dum vos in bono vivere facit. Et hæc dico, sicut dicit Dominus Deus per Ezechielem licet aliis verbis. Hoc, inquam, dicit Deus : *quoniam*, id est quod *inhabitabo in illis fidelibus* justificando eos per fidem, et etiam

A *inambulabo* de virtute promovendo in virtutem. Et ita apparebit quod ego ero *Deus illorum*, et ipsi erunt *mihî populus*. Quicumque enim viderint justitiam eorum, dicent : Hi sunt *populus Dei*, et Deus habitat in illis. Nunc de hac auctoritate infert Paulus aliam de eodem Ezechiele sumptam. Ubi in captivitate Babyloniarum Judæis suadebat exire, et separari ab operibus malis gentilium. Quod si facerent, promittebat eis a Deo liberationem, dicens : *Propter quod*, scilicet, ut sitis *populus Dei*, *de medio impiorum exite* : non operantes quæ operantur. *Separamini etiam* ab eisdem voluntate, non tantum opere. Sic autem fieri necesse est, quia hæc dicit Dominus : *Ne etiam tetigeritis immundum*, id est nec etiam delectationem habueritis in immunditiis eorum, quod saltem placeant vobis. Et si hoc feceritis, ego recipiam vos : et vobis receptis ero *in patrem*, et vos eritis *mihî in filios*, vel etiam in *filiis* quæ majori diligentia ornantur a parentibus. Et hæc omnia credere et facere vos oportet, quia hæc dicit Dominus omnipotens.

CAPUT VII.

Has igitur habentes promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei. Capite nos. Neminem læsimus. Neminem corripimus. Neminem circumvenimus. Non ad condemnationem vestram dico. Prædiximus [Prædixi] enim quod in cordibus nostris estis ad commoriendum et ad convivendum. Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis. Repletus sum consolatione : superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. Nam et cum venissemus Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus. Foris pugnae, intus timores. Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in adventu Titi. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione qua [qui] consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum detum, vestram æmulationem pro me : ita ut magis gauderem. Quoniam etsi contristavi vos in epistola, non me poenitet. Et si poeniteret videns quod epistola illa, et si ad horam vos contristavit, nunc gaudeo, non quia contristati estis : sed quia contristati estis ad poenitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim secundum Deum tristitia est, poenitentiam in salutem stabilem operatur : sæculi autem tristitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quam tam in vobis operatur sollicitudinem : sed defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam. In omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio. Igitur et si scripsi vobis, non propter eum qui fecit injuriam, nec propter eum qui passus est, sed ad manifestandam sollicitudinem nostram, quam habemus pro vobis coram Deo. Ideoque consolati sumus. In consolatione

• autem nostra, abundantius magis gavisi sumus
 • super gaudio Titi : quia refectus est spiritus ejus
 • ab omnibus vobis. Et si quid apud illum de vobis
 • gloriatus sum, non sum confusus : sed sicut om-
 • nia vobis in veritate locuti sumus, ita et gloriatio
 • nostra quæ fuit ad Titum, veritas facta est : et
 • viscera ejus abundantius in vobis sunt : remi-
 • niscentis omnium vestrum obedientiam, quomodo
 • cum timore et tremore exceperitis illum. Gaudeo
 • quod in omnibus confido in vobis.)

EXPOSITIO.

179 Quandoquidem vobis exeuntibus de medio impiorum (dicit Dominus) eritis mihi in filios et filias etc. Igitur, o charissimi, vos *habentes has*, id est præfatas *promissiones*, ut eas apprehendamus, *mundemus nos ab omni inquinamento carnis, et ab omni inquinamento spiritus*. Inquinamenta carnis vocat libidinem, ebrietatem et hujusmodi. Inquinamenta spiritus, ut iram, invidiam, et hujusmodi, quæ ipsam inficiunt animam sine contagio carnis. Sic nos in utroque mundemus a peccatis : *perficientes* dehiuc *sanctificationem*, id est, ut malis mundati in virtutibus perfecti simus. Hoc autem *perficientes in timore Dei*, id est, non timore hominum ut quæramus apparere justi in facie et non in corde sicut pseudo, sed in timore. Nec tantum pœnarum, ut per hoc solum modo pœnas evadamus, sed in timore Dei, ut Deum timeamus offendere, qui timor dicitur charitas. Vel aliter littera illa dividitur : Mundemus nos ab inquinamento carnis : ut sit ibi versus, et nos mundati perficientes sanctificationem spiritus, id est, secundum quod docet spiritus, vel illa ratio, vel perficientes sanctificationem spiritus, id est rationis, vel Spiritus sancti. Sententia est eadem. In timore Dei similiter. Et ut mundati perficiatis sanctificationem, *capite nos*, id est, accipite imitationem nostram. Vel ut ibi versus non sit : Vos perficientes sanctificationem, *capite nos*, id est, imitamini nos sicut dictum est. Nos utique capere debetis, *neminem* enim vestrum *læsimus* improperando, quod vel canes essetis, vel hujusmodi : me autem magnificando de genere Abrahæ, ut faciunt pseudo. *Neminem* iterum vestrum *corrupimus*, perverse docendo, vel pravo exemplo depravando, ut iterum pseudo, qui falsa veris admiscendo, corrumpunt fidem vestram : pravo etiam vitæ exemplo. *Neminem* etiam vestrum *circumvenimus*, quemadmodum pseudo, qui cum aperte nequeunt extorquere a vobis, fraudulenta seductione, eliciunt magis quam impetrent. Quod autem significo vos corruptos et seductos esse ab illis pseudo : hoc *non dico ad condemnationem vestram*, id est, ut per hoc intendam condemnare vos, quasi reprobatos a Deo. Quodque non dicam ad condemnationem vestram scire potestis ex eo, *quia prædixi* in hac eadem Epistola, *quod vos estis in cordibus nostris*, ubi ait : Vos estis Epistola nostra scripta in cordibus nostris. Quia si vos condemnatos intenderem, nequaquam in cordibus nostris vos insererem, sed estis in cordibus nostris ad

commoriendum, id est, ut velim vos mecum commori peccato, *ad convivendum*, id est, ut mecum vivatis justitiæ. Vel ita ut perfectioribus loquatur : Estis in cordibus nostris ad commoriendum, ut velim vos mecum mori in præsentī tribulatione, ut sic mecum sitis ad convivendum in æternitate : ideo dico *capite nos* : quia *multa fiducia mihi est apud vos de futuris bonis* : ut cito suasioni quam facturus sum acquiescatis. *Multa etiam gloriatio est mihi pro vobis*. Multa enim apud alias Ecclesias gloriator de bono correctionis vestræ, præferendo vos illis in exemplum. Propterea multa fiducia mihi est apud vos de futuro : jam enim *repletus sum consolatione* in omni tribulatione, quæcunque sit seu facilis, seu difficilis, seu intus, seu foris : nec quoquo modo consolor de correctione vestra : sed in tantum quod *superabundo gaudeo* : magis enim de vestra correctione gaudeo, quam doleam de omni tribulatione nostra. Dicerent illi : Estne tibi tribulatio? Utique bene dico. *Nam alibi et etiam cum venissemus in Macedoniam : caro nostra non habuit ullam requiem . sed passi sumus omnem tribulationem : foris*, id est in corpore erant *pugnæ*, dum flagellis affligebant me : et *intus*, id est in animo erant *timores*, ne fideles passionibus meis scandalizarentur, et judicaret me non esse sequendum, quia condemnatum. Vel ita : *foris*, id est ab his **180** qui extra Ecclesiam erant, fidebant mihi *pugnæ*, sicut dictum est : *intus autem*, id est in Ecclesia, erant *timores*, ne a falsis fratribus seducerentur simplices. Foris et intus adeo patiebar : *sed Deus qui consolatur humiles*, id est afflictos, *consolatus est nos in adventu Titi*. Gavisus sum enim de receptione fratris qui participaret tribulationibus nostris. *Non solum autem in adventu ejus consolatus sum : sed etiam in consolatione qua idem Titus consolatus est in vobis* : per hoc solatium ejus correctionem vestram intellexi. Et ideo cum de reditu ejus gauderem simul consolatus sum : intelligens correctionem vestram in ejus solatio. Consolatus est, inquam, me Titus, *referens nobis desiderium vestrum*, quanto voto desideraretis adventum nostrum. Referens etiam *stetum vestrum* id est quod lacrymis peccata dilueretis. Referens etiam *vestram æmulationem*, id est indignationem. **D** qua contra pseudo *pro me* quem improbant, indignamini. *Ita referens hæc ut magis modo gauderem de penitentia vestra, quam prius contristatus essem de impœnitentia*. Vel magis gauderem de vestra conversione, quam dolerem de mea tribulatione. Et hoc nosse debemus, quia cum Apostolus priorem Epistolam per Timotheum misisset Corinthiis, magis ad indignationem moti sunt, quam ad penitentiam, temerarium judicantes quod Apostolus tanta severitate auderet eos arguere : quo cognito, Paulus per Timotheum penituit eum scripsisse illis Sed Tito apud Corinthios diutius morante, et Epistolam Pauli sæpius relegente, sub admonitione Tit fecerunt fructum dignum penitentiae. Quo audito Apostolus magis gavisus est de penitentia, quam

prius dolnisset de impenitentia eorumdem. Quod sic ait : Vere per relationem Titi, factum est mihi ut gauderem : *quoniam et si contristavi vos in Epistola prius missa, non tamen modo poenitet me audita relatione Titi, licet prius poeniteret audita relatione Timothei. Prius quidem poenituit, videns quod Epistola illa prius missa contristavit vos ad indignationem : licet ad horam : et ideo venialius me modo poenitet : nunc enim gaudeo, non ideo quia prius contristati estis, sed quia modo contristati estis ad poenitentiam.* Merito utique gaudeo de vobis ad poenitentiam contristatis : *nam contristati estis secundum Deum : deserendo mala, adhærendo bonis, ita secundum Deum, ut jam in nullo facto ex nobis patiamini detrimentum, quia et ipsa prior contristatio de qua verebar, ne vobis fieret ad detrimentum, correctæ est secundum Deum.* Vere in nullo ex nobis patimini detrimentum : *nam tristitia vestra, quæ est secundum Deum, operatur in vobis poenitentiam, valentem vobis in stabilem, id est æternam salutem.* Tristitia secundum Deum operatur salutem : *sed tristitia sæculi, quæ adhuc in quibusdam est apud vos, qui nolunt contristari ad poenitentiam, hæc tristitia operatur mortem, id est stabilem perditionem.* Hoc congrue inservit ad deterrendum eos, qui nondum poenitebant. Vere tristitia secundum Deum operatur poenitentiam in salutem : *nam operatur sollicitudinem, defensionem, et cæteras partes veræ poenitentiae.* Quod sic ait : *Ecce enim in evidenti est hoc ipsum tam exiguum ad comparationem salutis quam operatur : hoc ipsum dico, scilicet contristari vos secundum Deum : ecce quantam sollicitudinem proficiendi semper in melius operatur in vobis.* Ista scilicet quæ sequuntur copulativa sunt, valentia tantum ad ornatum orationis. Operatur etiam in vobis *defensionem* : quia jam zelum Dei habentes defenditis me contra pseudo, qui me improbant. Operatur etiam *indignationem*, graviter enim indignamini contra eos, qui seduxerunt vos. Operatur etiam *timorem*. Timidi enim semper estis, ne in laqueum recidatis. Operatur etiam *desiderium*. Desideratis enim appetitum honorum, et *æmulationem*, id est imitationem justorum. Operatur etiam *vindictam*. Si quis enim in Ecclesia vestra delinquit, statim per injunctam poenitentiam vindicatis culpam **181** ejus. Et ut breviter bona vestra colligam, *in omnibus exhibuistis vos esse incontaminatos negotio, id est religioni ecclesiasticæ. Vel incontaminatos esse a negotio sæculari, id est a peccato. Et quia in omnibus vos incontaminatos exhibuistis, igitur nunc apparet intentio mea quam habui in priori epistola, quia etsi scripsi vobis, non tamen propter eum solum qui fecit injuriam, ducendo uxorem patris, nec iterum propter eum solum scripsi qui passus est injuriam, tractus ad sæculares iudices : sed scripsi ad manifestandam sollicitudinem nostram, quam sollicitudinem habemus pro vobis : et hoc coram Deo, id est in beneplacito Dei : hoc enim bene placet Deo ut de salute vestra sollicitus sim. Vel hoc dico coram Deo, id est teste Deo, qui con-*

scientiam meam novit. Cum enim Paulus de fornicatore illo ageret, non ad illum dirigebat sermonem, sed ad totam Ecclesiam, intendens ne unius pollutione multi inficerentur. Et quia sollicitudo nostra pro vobis habita nunc manifestata est, quia completa, ideo sumus consolati. In consolatione autem nostra gavisus sumus, et de correctione vestra, et de gaudio Titi abundantius, quam doluissem prius de peccatis vestris, vel de tribulationibus meis. Et cum de correctione vestra et gaudio Titi abundantius consolaremur, tamen magis abundantius gavisus sumus super gaudio Titi, quam de correctione vestra. Similis positio. Virgilius doctior est Horatio et Lucano : magis tamen doctior Lucano, quam Horatio. Ideo Apostolus magis de gaudio Titi, quam de correctione Corinthiorum gavisus est : quia si non esset gaudium Titi, nec eos correctos esse crederet. Ideo etiam quia nisi Titus de hoc gauderet, exanimatus ex toto deficeret : quod nec in Ecclesia Corinthiorum, nec alibi laborare vellet. Unde ipse vel causas ponit : ideo magis gavisus sum super gaudio Titi : *quia spiritus ejus reffectus est ab omnibus vobis, etiam ab incorrectis, de quibus spem bonam habet corrigendi per eos, qui jam bene correcti sunt : qui spiritus penitus deficeret ab instructione, si Corinthios incorrigibiles inveniret.* Et ideo etiam magis de gaudio Titi : *quia sicut apud illum Titum gloriatum sum de vobis, o Corinthii : cum enim reformidaret venire ad vos, accusans inhumanitatem vestram, dicebam vos benignos esse, eumque honorifice recepturos. Si quid, inquam, gloriatum sum de vobis, non sum confusus in hoc : quia sicut ei prædixi, tales vos invenerit ; et ideo me dixisse non erubui : sed gloriatio nostra quæ fuit habita ad Titum de vobis, ita facta est veritas, sicut dum apud vos essemus, omnia locuti sumus vobis in veritate, id est sicut manens apud vos vera dixi vobis de aliis : sic modo vera dixi Tito de vobis. Et ideo adhuc magis de gaudio Titi : quia viscera ejus abundantius modo sunt in vobis correctis, quam prius in incorrectis. Ejus Titi dico remniscentis obedientiam omnium vestrum, id est quam devote sibi obedistis, et nobis : remniscentis etiam, quomodo excepistis eum cum timore animi et tremore corporis, scilicet in omni reverentia. Et videns quomodo digne excepistis eum, gaudeo quod confido in vobis, non tantum in hac re, sed etiam in omnibus quæcunque mandavero exsequendis.*

CAPUT VIII.

« Notam autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiis Macedoniæ : quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudii ipsorum fuit : et altissima paupertas eorum abundavit in divitiis simplicitatis eorum. Quia secundum virtutem testimonium illis reddo, et supra virtutem voluntarii fuerunt : cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam, et communicationem ministerii, quod fit in **182** sanctos. Et non sicut speravimus, sed semetipsos dederunt, primum Domino : deinde nobis per voluntatem Dei,

ita ut rogaemus Titum, ut quemadmodum cepit, ita et perficiat in vobis, etiam gratiam istam. Sed sicut in omnibus abundantis fide; et sermone, et scientia, et omni sollicitudine, insuper et charitate vestra in nos, ut et in hac gratia abundetis. Non quasi imperans dico, sed per aliorum sollicitudinem etiam vestrae charitatis ingenium bonum comprobans. Scitis etiam gratiam Domini nostri Jesu Christi: quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives: ut illius inopia vos divites essetis. Et consilium in hoc do. Hoc enim vobis utile est: qui non solum facere, sed et velle cepistis ab anno priore. Nunc vero et facto perficite, ut quemadmodum promptus est animus voluntatis; ita sit et perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet accepta est, non secundum id quod non habet. Non enim ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex aequalitate in praesenti tempore, vestra abundantia illorum inopiam suppleat: ut et illorum abundantia vestrae inopiae sit supplementum, ut fiat aequalitas sicut scriptum est: Qui multum, non abundavit, et qui modicum, non minoravit (*Exod. xv, 18*). Gratias autem ago Deo, qui dedit eandem sollicitudinem pro vobis in corde Titi: quoniam exhortationem quidem suscepit; sed cum sollicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. Misimus etiam cum illo fratrem nostrum, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias. Non solum autem, sed et ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostrae in hanc gratiam, quae ministratur a nobis ad Domini gloriam, et destinatam voluntatem nostram: devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine quae ministratur a nobis in Domini gloriam. Providemus enim bona, non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Misimus autem cum illis et fratrem nostrum, quem probavimus in multis saepe sollicitum esse: nunc autem multo sollicitiorem, confidentia multa in vos, sive pro Tito, qui est socius meus et in vobis adjutor; sive fratres nostri, Apostoli Ecclesiarum, gloriae Christi. Ostensionem ergo quae est charitatis vestrae, et nostrae gloriae pro vobis, in illos, ostendite in faciem Ecclesiarum Dei.

EXPOSITIO.

In hoc enim uno quomodo de futuro facturi sitis intelligo. Nunc de collectis de quibus in prima Epistola compendiose dixerat, diffusius admonet: sua dens eis et exemplo aliarum Ecclesiarum, et multis inductionibus. Littera superius jungitur: Cum venissemus in Macedoniam, caro nostra non habuit requiem: sed licet in primis requiem non habere, tamen Deus in Ecclesiis Macedonae dedit pacem et gratiam. Quod sic ait: *Notam facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quae data est in Ecclesiis Macedonae*. Gratiam Dei digno nomine vocat eleemosynas: intelligens majorem esse gratiam Dei ministrandi pauperibus, quam sint genera linguarum, et quaedam aliae gratiae. De hac gratia facio vobis no-

tum, quod in multo experimento tribulationis: multas enim et acres tribulationes expertae sunt Ecclesiae Macedonum. In multo, inquam, experimento tribulationis fuit *abundantia gaudii ipsorum*, id est abunde gavisi sunt: quia pro Christo contumeliam pati digni habitus sunt, et paupertas ipsorum. Infideles enim pauperabant fideles. *Paupertas*, inquam, *ipsorum altissima*, id est maxima. Vel *altissima*, id est dignissima. *Paupertas*, inquam, *abundavit*: quia quanta plus dederunt, tanto pauperiores effecti sunt. *Abundavit* dico *in divitiis* eorum: quia licet pauperes essent in habendo, divites tamen erant in ministrando eleemosynam. In divitiis dico, *simplicitatis eorum*. In simplicitate enim dabant, non putantes se propterea liberius posse peccare. *Abundavit* utique in divitiis: quia fuerunt voluntarii secundum virtutem et supra virtutem. *Secundum virtutem* dare est **183** quae sibi necessaria sunt, primum retinere, deinde quod superabundat in pauperes erogare. *Supra virtutem* dare, est nihil sibi penitus reservare. Et quod secundum virtutem et *supra virtutem voluntarii fuerunt*, inde *reddo illis testimonium*: nec coacti a nobis, sed *obsecrantes nos*, id est per quaecunque sacra adjurantes, *cum multa exhortatione*, dicentes: Ne sollicitus sis de nobis, quia laboriosi sumus, et de labore nostro (etiam si nihil nobis residuum sit) bene sustentabimur. *Obsecrantes* utique *nos* accipere *gratiam*, id est eleemosynas, ab ipsis, et *communicationem*, id est res suas, quas omnibus communicare intendebant. *Communicationem* dico *ministerii*, id est administrationis: *quod ministerium sit deferendum in sanctos*, qui erant Hierosolymis.

Hic notandum quod de abundantia nostra prius sustentandi sunt sancti; de eo autem quod residuum fuerit, quicumque egentes. Obsecraverunt utique nos: *et non fecerunt sicut speravimus*, id est non hoc animo ut vitia eorum multa pateremur, sed primum *dederunt semetipsos Deo*, emendantes vitia. *Deinde* dederunt *se nobis*, sumptus offerendo fratribus: et hoc *per voluntatem Dei*. Hoc enim vult Deus: prius seipsum, postea sua devovere: *ita* dederunt *ut rogaemus Titum ut, quemadmodum bene cepit, ita etiam perficiat in vobis* alias gratias: et etiam *istam gratiam*, exemplo Ecclesiarum Macedonae. Non solum rogavimus Titum ut hanc gratiam perficeret in vobis, sed etiam *ut per eum abundetis in hac gratia*. *Perficere* ad Titum: *Abundare*, pertinet ad Corinthios. Vel ita: Non tantum rogavimus Titum perficere hoc in vobis; sed etiam ego ipse rogo vos ut, sicut abundantis in omnibus gratiis (scilicet *in fide*) sanam enim fidem, et bonis operibus abundantem habetis, abundantis etiam *in sermone et scientia*, quia expeditum sermonem ad exhortandum habetis, et scientiam ad intelligendum; abundantis etiam *in omni sollicitudine*: omni enim studio solliciti estis ut melius et melius operemini; abundantis *in charitate*, id est in dilectione *vestra* extensa *in nos* (sicut in his gratiis) *sic rogo ut etiam in hac gratia eleemosynarum abundetis*.

Et hoc non dico quasi imperans, id est non de hac re A
 preceptum constituo : ne, si forte non obtemperatis
 imperio, rei essetis inobedientiæ. Non utique ex
 imperio dico : sed dico hoc comprobans ingenium,
 id est rationem cum voluntate. Debetis enim ratio-
 nabiliter pensare quod detis, scilicet temporalia; et
 quid pro his recepturi sitis, scilicet æterna : et cum
 ratione debet esse voluntas libentissime dandi,
 comprobans, inquam, bonum ingenium etiam vestræ
 charitatis per sollicitudinem aliorum, id est per hoc
 quod solliciti estis supplere inopiam indigentium
 fratrum. Vel comprobans charitatem vestram per
 sollicitudinem aliorum, id est per hoc quod Titum
 et alios discipulos de vobis facio sollicitos.

Et utique debetis abundare in hac gratia, nam vos
 scitis gratiam Domini nostri Jesu Christi; quoniam, B
 id est quod, cum esset dives, id est Deus in divitiis
 omnipotentis suæ, qui æternus erat, propter nos
 salvandos factus est egenus in tempore. Nec dives
 fieri voluit; sed factus est egenus, id est in omni
 egestate carnis vivens, præter egestatem justitiæ.
 Ideo factus est egenus, ut inopia, id est merito inopiæ
 illius vos essetis divites justitiæ. Et in hoc quod be-
 nignitatem Domini Jesu circa vos exhibitam vobis
 recorder, in hoc utique do. vobis consilium salutis. Et
 bene dico consilium. Hoc enim (scilicet abundare in
 eleemosyna) utile est vobis : qui non solum cœpistis
 facere, sed etiam incœpistis velle a priore anno.

Nota quod prius facere, postea augmentat velle ;
 facere enim non sufficit, nisi ex voluntate; sed velle C
 sufficit licet non sit copia faciendi. Cœpistis olim
 velle; nunc vero perficite id voluntate et facto, ita
 ut quemadmodum promptus est animus, id est discre-
 tio voluntatis 184 (quod supra vocavit bonum in-
 genium) ita fit promptus animus perficiendi. Et licet
 ita suadeam, perficiendi tamen dico ex eo, id est se-
 cundum hoc quod habetis, et ministrare fratribus
 ferre potestis. Ideo dico ex eo quod habetis, quia, si
 voluntas vestra prompta est ad dandum, secundum
 id quod habet, in hoc utique accepta est Deo, non
 solum in eo si dederit secundum id quod non habet.
 Quod ait secundum id quod habet, et quod non ha-
 bet, idem est quod ait superius secundum virtutem
 et supra virtutem. Qui enim necessaria sibi reser-
 vat, et ea quæ superabundant, erogat, hic secundum D
 quod habet dicitur dare; qui vero nihil sibi retinet,
 sed omnibus erogatis nudus nudam crucem sequi-
 tur, hic dat secundum id quod non habet. Sed quia
 hujus perfectionis non vidit eos capaces, hortatur ad
 id quod levius est. Opponeret aliquis : Cogis nos
 dare, ut, aliis de nostro ditescitibus, nos postea
 egeamus. Minime; sed secundum quod habetis, et
 non secundum id quod non habetis; ego enim non
 impero hoc ut per vestra data sit remissio aliis, et
 remissi torpescant otio, vobis autem inde sit tribu-
 latio, unde illis remissio. Hoc quidem non impero,
 sed hoc rogo ut vestra abundantia, quæ est in tem-
 poralibus, suppleat inopiam illorum in præsentem
 tempore; et hoc fiat ex æqualitate, non ut illis tan-

tum detis quantum vobis reservabitis; sed tantum
 unde æqualiter ut vos securi sitis ab egestate.

Ideo abundantia vestra suppleat illorum inopia,
 ut etiam abundantia illorum, perfectorum quæ est in
 virtutibus, sit supplementum vestræ inopiæ. Qui si
 divites estis terrenorum, inopes estis cœlestium.
 Suppleat, dico, ita ut vicissim suppleti fiat æqua-
 litas illis in æterno bono; ut, quemadmodum sancti
 in hoc mundo participant fructibus laborantium, sic
 in futuro hi qui modo ministrant sanctis, parti-
 cipent remunerationem eorum. Nec ita dico fiat
 æqualitas, ut tantum accipiant imperfecti quan-
 tum perfectiores, sed in hoc æqualitas, quod sin-
 guli singulos nummos accipient, id est perfectam
 et sufficientem beatitudinem. Ideo non statutum fuit
 ut alii hominum laborarent, alii orationi vacarent,
 ut oratores sustentarentur aliorum labore, laboratores
 vero salvarentur eorum oratione. Fiat, dico, æqua-
 litas, sicut scriptum est figurative de futura æquali-
 tate : qui multum habuit, non abundavit super mo-
 dice habentem : et qui modicum habuit, non minora-
 vit, id est, non habuit minus eo qui multum colle-
 git. Qui enim multum habet de gloria cœlesti, non
 sic abundat ut is qui minus habet indigeat : sed utri-
 que et multum et modicum habenti æqualis est
 abundantia : quia utrique quod satis est, licet ta-
 men differentia sit illis in gloria. Hoc ad litteram
 scriptum est de manna, quod colligebant Judæi;
 quia qui multum collegerat, licet amplius quam
 plenum gomor, non plus habuit quam gomor :
 et qui minus collegerat quam gomor, non minus ha-
 buit quam plenum gomor (Exod. xv, 18).

Dixi superius quod rogavi Titum. De hoc autem
 gratias ago Deo, qui dedit in corde Titi eandem sol-
 licitudinem pro vobis, quam et in corde meo. Ean-
 dem bene dico, quoniam ipse quidem bene suscepit
 exhortationem pro vobis factam, sed etsi benigne
 suscepit, tamen profectus est ad vos cum esset solli-
 citior de vobis, sua voluntate quam mea exhorta-
 tione. Misimus etiam cum illo scilicet Tito, fratrem
 nostrum : laus cujus est in Evangelio. Hunc fratrem
 alii dicunt Lucam, alii Barnabam. Si Lucam dici-
 mus, laus cujus est in scribendo Evangelio; si Bar-
 nabam, ita laus cujus est in prædicando Evangelio
 per omnes Ecclesias. Omnis enim Ecclesia laudat
 eum. Non solum autem laudatur in Evangelio, sed
 etiam ab Ecclesiis ordinatus est comes nostræ pere-
 grinationis. Hoc magis de Barnaba videtur dicere :
 quem cum Paulo fratres qui erant Hierosolymis mi-
 serunt in gentes ad prædicandum Spiritu sancto di-
 cente illis : « Segregate mihi Barnabam et Saulum
 in opus quo assumpsi eos (Act. xiii, 2). » Peregrina-
 tionis ideo dicit; cum enim a Judæa mittitur in
 gentes, exit patriam, et ad loca peregrina transit.
 Comes, dico, factus 185 in hanc gratiam eleemo-
 synarum similiter prædicandam; quæ gratia a nobis
 recipientibus, a vobis ministratur sanctis qui sunt
 Hierosolymis; de quo gaudere debetis, quia mini-
 stratur ad gloriam Domini. Et vere Deus in hac ad-

ministracione glorificatur; et, ut de gloria Domini A
sileam, si non esset aliud, ministrare deberetis ad
complendam voluntatem nostram, doctrina cujus
filii Dei estis.

Voluntatem dico utique sequendam, quia *desti-*
natam, id est in hoc velle ordinatam Deo. Deus enim
me sic velle disposuit. *Misimus* Titum et *cum illo*
alium *fratrem*, devitantes hoc ne quis nos vituperet
in hac plenitudine eleemosynarum, quæ a nobis mi-
nistratur sanctis in Hierosolymis. Ideo Paulus tot
idoneos testes mittebat ad accipiendas collectas, ne,
si per suspiciosam personam hoc faceret, vituperarent
eum, dicentes quod de copia eleemosynarum in
suos usus retineret. Dico *ne quis nos vituperet*, et
bene; *nam* nos sic facientes *providemus bona non*
solum coram Deo, sed etiam coram omnibus homini-
bus. Nemo enim aliquid vituperabile poterit suspi-
cari, ubi tot idoneos testes viderit. In hoc verbo
Pauli concipitur quod qui se talem exhibet ut de eo
sinistra possit oriri suspicio, etiam si non sit reus
iude, peccat tamen, dum, per negligentiam suam
minus provide agens, in fratre suscitatur culpam.
Cum Tito autem et cum illo alio fratre misimus
etiam *fratrem nostrum quem in multis probavimus*,
et *sepe sollicitum esse* de vobis. Hunc fratrem non
nominat; sed credimus hunc esse Apollo, episcopum
eorum, qui, in prima Epistola rogatus a Paulo, no-
luit ire (*I Cor. xvi, 12*), audiens illos adhuc incor-
rectos; sed nunc audito per Titum quod essent cor-
recti, revertitur ad illos. Dico eum fuisse *sollicitum*;
sed sciatis *nunc multo sollicitiorem esse* de vestra
salute, *confidentia multa habita in vobis, sive pro*
Tito qui commendavit correctionem vestri illi, sive
pro his qui sunt fratres nostri, id est et pro Tito et
pro his. Pro Tito dico, *qui est socius meus* in omni-
bus, et maxime adiutor in vobis, et pro his qui sunt
fratres nostri *apostoli*, id est legati *Ecclesiarum* *g'o-*
rie Christi, id est ad prædicandum gloriam Christi.
Et quia tam probatas personas ad vos misimus.
Ergo ostendite in illos charitatem vestram, et (ut
plus dicam) ostendite in illos *ostensionem quæ osten-*
sio est charitatis vestræ. Si enim vos ingratos exhi-
bueritis, palam erit vos ex timore quod in peccatis
eratis, et non ex charitate ministrasse Tito et aliis;
sed benignitas vestra nunc ad istos exhibita erit
ostensio vestræ charitatis, quia approbabit vos ex
charitate fecisse quod prius fecistis. *Ostendite etiam*
ostensionem nostræ gloriæ habitæ apud illos pro vo-
bis; multum enim gloriatus sum et promisi quod
honorifice eos suscipietis. *Ostendite dico in facie*
ceterarum Ecclesiarum, ut vos sitis facies et forma,
quorum similitudini imprimantur alix Ecclesiæ.

CAPUT IX.

« Nam de ministerio quæ sit in sanctos, ex abun-
danti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum
« animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud
« Macedones; quoniam et Achaia parata est ab anno
« præterito, et vestra æmulatione provocavit plurimos.
« Misimus autem fratres, ut ne quod gloriamur de vo-

« bis evacuetur in hac parte, ut quemadmodum dixi,
« parati sitis; ne cum venerint Macedones mecum,
« et invenerint vos imparatos, erubescamus nos, ut
« non dicamus [*al.*, dicam] vos in hac substantia. Ne-
« cessarium ergo existimavi rogare fratres, ut præ-
« veniant ad vos et præparent repromissam benedic-
« tionem hanc paratam esse, [*al.*, sic] quasi benedic-
« tionem, non quasi avaritiam. Hoc autem dico: Qui
« parce seminat, parce et metet; et qui seminat in
« benedictionibus, de benedictionibus et metet; unus-
« quisque prout destinavit in corde suo, non ex tri-
« stitia aut ex necessitate. « Hilarem enim datorem
« diligit Deus (*Eccli. xxxv, 11*). » Potens est autem
« **186** Deus omnem gratiam abundare facere in
« vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam
B « habentes, abundetis in omne opus bonum, sicut
« scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus, justitia
« ejus manet in sæculum sæculi (*Psal., cxi, 9*). Qui
« autem administrat semen seminanti, et panem ad
« manducandum præstabit. Et multiplicabit semen
« vestrum, et augebit incrementa frugum justitiæ
« vestræ, ut in omnibus locupletati abundetis in
« omnem simplicitatem, quæ operatur per nos gra-
« tiarum actionem Deo. Quoniam ministerium hu-
« jus officii non solum supplet ea quæ desunt sanctis,
« sed etiam abundat per multas gratiarum actiones
« in Domino per probationem ministerii hujus, glo-
« rificantes Deum in obedientia confessionis vestræ
« in Evangelio Christi et simplicitate communi-
« cationis vestræ in illos et in omnes; et in ipsorum
C « obsecratione pro vobis, desiderantium vos propter
« eminentem gratiam Dei in vobis. Gratias ago Deo
« super inenarrabili dono ejus.

EXPOSITIO.

Ut charitatem vestram in illos ostendatis, admo-
neo. Nam *scribere vobis de ministerio*, id est de col-
lectis illis, quod ministerium sit transferendum in
sanctos, de hoc, inquam, scribere est mihi ex abun-
danti, id est superfluum judicavi. Propterea ex abun-
danti, *quia scio animum vestrum promptum esse* ad
ministrandum; *pro quo* scilicet quia parati estis,
glorior de vobis ita in charitate diffusis, *apud Mace-*
donas, dicens. *Quoniam* non solum Corinthus, sed
etiam tota Achaia sub Corintho, *parata est mini-*
strare sanctis ab anno præterito, et sic *vestra æmu-*
latio, id est imitatio *provocavit plurimos* ad idem
faciendum. Videndum est quanta subtilitate Paulus
in primis, exemplo Macedonum, inducat Corinthios;
nunc e converso Macedonas exemplo Corinthiorum.
Et licet animus vester promptus sit, tamen *misimus*
ad vos hos fratres; ut quod gloriamur apud alios de
vobis, ne evacuetur, id est non destruat in hac
parte, id est in parata administratione. Misimus, in-
quam, *ut, quemadmodum* in alia epistola dixi *pa-*
rati sitis, ne, cum Macedones mecum venerint ad vos,
et invenerint vos imparatos, erubescamus nos in hac
substantia, id est eleemosyna non præparata. Nos
dico *erubescamus* ut non dicamus quod vos erube-
scatis, qui utique si imparati estis, merito erubesc-

tis. Eleemosynam vocat substantiam : quia per eam subsistimus in præsenti. Et quia vos imparatos nolui, ergo existimavi necessarium rogare hos fratres, ut præveneriant me ad vos, et vos præveneriant benedictionem eleemosynarum, non parandam cum venero, sed esse paratam : hanc benedictionem dico reprobissam a vobis ; videte ne in promisso infideles sitis. Præveneriant dico, benedictionem, sic, quasi benedictionem, id est largam donationem, et non quasi avaritiam. Si enim modicum dant, magis avaritia judicabitur quam donum. Volo ut ipsi præveneriant ; ego etiam propria voce hoc ipsum dico ; et admoneo ut affluenter detis, quia qui parce seminat, id est qui avare eleemosynam dat, metet quidem, id est remunerabitur, sed parce. Seminare dicit eleemosynam dare, quia, sicut ille qui seminat, ad præsens perdit quod in futuro multiplicatum recipiat, sic qui dat eleemosynam, ad præsens perdit quod centuplicatum colliget in gloria.

Qui seminat parce, metet parce : et qui seminat in benedictionibus, id est in affluentia dandi, hic utique metet de benedictionibus, id est de copiosis remunerationibus. Et, licet adeo affluenter dare suadeam, tamen unusquisque tribuat prout destinavit, id est sicut posuit in corde suo, id est ex arbitrio propriæ voluntatis. Non tribuens ex tristitia, ut doleat se tribuere. Aut ex necessitate coacta voluntate tribuat. Posset enim coactus velle, tamen sine tristitia. Non, inquam, ex necessitate, sed ex hilaritate. Hilarem enim datorem diligit Deus, qui hilaris hilare donum tribuit. Supponit causas quare hilariter dandum sit, quia temporalibus **187** bonis præterea virtutibus in præsenti ; in futuro cœlesti gloria merito eleemosynæ abundabit, dicens : Date in hilaritate, quia potens est Deus abundare facere in vobis omnem gratiam, id est et copiam temporalium, et virtutes, et futuram gloriam, ita ut vos semper habentes omnem sufficientiam ; et in omnibus, id est in singulis his gratiis. Habentes, inquam, omnem et in omnibus desiderio harum gratiarum abundetis in omne opus bonum ut eleemosynam et copiose et hilariter, iterum tam in vestitu quam in victu sine omni querela tribuat. Abundetis, dico, in hoc opus bonum, sicut scriptum est in psalmo de eleemosynario justo (*Psal. cxi, 9*). *Dispensit*, id est non uni, sed diversis sua bona distribuit, nec intentione recipiendi ; sed dedit, nec eis qui non egerent, sed pauperibus et ideo justitia, id est meritum justitiæ, ejus permanet in æternum.

Opponeret aliquis : Malo mihi in futurum reservare quam modo dispergere, et in tempore egestatis indigerè. Contra hoc Paulus exponens etiam quid supra intellexerit, dicens omnem gratiam. Debetis utique abundare in omne opus bonum, quia ille qui administrat semen seminantis, id est res temporales eleemosynam danti ; ille etiam præstabit panem in sequenti anno, non ad superfluitatem, sed ad manducandum. Multiplicabit etiam semen vestrum, ut affluenter habeatis ad iterandas eleemosynas. Ecce

gratia in temporalibus. Augebit etiam merito eleemosynarum frugem, id est meritum justitiæ vestræ in vobis habitæ sine aliqua distributione eleemosynarum. Augebit, inquam, incrementum frugum justitiæ vestræ, accrescere faciens meritum privatæ justitiæ per meritum eleemosynæ ; ita augebit, ut vos locupletati in omnibus, et in multiplicatione seminis, et incremento justitiæ abundetis merito in omnem simplicitatem, id est in perfectam et simplicem erogationem. Nunc iterum subdit plura bona de eleemosynis provenientia, dicens : Quæ simplicitas operatur per nos actionem gratiarum Deo, quia de administratione vestra gratias agimus Deo, ecce unum bonum : Et merito gratias, quoniam ministerium hujus officii, id est ministratio vestræ simplicitatis non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat in Domino, id est in gloria Domini actione gratiarum facta per multos. Abundat etiam per probationem ministerii hujus, quia omnes approbant et magnificant hujusmodi ministrationem. Per multos, dico, glorificantes Deum in obedientia confessionis vestræ, id est in eo quod fidei confessionem fecistis in Evangelio Christi cui creditis, et in obedientia, quia fidem habentes confitemini et statim Christo obedistis. Glorificantes etiam Deum in simplicitate communicationis, id est in eo quod simplicitate quæ propria sunt communia facitis. Communicationis dico factæ in illos sanctos et in omnes. Glorificantes etiam in obsecratione ipsorum quibus ministratis. Obsecratione dico facta pro vobis : Ipsorum dico desiderantium videre vos. Non pro eo quod temporalia ipsis datis, sed propter gratiam Dei quam sciunt eminentem esse in vobis. Et quia tot bona de hac administratione consequuntur, ideo gratias ago Deo super, id est de dono ejus quod vobis contulit, scilicet gratiam eleemosynarum. Dono, dico, enarrabili, id est ut omnibus enarraretur in exemplum. Vel dono inenarrabili, enarrari enim nequeunt quot bona de hoc dono proveniant.

CAPUT X.

Ipse autem ego Paulus obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi, qui in facie quidem humilis sum inter vos, absens autem confido in vobis. Rogo autem vos, ne præsens audeam, per eam confidentiam qua existimor audeo in quosdam, qui arbitrantur **188** nos tantumquam secundum carnem ambulemus. In carne enim ambulantes, non tamen secundum carnem militamus. Nam arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo ad destructionem mitionum, consilia destruentes, et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei, et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia. Quæ secundum faciem sunt videte. Si quis confidit Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se, quia, sicut ipse Christi est,

ita et nos. Nam et si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in ædificationem, et non in destructionem vestram, non erubescam. Ut autem non existimer tanquam terrere vos per Epistolas, quoniam quidem Epistolæ, inquit, graves sunt et fortes, præsentia autem corporis infirma, et sermo contemptibilis; hoc cogitet qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per Epistolas absentes, tales et præsentem in facto. Non enim audemus inse-
rere aut comparare nos quibusdam, qui se ipsos commendant; sed ipsi nobis nosmetipsos metientes, et comparantes nosmetipsos nobis. Nos autem non in immensum gloriabimur, sed secundum mensuram regulæ quam mensus est nobis Deus (*Ephes. iv, 71*), mensuram pertinenti usque ad vos. Non enim quasi non pertinentes ad vos, superextendimus nos. Usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi, non in immensum gloriantes in alienis laboribus, spem autem habentes crescentis fidei vestræ, in vobis magnificari secundum regulam nostram; in abundantia etiam in illa quæ ultra vos sunt, evangelizare, non in aliena regula in his quæ præparata sunt gloriari. (Qui autem gloriatur, in Domino gloriatur (*I Cor. i, 31; Jer. ix, 23*).) Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est; sed quem Deus commendat.)

EXPOSITIO.

Postquam de gratia eleemosynarum multiplici commendatione correctos sufficienter admonuit, transit ad increpandum incorrectos, qui adhuc pseudo præferabant sibi; quos pseudo plurimum hic deprimit, auctoritatem suam multipliciter et idonee commendans. Non ut per hoc quærat gloriam suam, sed hoc solum intendit ut, vilificatis pseudo, Corinthii non ultra adhæreant, sibi que tam gloriose commendato exinde gaudeant adhærere. Littera sic jungitur: Vos bene correctos de gratia eleemosynarum adhortor; vos autem incorrectos hoc non admoneo, quos gratiæ Dei indignos scio; sed obsecro, id est per quæcunque sacra adjuro vos ipse ego Paulus.

Nota quod ait ipse ego. Dicebant enim Corinthii quod, quandiu Paulus præsens fuit, illis humiliter satis, et non ad læsionem alicujus quidquam locutus fuit, umens fortassis; nunc vero absens imperiose minabatur eis, ac si potestatem imperialem haberet in eos. Propterea ait: Ego ipse Paulus nunc imperiose agens, qui olim humiliter, obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi. Mansuetudinem dicit, ubi gratis sine judicio omnia dimisit. Modestiam dicit, quia cum ageret judicio, modeste judicabat, condiens æquitatem misericordia. Per mansuetudinem utique et modestiam Christi obsecro vos ego Paulus, qui humilis quidem, et omnia patiens existimor fuisse inter vos; quæ humilitas quidem, secundum quod opinamini, in facie fuit, et non in corde: simulabam enim extra humilitatem intus fovendo superbiam. Dum præsens fui secundum vos

humilis eram; sed modo *absens confido*, id est confidenter et imperiose ago in vobis, quod quasi non auderem in aliis Ecclesiis. Non solum quasi postulans obsecro, sed quasi rem debitam exigens rogo, *ne præsens audeam*, id est: sic vos corrigere studeatis, ne, cum præsens fuero, audeam, id est secundum vos audacter præsumam. *Audeam* dico in, id est contra, quosdam adhuc incorrectos agere per eam confidentiam, id est tam confidenter et potestative, qua confidentia existimor a quibusdam absens per epistolam audere.

189 Contra quosdam dico, qui arbitrantur tanquam nos ambulemus secundum carnem. Ambulare Paulus secundum carnem, si vel amore temporalium, quæ ab eis acciperet, parceret eisdem. Vel si male sibi conscius timeret pati pro Christo. Bene dixi tanquam; nos enim vere non militamus secundum carnem. Militiam vocat suam prædicationem. Diceret aliquis: Tu quidem aliquid singulare donum Dei habes: quo ita possis egredi carnem: quod donum quia non habemus, necesse est carnem sequi. Contra hoc ait: Non militamus secundum carnem. Nos utique ambulantes in carne; similiter enim ut vos onus carnis patimur; et tamen eam superamus. Vere non militamus secundum carnem: nam arma militiæ, id est prædicationis, et omnis vitæ nostræ, non sunt carnalia. Arma militiæ vocat miracula, per quæ prædicationem suam confirmabat. Arma dicit etiam virtutes, et quæcunque bona opera. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia: si enim carnem sequeremur, profecto arma illa statim nos desererent; sed arma nostra sunt potentia Deo, id est per Deum, vel ad gloriam Dei. Potentia sunt ad destructionem munitionum; ut facile per hæc arma destruamus quashbet munitissimas hæreses, vel philosophicas rationes. Vere arma nostra sunt potentia destruere. Nam etiam in actu sumus destruentes: ubi actus est, potentia abesse nequit. Littera tamen ibi jungitur. Non militamus secundum carnem; nos, dico, destruentes consilia, id est exquisitas rationes. Destruentes etiam omnem altitudinem physicalis scientiæ, extollentem se adversus scientiam Dei; ut illos qui per naturæ legem opponunt non potuisse virginem parere, mortuum resurgere; nec solum destruentes, sed etiam redigentes omnem intellectum cujuscunque infidelitatis in captivitatem, quia superatis infidelibus deponunt jugum diaboli, et captivant se sub jugo Christi. Redigentes utique in captivitatem ducendo eos in obsequium Christi: ut qui prius male obsequabantur diabolo, amodo bene obsequantur Christo. Quod ait omnem intellectum, omnem altitudinem, non quod singulos infideles converterit, sed quia de omni genere infidelitatis aliquos ad fidem traxit. Redigentes quidem in obsequium Christi: quod si aliqui sunt nolentes redigi, sumus habentes in promptu ulcisci omnem inobedientiam, id est apostolica auctoritate omnem inobedientem damnare. In promptu hoc habet, quia nec conscientia mala eum revocat, nec temporali mu-

nere seducitur. Diceret aliquis : Quandoquidem in promptu habes ulcisci, quare ergo non ulcisceris ? Ulciscar utique, non tamen modo, sed cum impleta fuerit vestra obedientia, id est, cum separaverit de medio malorum per patientiam expectationis eos qui de vobis obediri sunt fidei ex voluntate.

Diligenter intuenda est subtilis modestia Pauli, qui ultionem reproborum differt, videns in hac sua expectatione electorum salutem. Si enim inultos pateretur reprobos, atque hac causa reus esset, hos tamen benigne patiendo iudicat, ne cum lolio frumentum eradicet. Quia non secundum carnem militemus, probavi per hoc quod destruimus altitudinem mundanæ scientiæ, et rebelles captivamus in obsequium Christi; quæ rationes non adeo videntur singulis; sed modo videte et cognoscite idem, scilicet, quod non ambulamus secundum carnem. Videte, inquam, per ea quæ sunt secundum faciem, id est quæ sunt secundum corporalem visionem, et sine omni obstaculo videri possunt. Vel ita : Illos qui secundum faciem sunt, id est qui in facie se bonos simulant : intrinsecus autem lupi sunt, illos modo videte. Si quis pseudo, confidit non Deo sed sibi : præsumptor enim est non electus ; si quis, inquam, confidit sibi se esse Christi, id est quod ipse sit apostolus Christi, non hoc solum, sed hoc iterum similiter cogitet; nec inaniter, sed apud se, subtiliter discutiens : quia sicut et ipse Christi est discipulus, ita et nos sumus. Vere 190 sicut ipse est Christi, ita et nos. Nam nos sumus ita amplius eo. Quod sic ait : Si aliquid amplius fuero gloriatus de potestate nostra, qua incorrectos ab Ecclesia separare possum, et de cæteris apostolicæ potestatis : quam potestatem dedit mihi Dominus, sed vobis pseudo non dedit : utique mihi dedit in ædificationem vestram, id est ut vos in fide et virtutibus ædificarem, et non dedit in destructionem vestram, sicut male opinantur quidam, scilicet me destructorem Ecclesiæ : si, inquam, amplius gloriatus fuero, non erubescam inde; quia gloria mea vere major est.

Opponeret aliquis : Cum debeas ædificare, et non destruere, noli impatienter nos cogere, ne forte potius destruas quam ædifices. Contra hoc Paulus : Licet mihi opponatis quod, cum debeam ædificare, destruam; tamen scitote quia quales sumus per epistolam absentes, tales erimus præsentem in facto; et hoc ideo ut non existimer tanquam terrere vos absens per epistolas. Tanquam terrere bene dicit : quia si minaretur absens quod implere formidaret præsens, hoc utique non esset terrere, sed tanquam terrere. Existimer ideo dico, quoniam quidem ipsi inveniunt. Epistolæ Pauli graves sunt, id est ponderosæ et multæ severitatis; et fortes, id est fortitudinem et quoddam imperium minitantes, sed præsentia corporis ejus infirma est. Contra hoc quod ait, fortes, et sermo præsentis ejus fuit contemptibilis, id est humilis satis et rudis : nunc autem gravis : ut, inquam, non existimer tanquam terrere vos; hoc cogitet qui hujus-

A modi est, id est qui me dicit contemptibilem et infirmum. Cogitet, inquam, quia quales sumus absentes, in verbo per epistolas misso, tales erimus etiam præsentem, non solum in verbo, sed etiam in facto; quia quod per epistolam minamur, idem verbo et opere præsentem exercebimus. Vere quales sumus absentes verbo, tales præsentem erimus in facto. Non enim sumus de vestris pseudo, qui se impudenter inserunt, id est ingerunt, non missi a Deo, nec certe audemus nos inserere, ut (quod nobis commissum non esset) usurpemus illicite. Aut non audemus inserti a Deo nos comparare quibusdam, id est pseudo, qui non a Deo commendati seipsos commendant, commendatitias epistolas hinc inde deferentes : his non audemus nos comparare, ut mensuram officii nostri inpletam negligamus. Quidam enim ex electione regulariter inserti, postea perverse agendo, perversis se comparant. Non ausi sumus inserere nos; sed ipsi sumus metientes nosmetipsos in nobis, ut mensuram a Deo nobis traditam non excedamus : quod alienum est usurpando, ut illi qui se inserunt. Sumus etiam nosmetipsos comparantes nobis : nihil inuncti officii linquentes inpletum. Comparantes nos nobis, non subsistentes intra propositam metam. Et licet metiamur et comparemus nos nobis, tamen nos non gloriabimur in immensum. Vel potest hucusque constructio duci, non supplendo sumus ita. Nos metientes et comparantes nos nobis non gloriabimur. Nos autem qui utique digne possemus, non gloriabimur in immensum, sed gloriabimur secundum mensuram regulæ, qua me et subditos idoneos regulavi. Tuuc fortasse diceret aliquis : Hanc mensuram tibi usurpasti. Contra quod Paulus : Quam mensuram mensus est nobis Deus. Iterum ille sed non usque ad nos. Mensuram utique dico pertingendi usque ad vos. Et vere pertingimus usque ad vos. Non enim superextendimus nos quasi qui non sumus pertingentes ad vos secundum mensuram nobis a Deo mensuratam. Vere non superextendimus nos. Nam usque ad vos ex mensura Dei pervenimus in Evangelio Christi, prædicando. Opponeret iterum : Ingressus es in alienum laborem. Contra hoc ait : Pervenimus ad vos, non gloriantes in alienis laboribus, id est super alienum fundamentum non ædificavi, non gloriantes dico; et non in immensum duplicanda est illa negatio; vere pervenimus usque ad vos. Nam etiam ultra vos, quod sic ait : 191 Non in immensum gloriantes, sed habentes spem crescentis fidei vestræ, id est, per crescentem fidem vestram magnificari in vobis : viso enim fructu fidei vestræ dicitur : Magnus est doctor et institutor fidei hujus. Magnificari dico in vobis secundum regulam nostram, id est, secundum hoc quod ex omni æquitate regulavimus vitam vestram, magnificabimur in vobis. Spem etiam habentes evangelizare in illa loca quæ ultra non sunt; et hoc in abundantia. In multis enim locis evangelizabo. Vel evangelizare in abundantia signorum et sermonis : et non habentes spem gloriari in aliena regula, id est, in alieno regimine : scilicet, in his locis quæ præparata, id est

evangelizata sunt ab aliis apostolis. Ego nolo *gloriar* **A** *in aliena regula*. Similiter autem *quicumque gloriatur*, videat ut *glorietur in Domino*, mensurante sibi : nec temere sibi usurpet, quod Deus alii mensuravit. Omnem utique gloriantem oportet gloriari in mensura Domini. *Non enim ille qui seipsum commendat*, id est, qui se sine Deo alterius ingerit regimini, ut pseudo, *ille utique non est approbatus a Deo, sed ille quem commendat, et cui propriam mensuram distribuit*.

CAPUT XI.

Utinam sustineretis modicum quid insipientiæ **A** *meæ, sed et supportate me*. Æmulor enim vos Dei æmulatione. Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. Timeo autem ne, sicut serpens Evam seduxit astutia sua (*Gen. III. 4*), **B** *ita corrumpantur sensus vestri, et excident a simplicitate quæ est in Christo Jesu*. Nam si is qui venit, aliam Christum prædicat, quem non prædicavimus, aut alium spiritum accipitis, quem non accepistis, aut aliud Evangelium, quod non recepistis, recte pateremini. Existimo enim nihil me minus fecisse a magnis apostolis. Nam etsi imperitus sermone, sed non scientia, in omnibus autem manifestus sum vobis. Aut nunquid peccatam feci, meipsum humilians, ut vos exaltemini? Quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis. Alias Ecclesias exspoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum, et cum essem apud vos et egerem, nulli onerosus fui. Nam quod **C** *mibi decrat, suppleverunt fratres qui venerunt a Macedonia, et in omnibus sine onere me vobis servavi, et servabo*. Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloria non infringetur in me, in regionibus Achaïæ. Quare? Quia non diligo vos? Deus scit. Quod autem facio et faciam, ut amputem occasionem eorum qui volunt occasionem, ut in quo gloriantur, inveniantur sicut et nos. Nam ejusmodi pseudoapostoli sunt operarii subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi. Et non mirum. Ipse enim Satanas transfiguratur se in angelum lucis. Non est ergo magnum si ministri ejus transfigurentur velut ministri justitiæ; quorum finis erit secundum opera ipsorum. Iterum dico : ne quis putet me insipientem esse. **D** *Alioquin velut insipientem accipite me, ut et ego modicum quid glorier*. Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia, in hac substantia gloriæ. Quoniam multi gloriantur secundum carnem, et ego gloriabor. Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim si quis vos in servitute redigit, si quis desorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit. Secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fuimus in hac parte. In quo quis audeat (in insipientia dico), audeo et ego. Hebræi sunt, et ego. Israëlitiæ sunt, et ego. Semen Abrahæ sunt, et ego. Ministri Christi sunt, et ego. Ut minus sapiens dico, plus ego. In laboribus

plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Judæis quinque quadragenas una minus accepi. Ter virgis cæsus sum. Semel lapidatus sum. Ter naufragium feci. Nocte et die in profundo maris fucus in itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis **192** in falsis fratribus : in labore et ærumna, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate : præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium ecclesiarum. Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror? Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor. Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi scit, qui est benedictus in sæcula, quod non mentior. Damasci præpositus gentis Aretæ regis custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet (*Act. ix, 24*), et per fenestram in sporta dimissus sum per murum, et sic effugi manus ejus.

EXPOSITIO.

Dico qui gloriatur, gloriatur in Domino, et sustineretis modicum quod insipientiæ meæ, id est patienter ferretis aliquantulum meæ gloriationis, quæ secundum reprobos insipientia dicitur, quod utique verum concederem, si per hoc gloriam meam quaerem, sed per commendationem mei hoc solvum intendo, ut vos ab errore pseudodoctorum retraham. Quare dicitur quidem insipientia, sed non est insipientia. Dico quasi postulans, *utinam sustineretis* : non hoc modo; sed etiam præcipio, *supportate me*, non contradicentes imperio meo, ut filii patrem, discipuli doctorem. Me utique supportare debetis, *ego enim æmulor vos*, id est ferventi motu animi diligo : et hoc æmulatione, id est dilectione, non mei, ut vos mihi ascribere velim, sed æmulatione Dei; quia Dei solius vos esse volo. Tractum est a similitudine ejus qui sponsam alterius diligit non sibi ipsi, sed ad utilitatem et honorem sponsi : sicut Joannes, quando sponsus Ecclesiæ, id est Christus esset putatus dilexit Ecclesiam, id est sponsam non sibi, sed sponso Christo dicens : *Qui sponsam habes, sponsus est; amicus autem sponsi stat et audit eum* (*Joan. iv, 29*). Æmulatio dicitur motus animi sive ad iram, sive ad amorem. Vere æmulatione Dei æmulor vos : *ego enim despondi vos*. Hæc desponsatio Ecclesiæ incipiens a baptismo durat usque ad diem resurrectionis omnium : in quo Ecclesia nuptui tradetur sponso suo Christo, recipienti tunc eam in amplexibus : quam a principio fidei subarhavit annulo Spiritus sancti. Despondi utique vos mihi; et si mihi, ergo non mihi. Et uti viro, id est qui legitimus; non sicut ille de quo dictum est : *Hic quem nunc habes, non est tuus vir* (*Joan. iv, 18*). Despondi vos uti viro casto, id est ut exhibeam vos illi uni viro Christo virginem, id est incorruptos actu peccati. Virginem dico castam id est carentem

æstu, quod nec voluntate consentiat iniquitati. Ego quidem volo vos exhibere Christo; *sed timeo ne, sicut serpens astutia sua seduxit Evam (Gen. III. 4), ita sensus vestri seducti corrumpantur ab istis pseudo, et corrupti excidant a simplicitate fidei, quæ simplicitas est in Christo Jesu.* Fides enim Christi in simplicitate consistit, non in versuta duplicitate infidelitatis.

Valde Corinthios deprimit, dum eos comparat Evæ, doctores vero eorum venenato serpenti. Timeo ne corrumpantur. Ne autem corrumpamini ab eis, non debetis eos pati. *Nam si is, id est pseudo, qui venit a se, non a Deo. Vel qui venit, id est qui venditur, vobis (hic enim prædicationem suam optime venditat); si is, inquam, prædicat alium Christum, quem nos non prædicavimus vobis; aut si ab eo accipitis alium Spiritum, quem non accepistis a nobis; aut si ab eo recipitis aliud Evangelium, quod Evangelium non recepistis a nobis, si hæc, inquam, essent, tunc recte pateremini eum; sed quia alium Christum non prædicant, Spiritum sanctum non tribuunt quem a nobis accepistis, et aliud Evangelium non prædicant; ideo a vobis patiendi non sunt. Eos utique pati non debetis, sed me; quia (ut de illis sileam) existimo me nihil minus fecisse per quod minus separatus sim a magnis apostolis, id est a Petro, et ab illis qui videbantur esse columnæ; de quorum magisterio hi pseudo (falso tamen) se mihi præterunt, quia nec illorum discipuli sunt. Hic callide respondet eis qui objiciebant ei quod, quia non esset apostolus, non acciperet sumptus de prædicatione, ut Petrus et alii. Nihil* **193** *utique minus illis feci: nam etsi visus sim vobis imperitus sermone, quia simpliciter locutus sum vobis, tamen scitote quod non sum imperitus scientia. Sed quid hoc dico? vobis autem in omnibus tam scientia quam sermone sum manifestatus in nullo esse imperitus. Vere nihil minus magnis apostolis feci, quia etiam plus illis. Et hoc latenter dicit, quasi sub quadam minoritate sui redigens, hoc modo dicens: Aut nunquid peccatum feci, humilians meipsum, subripiendo mihi id quod jus prædicationis exigit, ut vos per meam humiliationem exaltemini? Nisi enim me ita humiliarem, nihil accipiendo, malissetis verbum Dei respuere, quam mihi ministrare. An, inquam, peccavi, quoniam gratis, id est nihil accipiendo a vobis, evangelizavi vobis Evangelium Dei?*

Quærent illi: Unde ergo vixisti? Ait: Ego quidem exspoliavi alias ecclesias, accipiens ab illis stipendium ad ministerium vestri, id est ad administrandum vobis Evangelium. Iterum illi: Forsitan nullo indigebas. Et ille: *Cum essem apud vos, et pro certo omnibus egerem, nulli tamen vestrum fui onerosus. Ubi ait onerosus, plurimum eos de avaritia arguit. Iterum illi: Unde ergo supplebas egestatem? Bene ait Paulus: Nam quod mihi deerat, fratres qui venerunt a Macedonia suppleverunt, et ita in omnibus tam vestimento quam victu servavi me vobis sine*

onere, et similiter servabo de cætero. Et in hoc quod me revera sic servabo, veritas Christi est in me. Quasi diceret: Per veritatem Christi sic me servaturum assero. Veritas, inquam, Christi est in me, de hoc quoniam, id est quod hæc gloria, scilicet, quod sic me servabo, non infringetur in me hæc gloria: non tantum in Corintho, sed nec in regionibus Achaiæ. Iterum sic agis, quia nobis inimicaris. Contra hoc Paulus: Non utique infringetur; sed quare? Dicitis me ideo facere, quia non diligo vos? Deus scit quia vos diligo: sed quod facio et faciam, nihil scilicet accipiendo, hoc ideo facio, ut amptem occasionem eorum pseudo, qui a me volunt habere occasionem accipiendi; quia, si ego acciperem, tunc et illi. Amputem dico ut illi inveniantur sine **B** *et nos, nihil accipientes: in quo tamen facere aliquid sicut nos valde gloriantur, licet nos persequantur. Vel ita: Ut amputem occasionem pseudo, qui volunt occasionem accipiendi in quo gloriantur, id est in accipiendo: non enim quærent aliam gloriam, nisi ut aliqui, qui eliciant in eo inveniantur sicut nos nihil accipientes. Intuenda est subtilitas Pauli. Si enim Paulus acciperet, continuo et illi; postquam autem de bonis eorum viverent, auctoritatem viderentur habere prædicandi eis: quod si ex auctoritate prædicarent, procul dubio fidem eorum corrumpèrent: et in hunc modum similitudo Pauli intrumentum esset corruptionis Corinthiorum. Dicit aliquis: Tu dicis ut inveniantur sicut et nos, possuntne pseudo inveniri similes nobis? Utique si* **C** *Paulus: Nam hujusmodi pseudoapostoli sunt adoli operarii, in eo quia, transfigurantes se in apostolos Christi, accipiendo si illi accipiant, abstinendo si illi abstineant, et in cæteris. Et non est mirum si in apostolos Christi sese transfigurant, quia ipse Sathanas, caput eorum, plerumque transfiguratur in angelum lucis; et quia Sathanas transit in angelum lucis, ergo non est magnum admirandum si ministri Sathanæ, id est pseudo, transfigurantur facti velut ministri justitiæ; finis quorum et ministrorum Sathanæ et ministrorum justitiæ erit secundum opera ipsorum.*

Gloriatus est superius de apostolatu suo, tradidit sibi a Deo; gloriatus est etiam de hoc quod plus omnibus laboravit, gratis evangelizando Evangelium Dei, et de cæteris, in quibus utique justè poterat gloriari; nunc vero transit ut referat quædam secundum carnem de gloria generis, quod tamen (sicut aperte innuit) nullam intelligit gloriam; sed tamen necesse erat ut de carnalitate generis gloriretur. Cum enim pseudo de hujusmodi se extollerent nisi Paulus idem haberet, gloriarentur sibi esse privilegium quod Paulo deesset, et **194** sic insipientium Corinthiorum fidem facilius subverterent, quam gloriam Pauli; dum in se esse ostendit, nihilque sibi conferre, vituperat eos qui de hac re gloriantur in qua fructus non est. Littera sic jungitur: Dixi superius: *Utinam sustineretis insipientiam meam; nunc iterum de eodem dico, ne quis me putet*

insipientem esse, de præmissa gloriatione. *Alioquin*, A id est si propter præmissam gloriam insipientiæ me arguitis, nunc *accipite me velut insipientem*, dum de carnalitate glorior, quæ longe præmissa gloria est inferior. Dicit *velut insipientem*: non enim iudicandus est vere insipiens, quia gloriando de carnalitate non quærit in hoc gloriam suam, sed solam Corinthiorum ædificationem, quod palam est in eo dum idem reprobat carnis gloriam. *Accipite me velut insipientem*, ut sicut pseudo sic *et ego glorier*, id est referam de gloria carnis: quod, scilicet, hoc modo gloriari, *modicum* quid est, nec vere gloriæ immorandum. Bene dico *insipientem*; quia *quod loquor* de gloria carnis, *non loquor secundum Deum*, apud quem humilitas commendatur: carnis gloria deprimitur, *sed quasi in insipientia* hoc loquor. *Quasi* dicit, quia non vere insipiens, dum non veram esse credit carnis gloriam. Loquor quidem in insipientia immorando *in hac*, id est carnali gloria, ubi est *substantia*, id est in qua subsistere et pedem figere debemus. Et hoc ironice: quia in gloria carnis nullo modo subsistendum esse intelligit. Diceret aliquis: Cum gloria carnis non sit secundum Deum, quare in hac immoraris? Ideo utique *quoniam multi*, id est pseudo, *gloriantur secundum carnem*, ideo *et ego gloriabor*, id est pauca referam de eadem gloria. Gloriabor, tum quia multi sic gloriantur, præterea *quia vos suffertis*, id est grave onus eorum portatis. Suffertis, dico, *insipientes*, id est illos pseudo, in insipientia gloriantes. Suffertis, dico, *libenter*, id est a nullo coacti, quia sic libet vobis, *cum sitis ipsi* C *sapientes*, ironice, id est cum vobis arrogetis sapientiam, male consonat hoc quod suffertis eorum insipientiam. In quibus illos sufferant exsequitur, dicens: Utique suffertis, *sustinetis enim si quis* illorum pseudo *redigit vos in servitutum*, id est cogit deservire sibi ut servos: *Si quis* etiam eorum *devorat bona vestra*. Illi enim pseudo voraciter res eorum consumebant. Sustinetis etiam *si quis* eorum *accipit*, id est capit vos ad se dolo, id est si quis vos decipit. *Si quis* etiam eorum *extollitur*, dicendo se de genere Abrahamæ, vos autem canes; hæc duo, *decipere et extolli*, opportuna erant ad devorandum bona eorum et ad redigendum eos in servitutum.

Sustinetis si quis extollitur, et *si quis* se extollendo *cædit vos*, id est impropereat vobis quod incircumcisi estis, et huiusmodi. Cædit, dico, non in absconso, sed *in faciem*, id est in oculis vestris præsumit impropereare vobis. Cædit vos, dico, *secundum ignobilitatem generis*, quam impropereat vobis. Illos utique sustinetis; nos autem minime *quasi fuerimus infirmi in hac parte*, id est impotentes gloriari secundum carnem. Sed non sumus in hoc infirmi; quia *in quocunque aliquis* eorum *audet gloriari, audeo similiter ego*. Ubi ait *audet* et *audeo*, notat potius præsumptionem esse quam veram gloriam. Et quod dico, *ego audeo*, hoc dico *in insipientia*, sapientia enim admonet, neque se præferre, neque

alium deprimere. Vere in quo audet quis, audeo et ego. Nam si illi *sunt Hebræi*, id est Hebraica lingua disertis, *et ego* similiter. Hebræi dicuntur ab heber, prudentia, cujus hæc lingua reservata est. Si illi iterum gloriantur quod *sunt Israelitæ, et ego* similiter Israelita sum. Hebræi et Israelitæ possent esse, nec tamen de Abraham, ut proseliti, qui a gentilitate in circumcisionem transibant. Ideo addidit: Si illi *sunt semen Abrahamæ* secundum carnem, similiter *et ego*.

Postquam in gloria generis se contulit illis, transit ad gloriam ministerii; non enim 195 sufficeret illis pseudo in veteribus gloriari, nisi etiam gloriantur in discipulatu Christi. Unde sic ait: Si gloriantur quod *sunt ministri Christi*, prædicantes Christum, *et ego* similiter administro Christum. *Dico* et *ego*; plus etiam ego sum minister Christi quam illi. Et hoc dico *ut minus sapiens*, dum me præfero, illos humilio. Quod ait *plus ego*, exsequitur ita per partes: Ostensus sum plus esse minister Christi, *in laboribus pluribus*, quos, et manibus laborando, et immensis periculis sustinendo, sæpius illis pertuli. *Abundantius* etiam ostensus minister Christi *in carceribus*, quam illi, qui, ut viderentur apostoli Christi, quandoque se patiebantur incarcerationi. Ostensus etiam minister Christi *in plagis supra modum humanæ virtutis toleratis*. Et *frequentius* ostensus minister Christi *in mortibus*, id est in pœnis quæ mortem cuicumque inferre sufficerent, et mihi secundum hominem, nisi quia Spiritus sanctus reservabat me. C Plagas enumerat dicens: In plagis bene dico; *a Judæis enim accepi quadragenas*, id est quadraginta percussiones *minus una* (Deut. xxv, 3). Nec hoc semel, sed *quinq̄ies*, id est quinque vicibus.

Traditio Judæorum sic habebat, ut aliquis contra Synagogam agens quadraginta ictibus puniretur, si immisericorditer contra eum agerent; sed si misericordes essent, de quadraginta quot vellent, ictus dimittere possent. Modo quia Paulum a verbo prædicationis compescere nequibant, secundum ritum suum ducebant in Synagogam: et ne penitus immisericordes arguerentur, unum ictum crudeli astutia relaxabant adhuc de plagis. *Ter* etiam apud gentiles in Macedonia *cæsus sum virgis* (Act. xvi, 22). *Semel* ab Ephesiis *lapidatus sum* (Act. xiv, 18), quando puellam a Pythonico spiritu liberavi (*ibid.*, 9). *Ter* etiam *feci naufragium*, id est ter in mari naufragatus sum. *Nocte etiam et die in profundo maris fui*. De hoc non legitur, sive, quemadmodum Jonas, in mare demersus sit ibique a Deo reservatus, sive in profundo, id est in medio alti maris diei et noctis continuum passus sit naufragium. Hæc naufragia patiebatur, dum ad prædicandum transiret navigio. Ostensus etiam plus minister Christi *in itineribus sæpe*. *Periculis*, id est per pericula *fluminum*, quorum impetus passus sum, et *per pericula latronum verberantium et spoliantium me*. Et *per pericula ex genere meo*, id est quæ a Judæis patiebar. Et *per pericula ex gentibus*, id est quæ patiebar a gentilibus.

Et per pericula in civitate sæpe mihi illata; et per pericula latronum vel bestiarum in solitudine tolerata, dum causa prædicationis nemora pertransirem; per pericula etiam prætermissa in mari sæpe tolerata, per pericula etiam quæ in falsis fratribus sæpe pertuli; per hæc omnia præmissa ostensus sum plus esse minister Christi quam illi. Ostensus sum etiam minister Christi in labore et ærumna, id est in ærumnoso labore, quando febres vel aliquos morbos patiebar, et me tamen laborare oportebat. In labore, dico, etiam habito in multis vigiliis; quia, cum tota die prædicasset, nocte laborabat unde viveret. Vel orationi plerumque invigilabat. Ostensus sum etiam minister Christi, in fame et siti, et in jejuniis multis, modo sponte, modo penuria toleratis. Ostensus sum etiam minister Christi in frigore et nuditate; quia, si frigus me cogebar, nuditas erat quæ frigus fovebat. Hæc de quibus modo gloriatus sum, in corpore pertuli; sed præter illa quæ extrinsecus, id est in corpore sunt tolerata, est aliquid quod me vexat interius, scilicet, quotidiana sollicitudo omnium Ecclesiarum, id est quod omni die sollicitus sum de statu totius Ecclesiæ. Hæc sollicitudo est mea instantia, id est assidue mihi instat, et pungit, et graviter me stimulat. Plus est instantia quam sollicitudo. Instantia enim vexatio dicitur corporis et animi; sollicitudo solius animi.

Vere pro omnibus sollicitus sum, quia quis fratrum infirmatur, cadens in peccatum, vel etiam per morbum corporis, et ego statim non infirmor, id est non judico infirmitatem ejus meam esse condolendo. Et quis fratrum scandalizatur vel in cibo, vel in aliquo alio, et ego statim non uror, id est propter scandalizatum fratrem anxietate animi non comburor? Gloriatus sum in præmissis de his quæ sunt meæ infirmitatis: et adhuc de eisdem gloriabor, si me gloriari oportet, sicut revera necesse est ut deprimentur pseudo, et ædificetur Ecclesia. Et in his de quibus gloriatus sum et gloriabor, Deus scit quod in nullo horum mentior: qui est Deus et Pater Domini mei Jesu Christi: et per Jesum Christum familiaris mihi: qui Deus est benedictus in sæcula per Christum Jesum; et per meam prædicationem. De hoc, inquam, non mentior, quod Damasci, id est apud Damascum præpositus illius gentis, præpositus dico Aretæ regis, id est sub Aretæ rege, qui ibi imperavit, hic præpositus, conductus prece et pretio Judæorum, custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet. Paulus enim baptizatus ab Anania, aliquandiu remoratus Damasci, affirmabat ibi in Synagoga, quoniam hic est Christus (Act. ix, 22-24), etc. Quo zelo commoti Judæi convenerunt cum iudice urbis, ut Paulus comprehenderetur, qui reus esset. Præpositus volebat me comprehendere, et ego per fenestram in sporta demissus sum a fratribus per murum (domus enim in qua hospitabatur, hærebat muro), et sic effugi manus ejus præpositi (Act. ix, 25). Non effugit ut reformidaret pati pro nomine Christi; sed ut impleretur quod vox divina

A dixerat de eo: « Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram regibus et filiis Israel (Act. ix, 15). » Ego enim ostendam illi quanta oporteat eum pro nomine meo pati.

CAPUT XII.

« Si gloriari oportet (non expedit quidem), veniam autem ad visiones et revelationes Domini. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit, raptum hujusmodi usque ad tertiam cælum. Et scio hujusmodi hominem, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit, quoniam raptus est in paradysum, et audivit arcana verba quæ non licet homini loqui. Pro hujusmodi gloriabor: pro me autem nihil, nisi in infirmitatibus meis. Nam et si voluero gloriari, non ero insipiens. Veritatem enim dicam. Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me. Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me, et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. Cum enim infirmior, tunc potens sum. Factus sum insipiens; vos me coegistis. Ego enim a vobis debui commendari. Nihil enim minus feci ab his qui sunt supra modum apostoli. Tametsi nihil sum, signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis et prodigiis, et virtutibus. Quid est enim quod minus habuistis præ cæteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non gravavi vos? Donate mihi hanc injuriam. Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos: et non ero gravis vobis. Non enim quero quæ vestra sunt, sed vos. Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis. Ego autem libentissime impendam, et superimpendar ego ipse pro animabus vestris; licet, plus vos diligens, minus diligar. Sed esto. Ego vos non gravavi, sed cum essem astutus, dolo vos cepi Nunquid, per aliquem eorum quos misi ad vos, circumveni vos? Rogavi Titum, et misi cum illo fratrem. Nunquid Titus vos circumvenit? Nonne eodem spiritu ambulavimus, nonne eisdem vestigiis? Olim putatis quod excusemus nos apud vos? Coram Deo in Christo loquimur. Omnia autem, charissimi, propter ædificationem vestram. Timeo enim ne forte, cum venero, non quales volo inveniam vos, et ego inveniar a vobis, qualem non vultis, ne forte contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrations, inflationes, seditiones, sicut inter vos, ne iterum, cum venero, humiliet me Deus apud vos, et luceam multos ex his qui ante peccaverunt, et non egerunt peni-

« tentiam super immunditia et fornicatione, et im- A
« pudicitia quam gesserunt. »

EXPOSITIO.

Gloriatus sum superius de meis infirmitatibus. Si iterum *gloriarī oportet* (sicut utique propter pseudo opportunum est. Interpositio), si oportet, *non expedit quidem*, id est me in nullo facit expeditum hæc gloria. Si, inquam, oportet, *veniam ad visiones, etc.*; aut jungitur ibi: Licet quantum ad me non expediat, tamen veniam ad visiones et revelationes *Domini*, et in illis gloriabor. Visiones dicit et revelationes, quia quod vidit revelatum est ejus cognitioni; sed quidam habuerunt visiones, ut Pharaon et Nabuchodonosor, nec tamen visionum revelationes. Nunc de se loquendo per tertiam personam, visiones enarrat, dicens: *Scio hominem* (me scilicet) positum in *Christo, raptum, etc.*; et hoc factum est ante annos *quatuordecim*, nunc transactos. Quod tot annis reticuit, nondum aperiret, nisi contemptus sui ministerii eum vehementer urgeret. *Raptum, sive in corpore nescio, sive extra corpus raptum, nescio, Deus scit.* Si Paulus in corpore raptus est ad hanc visionem, corpus quidem localiter motum non est; sed anima, quæ in carne premitur, incarcerata mole carnis, ita ut nihil sentiat, nisi prius aliquo sensu corporeo excitata, anima quidem hujus ita expedita fuit in tempore ejus revelationis ut nihil sentiret carnez molis; ipsum autem corpus ita creditur temperatum ut nullo pondere sui agilitatem animæ perturbaret. Si vero extra corpus anima quidem, libera pondere carnis, quo Deus voluit, potuit duci, sed sive alio ducta sit, sive ibidem subsisterit, nihil impedit, quia postquam non sensit molem carnis ex voluntate Dei, videre potuit eum quem in futuro videbit sicuti est. *Hominem hujusmodi scio raptum usque ad tertium cælum*, id est usque ad tertii ordinis visionem. Visio cælum dicitur, quia pluribus cælatur, paucis aperitur. Primum cælum, id est prima visio dicitur, qua Deus corporaliter ostendit aliqua secreta; ut Gedeoni in sicco vellere et madida area (*Jud. vi, 38*), et Machabæis qui viderunt ignitas acies in aere, præfigurantes bellum (*II Mach., v, 2*). Secundum cælum, id est secunda visio est quando, non per rem corpoream, sed per imaginem aliquid ostenditur, ut D beato Petro imagines omnium reptilium ostensæ sunt, quando dictum est ei: « Macta et manduca (*Act. x, 11*); » quarum imaginum res ibi non erant. Tertium cælum, id est tertia visio dicitur illa, a duabus prædictis diversa, quando neque per rem, neque per imaginem rei ostenditur; sed sicuti proprietates rei est, simplici veritate aperitur. Et hoc tertio modo manifesta sunt Paulo arcana Dei, non per rem, neque per imaginem.

Vel aliter: Sicut Dionysius Areopagita novem ordines angelorum in tres redigit, angelos, archangelos, virtutes dicens primum esse ordinem; principatus, potestates, dominationes secundum; thronos, Cherubim et Seraphim, dicens ordinem certium. Et

in quanta perfectione hic tertius ordo intuetur Deum, tam perfecte Paulus vidit et cognovit arcana Dei. Vel aliter: Ut dicamus primum **198** cælum corporeas cæli creaturas, solem, lunam, etc.; secundum cælum, incorporeas, ut angelos; tertium cælum, divinam essentiam, ad cujus cognitionem raptus est Paulus. Scio etiam hominem hujusmodi, *sive in corpore sive extra corpus, nescio, Deus scit*; hoc scio quoniam, id est quod, *raptus est in paradysum*, id est in tam deliciosam quietem mentis ut nihil sentiret carnez molis. Paradysus enim dicitur hortus deliciarum. Et hic homo, ita raptus, *audivit arcana verba quæ non licet homini loqui*, id est quæ, juxta quod homo est, nemo intelligere sufficit. Dicit beatus Augustinus hæc arcana esse quod vidit quomodo Trinitas in Unitate, Unitas esset in Trinitate. Et pro ejusmodi homine qui sic raptus audire meruit *gloriabor, sed pro me*, id est secundum vires meas nihil unquam gloriabor, nisi in meis infirmitatibus. Ideo dico *gloriabor. Nam et si voluero gloriarī*, sive in revelationibus illis, sive in infirmitatibus meis, *non ero insipiens*. Ideo quia veritatem in omnibus dicam; sed neque hoc adhuc sufficit, ut de omni veritate liceat gloriari, addendum est quia et veritatem dicam, et ad ædificationem Ecclesiæ per hoc proficiam. Quod idem in sequentibus ponit: Et licet ita possim gloriari, *tamen parco*, id est parce de gloria refero, *ne forte quis existimet me esse supra id quod videt in me*. Videt enim me hominem miseris pressum; sed quia ex altera parte videt per me fieri miracula, putat de me supra humanitatem quam videt in me, ut illi qui voluerunt illi construere aras (*Act. xiv, 12*). Vel existimet de me supra id quod audit ex me, quem audit scire, algere, cæteris miseris subjacentem. Parco quidem gloriari, et bene facio, quia *ne magnitudo revelationum extollat me in superbiam, datus est mihi stimulus carnis meæ, scilicet angelus*, id est legatus Satanæ, principis dæmoniorum; quem immisit ut me *colaphizet*, id est ut, si ex magnitudine revelationum erigere cervicem volo, colaphum incutiat tentatio; et sic quod Satanæ intelligit ad poenam, disponit mihi Deus ad perfectionem.

Quidam dicunt per stimulum carnis, quascunque tentationes intelligi; alii solum tentationem libidinis. Propter quod, id est quia Satanæ colaphizat me, *rogavi Dominum ter* (finitum pro infinito) id est multipliciter, ut hic angelus *discederet a me; et Dominus dixit mihi roganti: Quia ita tentavis, Paule, hoc est gratia mea; et hæc gratia sufficit tibi*, id est est tibi sufficiens ad salutem; si enim hæc gratia, scilicet custodia humilitatis, tibi deesset, omnis gratia tibi collata irrita foret. Hæc, inquam, gratia sufficit. Nam omnis virtus perficitur in infirmitate, bene tolerata. Virtus enim quæ habet infirmitatem contrariam, cum qua legitime certet ut postea coronetur, perfecta est. Hucusque verba Domini, nunc Pauli: Quia virtus perficitur in infirmitate, *igitur libenter amodo gloriabor in infirmitatibus meis, ut*

merito bene toleratæ infirmitatis, *inhabitabit in me virtus Christi*, quam oportet in infirmitate perfici. *Propter quod*, quia per hoc inhabitabit in me virtus Christi, amodo bene placeo mihi in infirmitatibus meis, scilicet, in contumeliis, quas verbo et opere pro Christo gaudeo pati, et in necessitatibus victus et vestimenti, et in persecutionibus de loco ad locum fugatus, et in angustiis animi, his omnibus pro Christo toleratis. Ideo in infirmitatibus placeo mihi, quia, cum infirmor in corpore, tunc merito, infirmitate carnis, potens sum spiritu. Nunc multis modis gloriatus sum; et ita me commendando factus sum insipiens, sicut sæpe dictum est, me extollens, alium deprimens; sed vos coegistis me ad hanc insipientiam. Vos utique me coegistis ut me commendarem. Nam ego debui commendari a vobis quod, quia non fecistis, oportuit me facere. Utiq̄ue commendari debuissim **199** a vobis, quia nihil minus fecit per quod separatus sim ab his qui secundum vos sunt apostoli supra modum meum. Illi secundum vos supra me sunt; sed licet nihil sim reputatione vestra, tamen signa apostolatus mei facta sunt super vos, per quæ revera apostolus esse comprobatur.

Facta dico in omni patientia apud vos habita, et in signis, curando claudos, illuminando cæcos; et in prodigiis, suscitando mortuos; et in virtutibus ut in curationibus febrium et hujusmodi. Vel, in virtutibus, humilitate, sobrietate et cæteris. Vere nihil minus illis feci, quia quid est hoc quod habuistis minus cæteris Ecclesiis, per quod illæ sint præ vobis, nisi hoc quod ego ipse qui debuissim, non gravavi vos, aliquid a vobis accipiendo? Ironice: Donate mihi hanc injuriam, quia injurios sui dum vobis indulsit, in quo nemo alius suis indulsit Ecclesiis. Et sicut in præterito non gravavi vos; ita de cætero non ero gravis vobis, ego qui paratus sum venire ad vos. Ecce hoc tertio apparatu; ideo non ero gravis vobis, quia non quæro quæ vestra sunt, sed vos ipsos. Et juste vestra non requiro, quia filii carnales non debent thesaurizare parentibus carnalibus, sed parentes filiis. Licet filii spirituales hoc debeant parentibus spiritualibus, sed ego non solum quæ spiritualis pater debet filiis; sed etiam omnem dulcedinem carnalis patris exhibeo vobis. Non quæro quæ vestra sunt, sed ego libentissime impendam vobis et spiritualia: et si qua habuero carnalia quæ velitis; et super hoc etiam quod impendam, ipse ego impendam pro animabus vestris, id est paratus sum mori pro vobis salvandis, licet ego plus diligens vos, quia et spirituali et carnali lege minus diligar a vobis. Licet plus diligens vos, minus diligar a vobis, tamen esto, id est concedatur istud; non enim curo propter hoc insequi vos modo.

Objicietis iterum mihi, quod callide ne quid in propria persona a vobis acciperem me continui, ut per legatos meos callidius et amplius acciperem. Quod sic ait: Ego quidem non gravavi vos (sicut probatum est) accipiendo quiddam a vobis in pro-

pria persona; sed dicetis hoc quod, cum essem astutus et ex astutia ipse nollem accipere, dolo vos cepi, id est dolose decepi vos, quod per me nolui, per alios a vobis extorquendo.

Vel aliter ut tota littera dicat hoc solum ita: Ego quidem (sicut ostensum est) non gravavi vos; sed esto, id est istud concedetis quod negare nequitis, scilicet quod ego non gravavi vos in propria persona. Sed tamen objicietis istud quod, cum essem astutus, dolo vos cepi. Sic dictum est: Non utique decepi vos, quia, si hoc facerem, per aliquem eorum quos misi, vos deciperem, sed per neminem eorum decepi vos. Quod sic ait: Nunquid per aliquem eorum quos misi ad vos, circumveni vos? Minime. Circumveniret, si discipulis suis injungeret ut commendando se, quæcunque possent sibi callide congregarent. Vere per neminem eorum quos misi, circumveni vos. Nam neque per Titum, neque per alium. Quia sic ait: Ego quidem rogavi Titum, ut iret ad vos, et cum illo misi fratrem. Hic frater creditur fuisse Barnabas, qui frater et coadjutor erat prædicationis. Paulo enim et Barnabæ leguntur apostoli dedisse dextras societatis (Gal. 11, 9). Titum utique misi: sed, nunquid Titus circumveni vos? Minime. Nonne ego et Titus ambulavimus in verbo Domini eodem spiritu, id est eadem voluntate, vel eodem Spiritu sancto repleti? Et nonne ambulavimus iisdem vestigiis, id est iisdem operibus; quod id et non aliud quam ego Titus operatus est? Sicut enim vestigia indicia sunt ambulationis, sic opera voluntatis. Quod dico me nihil accepisse a vobis et cætera præmissa olim, id est ex quo incepi commendare, putatis quod per hanc commendationem quasi rei in aliquo excusam nos inde apud vos, id est quod hæc non loquamur secundum veritatem, vel ad instructionem vestri; sed ut sic legamus culpam nostram. **200** Scitote autem quod quiddam loquimur, coram Deo, id est quasi in præsentia Dei loquimur; si enim ipse Deus adesset, nihil eorum quæ dico timore falsitatis mutare oporteret. Loquimur coram Deo nos positi in Christo; loquimur hæc non solum quia vera sunt; sed etiam propter vestram ædificationem, ut vos per hæc ædificati a pseudo non seducamini. O charissimi, ideo hæc omnia loquimur. Hic bene supplevit dicendo propter vestram ædificationem, quod supra dixerat, ubi ait: Licet gloriari, veritatem enim dicam. Ideo autem ædificationi vestræ tam studiosè incumbo, quia timeo ne forte (quod facile contingere potest) inveniam vos non quales volo, id est incorrectos, cum venero; et tunc ego inveniar a vobis qualem me invenire non vultis, id est ex districtione justitiæ culpas vestras punientem. Hæc duo scilicet, ne inveniam vos non quales volo, primum exsequitur; deinde illud, ne inveniar a vobis qualem non vultis, dicens: Videte ne inveniam vos quales non volo, scilicet ne forte (ad quas leviter declinat) sint inter vos contentiones, quod de benignitate baptizantium litigabant vicissim. Ne etiam sint emu-

lationes, id est invidiæ (quod alter alteri invidet), a de merito baptizatoris; neve sint inter vos *animositates*, quod alter alterum cogeat agere causam coram infidelibus iudicibus; neve ideo sint *dissensiones*; propterea enim discordia erat inter eos et odium; neve sint *detractiones*, quod bona proximi quæ sunt detrahendo, mala quæ non sunt imponatis; neve sint *susurrationses*, id est occultæ proximorum depravationes; neve sint *inflationes*, id est ne hic qui oculus est in Ecclesia, spernat eum qui pes est, ne forte pro hac inflatione sint inter vos *seditiones*, ut alter alterum verberibus præsumat affligere. Cavete hæc non sint inter vos; ne iterum cum venero, iterum humiliet, id est affligat me Deus apud vos, si incorrectos invenero. Quando prima vice venit: omnesque infideles reperit; humiliatus quidem est apud eos, et afflictus diversis vexationibus; sed nunc deterius humiliabitur, si quos fideles fecit, apostatantes adhuc repererit. Humiliet me Deus, et *lugeam multos*: si enim tres sunt, multi videntur. Multos dico, ex his qui ante prius missam Epistolam peccaverunt; et admoniti per Epistolam, non egerunt penitentiam de prædictis malis. Etiam super, id est de immunditia, cum omne carnis peccatum immunditia dici possit; illud libidinis, quod est contra naturam, antonomastice vocat immunditiam. Nec de fornicatione, nec impudicitia, quam gesserunt, id est quam in gestu, et assiduo usu habuerunt, penitentiam egerunt. Fornicationem vocat non lege conjugali tangere mulierem. Impudicitiam vocat impudicum habitum. Cum uxore enim qui se intemperanter habet, impudicus est.

CAPUT XIII.

« Ecce tertio hoc venio ad vos, et in ore duorum vel trium testimonium stabit omne verbum (Deut. xix, 15). » Prædixi enim et prædico, ut præsens vobis, et nunc absens, his qui ante peccaverunt et cæteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam. An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus? Qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. Nam et nos infirmi sumus in illo, sed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis. Vosmetipsos tentate si estis in fide; ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos quia Christus Jesus in vobis est? Nisi forte reprobi estis. Spero autem quod cognoscitis quia nos non sumus reprobi. Oramus autem Deum ut nihil mali faciatis; non ut nos probati parcamus, sed ut vos quod bonum est, faciatis. Nos autem ut reprobi simus. Non enim possumus aliquid adversus veritatem, sed pro veritate. Gaudemus enim quoniam nos infirmi sumus, vos autem potentes estis. Hoc et oramus vestram consummationem. Ideo enim hæc absens scribo ut non præsens durius **201** agam secundum potestatem, quam Dominus dedit mihi in ædificationem, et non in destructionem. De cæte-

ro, fratres, gaudete. Perfecti estote. Exhortamini, id ipsum sapite. Pacem habete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis Amen. »

EXPOSITIO.

Ostendit quid intelligeret, dicens: non quales volo. Nunc ostendit quod dicebat: *Inveniar a vobis qualem non vultis*. Littera tamen ibi jungitur. *Ne cum venero, etc.* Dicerent illi: Tu ne venturus es? *Ecce*, ait Paulus, tertio, hoc apparatu non dico veniam; sed jam venio ad vos. Nec cum venero, patiar vos; sed stabit, id est stare oportebit, omne verbum, seu eorum qui accusant, seu qui defendunt. Stare verbum dicitur, cum verum esse probatur. Stabit dico, in ore duorum vel trium, nec quarumlibet personarum, sed testimonium, id est eorum qui idonei sunt ad testificandum. Dicerent illi: Minitaris te venturum, sed cum veneris, quid facies? Contra hoc Paulus: Veniam utique et non parcam, quia prædixi vobis, cum essem præsens, me non parciturum ulterius, et idem nunc absens prædico per Epistolam, ut præsens, id est tanta virtute quanta præsens vobiscum agebam. Prædico, inquam, his qui ante prius missam Epistolam peccaverunt, nec adhuc correcti sunt, et cæteris omnibus quicumque in peccatum labuntur, hoc utique prædico quoniam, id est quod si venero iterum (sicut dispono) non parcam iterum, sicut prius peperci, cum ex ignorantia peccavissetis. Dicerent iterum illi: Quidquid modo minetur, tamen, cum venerit, leviter poterit placari. Ad hoc Paulus: Quod non parcam, satis non creditis; sed an quæritis vos experimentum ejus Christi, id est ut ideo maneatis incorrecti, ut potentiam ultionis Christi experiamini, qui Christus loquitur in me? Non enim hæc quæ loquor a me sunt, sed a Christo. Salubrius est, ut vos corrigatis quam, dedignantur corrigi, validam manum Domini experiamini. Qui Christus non infirmatur inter vos, id est non infirmus apparuit vobis, non operando miracula; sed potens est in vobis, id est potentia ejus manifestata est vobis per miracula quæ Christus operatus est per nos in medio vestri. Vere Christus potens est. Nam et si objicatis mihi eum in cruce damnatum, impotentem apparuisse, fateor quidem crucifixus est, sed ex infirmitate, id est secundum infirmitatem mortalitatis et passibilitatis quam in carne nostra assumpsit; sed licet ita crucifixus sit, tamen vivit, id est potentialiter agit ex virtute Dei, id est secundum deitatem, cujus virtus ab eo non recessit, et in quo omnis divinitas corporaliter habitavit.

Vere Christus vivit ex virtute Dei; nam nos longe inferiores illo vivemus ex virtute Dei. Quod sic ait. Nos quidem infirmi sumus in illo, id est in similitudine illius, ut quemadmodum ille pro nobis, sic et nos pro eo patiamur. Sic quidem infirmi sumus; sed vivemus, id est potentialiter agemus in vobis et

virtute, id est per virtutem Dei, quam habentis familiariter in eo, scilicet Christo. Ne autem nos viventes ex virtute Dei districtius agamus in vobis, *testate vosmetipsos*, id est subtili consideratione investigate vos. Tentate dico, *si adhuc estis in fide* quam accepistis per me. Si enim in meritis baptismatum confidunt, si vetera reducunt, in fide non sunt, quia gratiae Dei detrahunt. Tentate si estis in fide; et vos in fide inventi ipsi probate vos, id est bonis operibus probabiles facti, fidem vestram decorete. Quod si in fide non estis, vos soli damnamini. Nihil a me requiritur, quia *an non cognoscitis vosmet ipsos in eo quod Christus Jesus*, id est fides Christi Jesu, in vobis posita est per ministerium meum, nisi forte, quod leviter esse potest, vos *estis reprobi*, id est a Deo reprobat, dum vos indignos exhibuistis sacramentorum fidei. Dicerent illi: Nec mirum si vos reprobi, cum ipse reprobis sis. Ad hoc 202 Paulus. Quidquid vos opponatis; tamen *spero* quod bene cognoscitis hoc de nobis *quod nos in nullo sumus reprobi*; et licet in nullo reprobi, sed in omnibus inveniamur probati, tamen nolumus vos esse malos, ut quidam praelati, qui ut videatur prebitas eorum exercendo praelationem suam, gradent culpis subditorum. Nos autem non sic, sed *oramus Deum ut vos nihil mali faciat; et non oramus hoc ut nos appa- teamus probati*. Si ex auctoritate praelationis vindicaret culpam subditi, tunc probatus appareret. Hoc non oramus, sed *ut vos faciat quod bonum est; nos vero nihil dignam ultione invenientes in vobis ut simus*, id est appareamus, reprobi. Tunc praelatus non est quidem, sed apparet reprobis, quando non invenit in quo exerceat potestatem commissi iudicii. Iterum sunt quidam praelati, qui licet subditi eorum boni sint, vexant tamen eos ex imperio susceptae potestatis. Contra hos Paulus: Ideo oramus ut non simus reprobi, vobis facientibus quod bonum est, *quia nos non possumus aliquid adversus veritatem*, id est, ubi vera justitia est, eam impugnare non licet; sed possumus pro veritate tuenda, si quis eam male vel agendo vel dicendo impugnat. Ideo oramus ut vos faciat quod bonum est, *quia gaudemus quando nos infirmi sumus*, et potestas nostra locum non habet perfectis omnibus. Vos autem estis po-

tes, parans habentes conscientiam, et ideo iudicium nostrum non formidamus. Non solum gaudeamus, sed etiam oramus hoc, ut vos potentes sint, scilicet *vestram consummationem*, id est justitiae vestrae perfectionem. Et ideo quia gaudemus et oramus hoc, ego *absens scribo haec vobis*; propterea ut cum fuero praesens non agam durius, secundum potestatem apostolatus mei. Nec utique si ex potestate agerem, grave vobis esse deberet, quia *hanc potestatem dedit mihi Dominus in aedificationem vestram, et non in destructionem*.

Postquam de his quae fecerant satis eos corripuit, transit ut in his quae de futuro restabant corripuit illos, dicens: In his praemissis sic vos habete ut doceo et de caetero, id est in futuro, *fratres, gaudete*, id est sic agite ut de opere vestro gaudium semper expectetis, et ut vere gaudeatis; *perfecti estote*, et vos perfecti *exhortamini* imperfectos ad perfectionem. Vos vero imperfecti *idem sapite cum perfectis* exhortantibus vos, et *habete pacem cum illis*, id est ne abutamini correctione eorum; sed cum omni modestia amplectimini iussa eorum, quia si idem sapite et pacem habetis, sic *erit vobiscum Deus pacis*, qui discordes abjicit, concordem eligit. Et idem Deus dilectionis erit vobiscum, quia non sufficit pacem habere, nisi secundum Deum sequatur diligere. Et ut pax et dilectio Dei sit vobiscum, *salutate vos invicem in osculo*, id est alter osculetur alterum, mortificata omni contentione inter vos. In osculo dico non quod ore tantum fiat, et non corde, sed in osculo *sancto*, quod nulla irae scintilla in occulto cordis lateat. Et sic debetis vos invicem salutare, quia *salutant vos omnes sancti*, commendantes vobis dilectionem exemplo sui. Salutatio propria Pauli sequitur. *Gratia Domini nostri Jesu Christi*, id est Dominus noster Jesus Christus dans gratiam, qua peccata dimittit. *Et charitas Dei*, id est Deus Pater cuius charitas pro salute hominum, Filium voluit incarnari. *Et communicatio sancti Spiritus*, id est Spiritus communiter procedens a Patre et Filio. Vel communicatio sancti Spiritus, id est Spiritus sanctus communicans vobis gratias suas, *sit cum omnibus vobis, amen*; et ut ita fiat vos laborate, et Deus concedat.

203 ARGUMENTUM IN EPISTOLAM AD GALATAS.

Galatae sunt Graeci. Hi verbum veritatis primum ab apostolo acceperunt; sed post discessum ejus tentati sunt a falsis apostolis, ut in legem et circumcisionem verterentur. Hos Apostolus revocat ad fidem veritatis, scribens eis ab Epheso.

PROLOGUS BEATI BRUNONIS IN EAMDEM.

Galatia locus quidem est in Graecia, et in ea Paulus per aliquod tempus conversatus fuerat, praedicant Galatis verbum Dei, quos etiam in fide fundaverat. Et quandiu Paulus apud eos remoratus est, satis honeste se habuerunt in fide; sed Paulo inde

reverso, pseudodoctores (quorum labor erat persequi Ecclesiam Christi) introierunt ad eos impie destruendo quod Paulus religiose edificaverat, dicentes Paulo non esse credendum, neque doctrinam ejus tenendam, quia nec cum Christo conversatus

fuerat in terris, nec ab eo edoctus vel electus, nec saltem a Petro, vel ab his qui cum Christo conversati fuerant erat instructus. Hi etiam pseudo gratiæ Dei plurimum derogabant, dicentes eam non sufficere ad salutem nisi circumcisio, et cætera veteris legis tenerentur. In quo Paulum male docuisse arguebant, cum legem destrueret quam (sicut omnibus notum est) Deus per Moysen dederat; quam ipse Christus, dum inter homines conversabatur, observaverat, et hoc dicentes apud eos qui simplices erant, videbantur inducere congruas rationes. Quibus fallaciis jam adeo fuerant seducti quod, nisi sollicitudo Pauli cito per hanc Epistolam occurreret, jam se disponebant ad circumcidendum et ad cætera legalia. In hac autem Epistola Paulus agit de commendatione personæ suæ, quam pseudo deprimebant. Agit etiam de destructione veteris legis, non quod improbet eam, eo quod tenenda fuit. Agit etiam de commendatione gratiæ Christi. Hæc tria sunt hic materia: Se in hunc modum commendat quod, cum illi objiciant ei se non vidisse Christum, nec ab eo electum vel instructum probat quod longe dignius aliis apostolis electus sit a Christo et edoctus; illos enim, dum mortalis inter mortales conversaretur, elegit et

A docuit secundum infirmitatem carnalis intellectus; adhuc enim carnales erant, nec mysteria divinitatis capere poterant, quia licet accepissent Spiritum, nondum tamen datus erat, nisi tantum ad remissionem. Quod idem Jesus plane innuit, ubi ait: « Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo. Cum autem venerit Spiritus (Joan. xvi, 12), » etc., illos, inquam, adhuc mortalis quasi carnales docuit, sed Paulus jam factus immortalis, jam sedens in dextera Patris, jam dato Spiritu sancto elegit, vocavit et docuit, et sic apparet quod, in quo Paulus videbatur inferior, longe cæteris est gloriosior. Veterem legem sic improbat, ostendens eam datam ut esset in tempore, et veniente gratia statim finem haberet, velut umbra, veniente corpore; quæ lex, quauddiu duravit, nihil aliud quam grave jugum et onus importabile et inutile fuit, quia neminem justificare potuit. Destruata lege gratiam Christi commendat, ut eam quæ sola sufficit ad salutem, et sine qua nec ante datam gratiam nec post, aliquis potuit salvari. De his omnibus sic agit, ea intentione ut Galatas volentes judaizare retrahat ne faciant, nec ultra pseudomagistros audiant.

EPISTOLA AD GALATAS.

204 CAPUT PRIMUM.

Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, et Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis, et qui necum sunt omnes fratres, Ecclesiis Galatiæ, gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de præsentis sæculo nequam, secundum voluntatem Dei et Patris nostri, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen. Miror quod sic tam cito transferimini ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi in aliud Evangelium, quod non est aliud, nisi sunt aliqui qui vos conturbant, et volunt convertere Evangelium Christi. Sed licet nos, aut angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit. Sicut prædiximus, et nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit. Modo enim hominibus suadeo, an Deo? an quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium, quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi. Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo: quoniam supra modum persequabar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam, et proficiebam in Judaismo supra multos coætaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens pater-

C narum mearum traditionum. Cum autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus, continuo non acquievi carni et sanguini. Neque veni Hierosolimam ad antecessores meos apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum. Deinde post annos tres veni Hierosolimam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim. Alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini. Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. Deinde veni in partes Syriæ et Ciliciæ. Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ erant in Christo. Tantum autem auditum habebant, quoniam qui persequabatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat; et in me clarificabant [glorificabant] Deum. »

EXPOSITIO.

Paulus, etc. In hoc principio hæc tria, circa quæ maxime versatur, scilicet commendationem sui, improbationem legis, approbationem gratiæ breviter colligit, dicens: Paulus apostolus nomen suum (quod in omni Ecclesia notum fuerat) ad auctoritatem ponit. Paulus, inquam, apostolus, non ab hominibus, eligentibus eum, neque per hominem, consecrantem eum, ut illi objiciunt per Ananiam. Ideo ait, non ab hominibus neque per hominem. Quidam enim non ab hominibus, sed a Deo electi; per hominem tamen sunt consecrati, et e converso. Vel ita: Paulus apo-

stolus non ab hominibus eligentibus, vel consecran-
tibus eum, neque per hominem, id est non per
Christum mortalem, et in humanitate viventem, *sed*
per Jesum Christum suscitatum. De eo quod sequi-
tur, *suscitavit*, convenienter accipimus suscitatum.
Dicerent illi : Etiam si Christus legem destruat,
non credimus, quia dissentit a Deo, qui legem de-
dit. Ideo subdit Apostolus per Christum suscitatum,
et per Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis ;
quem frustra mori vellet, si alio modo per legem ju-
stificare posset hominem ; sed quia legem irritam
vidit, legem exclusit, ut per gratiam Christi perflce-
ret in quo lex deficiebat. Paulus, inquam, *et omnes*
fratres qui mecum sunt, scribimus *Ecclesiis Galatiæ*.
Ideo fratres sibi in salutatione jungit, quia objicie-
bant pseudo Paulum **205** solum esse in destructione
legis, quam Petrus et alii in suis paterentur Ecce-
lesiis. Ubi ait se non ab homine, sed a Christo susci-
tato, et a Deo Patre factum apostolum, satis in hoc
se commendavit. *Vobis*, o Galatæ, sit *gratia*, id est
his qui peccaverunt, sit secunda remissio. His qui in
justitia permanserunt, sit perseverantia gratiæ. Sit
etiam vobis *pax*, id est tranquillitas animi, *a Deo*
Patre nostro et Domino Jesu Christo, qui uterque et
potest et vult.

Modo commendabit gratiam Christi per oppositum
improbando legem dicens : *Qui Christus dedit se-*
metipsum non aliud sacrificium, quia nihil præter
eum sufficeret. Semetipsum dico, qui tantus erat.
Semet, ad discretionem, *ipsum* ait ad magnitudinem.
Dedit semetipsum *pro peccatis nostris* delendis ; quæ
si lex destruere posset, monstrum putaretur, quia
jam Pater superflue in mortem traderet Filium. Nec
ut peccata præcedentia solummodo tolleret, mori
voluit, *sed ut*, destructis peccatis, *eriperet nos de*
præsenti sæculo, in quo vidit neminem posse morari
sine peccato. In quo notatur maxima virtus Christi,
qui in fornace peccatorum nos liberat ab incendio
peccati [*eriperet de præsenti sæculo nequam*, id est
de conformitate præsentis mundi, qui non allicit,
et tanto plus capit, quanto æterna minus videntur].
Eriperet, dico, quasi vi conversationis bonæ de
sæculo, *sed nequam*, id est secundum nequitiam pec-
cati, Christus a sæculo suos eripit. Quod Christus
in mortem se dedit, hoc factum est *secundum volunta-*
tem Dei et Patris nostri, qui quia legem inutilem
vidit, ut nos salvaret, ex pietate Filium in mortem
tradidit. Et quia Christus dederit se pro peccatis
nostris in mortem per voluntatem Dei, scitote ex
eo, quia *cui Christo cum Deo est gloria* de remis-
sione peccatorum, non legi *in hæc præsentia sæcu-*
la : et permanebit in sæcula horum *sæculorum* con-
secutiva. *Amen*, id est *vere ita est*, quod Christo glo-
ria, non legi. *Amen* quandoque affirmativum,
quandoque optativum est. Et quia Christus dedit se
pro peccatis nostris secundum voluntatem Dei, et
legem evacuavit, *miror ergo quod sic*, id est tam
vehementer omnibus mandatis meis derelictis ; et
tam cito : parum enim est temporis ex quo discessi

A a vobis. Miror, inquam, de hoc quod *transferimini*.
Ut gravius eos deprimat, sic ait. Transferuntur
enim insensibilia, ut lapides, ducuntur irrationalia.
Aguntur ratione homines ; sed istos judicat insensi-
biles. Unde in sequenti vocat eos insensatos. Miror
quod *transferimini ab eo*, scilicet Deo, qui Deus *re-*
cavit vos non merito legis, *sed per gratiam*. Vocavit
dico et interius aspirando, et prædicatores adhiben-
do in *gratiam* Christi, id est ad hoc ut essetis par-
ticipes gratiæ Christi. Transferimini dico in *alias*
Evangelium. Secundum illos, veterem legem vocat
Evangelium ; quod tamen Evangelium non est *alium*
a nostro, nisi sunt illi aliqui qui vos conturbant, id
est pseudo, qui veterem legem carnaliter docentes,
dissentire faciunt ab Evangelio Christi ; cum quo
B idem est intellectum spiritualiter. *Conturbant*, dic-
tum est a similitudine turbatæ aquæ, in qua nihil
clare discerni potest. Ita isti intellectum Galatarum
turbaverant, quod jam malum a bono non discer-
nebant. Conturbant vos, *et volunt convertere Evan-*
gelium Christi.

Convertere dictum est, a similitudine alicujus iter
agentis, qui ab obstante sibi retro, convertitur ; sic
et isti Galatæ, accepta fide Christi per Evangelium
Pauli, jam bene directi fuerant in semita boni ope-
ris, a quo volebant eos convertere illi pseudo. Ubi
ait *volunt*, innuit Galatas nondum opere consensisse
illis, licet assensu. Illi volunt convertere, *sed li-*
cet nos, id est ego vel ipse Petrus, *aut angelus* ma-
lignus veniens *de cælo*, id est in splendida figura ut
facilius suadere possit. Si enim emergens de tene-
bris inferni torvum et informem sese ingereret ad
decipiendum, non tam idoneus esset. Vel, angelus
bonus veniens de cælo, si *evangelizet præterquam*,
id est præter hoc quod *evangelizavimus vobis*, sive
sit apostolus seu angelus, illum non solum audeo
separare a corpore Christi, sed etiam *sit anathema*
ut ipse separatus sit separatio illorum. Hic callide
respondet illis, qui objiciebant illi, **206** quod Ju-
daicos ritus non pateretur in Ecclesiis suis, non
intelligentes Petrum ideo pati, non quod illud appro-
baret, sed ne ruditatem fidei eorum potius his con-
cessionibus nutriendam, quam nimia asperitate
destruendam terreret. Hoc autem solis patiebatur
D Judæis : sed Paulus qui gentibus prædicabat, non
habebat eis indulgere in his in quibus nunquam
fuerant. Quod etiam postmodum, ut fides Christi
solida esset, difficiliore labore destruere oporteret.
Et quia nec angelum, nec apostolum paterentur
aliud vobis prædicantem, igitur si quis pseudo evan-
gelizaverit vobis præter id quod accepistis a me,
anathema sit. Et hoc nunc iterum dico de pseudo,
sicut modo prædixi de nobis et de angelo. Vel ita :
Prædixi vobis cum apud vos essem, me omnes pseudo
excommunicaturum ; sic etiam *nunc iterum dico*. Si
quis vobis evangelizaverit, præter id quod accepistis,
anathema sit. Dico *anathema sit*, et hoc et cætera
præmissa, zelum Christi habens dico, quia *an modo*
suadeo hominibus, id est an secundum voluntatem

hominum suasibiliter loquor : an suadeo Deo, id est ad gloriam Dei? Quasi diceret : Ideo dico, *anathema* *est*, etc., quia olim quidem ante fidem suadebam hominibus, prædicans legem; sed modo in fide suo leo gloriam Dei; ideo non jam suadeo hominibus, quia non quero placere illis. An enim quero amplius placere hominibus? Si legem prædicaret, quam homini virtute sua poterat operari, tunc placeret hominibus : sed nolo placere, quia si adhuc placerem hominibus, prædicando legem, jam non essem servus Christi. dum quod attribuerem legi, detraherem gratiæ Christi. Vel ita : An modo suadeo hominibus, an Deo? Si legem prædicaret, hominibus suaderet; quæ enim lex præcipit, homo satis potest operari, ut abscondere pelliculam, immolare pecudem et hujusmodi. Quod si per hæc salvum diceret hominem, Deo detraheret salutem hominis, et ascriberet homini. Cætera non mutantur.

Ad illud quod superius dixit, non ab hominibus, neque per hominem, hic respondere incipit. Littera tamen prope jungitur : ideo hominibus placere non quero, sed Christo, quia Evangelium meum non est secundum hominem, sed a Deo. Et ideo facio vobis notum, fratres, Evangelium : non illud vetus, sed quod evangelizatum est a me; hoc de eo facio vobis notum, quod non est mihi traditum secundum hominem. Et hoc probat : Vere non secundum hominem, qui neque accepi illud Evangelium ab homine, consecrante me in hoc ministerium, neque didici illud ab homine. Posset consecrari a Deo, et tamen postea discere præcepta illa ab homine. Non accepi ab homine, nec didici, sed per revelationem Jesu Christi, id est per Jesum Christum aperte revelantem mihi, non per parabolas loquentem, sicut alios apostolos docuit, dum in carne esset adhuc mortalis, et illi intellectu infirmiores : vere non didici illud ab homine, quia nec ante conversionem, nec post conversionem. Ante conversionem prius ostendit, dicens : Audistis conversationem meam aliquando, id est tempore infidelitatis habitam in Judaismo; hoc audistis quoniam, id est quod persequer Ecclesiam Dei supra modum persecutorum : nemo enim tam violens erat in servos Dei. Persequer dico et expugnabam illam secundum quosdam multos enim volentes converti, adhuc spirans minarum et cædis, retrodixi. Plures etiam jam fideles fidem negare coegi; expugnabam, dico, et proficiebam in Judaismo. Lex enim mea magis ac magis per me in incrementum proficiebat. Proficiebam dico agendo supra multos coætaneos, qui juvenes et laboriosi erant, ut ego. Coætaneos dico, non proselytos, sed in genere meo, ita filios Abrahamæ ut ego et in lege nutritos. Et dico existens æmulator, id est imitator et amator; non tantum legis, sed etiam paternarum traditionum. Prophetæ enim, præter legem, quasdam traditiones dederunt, ut Zacharias jejunium primi, et jejunium quarti (*Zach. viii, 19.*), etc. Traditionum, dico, mearum, quia tam bene operabar illas, quod quasi meæ propriæ esse videbantur, et cum ero

ita persequer Ecclesiam Christi, apparet quod ante conversionem Evangelium non didici.

Subdit quod post subdicionem non didicerit. Ego ita persequer Ecclesiam Christi; sed cum placuit ei, ex gratia, non ex merito, ei dico qui quam potentialiter me segregavit de utero matris meæ, de quo nunquam exirem, nisi misericordia ejus extraheret me, tam misericorditer vocavit me per gratiam suam ad fidem. Vel ita : Qui me segregavit de matre mea, id est a Synagoga, in qua puer nutritus et doctus fueram, nec de sinu vel gremio, sed de ipso utero Synagogæ. Phariseus enim eram inter principes legis, et me inde segregatum vocavit ad fidem per gratiam suam, non quia zelum legis habueram. Vocavit, inquam, ut revelaret in me Filium suum.

Si quis enim vocationem mei considerat, intelliget omnem salutem ex Christo, nullam ex lege, quæ mihi non profuit. Nec ideo solum vocavit ut in similitudine mei revelaret gratiam suam, sed ad hoc etiam ut evangelizarem illum in gentibus, et notam facerem misericordiam Dei. Cum ita Deo de me placuit, continuo non acquievi carni et sanguini, id est Judæis male suadentibus mihi, qui nihil aliud sunt quam caro voluptuosa. Et sanguis, id est anima non secundum rationem, sed secundum quod per motum sanguinis turpia cupit. Neque continuo veni Hierosolimam ad apostolos antecessores meos, quia me in fide antecesserant, ut docerer ab illis, sed continuo abii in Arabiam. Hæc Arabia est in qua est mons Sina, prope Ægyptum in deserto. Et iterum ab Arabia reversus sum Damascum. Deinde post annos tres veni Hierosolimam, non ut quasi minus sapiens interrogarem, sed solummodo videre Petrum. Et mansi apud eum diebus quindecim, et tam brevi spatio, si indigere, non satis possem doceri. Petrum ibi vidi; sed alium apostolorum neminem illo tempore vidi, nisi Jacobum fratrem Domini, qui episcopus erat Hierosolymis. Et sic apparet quod post conversionem nihil didici; quæ autem scribo vobis, scilicet quod nec ante, nec post didicerim, credite quia in his non mentior. Ecce enim loquor hæc coram Deo. Quod si Deus præsens adesset, nihil in sermone meo falsitatis argueret. Deinde visis Petro et Jacobo, veni in partes Syriæ et Ciliciæ. Ego vero eram ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ erant in Christo; quod si me non viderint, apparet me nihil ab eis didicisse. Facie quidem eram ignotus, sed auditum tantummodo habebant de me. Hec, inquam, audierant quoniam, id est quod Paulus qui persequeratur nos aliquando, id est tempore infidelitatis, nunc evangelizat fidem Christi, quam fidem expugnabat aliquando. Et hoc audientes in me converso, et sic prædicante clarificabant Deum, et magnificabant misericordiam Dei.

CAPUT II.

Deinde post annos quatuordecim, iterum ascendendi Hierosolimam cum Barnaba, assumpto et Tito. Ascendi autem secundum revelationem, et contuli cum illis Evangelium, quod prædico in

gentibus. Seorsum autem his qui videbantur aliquid esse, ne forte in vacuum currem, aut cucurrissem. Sed neque Titus qui mecum erat cum esset gentilis, compulsus est circumcidi, sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem redigerent. Quibus neque ad horam cessimus subjectioni, ut veritas Evangelii permaneat apud vos. Ab his autem qui videbantur esse aliquid (quales aliquando fuerint, nihil mea interest; Deus enim personam hominis non accipit [Deut. x, 17; Rom. ii, 19]. Mihi autem qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt. Sed e contra cum vidissent quod creditum est mihi Evangelium præputii, sicut et Petro circumcisionis; qui enim operatus est Petro in apostolatu circumcisionis, operatus 208 est et mihi inter gentes. Et cum cognovissent gratiam, quæ data est mihi, Jacobus, et Cephæ et Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem, tantum ut pauperum memores essemus. Quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere. Cum autem venisset Cephæ Antiochiam, in faciem ei restitit, quia reprehensibilis erat. Prius enim quam venirent quidam ab Jacobo, cum gentibus edebat. Cum autem venissent, subtrahebat et segregabat se, timens eos qui ex circumcisione erant. Et simulationi ejus consenserunt cæteri Judæi, ita ut Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem. Sed cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus: Si tu, cum Judæus sis gentiliter vivis, et non Judaice, quomodo gentes cogis judaizare? Nos naturâ Judæi, et non ex gentibus peccatores. Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi; et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, et non ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro (Rom. iii, 20). Quod si quærentes justificari in Christo, inventi sumus et ipsi peccatores, nunquid Christus peccati minister est? Absit! Si enim quæ destruxi, iterum hæc reædifico, prævaricatorem me constituo. Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam. Christo confixus sum cruci. Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, et tradidit seipsum pro me. Non alijcio gratiam Dei. Si enim per legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est. »

EXPOSITIO.

Deinde post annos quatuordecim a primo adventu transactos, iterum ascendi Hierosolymam cum Barnaba, assumpto etiam et Tito. Ascendi dicit secundum situm loci. Paulus ideo secundo venit Hierosolymam, adducens secum idoneos testes, Barnabam

A de Judæis, Titum de gentilibus, quia Ecclesiæ quibus prædicabat, opponebant ei, quod dissentiret in prædicatione a Petro et ab aliis. Quam dubietatem remove volens, cum testibus ascendit Hierusalem, non quod dubius esset in aliquo, sed ut certum fieret his qui dubitabant quod non dissentiret a Petro. Ascendi non tantum quia sic volui, sed etiam ascendi secundum revelationem, id est quia revelavit mihi Deus sic oportere fieri; et tunc non didici ab illis, sed contuli cum illis Evangelium, dicens: Sic et sic prædico. Nonne et vos eodem modo? Diceret aliquis: Retiicisti quædam, quæ gentibus prædicæ. Non utique ait Paulus, sed Evangelium quod prædicæ in gentibus. Nec inde verbum subitici, contuli publice cum tota Ecclesia. Seorsum autem, id est separatim contuli cum his qui videbantur esse aliquid, id est cum apostolis, non tamen seorsum cum his et alios excluderem, et private cum his agerem; sed prius sermo meus publice fuit ad omnes, nunc ad istos. Vel ita: Contuli cum illis seorsum factis his, id est apostolis, ne viderer impotens esse defendere Evangelium meum sine auxilio eorum. Ideo se contuli ne forte (quod contingere posset) currem, id est currere putarer, aut cucurrisse, in vacuum, nisi per hanc collationem approbarem meum Evangelium. Nec tantum conferendo illud comprobavi, sed neque etiam Titus qui mecum erat, cum eum natione gentilis, compulsus est circumcidi. Per hoc quod ait compulsus, innuit illos pseudo multum laborasse contra Paulum, ut circumcideretur Titus. Nec tantum Titus non est compulsus ad hoc; sed neque etiam ad horam cessimus subjectioni. Quia sic ait: Non est compulsus circumcidi; nec propter subintroductos falsos fratres. Infideles enim Judæi, quibus Paulus quia infidelibus, non responderet, præmio conducebant falsos fratres, per quos Paulum impugnarent. Propter illos, inquam, qui dolose subintroierunt explorare libertatem nostram, id est fidem quæ nos liberos facit a iugo legis; quam libertatem habemus in Christo Jesu. Explorare 209 ideo, ut nos, si possent, redigerent in servitutem, id est in veterem legem quæ gravis servitus est. Per hoc fidem Christi multum commendat, quia vocat libertatem, legem deprimit quam vocat servitutem. D Propter illos, inquam, neque saltem ad horam cessimus subjectioni, id est legi quæ cedentes sibi subjicit servituti. Ideo non cessimus, ut veritas Evangelii nostri permaneat apud vos, id est ut sicut prædicavimus legem esse inutilem, gratiam esse sufficientem, ita semper crederetis.

Paulus alio tempore Hierosolymam veniens, ut omnem de se suspensionem tolleret, Timotheum jam circumcisum iterum fecit circumcidi, non quod crederet aliquid jam conferre circumcisionem, sed quia imposuerant ei quidam ipsum dixisse legem omni tempore fuisse inutilem. Quod ut nihil esse probaret, Timotheum exhibuit ad circumcidendum; sed modo Titum circumcidi nulla ratione voluit, quia, si modo cum venisset Hierusalem, ut proba-

et nihil esse circumcisionem, eum circumcideret, A
icerent Ecclesiae gentium: Ecce falsitas Pauli
puem, vellet nollet, Titum, in Hierusalem circum-
idere oportuit. Ostendit per illam collationem
Evangelii quod post conversionem non sit inventus
inferior Petro et aliis. Adjungit etiam quod ante
conversionem longe dignior illis fuerit sub lege;
callide tamen quasi pro nihilo sibi sit dignitas quam
ante fidem habuit. Littera sic jungitur: Contuli cum
illis, et apparui secundum post acceptam fidem irre-
prehensibilis, sicut illi; sed quales fuerint aliquando,
id est ante fidem Petrus et alii, qui videbantur ab
his secundum carnem sapientibus esse aliquid, hoc
memorare quales illi fuerint qualis ego sub lege nihil
mea interest, id est nihil confert in mea re. Verum
quidem est quod ego tunc dignior illis eram, sed tamen
non curo hujusmodi gloriam. Videbantur dicit,
quantum ad illos qui Petrum et alios ita judicabant
magnum. Paulum nihil. Ideo quales tunc fuerint, di-
cere praetero. Sclo enim quod Deus non accipit
personam hominis, id est Deus non habet acceptum
hominem propter personam generis divitiarum vel
scientiae. Dicere quales prius fuerint; ideo nihil in-
teresse dico in mea re, quia hoc solum mihi sufficit
ad commendationem quod Petrus et alii qui dice-
bantur esse aliquid, nihil mihi contulerunt, id est in
nullo me correxerunt. In nullo mihi profuerunt,
dum contuli cum eis Evangelium. Vel per, autem,
copuletur dicere, quales fuerint ante fidem nihil
mihi confert; sed hoc dicere quod illi qui videban-
tur esse aliquid, nihil mihi contulerunt; satis est ad
commendationem. Nihil quidem contulerunt mihi,
sed etiam affectantes societatem nostram, mihi et
Barnabae discipulo meo dederunt dextras societatis.
Quod sic ait: Nihil contulerunt, sed econtrario cum
illi vidissent quod creditum est mihi a Deo Evangelium
praepitii, id est gentilitatis eadem dignitate sicut Pe-
tro creditum est Evangelium circumcisionis, id est
in Judaeos. Econtrario dicit secundum opinionem
eorum qui Paulum indigniorem judicabant Petro.
Bene dico cum vidissent, viderunt enim, quia
idem Deus qui operatus est Petro, id est ad gloriam
et commendationem Petri, miracula per eum fecit in
apostolatu circumcisionis, similiter operatus est et
mihi, id est ad mei commendationem inter gentes;
gentium enim Apostolus erat. Cum vidissent credi-
tum esse mihi Evangelium, et cum idem per effe-
ctum cognovissent, videntes gratiam quae data est
mihi (plures enim quam illi convertebam ad fidem).
Cognovissent dico Jacobus, et Cephas, et Joannes,
qui videbantur esse columnae, id est sustentatores
Ecclesiae. Ii enim honoratiores caeteris erant, quia
Christus eos in secretioribus suis semper admitte-
bat, coram quibus transfiguratus fuit in monte
(Matth. xvii, 2). Ii, inquam, hoc cognoscentes, de-
derunt mihi et Barnabae dextras societatis, intelli-
gentes nos non inferiores illis, sed pares, non disci-
pulos sed socios. Coniungere dextras, signum erat
concordiae, quo se invicem confederabant antiqui.

Societatem nobiscum pacti sunt, ita ut nos 210
praedicarem in gentes, ipsi autem in circumcisionem.
Hoc tantum singulare nobis imponentes, ut essemus
memores pauperum, qui erant Hierosolymis, quod
illi nisi per nos non poterant. Quod, scilicet, bene-
facere pauperibus non solum volui, sed etiam solli-
citus fui facere, ita quod hoc ipsum, id est non mi-
nus feci quam illi precati sunt

Postquam ostendit illos nihil contulisse sibi, et se
potius necessarium illis, secundum memoriam pau-
perum, addit quoddam majus, scilicet quod, cum
ipse esset irreprehensibilis, reprehensibilem etiam
ostendit Petrum dicens: Conferens cum Petro (et
aliis nihil mihi contulit, sed ego contuli Petro. Quia
cum venisset Cephas Antiochiam ego restiti ei; nec in
oculto, sed in faciem, id est in conspectu Ecclesiae.
Ideo restiti, quia erat reprehensibilis; et si non per
intellectum, tamen per exemplum. Ideo Paulus
restitit Petro in faciem, quia Petrus non peccabat
in se, de quo quidem secreto esset corrigendus, sed
peccabat in cauta simulatione, corrumpendo Eccle-
siam, et qui in publico peccabat, publice arguendus
erat; qui enim viderant offensionem, necesse erat
ut iidem viderent offensae emendationem. Petrus
utique erat reprehensibilis, quia priusquam venirent
quidam conversi de Judaeis ab Jacobo, qui cathedram
habebat Hierosolymis, priusquam hi venirent, Pe-
trus edebat cum gentibus, sine discretionem ciborum.
Prius sic faciebat; sed cum illi venissent, subtrahe-
bat se a mensa gentilium, nec latenter subtrahebat;
sed segregabat se, id est seorsum faciebat Judaeorum
mensam a grege gentilium vel in alia domo, vel in
alia mensa, timens offendere eos qui erant ex cir-
cumcisione, id est Judaeos, si participaret gentilibus,
et huic simulationi ejus (non enim credebat discre-
tionem ullam Judaei et gentilis, sed tantum pro evi-
tando scandalo simulabat) simulationi, inquam, ejus
consenserunt caeteri Judaei, ita ut etiam Barnabas, di-
scipulus meus, duceretur ab eis Judaeis in eandem
simulationem, et nollet communicare gentilibus. Pe-
trus simpliciter non considerans per hoc corrumpi
fidem Ecclesiae, declinabatur a scandalo Judaei fratris,
per hanc simulationem. Sed ego, cum vidissem,
quod non recte ambularent Petrus et qui cum eo
erant, non recte dico ad comprobandum veritatem
Evangelii, qui praedicaverant ritus Judaicos jam
inutiles, nec esse tenendos. Cum hoc vidissem, dixi
Cephae coram omnibus (sic enim oportebat, dum ejus
simulatio totius Ecclesiae esset corruptio): Hoc, in-
quam dixi, si tu, Petre, cum sis natione Judaeus vivis,
id est vivere soles gentilitate, nihil judicans immun-
dum, et non vivis ultra judaice, ut secundum ritus
illos cibos de immunditia damnes; si, inquam, tu
naturalis Judaeus non judaizas: quomodo, id est
qua ratione gentes quae nunquam judaizaverunt,
cogis judaizare, exemplo tuo, licet non ita praedices?
Nisi enim in hoc publice correctus esset a Paulo,
seque ideo reprehensibilem confiteretur, putarent

non solum Judæi, sed etiam gentiles inutilem esse a fidem sine lege.

Hucusque satis probavit se non esse inferiorem Petro, et aliis, imo necessarium et correctorem eorum. Modo transit ad improbandam legem, quod nullo modo tenenda sit, dicens: Gentes utique non debent judaizare: quia nos per naturam Judæi; si amodo judaizamus, inutiliter agimus. Quod sic ait: Nos quidem sumus Judæi per naturam in Judaismo nati, et semper insistentes operi legis. Judæi sumus, et non sumus peccatores ex gentibus, id est non peccavimus ad similitudinem gentium, adorantes idola et hujusmodi: quod non fecerant Judæi. Et cum simus per naturam Judæi, tamen non justificamur ex operibus legis. Et nos hoc scientes quod nullus homo justificatur ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi, ut gentiles, sic et nos Judæi credimus in Christo Jesu, ut sic justificemur ex fide Christi tantum, et non ex operibus legis. Propter quod, id est quia nos Judæi ex fide sola justificamur non ex lege. Ergo omnis caro, id est omnis gentilis carni obediens, Deum nesciens, non justificabitur ex operibus **211** legis, si ea fecerit. Si enim Judæo non prosunt opera, multo minus gentili. Carnem vocat gentilem, quia nunquam in cultu legis Dei, sed semper fuit in opere carnis. Vel ita, quia si Judæus non est justus ex lege, multo minus caro, id est peccator ex gentibus. Probat iterum idem per impossibile et inconveniens. Dico quod ex fide Christi justificabimur; quod si ita non est, hoc est quod ait: Si nos quærentes justificari in Christo, id est per fidem Christi, non dico putati existimationem stultorum non curo, sed si per fidem Christi quærentes justificationem inventi sumus ut gentiles etiam nos ipsi peccatores, quia legem deseruimus, ad fidem Christi transeuntes; si hoc, inquam, est, tunc Christus minister est peccati; ipse enim docuit legem non esse tenendam, sed ex fide esse omnem justificationem. Sed quia exhorrebat Christum dicere ministrum peccati, dicit hoc sub admiratione sic: Nunquid aliquis insensatus audet dicere quod Christus minister est peccati? Absit hoc ut Christus minister sit peccati!

Vere Christus non est minister peccati. Nam ego destruxi legem, quam non reedifico, ne me constituam prævaricatorem. Si enim destructam legem reedificans, ideo prævaricationis reus sum. Tunc bene sequitur quod Christus, quia legem exclusit, non est minister peccati. Quia sic ait: Si legalia quæ destruxi hæc iterum reedificabo, docens ea esse tenenda, tunc profecto constituo me prævaricatorem legis, quam reduco. Ipsa enim lex præcipit se contemni, postquam venerit gratia, ut ibi per Moysen: « Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris; ipsum audietis tanquam me (Deut. xviii, 15). » Quasi diceret: Interim donec veniat, audite me. Cum venerit (me derelicto) confugite ad eum. Reedifico ideo dicit: Imponebant enim ipsi quidam quod prius stulte docuisset legem non esse tenendam; sed mo-

do correctus, reducebat legem. Vere si legem reedifico, prævaricatorem legis me constituo. Nam ego deserui legem, per ipsam legem ita præcipientem, ne veniente gratia teneretur. Et non dicit deserui, sed mortuus sum legi, id est ita legem destruxi sicut nunquam amplius ad illam reversurus, quomodo a morte non sit reversio ad vitam. Legi ideo mortuus sum, ut rivam Deo, id est per gratiam Dei. Vere deserens legem, vivit Deo per fidem; nam cessat a malo, et operatur bonum. Quod sic ait: Confixus sum cruci Christi, id est affixos habeo sensus meos per virtutem crucis Christi, ne quando in fide Christi sum, liceat porrigere manum vel pedem ad opus malum. Confixus sum cruci Christi, id est ad gloriam Christi, qui me sic confixit, et per hæc habemus cessare a malo. Christus si voluisset, aliud genus mortis elegisset, sed voluit ut nec ipsum genus mortis misterio careret, præsignans hoc in affixione suorum membrorum, quæ secundum veterem hominem possibile et mortalis usque ad diem crucis sustinerat, ut sicut membra sua confixa, secundum virtutem hominis ad aliquos actus extendere non potuit, quod in illa cruce sic configebat hominem justitiam, ut quando fidem Christi non violaret ad actum injustitiæ declinare non posset. Confixus sum cruci, cessans a malo. Vivo autem jam non ego, qui eram secundum legem; sed vivit in me Christus, id est vivo ego ipse factus Christus per conformitatem, et per hanc partem habemus operari bonum. Vivo utique Deo per fidem, per dilectionem, per traditionem. Hoc ita ait. Ego vivo; quod autem nunc in me positus in carne, quia licet caro impugnet spiritum, tamen spiritus in me vivit, et jugulat desideria carnis, quod miraculum est ita vivere in carne. Quia vero sic vivo in fide, id est per fidem Filii Dei vivi, et non per opera legis, sed per dilectionem Christi, qui dilexit me, hominem personaliter uniens sibi. Vivo etiam et per traditionem, quia Christus tradidit semetipsum in mortem pro me, redimendo a morte, quod non poterat effici per legem. Et quia per fidem vivo, et non per legem, igitur non reduco legem. Quod tamen sic ponit: Non abjicio gratiam Dei, quia reducere legem, **212** esset abjicere gratiam. Ideo non reduco legem, quia non per legem justitia. Si enim per legem esset justitia, ergo Christus gratis, id est superflue mortuus est, ut justificaret, cum per legem habeatur justitia; sed Christum superflue, mortuum nolletis concedere.

CAPUT III.

« O insensati Galatæ, quis vos fascinavit non obedire veritati ante quorum oculos Jesus Christus proscriptus est, et in vobis crucifixus? Hoc solum a vobis volo discere. An ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Sic stulti estis ut, cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini? Tanta passi estis sine causa? si tamen sine causa. Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei? Sicut scriptum est: « Credidit Abra-

ham Deo, et reputatum est ei ad justitiam (*Gen.* xv, 6; *Rom.* iv, 3). Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abrahamæ. Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, prænuñtiavit Abrahamæ, quia benedicentur in te omnes gentes (*Gen.* xii, 3). Igitur qui ex fide sunt benedicentur cum fidei Abraham. Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledictio sunt. Scriptum est enim: « Maledictus omnis [homo] qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea (*Deut.* xxvii, 26). » Quoniam autem in lege nemo justificatur apud Deum, manifestum est, quia justus ex fide vivit (*Habac.* ii, 4; *Rom.* i, 17). Lex autem non est ex fide: sed qui fecerit ea, vivet in illis (*Levit.* xviii, 5). Christus autem nos redemit de maledicto legis: factus pro nobis maledictum, quia scriptum est: « Maledictus omnis [homo] qui pendet in ligno (*Deut.* xxi, 23), » ut in gentibus benedictio Abrahamæ fieret in Christo Jesu, ut pollicitationem spiritus accipiamus per fidem. Fratres (secundum hominem dico) tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat (*Hebr.* ix, 17). Abrahamæ dictæ sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit et seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo qui est Christus. Hoc autem dico, testamentum confirmatum a Deo. Quæ post quadringentos et triginta annos facta est lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem. Nam si ex lege hæreditas, jam non ex promissione. Abrahamæ autem per repromissionem donavit Deus. Quid igitur lex? Propter transgressionem posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu Mediatoris. Mediator autem unius non est; Deus autem unus est. Lex ergo adversus promissa Dei? Absit! Si enim data esset lex, quæ posset vivificare; vere ex lege esset justitia. Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur; conclusi in eam fidem quæ revelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. At ubi venit fides, jam non sumus sub pædago. Omnes enim filii Dei estis per fidem, in Christo Jesu. Quicunque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Judæus, neque Græcus; non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. Si autem vos Christi, ergo semen Abrahamæ estis, secundum promissionem hæredes. »

EXPOSITIO.

Et quandoquidem per fidem justitia, et non per legem, oïnsensati Galatæ, quis vos fascinavit ut non crederetis veritati? Veritatem habetis in vobis, scilicet fidem Christi, quæ vere justificat, et non creditis ei. Fascinator dicit, accusans insipientiam eorum; non enim diffe-

runt a vetulis, quæ credunt quosdam fascinatos solo visu posse corrumpere quos volunt. Vos dico fascinatos ante oculos quorum (quia ipsam veritatem habetis et cognoscitis) et in oculis vestris Christus Jesus proscriptus est. Proscriptus dicitur, qui a regno et hæreditate sua depellitur. Ii autem Christum a regno et hæreditate sua depellebant, dum seipsos in quibus regnare debebat, et qui ejus erant hæreditas, Christo subducebant. Non solum proscriptus; sed etiam Christus est in vobis crucifixus. Non enim magis viluit Christus in oculis Judæorum et Pilati, quam in vobis, qui sic eum contemnitis. Vel ita! Ante oculos quorum Christus proscriptus est in aliis, quos malo exemplo depravastis, et etiam in vobis ipsis, qui Christum repellitis a vobis. Et licet ita sit proscriptus, tamen ipse pro vobis est crucifixus, nec ita esset proscribendus. Hoc evidenter inseruit. Modo revertitur ad illud. O vos insensati, licet modo satis probaverim fidem valere, legem irritam esse, et licet vos insensati sitis, tamen vos ipsos faciam confiteri et probare quod ex fide sit justitia, et non ex lege. Quod sic ait: Multa alia occurrunt per quæ hoc probare possem, sed hoc solum sufficit, et hoc volo discere a vobis an accepistis Spiritum sanctum ex lege, an ex fide. Ex lege non, quia vos, gentiles, legem non habulistis. Et non ita simpliciter ponit, sed addit. Ex operibus legis, an ex auditu fidei, deprimens legem, cujus opera erant importabilia, commendans fidem, quæ facillime ex solo auditu habetur. Et cum ex fide Spiritum accepistis, sic modo stulti estis ut cum per Spiritum cœperitis salvari, nunc carne, id est per carnalem legem consummemini, id est perficiamini. Plurimum desipitis cum illud quod minus est (scilicet incipere) Spiritui datis, et illud quod majus (id est perficere) attribuitis carni. Et quia per carnem consummationem quæritis, sine causa estis passi tanta. Vos quidem multa passi estis ab infidelibus, sed frustra. Sine causa dico vos tanta passos; tamen hac conditione, si sine causa, id est si incorrigibiles estis. Si enim pœniteatis, præsto est indulgentia. Et sic dicens revelat spem eorum. Per illos quos ex fide sola probavit habere Spiritum, quia nunquam legem habuerant. Vult modo probare de se quod, cum utrumque habuerit, legem et fidem; per fidem tamen Spiritum accepit, non per legem. Quod nisi probaret, dubietatem relinqueret.

U. de sic ait: Quandoquidem vos ex fide Spiritum accepistis, et non ex lege, ergo Paulus qui tribuit vobis Spiritum, id est per manus cujus accepistis Spiritum sanctum, et qui operatur virtutes et miracula in vobis, dicite modo an ex operibus legis habuit Spiritum, an ex auditu fidei? Ex vobis per simile judicare potestis, quia ex fide non ex lege, licet utrumque habuerit. Ex fide habetur Spiritus. Ex fide habetur justitia, et ex fide promissio. Littera sic jungitur: Ex fide sic habetur Spiritus, sicut ex eadem fide habetur justitia. Justitia utique ex fide. Nam Abraham credidit Deo, id est fidem habuit, et

hoc credere, *reputatum est ei sufficiens ad habendam A* *justitiam*. Et quia Abraham per fidem habuit justitiam, ergo cognoscite quia, *quicumque sunt ex fide*, et non ex lege (sicut nec Abraham tunc erat) *ii per fidem sunt filii Abraham*, id est. justii, quia imitatores fidei sunt Abraham. Non solum per fidem habetur Spiritus et justitia, sed etiam in fide habetur benedictio, sicut ibi legitur. O Abraham *in te*, id est in similitudine fidei tuæ, *benedicentur* non solum Judæi, sed etiam *omnes gentes*. Sed antequam ponat hanc auctoritatem, prædicit quomodo intelligendum sit illud, *in te*, dicens: *Scriptura* in Genesi *providens*, id est ostendens Deum providisse; sic enim ab æterno Deus deliberavit, providens, inquam, hoc *quia*, id est *quod Deus justificat* non solum filios carnis Abraham, sed etiam *gentes*, justificat, dico, non ex lege, sed *ex fide*. Illa Scriptura longe ante tempus gratiæ prænuntiavit, id est ostendit Deum prænuntiasse Abraham, quia in te per imitatum fidem benedicentur omnes gentes (Gen. xii, 3).

Notandum est quod, cum debeat probare de benedictione, ait: *Justificat ex fide*, intelligens quod ubi præcedit justitia, ibi ex necessitate sequitur benedictio. Quod hic vocat benedictionem, idem intelligit promissionem, testamentum, hæreditatem. Præterea videndum est quod non incongruo ordine ex fide prius habetur Spiritus, dehinc justitia. Ad ultimum benedictio. Post fidem enim statim datur Spiritus, sine quo nemo potest bene operari. Dehinc per adjuvantem Spiritum, sequuntur opera justitiæ. Post justitiam sequitur benedictio, **214** id est justorum operum retributio. Et quia Scriptura sic ait per fidem mediante, justitia benedictionem consequi, *igitur ii qui sunt ex fide*, id est qui esse suum collocant in fide, quod utique David et multi alii cum essent sub lege, subsistere tamen habebant ex fide. *ii utique qui sunt ex fide benedicentur cum Abraham*, non circumciso, sed *fideli*, id est non per legem, sed per fidem. Nee hoc prætereundum est quod Abraham ex fide justificatus sit priusquam circumciscus fuerit. Vere ex fide solum habetur benedictio; nam ex lege non habetur, sed potius maledictio. *Quicumque enim sunt*, id est subsistere se credunt *ex operibus legis*, *ii sunt sub maledicto*. Et hoc probat: Vere sunt sub maledicto; nam ita scriptum est in Deuteronomio, id est in abbreviacione legis, quando Moyses datam legem breviter recapitulavit, et omnibus præceptis collectis postea ait: *Omnis ille qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis hujus* (non dico permanserit voluntate: sed ita ut faciat omnia ea) *maledictus sit* (Deut. xxvii, 26). Et hoc dicens Moyses idem erat ac si diceret: Hanc legem non trado vobis, ad habendam in ea justificationem; sed ad deprimendam duritiam vestram. Et scitote fugiendum vobis esse ad gratiam, ut maledictum legis evacuet gratia Christi. Ipse etiam Petrus dicit tantum esse

onus legis, quantum nec ipsi patres eorum portare potuerunt.

Probavit modo, per Abraham et Moysen, justitiam haberi ex fide, et benedictionem (Act. xv, 11), hoc utrumque esse ex fide iterum probat per Habacuc. Et considerandum est quomodo fidem semper præferat legi, et per Abraham qui fuit ante legem, et per Moysen ejusdem legis datorem, et per Habacuc, sub ipsa lege viventem. Ex fide habetur justificatio. *Quia autem in lege nemo justificatur* (non dico apud existimationem hominum) *sed apud Deum, manifestum est in Habacuc, quia ait quod ex fide fit homo justus*, et qui justus est, *vivit*, id est promissam benedictionem apprehendit, et si ex fide sola justus vivit, tunc non ex lege. Opponeret ille: Verum quidem, quod per fidem oportet justificari hominem; sed tamen lex adjuvat fidem, et quodammodo necessaria est fidei. Quod ita infert. Ex fide vivit justus, non ex lege. *Lex autem non est*, id est non pendet *ex fide*, nec ullum adjumentum est fidei. Sed vultis scire quid melius faciat? Hoc, scilicet, *qui fecerit ea, quæ lex præcipit, vivet in illis*, id est quod habet dimittitur ei; sed nihil merito legis augmentabitur ei. Quia dixerat superius: *Maledictus omnis qui non fecerit præcepta legis*, diceret ille: Quandoquidem Moyses sic ait: *Licet simus in fide, necesse tamen est ut faciamus legem, ne maledictum Moysi incurramus*. Contra hoc Paulus: *Licet Moyses maledixerit omni non facienti legem, non tamen ideo adhæreatis legi; Christus enim redemit nos de illo maledicto legis*. Quod et Moyses cum malediceret, intellexit. Redemit nos Christus *factus pro nobis redimendis*, non solum maledictus, sed etiam *maledictum*. Si quis enim crucifigentium Christum voluit maledicere alicui, maledicebat, dicens: Sic tibi contingat, quomodo illi crucifixo. Vere pro nobis factus est maledictus, *quia scriptum est in Deuteronomio*: « Omnis qui pendet in ligno sit maledictus (Deut. xxi, 25). » Christus autem in ligno pendens, non utique ex culpa proprii criminis, sed in eo solo maledictus, quod poenam maledicti sustinuit. Moyses enim præceperat, ut si quis reus damnaretur, in ipsa damnatione ipsi malediceretur. Vel ita omnis qui pendet in ligno sit maledictus. Deus enim primo homine creato, benedixit ei, si in obedientia persistisset; sed quia peccavit, maledixit ei; Quod maledicere nihil aliud fuit nisi spoliare eum de concessa impassibilitate et immortalitate. Christus vero, carnem veteris Adæ assumens, fuit maledictus, quia passibilis et mortalis. Quod in eo palam fuit, dum in ligno pependit; pati enim non posset, si impassibilis esset. Objiceret ille gentilis: Et si Christus solvit maledictum legis, nobis non habentibus legem nihil profuit. Contra hoc Paulus: *Christus redemit nos, ut sicut in Judæis, sic in gentibus 215 fieret benedictio*, id est repromissio *Abraham habenda in Christo Jesu*, non per legem. Fieret dico promissio, ita ut accipiamus pollicitationem, id est rem frequenter pollicitam.

Pollicitationem dico Spiritus, id est factam nobis per Spiritum; vel Spiritus, quia jam Spiritum sanctum per quem jam partim deificamur arrham habendæ beatitudinis accepimus. Accipiamus dico, non per legem, sed per fidem. Quod modo probavit per auctoritatem legis et prophetæ, scilicet per fidem accipere benedictionem, idem probat per legem humanæ consuetudinis, dicens: Quia sicut testamentum cujuslibet hominis legaliter factum destrui non potest, ita lex testamentum Dei irritum facere non potest. Quod si obijciunt legem esse antiquiorem hoc testamento, et vetus non debere destrui per novum, nihil dicunt, cum hæc promissio facta sit Abrahæ longe apte legem. Littera sic jungitur: Quod per auctoritates modo probavi, idem fratres nunc dico secundum hominem, id est per humanas consuetudines affirmo sic: Testamentum hominis, licet sit cujuslibet vilis hominis, tamen testamentum hoc confirmatum, id est legaliter factum, ut sint ibi testes: Moriturus testator, etc. Hoc testamentum nemo spernit, ut inpletum deserat. Aut nemo super hoc, aliud testamentum ordinat. Et sicut testamentum hominis nemo destruit, ita lex testamentum Dei non facit irritum. Antequam hoc ponat, præmittit quod vere testamentum Dei factum sit, et postea quod testamentum antiquius lege fuerit. Testamentum hominis nemo spernit, testamentum autem a Deo factum est, quia Abrahæ dictæ sunt promissiones. Non dicit quod de diversis fuerint promissiones, sed idem multis repetitionibus et diversis temporibus est pollicitum. Abrahæ dictæ sunt promissiones, et per Abraham dictæ sunt semini ejus, id est Christo. Sicut quando promittitur patri fecunditas filiorum, augmentum hæreditatis, licet filius ejus nondum sit, tamen in patre promissio fit filio. Promissio facta est semini, hoc dicit, et non dicit, facta est seminibus. Vel ita: Semini dicit, non dicit, in seminibus quasi in multis debeant hæreditare gentes, sed quasi in uno, id est semine tuo hæreditabunt gentes; qui semen est Christus. Bona est relatio, qua proprium sequitur. Hic ostendit testamentum Dei factum esse ad Abraham, nunc ostendit testamentum esse antiquius lege. Dico promissiones factas Abrahæ, de eodem autem dico quod hoc testamentum confirmatum est a Deo, juravit enim Deus illud se impleturum. Hoc, inquam, testamentum lex non facit irritum; quæ post quadringentos et triginta annos facta est. Si enim testamentum cujuslibet hominis non fit irritum, quanto magis testamentum Dei, quod cum juramento pollicitus fuit, et Abrahæ tanto viro, et tanta antiquitate temporis irritum non erit! Lex non facit irritum ad evacuandam promissionem, id est ut evacuetur promissio.

Quod ait lex non facit irritum, sic debemus intelligere facit irritum, ut ipsa lex justificet, benedictionem tribuat, sicut per fidem fieri promissum est Abrahæ. Vere evacuetur promissio, si testamentum sit irritum per legem. Nam si hæreditas habetur ex

PATROL. CLIII.

A lege, quod tamen esse nequit, si ex lege; jam non habetur ex repromissione. Quia si non ex repromissione, falsus est Deus qui promisit. Quod si ita est, ergo nec ullo modo habetur. Sed verus est Deus qui promisit. Ergo ex repromissione ejus et non ex lege. Si ex lege, non ex repromissione; sed ex repromissione habetur. Vere ex repromissione, quia Abrahæ donavit Deus hæreditatem per repromissionem. Ergo non per legem. Et quia probo per legem, nec justitiam, nec haberi benedictionem. Igitur oppones mihi quid profuit lex? Frustra videtur esse data, cum neque justificet neque salvet. Verum quidem ait Paulus, quod neque justificat, neque salvat, nec tamen ideo inutilis, quia posita est propter transgressiones multiplicandas, addidit enim peccatum prævaricationis quod non erat. Et necessæ erat ut abundarent transgressiones. « Ubi enim abundavit delictum, superabundavit gratia (Rom. v, 20). » Vel ita: Posita est lex propter vitandas transgressiones; lex enim puniens reum, timere facit peccatum. Iterum ille: Si propter transgressiones; ergo lex utilis tenenda. Minime ait Paulus, quia lex ad tempus posita est, donec veniret semen, id est Christus, de quo ait: In semine tuo, etc., cui semini promiserat, id est promissio facta fuerat. Lex dico ordinata, id est non permansura; sed secundum ordinem suum in tempore disposita. Prius enim lex naturalis; dehinc ista lex scripta. Ad ultimum gratia, ordinata, dico, per angelos, id est per Moysen et Aaron, qui fuerunt nuntii Dei ad populum; vel, per cælestes angelos, quorum ministerio tradita fuit lex Moysi. Iterum ille: Quod per angelos factum est, destruere malum est. Contra hoc Paulus: Ita dico per angelos ordinata ut esset in manu, id est in potestate Mediatoris Christi. Angeli enim quicumque fuissent, hoc voluerunt, ut, veniente fide, evacuetur lex. Et quia modo dixerat mediatoris; qui enim medius est duas extremitates conjungens, videtur diversus esse ab iis quæ conjungit, ne putaretur Christus, dum mediator esset inter Deum et hominem, vel non esse Deus, sed aliud a Deo, qui conjungebat hominem. Vel si Deus esset, putarentur duo, unus qui conjungeret medius duo extrema; alter Deus, cui conjungeretur homo.

Et ad removendum hoc subdit: Dico mediatoris; Mediator autem concedo quod non est unius rei tantum mediator, sed duarum extremitatum, quia propter unum non diceretur medius. Et, licet non sit unius mediator, sed duorum, tamen propterea non sequitur quod sint duo dii, sed unus tantum est Deus. Vel aliter: Lex est posita in manu mediatoris; hic autem mediator non est unius, id est Judaici populi tantum; sed est unus, id est æque gentilis sicut judæi. Hoc inde constat, quia est Deus tam bene gentilis sicut Judæi. Infert a superiori: quia testamentum hominis nemo spernit, aut superordinat. Testamentum autem ante legem factum est. Ergo lex non destruit promissa Dei. Sed hoc sub interro-

gatione sic ponit : An fatendum est quod *lex sit adversus promissa Dei*, ut per legem habeatur quod per fidem promittitur? *Absit hoc ut lex sic advesetur promissis Dei*, ut efficiat benedictionem, quæ per fidem promittitur! Vere lex non est adversus promissa Dei, ut possit benedictionem dare. *Nam si lex data esset quæ possit vivificare*, id est promissam benedictionem dare, tunc vere *justitia esset ex lege*, nisi enim justitia præcesserit, benedictio nequit apprehendi; sed ex lege non est justitia. *Scriptura enim conclusit*, id est ostendit conclusa. Vel *Scriptura*, id est eadem lex, et, per additum, peccatum quasi violenter conclusit, et conclusa esse ostendit *omnia sub peccato*. Ideo omnia conclusa sunt sub peccato, ut sic conclusi crederent, et illis tandem credentibus, *daretur promissio*, id est promissa benedictio, non ex lege, sed *ex fide Jesu Christi*; posset enim putari quod, licet crederent, non tamen merito fidei acciperent benedictionem.

Nota : ideo conclusit omnia sub peccato, ut crederent; nisi enim homines ita ligarentur sub vinculo peccati, quod nec viribus suis respirare possent, nunquam ad misericordiam quæ in fide constat, confugerent. Sed quamvis lex vivificare non possit, tamen opportuna fuit; quia, *priusquam veniret fides*, nos Judæi positi *sub lege custodiebamur*, id est sub custodia legis nutriebamur ad venturam gratiam. Sub lege dico *nutri*, id est constricti in carcere velut servi. Minabatur enim pœnam, non promittebat requiem. Custodiebamur dico, ex hac custodia transituri *in eam fidem quæ tunc figuris legis velata, erat revelanda per Christum*. Et quia sub lege custodiebamur in fidem, *itaque lex fuit pædagogus noster*, nutriens nos ponendos *in Christo*, ideo in Christo, ut nos Judæi *justificemur ex fide Christi*, non ex lege. Pædagogus dicitur nutritor pueri, qui semper sequitur pedes ejus. Similiter lex pædagogus noster fuit, nutriens pueritiam et simplicitatem nostram, sicut solet puer nutriri verberibus et minis. Nos pueri eramus sub pædagogo. *At ubi*, id est postquam, **217** *venit fides*, id est maturitas morum, et jam adulti sumus; nos Judæi, *jam non sumus sub pædagogo*, id est sub lege. Ideo nos Judæi amplius non sumus sub lege, *quia vos omnes, Galatæ, gentiles estis filii Dei per fidem*, habitam in Christo Jesu non minus quam nos. Et si vobis nihil minus est apud Deum per fidem quam nobis, frustra teneremus legem, quæ per nos probatur nihil conferre nobis. Quia si nos Judæi legem, quia inutilem dimittimus, utique vos qui non habuistis, insania esset apprehendere.

Bene dico vos filios Dei in Christo Jesu. *Quicumque enim baptizati estis in Christo*, id est in institutione Christi Jesu, *induistis Christum*. Induere dicit. Homo enim per peccatum nudus et penuriam patitur et ignominiam; sed in baptismo veniens ad Christum induit eum, et ad tegendam nuditatem suam et ad gloriam. Bene dico *quicumque non est enim Judæus*

neque Græcus, non est servus neque liber; non est masculus neque femina, id est non natio, non conditio, non sexus differens est in fide Christi. *Omnes enim vos unum corpus estis per fidem in Christo Jesu. Si autem vos estis Christi, cum Christus sit Abrahamæ supra enim dictum est et semini tuo qui est Christus, ergo per Christum vos, gentiles, estis semen Abrahamæ*. Et si semen, ergo *hæredes benedictionis ejus, non per legem, sed secundum p̄missionem*. In eodem quod superius probavit adhuc immoratur; sicut enim probavit non amplius revertendum esse ad legem, quia pædagogus fuit: fide autem perfectis, pædagogo non est opus; idem adhuc aliis rationibus probat, scilicet Judæos non amplius debere operari sub lege, propterea quia lex loco tutoris et actoris fuit: quo tutore et actore non indiget maturitas fidei. Et hoc probat per similitudinem pupilli quem pater moriens sub tutore et actore esse disponit, donec maturitas ætatis faciat eum dignum libertate. Tutor pueri dicitur, qui contra impugnantem tuetur eum, ne exhæredari possit. Actor pueri dicitur, vel idem, vel alius; sed pro diversa causa, scilicet quia agit et dispensat bona pupilli, solvit census, respondet pro eo in causis. Lex similiter tutor et actor dicitur. Homines enim parum habentes divinæ cognitionis, et in eodem satis miseri et pupilli, indigebant prius lege quæ constringeret eos ut servos, ut, sub hæc distinctione nutriti, migrarent ad perfectionem fidei; et tunc lex erat eis tutor per præcepta quæ dabat, dicens: Ne facias hoc et illud. Quod si feceris, morte morieris. Sic per data præcepta tutabatur eos lex, et defendebat contra irruentia vitia, a quibus timore cessabant, nondum dilectione. Lex etiam erat ejusdem populi actor, per sacrificia quibus agebatur apud Deum ut expiarentur a peccatis. Littera sic jungitur. Non solum per id quod præmissum est, scilicet quia lex pædagogus fuit probo non ultra manendum esse sub lege, sed etiam per hoc quod lex loco tutoris et actoris fuit. Quibus quia ultra non indigemus, legem tenere injustum est. Vel aliter jungitur, ut sit adversa sententia, ita: Quia unum sumus in Christo et per fidem semen Abrahamæ sumus, verum quidem est quia propter hæc non jam debemus tenere legem; sed tamen necessaria fuit, dum tutore et actore adhuc pupilli indigebamus. Et secundum hanc continuationem causa quæ prius non erat reddita modo supplebitur.

CAPUT IV.

« Dico autem : Quanto tempore hæres parvulus
 « est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium;
 « sed sub tutoribus et actoribus est usque ad præ-
 « finitum tempus a patre. Ita et nos cum essemus
 « parvuli, sub elementis mundi eramus servientes.
 « At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Fi-
 « lium suum factum ex muliere, factum sub lege,
 « ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem
 « filiorum reciperemus. Quoniam autem estis Filii
 « Dei, misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra
 « [nostra] clamantem : Abba, Pater. **218** Itaque

• **jam** non est servus, sed filius. Quia si filius, et
 • **hæres** per Deum. Sed tunc quidem ignorantes
 • **Deum**, his qui natura non sunt dii serviebatis.
 • **Nunc** autem cum cognoveritis Deum (imo cogniti
 • **estis** [sitis] a Deo), quomodo convertimini iterum
 • **ad infirma** et **ægena** elementa, quibus denuo ser-
 • **vire** vultis? Dies observatis, et menses, et tem-
 • **pora** et annos. Timeo [vos] ne forte sine causa
 • **laboraverim** in vobis. Estote sicut ego, quia et
 • **ego** sicut vos, fratres, obsecro vos, nihil me læ-
 • **sistis**. Scitis autem quia per infirmitatem carnis
 • **evangelizavi** vobis jampridem et tentationem ve-
 • **stram** in carne mea non sprevisistis, neque respui-
 • **stis**; sed sicut angelum Dei accepistis me, sicut
 • **Christum Jesum**. Ubi est ergo beatitudo vestra?
 • **Testimonium** enim perhibeo vobis, quia si fieri
 • **potuisset** [posset], oculos vestros eruissetis et
 • **dedissetis** mihi. Ergo inimicus vobis factus sum,
 • **verum** dicens vobis? **Æmulantur** vos non bene,
 • **sed** excludere vos volunt, ut illos æmulemini.
 • **Bonum** autem æmulamini in bono semper, et non
 • **tantum** cum præsens sum apud vos. Filioli mei,
 • **quos** iterum parturio, donec formetur Christus in
 • **vobis**. Vellem autem esse apud vos modo, et mu-
 • **tare** vocem meam, quoniam confundor in vobis.
 • **Dicite** mihi, qui sub lege vultis esse, legem non
 • **legistis**? Scriptum est enim quoniam Abraham
 • **duos** filios habuit, unum de ancilla (*Gen. xvi, 15*),
 • **et** unum de libera (*Gen. xxi, 2*). Sed qui de an-
 • **cilla** secundum carnem natus est: qui autem de
 • **libera**, per repromissionem; quæ sunt per allego-
 • **riam** dicta. Hæc enim sunt duo testamenta. Unum
 • **quidem** in monte Sina, in servitutem generans,
 • **quæ** est Agar. Sina enim mons est in Arabia:
 • **qui** conjunctus est ei, quæ nunc est Hierusalem,
 • **et** servit cum filiis suis. Illa autem quæ sursum
 • **est** Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra.
 • **Scriptum** est enim: **«Lætare** sterilis quæ non
 • **paris**. Erumpe et clama, quæ non parturis: quia
 • **multi** filii desertæ, magis quam ejus, quæ habet
 • **virum** (*Isa. liv, 1*). » Nos autem, fratres, secun-
 • **dum** Isaac promissionis filii sumus. Sed quomodo
 • **tunc** is qui secundum carnem natus fuerat, per-
 • **sequebatur** eum qui secundum spiritum, ita et
 • **nunc**. Sed quid dicit Scriptura? **Ejice** ancillam et
 • **filius** ejus. Non enim hæres erit filius ancillæ, cum
 • **filius** liberæ. Itaque, fratres, non sumus ancillæ filii,
 • **sed** liberæ, qua libertate Christus nos liberavit. »

EXPOSITIO.

Dixerat quidem non amplius opus esse pædagogo,
 sed causam non posuerat quare. Quam hic subdit,
 dicens: Licet vos modo unum in Christo pædagogo
 non egeatis, tamen dico quod vos jam indignistis,
 sicut videtis quod, *quantocumque tempore* secundum
 dispositionem patris *parvulus est*, hic qui est hæres
 futurus quanto tempore, sive xx, sive xv, parvulus
 est. Licet sit destinatus hæres, tamen *nihil differt a*
servo, quia sæpe constringitur, et verberatur a tutore
 suo: *Cum*, id est quamvis, *futurus sit dominus*

A *omnium*, nihil differt, sed pupillus ille est sub *tutori-*
bus, qui tuentur hæreditatem ejus, ne violenter au-
 feratur, et sub *actoribus* qui causas pro eo agunt,
 et de hæreditate ejus disponunt. Est utique sub illis
usque ad tempus quod *præfinitum* est a patre suo,
 id est, quando pater suus constituit eum esse alieni
 juris. Consuetudo enim erat usque ad **xxii** annos
 puerum esse sub patrono, ne dissiparet illicite sub-
 stantiam suam. Quia Paulus non adaptat omnem
 similitudinem, bonum est ut adaptemus singula.
Quanto tempore (hoc enim fuit a primo homine
 usque ad Christum) hic qui est futurus hæres, sci-
 licet Judaicus populus: cui erat repromissa salus,
 quando hic hæres est parvulus omni tempore usque
 ad Christum, in cognitione Dei parvulus fuit, et
B cum parvulus est, nihil differt populus ille a servo.
 Si enim præcepta sibi faceret, vitabat poenam; sin
 autem, torquebatur ut servus asperrime; nihil in-
 terim differt a servo, licet sit futurus dominus
 omnium bonorum hæreditatis; sic populus ille pres-
 sus servitute legis, si de lege transiret ad fidem,
 constituendus erat dominus celestis hæreditatis.
Parvulus nihil differt a servo, sed est sub tutoribus et
actoribus, id est sub lege quæ tutatur eum per præ-
 cepta: et agit pro eo per sacrificia. Est utique sub
 illis usque ad tempus quod **219** *præfinitum* a Deo
 Patre in quo tempore de servitute legis transferretur
 ad libertatem fidei. Et quemadmodum parvulus
 hæres *sub tutoribus et actoribus est, ita et nos cum*
essemus parvuli in cognitione Dei, *eramus* non liberi,
C *sed servientes sub elementis*, id est sub legalibus.
 Quia sicut puer per elementa alphabeti transit ad
 cognitionem litterarum, sic per legem transeundum
 erat ad cognitionem Dei, in fide habendam. Ele-
 mentum dicitur vel quasi elevamentum; per hoc
 enim ad scientiam quis elevatur. Vel quasi elimen-
 tum, ab *elimo*, *climas*, etc. Vel quasi hylementum;
 hyle enim *materia*. *Eramus sub elementis mundi*, id
 est, quæ lex et mundana promittebat, et carnalia
 docebat.

Prius sic parvuli eramus. *At ubi*, id est postquam,
venit plenitudo temporis, sive tempus plenitudinis:
 plenitudo ideo, quia quæcumque expectata fuerant
 in anteactis sæculis, tunc fuere completa; tunc
D enim perfecta justificatio, quæ antea non fuerat;
 tunc præsens et plena salvatio, quam ante diem
 illum expectabat Abraham cum cæteris sauctis. Vel
 aliter: *Postquam venit plenitudo*, id est finis et con-
 summatio temporis, quod constituerat primum præ-
 terire Deus, tunc *misit Deus Filium suum*. Cum Fi-
 lius Dei ubique totus et præsens esset, hoc mittere
 nihil aliud fuit, quam quod eum qui invisibilis erat,
 in forma servi visibilem exhibuit. Filium dico, quem
 adeo humiliavit, ut *factum ex muliere*, id est ut eum
 qui infactus et sempiternus erat, facturam novam
 ex muliere vellet suscipere. *Factum etiam sub lege*,
 quia sub lege vixit, et legem implevit, dum hostia
 pro illo data fuit. Ideo sub lege, *ut pretio sanguinis*
dato redimeret eos qui erant sub lege. Nisi enim sub

lege fieret, legemque teneret, a lege liberare, et legem destruere non posset, sicut oportuit ut mortem gustando, mortem destrueret. *Ut redimeret, et ut redempti reciperemus adoptionem filiorum*, id est essemus filii suscipientes adoptionem, id est hereditatem æternam, quam nobis gratia Dei adoptavit. Ubi ait *factum ex muliere*, quæritur, cum ubique Deus totus esset, quomodo magis fuerit in utero Virginis. Cujus rei ponunt sancti similitudinem hujusmodi, quod, sicut anima, dum est in corpore, corpus ipsum sensificat, regit et vivere facit; segregata a corpore, alibi quidem tota similiter est, nec tamen ibidem officium facit: ita divinitas, licet alibi tota sit, ut in utero Virginis, non tamen sequitur quod idem operetur alibi quod in utero Virginis. Superius notasse debuimus quod, quemadmodum parvulus ille, si prius quam veniat ad maturos annos moritur, hæreditatem amittit; sic qui de lege ad maturitatem fidei transire noluerit, expers fit hæreditatis.

Dicerent Galatæ: Vos quidem, Judæi, recipietis adoptionem filiorum: sed quid proderit nobis? Ad hoc Paulus: Non solum nos sumus filii, sed quod vos gentiles similiter estis filii. Probat hoc quod *Deus misit Spiritum Filii sui*, id est eundem quem Filius habuit, vel quem Filius dedit. Misit, dico in corda nostra, id est meum et vestra, Spiritum dico clamantem, id est clamare nos facientem: *Abba, Judæos; Pater, gentiles*. Et quandoquidem utrique filii sumus et clamamus. *Itaque jam non est aliquis servus, sed filius. Quia si Filius, erit etiam hæres beatæ hæreditatis*. Et quod ita futurum sit, testor vobis per Deum. Vel ita: *Hæres erit per Deum*, id est per misericordiam Dei, non per legem. Nunc reducit eis ad memoriam priorem statum, quem habuerunt in cultura idolorum, probans pro nihilo idola dimisisse, si legem accipiunt. Lex enim jam est idololatria ex quo venit gratia. Quia qui legem putat esse ad justificandum necessariam, derogando Deo, quod Dei est, legi attribuit, quemadmodum idololatræ attribuebant quod Dei erat, idolo. Nunc etiam si legem accipiunt, deterius erit quam prius; tunc enim per ignorantiam, nunc vero scientes et prudentes manum mittent in ignem. Littera sic jungitur: Nunc estis filii, sed tunc quidem ante conversionem serviebatis his qui non erant dii. Et si per opinionem, **220** non tamen per naturam. Tunc sic serviebatis, sed nunc, cum cognoveritis Deum, contra hoc quod ait *ignorantes*; et dicens cum cognoveritis Paulum dixisse *eos et corripi*, imo cum vos cogniti, id est approbati estis a Deo, quomodo, id est quia ratione convertimini iterum, quia olim in eodem eratis, *ad elementa*, id est ad illa legalia *infrma*, id est etiam tempore suo impotentia justificare quemlibet; et etiam in illa infirmitate *egena*, id est alieno auxilio egentia. Hoc enim tantulum quod faciebat [suebat] nisi per auxilium futuræ fidei non poterat, *quibus elementis modo servire vultis et denuo*. Lex enim amodo vobis erit

idem, quod idolum fuit olim. Vere convertimini ad legem; *nam vos jam observatis dies*, id est Sabbata; observatis etiam *menses*, id est innovationes lunæ; *et tempora*, id est jejunia Hebræorum, in temporibus statuta; observatis etiam *annos*, id est septimum annum, et jubilæum more Hebræorum.

Et quia sic agitis, *timeo vos*, id est nihil adeo in vobis timeo sicuti vos. Timeo, inquam, *ne forte* (quod cito contingere potest) *laboraverim in vobis sine causa*, id est sine fructu utilitatis. Sed ne ve frustra laborasse contingat, *estote sicut ego*, non curantes legalia, *quia et ego* fui olim legalis *sicut vos* esse vultis, et deserui. Modo videte, quam insipienter hoc velitis. Vel ita: *Estote sicut ego*, quia ego sum sicut vos, gentiliter vivens. Imponebatur Paulo ab illis pseudo, quod odio haberet Galatas, et ideo non aperuisset illis omnem veritatem. De quo modo excusat se, et laudat eos de priori conversatione, in qua se multum benignos exhibuere Paulo. Ideo etiam sic blanditur, quia post pauca verba asperius est eos aggressurus. Littera sic jungitur: *Estote sicut ego, et obsecro vos* ut sitis *fratres mei*, piam affectionem habentes erga me; *nihil enim læsistis me* in aliquo. Quare ego odians vos debuerim subcuisse veritatem. Nihil me læsistis; sed scio (et vos bene scitis) *quia evangelizavi vobis per infirmitatem carnis*; non tamen spiritus, quia si infirmabar et contemptibilis eram secundum carnem, in virtute Spiritus per miracula fortis apparebam. Prædicavi per infirmitatem: nec paucio tempore, sed jam pridie, quod tædio vobis esse posset mea infirmitas. Et cum tanta me premeret infirmitas, *vos tamen non sprevestis* cum prædicabam, neque respuistis, cum primum ad prædicandum veneram, *tentationem restram factam in carne mea*. In infirmitate enim mea tentabat vos Deus, quasi diceret: Si infirmitatem Pauli abjiciunt, rei sunt. Si benigne suscipiunt, dii sunt. Respuere plus est quam spernere, sicut penitus abjicere magis est quam patiando contemnere. Non me sprevestis, *sed excepistis me sicut angelum Dei, et sicut Christum Jesum*. Et cum per hoc appareat nullam odii, sed multam esse causam dilectionis, male sentit qui suspicatur inimicari vobis. Et quia in exceptione mei adeo benigni fuistis, *ergo ubi est beatitudo vestra*, qua sic prius Evangelio obedistis? Et vere beatitudo, *quia ipse testimonium perhibeo vobis, quod si fieri posset eruissetis oculos vestros, et dedissetis mihi*. Posse fieri intelligit quod opportunum est fieri.

Et quia tanta vi dilectionis mihi devincti eratis, ergo nec credendum est quod ego *factus sum inimicus vobis*. Quod ideo putatis quia sum *dicens verum vobis*. Si veritatem reticerem, et vos blandimentis palparem, sic me judicaretis amicum. Ego non sum inimicus vobis; sed illi *æmulantur*, id est diligunt vos non bene; sed ideo quia *volunt vos a fide Christi excludere*, ita ut, postquam vos plenius in errorem suum duxerint, vos *æmulemini illos*, et exigant a vobis imperiose quod voluerint. Sed nolite æmulari

illos; sed *æmulamini* et me et quemlibet *bonum*; A nec aliquando in malo, si forte suadeam, sed *semper in bono*; et non tantum cum *præsens sum apud vos æmulamini* me, sed etiam cum absens fuero. Idem quod superius probavit, scilicet legem nos esse tenendam, adhuc probat per verba ipsius ejusdem legis. Sicut enim postea ostendit veniente **221** libertate fidei repudianda est servitus legis. Littera sic jungitur: *Æmulamini* me, et quemlibet *bonum*. Illos vero ne *æmulemini*; quod si eos *æmulari* vultis, *o filii mei*, dicite mihi. Illuc usque pendet constructio: Eos qui prius erant filii secundum integritatem fidei, diminutive filiolos appellat, quia volentes adhærere perversis, plurimum diminuti erant in bono filiationis. *Filii mei*, quos *ego parturio*, id est de quorum instructione, maximo B conatu laboro. Parturire enim dicitur labor ille, quem in emissionem pueri mater patitur, priusquam puer extra mittatur. *Quos parturio iterum*; olim enim cum infideles eratis, multum laborem habui in vobis. Parturio et laboro in vobis, donec in Christo reformemini in fide cujus reformati estis, quia illis pseudo saltem consensistis. Nec ait *donec* reformemini, sed *donec Christus formetur in vobis*. Christus enim deformatus est, et formam suam perdidit in vobis seductis. Vel, deformatus est in vobis, id est in similitudine vestri. Audientes enim alii quomodo fidei Christi detrahitis, dicunt exemplo vestro insufficientem esse ad salutem fidem Christi.

Ut magis eos deterreret, aggravavit dictum dum ait *donec formetur Christus*, quem, quasi diceret, deformatistis. Filiolos vos appello; sed, licet *absens*, dicam filiolos. Tamen modo *vellem esse præsens apud vos, et sic mutare vocem meam*, quia si modo vos appello filiolos, præsens dicerem vos alienos detrahentes Deo, et multa alia opprobria. Quæ Paulus licet diceret, si præsens esset, noluit tamen in Epistola scribere, sciens Epistolam permansuram, et de correctione eorum confidens, quorum improperium durare noluit; et merito, cum essent corrigendi. Si apud vos essem, mutarem vocem, ideo *quoniam nunc confundor*, id est verecundor *in vobis*. Laudaveram enim fidem vestram apud alias Ecclesias, quæ, audientes corruptionem vestræ fidei, æstimant me reum mendacii, et super hoc erubescor. Vos filii mei, *dicite mihi*. Vel, si placet, non oportet illuc usque protendere sic continuando: *Æmulamini* me, quod utique debetis, quia vos estis filii mei quos iterum parturio, etc. Sententia verborum non mutatur. Et quia *confundor in vobis* seductis, modo dicite et respondete mihi: *Vos qui sub lege vultis esse, non legistis vos legem?* Complexionem facit illis utrinque; ferientem, quia si legem non legerunt, stultum est transire ad illud quod nesciunt. Si autem legerunt, cum eadem lex veniente fide prohibeat se teneri, plurimum desipiunt qui eam tenere volunt. Alterum tamen membrum complexionis exsequitur, hoc est, si legem legerunt.

Dicerent illi: Quid inde si legem legimus? Ideo

quæro an legistis quoniam ipsa lex se non esse tenendam aperte innuit. *Scriptum est enim in lege* quoniam *Abraham habuit duos filios*. Multos quidem filios habuit Abraham, sed de his duobus conveniens figura fuit ad fidem et legem. Hæc autem verba non eadem inveniuntur in Genesi; sed æque valentia. De quibus duobus Moyses totum ad finem usque descripsit, quod non fecit de cæteris. Quia Paulus non secundum singula allegoriam sequitur, bonum est ut eisdem verbis eam aperiamus. Abraham qui interpretatur *pater multarum gentium*, habens duos filios, id est duos populos, significat Deum habentem duos filios, Gentilem scilicet et Judæum. Non tamen quod singuli eorum sint filii Dei, nisi qui in utroque populo, digni fuerint inventi. *Duos filios habuit Abraham, unum de ancilla*, id est Ismael de Agar, et *unum de Libera*, id est Isaac de Sara. Filius de ancilla significat Judaicum populum, filium ancillæ, id est legis, qui bene dicuntur filii ancillæ, qui velut servi serviebant timore pœnæ et amore carnalium in carnalibus. Filius autem liberæ significat populum fidelem, qui in libertate fidei Deo ex dilectione servit, non ex timore nec propter temporalia, sed propter æterna. Et licet uterque esset filius Abrahæ, tamen diverso **222** modo nati. *Qui enim fuit de ancilla*, scilicet Ismael de Agar, hic *natus est secundum carnem*, quia et Agar juvenula erat et fecunda. Similiter legalis populus natus est de ancilla, id est de lege secundum carnem, quia et in carnalibus et amore carnalium serviebat; si peccaret, statim in carne puniri timebat. *Filius autem qui fuit de libera*, scilicet Isaac, de Sara natus est non secundum carnem. Sara enim vetula erat et sterilis, sed *per repromissionem* Dei. Deus enim, sicut pie promiserat, virtute sua nasci facit filium de sterili et decrepita. Similiter populus fidelis, qui fuit de libera, id est natus ex fide, quæ libera est per dilectionem, non sicut ex ancilla per timorem. Hic populus natus est per repromissionem, quia Deus misericorditer promiserat se per fidem facere salvationem. Ideo erat per repromissionem, quia non servit Deo desiderio carnalium, quæ videt, sed amore spiritualium quæ nemo vidit, sed per solam repromissionem Dei habiturum se confidit.

Quæ omnia, scilicet Abraham habuisse duos filios, hunc de ancilla secundum carnem, hunc de libera per repromissionem, hæc omnia *dicta sunt per allegoriam*, id est per alium intellectum quam sit litteralis hic habendum. Ipse tamen non singulorum allegoriam exsequitur, nisi solum de ancilla et libera. Vere sunt dicta per allegoriam. *Hæc enim*, id est ancilla et libera, *sunt*, id est significant, *duo Testamenta*, Vetus et Novum. *Unum quidem Testamentum*, id est legem *generans filios in servitutem*, quia et timore pœnæ et pro carnalibus serviebant. Illud unum dico datum *in monte Sina*; ibi enim lex data fuit in deserto. Sina interpretatur *mandatum*, et per montem altitudinem superbiæ accipimus, ut dicamus *generans in servitutem in monte Sina*, id est in superbia mandati. Judæi enim, qui soli legem

hábebant, superbiebant, dicentes se populum Dei, alios non populum, sed canes. Unum Testamentum datum est in monte Siná, quæ est Agar, id est quod Testamentum significat Agar. Relatio bona est per quæ, quia sequitur proprium feminini generis. Agar interpretatur alienatio, ex ipso nomine innuens Vetus Testamentum alienandum esse et destruendum. Idem significavit hoc quod non in terra repromissionis, sed in deserto datum fuit, quod nunquam per opera hujus legis venturi essent in veram terram repromissionis. Vere in servitutem, nam Sina est mons in Arabia. Per hoc enim quod, dum essent in captivitate, accipiebant hanc legem, significabatur quod lex in captivitate data generabat eos in servitutem; nunquam per opera legis venturos in libertatem. Idem allegoricus innuit intellectus. Arabia enim humilitas vel afflictio interpretatur. Unde sic dicimus: Sina mons est in Arabia, id est mandatum, et superbia est in afflictis seu, quod idem est, humiliatis. Per hoc enim quod superbiebant de mandato, et sæpissime velut mali servi affligebantur per legem, apparet quod lex illa generasset eos in servitutem. Sina mons est in Arabia, qui mons conjunctus est, id est assimilatus ei Hierusalem, id est Judaico populo videnti Deum, quia aliæ gentes tunc temporis nesciebant Deum. Hierusalem dico, quæ nunc est, id est quæ in præsentibus videt, et colit Deum non in spiritalibus, et ideo non visura in futuro.

Mons ille conjunctus est, non quod radices ejus porrigantur usque Hierusalem, sed assimilatus Judæis, quia per montem Sina significatur superbia eorum, qua de mandato superbierunt. Per Arabiam significatur afflictio eorum, qua peccantes per legem affligebantur more servorum. Ei, Hierusalem, quæ nunc est, et quæ servit timore pœnæ, non amore. Servit dico cum filiis suis, id est cum proselytis, qui de gentilitate in circumcisionem transeunt. Vel servit tota insimul Synagoga cum filiis suis propriis. Hic illo genere servitutis, hic alio. Hierusalem quæ nunc est servit, sed illa Hierusalem quæ est sursum, id est non carnalia, sed spiritalia appetens, hæc est libera, quia non ex timore, sed servit ex dilectione: **223** nec temporalia quærit, sed æterna. Hæc est Ecclesia fidei, quæ superior Hierusalem est mater nostra. Ecclesia enim nos genuit in libertatem fidei. Vere libera; nam lætatur, erumpit et clamat: Vere mater; nam filii ejus multi. Quod sic ait: Libera est mater nostra. Nam sic de ea scriptum est in Isaia: Lætare tu. Sara sterilis, quæ modo non parit; erumpe et clama, quæ non parturis (Isa. iv, 1), id est quæ nec de pariendo laboras. Ideo lætare, quia magis multi filii tui desertæ Saræ quam sint filii ejus Agar, quæ nunc habet virum. Habebat Agar Abraham cohabitatione, non tamen dilectione. Carebat Sara Abraham cohabitatione, quem tamen habebat dilectione, quia colebat et diligebat eam ut legitimam uxorem. Isaïas, qui post longa sæcula fuit ab Abraham, frustra sic loqueretur de Sara et Agar.

Ad litteram, quare sic intelligendum est? Vere libera est, nam sic ait Isaïas: O tu sterilis Ecclesia! Quia quædam steriles, quæ postea pariunt per gratiam, ut eadem Sara et Elizabeth, ideo addit: Tu sterilis, quæ non paris, lætare animo. Erumpe etiam exteriori gaudio et clama, id est invita alios ad congaudendum tibi. Tu dico quæ non solum non paris, sed nec etiam parturis, id est spe carens in tempore legis de pariendo, non conaris. Prohavit quod sit libera; probat etiam quod sit mater. Littera tamen respondet ad proximum. Ideo lætare, etc., quia filii desertæ, id est Ecclesiæ, quæ in tempore legis cohabitatione a Deo derelicta fuit non dilectione. In tempore etiam legis magis dilexit Deus libertatem fidei quam servitutem legis.

Filii, inquam, desertæ magis multi sunt quam sint filii ejus legis, quæ nunc habet virum. Tunc enim lex multos generabat, sed qui fideles erant, ut Moyses et prophætæ, videntes duritiam eorum, nec saltem cogitabant eos de spiritalibus docere, quos quotidie in carnalibus mandatis videbant transgressores esse. Lex quidem tunc habebat virum, id est Deum cohabitatione, non tamen dilectione. Duæ matres sunt: altera libera, altera ancilla. Sed nos fratres, ego et quicumque fideles, sumus filii, non servitutis, sed promissionis, id est per promissam gratiam Dei, secundum, id est in similitudinem Isaac, qui non lege carnis, sed virtute divini promissi natus fuit. Ostendit nos esse natos in similitudine Isaac, quia eadem signa quorum figura præcessit in illo, videntur hodie in filiis Ecclesiæ. Et tamen adversatur conjunctio litteræ, hoc modo: Licet simus filii promissionis, tamen quomodo tunc in tempore Abraham, hic qui secundum carnem natus fuerat, id est Ismael, persequatur eum qui secundum spiritum natus est, scilicet Isaac. Ismael enim natus major verberabat Isaac adhuc tenerum; quem videbat dominum sibi et hæredem futurum. Ita etiam fit nunc, quod qui carnales sunt persequuntur spiritales et affligunt, et quia sicut Isaac affligebatur ab Ismael, ita et nos spirituales affligimur a carnalibus. Itaque, fratres, per hoc apparet quod non sumus filii ancillæ; fuimus quidem servi olim sub lege, sed jam sumus filii liberæ, id est gratiæ. Sed interserit quædam dicens: Qui secundum carnem sunt, persequuntur nos, sed non est curandum; ipsi enim ejicientur, et nos in hæreditatem introibimus.

Quod sic ait: Quid dicit Scriptura? In eodem Moyse invenitur quia, cum Sara vidisset Agar et puerum ejus superbiebant contra se et Isaac, ait ad Abraham: Ejice ancillam et filium ejus (Gen. xxi, 16). Similiter filii gratiæ dicunt: Domine, ejice ancillam, id est legem, et filium ejus, id est Judaicum populum. Non enim filius ancillæ, id est legis, hæres erit in promissa beatitudine cum filio liberæ, id est fidei, quemadmodum filius Agar ancillæ non fuit hæres cum filio Saræ liberæ. Itaque, fratres, jam non sumus filii ancillæ (sicut expositum est), sed liberæ,

qua libertate, id est per hanc libertatem quam habemus, *Christus* habens eandem liberavit nos per eam.

224 CAPUT V.

« State et nolite iterum jugo servitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis quoniam, si circumcidamini, *Christus* nihil vobis proderit. Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se quoniam debitor est universæ legis faciendæ. Evacuati estis a *Christo*, qui in lege justificamini; a gratia excidistis. Nos enim spiritu ex fide spem justitiæ exspectamus. Nam in *Christo Jesu*, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per charitatem [dilectionem] operatur. Currebatis bene: quis vos fascinavit [impedivit] veritati non obedire? Nemini consenseritis. Persuasio hæc non est ex eo qui vocavit vos. Modicum fermentum totam massam corrumpit (*I Cor.* v, 6). Ego confido in vobis in Domino quod nihil aliud sapietis. Qui autem conturbat vos, portabit iudicium, quicumque est ille. Ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior? Ergo evacuatum est scandalum crucis. Utinam et abscondantur qui vos conturbant! Vos enim in libertatem vocati estis, fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem spiritus servite invicem. Omnis enim lex in uno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut teipsum (*Matth.* xxii, 39). Quia si invicem mordetis et comeditis, videte ne ab invicem consumamini. Dico autem in *Christo*. Spiritu ambulante et desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. Hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quæcunque illa faciatis. Quia si spiritu ducemini, non estis sub lege. Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, comessiones, et his similia, quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Adversus hujusmodi non est lex. Qui autem sunt *Christi*, carnem suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis (*I Petr.* ii, 11). Si vivimus spiritu, spiritu et ambulamus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes. »

EXPOSITIO.

Licet enim *Christus* sub lege fuerit, lex tamen non est dominata ei qui peccatum non habuit; sed ex sola libertate fecit, quidquid fecit. Et quia filii liberæ sumus; et per *Christum* libertatem apprehendimus, sicut ex eadem lege aperte colligitur, insania est ut, qui per fidem liber est, servum se faciat per legem. Et ideo quia liberi estis state, id est

A perseverate in hac libertate fidei, et nolite contineri jugo servitutis, id est atteri onere legis iterum. Et bene iterum, quia si vos fideles jam circumcidimini, idem est quod ad idola converti, quibus antea serviebatis. Dicerent illi: Nolumus omnem legem suscipere nisi solam circumcisionem quam habuit Abraham, qui fuit sine lege. Contra hoc Paulus: Nolite contineri jugo legis, quoniam *Christus*, id est fides *Christi*, nihil proderit vobis, si circumcidamini, et ecce ego Paulus, cujus auctoritas ubique vulgata est, hoc dico et affirmo vobis quod si circumcidamini, fides *Christi* non proderit vobis. Non solum quia *Christus* non proderit vobis, sed etiam propter importabile onus legis non debetis circumcidi. Quia sic ait: Testificor rursus, id est vel sicut olim dum eram in lege testificabar. Vel rursus, id est iterum, hoc adduco ad idem dissuadendum quod per præmissa dissuadebam. Testificor omni homini circumcidenti se quoniam, id est quod, ipse est debitor universæ legis faciendæ. Circumcisio enim exigit ut sequantur cætera opera legis, quemadmodum fides post baptismum exigit ut sequantur opera fidei. Et ne putetis vos posse circumcidi, nisi onus legis per omnia portetis. Vere *Christus* nihil proderit vobis; nam si circumcidamini, evacuati estis a *Christo*, id est inanis facta est vobis fides *Christi*. Dicerent illi: Malumus a *Christo* evacuari quam non circumcidi, sicut Deus mandavit. Ad hoc Paulus: Non solum a *Christo*, sed etiam excidistis a gratia Dei vos, quicumque in lege justificamini, id est per legem justificationem quæritis. Illic bene determinat quomodo prohibeat circumcisionem, scilicet ut per eam non quærant justificationem, cum tamen passus sit circumcidi *Timotheum*, ut tolleret a se suspicionem, uterque tamen Paulus et *Timotheus* intelligens nihil conferre justitiæ circumcisionem. Vere nemo justificatur in lege; nam nos solum qui sumus ex fide, exspectamus spem justitiæ, id est beatitudinem quæ ex justitia speratur. Et quod expectatio nostra certa sit, constat ex eo quia exspectamus per Spiritum, sic nos sperare insinuantem. Ideo ex fide tantum spem habemus; nam in *Christo Jesu*, id est in fide *Christi Jesu*, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed sola fides, quæ tamen non sit otiosa, sed operetur; nec contumeliose, sed per dilectionem Dei et proximi.

Fides sola valet in *Christo*, et in hac fide vos bene, id est per dilectionem currebatis, id est operabimini. Sed quis impedivit vos male suadendo non obedire veritati, quam a me didicistis? Ut autem obediat veritati, ne consenseritis alicui carnalium, quia hæc persuasio eorum non est ex eo, id est secundum Deum, qui per gratiam suam vocat vos ad regnum. Ideo ne consenseritis, quia modicum fermentum, id est vel saltem consensus, vel sola persuasio, vel illi pauci male suadentes. hoc, inquam, modicum corrumpit totam massam, et facit acidam, id est vel totam Ecclesiam, vel omnia bona eorum. Modicum quidem fermentum corrumpit totam mas-

sam; sed vos non corrumpemini. *Ego enim confido in vobis*, et hoc *in Domino*, id est per cooperantem vobis gratiam Dei, *quod nihil aliud sapietis quam quod sanum est*, et ego vos docui. Vos non aliud sapietis; *sed ille qui conturbat vos*, id est qui puritatem fidei vestræ admistione infidelitatis turbidam facit, ille *portabit iudicium*, id est sustinebit damnationem; etiamsi sit Petrus, aut angelus de cœlo. Modo respondet ad illud quod imponebant ipsi pseudo, scilicet quod prius quidem destruebat circumcisionem; sed, modo Hierosolymis correctus a Petro et ab aliis, prædicabat circumcisionem. Quod falsum esse comprobatur dicens: Illi vos conturbant, sed ego non conturbo vos. *Si autem, fratres*, sicuti illi imponunt, *adhuc prædico circumcisionem*, adhuc ideo, quia, dum erat Judæus, prædicabat eam: si, inquam, sic prædico adhuc, sicut a principio prædicationis patior persecutionem a Judæis. Quia sicut imponunt si prædico circumcisionem, *ergo evacuatum est scandalum crucis*. Judæi enim scandalizabantur in hoc quod per solam crucem prædicabam justificari hominem. Quod si cruci admisceam circumcisionem, et ex utroque dicam justificari, placati sunt mihi Judæi. Ego non vos conturbo, sed illi conturbant vos. Et *utinam non solum pellicula præputii, sed fenitus abscindantur illi qui vos conturbant*. Non intelligit Paulus membrorum abscisionem, sed sicut abscisi testicali non generant, sic isti abscindantur, ne quemlibet generare possint in errore suo. Conturbant utique vos, dum in servitute legis redigere volunt. *Nam vos, fratres, vocati estis in libertatem Dei*. Hoc tantummodo videte, *ne libertatem vestram detis in occasionem carnis*, id est ne propter libertatem licentiam vos posse peccare credatis. Nec hoc faciatis, *sed servitate invicem per charitatem spiritus*, id est, per spiritalem dilectionem agentes.

Accepta occasione vult ostendere, eis facilitatem novæ legis quæ in uno sermone impletur, et hac iterum occasione corripit eos a detractone, dicens: Servite invicem per charitatem. *Nam omnis lex impletur 226 in uno sermone*, in hoc scilicet: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, sicut in epistola ad Romanos exposuimus (*Rom. III*). Lex præcipit dilectionem, *quod si spernentes legem invicem mordetis*, detrahendo alter alteri, nec solum mordetis, sed etiam *comeditis*, id est bona proximi per invidiam penitus devoratis. *Videte ne consumamini*, id est ne devoremur invicem, id est tu, quia detrahis proximo; ille, quia detrahit tibi. Posteaquam satis probavit legem non esse tenendam, incipit nunc approbare fidei gratiam et gratiam. Littera sic jungitur: *Videte ne consumamini secundum suasionem carnis*, mordendo et comedendo vos invicem; *sed dico vobis: Ambulate spiritu*, id est perficite bene operando secundum quod hortatur vos spiritus, id est ratio. *Ambulate dico spiritu*, et hoc *in Christo*, id est quod tantum licet facere per Christum; et non aliud, ut quis secundum rationem operetur. *Si in Christo*

ostis, secundum spiritum ambulabitis. Etiam aliud bonum inde provenit, quia *desideria carnis*, et si per impugnationem sentiatis, *non tamen actu perficietis*. Sed licet non perficiatis, tamen *caro concupiscit adversus spiritum*; et sic impugnationem sentitis. Vel dicamus iterum: Bene dico desideria carnis, nam caro concupiscit adversus spiritum, *et spiritus*, id est ratio concupiscit ea quæ sunt *adversus carnem*. Vere caro et spiritus alter adversus alterum concupiscit. *Hæc enim*, id est caro et spiritus, *adversantur sibi*, non caro carni, nec spiritus spiritui, sed *invicem*, id est caro in spiritum, spiritus in carnem. Adversantur, ita *ut non faciatis omnia illa quæcunque vultis*, seu carnales, seu spirituales. Nemo enim adeo justus, qui non ad vicem cadat. Nemo adeo malus qui nos ab aliquo quod caro suadet, se aliquando cohibeat. Dixit quod si vivimus, spiritus ambulare possumus. Quia si spiritum sequimur, desideria carnis non perficimus, quia caro pugnat adversus spiritum. De qua pugna carnis et spiritus modo vult dijudicare, dicens: *Caro contra spiritum; spiritus pugnat contra carnem*. *Quia si vos ducimini spiritu*, id est ratione, *jam non estis sub lege*. Lex enim posita est ut peccatores cohibeat, sed si secundum spiritum agitis, jam non peccatis, et qui non peccat, liber est a lege. Qui spiritu ducitur, non est sub lege; qui autem carne, is captivatur sub lege. Quod æquipollenter ait: *Opera spiritus neminem redigunt sub lege*; sed *opera carnis illa sunt manifesta*, non oportet improperare ea. Turpitudine enim eorum omnibus est nota et captivitas. Ideo non curat detestari carnis opera, quia sola eorum nomina satis assignant foeditatem. Opera carnis dico quæ sunt hæc, scilicet *fornicatio, immunditia, impreciticia, luxuria*. Fornicationem vocat cum meretricibus, vel conjugatis pollui; immunditiam, turpitudinem illam quæ fit præter naturam. Et etiam in incestis osculis, et in tractatione polluta. Impudicitiam vocat etiam, si non sit fornicator, vel immundus, sed in verbis et habitu, et motatione membrorum non sit pudice temperatus. Luxuriam vocat superfluitatem carnis, sive in gula, sive in coitu. Quæ luxuria etiam haberi potest in uxore si superflue ea utatur.

Opera carnis etiam sunt *servitus idolorum, veneficia, inimicitia*, id est longa odia, *contentiones* in verbis, *amulationes*, quod quilibet invidens laborat usurpare sibi bonum alterius. Sunt etiam *ira*, id est subitæ commotiones animi. Et de ira *risæ*, quando res agitur pugnis. Sunt iterum *dissensionis*, quæ sæpe fiunt in Ecclesia. Sunt etiam *sectæ*, pro quo in Græco habetur hæreses. Sunt etiam *invidiæ*, id est malus livor animi; qui licet se non consecuturum sciat rem proximi, invidet tamen ei, eumque eam habere nollet. Iterum *homicidia, ebrietates*, id est consuetæ supra modum potationes, et *comestiones et similia his quæ modo prædico vobis, sicut olim prædixi*, cum vobis primum prædicavi, ut caveatis ab illis, *quoniam qui talia agunt, hi*

non consequentur regnum Dei, si in hoc actu A
227 comprehensi sunt. Hæc prædicta sunt opera
 carnis; sed opera spiritus sunt hæc. Et non
 ait opera, sed ad commendationem, ait fructus
 Spiritus. His enim operibus frui prodest et oportet.
 Fructus, inquam, Spiritus est *charitas*, id est dilectio
 Dei et proximi, de qua charitate sequitur *gaudium et pax*.
 Gaudium vocat lætam conscientiam; pacem ad omnes ex
 dilectione concordiam. Est etiam Fructus Spiritus *longanimitas*,
 id est spes. Si enim tardat retributio; non tamen minus sperat,
 vel impatienter expectat: Et est opus Spiritus *patientia*,
 qua quæcunque toleramus adversa; et *bonitas*, id est pia
 affectio animi; etiam si non habet quid tribuat; *benignitas*,
 id est largitas communicandi quæ habet: *mansuetudo*, quod ita
 attractabilis B et affabilis est omnibus; et *fides* quæ recte credit
 in Deum; *modestia*, id est temperantia verborum et actus;
continentia, qua etiam a licitis continet se aliquis;
castitas, quod caste utitur licitis, ut vir uxore.
 Hæc sunt opera Spiritus, et *adversus opera hujusmodi non est lex*;
 sicut supra diximus, non estis sub lege. Hæc sunt opera
 carnis. Hæc sunt opera Spiritus; qui autem sunt Christi,
 faciunt opera Spiritus. Quod sic ait: *Crucifixerunt hi qui
 sunt Christi, carnem suam*, quod nullos sensus quando
 diu in Christo sunt, inclinare queunt ad vitia. Illi dico
 certantes cum vitiis et cum concupiscentiis. Vitia accipit
 in actu; concupiscentias, in voluntate. Non solum carnem
 crucifigamus, ne malum operemur; sed etiam *ambulemus
 Spiritu*, id est proficiamus bene operando secundum quod
 admonet ratio; justum est ut ambulemus Spiritu, quia
 vivimus Spiritu; et si justificati vivimus Spiritu, sequitur
 ut etiam ambulemus Spiritu. Vivit homo per justificationem
 fidei. Ambulat cum operatur ea quæ fides exigit. Et si
 vivimus et *ambulamus*, in hac ambulatione non *efficiamur
 cupidi inanis*, id est mundanæ gloriæ. Non est peccatum
 si bene agentes laudamur, sed si laudari cupimus; non
 simus cupidi inanis gloriæ. Nos dico qui hoc cupimus
 invicem provocantes; quia superbia quæ non patitur
 parem, nisi præferatur omnibus, indignatur, provocans
 ad litem. Et si non aperte provocare audentes, saltem
 animo *invidentes invicem*, id est D alter alteri.

CAPUT VI.

« Fratres, et si præoccupatus fuerit homo in
 aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi
 instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum,
 ne et ut tenteris. Alter alterius onera portate,
 et sic adimplebitis legem Christi. Nam si quis existimat
 se aliquid esse cum nihil sit, ipse se seducit. Opus
 autem suum probet unusquisque, et sic in semetipso
 tantam gloriam habebit, et non in altero. Unusquisque
 enim onus suum portabit. Communicet autem is qui
 catechizatur verbo, qui se catechizat in omnibus bonis.
 Nolite errare. Deus non irridetur. Quæ

enim seminaverit homo, hæc et metet. Quoniam qui
 seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem;
 qui autem seminat in Spiritu, de Spiritu metet vitam
 æternam. Bonum autem facientes non deficiamus;
 tempore enim suo metemus, non deficientes. Ergo dum
 tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime
 ad domesticos fidei. Videte qualibus litteris scripsi
 vobis mea manu. Quicumque enim volunt placere in
 carne, hi cogunt vos circumcidi; tantam, ut crucis
 Christi persecutionem non patiantur. Neque enim qui
 circumciduntur, legem custodiunt, sed volunt vos
 circumcidi, ut in carne vestra glorientur. Mihi autem
 absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi,
 per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo!
 In Christo enim Jesu, neque circumcisio aliquid valet,
 neque præputium, sed nova creatura. Et quicumque
 hanc regulam secuti fuerint, pax super illos et misericordia
 et super Israel Dei. De cætero nemo mihi molestus sit.
 Ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto.
 Gratia Domini Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres.
 Amen. »

EXPOSITIO.

228 Postquam in communitate omnem Ecclesiam
 correxit et instruxit, nunc divisim admonet prælatos,
 ut in lenitate instruant peccantes subditos, et e converso
 admonet subditos ut æquo animo in omni obedientia
 audiant prælatos, dicens: Quia vivitis Spiritu,
 ambulate Spiritu; vos autem qui spirituales estis,
 id est prælati: omnis enim perfectus etiam si officio
 careat, imperfecto tamen prælatus est; vos, inquam,
 spirituales licet in aliquo delicto præoccupatus fuerit
 aliquis; nec mirum si peccat quia homo: præoccupatus
 dicit non quod ex industria peccaverit, sed quia providere
 sibi nescivit, vos, inquam, prælati instruite hominem
 hujusmodi in spiritu, non furoris, sed in spiritu lenitatis.
 Nunc de plurali transit ad singularem, loquens
 similiter cuilibet prælato. Cum lenitate corrige
 delinquentem tu, quicumque prælate, considerans
 teipsum, ne tu etiam tenteris similiter. Sæpe enim
 Deus sic pie disponit ut, qui indignando obhorret
 casum proximi, in idem præcipitur, vel in pejus.
 Nec solum instruat delinquentem, sed etiam portate
 onera alter alterius, prælatus onus subditi. Portate
 dico compatiendo, orando, et jejunando ut fiat ei
 remissio. Et sic vicissim supportando vos adimplebitis
 legem Christi. Christus enim nescius peccati, dum
 peccata nostra in cruce portavit, hanc in se legem
 attulit, ut alter sic portaret peccatum proximi.
 Considera teipsum, ne similiter tenteris. Nam si
 quis inconsiderate agens, existimat se esse aliquid,
 cum ex se nihil sit, et si gratia in eo aliquid sit,
 ipse sic opinans seducit seipsum, id est seductor
 sui ipsius est. Nolite seduci, sed unusquisque probet,
 id est videat, an probabile

sit opus suum, et sic probatus habebit gloriam tantummodo in semetipso, id est apud se in conscientia, et non in altero, id est non in consideratione et contemptu alterius. In se debet gloriari non in altero. Nam unusquisque seu justus, seu peccator, portabit in die illo onus suum, id est manipulum suum, quem opera sua colligere digna sunt, seu bonum, seu malum. Vel ita de peccatore tantum sermo sit. Tu, ut juste, ne glorieris in contemptu peccatoris. Nam unusquisque peccator portabit onus suum, id est pondus peccati sui.

Admonitis praelatis, quales se debeant exhibere subditis, admonet subditos ut reverenter obediant praelatis, dicens: Praelatus cum lenitate instruat subditum. *Is autem qui catechizatur*, id est qui instruitur, licet non exemplo boni operis: sed saltem verbo: is, inquam, *communicet et obediat et in omnibus bonis* quæ facit et hortatur. *Ei dico qui se catechizat*, id est qui instruit illum. Dico communicate his qui vos instruunt, et *nolite errare*, id est nolite vos excusare, dicentes non esse obediendum cis qui verbo bene docent, et non sic agunt, ideo nolite sic errare, quia *Deus non irridetur*, id est non calva occasione decipietur. Quod si deciperetur, irrisibilis esset. Vere non irridetur, *quia quæ seminaverit homo, hæc utique metet*. Et vere seminata metet, *quoniam qui seminat in carne sua*, id est qui operatur corruptibilia carnis desideria, hic utique metet de carne corruptionem, quia seminavit corruptionem. *Qui vero seminat in Spiritu*, id est secundum rationem, hic metet de Spiritu spiritualia, scilicet, vitam æternam. Postquam divisim praelatos, deinde subditos instruxit, iterum omnem Ecclesiam mistim admonet, dicens: Vos praelati in lenitate subditos instruite. Vos subditi in omni bono his qui vos instruunt, communicate. Omnes autem, tam praelati quam subditi, *æque bonum facientes non deficiamus bene operando*. Nec deficere debemus in operando, quia metemus mercedem operis tempore suo, id est opportuno, *non deficientes in metendo*. Et quia metemus non deficientes, *ergo, dum tempus operandi habemus*, id est in hoc mundo: *operemur bonum ad omnes, maxime tamen ad domesticos fidei*. Prius enim fidelibus necessaria ministrare debemus, de-
hinc si superabundat etiam infidelibus.

Ab hoc loco Apostolus propria manu præscripsit Epistolam, ne Galatæ ambigerent hanc Epistolam esse Pauli, quia destruebat hic circumcisionem, de quo illi pseudo dixerant Galatis quod modo Paulus doceret circumcisionem. Unde sic ait: Ut hæc præcepta credatis esse mea, *videte qualibus litteris scripsi vobis*, ab hinc *mea propria manu*, ut cognitione

scripturæ meæ certi essetis hanc Epistolam esse meam. Et his quæ scripsi obedire debetis, non illis. *Quicumque enim volunt placere illis Judæis in carne*, id est in carnalibus persuasis, *hi cogunt vos circumcidi*. Cogunt utique, quia importuno sermone vos compellunt ad id quod rationibus comprobare nesciunt. Cogunt vos circumcidi, hoc tantummodo intendentes, *ut non patiantur a Judæis persecutionem crucis Christi*, quam prædicant. Judæi enim crucem Christi cum circumcissione bene concedebant prædicari. Vere ideo tantum ne patiantur, quia amore legis nihil faciunt. Quod sic ait: *Hi pseudo qui circumciduntur non custodiunt legem, sed pro eo solo volunt vos circumcidi, ut glorientur apud alios in carne vestra circumcisa*. Aiunt enim illis: *Videte quantum incrementum per nos lex vestra habeat, illi gloriantur in carne*. *Sed mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi!* Ego enim nec quæro, nec prædico gloriam, nisi crucis. *Per quem crucem*. Crux enim secundum Priscianum, de dubiis generibus est; et secundum Haimonem, in Græco, masculini, et ideo translator noluit mutare relationem. Per quem crucem, vel per quem Christum crucifixum, quod idem valet. *Mundus est mihi crucifixus*, ita quod nihil amplius de suis oblectamenti offerat mihi mundus. Ego etiam crucifixus sum mundo; quod si mihi mundus aliqua offert, ita crux Christi me confirmatum astrinxit quod non possim declinare ab illa. Ideo in cruce tantum glorior, *quia in Christo Jesu neque circumcisio valet aliquid, neque præputium, sed solummodo nova creatura*, id est fides quæ innovat mentem, et etiam carnem quam facit a peccatis liberam. Non ideo addidit præputium, quod aliquid putaret illud valere ad fidem, sed ut ostenderet circumcisionem non plus conferre in Christo quam præputium. Ego tantum glorior in cruce, *et quicumque hanc regulam crucis secuti fuerint, ut in ea tantum glorientur, pax sit super illos Galatas qui non peccaverunt, et misericordia*, id est secunda remissio his qui lapsi sunt. Et non tantum super illos, sed etiam *super omnem Israel*, non qui fuerit carnis, sed Dei. In Christo tantum quærite gloriam. *De cætero*, id est de circumcissione (quam excludo) *nemo mihi molestus sit*. Vel ita in præterito me molesti estis, sed de cætero, id est amodo, videte ne quis mihi molestus sit. Nec debetis me molestare. *Ego enim porto in corpore meo stigmata Domini Jesu Christi*. Stigma dicitur signum, quod fit calido ferro. Hic autem Paulus catenas et cætera tormenta sustinens, pro Christo stigmata, id est signa, quod miles Christi esset, in corpore portabat. *Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum spiritu vestro, fratres. Amen*.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM PAULI AD EPHESIOS.

Ephesii sunt Asiani. Hi accepto verbo veritatis, perstiterunt in fide. Hos collaudat Apostolus, scribens eis ab urbe Roma de carcere, per Tichicum diaconum.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Ephesus civitas est in Asia. Non hæc est Asia quæ dividit orbem, sed est provincia quædam in Græcia, habens septem civitates, quarum Ephesus metropolis est, quibus Joannes, relegatus in Pathmos insulam, scripsit Apocalypsim. Hi Ephesii audito verbo fidei a Paulo, crediderunt, et opera fidei laudabiliter **230** operati sunt. Quibus Apostolus, dum Romæ esset in carcere, scripsit hanc Epistolam, sollicitè providens eis ne forte de eo quod in fide bene persisterant superbirent, et hoc virtuti suæ ascriberent. Quod, sicut incepserat in eis misericordia Dei, pie consummabat. In hac autem Epistola materiam habet beneficia Dei. De quibus in hunc modum agit, ostendens ea esse non ex merito hominis, sed ex beneplacito Dei. Ostendit etiam beneficia Dei esse hujusmodi, quod nemo tanta perfectione ascendit in illis, quin adhuc relinquatur ei quo ascendere possit. Sicut enim homo semper habet quo

recidat, ita semper habet quo crescat. Agit etiam hic, quomodo patres debeant præesse filiis, filii parentibus subjici. Similiter de dominis et servis; de uxoribus et maritis, quanta confœderatione sibi vicissim pro modo conditionis et sexus debeant subservire. De beneficiis Dei in hunc modum idco agit, ne Ephesii de bono quod agunt occasionem habeant superbiendi, dum nihil ex se, sed totum se habere audiunt ex misericordia Dei. Iterum ideo ne torpeant in bene agendo, dum audiunt se posse invenire quo crescant in obsequio Dei. Hos Ephesios Paulus discedens ab eis in unum convocavit, dicens eis: Ecce sanam fidem tradidi vobis, videte ne hanc irritam faciatis. Ego enim amodo liber sum, sed si male egeritis, Deus hoc requiret a vobis (*Act. xx, 27*). Pro his verbis et hujusmodi solertiores fuerunt providere sibi.

EPISTOLA AD EPHESIOS.

CAPUT PRIMUM.

Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, sanctis omnibus qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Jesu, gratia vobis et pax a Deo patre nostro, et Domino Jesu Christo. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cœlestibus in Christo, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati in conspectu ejus in charitate. Qui prædestinavit vos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificavit nos in dilecto Filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus in remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus, quæ superabundavit in nobis in omni sapientia et prudentia, ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum ejus quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis et in terra sunt in ipso. In quo etiam nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus, qui operatur omnia secundum consilia voluntatis suæ, ut simus in laudem gloriæ ejus nos qui ante speravimus in Christo. In quo et vos cum audissetis verbum veritatis, Evangelium salutis vestræ recepistis. In quo et credentes signati estis Spiritu promissionis sancto, qui est pignus (arrha) hæreditatis nostræ in redemptionem acquisitionis in laudem gloriæ ipsius. Propterea et ego audiens fidem vestram quæ est in Christo Jesu, et dilectionem in omnes sanctos, non cesso gra-

tias agens pro vobis, memoriam vestri faciens in orationibus meis, ut Deus, Domini nostri Jesu Christi Pater gloriæ, det vobis Spiritum sapientiæ et revelationis in agnitione ejus; illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis, et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus secundum operationem potentiæ virtutis ejus, quam operatus est in Christo Jesu, suscitans illum a mortuis. Et constituens ad dexteram suam in cœlestibus super omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem. Et omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro; et omnia subjecit sub pedibus ejus. Et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius **231** et plenitudo ejus qui omnia in omnibus adimpletur. »

EXPOSITIO.

Paulus, etc. Paulus apostolus Christi Jesu, quem Christus Jesus Apostolum gentibus consecravit. Unde apparet quod vobis Apostolus sit. Paulus, inquam, apostolus Christi, non per meritum suum, sed per solam voluntatem et bonum placitum Dei. Sic et vos quod boni estis non merito vestro, sed gratiæ Dei referatis. Paulus, inquam, apostolus, per voluntatem Dei scribit omnibus sanctis, id est perfectioribus qui in virtutibus sanciti sunt; scribit etiam fidelibus, id est minus perfectis, qui tamen bene servaverunt integritatem fidei. Fidelibus dico in Christo Jesu, id est qui fidem Christi Jesu custodiunt. Sanctis dico et fidelibus qui sunt Ephesi. Optat hoc Paulus. Gratia sit vobis perseverans, qui non peccavistis; his qui

saltem in venialibus lapsi sunt, sit gratia secundæ A remissionis. Sit etiam vobis *pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo*, sicut sæpe expositum est. Ut ostendat omne beneficium esse ex misericordia Dei, in primis de beneficiis suis Deo gratias agit, dicens : *Benedictus sit Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi*, qui si Pater est Christi, nos autem fide filii Christi; sic per Christum Pater nobis est. Benedictio nostra in Deo, nihil aliud est quam laudare et magnificare gloriam ejus. Benedictio autem Dei in nobis, exaltatio nostri est et proventus nostræ salutis. Hic nunc exsequitur duas electiones Dei in nobis. Primam, qua nos ab æterno tales futuros elegit; alteram in tempore, quando nobis Spiritum cooperantem nobis misericorditer infudit, et utriusque electionis completiones adjungit. Primum ponens B eam quæ tempore ultima sit, in qua immortalitatem et impassibilitatem recuperaturi sumus. Hanc autem quia dignior est, proponit ei quæ complebitur, ubi anima per misericordiam Dei ab onere peccatorum liberatur, dicens : *Benedictus sit Deus qui benedixit*, id est exaltavit nos. Ideo per præteritum quod futurum est designavit, ut ostenderet se adeo certum de hac futura benedictione, quomodo aliquis certus est de eo quod videt præterisse. Ideo etiam sic ait, quia intellexit sanctos jam secundum animas conregnare Christo. *Benedixit nos Deus in omni benedictione. Omni*, ideo quia sufficiens : *Benedictione dico spiritualis*, licet enim secundum corpus fiat hæc benedictio, tamen est spiritualis, quia sicut spiritus hominis solo intuitu gloriæ Dei sustentabitur, sic corpus pabulo visionis Dei saturabitur. *Benedictione dico habita jam quibusdam secundum animas*, et plene sanctis omnibus honoranda, non in hac terra, sed in *caelestibus*, ut etiam dignitate loci benedictio hæc commendabilior sit. *Benedixit dico, sic in Christo Jesu*, id est in operatione Christi Jesu, in quo Pater omnia operatur.

Ostensa impletione alterius electionis, subdit electionem quæ secundum justificationem animæ impletur hoc tempore, determinans prædictam impletionem esse ex misericordia Dei per electionem, de qua subdit, dicens : Sic nos Deus ex gratia benedixit, sicut ex sola gratia elegit nos *ante constitutionem mundi*. Ubi planum est non præcessisse meritum hominis. *Elegit nos dico in ipso Christo* in quo omnia fecit, vel in ipso permansuros. Ad hoc elegit ut *essemus sancti et immaculati* : sancti positione bonorum, immaculati emundatione malorum. *Essemus utique tales in conspectu ejus*, id est ut conspiceremus eum solum et in nullo mundum attenderemus. *Vel, in conspectu ejus*, id est qui ab eo conspicemur. *Elegit nos, dico, in charitate*, id est in sola dilectione. Dicta electione quæ hic completur secundum justitiam animæ, subdit illam electionem cujus jam præposuit completionem, dicens : *Elegit nos ut essemus sancti*; quia etiam *prædestinavit*, id est præordinavit ab æterno; vel præparavit in tempore nos in *adoptionem filiorum* habendam. Noluit dicere im-

mortalitatem, sed ut totum referret gratiæ Dei in *adoptionem*, id est in incorruptionem filiorum ex sola adoptione Dei nobis concessam. Adoptionem dico habendam *per Jesum Christum*. Nos dico venturos in ipsum, ut sicut ipse, sic et nos immortales 232 et impassibiles. *Prædestinavit dico secundum propositum voluntatis suæ*, id est secundum voluntatem suam propositam. Propositam, id est sic ab æterno præordinatam; vel propositam, id est oblatam omnibus salvandis, nisi culpa eorum impediierit. *Prædestinavit, inquam, ex sola voluntate in laudem gloriæ, gratiæ suæ*; id est ad hoc ut laudetur gratia sua, in qua gratia multiplex est gloria. Sunt enim quædam gratiæ Dei, ut ista temporalia quæ pie ministrat; in quibus non est gloriandum, sed in incorruptione multiplex est gloria. Et hoc dixisse debueramus, quia primum incipit communiter a benedictionibus, quæ sunt publice omnibus justis. Dehinc descendit ad illas quæ sunt apostolis. Tertio subdit de illis, quas Deus dedit Ephesiis.

Posita duplici electione et dignioris completionem præmissa, subdit completionem alterius, dicens : *In qua gratia gratificavit nos*, id est ingratos nos fecit *dilecto Filio suo*, id est in fide dilecti Filii sui, quem quia diligit et nos filios Filii sui diligit. *In quo Filio habemus redemptionem*. Nec per vile pretium, sed *per sanguinem Filii effusum*. *In quo etiam habemus remissionem peccatorum*. Omnes habent redemptionem, quia pretium sufficiens redemptioni omnium si velent, datum est. Sed hi soli habent remissionem, qui se dignos redemptione Christi exhibuerunt. *Habemus remissionem secundum divitias ejus*, id est secundum gratiam ejus in hoc divitem, quia et originalia et actualia, et sive pauca fuerint, sive multa, omnia sine differentia remisit. Enumeratis beneficiis quæ sanctis fiunt in publico, ab hac communitate, descendit ad apostolos, dicens : *Quæ gratia abundavit in nobis apostolis, super*, id est magis quam in cæteri. Et dignum fuit, quia ab his accepturi erant alii. *Abundavit dico in omni sapientia et prudentia*. Sapientiam de cognitione divinorum dicit : prudentiam, quasi providentiam qua Paulus bene sciebat providere suis Ecclesiis. *Omni*, non quia omnia scirent, sed quia quicquid sibi necesse erat, tam de divinis D quam de humanis, in promptu habebant. Ita *super-abundavit ut nobis apostolis notum faceret sacramentum*, id est secretum voluntatis suæ, id est ordinem redemptionis humanæ. Sacramentum dicitur quasi secretum, eo quod non omnibus, sed paucis illud liceat aspicere. Notum faciet sacramentum hoc, scilicet instaurare *secundum bonum placitum ejus*, non secundum meritum hominis, quia nullam erat *quod bonum placitum in eo Christo preposuit*, id est præordinavit ab æterno. Vel *proposuit*, id est palam exposuit, Deus bonum placitum suum, si velit. *Proposuit dico in dispensatione plenitudinis temporum*. id est in plenitudine temporum. Tempus enim gratiæ, plenitudo temporum dicitur. Vel quia omnia ante prædicta et expectata in eo per Christum fuere

completa. Vel plenitudo, id est finis et consummatio temporum quæ Deus ante tempus gratiæ præire constituerat. Plenitudine dico congrue dispensata. Prius enim voluit Deus experiri homines, quod libertate arbitrii et naturali lege nihil possent. Dehinc scriptam legem tradidit, per quam iterum impotentes evadere peccatum apparuerunt. Et postquam homo undique se cognovit impotentem, tunc demum apposuit Deus opportune gratiam cujus adiutorio posset homo quod per se non poterat.

Instaurare dico omnia in Christo, id est per Christum, quæ in cælis sunt imperfecta, et quæ in terra sunt per peccatum corrupta. Ad hoc enim Deus fecit hominem et redemit ut diminutionem angelorum reintegraret salvato homine. Ideo etiam Christus carnem accepit ut hominem corruptum in peccatis restauraret in justitia. Sed hoc *restaurare* diversis modis accipitur. Christus enim fuit causa restorationis angelorum; non quantum ad eos necessitas. Angeli enim puri erant, licet quibusdam sociis imminuti. Christus vero causa et necessitas restorationis hominum. Causa ut per eum reintegraretur lapsus angelorum. Necessitas ideo quia nisi restauraretur a Christo, perditus erat per peccatum. *Instaurare dico quæ in terra sunt*, ita quod in ipso permaneant. Nisi enim in fide ejus permasserint, restauratio **233** eorum nulla erit. Vel aliter: *Instaurare in Christo ea quæ in cælis sunt*, id est sanctos quorum animæ jam in cælis regnant cum Christo, et ea quæ in terra sunt, in ipso, id est justos, qui si adhuc conversatione tenentur in terra, puritate tamen vitæ jam in ipso sunt. Dicerent Ephesii: Vos quidem apostoli ad tantam altitudinem vocati estis ad quam nos posse pervenire stultum esset saltem opinari. Ad hoc Paulus: *In quo Christo etiam nos apostoli vocati sumus*, non merito nostro, nec dignitate generis, sed *sorte*, id est divina electione. Sors dicitur divina electio, ut quando humanum iudicium deficit, conferunt se homines ad electionem Dei. Non solum gratia vocati sumus, sed etiam *prædestinati*, id est præparati, sumus *secundum propositum ejus*, id est secundum quod pietas ejus de nobis proposuit. *Ejus dico, qui* sicut hæc in nobis, sic *operatur omnia in singulis secundum consilium voluntatis suæ*, id est secundum voluntatem suam consilio et discretionem agentem. Vel ita: Non solum vocat nos ex gratia, sed etiam *qui omnia*, quæ post vocationem sequuntur, *operatur in nobis secundum consilium suæ voluntatis*, sicut dictum est. Ideo vocati et prædestinati, ut *simus in laudem gloriæ ejus*, id est ut digna laude glorificemus Deum qui vult laudari a nobis. Non quod laus nostra quidquam conferat illi, sed ut habeat causam benefaciendi nobis. Simus dico, nos qui antequam vos speravimus in Christo. In tempore tantum vos præcedimus, sed si vultis, in gloria non præcedimus. Sed fortassis præcedetis nos, cum dona Dei in sola electione consistant, non in genere, vel in prioritate temporis.

Nunc ab apostolis descensum facit ad beneficia

Dei, ipsis collata Ephesiis, dicens: *In quo Christo vos vocati estis sicut nos, et prædestinati non ex merito vestro, sed cum audissetis verbum veritatis*, quia ex sola gratia misit ad vos prædicatores, et vos interius inspiratos audire fecit. Nee solum vocati, sed in quo Christo vos etiam credentes *signati estis*, ut appareatis de militia Christi, *Spiritu sancto*. Spiritu dico *promissionis*, id est vel quem Deus nobis promisit, vel qui Spiritus, jam secundum animam deificans nos, promittit nobis immortalitatem corporis in futuro. *Qui Spiritus est pignus*, id est arrha et principium habendæ *hæreditatis nostræ*, nobis promissæ in futura gloria. *Signati estis in redemptionem*, id est ut appareatis de his quos Christus redemit. *Redemptionem dico acquisitionis*. Per hanc enim et nos Deum acquirimus, et Deus non acquisivit. *Vocati estis et signati, etc. In laudem gloriæ ipsius*, id est ut per vos laudetur gloria ejus. Modo determinat intentionem suam, dicens: Quia vocati credidistis, et Spiritu sancto signati estis; *Propterea ego* (et sancti qui mecum sunt,) *ago gratias pro vobis*, et agens gratias non cesso. Hic bene innuit non esse torpendum illis securitate suæ justitiæ, sed omni hora de incremento perfectionis laborandum. *Ego, inquam, non cesso audiens fidem vestram quæ est in Christo Jesu*. Hoc ad minus perfectos respicit, de quibus in principio ait, *fidelibus in Christo Jesu*. *Audiens etiam dilectionem vestram habitam in omnes sanctos*. Hoc ad perfectiores respicit. De quibus ibidem ait *omnibus sanctis*. *Non cesso, gratias agens pro vobis, faciens memoriam vestri in orationibus meis*, pro habendis bonis. Quasi diceret: Sicut jam accepta bona intelligo esse ex gratia Dei, sic sentio de omnibus quæ habituri estis. Facio memoriam vestri, ut *Deus Domini nostri Jesu Christi*, cujus secundum humanam naturam Deus est, et Pater gloriæ ejus; Christus enim secundum deitatem quæ in eo gloria est, Dei Filius est, ut Deus et Pater det vobis *Spiritum sapientiæ et revelationis*, ut revelate possitis intelligere mysteria Dei. Sapientiæ dico, et revelationis habitæ *in agnitione ejus*, ut Deum ejusque mysteria cognoscatis.

Det etiam vobis *illuminatos oculos*, non dico corporis, sed *cordis vestri*. Tangit hic stultum errorem quorundam (maxime gentilium) qui in primitiva fide, qui consueverant idola sua, quæ habebant manu tractare, **234** putabant cæca mente Deum rem hujusmodi esse, quæ et oculis carnis videri, et manibus posset palpari. *Det vobis illuminatos oculos, ut sciatis quæ*, id est quam digna res, et quam valens sit spes. Non tantum res sperata, sed solummodo sperare beatum est. *Quæ sit spes vocationis ejus*, id est rei ad quam vocamus, vel vocatorum, id est electorum ejus. *Et quæ sint divitiæ gloriæ hæreditatis ejus*, id est quam digna sit hæreditas ejus, in qua sunt divitiæ, id est nulla penuria, sed omnis copia. In qua etiam est gloria, id est permanens gaudium sine admistione doloris. *Hæreditatis dico distribuendæ in quibuslibet sanctis*. Et ut sciatis quæ sit magni-

udo virtutis, id est virtus ejus magna et incomprehensibilis. Et cum hæc magnitudo futura sit per omnes sanctos, *supereminens* tamen futura in nos apostolos, qui prius aliis credidimus. Et quod hanc virtutem Deus operetur in nos, probo per hoc quia jam est operatus eam in Christo. Quod sic ait: Virtutem hanc futuram in nos affirmo *secundum operationem potentiae virtutis ejus*, id est secundum virtutem ejus potentialiter operantem, *quam virtutem operatus est in Christo*. Et hanc virtutem exponit, approbans per hoc quod similiter et possit et operetur in nobis. *Operatus est virtutem in Christo, suscitans illum a mortuis*, per quod et nos suscitabit, et apparet quod possit. *Et illum, scilicet Christum, suscitatum constituens ad dexteram*, id est ad æqualitatem suam in cælestibus, et ita quod *supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem*.

Hic quatuor ordines angelorum habemus; et per hoc quod sequitur *omne nomen*, intelligimus reliquos ordines. *Quod nomen nominatur*, id est nominabile est, *non solum in hoc sæculo, sed etiam quodcumque nominabitur in futuro*. Hoc ideo addidit, ne quis objiceret ei: Secundum hoc quod parum de angelis modo cognoscitis, concedo Christum supra poni illis, sed secundum hoc quod de illis in futuro plenius cognoscetis, caro Christi non supraponetur illis. Contra hoc ait: Non solum quod nominatur in hoc sæculo, sed etiam supra omne illud quod de angelis cognoscetur in futuro, eum supraposuit omnibus et omnia supposuit ei. Quidam enim sunt suprapositi multis, qui, licet inferiores, non tamen sunt subjecti eis. Unde ait: *Omnia subjecit sub pedibus ejus (Psal. viii, 8)*, id est tam plena subjectione, ut ille qui pedibus substernitur, vel *sub pedibus*, id est sub humanitate Christi omnia subjecit. Diceret ille: Et quid per hoc probas, si Christum suscitatum super omnia posuit, et omnia ipsi subjecit? Bene per hoc probo, ait Paulus, *quod ipsum Christum Deus dedit caput supra omnem Ecclesiam; quæ Ecclesia est corpus ipsius Christi*. Et putatis quod in capite gloriosus, et in corpore remaneat ignominiosus? Ecclesia est corpus, et *plenitudo ejus Christi*, qui Christus per eam adimpletur. Nisi enim justi resuscitentur eundo usque ad ultimum justum, corpus Christi remanet imperfectum. *Qui Christus licet plenitudine Ecclesiae adimpleatur, ipse tamen est omnia, id est omnis perfectio, in omnibus, id est in singulis membris, quia nec ipsa membra possunt adimplere eum, nisi per ipsum*.

CAPUT II.

Et vos [convivificavit] cum essetis mortui delictis et peccatis vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum sæculum mundi hujus, secundum principem potestatis aeris hujus spiritus; qui nunc operatur in filios diffidentiae, in quibus et nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis et cogitationum. Et eramus natura filii iræ, sicut et

cæteri. Deus autem qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo, cujus gratia estis salvati. Et convocavit et consedere fecit in cælestibus in Christo Jesu, ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitiis gratiæ suæ in bonitate super nos **235** in Christo Jesu. Gratia enim salvati estis per fidem et hoc non ex vobis; Dei enim donum est, non ex operibus, ut ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus. Propter quod memores estote quod aliquando vos qui gentes eratis in carne, qui dicebamini præputium ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manufacta; qui eratis illo in tempore sine Christo, alienati a conversatione Israel et hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo: nunc autem in Christo Jesu vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope, in sanguine Christi. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium partem maceræ solvens inimicitias in carne sua. Legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condant in seipso in uno novo homine faciens pacem, ut reconciliet ambos in uno corpore, Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Et veniens evangelizavit pacem vobis qui longe fuistis, et pacem his qui prope, quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad Patrem. Ergo jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum et domestici Dei, superædificati super fundamentum apostolorum et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu; in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino, in quo et vos coædificamini in habitaculum [tabernaculum] Dei in Spiritu sancto.

EXPOSITIO.

Dixit superius Ephesios ex electione Dei vocatos, Spiritu sancto signatos, seque pro eis orare ut quod Deus pie cepit in illis quotidiano perficiat incremento; et postquam tam dignos eos dixit in hac novitate gratiæ, reducit eis ad memoriam priorem statum quem habuerunt in peccatis, ut memores immunditiæ suæ non audeant præsumere, nisi de gratia Dei, quasi merito suo aliquid novitatis habuerint. Iterum propter hoc commemorat eis statum infidelitatis, ut cum videant quod gratia Dei eos de injustitia ad justitiam traxerit, certum habeant quod, si jam justi laborent, Deus qui illis injustis contulit, multo amplius et libentius conferet jam justificatis, si promereri voluerint. *Litæra sic jungitur: Nos apostoli credidimus, et vos similiter credidistis; vel ibi: Deus suscitavit Christum a mortuis, et vos similiter suscitavit a morte peccati; vel cum verbo quod inferius sequitur, sic construere possumus. Christum dedit caput supra Ecclesiam, et vos convivificavit Christo. Quocumque*

tamen jungatur, ibi tamen pendet sententia, ubi ait : **A** Christum dedit caput supra Ecclesiam, et vos dedit membra ipsius. Vos, inquam, cum essetis mortui delictis et peccatis. Mortui ideo, quia ita consepulti peccato quod nulla vi humana poterant evadere laqueum peccati. Delicta vocat, quando quod Deus præcipit non faciendo deserimus. Peccata dicit actus illos, fornicari, furari, et hujusmodi. Peccatis dico vestris, id est quæ jam consuescendo in illis, quasi vestra propria feceratis. Quomodo in peccatis fuerint exsequitur, dicens : *In quibus peccatis vos aliquando*, id est tempore infidelitatis, *ambulastis*, id est de malo in pejus præcipitabimini, *secundum sæculum mundi hujus*, id est sequentes sæcularitatem, quæ nunquam de Deo, sed semper sollicita est de mundanis. Et ut magis aggravet peccatum, addit non solum secundum sæculum, sed etiam *secundum principem spirituum*, id est secundum diabolium qui princeps est, imperium habens super cæteros malignos spiritus ; vel *secundum principem spiritus*, ut collective accipiamus, quasi dæmoniorum ; vel *secundum principem spirituum*, id est aliorum dæmonum. Sicut enim in bonis angelis quidam prælati sunt, quidam subditi, sic in malignis distinctiones eadem sunt, et tamen unus solus omnibus prælatus esse creditur. *Principem* dico *potestatis aeris hujus*, id est qui potestatem habet in hoc aere ; commovet enim plerumque ventos et turbines in aere, quibus nocet hominibus, et fructibus terræ, ut ventus ille qui a regione deserti veniens, subruit domum, et filios Job oppressit **236** ab eo (*Job* 1, 19), permissione tamen Dei, creditur immisissus. Quos malignos spiritus ideo in aere conversari Deus disposuit, quia si in terra cum hominibus essent, et fructus terræ corrumperent, et homines ipsos intolerabiliter affligerent. Per hoc autem quod eos vocavit spiritus, vult curiosos reddere homines ut provide agant, quia hostis qui imminet, invisibilis est. Per hoc iterum quod in aere esse dixit, de eodem nos admonet, quia insidiator prope est.

Qui princeps diabolus nunc, quando vos gratia Dei ab eo liberavit, *operatur in filios diffidentiae*, id est de quorum salute nos diffidimus ; Spiritus enim significabat Paulo in quibus laborare deberet, et in quibus non, sciens cor eorum impœnitens. Vel, in *filios diffidentiae*, qui diffidunt de salute ; audientes enim quod resurrecturi sint, cælum ascensuri, stultum hoc judicant, et ideo nolunt converti. Et cum de tantis peccatis gratia Dei ad justitiam vos traxerit, videte ne, unquam præsumentes, gratiæ Dei detrahatis. Quod ad augmentum perfectionis pervenire possint ex sequentibus indicat, quasi respondendo objicientibus sibi Ephesiis. Nobis tanto onere peccati prius depressis, non licet sperare de aliqua perfectione, sed sufficit si aliquo modo possimus salvari. Ad hoc Paulus removendum, se et apostolos parificat illis, quia ante fidem similiter fuerunt in peccatis, tamen dissimili modo, sicut indicabunt sequentia. Unde sic ait : *In quibus pec-*

catis etiam nos apostoli, sicut vos Ephesii omnes, etiam Petrus, *aliquando*, id est ante fidem, *conversati sumus*. Vere in peccatis ; nam in *desideriis carnis nostræ*, ut quod caro suggerebat, desideraremus. Nec solum in desideriiis, sed etiam *facientes opere voluntatem carnis*, sicut comedere ad superfluitatem, et luxuriari. Facientes etiam *voluntatem cogitationum*, in quibus non ita caro delectatur ut laborare de gloria mundi ; vel, dictante avaritia multa pati pro congregandis multis. Nec tantum in actualibus istis, sed etiam *eramur*, nos Judæi, *filii iræ*, id est geniti ad vindictam tolerandam, *natura*, id est propter originale nos Judæi, sicut et cæteri, licet tunc falso opinaremur per circumcisionem mundari a peccato Adæ. Ira Dei nihil aliud est quam vindicta. Si continuemus, vel ad illud quod ait : Nos credidimus, et vos credidistis ; vel ad illud : Suscitans Christum et vos suscitavit ; tunc hic beneversus erit. Si autem inferius ad illud, *convivificavit*, porrigatur constructio, nondum finitur versus ita dicendo. *Cum essetis mortui, convivificavit vos Christo* ; Deus autem fuit qui convivificavit ; vel, si ibi finis est, versus sic continuabimus : Nos quidem eramus in peccatis, *sed Deus qui dives est et copiosus in misericordia*, misericordia enim ejus super omnia opera ejus (*Psal.* CXLIV, 9), Deus utique *propter charitatem suam nimiam*, id est, incomprehensibilem *qua charitate dilexit nos*. Putarent illi : Dilexit nos justificatos, sed non quod diligit aliquos in peccato. Ad hoc Paulus : Dilexit dico etiam *cum essemus mortui peccatis*. Ne videatur absurdum, quod Deus diligere dicitur hominem in peccatis ; creaturam enim suam ubique semper diligit, sed malum quod in ea est, odit.

Deus, inquam, quia dilexit nos *convivificavit*, id est vivere nos fecit per justitiam animæ, *Christo*, id est ad similitudinem Christi, quod sicut ille justus, sic et nos justi. *Gratia cujus*, scilicet, Dei ut nos, sic etiam vos *estis salvati*, id est convivificati per justitiam animæ ; vel si pendeat infra constructio, ut dicamus convivificavit nos et vos Christo ; tunc dicemus cujus gratia estis salvati de futura salvatione. *Convivificavit* nos prima resurrectione animæ, *conresuscitavit* etiam secunda corporum resurrectione. **D** Propter certitudinem quam inde habet, quod futurum est significat per præteritum. *Et nos conresuscitatos Christo fecit consedere*, ut jam in quiete regnatos. *Consedere* dico Christo in *cælestibus*, ut hæc beatitudo commendabilior sit etiam ex loco : *Consedere* dico Christo in *Christo Jesu*, et **237** cum eo et per eum, ideo convivificavit, et resuscitatos consedere fecit, ut per hoc ostenderet in *sæculis supervenientibus* his, id est futuris, *divitiarum gratiæ suæ*, id est divitem gratiam suam *abundantem in nobis*. Gratia dico facta in *bonitate*, id est ex solo beneplacito suo, quia ad promerendum gratiam nullum præcessit meritum. Bonitate dico facta *super nos*, id est quæ nos superavit, quia tanta est quod nec eam intellectus noster capere sufficit. Et hæc

omnia dico in Christo Jesu; in ipso enim, et per ipsum, hæc omnia in nobis operatur Deus. Ideo voluit Deus hæc nota fieri his qui erant futuri, ut intelligeret homo quanta (si vellet) sperare posset de bonitate Dei. Modo ponit illud quod meritum videtur hominis, id est fidem, et meritum non esse ostendit. Vere in bonitate, nam vos per gratiam salvati, id est justificati estis. Concedo etiam ut apponas per fidem; etenim, id est fides non est ex vobis promerentibus ut fidem habeatis. Vere fides non est ex vobis, nam est donum Dei, et non ex operibus vestris. Et ideo Deus omnia ex gratia, et nihil ex operibus esse voluit, ut non gloriaretur aliquis. Videns enim angeli casum et hominis fuisse ex superbia, multum præcavere voluit homini a superbia. Et sicut fides ex dono Dei, sic opera quæ fidem sequuntur per gratiam Dei. Bene dico, ut ne quis gloriatur in fide; nam etiam in operibus quæ sequuntur fidem, non reliquit Deus homini unde posset gloriari. Quod sic ait: Nos sumus factura ipsius Dei, cum nihil in bono essemus creati in Christo, id est per Christum Jesum in bonis operibus, quæ opera præparavit nobis Deus, ut in illis ambulemus, per eum proficiamus et crescamus. Vel, factura sit ablativus, ita factura, id est per facturam Dei sumus creati in Christo. Nihil ibi mutatur.

Quod supra ait: Nos fuimus in peccatis sicut vos, modo determinat dicens Judæos non tam graviter peccasse, sicut gentiles, sed licet ante fidem etiam viles Judæi abominarentur gentiles, Deus tamen sine discretionem personarum purificavit eos, non illis qui prius impropertant eis, sed sanctis ac perfectis. Et per hoc probat eos et gratiæ Dei multum obnoxios, et quod de incremento justitiæ, secure si volunt, possunt laborare, dicens: Propter quod, ut ne quis vestrum gloriatur, estote memores quod aliquando tempore infidelitatis vos gentes, id est tales quales in peccato geniti eratis in carne, id est in operibus carnis. Vos dico qui præputium, id est ipsa immunditia dicebamini ab ea circumcissione, id est Judæis, quæ dicitur circumcisio, id est ipsa munditia. Et nihil est, quia hæc circumcisio in carne erat non in corde, facta etiam manu cujuscunque, non per Spiritum sanctum. Memores etiam estote quia illo tempore infidelitatis eratis sine Christo, quia Christus non promittebatur vobis. Eratis et alienati a conversatione Israel, id est Judaici populi; non enim tunc conversabantur vobis; vel, si forte cum eis conversabamini, ut proselyti; eratis hospites testamentorum, id est instabiles, id est modo euntes, modo redeuntes ad legem ducebamini. Testamentum ideo pluraliter dicit, quia Moyses suum, Isaias suum, et quilibet propheta suum habebat Testamentum. Eratis etiam tunc non habentes spem promissionis factæ ad Abraham, nec enim licebat tunc gentibus sperare salutem; et eratis sine Deo, idola adorantes. Vos dico in hoc mundo, id est his mundanis adherentes. Olim sic eratis, sed nunc vos, qui aliquando eratis longe a Deo et a Judæis, facti estis

A prope, utriusque in Christo Jesu, id est per Christum Jesum. Et quomodo per Christum determinat: In sanguine, id est per effusionem sanguinis Christi. Probat de utroque, sed de Judæis primum, dicens: Vere facti estis prope Judæos, quia ipse Deus est pater nostra, id est pacificavit nos simul, gentiles et Judæos, qui Deus facit utraque, id est Judæum et gentilem, unum per unitatem fidei et morum et sacrificii. Unum autem hoc modo: solvens parietem medium, id est qui in medio positus, alterum separabat ab altero. **238** Hic paries fuit ex parte Judæorum, observationes eorum; ex parte gentilium, cultus idolorum. Et hunc parietem eorum solvit, dum idolatriam et ritus Judaicos evacuavit. Parietem dico maceriarum. Maceria dicitur, secundum quosdam, paries firmiter compactus et connexus. Hic paries erat maceria, id est fortis et ad destruendum difficilis, quia Judæi, auctoritate legis et prophetarum, ritus suos tuebantur. Gentes autem, per philosophiam, suam (in quo male consueverant) defendebant; vel dicitur maceria congeries lapidum sine cemento congregata. Sic ille paries fuit maceria, id est debilis et Christo levis ad diruendum, ut sicut congregatio lapidum, et, soluto medio pariete, solvit in carne sua quam assumpsit inimicitias utriusque populi. Destructis enim ritibus Judæi et gentilis, jam non erat unde inimicarentur sibi. Quomodo solverit inimicitias ostendit in parte Judæorum, quorum ratio magis oppugnabat; sed quia gentibus nulla ratio erat, de his nihil subdidit. Solvens inimicitias, quia evacuans legem carnalium mandatorum, decretis, id est datis mandatis ex discretionem inventis, ideo evacuans, hinc legem, inde idolum, ut duos, id est Judæum et gentilem, condant utrumque in semetipso; et quia in se condere posset adhuc divisos addit. Condant, inquam, faciens pacem, id est pacificans eos sibi vicissim. Et in quo pacem fecerit, subdit: Faciens pacem dico in se uno novo homine. Novo, quia homo gratiæ, ideo novo; quia, si esset legalis, oppositus esset gentili; si iterum gentilis, oppositus esset Judæo, et neuter consentiret inimico suo. Probavit quod gentilis sit prope Judæum; probat eundem esse prope Deum, dicens: Et ideo solvens inimicitias ut reconciliet Deo ambos, id est Judæum et gentilem copulatos in uno corpore, id est in Ecclesia. Reconciliationis modum subdit. Reconciliet dico, interficiens ipse Christus in semetipso inimicitias quæ erant inter Deum et hominem. Ita in semetipso quod per crucem, id est per mortem crucis.

Hæc autem omnia parum prodessent, nisi prædicata forent; ideo addit: Et ipse Christus veniens in carnem evangelizavit per apostolos pacem ad Deum restitutam vobis gentibus, qui longe fuistis a Deo, quia sine Christo et sine Deo in hoc mundo eratis. Evangelizavit etiam pacem his, id est Judæis, qui prope erant, quia Deum colebant. Hoc prædicare fecit, quoniam per ipsum Christum ambo et Judæus et gentilis, habemus accessum ad Patrem Deum, non ambo positi in uno Spiritu fidei, cum hic prius esset

in Spiritu legis, hic in spiritu idoli. Et quia ambo in eodem Spiritu positi accessum habemus ad Deum, ergo vos gentiles Ephesii *jam non estis hospites Testamentorum*, sicut illi improperebant. *Et jam non estis advena*, id est non ultra vocamini proselyti, quia licet tunc stabiles essent in lege, semper tamen dicebantur adventitii. *Non estis hospites, sed estis concives*; nec eorum qui vobis improperebant, *sed sanctorum*, id est quorumlibet perfectorum. *Et non estis advena, sed domestici*, id est naturales de domo; nec eorum, *sed domestici Dei*. Vos dico *superædificati* hodie pietas; cras super hanc ædificabitur humilitas. Et sic *superædificati super fundamentum*, id est doctrinam apostolorum et prophetarum, quorum doctrina fundata est Ecclesia. Vel *super fundamentum*, id est Christum, super quem apostoli et prophetae fundati sunt. *Ædificati ipso dico Christo Jesu* existente lapide, propter firmitudinem, *summo*, id est consummante justitiam vestram, *angulari*, id est utrumque populum Judæum et gentilem in se connectente. Lapis iste ubi ad litteram fuerit, certum non habemus; fuisse tamen credimus quod, donec in consummatione utriusque parietis, non idonee poni potuit; sed in summo mirabili convenientia utrumque parietem coagulavit. Hic lapis significavit Christum, Judæum et gentilem in perfectione fidei copulantem. Qui Christus sicut est summus consummator **239** justitiæ, sic est et principum justitiæ. Quod sic ait: *In quo lapide omnis ædificatio constructa per fidem, crescit per operationem in templum sanctum*, ut sit homo templum in quo habitat Deus. Sanctum dico *in Domino*, id est per Dominum. *In quo etiam lapide Christo, vos gentes coædificamini cum Judæis in habitaculum*, id est ad hoc ut sitis habitaculum Dei. Coædificamini dico *in Spiritu sancto*, id est per Spiritum sanctum, purificantem vos Deo.

CAPUT III.

« Hujus rei gratia, ego Paulus vincetus Christi Jesu pro vobis gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis. « Quoniam secundum revelationem notum mihi factum est sacramentum, sicut supra scripsi in brevi (Sap. 1, 19), prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in ministerio [al., mysterio] Christi, quod in aliis generationibus non est agnoscitur filiis hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis ejus, et prophetis in spiritu, esse coheredes gentes, et concorporales, et participes promissionis ejus in Christo Jesu per Evangelium, cujus factus sum minister, secundum operationem virtutis ejus. Mihi enim omnia sanctorum minimo (I Cor. xv, 9) data est gratia hæc, in gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi, et illuminare omnes quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo qui omnia creavit, ut innotescat principibus [principibus] et potestatibus in cælestibus per Eccle-

« siam, multiformis sapientia Dei, secundum prædicationem sæcularum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro. In quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem ejus. Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis, et in terra nominatur, ut det vobis, secundum divitias gloriæ suæ, virtutem corroborari per spiritum ejus in interiorum hominum, Christum habitare per fidem in cordibus vestris, in charitate radicati et fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum; scire etiam supereminentem scientiæ claritatem Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus, aut intelligimus secundum virtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in Ecclesia et in Christo Jesu, in omnes generationes sæculi sæcularum. « Amen. »

EXPOSITIO.

Ut magis obnoxios reddat gratiæ Dei, dicit quod Deus fecerit eum Apostolum propter illos; vincetus est etiam pro eisdem; revelavit etiam e. Deus mysteria sua propter eorum utilitatem. *Vos coædificamini in Christo, et gratia hujus rei ut et vos coædificemini. Ego Paulus vincetus Jesu Christi*, quem afflictum non oportet contristari. *Vincetus utique pro vobis gentibus*; si enim saluti vestræ non predicarem, nequaquam in vinculis essem. *Pro vobis dico, ita tamen si audistis dispensationem gratiæ Dei*, id est gratiam, scilicet, apostolatam ex gratia Dei mihi traditam. Gratiam dico dispensatam a Deo, quia Deus bene dispensavit apud se, quare me Apostolum constituit. Vel quam gratiam ego dispenso vobis et cæteris Ecclesiis. Si, inquam, audistis gratiam, *quæ data est mihi in vobis*, id est sicut vere credidistis me esse Apostolum vobis, ita vere credite me esse vincetum pro vobis. Gratia utique hæc data est mihi, *quoniam sacramentum*, id est secretum Dei, *factum est mihi notum secundum revelationem*, id est ita ut revelate sciam inde loqui. Notum factum est dico, *sicut supra scripsi vobis in brevi sermone*, ubi ait: *Ipsæ est pax nostra*, et est vera, usque ad *ergo non estis hospites*. Ita scripsi prout bene potestis intelligere. Potestis utique legentes, id est si attente perlegistis illud. *Intelligere* dico, non tantum sacramentum, sed etiam potestis intelligere *prudentiam meam*, habitam in mysterio. Idem est **240** quod in sacramento Christi, quia et mysterium novi, et prudenter aperire scio, *quod mysterium non est cognitum filiis hominum in aliis generationibus*, id est in aliis ætatibus. Vel si aliquibus non ita cognitum *sicut nunc revelatum est sanctis apostolis ejus*, nec in hoc videat gloriari quia revelatum est in Spiritu sancto *etiam prophetis*, id est quibuslibet illuminatis sensu hoc mysterium, scilicet, *gentes esse coheredes* Judæis in

futura ætate; et hic esse *concorporales*, id est in eodem corpore Christi; id est in Ecclesia esse etiam *conparticipes promissionis* factæ ad Abraham. Co-hæredes dico concorporales comparticipes esse in Christo Jesu, qui fecit utraque unum esse sic in Christo, et hoc per Evangelium, prædicatione cujus, ad fidem veniunt.

Quod Evangelium non est meum, sed *cujus Evangelii factus sum minister*. Nec hoc ex merito meo, sed *secundum donum gratiæ Dei*: quam gratiam iterum non promerui ut haberem, sed *quæ data est mihi secundum operationem virtutis ejus*, quia virtus ejus operata est multa per meam infirmitatem. *Data est mihi*. Et cui mihi? Mihi utique *minimo omnium sanctorum, data est gratia hæc*, scilicet *evangelizare in gentibus divitias Christi investigabiles*, id est incomprehensibiles. Datum est etiam mihi *illuminare omnes* de hoc; *quæ*, id est *quam digna sit dispensatio*, id est impletio *sacramenti absconditi a prioribus sæculis*. In Deo tamen, id est in notitia Dei existentis; qui Deus ignorare non potuit, *quia omnia creavit*. Ideo *evangelizare, illuminare, ut sapientia Dei per ecclesiam quæ in prædicatione nostra constituitur, sapientia, inquam, Dei per hoc innotescat principibus et potestatibus*, id est ordinibus angelorum, existentibus in *cælestibus*. Angeli enim nescientes salvationem hominum, mirantur et laudant Deum, cum, per prædicationem Apostolorum, visa conversione, intelligant salvationem eorum. *Sapientia Dei multiformis*, quia hunc lenitate sermonis, hunc asperitate infirmitatis convertit in diverso modo in diversis. *Multiformis* dico, ostensa *secundum præfinitionem sæculorum*, id est in sæculis a Deo ordinante præfinitis. *Quam præfinitionem*, id est hoc quod in sæculis se facturum præfinit, *fecit*. id est *complevit in Christo Jesu Domino nostro, in qua*, id est per quem Christum habemus *fiduciam* accedendi ad Deum. Nec solum fiduciam, sed etiam habemus *accessum ad Deum*, non timentes repulsionem, sed in *confidentia*, id est de introductione confidentes. *Confidentia* dico habito *per fidem ejus, scilicet Christi, cui et in quem credimus*.

Commemoravit se propter utilitatem eorum consecratum a Deo Apostolum. Vincitum etiam se propter eos, revelata sibi esse mysteria Dei ad instruendum eos. *Propter quod*, quia hæc omnia facta sunt propter vos, quia etiam accessum habetis ad Deum per fidem Christi nobiscum, propter hoc non modo precor, sed quasi rem debitam peto, et a vobis exigo, *ne deficiatis in tribulationibus meis*. Ideo per hanc exhortationem vult eos præmunire Paulus, quia dubitabat ne forte tribulatione et afflictione magistrum contemptui haberent, quod ab eo qui contemptibiliter tractabatur didicissent. Tribulationibus dico meis, habitis pro vobis. Ideo enim Deus me permittit affigi ut qualis vestra sit fides in tentatione mea apparere faciat. Deus enim Abraham et quoslibet alios non ideo tentavit, quod quid futurum esset ignoraret, sed ut fidem eorum probabilem indicaret

A mundo, *quæ tribulatio est gloria vestra*. Si enim a tribulatione mea vires boni operis sumitis, tunc digni estis gloria. Si autem propter me tribulatum deficiatis, ignominia digni estis. *Et gratia hujus rei*, id est ne deficiatis, quia hæc res grata est mihi, vos scilicet non deficere, ideo *flecto genua*. Sicut per genu erigitur corpus, et humiliatur, ita per genu erectum et flexum, elatio mentis et humiliatio accipitur. Paulus utique genua carnis flectebat, ut humilitatem spiritus innueret. *Flecto genua ad Patrem Domini nostri Jesu Christi*; qui et Pater nobis est, cum simus filii Christi, *cujus Pater 241 est. Es quo Patre*, id est: ex institutione et exemplo cujus est nobis *omnis paternitas*, id est sunt nobis omnes patres, *quos vel in cælis habemus angelos provisores nobis, vel quos habemus in terra ut episcopos, et quoslibet Ecclesiæ Patres*. *Paternitas* non ita simpliciter est, sed *nominatur*, id est quicumque nominabiles dignitate virtutum sunt nobis Patres. Vel ita: *Paternitas nominatur*, id est si provisores nostri patres dicuntur solo nomine, id est non nuncupative tantum, non substantialiter quod Deus solus est. *Flecto genua ad Deum: ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ*, id est abundanter et gloriose, scilicet, cum potentia. *Det dico virtute corroborari*, id est ut vos corroborati sitis in bono. Et hanc virtutem in vobis non vestram esse credatis, *sed per spiritum ejus*, ut gratiæ Dei omnia ascribatis. *Det dico virtutem non exterius, sed in interiore homine*.

Ideo Deus virtutem justitiæ in anima ordinavit, quia si esset in corpore quod omni adversitati expositum est, sicut corpus, tam cito deficeret virtus quæ longe melius sedet in anima, de quo ait Christus: « Postquam occiderint corpus, animæ non habent quid faciant (Matth. x, 28), » ut det vobis Spiritum, et ut det vobis *habitare Christum in cordibus vestris*: non quod ibi corporaliter sedeat: sed *per fidem*. Licet ubi Spiritus, ibi Christus, tamen neutrum est superfluum, quia Spiritus per dilectionem, Christus per fidem. *Flecto genua* ideo ut vos *radicati et fundati in charitate*. A similitudine arboris in altum radicatæ, et ex abundantia humorum, quibus in alto radices abundant copiose fructificantis, ait *radicati*, id est fructificantes in charitate, *et fundati*, id est super fundamentum in quo firma sit et crescat ædificatio domus Dei. *Ut vos, inquam, radicati et fundati possitis comprehendere*, intellectu et utilitate *cum omnibus sanctis*, id est sicut comprehendunt omnes sancti, *quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum*. Latitudo, a dextera in sinistram crucis Christi, amplitudinem dilectionis significavit qua etiam pro inimicis oravit. Longitudo crucis a capite in pedes, perseverantiam dilectionis significavit, quia cum dilexisset suos, in finem dilexit eos (Joan. XIII, 1). Sublimitas crucis, id est pars illa quæ supereminet capiti, in qua Pilatus titulum scripsit, respectum divinum significavit, ut innueret Christus se non amore mundi pati, sed ut faceret voluntatem Patris sui, qui est in cælis. Pro-

fundum, dicta est pars illa crucis quæ in terra fixa A fuit, quod profundum designat occultam gratiam Dei, qua sine merito bona multiplicat suis eisdem nescientibus quare sic faciat. Hæc tamen in ipsis intelligimus, sic exponendo : Possitis comprehendere quæ sit latitudo, id est quam latos oporteat vos esse in charitate, ut etiam bene faciatis his qui vos oderint. Et longitudo, id est quam longos et perdurantes in dilectione oporteat vos esse, ut etiam si expedit non formidetis mori pro Deo vel proximo. Et quæ sit sublimitas, quomodo superno respectu, non respectu mundi quælibet bona faciatis. Et quod sit profundum, id est occulta gratia Dei in vobis, qua vos sine merito justificavit, et provehit ut etiam possitis scire charitatem Christi, id est quomodo Christus vos dilexerit.

Charitatem dico supereminentem omni scientiæ. Nulla enim scientia comprehendere sufficit quanta sit charitas Christi. Vel ita : Possitis scire charitatem scientiæ Christi, secundum scientiam. Ignorantes enim plerumque diligimus, sed, si cognitionem rei quam diligimus habeamus, multo magis in bonitate rei cognitæ diligenda accendimur. Ideo ait charitatem scientiæ Christi, id est secundum scientiam de Christo habitam. Charitatem scientiæ dico supereminentem charitati ignorantæ. Bonum quod ignoratur minus diligitur. Possitis comprehendere et scire, ideo ut impleamini eundo in omnem, id est in omnium bonorum plenitudinem Dei, id est ex Deo habitam. Ego flecto genua ut vos possitis comprehendere et scire. Ipse autem Deus potens est facere omnia quæcumque opportuna 242 sunt. Facere dico abundanter supra quam petimus, aut supra quam intelligimus. Nemo enim hominum auderet hoc petere a Deo ut Filium suum Deum, hominem faceret; quod tamen fecit. Nemo etiam intelligere posset quo ordine pietatis hominem perditum restauravit, et innumera bona quæ facit, et ideo bene ait, supra quam petimus, aut intelligimus. Et quod tanta potens sit facere probare possumus, eundo secundum virtutem, quæ virtus ejus operatur in nobis, quia, si considerantur ea quæ nobis contulit potestas miraculorum, et multa alia, per hæc plane colligimus quod ex voluntate potens sit de cætero consummare omnia in nobis. Ei autem qui sic potens est facere, ipsi soli non humanæ virtuti, sit gloria in Ecclesia, id est in consideratione honorum, quæ confert Ecclesiæ, et etiam in Christo Jesu, quia nec ipsi Christo secundum hominem de bonis quæ gessit gloria debetur, sed Deo. Gloria dico permanens in omnes generationes; ab Abel enim primo justo nulla præterit generatio, quæ non haberet aliquos in quibus gloriaretur Deus. Generationes dico sæculi, a principio usque ad finem. Sæculi dico sæculorum, in quo multa sæcula continentur, ipsi gloria. Amen, pro certo ita est.

CAPUT IV.

Obsecro itaque vos ego vincetus in Domino ut dignè ambuletis vocatione qua vocati estis, cum

omni humilitate et mansuetudine, cum patientia, supportantes invicem in charitate. Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis (Rom. xii, 10). Unum corpus, et unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ. Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Unus Deus et Pater omnium, qui super omnes, et per omnia, et in omnibus nobis. Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Propter quod dicit : Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus (Psal. lxxvii, 19). Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit (Joan. iii, 15) primum in inferiores partes terræ. Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cælos, ut adimpleret omnia. Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas. Alios vero evangelistas, Alios autem pastores, et doctores (Cor. xii, 28), ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi : donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi : ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Veritatem autem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum, et connexum per omnem juncturam subministracionis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. Hoc igitur dico et testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut et gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitate cordis ipsorum; qui desperantes, semet ipsos tradiderunt impudiciæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam (Rom. i, 21-31). Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu. Deponite [a., deponere] vos secundum pristinam conversationem veterem hominem qui corrumpitur, secundum desideria erroris (Col. iii, 8). Renovamini autem spiritu mentis vestræ, et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis (Rom. vi, 48). Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo (Hebr. 12; I Petr. ii, 3), quoniam sumus invicem membra. Irascimini, et nolite peccare (Psal. iv, 5). Sol non occidat super iracundiam vestram. Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur jam non furetur (Jac. iv, 7); magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem 243 patienti. Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat; sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, ut det gratiam audientibus. Et nolite contristare Spiritum

• tum sanctum Dei, in quo signati estis in die re-
 • demptionis. Omnis amaritudo, et ira, et indigna-
 • tio, et clamor, et blasphemia tollatur a vobis,
 • cum omni malitia. Estote autem invicem benigni,
 • misericordes, donantes invicem (*Colos. III, 12, 13*),
 • sicut et Deus in Christo donavit vobis. »

EXPOSITIO.

Postquam admonuit eos diversis modis ne intemescerent de bonis gratiæ Dei, neve torperent, sed semper de proficiendo in melius vigilarent, quæ utraque admonitio videtur versari circa magis perfectos, transit ad moralem instructionem, quæ magis pertinere videtur ad minus perfectos. Prius instruens omnes in communi, dehinc conditiones sexus et ætates divisim. Littera sic jungitur: Quia Deus potens est facere vobis supra quam petimus aut intelligimus. Itaque obsecro, id est per omnia sacra vos adjuro, ego vincitus in Domino, id est propter Dominum, quem in vinculis offendere non est minima culpa. Obsecro, inquam, ut ambuletis per gradus virtutum digne, vocatione qua vocati estis; non enim vocati estis ad complenda desideria carnis, sed ut secundum spiritum carnem mortificetis, scilicet, ambuletis cum omni humilitate, et in animo habita, et foris ostensa. Culpa enim est intus esse humilem, et foris simulare superbiam, cum sic de se occasionem tribuat maledicendi, et occultetur virtus cujus imitatione potuit instrui proximus. Foris autem hamilem, intus esse superbium. nulli dubium quin sit culpabile in omni humilitate, et in omni mansuetudine, ut tractabilis sit ad omnes et affabilis, et cum omni patientia servata in quibuslibet adversis, supportantes invicem alter alterum, si molestiam intulit ei. Vel supportantes, id est compatiendo proximo si forte lapsus fuerit, eumque adjuvando oratione, et jejunio. Supportantes dico in charitate, non in exspectatione vindictæ. Vos dico solliciti servare unitatem in vobis, ut sit apud vos idem velle, idem nolle. Unitatem dico Spiritus, id est quam dicit Spiritus sanctus servare eam in vinculo pacis; quæ pax exterius servata vinculum est, et nutrimentum spiritualis unitatis. Et ut hanc unitatem servetis, estote unum corpus, id est unum in operatione. Et estote unus spiritus, id est unum in voluntate. Ita sitis unum corpore et spiritu, sicut res illa ad quam vocati estis una est. Quod sic ait: Vos estis vocati in una spe, id est ad unam rem speratam. Spe dico vocationis vestræ, id est qua digna est vestra vocatio. Iterum debetis esse unum corpus, et unus spiritus, quia Dominus unus vobis dominatur, et fides vestra una est, et indifferens; et baptisma vestrum unum est, omnes æque justificans; non secundum quod quidam dicunt, secundum merita diversorum baptizantium dignius vel indignius. Et est unus Deus, id est creator omnium, et unus Pater omnium, qui vos secundum dilectionem filiorum gubernat. Qui, Dominus Deus Pater dominando, creando, diligendo, est super omnes potestate. Est etiam per omnia loca, nec ulla-

tenuis ab eo licet effugere. Qui si ita communiter est super omnes et per omnia, tamen in omnibus electis est familiaris, dando gratias suas.

Hic potest intelligi Trinitas. Super omnes, Pater; per omnia, Filius; in nobis, amor Patris et Filii, id est Spiritus sancti. Quia dixerat summus unum corpus, unus spiritus, unus est nobis Dominus, una fides, ne per hoc male opinarentur omnes æqualiter esse in hac nova gratia, ut nemo prælatus, nemo subditus, nemo servus, nemo Dominus, determinat hoc dicens: Licet unum simus, unamque Deum, et unam fidem habeamus, tamen unicuique nostrum data est gratia Dei, non eadem omnibus, sed secundum mensuram donationis, id est donatoris Christi. Huic illa gratia, huic ista, et plerumque in eadem gratia diversitas, quia hic minus, hic plus habet de eadem gratia. Propter quod comprobandum 244 (scilicet quod sit donator gratiarum Spiritus sanctus dicitur Psalmo (*Psal. LXVII, 19*): Homo Christus ascendens in altum, id est super altitudinem cælorum, captivitatem, id est humanam naturam prius a paradiso et cælo expulsam reduxit in se homine captivam, quia a loco (qui ipsi pro peccatum naturalis erat) ablatam revexit ad cælos, scilicet ad patriam prius ipsi (nisi peccaret) destinatam. Homo enim, in puritate creatus, paradysum habuit ad habitandum, ut tibi peracta obedientia inde transferretur ad cælos; sed quia peccavit et repromissum cælum perdidit, et a loco habitationis, id est a paradiso depulsus in terra ista captivatus est. Quam terram peccatum ita homini fecit naturalem, sicut justitia, quandiu in ea fuit paradysum naturalem fecit. Iterum Christus destructo peccato hominis, humanam naturam a miseria ista (qui locus jam ipsi per peccatum naturalis erat) captivam; quia a naturali loco ablatam reduxit ad priorem patriam, scilicet ad cælos. Sed quanto prior captivitas miserior, tanto secunda gloriosior. Ascendens Christus utique in altum, dedit dona hominibus, quia misit Spiritum sanctum in corda discipulorum. Et quia dedit dona, probatum est Christum esse donatorem gratiarum. Quis autem intellectus colligi debeat ex eo quod ait ascendens in altum, vult explanare, non tamen digrediens ab intentione. Dico ascendens. Sed quid est, id est quid per hoc intelligendum est quod Dominus ascendit? Ascendens et ascendit pro eodem habet, nisi hoc intelligamus quod, si ascendit, sequitur quod prius quam ascenderet descendit, id est in humili loco fuit. Si enim ascendit, sequitur quod de inferiori ad superius ascendit. Descendit dico in inferiores partes terræ, id est in infernum qui utique in terra, sed in inferiori parte esse creditur. Ideo probavit eum qui ascendit, prius in humili loco, sicut verum hominem habitasse, ut scientes Christum datorem gratiarum, sicut nos sumus, in esse hominem, fiducialibus ab eo petamus gratias suas, qui nisi comparticipasset humanitati nostræ, multo nobis inexorabilior esset. Et quia ille ascendit primum, igitur qui descendit et qui ascendit super

omnes caelos, ipse unus et ideam est indivisus Christus, A homo Deus.

Vel aliter : Quid est quod ascendit humanitas Christi, nisi quia primum descendit divinitas in inferiores partes terræ, id est ad uniendam sibi humanitatem inter homines? Si enim usque ad globum solis et lunæ descenderet, infra esset, sed ad terras descendere fuit inferius. Et licet alius videatur ascendens, id est, homo alius descendens, id est Deus; tamen qui descendit et qui ascendit super omnes caelos, ipse idem est unus divisa persona. Sic iterum bene ad intentionem : Quia cum tantam videamus ejus potentiam ut homo Deus super caelos ascenderit, fiducialiter postulare possumus ab eo qui omnia potest. Ascendit ideo *ut adimpleret omnia donis suis, juxta quod idem ait : « Nisi ego abiero, Paracletus non veniet ad vos (Joan. xvi, 7). Postquam probavit Christum donatorem gratiarum, ostendit diversitatem donorum. Bene dico adimpleret omnia, et enim ipse Christus dedit quosdam quidem, id est discrete ab aliis apostolos. Quosdam autem dedit prophetas, qui revelarent Scripturas; alios vero evangelistas, id est prædicatores; alios autem pastores et doctores, id est episcopos, qui de mensa corporis Christi subditos pascant, et de Novo et Veteri Testamento doceant. Ideo alios et alios dedit in opus ministerii, quia si uni omnia daret, dum unus ad omnia non sufficeret, ministeria Christi imperfecta remanerent. Ministerii dico valentis ad consummationem sanctorum, id est ut qui jam justi sunt ad perfectionem ascendant. Ministerii etiam valentis in ædificationem corporis Christi, id est ad hoc ut de iis qui adhuc sunt increduli ædificetur corpus Christi, id est Ecclesia. Dicerent illi quos (ne propter unitatem Ecclesiæ se debere esse æquales putarent) admonuit. Parum prodest quod fidem accepimus, si semper in subjectione nos oporteat permanere. 245 De hoc consolatur eos dicens : Ne grave sit vobis si alii subjiciuntur, alii præferuntur. Cito enim hujus diversitatis erit finis. Diversitatis dico non amplius duraturæ, nisi donec occurramus secundum desiderium sanctorum ait. Occurramus omnès existentes in unitate fidei, id est quibus una de Christo fides, et existentes in unitate agnitionis filii Dei, id est in unitate bonorum operum fidem sequentium, per quæ opera filius Dei agnoscitur. Vel, in unitate agnitionis Dei, ut de cognitione Deitatis non laboremus, donec occurramus in virum perfectum, id est ut simus perfectus vir, impassibilitate et immortalitate recepta. In virum perfectum dico, scilicet in mensuram, id est in metam ætatis Christi. Ætatis dico plenitudinis, id est in qua Christus plenitudinem habuit, scilicet post resurrectionem factus impassibilis et immortalis. Vel aliter : Occurramus in virum perfectum, sicut dictum est, et in metam ætatis Christi triginta trium annorum et dimidii; quæ ætas fuit plenitudinis.*

Postquam enim ad illam ventam est, non est quo

creseat caro, nec in augmento virium, nec longitudinis. Omnes enim, sive juniores sive seniores, in eodem puncto ætatis resurrecturi sumus in quo Christus mundum exivit et resurrexit. Ideo alios prophetas, alios doctores vel pastores dedit, ut jam olim quidem sic fuimus, sed amodo non simus parvuli intellectu. Nec simus ex nobis fluctuantes, modo bene, modo male agentes, et ut non per alios circumferamur modo hac, modo illac, omni vento doctrinæ. Alludit similitudini. Mare enim, mundum; ventus, seductores; navis, Ecclesiam, quæ modo infra, modo supra persecutione malorum depellitur, significat. Doctrinæ dico factæ in nequitia hominum; nequissimi enim sunt seductores hujusmodi. Doctrinæ etiam factæ in astutia, latenter seducunt B simplices. Astutia dico tendente ad circumventionem erroris, id est ut nos circumveniant de errore suo. Non simus fluctuantes, sed crescamus in charitate, id est in dilectione Dei et proximi. Veritatem, id est puram a mendacio doctrinam non solum audientes, sed etiam facientes opere. Crescamus eundo per omnia bona cooperatione et consensu. Crescamus dico in illo adjuvante in quo satis crescere possumus, quia qui est caput, id est altitudo in qua semper ascendendum est et qui est Christus rex noster, ex quo capite Christo totum corpus Ecclesiæ compactum est per fidem. Et quia nondum sufficit, possint enim compingi in eandem fidem, et se invicem non sequi, sicut ligna solummodo compacta, si trahatur unum, non sequitur alterum. Et hoc malum C esset si membra caput non sequerentur, ideo addit corpus Ecclesiæ compactum per fidem, et connexum per charitatem. Dilectio enim clavus est, quo sine divisione ligantur. Compactum dico et connexum per omnem juncturam fidei, charitatis, et omnium virtutum. Juncturam dico quæ est causa subministrationis, id est alterum membrum subministret alteri. Subministrationis dico factæ secundum operationem quæ fit in mensuram uniuscujusque membri Ecclesiæ. Aliud enim membrum magis, aliud minus, secundum quod facultas sibi est, subministrat. Totum, inquam, corpus sic compactum et connexum facit augmentum corporis Ecclesiæ. Secundum incrementum justitiæ in fidelibus facit, et valens in ædificationem sui corporis, id est Ecclesiæ cujus membrum est, ædificationem, sicut supra, secundum incredulos qui ædificantur ad fidem. Augmentum et ædificationem dico factam in charitate, id est secundum dilectionem Dei et proximi.

Vel ita construamus, non mutata sententia : *Ex quo totum corpus compactum et connexum per omnem juncturam subministrationis facit augmentum corporis in ædificationem sui, facit dico secundum operationem distributam in mensuram uniuscujusque membri, et hoc totum in charitate, quia Deus quosdam dedit apostolos, alios evangelistas, alios doctores, hoc autem ad consummationem 246 vestri. Iterum, quia totum corpus Ecclesiæ compinxit et comexuit per juncturam fidei et charitatis, igitur hoc dico et præ-*

cipio vobis, nec simpliciter dico, sed *etiam testifcor in Domino*, id est in hac admonitione vestri Deum testem adduco, ne amplius quidquam de vobis a me, sed (si peccatis) de manibus vestris requirat. Hæc verba Paulus habuit ad illos, quando convocata Ecclesia Ephesiorum ait: « Non amplius faciem meam visuri estis: state in eo quod vos docui: Mundus enim ego sum amodo a sanguine vestro (Act. xx, 25). » Videte quid feceritis, quia requiretur de manibus vestris. *Testifcor*, inquam, *in Domino*, ut jam non ambuletis sicut olim ambulastis, et gentes adhuc ambulant. Ubi ait *jam*, significat eos prius ambulasse. Non ambuletis sicut gentes ambulant in vanitate, id est in sæcularitate sui sensus. Sensus enim mundi vanitas est. *Gentes* dico habentes intellectum, id est naturalem rationem *obscurata tenebris*, id est adeo ut per totum tenebræ et nihil sit luminis. *Gentes* dico alienati a vita Dei, id est ab æternitate in qua Deus vivit. Alienati cognitione et participatione sicut idem ait: Alienati per ignorantiam, quia ignorant vitam Dei, quæ ignorantia est in illis propter cæcitate cordis, id est propter excæcatum cor eorum. Cum enim prius prædicatum est illis verbum Dei, facultatem habuerunt intelligendi; et non intelligendi, sed quia elegerunt ignorare, ideo excæcati sunt adeo quod jam impotentes sint quod bonum est animadvertere. Hæc non ideo loquitur illis, quod Ephesii in aliquo male erraverint, sed quia verebatur ne faciles essent ad ritus gentilium retrahi, in quibus ante fidem fuerant conversati. Quod non erraverint colligitur ex eo quod paulo inferius vocabit eos sanctos; qui excæcati desperantes. Cum enim audiunt: Homo resurget in gloria, conregnabit Christo etc., frivolum hoc putantes desperant, et ideo tradiderunt semetipsos, et non tantum consensu et voluntate euntes in operationem omnis immunditiæ, quia quod male voluerunt, deterius operati sunt. In operationem immunditiæ dico, in avaritia. Quanto enim immundius operabantur, tanto avidiores facti sunt immunditiarum.

Vel aliter: *Tradiderunt se in immunditiam et in avaritiam*. Gentes sic impudice et immunde ambulant; vos autem non ita didicistis Christum ambulasse, quem sequi debetis. Hac tamen conditione dico, si audistis, id est intellexistis illum Christum, et si edocti estis in ipso, id est in informatione ipsius. Quod utique verum est, quod audistis eum, et in ipso edocti estis, non de falsitate, sed sicut est veritas in Jesu. His enim quæ docui vos de Christo, nihil falsitatis admiscui, ut Nicolaitæ, qui prædicant Christum non improbase communem usum mulierum, et cæteris falsitatibus veritatem Christi confundunt. Et quia secundum veritatem edocti estis in Christo, igitur deponite vos veterem hominem. Vel ita: *Edocti utique estis in Jesu deponere vos veterem hominem*, non quod carnem ab eo derivatam deponatis, quæ semel deponitur per mortem, sed deponite eum secundum pristinam conversationem, id est secundum vetustatem operationis peccati. Deponite

etiam eum secundum desideria erroris, id est vel de errore venientia, vel in errorem præcipitancia, qui vetus homo in ipso suo opere corrumpitur. Quanto enim frequentius peccat, tanto ipsa caro magis debilitatur et deformatur. Vel in eadem sententia recte sequamur litteram. Deponite veterem hominem qui corrumpitur, non solum secundum opus, sed etiam deponite secundum desideria erroris. Veterem deponite, novum autem hominem induite. Et ideo renovamini, jam enim per baptismum semel novi facti sunt, ait: Iterum renovamini in Spiritu sancto illuminatore mentis vestræ. Vel intransitive renovamini spiritu mentis vestræ, id est sequendo spiritalem mentem vestram, et sic renovati induite novum hominem. Novum ideo quia nova facit omnia, qui novus homo creatus est, 247 non secundum legem carnis, sed secundum Deum, de Spiritu sancto conceptus et natus. Induite dico Christum in justitia servata ad proximum, et in sanctitate, id est possidentes vos ipsos in sanctificationem Deo. Sanctitate dico et iustitia non simulationis, sed veritatis, ne simulemus nos esse justos, cum mali simus. Propter quod, id est quia vetus homo deponendus est, novus induendus, ideo assumamus membra novi, deponentes membra veteris scilicet deponentes mendacium quod membrum veteris est. Loquimini unusquisque veritatem cum proximo suo. Veritas enim membrum est Christi. Veritatem loqui debemus cum proximo, quoniam sumus membra invicem, id est alter alterius. Sic qui defraudat proximum, in corpore suo fraudem facit, iterum induendo novum.

Irascimini contra peccatum fratrum, et in irascendo nolite sic peccare, ut de contemptu peccati improvide ruatis in contemptum proximi. Sic enim peccatum odiendum est ut nihil minus diligatur creatura Dei. In irascendo autem non peccabitis, si sol, id est divinitas illuminans vos, vel sol, id est illuminata ratio vestra non occidat, id est non destruat super, id est propter iracundiam vestram, quod ira in vobis non superet rationem. Sol occidat super iracundiam, a similitudine eorum dictum est quibus, in valle positus, mons magnus superesset super quem eis occideret sol, dum altitudo montis a valle solem averteret. Vel aliter quasi diceret: Video vos non posse penitus contineri ab ira. Patior vos. Irascimini et ita quod nolite peccare, id est iram actu consummare. Et hoc cavendum utile erit, si sol non occidat super iracundiam vestram, id est si priusquam veniat vespera, deponatur ira. Dicerent illi: Præcipis nolite peccare, sed quomodo potest hoc ne peccemus fieri? Ad hoc ait: Ut peccatum evadere possitis, nolite locum, id est opportunitatem peccandi dare diabolo in vobis, sed fugite eum. Nolite locum dare diabolo; sed ille qui prius furabatur, jam amodo non furetur. Ad litteram Sed magis laboret, id est laborare eligat operando manibus suis, non homicidia vel hujusmodi, sed quod bonum et utile est. Et adeo laboret ut habeat sibi, et unde tribuat proximo necessitatem patienti. Iterum aliter: Omnia

sermo malus non procedat, id est nullus sermo malus A
 procedat ex ore vestro. Sed si quis sermo est bonus
 et utilis ad ædificationem fidei, id est ut proximum
 ædificet in fide, ille procedat. Ita tamen ut det gra-
 tiam audientibus, ut gratus sit iis qui audiunt, et
 loco, et tempore. Vos prælati (sicut dictum est) do-
 cete. Et, vos auditores, nolite contristare, non dico
 solum eos qui vos instruunt, sed qui in eis loquitur
 Spiritum sanctum. Spiritum, dico, Dei. Videte quam
 gravis culpa, quia si prædicatorem, et spiritum in eo
 loquentem; et si spiritum, offenditis et Deum; ita qui
 prædicatorem offendit, Deum offendit: Nolite con-
 tristare Spiritum, in quo Spiritu signati estis; vos
 enim cera, Spiritus sigillum impressum vobis. Si-
 gnati dico in die redemptionis, id est baptisati, in
 quo ab omni peccato redempti estis. Nolite con-
 tristare Spiritum, sed tollatur a vobis omnis amari-
 tudo animi, et ira, id est subita commotio animi et
 indignatio. Si enim ignobilis superabundat vobis
 nobilibus, ne indignemini. Et clamor, ne inordinate
 inclametis litigando, et blasphemia facta in Deum
 vel proximum. Qui enim sic ait: Quare hoc Deus
 fecit? Videtur dixisse quod Deus non bene fecerit.
 Ut breviter omnia removeam; hæc cum omni mali-
 tia, id est omnis malitia tollatur a vobis. Ne sitis
 amari vel blasphemi, sed estote benigni, id est largi
 invicem alter dando alteri. Et si non habetis quid
 detis, estote saltem misericordes animo, donantes
 invicem, id est indulgendo alter alteri, sicut Deus
 donavit vobis peccata in Christo. id est per Chris-
 tum.

248 CAPUT V

Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi,
 et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit
 nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem
 et hostiam Deo in odorem suavitatis. Fornicatio
 autem, et omnis immunditia, aut avaritia, nec
 nominetur in vobis, sicut decet sanctos, aut tur-
 pitudō, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad
 rem non pertinet, sed magis gratiarum actio. Hoc
 enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator,
 aut immundus, aut avarus, quod est idolorum
 servitus, non habet hæreditatem in regno Christi
 et Dei. Nemo vos seducat inanibus verbis; propter
 hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiae. Nolite
 ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando
 tenebræ, nunc autem lux in Domino; ut filii lucis
 ambulate: Fructus enim lucis est in omni boni-
 tate, et iustitia et veritate: Probantur quid sit be-
 neplacitum Deo. Et nolite communicare operibus
 infructuosis tenebrarum; magis autem redarguite.
 Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, tarpe est et
 dicere. Omnia autem quæ arguuntur, a lumine
 manifestantur. Omne enim quod manifestatur lu-
 men est. Propter quod dicit: Surge qui dormis,
 et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus.
 Videte itaque, fratres, quomodo caute ambuletis,
 non quasi insipientes, sed ut sapientes (Col. iii, 5),
 redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Pro-

pterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes
 quæ sit voluntas Dei (Rom. xii, 2; I Thess. iv, 5).
 Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed
 implemini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis
 in psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus,
 cantantes et psallentes in cordibus vestris Do-
 mino, gratias agentes semper pro omnibus, in
 nomine Domini nostri Jesu Christi, Deo et Patri.
 Subjecti invicem, in timore Christi. Mulieres viris
 suis subditæ sint, sicut Domino; quoniam vir ca-
 put est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesie
 (I Cor. xi, 3); ipse salvator corporis ejus. Sed si-
 cut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres
 viris suis in omnibus. Viri, diligite uxores vestras
 (Col. iii, 18; I Petr. iii, 1), sicut et Christus di-
 lexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut
 illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in
 verbo vitæ, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Eccle-
 siam, non habentem maculam, aut rugam, aut
 aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immacu-
 lata. Ita et viri debent diligere uxores suas, ut
 corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum
 diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio ha-
 buit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus Ec-
 clesiam: quia membra sumus corporis ejus de carne
 ejus et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo
 patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ,
 et erunt duo in carne una (Gen. ii, 28; Matth.
 xix, 5). Sacramentum hoc magnum est. Ego autem
 dico, in Christo et in Ecclesia. Verumtamen et
 vos singuli, unusquisque uxorem suam sicut
 seipsum diligat, uxor autem timeat virum
 suum.)

EXPOSITIO.

Et quia Deus donavit peccata, ergo estote imita-
 tores Dei, sicut filii charissimi, dimittendo alter
 alteri. Nec solum donando imitamini, sed etiam
 ambulate in dilectione, ut alter alterum diligit,
 sicut et Christus dilexit nos. Dilexit utique; etenim
 tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam
 Deo in odorem suavitatis. In veteri lege oblationes
 dicebantur panes propositionis, luminaria, et hu-
 jusmodi. Hostia vero, quod mactabatur in altari.
 In Christo vero, oblatio fuit omnia illa bona quæ
 gessit usque ad diem mortis. Hostia autem dictus
 est, quando seipsum obtulit in ara crucis, et illa
 vetus hostia dicebatur esse suavissimus odor Deo,
 secundum sacrificium Christi, quod præfigurabat;
 secundum se enim fetidum erat. Estote imitatores
 Dei, non autem fornicatores. Quod sic ait: For-
 nicatio omnis immunditia (sicut sæpe exposuimus)
 aut avaritia, non solum dico non sit, sed nec
 etiam nominetur in vobis, id est ne vos tales im-
 provide exhibueritis unde quis male saltem possit
 opinari. Dico non nominetur in vobis, sicut de-
 cet sanctos, quod estis vos, non tantam coram
 Deo, sed etiam providere bona coram hominibus.
 249 Vocans eos sanctos, innuit se non scribere hæc,
 quia peccaverint, sed propter hoc solum et sibi de-

cætero provideant. Fornicatio non nominetur in vobis, aut turpitude, aut stultiloquium, aut scurrilitas. Turpitudinem vocat atrectationes et illas mulierum deosculationes; stultiloquium, in illis qui laborant apposite loqui mulieribus ad persuadendum. Scurrilitas est pectere et ornare se, ut placeant illis qui iudicant curialitatem, quæ scurrilitas non pertinet ad rem, id est non spectat ad aliquam utilitatem, et ideo non nominetur in vobis, sed magis actio gratiarum, id est sic honeste vos habete, ut in vobis agant gratias Deo qui bona vestra viderint. Ideo hæc non nominentur in vobis, quia qui huiusmodi est, non habet hæreditatem in regno Dei. Vel ita: Non solum ideo non nominentur in vobis, quia non pertinent ad rem; sed etiam ideo quia auferunt regnum Dei. Quod sic ait: *scitote hoc, intelligentes*, id est subtili intelligentia hoc discutientes, *quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod, scilicet avarum esse est servitus idolorum*. Dum enim avarus magis diligit pecuniam quam Deum, eam sibi facit Deum. Fornicator, inquam, cum illis non habet hæreditatem in regno Christi et Dei, et ne ab hæreditate regni alieni sitis videte. *Nemo seducat vos: verbis inanibus*, id est falsis et mendacibus. Hoc ait propter illos Nicolaitas, qui suadebant Deo non displicere quæcumque carnalia.

Videte, nemo seducat vos; Nam propter hæc quæ superius prohibita sunt, *venit ira*, id est vindicta Dei in filios diffidentia, id est de quorum salute diffidimus, vel qui de salute Dei diffidunt. Et quia propter hæc venit ira Dei, *ergo nolite effici participes eorum*, id est fornicationis, immunditæ, aut avaritiæ. Ideo non debetis participare his, quia modo difficultius esset vobis peccare, quam olim; tunc enim per ignorantiam, sed nunc prudentes manum mitteretis in ignem. Quod sic ait: *Eratis aliquando*, id est ante fidem tenebræ, id est ignorantes; *nunc autem lux in Domino*, id est illuminati per Dominum. Et ideo *ambulate ut filii lucis* debent ambulare. *Ambulate* dieo in omni bonitate habita in vobis, et iustitia servata ad proximum, et in veritate ut vera verba dicatis. Ideo in his quia sic ambulare est non simpliciter opus, sed *fructus lucis*, id est fructiferum opus illuminatorum. *Ambulate ut filii lucis, probantes*, id est probabiliter considerantes, *quod est beneplacitum Deo*. Et ut quod beneplacitum est ei faciatis, *nolite communicare operibus tenebrarum*, id est tenebrosorum. Operibus dico infructuosus et inutilibus, nolite communicare, *sed magis redarguite opera tenebrarum*. Non debetis communicare, quia *tempus est etiam dicere, nedum facere ea quæ sunt ab ipsis in occulto*. (Qui enim male agit lucem odit (Joan. iii, 20).) Opera tenebrarum redarguite. Modo assumit: *Omnia autem quæ arguuntur a lumine*, id est reprehenduntur ab illuminatis, manifestantur per confessionem, et dum arguuntur poenitet se male egisse. Et utile est si manifestantur. Omne enim quod sic per confessionem manifestatur lumen est, id est jam incipit esse in lumine iustitiæ,

A cum poenitet se male egisse. Vel aliter: Quonia quæ arguuntur a lumine (sicut dictum est) manifestantur ipsis qui reprehenduntur; prius enim ignorabant pondus peccati sui, quod per reprehensionem agnoscunt. *Omne autem quod sic manifestatur lumen est*, quia in eo quod jam cognoscit peccatum suum, quodammodo illuminatur, et appropinquat iustitiæ. Propter quod comprobandum, scilicet quod tenebræ fiunt lumen per manifestationem, dicit Spiritus sanctus in me. Hæc enim auctoritas alibi non invenitur in Scripturis. Dicit, inquam, ita: *Tu qui dormis per ignorantiam in peccato: surge per cognitionem peccati, seu per confessionem, et cognito peccato exsurge a mortuis*, id est a peccatis quæ generant mortem. Vel a mortuis, id est a numero mortuorum, id est peccatorum, faciundo fructus dignos poenitentia, et sic tibi exurgenti *illuminabit Christus*, in fundendo gratiam

Dixit superius redarguite opera tenebrarum; quæ enim arguuntur per manifestationem, de tenebris 250 fiunt lumen, et quia de redargutione tanta sequitur utilitas ut quod tenebrosum est fiat lumen. Itaque fratres redarguite opera tenebrarum: et ut libere redarguatis, *videte quomodo ambuletis caute*, id est ne forte inveniatur in vobis, quod in aliis redarguitis. *Caute ambuletis, non quasi insipientes*; qui enim quod in se est, in alio reprehendit, insipienter agit, dum quod sibi in alio displicet in se sibi placet: *Non quasi insipientes, sed ut sapientes*, id est prius purgantes conscientiam, et tunc libere mala proximi redarguentes. *Caute*, inquam, ambulate. Nos dico, *redimentes tempus*: Secundum beatum Gregorium tempus redimere, est anteacta mala fletibus diluere. Cum enim male agimus, tempus perdimus; eum vero mala quæ gessimus per poenitentiam emendamus, et deinceps bene agimus, tempus perditum redimimus. Vel *redimentes*, id est præparantes vobis tempus. Tunc enim tempus redimimus, cum nos ad agendum quod bonum est idoneos præparamus. Sicut enim qui male agit, tempus perdit, sic qui bene agit tempus quidem habet, sed non redimit; sed præparando se, ut sit idoneus ad bene agendum, his præparationibus tempus redimere dicitur. Videte ut caute ambuletis, et tempus redimatis, *quoniam dies mali*, id est homines in diebus istis mali sunt. Et propterea quoniam dies mali sunt, *nolite fieri imprudentes*, id est improvide arguentes, *sed intelligentes*, id est ex intelligentia et calliditate mala proximi corripientes. *Intelligentes*, dico, *quæ sit voluntas Domini*. Voluntas enim Dei est magis humiliter condescendere proximo, quam nimia asperitate eum detertere. Nolite fieri imprudentes, et *nolite inebriari vino, in quo vino est cum ebrietate luxuria; sed inebriamini Spiritu sancto*. Quod sic ait: *Implemini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis*, id est cum intellectu eorum quæ profectis. *Loquentes*, dieo, in psalmis. Psalmus dicitur cantus ille qui motu manuum fit in instrumento illo, quod dicitur psalterium. Unde sic ait: *Loquentes in usat*

nis, id est in his quæ pertinent ad instructionem mortalitatis. *Loquentes in hymnis.* Hymnus dicitur laus Dei cum cantico; hymnos etiã hic vocat, vel laudes Dei vel gesta sanctorum similiter ad gloriam Dei. *Loquentes etiã in canticis spiritalibus.* Canticum dicitur exultatio de cœlesti bono, et ideo ait spiritalibus: quibus canticis maxime utuntur monachi, agentes ibi in desiderio futuræ beatitudinis. Non solum cum intellectu loquentes psalmos, hymnos, cantica, sed etiã operantes quod loquuntur. Quod sic ait: *Cantantes in hymnis et canticis, et psallentes,* id est bene operantes in psalmis. Cantare in hymnis et canticis pro modo suo operari est. *Cantantes dico,* et *psallentes Domino in cordibus vestris,* id est ex dilectione non quasi coacti; *agentes etiam gratius semper Deo et Patri,* qui et creavit et diligit. *Gratias dico pro omnibus seu adversis, seu prosperis.* *Agentes dico in nomine,* id est ad glorificandum nomen *Domini nostri Jesu Christi.* Vos dico, *subjecti invicem alter alteri in timore,* id est in dilectione *Christi.*

Postquam hæc præcepta in publico dedit, admonet separatim sexus et conditiones, quomodo cohærere debent alter alteri. Littera sic jungitur: *Dico subjecti estote invicem, sed mulieres alio genere subjectionis subditæ sint viris suis,* ita subditæ sicut *Domino.* Ideo viris subjiciantur ut *Domino, quoniam vir caput,* id est rector est et principium *mulieris, sicut et Christus caput est Ecclesiæ,* gubernando eam quam formavit de latere suo. Sicut enim de costa viri mulier (*Gen. 11, 21, 22*), sic de latere Christi Ecclesia. *Ipsæ etiã Christus salvator est corporis ejus,* id est Ecclesiæ, eam enim salvat; sed vir regere quidem potest mulierem, sed salvare nequit. Et licet in hoc differant, quod Christus salvat Ecclesiam, vir non salvat mulierem; tamen non propterea minor sit subjectio. Sed sicut *Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres subjectæ sint viris suis in omnibus quæ oportet.* Mulieres subdantur viris. Vos autem viri non dico estote subditi mulieribus, sed *diligite uxores vestras; nec parum, sed sicut Christus dilexit 251 Ecclesiam.* Dilexit utique; et enim tradidit seipsum in mortem pro ea, ut sanctificaret eam a peccatis, mundans eam lavacro aquæ. Hic aquam ostendit necessariam absolutioni. Mundans dico in verbo. Verbum dicit prolationem Trinitatis. Verbo dico vitæ, id est in quo Verbo accipitur vita justitiæ. Vel Verbo vitæ, id est Christo qui in baptismo vitam nobis justitiæ restituit. Sanctificaret ideo ut in die nuptiarum ipse sibi exhiberet Ecclesiam, decore virtutum gloriosam, non habentem maculam, id est aliquid criminale, aut rugam, id est dolositatem: aut aliquid ejusmodi, quod vel macula videatur esse vel dolus, sed ut sit sancta, positione virtutum, et ut sit immaculata, remotione vitiorum.

Sicut Christus Ecclesiam, ita diligant viri uxores; ita etiã debent diligere ut corpora sua. Vere ita ut corpora. Qui enim attigit suam uxorem, diligit seip-

sum. Uxor enim caro viri est, et ideo debet eam diligere. Nemo enim unquam habuit odio carnem suam, sed nutrit cibus, et fovet eam vestimentis. Martyres etiã qui carnes suas tradiderunt ad ignem, dicuntur dilexisse carnem, dum eam voluerunt pati ad horam, ut sic requiesceret in æternum, Sicut infirmus qui carnem suam medico tradit ad urendum, et secundum, ut per asperitatem unius diei habeat longo tempore quietam sanitatem corporis. Nutrit dico et fovet, sicut Christus nutrit et fovet Ecclesiam scilicet nos qui Ecclesia ejus sumus; ideo nutrit nos, Ecclesiam suam, qua sumus membra corporis ejus Christi, id est Ecclesiæ. Nos dico existentes quidam de carne ejus. Hi sunt infirmi minus fortes in Ecclesia. Quidam vero existentes de ossibus ejus, id est de robustioribus in Ecclesia. Christus carnem habuit, secundum infirmitatem cujus lædebat et pavebat. Habuit ossa, id est rationem secundum quam dicebat: « Spiritus promptus est (*Matth. xxvi, 41*). » Sic hodie in Ecclesia quidam caro, quidam ossa dicuntur. In hoc etiã mittit nos ad primam creationem, quando Adam videns Evam creatam ait: « Hoc nunc os de ossibus meis, et caro de carne mea (*Gen. 11, 25*). » Propter hoc, quia uxor caro viri est, relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo, vir et uxor, in carne una. Cum homo caro sit patris et matris in carne, quorum originem habuit; magis dicitur vir caro mulieris, et secundum naturam creationis, quæ de viro mulier formata est. Et secundum vim illius conjunctionis in qua mirabiliter trauserunt in unitatem carnis, adeo ut dicant physici quod, si sanguis viri et mulieris, qui carnaliter commisti sint, in eodem vase ponatur, indivisibiliter commiscetur. Si vero sanguis eorum qui rem simul non habuerint, similiter ponatur, non sic admiscetur, sed sanguis viri per se et mulieris, sicut ante vel post positum est, remanet. Propterea quia una caro sunt, vir debet uxorem diligere. Præterea ideo quia hoc, id est relinquet homo patrem, etc., est magnum, id est magnæ rei sacramentum. Quod enim ait: Relinquet homo patrem, significat Filium Dei reliquisse Patrem, dum ipsi per naturam deitatis invisibilis sicut Pater, sub forma servi præbuit se visibilem. Reliquit iterum matrem, id est Synagogam in qua nutritus erat, et adhæsit uxori suæ, id est Ecclesiæ quam sibi annulo fidei desponsavit. Hoc, inquam, est sacramentum. Ego autem dico rem hujus sacramenti existere in Christo, et in Ecclesia, sicut dictum est. Si omnia alia causa in conjugio cessaret, celebrandum tamen esset pro sola dignitate rei cujus figura est. Sed licet res hujus sacramenti in Christo tantum sit et in Ecclesia, non in viro et muliere, verumtamen et vos singuli, non ille uxorem proximi, sed unusquisque diligat suam sicut seipsum; uxor autem non solum diligat, sed etiã timeat virum suum. Sic viri ad uxores, et uxores se habeant ad viros.

CAPUT VI.

Filii, obedite parentibus vestris in Domino
 (Col. iii, 20) : hoc enim justum est. Honora pa-
 trem tuam, et matrem tuam, quod est mandatum
 primum in promissione, ut bene sit tibi, et sis lon-
 gævus super terram (Exod. xx, 12; Eccl. iii, 9;
 Matth. xv, 4). **252** Et vos patres nolite ad ira-
 cundiam provocare filios vestros: sed educate illos
 in disciplina et correptione Domini. Servi, obedite
 dominis carnalibus cum timore et tremore, in
 simplicitate cordis vestri, sicut Christo. Non ad
 oculum servientes, quasi hominibus placentes,
 sed ut servi Christi facientes voluntatem Dei ex
 animo. Cum bona voluntate servientes, sicut Do-
 mino et non hominibus; scientes quoniam unus-
 quisque, quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet
 a Domino, sive servus, sive liber. Et vos do-
 mini eadem facite illis, remittentes minas: scien-
 tes quia et illorum et vester Dominus est in cœlis;
 et personarum acceptio non est apud eum
 (Rom. ii, 11; Act. x, 34; I Petr. i, 17). De cætero,
 fratres, confortamini in Domino, et in potentia
 virtutis ejus. Induite vos armaturam Dei, ut pos-
 sitis stare adversus insidias diaboli; quoniam non
 est nobis colluctatio adversus carnem et sangui-
 nem, sed adversus principes et potestates, adver-
 sus mundi rectores tenebrarum harum, contra
 spiritualia nequitiae in cœlestibus. Propterea
 accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in
 die malo, et in omnibus perfecti stare. State ergo
 succincti lumbos vestros in veritate, et induti lor-
 rica justitiae, et calceati pedes in præparationem
 Evangelii pacis, in omnibus sumentes scutum
 fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea
 extinguere. Et galeam salutis assumite, ac gla-
 dium spiritus (quod est verbum Dei), per omnem
 orationem et obsecrationem orantes omni tem-
 pore in spiritu, et in ipso vigilantes in omni in-
 stantia et obsecratione pro omnibus sanctis; et pro
 me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei,
 cum fiducia notum facere mysterium Evangelii;
 pro quo legatione fungor in catena ita, ut in ipso
 audeam, prout oportet me, loqui. Ut autem et vos
 sciatis quæ circa me sunt, quid agam, omnia vo-
 bis nota faciet Tychicus, charissimus frater et fi-
 delis minister in Domino: quem misi ad vos in
 hoc ipsum ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et
 consoletur corda vestra. Pax fratribus, et chari-
 tas cum fide, a Deo patre et Domino Jesu
 Christo. Gratia cum omnibus, qui diligunt Domi-
 num nostrum Jesum Christum in incorruptione.
 Amen.

EXPOSITIO.

Vos etiam, filii, obedite parentibus vestris, ita
 tamen quod in Domino; in his enim quæ contra
 fidem sunt, parentes audiendi non sunt. Obedite
 dico; hoc enim justum est, hoc scilicet honora patrem
 tuam et matrem, quod mandatum primum est in se-
 cunda tabula. Duæ tabulæ datæ sunt Moysi. In pri-

ma posita sunt tria mandata, pertinentia ad Deum
 scilicet diliges Deum tuum, et Dominum Deum tuum
 adorabis, et illi soli servies. Et non assumes nomen
 Dei tui in vanum, etc. In secunda tabula septem
 mandata posita sunt, ad homines pertinentia. Hoc
 autem: *Honora patrem*, præpositum est aliis sex.
 Hoc etiam mandatum fuit datum in promissione,
 quia statim post mandatum subjuncta est mandati
 promissio; hæc scilicet *ut bene sit tibi honoranti*
patrem, et ut sis longævus super terram hanc, et in
 vera terra repromissionis longævus, quia perman-
 ens. Filii obediant parentibus. *Et, vos patres nolite*
filios vestros provocare ad iracundiam, sed educate
illos in disciplina, docentes eos quæ eis addiscenda
 sunt, et in correptione, ut si peccaverint, quomodo
 decet corripiatis. Disciplina et correptione dico Do-
 mini, id est secundum Dominum facta. Filii obedite
 parentibus; vos etiam, servi, obedite dominis, etiam
 carnalibus. Obedite dico cum timore animi et tremore
 corporis. Et in simplicitate cordis vestri, id est sine
 omni dolositate, obedite illis sicut Christo obedire-
 tis. Vos dico non servientes illis ad oculum, id est ut
 in facie Domini devoti sitis; retro autem superbi.
 Dico non servientes ad oculum, quasi per hoc pla-
 ceatis hominibus, sed sicut servi Christi, ex animo,
 non coacti, facientes voluntatem Dei, id est sicut
 bonum esset vobis facere voluntatem Dei, ita sitis
 servientes illis cum bona voluntate sicut Domino, et
 non sicut hominibus. Ideo ait sicut Domino, cum enim
 pro peccato suo vel parentum servi facti sint, si
 hanc pœnam peccati patienter tulerint Deo magis
 obedire videntur quam homini, qui eos sub hac
 conditione pro peccato rededit. Servite illis sicut
253 Domino, scientes quoniam unusquisque, sive ser-
 vus sive liber, percipiet a Domino remunerante sibi
 quodcumque bonum fecerit. Servi, obedite dominis,
 et vos domini facite illis eadem, non quod illis ser-
 viatis, sed ut labores eorum pie remuneretis. Eadem
 facite illis, remittentes minas, id est nolite eos re-
 xare minis, scientes quia idem Dominus illorum et
 vester est in cœlis, et scientes quoniam acceptio
 personarum non est apud Deum; non enim minus
 diligit servum quam liberum; solummodo bonus
 sit.

Postquam singulares admonitiones ad sexus et
 condiciones fecit, revertitur ad communem Ecclesie
 admonitionem, timens defectum eorum, et sciens
 eos non amplius visuros faciem suam. Sic filii ad
 parentes, servi ad dominos se habeant, et e converso.
 Vos autem fratres, in communi de cætero, id est
 in futuro, confortamini, id est fortes estote in Do-
 mino, et ut confortemini state in potentia virtutis
 ejus, id est potentes estote per virtutem ejus. Vir-
 tutem hic vocat arma quæ sequuntur, quibus poten-
 tes sunt contra hostes. Ut autem fortes et potentes
 sitis, induite vos armaturam Dei, ut armis Dei in-
 duti possitis more pugnantium stare adversus insi-
 dias diaboli, id est diabolum insidiantem vobis, et
 ne in hac pugna negligentes sitis, quis non est ne-

bis colluctatio adversus carnem et sanguinem, id est **A** scutum et protectionem vobis. *In quo scuto fidelis possitis extinguere omnia ignea tela illius nequissimi adversarii. Assumite etiam galeam salutis*, id est spes et desiderium æternæ salutis sit vobis galea, qua caput hoc involvatis. Sicut enim caput dignius membrum est, sic futura salus dignior respectus est. Assumite etiam *gladium Spiritus sancti*, quod, id est *qui gladius verbum Dei est*. Et hoc gladio, scilicet verbo Dei feriuntur hostes et cadunt. Vos dico *orantes per omnem*, id est per omnimodum *orationem* **254** *et per omnem obsecrationem*. Oratio dicitur ut simpliciter : Deus adjuva me; obsecratio, cum adjuramento, ut : Per passionem tuam, libera nos, Domine. *Orantes*, dico, *omni tempore non lingua tantum, sed spiritu*, id est ex corde. **B** *Et in ipso*, id est in orando sitis *vigilantes in omni instantia et in omni obsecratione, facta pro omnibus sanctis*, facta etiam *pro me ad hoc ut detur mihi sermo in apertione oris mei*, id est ut aperto ori accommodetur gratia sermonis. Et ut detur mihi *cum fiducia notum facere mysterium*, id est secretum Evangelii mei. *Pro quo mysterio revelando fungor legatione positus in catena. Ita detur cum fiducia ut audeam in ipso Evangelio loqui, prout me oportet*, non amplius venturus ad vos. De his quæ vobis agenda sunt, sic vos docui. *Ut autem et vos sciatis tribulationes, quæ circa me sunt; et quid ego agam in illis. Tychicus, charissimus frater et fidelis minister in Domino, nota faciet vobis omnia.*

C *Quem Tychicum misi ad vos in hoc ipsum ut cognoscatis per eum quæ circa nos sunt, et ut consolentur corda vestra cum audieritis me pati pro nomine Christi, pro quo omne onus leve est, omne jugum ferre suave est (Matth. xi, 30). Hic Tychicus fuit per quem hanc Epistolam misit, intendens per utrumque eos consolari. Vobis fratibus sit pax et charitas cum fide*, id est et fides a Deo Patre et Domino Jesu Christo. *Gratia sit cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum. Diligent dico in incorruptione*, id est in integritate dilectionis. Dictum est a similitudine sponsæ, quæ se maritum diligere probat, dum ei integritatem suam reservat. Vel ita : *Gratia sit illis in incorruptione*, id est in spe incorruptionis, id est vitæ æternæ. Amen.

State in pugna succincti lumbos vestros, id est habentes cingulum in lumbis, quo reprimatur luxuria. *Succincti dico in veritate*, ne forte extra simuletis castitatem, intus lasciviam habeatis. Vel *succincti lumbos in charitate*, quod dilectio Dei cingulum sit lumborum, mortificans in nobis luxuriam. *State etiam induti lorica justitiæ*, id est, justitia sit vobis lorica, sine læsione quoslibet ictus excipiens. Non ideo dicit veritatem cingulum lumborum, et justitiam esse lorica, quin e converso idem dicere bonum esset.

State etiam calceati pedes, id est affectiones vestras bene habentes munitas. Non dico tantum in Evangelio, sed etiam in *præparatione Evangelii*, ut primum in vobis ostendam quod aliis Evangelizabit. Hæc enim præparatio bona est. Evangelii dico *pacis*, id est per quod inter Deum et hominem pax reformatur. *Calceati pedes vos dico, sumentes in omnibus impugnationibus scutum fidei*, id est fidem,

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES.

Philippenses sunt Macedones. Hi accepto verbo veritatis, perstiterunt in fide, nec receperunt falsos apostolos. Hos collaudat Apostolus, scribens eis a Roma de carcere per Epaphroditum

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Philippi civitas est in Macedonia : inde Philippenses. Hi autem de numero eorum fuerunt, quos in secunda Epistola ad Corinthios adeo magnificavit Paulus, dicens : Seipso primum dederunt; deinde

D sua (II Cor. iii, 5). Apud hos Philippenses aliquandiu conversatus fuerat Paulus, prædicans eis verbum Dei, et per eum susceperunt fidem Christi; quibus confortatis in mandatis Dei, discessit ab eis.

Sed cum Romæ esset in vinculis, propter absentiam et tribulationem pastoris, existimaverunt persecutores justitiæ et pseudo apostoli, depravatores veritatis, sibi datam esse opportunitatem aggrediendi quos Paulus instruxerat Philippenses, ut et facilius cederent persecutioni, propter afflictionem et contemptum magistri, et ut pseudo opportunius perverterent fidem eorum, absente Paulo qui confirmaret eos. Quam utramque pugnam (scilicet persecutorum et pseudodotorum) Paulus intelligens, scripsit eis hanc Epistolam, in qua agit de illa duplici pugna persecutorum et pseudodotorum, eo

modo ut approbet eos persecutionem libenter debere pati pro fide Christi, cum Apostolum suum gaudentem audiant in vinculis, qui dignus habitus sit pro nomine Jesu contumeliam pati; cum etiam sciant Jesum pro salute eorum passum. Iis et aliis causis patientiam cum humilitate commendat eis. Iterum doctrinam eorum pseudo illis adeo deprimit ut vocet eam stercora, et multas dat rationes, quare non sint audiendi. Et in hunc modum agens de hac utraque pugna, intendit eos armare in hoc bello per hanc Epistolam, ne vel cedant persecutioni, vel consentiant errori.

EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

255 CAPUT PRIMUM.

Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis cum episcopis et diaconibus. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Grattias ago Deo meo in omni memoria vestri, semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens, super communicatione vestra in Evangelio Christi a prima die usque nunc, confidens hoc ipsum, quia qui cepit in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu. Sicut est mihi justum hoc sentire pro omnibus vobis, eo quod habeam vos in corde, et in vinculis meis et in defensione et confirmatione Evangelii, socios gaudii mei omnes vos esse Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam vos omnes in visceribus Jesu Christi. Et hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet in scientia et in omni sensu, ut probetis potiora, ut sitis sinceri, et sine offensa in diem Christi, recepti fructu justitiæ per Jesum Christum, in laudem et gloriam Dei. Scire autem vos volo, fratres quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii, ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio, et in cæteris omnibus, et plures e fratribus in Domino confidentes in vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui. Quidam quidem, et propter invidiam et contentionem, quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant; quidam, ex charitate, scientes quoniam in defensione Evangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere; existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim? Dum omni modo, sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur, et in hoc gaudeo, sed et gaudebo. Scio enim quia hoc mihi proveniet ad salutem per vestram orationem et subministrationem Spiritus Jesu Christi, secundum expectationem et spem meam, quia in nullo confundar, sed in omni fiducia, sicut semper, et nunc magnificabitur Christus in corpore meo,

sive per vitam sive per mortem. Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum. Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eligam ignoro. Coarctor autem e duobus: desiderium habens dissolvi, et esse cum Christo, multo magis melius; permanere autem in carne, necessarium est propter vos. Et hoc confidens scio quia manebo et permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum, et gaudium fidei, ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me, per meum adventum iterum ad vos. Tantum digne Evangelio Christi conversamini, ut, sive cum venero et videro vos, sive absens audiam de vobis, quia statis in uno spiritu unanimes, collaborantes fidei Evangelii, et in nullo terreamini ab adversariis; quæ est illis causa perditionis, vobis autem salutis, et hoc a Deo: quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini: idem certamen habentes, quale et vidistis in me, et nunc audistis de me.

EXPOSITIO

Paulus, etc. Nomina dignitatis hic non apposuit, sciens Philippenses non dubitare de apostolatu Pauli, quem magistrum et Apostolum suum confitebantur, dum, sicut illis tradiderat Paulus, in fide operabantur; sed intendens commendare eis humilitatem, cum patientia humilitatis nomen (se servum dicens) inseruit. Unde sic ait: *Paulus et Timotheus*. Non ideo Timotheum apposuit quod cum Paulo Epistolam scripserit, sed quia in eadem voluntate Paulo concessit; ideo etiam, quia, sicut in sequentibus innuit, missurus erat eis in proximo Timotheum. Cui ut in omnibus obedirent, dignum fuit præscribere commendatione Pauli. Paulus et Timotheus, *servi Jesu Christi*, sic et vos servitatem Christi in omni humilitate patientes custodite. Paulus, inquam, et Timotheus scribunt *omnibus sanctis qui sunt Philippis*. Sanctis dico in Christo Jesu, id est in fide Christi Jesu sanctis et confirmatis. Ubi ait *omnibus sanctis*, communitatem Ecclesiæ intelligit, id est, subditus, quibus in eadem salutatione præla-

vos adjungit, dicens : **256** Scribunt omnibus sanctis, id est subditis cum episcopis, id est et episcopis et diaconibus in eadem Ecclesia. Hic per episcopos accipiuntur presbyteros; cum in eadem civitate non sint, putandum plures esse episcopos. Vel si etiam Philippi regio esset diversas habens civitates, absurde transiret ab episcopis ad diacones, intermissis presbyteris. Nec absurdum est, si sacerdotes dicantur episcopi, cum, secundum Augustinum, quilibet paterfamilias, quia super intendit domui, episcopus possit dici. Paulus, inquam, et Timotheus sic scribunt : *Gratia vobis et pax a Deo nostro Patre, et Domino Jesu Christo.* Sicut saepe expositum est. Hic modo in primis mistim de utraque pugna commendans eis humilitatem cum patientia agit, usque illud inferius, ubi ait : *Scire autem, etc.* Quasi diceret : Audiens fidem et patientiam vestram, *gratias ago Deo meo*, id est mihi bene in vobis faventi. Nostrum dicimus Deum, quando pie concedit quod precamur. *Gratias, inquam, ago Deo meo in omni memoria vestri*, quia, quoties audio aliquid de vobis (quia digna fide Christi sust), *gratias ago Deo*, non in quadam, sed in omni memoria vestri. In omnibus bonum audiens de vobis, *gratias, inquam, ago Deo in omni memoria vestri faciens deprecationem pro vobis omnibus*, quia nemo se indignum mea intercessione facit : Et hoc cum gaudio. Si peccarent illi, precaretur quidem pro eis, sed in tristitia.

Quia vero perfecti sunt, restat ut oret pro eis cum gaudio. *Faciens, inquit, deprecationem in cunctis orationibus meis.* Nunquam enim oro quod praetermittam vos. Orationibus dico non raro, sed semper, id est continue celebratis. *Ago, inquam, gratias semper, id est de communitate vestra ostensa in Evangelio Christi.* Communicastis enim Evangelio Christi, credendo quam cito audistis. Faciendo etiam opera fidei, et praedicando aliis mecum fidem Christi. Vel ita : *Gratias ago super communicatione vestra*, id est de hoc quod reas vestras communes exhibuistis omnibus sanctis. *Communicatione* dico facta in Evangelio, id est secundum Evangelium Christi, quia vos primum Deo, dehinc vestra sanctis tradidistis, et in Evangelio per haec et omnia praeccepta adimplendo. *Communicatione* dico incepta a prima die conversionis vestrae usque nunc, id est ad praesentem diem. *Ago gratias, faciens pro vobis deprecationem, et hoc ipsum*, id est sicut postulo integrum confidens me impetraturum; non tamen ex virtute vestra, sed ideo confidens, quia Deus qui cepit in vobis bonum opus, ipse idem perficiet. Ideo ait *cepit et perficiet*, et, ut superius, *gratias ago*, ut ostendat principium et finem justitiae suae totum ex gratia Dei esse. Ideo etiam ait *confidens*, quia si pietas Dei bona cepit in illis qui mali erant, multo magis credendum est ut in iis qui jam justi sunt, perficiat consummationem. *Perficiet* dico usque in diem Christi Jesu, in morte cujusque, quantum ad eum qui moriatur, incipit dies Christi. Ex hoc enim jam nihil facit praeter voluntatem Christi, qui, dum viveret

A diem suum habuit, faciens bonum vel malum, quod voluit. Vel si dicimus diem Christi, diem iudicii, tunc erit ad probationem. Ita perficiet in vobis opus bonum usque, id est, assidue faciens hoc in justis usque in diem Christi Jesu, id est, quandiu mundus durabit. Confidens et faciens deprecationem tantam sicut est justum; id est, non minus precor pro vobis quam iustitia vestra et benignitas, qua me honorifice suscepistis exigit. *Iustum, inquam, est mihi qui nullius beneficio ingratus sum, sed benigne recompenso.* Sicut, inquam, *justum est mihi non solum deprecari, sed etiam sentire hoc pro vobis*; sentio enim tribulationem vestram ex vi compassionis, ac si eam in carne mea sustinerem. *Pro vobis dico omnibus*, quia omnes perfecti estis. *Sentire* me dico et sentio, eo quod habeam vos non in labiis tantum, sed in ipso corde. Tribulor enim interius pro vestris tribulationibus. Habeo vos in corde, et dum sum in vinculis, et dum sum in defensione, et positus in confirmatione Evangelii. In vinculis meis habeo vos in corde, memorans vos **257** pati persecutionem sicut et me. *Et in defensione Evangelii*, id est in quo defendo fidem contra pseudo, qui nituntur pervertere eam. Habeo vos in corde, memor quod vos cum pseudo pro tuenda fide vestra decertatis. Per vincula et defensionem utriusque pugnae eorum faciens mentionem, confortat eos in utraque. Habeo etiam vos in corde, in confirmatione Evangelii, id est quando simplicibus Christianis confirmo fidem suam per Scripturas etc. Memor sum vos similiter fidem simplicium confirmare.

Et sicut memor sum tribulationum vestrarum, sic et vos estote participes humilitatis meae. Inutilis enim est patientia, quam non comitatur humilitas. Quales habeo vos in corde : tales, scilicet omnes vos esse socios gaudii mei, remunerationis meae in aeterno gaudio, sicut enim tribulationis meae, participes eritis gaudii. Vere habeo vos in corde. *Testis enim mihi est Deus, quomodo*, id est quam infinito desiderio ego cupiam omnes vos esse, non in pedibus Christi, sed in visceribus Christi Jesu, id est non in inferioribus; sed inter magis dilectos Dei qui dicuntur viscera ejus. Et quia sic cupio de vobis, ideo oro hoc ut charitas vestra magis, proficiendo abundet, temperata in omni scientia, id est in omnimoda discretionem. Ideo scientia necessaria est charitati, quia, si sine discretionem fuerit, plerumque sic obhorrebit aliquid veniale in proximo ut intemperate reprehendendo suscitet litem, vel aliquid majus crimen, cum, si discrete ageret, melius per lenitatem proximum corrigeret, ideo ait *charitas abundet in omni scientia.* Et quia quidem habentes scientiam, plerumque actum ejus obliviscuntur, addit, *et in omni sensu*, id est in omni animadversione, ut semper memoriter animadvertamus et in prompta habeamus scientiam. *Abundet* ita ut non tantum bona a malis, sed etiam probetis, id est probabilius eligatis potiora, id est de bonis meliora. *Pro-*

bellis ita ut sitis sinceri, id est puri in vobis, et sine *A* *offensione* ad proximum, sic eundo in diem Christi, quod nihil in die iudicii mundandum inveniatur in vobis. Vos dico *repleti* tunc in die Christi *fructu*, id est remuneratione *justitiæ* vestræ quam hic habuistis. *Repleti* dico per *Jesum Christum*, distributorem illius fructus. *Justitiæ* dico habitæ in *gloriam et laudem Dei*, id est ita ut dicatur in vobis gloriosus et laudabilis Deus in sanctis suis. Vel ita. Tales sitis in diem Christi. Vos dico interim dum vivitis *repleti* non *justitia* (quæ facultatem non habeat operandi) sed *fructu*, id est operibus *justitiæ*, ut et *justitia* et opera *justitiæ* in usu vobis sint. *Repleti* dico per *Jesum Christum*, ex quo omnis *justitia*. Et hoc in *gloriam et laudem Dei*, id est ut Deo totum et vobis nihil ascribatis. Gloria Dei, dicitur claritas deitatis. Laudem Dei accipimus in iis quæ videmus corporalibus oculis. *Sinceri*, si componimus ex *sin* et *cæra*, perducitur media syllaba, nominativus, singularis sincerus, habens duo pluralia *sinceri* et *sinceres*, ut diaconus diaconi et diacones. Si secundum *Isidorum*, ex *sine* et *carie* componimus, media syllaba corripitur, et singulari caret.

Hucusque mistim de utraque pugna tractavit; hic separatim de pugna persecutorum incipit, dicens. Audiens bona de vobis, *gratias ago*. Deprecor eum gaudio *confidens* de vobis. Ego sic ago: Vos autem volo scire, fratres, ea quæ circa me sunt. Hæc ideo eis notificat ut exemplo suo ad patientiam et humilitatem eos inducat. *Scire*, inquam, vos volo, quia ea quæ circa me sunt. *Circa*, ideo quia ubideque circumvallant me mala. Vel *circa*, quia extra in corpore affligor, sed intus, in anima vires congrego. Ea, inquam, quæ circa me sunt, venerunt ad profectum Evangelii magis quam ad detrimentum, sicut ipsi putaverunt quod ligato Paulo, alligatum esset verbum Dei. Venerunt ad profectum, ita ut vincula mea, id est utilitas vinculorum meorum manifesta fierent in Christo, id est in magnificatione nominis Christi. *Manifesta* dico in omni prætorio, et in cæteris omnibus, id est apud principes, et apud inferiores. Et si enim ubique non sciatur Paulus esse in vinculis, tamen utilitas vinculorum suorum ubique diffunditur, dum fides Christi **258** *D* per eum dilatata ubique prædicatur. Vel ita: Venerunt ad profectum, ita ut ipsa eadem vincula mea fierent manifesta in Christo, id est quæ pro Christo patiebar. *Manifesta* dico in omni prætorio, et in cæteris omnibus locis. Ubique, enim dicebant: Videte constantiam. Pauli, qui etiam in vinculis non cessat prædicare fidem Christi. Ita fierent manifesta, ut plures ex fratribus confidentes in Domino, vinculis meis, id est propter vincula mea in quibus positus audacter prædicabam, exemplo meo confisi auderent abundantius loqui gentibus sine timore verbum Dei; qui prius propter timorem non audebant. Ii sunt boni fratres, sed quidam quidem, id est discreti a bonis, quia perverse prædicant Christum et propter

invidiam, quia volunt diminuerè nomen Pauli, in quo non est alligatum verbum Dei. Et si non putent se posse usurpare sibi laudem Pauli, prædicant etiam propter contentionem, certantes se parificare Paulo in laude prædicationis. *Quidam autem* qui boni sunt prædicant Christum; et si non patientur tribulationem propter bonam voluntatem habitam ad omnes, quia vellent venire omnes homines ad agnitionem veritatis. *Quidam* etiam similiter boni ex *charitate*, id est privata dilectione, quam habent erga me, prædicant Christum, scientes quoniam ego positus sum in vinculis in defensione, id est propter defensionem Evangelii. Vel ita: *Scientes quoniam* ego sum positus, id est ordinatus a Deo in defensione, id est ad hoc ut defendam Evangelium, ii prædicabant ex privata charitate dicentes: Dilectus noster Paulus; quia ligatus est, non potest modo instruere Ecclesias suas, suppleamus vicem ejus, ne forte quod ædificavit, evertant illi pseudo. Et sic carnalis dilectio erat ad profectum Evangelii.

Quidam autem perversi, sicut illi, ex privata charitate, sic isti ex contentione, id est ex privato odio annuntiant Christum, non sincere, id est non in peritate, existimantes se hoc modo suscitare pressuram, id est aggravationem vinculis meis, id est mihi posito in vinculis. Ii enim perversi disputaverant cum Paulo, et Paulus superaverat eos; nunc autem quod audierant ab eo prædicabant, ideo ut cum diceretur eis: Quare verba ejus scilicet damnati Pauli prædicatis? dicerent hoc, non a nobis, sed sic ab illo accepimus, portet ille pœnam istorum, et iis verbis infideles concitati vehementius desæviebant in Paulum. Objiceret aliquis ad hoc quod superius ait: Vincula mea venerunt ad profectum Evangelii, in bonis quidem qui exemplo tuo animati prædicaverunt, profuerunt quidem; sed in iis qui ex invidia et contentione prædicabant, vincula tua nil profuerunt. Ad hoc Paulus. Profuerunt utique etiam in iis; quid enim nocet dum, id est solum modo annuntietur Christus omni modo, scilicet sive per occasionem suscitandi mihi pressuram, ut faciunt pseudo, sive per veritatem, ut annuntiant boni? Ego non caro quicumque sit annuntians; solummodo auditores in fide proficiant. Gaudeo in hoc quod Christus annuntietur per occasionem, et in hoc gaudeo, quod suscitant mihi pressuram, nec modo solum, sed semper gaudebo in eodem. In Deo gaudeo et gaudebo, scio enim quia hoc, id est quod pressura mihi suscitatur, proveniet mihi in salutem per vestram orationem intercedentem pro me, et per subministratorem, id est per fulcimentum et sustentaculum Spiritus. Sicut enim columna in medio posita sustentat domum, ne cadat; sic Spiritus fulcit me. Spiritus dico Jesu Christi, id est quem Christus dat, pro quo patior proveniet dico in salutem secundum expectationem et spem meam, id est non minus salutis conferens quam expecto et spero. Expectatio dicitur longanimitas in sustinendo, sine certitudine tamen. Spes vero certa præstolatio; ideo secundum spem,

quia non confundar, id est non erubescam in aliquo, ut ego deficiam in Evangelio Christi propter instantem tribulationem. *Non confundar, sed sicut semper, id est de præterito magnificatus est, ita et nunc, id est in futuro magnificabitur Christus, non solum in anima, sed etiam in fragiliori parte, id est in corpore meo. Magnificabitur utique sive per vitam sive per mortem, id est in vita corporis et in morte.* Debeo magnificare Christum per vitam, **259** nam *Christus est vivere mihi, id est ego ad aliud non vivo, nisi ut magnificem Christum. Debeo magnificare per mortem; nam Christus est mihi lucrum mori, id est ad moriendum, ipsum enim Christum accipiens lucror, si pro Christo morior. Vel ita: Per mortem debeo magnificare Christum; nam mori est mihi lucrum, id est nam in morte lucror ego, accipiens in cælis retributionem laborum meorum. Et cum mori sit mihi lucrum, restat ut eligam mortem.*

Adversa sententia, sed tamen licet mori sit lucrum, *vivere in carne est mihi fructus operis, hic scilicet quod per vitam magnificabitur Christus. Et quia mori mihi est lucrum tantæ beatitudinis, et vivere in carne est mihi fructus magnificandi Christum, en, id est ecce, quid horum eligam ignoro, vitam an mortem, ideo ignoro quia coarctor. Vel non solum ignoro, sed etiam coarctor, habens desiderium e duobus, id est de dissolvi, et de permanere in carne; sed dissolvi et cum Christo esse multo melius, quantum ad me. Permanere autem in carne necessarium est propter vos, ut Christus per me magnificetur in vobis. Et hoc, id est quod necessarius et utilis ero confidens. Scio quoniam manebo et etiam diu permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum, et ad gaudium fidei vestræ, id est ut de merito fidei gaudeatis. Tunc habet justus gaudium de fide, cum jam non tinet adversa, et securus est de præmio. Permanebo vobis ad profectum, ita ut gratulatio, id est exsultatio vestra, vel actio gratiarum, utrumque enim significat gratulor, et gaudeo et gratias ago, gratulatio, inquam, vestra abundet in Christo, id est in laudem Christi Jesu, in me, id est in consideratione mei. Abundet dico per meum adventum iterum factum ad vos. Abundabit utique tantummodo videte ut vos conversemini digne Evangelio Christo, id est sicut decet et docet Evangelium, quod accepistis. Ita digne, ut sive cum venero et videro vos, sive absens quocunque modo fuero, vel absens vel præsens audiam de vobis hoc, quia statis in uno Spiritu sancto justificante vos. Et quia in eodem spiritu stare possent; hic in humilitate, hic in castitate; tamen non habentes inter se dilectionem, ideo addit unanimes in dilectione, et collaborantes per patientiam tribulationum fidei Evangelii, id est quam fidem in Evangelio didicistis. Audiam etiam quod vos in nullo terreamini ab adversariis, quæ causa, scilicet quod volunt terrere vos, est illis causa perditionis, vobis autem, qui interriti statis, est causa salutis. Et hoc vobis a Deo quod non ter-*

remini, ideo, quia vobis donatum est pro Christo, id est pro merito Christi, non solum ut cre'atis in eum, sed etiam ut patiamini pro illo. Vos dico, habentes idem certamen quale et vidistis in me, cum apud vos essem, et quale nunc audistis de me quod patior Romæ. Vos autem imitamini quod me in humilitate pati videtis, sectantes patientiam et humilitatem.

CAPUT II.

Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis, implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eandem charitatem habentes, unanimes idipsum sentientes. Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores sibi invicem arbitantes, non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum. Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, et infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patria. Itaque, charissimi mei, (sicut semper obedistis) non in præsentia meâ tantum, sed multo magis nunc in absentia **260** mea, cum metu et tremore vestram salutem operamini. Deus est enim, qui operatur in vobis et velle, et perficere, pro bona voluntate. Omnia autem facite sine murmurationibus et hæsitationibus (*I Petr. iv, 9*), ut sitis sine querela, et simplices filii Dei, sine reprehensione in medio nationis pravæ et perversæ; inter quos lucetis sicut luminaria in mundo; verbum vitæ continentes ad gloriam meam in die Christi, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi. Sed et si immolor supra sacrificium, et obsequium fidei vestræ, gaudeo, et congratulor omnibus vobis. Idipsum autem et vos gaudete et congratulamini mihi. Spero autem in Domino Jesu, Timotheum me cito mittere ad vos, ut et ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt. Neminem enim habeo tam unanimem, qui sincera affectione pro vobis sollicitus sit. Omnes enim quæ sua sunt quærunt, non quæ sunt Jesu Christi (*I Cor. xiii, 5*). Experimentum autem ejus cognoscite, quia, sicut patri filius, mecum servivit in Evangelio. Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox ut videro quæ circa me sunt. Confido autem in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito. Necessarium autem existimavi Epaphroditum fratrem et cooperatorem et commilitonem meum, vestrum autem apostolum, et ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos, quoniam quidem omnes vos desiderabat, et moestum

erat propterea quod audieratis illum infirmatum. Nam et infirmatus est usque ad mortem: sed Deus misertus est ejus, non solum autem ejus, verum etiam et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. Festinantius ergo misi illum, ut viso illo iterum gaudeatis, et ego sine tristitia sim. Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino, et ejusmodi cum honore habetote; quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret id quod ex vobis de-
 erat erga meum obsequium. »

EXPOSITIO.

Dixit superius: Vincula quæ circa me sunt, venerunt ad profectum Evangelii; quod etiam vos patimini, vobis est causa salutis, et ita vobis pati donatum est pro merito Christi. Ex istis nunc infertur dicens: Quia et me pati profectus est Evangelii, et quæ pro Christo similiter patimini vobis est causa salutis; ergo, fratres, implete gaudium meum, quod gaudium jam incepistis, ex quo pro Christo contumeliâ passi estis. Implere gaudium intelligit, si ita pro Christo patiantur ut habeant humilitatem patientiæ semper associatam. Hic enim apertius hortabitur eos, ut cum patientia habeant humilitatem, ne, si patiantur pro Christo, ideo se quasi digniores cæteris præferant. Patientia enim sine humilitate inutilis est. Implete gaudium meum si qua consolatio vobis est in Christo, id est si ex Christo consolationem queritis in aliquo. Vel (ut de Christo alleam) si quod solatium charitatis, id est fraternæ dilectionis habere vultis, tunc implete gaudium meum. Vel ita: Si qua consolatio mihi datur apud vos in Christo, id est propter amorem Christi, et si quod solatium charitatis, id est fraternæ dilectionis mihi est apud vos quod me pro fraterna charitate consolari velitis, tunc implete gaudium meum; et, si est vobis qua, id est aliqua societas spiritus, id est si in Spiritu sancto societatem habetis cum aliis Ecclesiis; et si sunt in vobis aliqua viscera, id est aliqui pii affectus miserationis, id est exhibitionis misericordiæ, implete gaudium meum. Viscera hic ponuntur quasi misericordia; pius autem affectus (etiam si nihil operetur) misericordia dicitur. Effectus autem misericordiæ misratio vocatur, ideo tam obnixe obtestatur eos quia vult eos tenere humilitatem, sine qua patientiam eorum intelligit irritam. Implete dico gaudium, ita ut sapiatis idem, id est ut prosperitates proximi tam bene sapiant in vobis ac si vestræ sint. Sapiatis dico, habentes eandem charitatem, id est ad omnem proximum æquam dilectionem. Licet enim quandoque oporteat habere majorem familiaritatem ad quosdam, sicut Christus habuit ad Joannem, hæc tamen non est dicenda charitas, sed major familiaritas, quæ habetur secundum quod quidam sunt opportuni-
 ores ad 261 quædam, alii minus.

Sitis etiam sentientes id ipsum in adversis proximi, ut angustiam ejus non solum in animo sentiatis, sed sic pungat vos ut propria. Vos dico unanimes,

id est æquum animum compassionis ad omnem proximum habentes. Vos iterum nihil facientes per contentionem, ut alter qui magis patitur contendat se præferre alteri minus patienti. Vel, nihil disponentes de rebus ecclesiasticis per contentionem, neque facientes aliquid per inanem, id est propter mundanam gloriam, sed estoteque arbitrantes alios superiores vobis invicem; quod alter reputet alterum se superiorem; nec hoc facta superbia, sed in humilitate, ut, sicut alter præponit sibi alterum, sic eandem humilitatem habeat in corde putans eum, quem præponit, superiorem se. Et quomodo alter alterum sibi superiorem arbitretur, consilium ponit, dicens: Ut arbitremini alter alterum superiorem sibi, non sitis considerantes singuli bona, quæ sua sunt; sed ea tantum bona considerate quæ sunt aliorum. Si enim (postpositis vestris) virtutes aliorum attenditis, sic eos vobis superiores arbitrabimini. Ut utrumque commendet eis, humilitatem et patientiam, exponit quanta fuerit humilitas et patientia Christi, dicens: Bene dico in humilitate; nam hoc debetis habere in vobis quod non solum in me, sed etiam in Christo Jesu præcipue videtis. Nec solum habetis hoc, sed etiam sentite, id est per experientiam rei probate. Ideo ait sentite. Multi enim sunt qui existimant se omnia posse pati pro Christo, qui, si forte venirent ad experimentum, deficerent. Sentite, inquam, in vobis humilitatem, patientiam; quod in me et in Christo Jesu præcipue videtis; qui Christus Jesus cum esset in forma, id est in æqualitate Dei patris, ita invisibilis, coæternus, et consubstantialis illi scivit se esse æqualem Deo. Et in hoc quod scivit, major humilitas. Si enim ignorata altitudine sua, ita se humiliaret, humilitas ejus propter ignorantiam non adeo commendabilis esset. Sciens utique se esse æqualem Deo, non arbitratus est rapinam, ut sibi usurparet rem alienam. Vel sic in eadem sententia: Arbitratus se esse æqualem Deo, non faciendo rapinam, sicut malignus angelus, quod dicens: « Ponam sedem meam ad aquilonem, et ero similis Altissimo (Isa. xiv, 13); et homo cui serpens dixit. « Eritis sicut dii (Gen. iii, 5). » Hic uterque rapinam fecit, dum quod Dei proprium erat, male sibi usurpare voluit. Christus autem non rapinam, quia arbitratum est rem propriam.

Et licet Christus esset in forma Dei, tamen exinanivit, id est evacuavit claritatem deitatis, dum eam sub forma servi posuit. Exinanivit dico semet, id est ipsam deitatem, ipsum, id est in eodem, tamen cum Patre permanentem; sic enim assumpsit quod non erat, ut maneret quod erat, et in hoc multa humilitas. Si enim quilibet rex amisso jure regni humilis sit, non multum est; sed si habens jus regni, ab eo se in humilitate manens alienat, commendabilis est ejus humilitas. Exinanivit, dico, accipiens formam servi. Incomparabilis est humilitas, ubi Dominus elegit esse servus. Iteram formam servi posset accipere sine corruptione, ut non sentiret miseras carnis. Ideo addit, factus, id est fa-

cturam novam accipions in similitudinem hominum. Sic enim passibilis fuit et mortalis ut alii homines. Iterum in similitudine hominum esse posset, manus habens et pedes, et non haberet se ut homo. Ideo subdit et habitu, id est, in habendo se inventus est ut homo, a tentatore diabolo. Diabolus enim investigabat eum an esset Deus, an homo; sed, cum invenit eum esurientem, putavit eum solummodo hominem. Nec solum factus est in similitudinem hominum, sed etiam humiliavit semet (qui tantus erat) ipsum, scilicet in gloria tamen deitatis perdurantem. Humiliavit dico, factus obediens Patri in omnibus, usque ad mortem, nec mortem personae quae digna esset, sed mortem crucis. Quod genus mortis prae omni alio ignominiosius erat. Ubi ait mortem, commendat in eo patientiam. Ubi ait crucis, humilitatem. Propter quod, id est quia, in tanta humilitate et patientia Deo obedivit, ipse se merito suo et Deus secum exaltavit, id est in magna altitudine posuit, **262** illum, scilicet ad dexteram suam. Et illi exaltato donavit nomen, id est honorificentiam, quod nomen est super omne nomen, id est superius omni nominabili, ita super, ut in nomine, id est ad honorem, *Jesu omne genu flectatur*, id est omnia ipsi plene subjiciantur, sicut ille qui genuflectit, subjicitur. Omne genu dico, quia caelestium, id est angelorum, et terrestrium, id est hominum, et infernorum, id est daemonum et animarum, quae ibi sunt, flectatur genu, et omnis lingua confiteatur. Hoc erit in die judicii, quando, velint nolint, Christum confitebuntur impii.

Cor. fiteatur dico, quia, id est quod, Dominus Jesus Christus est in gloria, id est in aequalitate Dei Patris, secundum divinitatem, et post Patrem primus, quantum ad humanitatem super omnem creaturam; quod Christus adeo patiens et humilis fuit, et per utramque sic exaltatus: itaque, *charissimi mei, operamini vestram salutem*, id est vestri exaltationem, conjungentes in vobis patientiae humilitatem. Vos, inquam, sicut semper obedistis mihi, quando apud vos eram, ita modo cum metu animi et tremore corporis, timendum enim semper est stanti ne cadat. Operamini vestram salutem, ut non in praesentia mei tantum dicamini obedisse, sed multo magis nunc in absentia mea probetur vestra obedientia. Ideoque nunquam securi, sed semper cum metu et tremore, quia Deus est qui operatur in vobis (ut nihil vobis relinquam) etiam velle; et postquam per gratiam dederit velle, similiter in vobis operatur perficere. Nec hoc pro vestro praecedenti merito, sed solummodo pro bona voluntate sua, Deus omnia operatur in vobis; vos autem, cooperantes Deo, facite omnia sine murmurationibus, ne si diu vos pati necesse sit, contra Deum impatienter marmuretis, quasi vos injuste permittat affligi. Omnia etiam facite sine *hesitationibus*, id est ne dicatis: Cras vigilabo, jejunabo cras, pro Christo pati incipiam sic. Ideo facite ut sitis sine querela, id est ut non sit in vobis de suo erga vos homo juste possit conquiri. Et ut sitis

PATROL. CLIII.

A. simplices filii Dei, id est ut simplex filiatio Dei per innocentiam sit in vobis, ut etiam sitis sine reprehensione; quod nec aliqua occasio appareat in vobis, unde reprehensibiles videamini, licet culpa non sit in vobis. Dicerent illi: Grave est sine reprehensione vivere inter tot invidentes justitiae. Ad quod ille: Verum quidem est, quia vos habitatis in medio nationis pravae et perverae in se, id est pervertentis alios, inter quos tamen per fidem et bona opera lucetis, sicut luminaria in mundo. Sicut enim sol et luna mundum illuminant, sic justitia vestra tenebras eorum illuminat. Vos, dico, continentes verbum vitae, id est Evangelium Christi, in fide cujus vitae aeterna habetur. Continentes dico ad modum vasculi quod liquorem infusum sibi bene continet et propinat aliis; sic et vos, in vobis verbum Dei custoditis, et aliis ministratis. Continentes dico ad gloriam meam; quod si ego gloriam habiturus sum de hoc quia verbum vitae continetis, multo magis vos qui promeremini. Gloriam dico, mihi habendam in die Christi, quando Christus suos remunerabit. Habebo utique gloriam meam, quia ego non cucurri in vacuum, neque laboravi in vacuum.

Cucurrit secundum illos quos facile convertit. Laboravit secundum difficiliore in accessu fidei. Cucurri quidem et laboravi in vobis, nec me poenitet; sed etiam, si oporteat me immolari pro vobis, in hoc congratulor vobis. Quod sic ait: Etiam si ego immolor supra sacrificium fidei vestrae, et supra obsequium fidei vestrae, id est, ego fidem vestram obtuli Deo, quasi sacrificium in odorem suavitatis. Et obsequium, id est bona opera vestra in quibus post fidem Deo obsecuti estis. Sed si adhuc post hos labores oporteat me immolari pro vobis, gaudeo inde et congratulor, id est gratias refero. Vel congaudeo cum omnibus vobis, qui gaudere debetis, si voluntas Dei fuerit ut ego immoler pro vobis. Vos autem id ipsum recompensando mihi, ut pro me similiter immolemini, gaudete et congratulamini mihi, qui vos ad rem tam dignam arguavi; sicut est pro **263** Christo immolari. Iterum: Scio, vos ad patientiam et humilitatem per Epistolam aedifico. Spero autem in Domino Jesu cito me mittere Timotheum ad vos. Ideo ut ego, cognitis quae circa vos sunt, sim bono animo et securo de vobis; quos propter instantem utrinque pugnam vereor perturbari. Ideo Timotheum magis mittam ad vos, quoniam enim habeo tam unanimem vobis, et qui tam sincera affectione sollicitus sit pro vobis. Vere neminem; omnes enim qui modo mecum sunt, quaerunt quae sua sunt, non ea quae sunt Jesu Christi. Illum pro vobis sollicitum mittam ad vos. Vos autem honorifice eum suscipiendo cognoscite.

Non dicit eum simpliciter, sed experimentum ejus, id est eum mihi bene expertum. In multis enim experimentum habui. Experimentum bene dico, quoniam ita servivit mecum in Evangelio, sicut filius obediens patri. Et quia sincera affectione vos diligit, et sicut patri mihi servivit. *Igitur spero, etiam vos*

mittere ad vos, mox ut videro finem eorum quæ circa me sunt. Ideo sic ait. Nero enim disposuerat se in proximo daturum de eo sententiam, an eum occideret, an reservaret. Sperabat autem se evasurum, quia plures de domo Cæsaris instruxerat ad fidem, qui de sua liberatione laborabant. Propterea subdidit: *Confido autem in Domino, quoniam ipse ego cito veniam ad vos.* Et licet me venturum dicam, et Timotheum missurus sim, tamen interim *necessarium existimavi mittere ad vos Epaphroditum fratrem meum et cooperatorem* in prædicatione, et commilitonem in tribulatione. *Vestrum autem apostolum*, id est vel legatum, quia hunc legaverant ad Paulum, vel apostolum, id est prædicatorem eorum, vel episcopum eorum, et *ministrium necessitatis meæ*, id est qui quæ misistis mihi, ministravit in tempore necessitatis. Ideo existimavi hunc mittendum ad vos, etsi necessarius esset mihi, *quoniam quidem desiderabat omnes vos, et erat mæstus*, non pro se verberato, sed propterea *quod audieratis illum infirmatum*, et nolebat vos contristari pro eo. Hic Epaphroditus, dum Paulo ministraret, interceptus a custodibus, vehementer afflixerunt eum verberibus. Infirmatum dico ideo; nam utique *infirmatus est usque ad mortem, sed Deus misertus ejus, non solum autem ejus, verumetiam in eo misertus est mei.* Et quia vos dolebatis de eo, ergo *festinantius quam facerem (necessarius enim mihi erat) misi illum*, ideo at *viso eo, gaudeatis iterum.* Olim enim cum apud vos erat, gaudebatis. Et ideo misi ut ego *sim sine tristitia*, quia de vobis contristatis pro eo tristitiam habeo. Et quia adeo diligit vos, et vos eum, mittimus ad vos. Itaque *excipite eum cum omni gaudio*, non in citharis et tibiis, sed gaudio habito *in Domino*, et hominem ejusmodi qui tanta passus est pro vobis, et adeo vos diligit, *habetote cum omni honore*, et iustum est, *quoniam ipse accessit usque ad mortem propter opus Christi*, quod operabatur in me, *tradens animam suam, et ut impleret ergu meum obsequium id quod deerat ex vobis*; vos quidem pecuniam mittebatis, sed præter eum nemo erat qui auderet ministrare mihi. Per hunc Epaphroditum Paulus hanc illis Epistolam misit.

CAPUT III

De cætero, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem vobis scribere mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium. Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem. Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servimus Deo, et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne fiduciam habentes, quanquam et ego habeam confidentiam in carne. Si quis alius videtur confidere in carne, ergo magis circumcisus octavo die ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, secundum legem Phariseus (Act. xxiii, 6), secundum æmulationem persequens Ecclesiam Dei, secundum justitiam quæ in lege est conversatus sine querela. Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum de-

trimenta. Verumtamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror ut stercorea, ut Christianam lucrifaciam, et inveniar in illo non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam quæ ex fide est Christi Jesu, quæ ex Deo est justitia in fide ad cognoscendum illum, et virtutem resurrectionis ejus, et societatem passionis illius, configuratus morti ejus, si quomodo occurram ad resurrectionem quæ est ex mortuis; non quod jam acceperim, aut jam perfectus sim. Sequor autem, si quo modo comprehendam, in quo et comprehensus sum a Christo Jesu. Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. Quicumque ergo perfecti sumus hoc sentiamus; et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelavit [revelabit]. Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem sapiamus, et in eadem permaneamus regula. Imitatores mei estote, fratres, et observate eos qui ambulant, sicut habetis formam nostram. Multi enim ambulant quos sæpe dicebam vobis (Rom. xvi, 17), nunc autem et flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem conversatio in cælis est. Unde etiam salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ, qua possit etiam subijcere sibi omnia.

EXPOSITIO.

Postquam eos sufficienter instruxit in pugna persecutorum, commendando semper cum patientia humilitatem, instruit eos in alia pugna, quam inferebant illis pseudodoctores, deprimendo eis legem et extollendo fidem. Quasi diceret: Sicut vos docui, patientes et humiles estote ad persecutores; de cætero, id est de alia pugna quam vobis inferunt pseudo, ita vos instruo, fratres mei, *gaudete in Domino*, id est ne quæeratis gaudium alibi, sicut illi male docent in carnalibus. Sed omne gaudium vestrum ponite in Domino. Ipse enim solus justificat, et nihil eorum ad hoc prodest quæ prædicant pseudo. Propterea non in carnalibus, sed gaudete in Domino. Et ut gaudere sciatis in Domino, *mibi quidem qui promptus sum et diligens ad instructionem aliorum, non est pigrum*; quod fortassis repetere pigeret alios non loqui, Verba enim cito a memoria elaberentur; sed *scribere vobis*, ut manente scriptura perduret in vobis traditionum mearum memoria, mihi non pigrum. *Vobis autem erat necessarium me non pigere, sed scribere.* Ut autem gaudeatis in Domino, *videte canes*, id est providete vobis ab illis pseudo, qui congrue canes dicuntur. Quia sicut canis ei, quem videre consuevit, applaudit etiam si ille

veniat ad destructionem domus, vel ad interfectionem sui; illis autem quos non consuevit oblatrat, etiam si illi veniant ut pascant eum, vel ad utilitatem domus: sic isti pseudo carnalibus quos consueverunt, applaudunt, licet sit in hoc et mors eorum et destructio domus, id est Ecclesiae; praedicatoribus autem veritatis oblatrant, solummodo, quia non consueverunt in istis qui tamen veniunt ad vivificandum eos, et ad aedificationem domus Dei. Et de hujusmodi pseudo ait: Videte canes applaudentes consuetae carnalitati, oblatrantes insolitae spiritualitati: quibus non sufficit contradicere veritati, sed etiam sunt mali operarii superseminantes zizania, et hos malos operarios videte, ne falsa doctrina seducant vos. Videte etiam vos eosdem concisionem, qui sicut concisa pellicula caesum habent corpus, sic omnem intellectum caesum et separatum habent a bono. Qui non solum concisi sunt, sed etiam sunt concisio aliorum quos seducunt. Vere illi carnales sunt concisio, nam nos spirituales soli sumus circumcisio, id est, purificatio 265, id est, non solum purificati, sed etiam doctrina et exemplo sumus aliorum purificatio. Abscisio enim illius superfluae pelliculae signum erat omnia superflua circumcidenda esse a corde. Illi vero concisa pellicula cor habent incircumcisum: nos vero rem tenentes, id est circumcisionem cordis, umbram eorum negligimus.

Nos, inquam, sumus circumcisio, qui servimus Deo, non in carne quae vile quid est, sed in digniori parte, scilicet in spiritu; quantum enim spiritualitas praeminet carnalitati, tantum servitus nostra eorum servituti: servimus Deo in spiritu, et gloriamur in Christo Jesu, id est, Christus Jesus est gloria nostra et gaudium nostrum, et nulla gloria nobis in alio. Ita gloriamur in Christo Jesu, non dicam ut non gloriamur in carne, sed etiam non habentes vel minimam fiduciam in carne, id est in carnalibus quae suadent. Dicerent illi: Fortassis nec tibi esset unoe confideres in carne: Nam se, etc. Ad haec ille: Non erubescio vel confido in carne, quanquam ego habeam, id est habere possem, confidentiam si qua esset in carne. Ego utique haberem confidentiam, si qua esset in carne; nam si quis videtur confidere in carne: (hic dico alius, id est longe diversus a me, qui in Christo tantum confido) ego utique magis illo in carne possem confidere. Magis ideo, quia ego circumcisus octava die secundum legem; ille fortassis jam adultus transiens ad Judaismum, fuit circumcisus. Circumcisio quae fiebat octava die, significabat quod per justitiam cujus forma erat circumcisio, reversuri eramus ad illam octavam, quam per culpam Aedae perdidimus. In signum cujus octavae diem Dominicam celebramus. Hic enim mundus per septem dies volvitur; finito autem mundo, incipiet haec octava non habitura finem in aeternum. Quia circumcidebantur octava die etiam qui non erant de Israel, ut illi proselytorum; ideo addit: Ego etiam sum de genere Israel, quia iterum quidam secundum alterum

A parentem de Israel, secundum alterum de gentibus ut David, qui secundum alteram partem fuit de genere Ruth. Gentilis ideo addit natus de tribu Benjamin; quia iterum quidam de Benjamin ad idola lapsi sunt, apposuit Hebraeus natus sum ex Hebraeis. Fui etiam Pharisaeus, id est egregius secundum legem, et per intellectum, et per completionem legis. Phares divisio; inde Pharisaeus divisus, quia separati erant a populo, egregii in lege, intellectu et contemplatione. Fui etiam persequens Ecclesiam Dei secundum emulationem, id est propter zelum et dilectionem defendendae legis. Ut omnibus illis in lege praelatus esse videar, conversatus sum in lege sine querela; sic enim me servavi quod nemo de me potuit conqueri. Sine querela dico secundum justitiam, non quae vera est, sed eam quae est in lege, quam homo satis potest operari per se. Abscindere enim pelliculam illam, mactare hircum, et hujusmodi, facile quilibet potest operari. Et quia tantus in lege fui, si qua in carne gloria esset, nulli major quam mihi, tam praeminens in lege fui; sed tamen ea quae ante gratiam fuerunt mihi lucra; lucrum enim erat operari figuras, dum adhuc expectaretur veritas.

Haec utique prius lucra, modo arbitratus sum detrimenta, id est verum bonum destruente propter Christum amplexandum. Quamdiu enim in umbra essem, corpus, id est Christum, non comprehenderem. Sed licet dicam propter Christum haec vetera me dimisisse, verumtamen ut hanc causam, id est Christum, sileam, existimo ego omnia esse decentia verum bonum solummodo propter eminentem scientiam quam modo in Scripturis assecutus sum. Prius enim dum eram in lege, videbar habere scientiam legis, quam in veritate non habebam; sed veniens ad Christum, tunc primum habui veram scientiam Scripturarum longe eminentem illi quam prius habere putabar. Scientiam dico Jesu Christi Domini mei, id est quam Jesus Christus venientibus ad se distribuit. Secundum Ambrosium, amore motus Dominum suum dixit. Propter quem Christum comprehendendum non solum arbitratus sum, sed etiam feci videri aliis, haec omnia carnalia detrimentum. 266 Nec solum ea arbitror detrimentum, sed etiam ut stercorea. Omnem enim adhaerentem sibi coinquinant, haec ideo arbitror stercorea, ut sic Christum faciam lucrum meum, quia deserens illa, lucrum mihi Christum in futuro plenus habendum; ideo etiam sic arbitror ut interim dum nondum plene accipio Christum, inveniar membrum in illo, id est in corpore ejus. Ego dico jam non habens meam justitiam; meam utique, quia quae justitia est ex lege. Opera autem legis quilibet potest operari, scilicet habens illam justitiam quae est ex fide Jesu Christi, id est quam habemus per hoc quod in Christum Jesum credimus. Diceret ille: Justitiam legis dicis esse tuam; illam autem quae est ex fide Christi, opponis quasi tua non ait. Ita ait Paulus: Mea non est, sed quae justitia est ex Deo. Justitia dico sicut habetur per fidem ita perdurans in fide. Quia opinaretur

aliquis: Verum quidem est quod ex Deo fides, et nisi per fidem non potest haberi iustitia; sed iam habita iustitia, non est ultra necessaria fides, ideo ait, quia sicut per fidem ortum habet iustitia, sic perdurare habet in fide, et non sine illa.

Dixit superius quod per Christum habebatur eminentis scientia, etiam in hoc mundo. Nunc autem subdit quod per eum habeatur longe major cognitio; sed hæc in futuro, quando Dominum visuri sumus sicut est. Quæ iustitia est in fide. Iustitia dico valens ad agnoscendum illum in gloria, sicut est, non sicut modo per speculum, et ad virtutem resurrectionis ejus, id est ad resurgendum in immortalitate; quæ nostra resurrectio virtus est resurrectionis ejus. Resurrectio enim ejus hoc efficit, ut nos similiter resurgamus. Iustitia iterum valens ad habendam societatem passionum illius ut, quemadmodum ille pro nobis, sic nos pro eo patiamur. Passiones Christi vocat, quæ ante cræcem toto tempore [corpore] toleravit. Valens etiam ad habendam configurationem mortis ejus, ut nos omni modo configuremur morti ejus. Ut sicut ille ex sola dilectione mortuus est pro nobis, sic et nos in dilectione ejus mori gaudeamus. Id quod diximus significant verba ejus, quæ tamen sic construuntur: *Inveniar in illo ego, dico, configuratus morti ejus.* Diceret aliquis: Quare ita vis configurari morti ejus, cum iustitia tua sine morte ad habendam gloriam sufficiat? Ad hæc Paulus: Ideo configurari volo morti ejus; si quomodo ego non curarem quocunque genere passionis vel mortis hæc haberem. Si quo modo, inquam, occurrerem. Servus et dominus sibi invicem occurrant; hic bene serviendo, ille bene remunerando. Sic Paulus occurrit Christo, dum moritur pro eo, sicut Christus mortuus est pro Paulo. Occurram dico tendens ad resurrectionem. Vel ita: Si quo modo occurram ad resurrectionem, ut in occurrere desiderium sanctorum nolemus, quæ resurrectio est ex mortuis. Nos enim extra societatem mortuorum resurgemus, sed in illi non resurgent ex mortuis, quia de die in diem morientur. Ideo dico si quo modo; quia non intelligo quod jam acceperim aliquid de gloria illa ad quam tendo; aut quod jam perfectus sim in cognitione Christi, ad cujus cognitionem sic modo utimur fide, sicut aliqua vitur speculo ad cognitionem cuiuslibet rei. Nondum accepi, sed sequor sicut rem non habitam, et quam desidero. Sequor, inquam, si quo modo (sicut supra dictum est) comprehendam eum. Ex abundantia affectionis ait, comprehendam. Ac si diceret: Si eum consequi possem, in amplexibus meis includerem. Comprehendam dico in eo modo in quo comprehensus sum a Christo Jesu, quando ut sicut Christus me perfecte cognovit sicut sum, ita ego cognoscam eum sicut est. Vel ita: Comprehendam Christum in eo modo claritatis in quo ego comprehensus sum a Christo Jesu, quando me vocavit in via, ut in quanta claritate tunc erat, possem eum amplexari. Ideo dico comprehendam, quia ego, fratres, et si raptus sum ad tertium caelum, tamen

A non arbitror me comprehendere Christum, nisi per speculum fidei. Non arbitror me comprehendere, sed persequor unum, id est rem unam, de quo uno ille clamabat: « Unam petii a Domino, hanc requiram (Psal. xxvi, 4). » Unum sequitur, qui in eadem operatione boni semper est. Duo sequitur, qui modo bonum, modo malum operatur. Persequor unum ego quidem obliviscens ea quæ retro sunt, id est temporalia et quæcunque carnalia. Vel ita: Obliiscens quæ retro sunt, id est præterita merita; ad ea vero quæ sunt priora, id est potentia, quia æterna, vel ad ea merita quæ sunt priora utilitate, et si posteriora præcedentibus tempore. Ideo ultima priora, quia præcedentia irrita essent, nisi sequerentur ista quæ faciunt vim illa habere. Ad illa quæ sunt priora omni desiderio extendens meipsum et carne et spiritu, eundo sic ad destinatum, id est ad rem mihi destinatum, scilicet ad bravium, id est ad præmium laboris. Bravium dico vocationis Dei ad quod accipiendum vocat me Deus.

Vocationis dico supernæ, id est in supernis caelorum habendæ, in Christo Jesu, distributore hujus bravii suis certatoribus. In his verbis et certitudinem et commendationem rei quam expectat, inserit. Per destinatum et vocationis certitudinem, per supernæ et Dei, et in Christo Jesu, dignitatem ejus rei significat. Quia ego Paulus nondum accepi aliquid, nec adhuc perfectus sum: sed sequor ut comprehendam; extendens me ad destinatum bravium supernæ vocationis, ergo vos quicumque perfecti estis hoc idem sentite, scilicet, vos nondum Christum eo modo accepisse, aut in cognitione ejus adhuc perfectos esse. Nec hoc per secundam personam dicit, sed more suo, ut eos melius inducat sese interserit, dicens:

Quicumque perfecti sumus, hoc sentiamus. Quod supra ait: Non quod jam perfectus sim, videtur oppositum ad hoc quod hic ait, perfecti sumus, sed non impedit. Ibi enim ait de perfectione cognitionis Dei, in qua nemo in hoc mundo perfectus est. Hic ait de perfectione virtutum, quam habere possumus in hoc mundo; in qua perfectione multi gradus sunt. Paulus enim perfectior alio, et quilibet sine nævocriminali vitam ducens, perfectus dicitur. Et quis dixit sentiamus nos sic imperfectos, ne ideo de solemnibus, quia si quid aliter, id est minus perfecte, sapitis, Deus qui quod jam sapitis vobis revelavit, hanc etiam quod sapiendum restat vobis revelabit. Vel ita: Si quid aliter sapitis, id est quod jam ad aliquem gradum cognitionis pertingitis, Deus hoc revelabit vobis, et sic faciet illud quod restat. Vel ita: Sentiamus nos imperfectos, et si vos aliquid aliter sapitis, quam sapiendum sit, a carnalibus decepti, Deus revelabit vobis hoc quomodo sentire debeat, qui jam aliquid fecit in vobis. Dicerent illi: Et quia, sicut dicis, sumus imperfecti, ideo stare non possumus, nec mirandum si labimur. Ad hoc Paulus: Licet nondum perfecti simus, verumtamen oportet ut sapiamus, id est intelligamus idem omnes. Nec in

carualibus idem, sed illud idem ad quod intelligendum fide pervenimus, et oportet ut permaneamus in eadem regula, id est in eadem rectitudine vivendi. Ut autem in eodem permaneat, o vos, fratres, estote mei imitatores, quia, si opponitis me, quem non videtis non posse imitari, ad hoc respondeo: *Observate*, id est diligenter considerate, eos qui ita secundum fidem ambulant, sicut adhuc habetis, credo, in memoria formam nostri, quemadmodum docebamus et vivebamus dum apud vos essemus. Sicut enim faciem hominis olim visi quis recolligit, sic et vos formam nostrae doctrinae et morum. Ideo dico, qui ita secundum formam nostram ambulant; multi enim ambulant in genere mali, quos multos saepe cum apud vos eram, dicebam vobis esse inimicos cruci Christi, dum enim alijunde quam per crucifixum Christum dicunt hominem justificari, pro certo inimicantur cruci Christi. Tunc si dicebam vobis, nunc autem idem dico dolens et fletus, et de damnatione eorum, et de seductione vestri.

Ut ab hujusmodi consensu Philippenses retrahat, improbat illis pseudo; partem vero suam approbat, dicens: *Finis quorum inimicorum Christi est interitus*, id est aeterna damnatio, et *Deus quorum est venter*, id quod continet 268 pro eo quod continetur, id est esca. Deum enim per escam se purificari credunt; quod Dei est, escae attribunt. Vel ita: *Quorum Deus venter est*; non enim amore Dei praedicant, sed ut ventrem impleant, et gloria ipsorum qui terrena sapiunt, id est qui carnalia sectantur et docent, est in confusione. Dicuntur enim truncati. Erubescere etiam possunt, dum illi rationales credunt, se justificari per immolationem irrationalis hirci. Finis eorum est interitus, sed *nostra*, non solum voluntas, sed etiam *conversatio* qui crucem Christi diligimus, est in caelis; terrenis enim postpositis, anhelamus ad caelestia. Unde, id est quia, conversatio nostra est in caelis, hac fiducia securi expectamus ad iudicium salvatorem Dominum nostrum Jesum Christum, qui corpus humilitatis, id est abjectionis nostrae (nos enim per peccatum nosmetipsos abiectionis a gloria in qua conditi eramus): corpus, inquam, hoc reformabit, quando enim primum hominem creavit, in multa eum claritate formavit. In resurrectione autem majore adhuc claritate reformabit corpus nostrum configuratum corpori, id est in eadem figura positum in qua suum corpus erit, nec corpori mortalitatis, quod prius habuit, sed corpori claritatis suae; quam claritatem immortalitatis accepit in resurrectione, et in hac eadem claritate immortalitatis corpus nostrum reformabit. Et hoc notandum quod nostra humilitas ejus fuit claritas. Quia autem potens sit reformare, subdit dicens: Reformabit agens secundum operationem; in qua operatione non solum hoc facere, sed etiam possit sibi omnia subficere

CAPUT IV.

Itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea, sic state in Domino, charissimi: Evodiam rogo, et Syntychem

A deprecor, id ipsum sapere in Domino. Etiam rogo et te, Germane compar, adjura illas quae mecum laboraverunt in Evangelio cum Clemente, et ceteris adjutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitae. Gaudete in Domino semper, iterum dico: Gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus enim prope est. Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione et obsecratione, cum gratiarum actione petitione vestrae innotescant apud Deum. Et pax Dei, quae exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligentias vestras in Christo Jesu. De cetero, fratres, quaecunque sunt vera, quaecunque pudica, quaecunque justa, quaecunque sancta, quaecunque amabilia, quaecunque bonae famae, si qua virtus, si qua laus disciplinae, haec cogitate. Quae et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me, haec cogitate et agite, et Deus pacis erit vobiscum. Gavisus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquid quando restitistis pro me sentire, sicut et sentiebatis. Occupati autem eratis. Non quasi propter penuriam dico. Ego enim didici in quibus sufficiens sum. Scio et humiliari, scio et abundare. Ubique et in omnibus institutus sum, et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati. Omnia possum in eo qui me confortat [confortavit]. Verumtamen bene fecistis, communicantes tribulationi meae. Scitis autem, et vos Philippenses, quod in principio Evangelii, quando protectus sum a Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli, quia et Thessalonicam semel et bis in usum mihi misistis. Non quia quero datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. Habeo autem omnia, et abundo. Repletus sum acceptis ab Epaphrodito quae misistis in adorem suavitatis hostiam acceptam, placentem Deo. Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum secundum divitias suas in gloria in Christo Jesu. Deo autem et Patri nostro gloria in saecula saeculorum. Amen. Salute omnem sanctum in Christo Jesu. Salutant vos qui mecum sunt fratres. Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Caesaris domo sunt. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, Amen.

EXPOSITIO:

269 Et quia reformabit nos qui conversamur in caelis, itaque, fratres mei, sic nobiscum conversamini. Fratres dico charissimi, pro jam bene gestis, et desideratissimi, id est qui me multum desideratis. Vel desideratissimi, id est plurimum a me desiderati. Vos dico gaudium meum in praesenti; bonum enim mihi est gaudere de vestra perfectione; vos et corona mea in futuro, pro vobis enim coronari confido. Vos, fratres, state in Domino sic, id est vel sicut vos docui, vel sicut usque modo stetitis, sicut charissimi de praeterito, ita charissimi pro futuro bono. Vos ita in communi admoneo; sed Evodiam, quasi quae cito consentiat, rogo, et Syntychem, quae minus videtur

exorabilis, *deprecor, sapere utrasque idipsum*, id est unitatem fidei. Idipsum dico non in lege, sed in Domino. Hæ duæ matronæ erant, quæ ministraverant Apostolo et discipulis in prædicatione; sed per muliebrem levitatem quod fecerant Apostolo, idem faciebant illis pseudo, putantes se bene agere, et super hoc redarguuntur a Paulo. *Rogo etiam te, o Germane, qui mihi compar es in prædicatione Evangelii, adjuva illas docendo, ne sic errent ulterius, (et dignum est,) quia quæ laboraverunt mecum in Evangelio, de suis mihi ministrando; quæ etiam laboraverunt cum Clemente et cæteris adjutoribus meis, similiter ministrando. Nomina, id est merita, quorum, per quæ coram Deo nominabiles sunt, nomina, inquam, sunt in libro vitæ. Liber vitæ mens divina dicitur, in qua boni ab æterno memoriter scripti sunt. Hic Germanus erat coadjutor Pauli in prædicatione. Has personas ex nomine sic admoneo, in commune autem hoc præcipio: Gaudete non in lege, non in carnalibus, sed in Domino (sicut admonui in principio); nec ad horam, sed semper gaudete in Domino, et iterum idem dico: Gaudete in Domino. Si semel diceret gaudete, non videretur hoc velle quam aliud; sed quia hoc magis suadere intendit, nunquam nimis dicit quod nunquam nimis sit. Ita autem gaudete in Domino ut modestia vestra nota sit omnibus hominibus, ad exemplum boni. Modestiam dicit quasi mensuram, ut sic mensurati sint, ne ultra Dominum gaudium quærant, nec infra gaudere præsumant. Ultra Dominum gaudium quærit, qui fidei adjungit carnalia. Infra subsistit, qui in propriis viribus gaudium quærit.*

Dicerent illi: Bonum esset ad cultum Dei legem adjungere fidei. Ad hoc Paulus: Sic estote modesti, quia Dominus prope est, id est paratus semper est auxiliari modestis. Iterum illi: Si teneremus disciplinam legis, ad corrigendum inquietos esset utilis. Ad hoc iterum Paulus: Nihil sitis solliciti, id est ne sitis dubii de auxilio Dei, quod vobis accelerat dimisso legis. Vel latius accipiamus hoc ita ut ad utramque pugnam respondeant hæc verba. Quasi diceret: Vos utrinque impugnamini, sed gaudete in Domino semper, quia digni estis a persecutoribus, et a pseudo pro nomine ejus pati. Iterum dico: Gaudete. Duplex est pugna, duplex exhortatio. Sic autem gaudete, ut molestia, id est temperantia, patientiæ vestræ nota sit omnibus hominibus. Ut autem modesti sitis, scitote quia Dominus prope est, qui non deserit sperantes in se. Et quia prope est, nihil ergo solliciti sitis, id est ne persecutores dubitetis, Ne sitis dubii, sed petite in omni oratione, et obsecratione, et cum gratiarum actione. Oratio dicitur, quando res impetrabilis petitur et deprecative. Obsecratio dicitur, quando per adjurationem et quod ad impetrandum difficile videtur postulamus. Redditio etiam gratiarum ad impetranda futura utilis est, sicut ingratum esse nocuum est. Sic autem petite ut petitiones vestræ innotescant apud Deum, id est cognitæ et approbatæ sint apud Deum. Tunc apud

Deum innotescit petitio, si qui petit justus est, et si quod petit, idoneum est. Petitiones dicuntur de rebus quæ modo opportuna sunt, modo transeant, ut pluvia in siccitate, æstus in messe. Quod ex vobis potestis, facite, et in quo vos deficitis Deus ex pietate suppleat. Quod sic ait: Pax Dei, id est Deus pacis, et congrue 270 (quia pugnam patiebantur) nominat hic Deum pacis: pax, inquam, Dei quæ exsuperat omnem sensum: intellectus enim hominis eam capere non sufficit; pax, inquam, hæc custodit corda, id est voluntates vestras, et intelligentias vestras in Christo Jesu, qui totius boni custodia est. Quidam idem intelligunt, sed non idem volunt. Quidam idem volunt, qui tamen idem non intelligunt.

De præteritis sic vos instruxi; de cætero, id est de futuro, fratres, cogitate quæcunque sunt vera, quæcunque pudica. Hæc duo, vera et pudica, circa fidem accipiuntur, quorum alterum sine altero licet nequeat esse in fide. Si enim veritas est in fide et pudicitia, quia si falsa fides est, est etiam adultera, tamen non sunt superflua, quia verum et pudicum, diversas laudes signant in fide. Cogitate etiam, quæcunque justa ad proximum, quæcunque sancta in vobis, quæcunque etiam sunt amabilia, id est pro quibuscunque amatur religio vestra, et quæcunque sunt bonæ famæ, id est de quibuscunque bona loquantur homines. Ita tamen dico bonæ famæ si qua virtus est in eis. Vel si non est tanta virtus, sit ibi saltem aliqua laus disciplinæ; sufficit enim solummodo disciplina Christiana, ut appareat laudabilis. Cogitate, inquam, hæc omnia, quæ et didicistis a me, et etiam accepistis a me; et turpe est ut deseratis quæ bene incæpistis, quæ etiam audistis esse in me, et cum apud vos essem vidistis in me. Hæc non solum cogitate, sed etiam agite, et tunc Deus pacis erit cooperando vobiscum. Sic vos de futuris admoneo, de præteritis autem gavisus sum vehementer in Domino, scilicet, quod tandem multo tempore præterito, et tunc aliquando, id est semel non amplius refluistis. Cum enim apud vos eram, tunc circa me floristis, nunc autem refluistis non solum ministrare, sed etiam sentire pro me. Sic enim gravis fuit vobis mea egestas, ac si vos eisdem indigeretis. Sentire dico, sicut olim cum apud vos eram, pro me sentiebatis. Refloruistis convenienter ait. Sicut enim de flore, ita fructus expectatur de hac administratione. Nunc tandem refluistis, sed prius occupati eratis, et ideo excusabiles estis, si aliunde impediti non ministrastis. Gavisus sum utique, et non hoc dico quasi propter penuriam, quæ mihi gravis esset; ego enim didici esse sufficiens in quibuscunque sum. Scio enim et humiliari, id est pauperari. Scio etiam abundare. Ille scit humiliari, qui non frangitur egestate; scit abundare, si cum auctoritate novit subditis imperare, non tamen sibi ad gloriam, sed ad utilitatem Ecclesiæ. Scio humiliari et abundare; ego enim sum inatitutus, id est assuetus ubique, id est in omni loco, sive sint ibi pauci, seu plures, seu pauperes, seu divites. Et in omnibus rebus sum ego institutus, et saturari,

et esurire; et (ut latius dicam) scio abundare et penuriam pati. Et licet dicam scio pati, etc., tamen hæc omnia possum, non in viribus meis, sed in eo adjuvante qui me per gratiam suam confortavit. Et licet dixerim me non propter penuriam gavisum esse, verumtamen non sum ingratus beneficiis, sed bene fecistis communicantes tribulationi meæ, id est mihi tribulato. Dico scio abundare et penuriam pati; vos autem, o Philippenses, hæc scitis, quia quando projectus sum a Macedonia, in principio Evangelii, nulla Ecclesia communicavit mihi in ratione, id est in consideratione dati et accepti, ut consideraret me dare sibi spiritualia, et me debere ab eis accipere carnalia. Vel e converso quod acciperet a me spiritualia, et deberet dare temporalia.

Nulla, inquam, communicavit, nisi vos soli, qui misistis mihi Thessalonicam et semel et bis, non tamen in congregandum thesaurum, sed in usum, id est quod usui meo sufficeret. Dicerent illi: Ideo nos laudat, ut sic nos ad dandum inducat. Ad hoc Paulus: Non ideo vos laudo, quia quero datum, id est ut detis mihi, sed requiro abundantem fructum in ratione, id est in administratione vestra ex ratione facta. Quasi diceret. Non amore accipiendi quero a vobis, sed ut exhibeam me capacem materiam vestræ **271** benignitati, ut sic fructificare possit. Ideo non quero datum, quia ego habeo omnia, quæ oportet, et abundo in illis. Abundo utique, quia repletus sum acceptis ab Epaphrodito quæ misistis in odorem suavitatis

A Deo. Per incensum (qui dicitur odor suavis Deo) significatur oratio. Hæc autem elemosyna non minus grata fuit Deo quam devota oratio. Misistis et hanc eandem hostiam acceptam Deo, nec quoquomodo acceptam, sed bene placentem Deo. Hostia vocabatur, quod pro devictis vel devincendis hostibus offerebatur. Hi autem, si se vel verberibus, vel jejuniis mactarunt, ut invisibilis hostis tentationes superarent, non magis placerent Deo quam hæc administratio. Repletus sum a vobis; Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum. Non secundum hoc quod meruistis, sed secundum divitias suas. Impleat dico in gloria et hoc in Christo Jesu, distributore gloriæ. Quia me replevistis sic oro pro vobis; Deo autem et Patri nostro pro his et pro omnibus quæ bene gerimus, sit gloria in sæcula horum sæculorum consecutiva. Amen. Salutate omnem sanctum in Christo Jesu. Hoc ait de discipulis suis, si forte pertranscentes viderent illos. Salutant vos fratres qui mecum sunt. Hoc iterum de discipulis suis qui secum erant ait. Salutant vos omnes sancti; hæc ait de conversis. Maxime autem salutant vos hi qui sunt de domo Cæsaris. Voluit significare eis, de familia Neronis quosdam per eum conversos esse, quorum ope existimabat se evasurum ut visitaret eos. Signum Epistolæ. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro sit, ut in spiritualibus Deo serviatis, in quo et semper gaudetis. Amen.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM PAULI AD COLOSSENSIS.

Colossenses, sicut et Laodicenses, sunt Asiani; et ipsi præventi erant a pseudoapostolis. Nec ad hos accessit Apostolus, sed et hos per Epistolam corrigit. Audierat enim verbum ab Archippo, qui et ministerium in eos accepit. Ergo Apostolus jam ligatus, scribit eis ab Epheso, per Tychicum diaconum, et Onesimum acolythum.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Hi Colossenses Asian erant, affines Laodicensibus, quibus in Apocalypsi Joannes scribit cum cæteris Ecclesiis, quibus similiter Paulus Epistolam scripsit, quia tentabantur similiter a pseudoapostolis, et præcepit ut Epistola Colossensium legeretur in Ecclesia Laodicensium; et e converso. His autem Colossensibus non prædicaverat Paulus, nec ad eos venerat, sed Archippus discipulus Pauli, filius fortasse Philemonis, cui Paulus pro Onesimo reconciliando scribit, prædicaverat illis, et ad fidem eos converterat. Quibus jam sic in fide promotis, Epaphras quidam, ex eodem populo natus, instructus et a Paulo in fide, supervenit, affirmans quod Archippus prædicaverat illis. Quem libenter audierunt concives sui, et per eum incrementum acceperunt fidei. Dum autem florent in fide ambulantes

C secundum doctrinam Archippi et Epaphræ, supervenerunt pseudo, prædicantes illis legem. Populus autem adhuc rudis, existimans eos esse audiendos non minus quam illos priores, fere incipiebat consentire eis. Sed Epaphras, audiens Apostolum prope esse Ephesi, pertransiit ad illum, nuntians illi ordinem rei, et postulans ab eo ut prædicationem suam, **272** et Archippi confirmaret per Epistolam illis missam, eorum vero partem qui contradicebant, improbaret. Hac occasione Paulus scribit eis hanc Epistolam, in qua materiam habet Christum et legem; hi enim Christum, illi legem prædicabant. De his sic agit approbando fidem Christi, multis et evidentibus causis, et improbando legem non ultra jam esse tenendam. Ea intentione de utroque sic agit ut confirmet eos in puritate fidei qui est Christus.

EPISTOLA AD COLOSSENSIS

CAPUT PRIMUM.

Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem

Dei, et Timotheus frater, his qui sunt Colossis, sanctis, et fidelibus fratribus in Christo Jesu.

Gratia vobis et pax a Deo patre nostro. Gratias
 agimus Deo et Patri Domini nostri Jesu Christi,
 semper pro vobis orantes, audientes fidem ve-
 stram, in Christo Jesu, et dilectionem quam ha-
 betis in sanctos omnes, propter spem quæ repo-
 sita est vobis in cælis, quam audistis in verbo
 veritatis Evangelii, quod pervenit ad vos, sicut et
 in universo mundo est, et fructificat et crescit
 sicut in vobis, ex ea die qua audistis et cognov-
 istis gratiam Dei in veritate, sicut didicistis
 ab Epaphra; charissimo conservo nostro, qui
 est fidelis pro vobis minister Christi Jesu; qui
 etiam manifestavit nobis dilectionem vestram in
 spiritu. Ideo et nos ex qua die audivimus, non
 cessamus pro vobis orantes et postulantes, ut im-
 pleamini agnitione voluntatis ejus in omni sa-
 pientia et intellectu spiritali, ut ambuletis dignè
 Deo per omnia placentes, in omni opere bono
 fructificantes, et crescentes in scientia Dei, in
 omni virtute confortati secundum potentiam cla-
 ritudinis ejus in omni patientia et longanimitate,
 cum gaudio gratias agentes Deo et Patri, qui di-
 gnos nos fecit in partem sortis sanctorum in lu-
 mine. Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et
 transtulit in regnum Filii dilectionis suæ. In quo
 habemus redemptionem et remissionem peccato-
 rum, qui est imago Dei invisibilis, primogenitus
 omnia creatura, quoniam in ipso condita sunt
 universa in cælis et in terra, visibilia et invisi-
 bilia, sive throni, sive dominationes, sive princi-
 patus, sive potestates, omnia per ipsum et in ipso
 creata sunt. Et ipse est ante omnes, et omnia in
 ipso constant: et ipse est caput corporis Eccle-
 siæ, qui est principium primogenitus ex mor-
 tuis (I Cor. xv, 20), ut sit in omnibus ipse
 primatus tenens, quia in ipso complacuit omnem
 plenitudinem divinitatis inhabitare, et per eum
 reconciliari omnia in ipsum, pacificans per san-
 guinem crucis ejus, sive quæ in cælis, sive quæ
 in terris sunt. Et vos cum essetis aliquando ali-
 enati et inimici sensu, in operibus malis, nunc au-
 tem reconciliavit in corpore carnis ejus, per mor-
 tem, exhibere vos sanctos, et immaculatos, et ir-
 reprehensibiles coram ipso, si tamen permanetis
 in fide fundati, et stabiles, et immobiles a spe
 Evangelii, quod audistis, quod prædicatum est in
 universa creatura, quæ sub cælo est, cujus factus
 sum ego Paulus minister; qui nunc gaudeo in
 passionibus pro vobis, et adimpleo ea quæ desunt
 passionum Christi, in carne mea, pro corpore
 ejus, quod est Ecclesia, cujus factus sum ego mi-
 nister secundum dispensationem Dei, quæ data
 est mihi in vobis, ut impleam verbum Dei. My-
 sterium quod absconditum fuit a sæculis et gene-
 rationibus; nunc autem manifestatum est sanctis
 ejus, quibus voluit Deus notas facere divitias
 gloriæ sacramenti hujus in gentibus, quod est
 Christus, in vobis spes gloriæ, quem nos annun-
 tiavimus corripientes omnem hominem, et docentes

in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem
 perfectum in Christo Jesu, in quo et laboro, cer-
 tando secundum operationem ejus quem operatur
 in me in virtute.

EXPOSITIO.

Paulus, etc. Quia hic auctoritas necessaria erat,
 dignitatis nomen non intermisit, dicens: *Paulus*
apostolus, 273 non legis, sed *Christi Jesu*. Aposto-
 lus dico *per voluntatem Dei*. Scitote quia, qui mihi
 contradicit, contradicit et voluntati Dei: qui autem
 Archippo et Epaphrae discipulis [coadjutoribus] meis,
 similiter et mihi et Deo, Paulus, inquam, et Timo-
 theus frater scribunt *his qui sunt Colossis*. His dico
 sanctis, id est qui sancti sunt et confirmati in ju-
 stitia fidei. Sanctis, inquam, et fidelibus fratribus,
 id est minus perfectis. Sanctis et fidelibus dico in
 Christo Jesu, quia si Christus Jesus vobis ad sancti-
 ficandum sufficit, frustra legem apprehendere vultis.
 Timotheum ideo secum in salutatione ponit, quia
 notus erat illis, et habebant eum magnæ auctoritatis.
 Hic autem auctoritate sola opus erat. Non enim con-
 tradicebant Petro vel Paulo, vel cuiquam Christum
 prædicanti, sed simpliciter opinabantur illos pseude-
 sic esse ex Paulo, ut illos veros. Paulus, inquam, et
 Timotheus sic scribunt. *Gratia vobis: et pax a Deo*
patre nostro, sicut sæpe expositum est. Nunc in pri-
 mis commendat fidem eorum, quam tradiderant illis
 Archippus et Epaphras, dicens: *Audientes fidem ve-*
stram gratias agimus Deo: pro qua utique non age-
 rem gratias, si esset imperfecta. Sed agimus gratias
 Deo, et Patri Domini nostri Jesu Christi, cujus fides
 tradita est vobis. Cui sicut ego consentio, sic Chri-
 stus et Pater ejus Deus. Videte ne vos negligentes
 discipulos contemnatis me magistrum, quia si me, et
 Christum et Patrem ejus Deum contemnitis. Gratias
 agimus nos, orantes pro vobis, ut in fide quam acco-
 pistis proficiatis, quod utique non orarem nisi fidem
 hanc approbarem. Orantes dico non raro, sed semper.
 Videte ne laborem orationis meæ irritum faciat.

Unde gratias agat, proxime subdit, commendando
 fidem, sicut tradiderant illis Archippus et Epaphras,
 dicens: *Gratias agimus, audientes fidem vestram esse*
in Christo Jesu, et audientes bonum effectum vestræ
 fidei, scilicet dilectionem, quam habetis in omnes
 sanctos quibus ex charitate vestra communicatis.
Dilectionem dico habitam propter spem, id est propter
 rem speratam; quæ spes est posita, id est abscondita
 vobis, et reservata in tam digno loco sicut in cælis.
 Per hoc quod dicit, speratam positam esse et abscon-
 sam, commendat meritum eorum, qui sperant a Deo
 quod nec viderunt nec audierunt. Ubi autem in cælis,
 dignitatem speratæ rei ex loco in quo futura est,
 ostendit. Dicerent illi: Spes ista ex lege habetur.
 Ad hoc Paulus: *Quam rem speratam et audistis et*
intellexistis in verbo veritatis. Neque hæc veritas in
 lege fuit, sed veritatis Evangelii. Lex enim falsitatis
 est verbum, sed Evangelium verbum est veritatis.
 Iterum illi: Malumus non obedire tibi, quam rem
 inauditam suscipere. Ad hoc Paulus: *Quod Evan-ge-*

lium (pertransiens jam multas Ecclesias) venit ad vos. Quod autem omnis Ecclesia tenet, vosne repellere vultis? Iterum illi: Pervenit utique ad nos, sed non sic integrum ut ad alios. Ad hoc ait: Pervenit utique ad vos, sicut pervenit in universum mundum. In hac enim eadem fide quam tradiderunt vobis, totus mundus post Christum abit. Pervenit dico et est, id est sic permansit in universo mundo, et fructificat bene operando, et crescit tam numero quam cognitione Dei. Non per aliud quam traditum est vobis, sed sicut isti posuerunt in vobis. Dicerent illi: Crescit quidem in nobis, ex quo cepimus audire hos qui noviter intraverunt. Minime, ait Paulus, sed crescit ex ea die qua audistis fidem ab Archippo, et cognovistis per testimonium Scripturarum, approbatam vobis gratiam Dei quae est in fide. Gratia enim legis in manu abscidentis pelliculam veteris consistit.

Gratiam Dei dico in veritate, credite mihi, quia haec est vera gratia Dei. Gratia legis umbra erat. Audistis dico, et sicut vos didicistis, et utique turpe est didicisse, quod dereliqueretis, et e converso: Didicistis dico ab Epaphra charissimo nostro, qui ita servit Christo in Evangelio, ut Petrus vel ego. Ne ergo minus audiat eum. Dicerent illi: Vocas eum conservum; sed alia ministravit nobis, quae a te non didicit. 274 Minime, ait Paulus, quia qui est fidelis minister, nil addens, nil diminuens. Minister dico Christi Jesu, id est vel quia Christum ministrat, vel quia Christus instituit eum ministrum, vel minister ad honorem Christi. Et quod minister est, hoc certe pro vobis, qui populus ejus estis, quia nisi pro dilectione vestra esset, credo non ministraret. Qui etiam manifestavit nobis non odium vestrum, non dissensionem, sed dilectionem vestram esse in spiritu, id est contemnere carnalia, diligere spiritualia.

Ostendo unde gratias agat cum approbatione acceptae fidei, subdit quod orat pro eis inserendo approbationem legis, dicens: Et quia manifestavit nobis dilectionem vestram in spiritu, ideo oramus pro vobis et non cessamus orantes, ex ea die qua audivimus fidem et dilectionem vestram. Orantes dico et postulantes, id est quasi rem justitiae vestrae debitam, cum fiducia petentes ut impleamini agnitione voluntatis ejus, id est ut plenarie cognoscatis voluntatem Dei. Impleamini dico in omni sapientia. Sapientiam hic ponit quasi scientiam, et quod ait in omni sapientia idem valet quod in omni cognitione activae vitae. Impleamini etiam in omni spiritali intellectu, ut, sicut in corporalibus, sic voluntatem Dei intelligatis in spiritalibus. Ut intelligentes voluntatem ejus ambuletis per omnia, id est bene operemini. Ambuletis dico, digne Deo, id est ut sitis digni habere Deum. Vel digne Deo ut Deus dignum judicet habitare in vobis. Vos dico sic ambulando placentes. Vel ambuletis placentes per omnia, quod idem valet. Nec in ambulanda subsistere velitis, sed in omni opere bono fructificantes, id est incrementum habentes. Vos

A dico sic fructificando crescentes in scientia Dei, id est in cognitione divinae essentiae, quam nemo habere potest nisi prius operetur quae sunt Dei; non enim per cognitionem ad opera, sed per opera praemissa ad cognitionem ascenditur. Haec scientia Dei et agnitio voluptatis ejus quam praemisit longe a se differunt: ibi enim ait, quid velit Deus, quid non velit; quod facile patet quibuslibet: hic autem de cognitione divinae essentiae, quam aperit puritas vitae, convenienter ascendit. Prius enim intelligenda est voluntas Dei; quae intellecta, ambulandum est in ea, nec ibi subsistendum, sed in melius fructificandum. Tum demum patet introitus ad cognitionem divinae essentiae. Quo postquam venit, restat solummodo perseverare. Unde ait: Postquam fructificaveritis et creveritis in scientia Dei, estote confortati, id est roborati et perseverantes, in omni virtute, id est humilitate, temperantia et quaecunque sunt.

Confortati dico secundum potentiam ejus, id est ita confortati sicut ipse potens est vos confortare. Potentiam dico claritatis ejus, id est quae vos clarificavit. Qui enim cum essetis in tenebris peccatorum, vos clarificavit justificatos, facilius poterit et debet consummare jam justos. In omni virtute dico, scilicet in omni patientia et longanimitate confortati cum gaudio. Quia has duas virtutes vidit magis necessarias ad perseverandum, ideo subjungit in omni patientia, id est ut sicut acerbiter malorum, sic et opprobria patiamur. Qui enim pati non vult contendit, repercutit, et sic dilectio perit. Addidit etiam in longanimitate. Qui enim longanimis in sustinendo non est, si differtur remuneratio, projicit onus Dei, et sic omnis virtus in illo perit. Hierum patientes et longanimes esse malum est, nisi ex voluntate, et ideo addit cum gaudio, ut non tristentur; sed gaudeant pati et diu expectare. Vult illis modo improbare legem, dicens ne et alios apostolos qui in lege nati fuerunt, quia in tenebris tunc erant, legem deseruisse, et gratias agere Deo, ex eo quod ad fidem vocavit eos; et si naturales legis, illa neglecta, adhærent fidei. Stultum est eos qui nunquam in lege fuerunt, et fidem acceperunt, confundere puritatem fidei admitione legis. Unde sic ait: Non cessamus orantes pro vobis, et gratias agentes Deo Patri, qui nos fecit dignos in partem sortis, id est participationem hereditatis sanctorum, id est, quam habitari sunt sancti. Nos dico positos in lumine, id est in vera cognitione. Vel in lumine, id est 275 est in Christo illuminante nos. Patrem ait secundum diversos possessores, non quia ibi sint segregatae partes, quia omnibus una beatitudo. Hereditatem sanctorum vocat sortem, quia non per meritum hominis datur, sed sorte, id est divina electione. Quomodo dignos hac sorte fecerit subdit, dicens: Posuit, inquam, in lumine, qui primum eripuit nos de potestate tenebrarum, id est vel daemonum vel peccatorum, vel ignominiae. Potestatem ideo dicit, quia via humana per se non poterat evadere. Et nos creptos transfudit, id est transformavit, in re-

gnum Filii, id est ut Filius suus regnaret in nobis. *Filii dico dilectionis suæ.* Omnes enim præter istum filii fuerunt iræ. Omnes enim in peccato nati; sed hic solus Filius dilectionis, quia a peccato immunis. De quo Pater ait: « Hic est Filius meus dilectus, » etc. (*Matth. III, 7.*) Modum ereptionis subdit: *In quo Filio habemus redemptionem;* pretium enim sanguinis in cruce datum est omnibus sufficiens. Per quem etiam habemus *remissionem peccatorum* in baptismo; *qui Filius secundum divinam naturam est imago Dei invisibilis,* id est plena representatio Patris, quia quidquid in Patre, totum est in Filio, non tamen *imago*, quod aliud sit, nisi quantum ad distinctionem personarum, sed plena identitas in substantia. Possumus construere, *invisibilis imago Dei, vel imago Dei invisibilis.* Et ex his verbis habemus Filium consubstantialem Patri, quia, si omnia de substantia Filii quæ de substantia Patris dicuntur, profecto consubstantialis est ei.

Filius dico *primogenitus omnis creaturæ,* id est ante omnem creaturam genitus ex Patre; ipse solus genitus, cætera creata non modo illius genita; nec ipse creatus, et in his verbis habemus eum cœterum Patri. Vere genitus est ante omnem creaturam, *quia universa sunt condita in ipso,* id est per ipsum, juxta illud: « Omnia in sapientia fecisti (*Psal. CIII, 24*), » hoc est in Filio. Universa dico, quia *visibilia et invisibilia in cælis,* ut angeli, sol et luna, et *visibilia et invisibilia in terra,* ut spiritus animalium, et omnia ~~tam~~ corpora. *In cælis hæc dico,* quia *sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates, omnia creata sunt per ipsum,* et ita per ipsum quod creata continentur *in ipso,* id est intra amplitudinem ejus; ipse enim in omnibus et jam extra. *Et ipse est ante omnes dignitate secundum utramque naturam,* et omnia creata constant *in ipso,* id est existere habent *per ipsum.* Sicut enim esse non poterant, nisi per ipsum, sic nec creata consistere, nisi per ipsum, et ipse Christus est caput, id est principium et regimen *Ecclesiæ.* Quod ita ait: *Caput corporis Ecclesiæ,* quia sicut corpus hominis omnes sensus habet in capite, sic *Ecclesia omnes vires suas habet in Christo, capite, principio suo et rectore.* Opponeret ille: *Quare dicis Christum caput Ecclesiæ, cum Abel et multi justii fuerint prius illo, tempore?* Hoc ita removet: Vere caput *Ecclesiæ, quia, qui est principium Ecclesiæ.* Licet enim multi sancti carnem Christi præcessissent tempore, nunquam tamen salvarentur, nisi per fidem membra essent capitis Christi. Potuit itaque caput esse *Ecclesiæ, quia primogenitus est ex mortuis.* Primus enim omnium surrexit ex mortuis. Et primogenitus, quia ipse habet omnem hæreditatem Patris. Et quicumque inde aliquid habet, oportet ut ab illo habeat. Sicut primogenitus filius habet omnem hæreditatem patris, et nemo quidquam nisi ab eo. Nec primogenitus repudiandus, ut Esau; sed ita primogenitus ut ipse sit tenens primatum in omnibus creaturis. Princeps enim constitutus est omnium.

A ideo primatum tenens, *quia complacuit Deo Patri habitare in ipso Filio plenitudinem omnium bonorum,* sicut Joannes ait: « De plenitudine ejus omnes accepimus (*Joan. I, 16*). Et placuit Deo per eum Filium reconciliare sibi omnia, tam gentiles quam Judæos.

Omnia tamen dico manentia *in ipso.* Qui enim in ipso non manserit, expers erit reconciliationis. Placuit reconciliare *pacificans mundum sibi, vel Judæos et gentiles inter se per sanguinem non fustum aliquo genere honestæ mortis; sed per sanguinem crucis ejus;* quod genus mortis contemptibilissimum

276 erat. Pacificans dico Deo, *sive quæ in cælis sunt,* id est sanctos quorum animæ jam regnant in cælis, *sive quæ in terris sunt,* id est eos qui adhuc peregrinantur in terra. Vel ita: *Sive quæ in cælis sunt,* id est angelos, *sive quæ in terris sunt,* id est homines. Ante Christum inter angelos et homines dissidium erat: sed justificatus homo, mox pacem habuit eum angelo. Nunc tandem descendit ad illud quod intendebat ex præmissis, dicens: Nos Judæos pacificavit, et vos gentiles similiter reconciliavit.

Vos dico, *cum,* id est quamvis, *essetis aliquando,* id est tempore infidelitatis, *alienati a Deo per ignorantiam: et essetis inimici,* id est inimicaremur Deo, *sensu,* id est ex voluntate. Inimici etiam *in operibus malis.* Vel, quamvis essetis inimici sensu, tamen reconciliavit vos, *nunc autem reconciliavit in corpore,* nondum immortalis, sed *corpore carnis ejus,* id est adhuc mortalis. Et si in corpore mortali hoc fecit, quid faciet in immortalis? Longe amplius. Reconciliavit in corpore *per mortem;* ut enim vos reconciliaret, pati voluit mortem, id est ut exhibeat vos sanctos positione virtutum, et *immaculatos, remotione malorum, et irreprehensibiles coram ipso Deo.* Quod nec subtilitas ejus (cujus oculis omnia nuda sunt) inveniat in eis quid reprehendat. Ita tamen dico exhibeat, si vos *permanetis fundati et firmi in fide.* Et si permanetis stabiles quantum ex vobis est. Et *immobiles* si immineat persecutor a spe, id est a sperata re. Spe dico *Evangelii,* id est quam speratam beatitudinem promittit Evangelium; quod Evangelium audistis a discipulis nostris. Nec debetis illud refellere, quia sic accipiunt omnes justii. Et hoc ita ait: *Quod Evangelium prædicatum est universæ creaturæ, et permanet sic in universa creatura.*

Creaturam vocat justos per excellentiam, quia licet omnes sint creaturæ Dei, justii tamen privilegio quodam creaturæ dicuntur in quibus prior generatio quæ fuit in delicto carnis per baptismum deleta est, et novitas fidei generavit eos novos filios in Christo. Unde sic ait: *In universa creatura,* id est in omnibus justis in fide Christi nova creatura factis. Universam dico, non unius regionis, sed *quæcumque sub celo est.* Vel ita: *Creatura quæ sub celo est,* id est quæ adhuc peregrinatur in mundo, post medicum, merito fidei transferenda super cælos. Et in hoc verbo satis commendat fidem illis.

Modo ponit auctoritatem suam, quæ necessaria erat illis ad confirmationem dicens: *Cujus Evangelii*

ego Paulus (cujus auctoritati contraire non licet) *A* factus sum a Deo, non utique dator, sed minister; qui etiam ut magnificem Evangelium, nunc patior positus in vinculis, et in passionibus illis gaudeo pro vobis instruendis. Si enim viderent Paulum refugientem pro fide pati, vituperarent fidem ex ipso Paulo qui ostenderet in se non esse patiendum pro ea. Gaudeo, inquam, et gaudens adimpleo ea passionum Christi quæ adhuc desunt, et implenda mihi restant. Passiones suas dicit esse Christi, et quia Christus sic eum pati instituit, et quia patitur pro nomine Christi. Adimplere se dicit, quia ad mortem vadit, in qua est consummatio passionum. Vel ita: Adimpleo ea passionum Christi, quæ adhuc desunt. Christus multas passiones habuit, patiendo opprobria, vexationes, et flagella, ad ultimum, mortem. Sic Paulus opprobria, verbera, multas afflictiones passus erat, et ad mortem festinabat, ut sicut Christus pro eo, sic ipse moreretur pro Christo. Adimpleo passiones Christi: non in damno rei, non in opprobriis solum, sed in carne mea. Ipsam enim carnem exhibeo ad poenam, et hoc pro corpore ejus, scilicet Christi multiplicando. Non corpore quod receptum est super caelos, sed pro corpore quod est Ecclesia. Potuisset dixisse simpliciter pro Ecclesia; sed ubi ait: Pro corpore ejus quod est Ecclesia, plurimum commendavit fidem, quæ facit hominem membrum hujus corporis, cujus caput est Christus. Cujus iterum Ecclesie ego factus sum minister secundum dispensationem, quia scio dispensare unicuique pro modo suo; huic majorem, illi **277** minorem gratiam. Dispensationem dico Dei, id est quia vel Deum ipsum dispenso, vel quia Deus me dispensatorem instituit, secundum dispensationem quæ data est mihi in vos. Videtur hoc superfluum, quæ data est mihi in vos, quia dixerat, secundum dispensationem; sed quibusdam tradita est dispensatio, qui tamen præventi martyrio, non habuerunt tempus dispensandi; sed Paulus et officium dispensationis accepit, et data est ei facultas dispensandi.

Licet ad illos non fuerit, dicit tamen sibi datam esse dispensationem in eos, quia de apostolatu ejus sunt, et per discipulos ejus edocti. Data est mihi ideo, ut impleam verbum Dei, quod et locutus ab æterno, et in tempore vaticinatus est per prophetas suos. Magnæ auctoritatis apud Deum Paulus se asserit, cum dicat per se compleri quod tot ante tempora prædictum fuit, et donec ad ipsum inexpectum remansit, scilicet salvationem gentium. Verbum Dei dico, id est mysterium quod absconditum fuit a prioribus sæculis, et ita a sæculis quod etiam a generationibus, id est quod quicumque in priori generatione erat, hoc secretum ignoraret. Licet pauci tunc cognovissent, et hi justificati per fidem venturi ut Abraham. Olim fuit absconditum, sed nunc in diebus gratiæ, manifestatum est sanctis ejus, scilicet Christi, nec omnibus, sed illis quibus Deus voluit. Ut ibi apparuit, quando discipuli reprehenderunt

A Petrum, quia recepisset gentilem Cornelium, nondum plene cognoscentes mysterium Dei de salute gentium; quibus Deus voluit notas facere divitias gloriæ. Divitias ideo, quia infinita sunt dona Dei; Gloriæ, quia gloria est in omnibus illis. Divitias dico sacramenti hujus, cujus minister factus sum. Sacramenti dico in gentibus; salus enim gentium fere omnibus occulta erat, sed de salute Judæorum non dicitur mysterium, quia illis aperte Christus promissus erat in lege, cum in gentibus non esset Deus, quod sacramentum est Christus, qui in lege sub mysterio fuit promissus. Christus dico spes gloriæ in vobis, id est in quo vobis sperare licet omnem gloriam et remissionem peccatorum, et justitiam vitæ, et futuram gloriam. Quem talem scilicet spem totius gloriæ (futuræ) nos annuntiamus, omni fiducia corripientes omnem hominem et docentes, corripientes errantem a veritate, vel fidei contradicentem. Docentes et eum qui nihil scit, vel adhuc simpliciter sapit, corripientes et docentes in omni sapientia, id est tam de corporeis rebus quam de spiritualibus, ideo, ut exhibeamus non Judæum tantum, sed omnem hominem, nec gentilem minus, Judæum perfectius; sed omnem hominem æque perfectum in Christo Jesu, qui solus ad perfectionem sufficit. In quo, id est in qua re, ut omnem hominem perfectum exhibeam, non solum corripio et doceo, sed etiam laboro, certando. Laborat jejunando, vigilando, et per hujusmodi certat contra persecutores sustinendo, contra pseudo fidem confirmando. Laboro et certo agens secundum operationem ejus quam operatur in me in virtute miraculorum, id est, sic Deus cooperatur mihi in labore et certamine, sicut in operatione miraculorum, in quo etiam infideles virtutem Dei consententur in me esse.

CAPUT II.

« Volo enim vos scire qualem sollicitudinem
 « habeam pro vobis, et pro his qui sunt Laodicæ,
 « et quicumque non viderunt faciem meam in carne,
 « ut consolentur corda ipsorum, instructi in cha-
 « ritate, et in omnes divitias plenitudinis intellectus
 « in agnitione mysterii Dei Patris et Christi Jesu,
 « in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ
 « absconditi. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat
 « in sublimitate sermonum. Nam et si corpore
 « absens sum (*I Cor. v. 3*), sed spiritu vobiscum
 « sum, gaudens et videns ordinem vestram, et firmamentum
 « ejus quæ in Christo est fidei vestræ.
 « Sicut ergo accepistis Jesum Christum Dominum
 « nostrum, in ipso ambulante, radicati et superadifi-
 « cati in fide, sicut et didicistis, abundantes **278** in
 « illo in gratiarum actione. Videte ne quis vos
 « decipiat per philosophiam et inanem fallaciam,
 « secundum traditionem hominum, secundum ele-
 « menta mundi, et non secundum Christum, quia
 « in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis cor-
 « poraliter, et estis in illo repleti, qui est caput
 « omnis principatus et potestatis. In quo et circum-
 « cisi estis, circumcissione non manufacta in ex-

e spoliatione corporis carnis, sed in circumcissione A
 e Jesu Christi, conscripti ei in baptismo, in quo et
 e resurrexistis per fidem operationis Dei, qui susci-
 e tavit illum a mortuis. Et vos cum mortui essetis
 e in delictis et præputio carnis vestræ, convivifica-
 e vit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens
 e quod adversus nos erat chirographum decreti,
 e quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de
 e medio, affigens illum cruci, et exspolians princi-
 e patus et potestates, traduxit confidenter palam,
 e triumphans illos in seipso. Nemo ergo vos judicet
 e in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut
 e neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ sunt umbra
 e futurorum; corpus autem Christi. Nemo vos
 e seducat volens in humilitate et religione angelo-
 e rum, quæ non vidit ambulans frustra inflatus
 e sensu carnis suæ, et non tenens caput, ex quo
 e totum corpus per nexus et conjunctiones submi-
 e nistratum et constructum, crescit in augmentum
 e Dei. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis
 e hujus mundi, quid adhuc tanquam viventes mundo
 e discernitis? Ne tetigeritis, neque gustaveritis,
 e neque contractaveritis; quæ sunt omnia in
 e interitu, ipso usu, secundum præcepta et doctri-
 e nas hominum, quæ sunt rationem quidem haben-
 e tia sapientiæ, in superstitione et humilitate. et
 e non ad pascendum corpori, non in honore aiquo:
 e ad saturitatem carnis.

EXPOSITIO.

Ideo laboro et certo, quia sollicitudinem habeo pro
 vobis, et hanc volo vos scire qualem, id est quam
 infinitam, sollicitudinem habeam pro vobis confir-
 mandia, et pro his qui sunt Laodicæ. Quos contra
 eandem rem arguavit per Epistolam illis missam.
 Sollicitus etiam sum pro his affinibus vestris,
 quicumque non viderunt faciem meam in carne.
 Fama enim viderunt me, ideo sollicitudinem habeo,
 ut ipsi consolentur corda ipsorum, id est sua. Ipsi
 dico instructi per me in charitate, id est in dilectione
 Dei, ut memores Christum pro sola dilectione pas-
 sum esse pro eis, accensi dilectione ejus patiundo
 festinent occurrere illi. Instructi dico in charitate,
 et instructi in agnitione mysterii Dei, ut cognoscant
 aliqua mysteria (secreta) Dei. Vel quomodo Trinitas
 in Unitate sit, et e converso, vel aliquid hujusmodi.
 Si quis enim cognoverit quodlibet mysterium Dei,
 pro certo per hoc augmentabitur in dilectione ejus.
 Et quia ad invisibilia humanus sensus penetrare
 nequit nisi per visibilia, præmittit instructi in cha-
 ritate et in omnes, id est transeundo per omnes
 divitias plenitudinis intellectus: omnes divitias, ut
 de omnibus rebus aliquid sciant, licet non perfecte;
 plenitudinis, ut de singulis plenariam habeant
 cognitionem. Vel plenitudinis, ut de tribus vel qua-
 tuor ad plenum omnes divitias, ut de omnibus
 plena sit illis cognitio. Et per omnes divitias pleni-
 tudinis intellectus instructi in agnitionem mysterii
 Dei Patris Christi Jesu. Ut enim perveniamus ad
 altitudinem cognitionis divinæ, primum oportet

nos considerare corporea, quæ subjacent oculis;
 dehinc incorporea in nobis, id est animas. Per
 animas, iterum incorporea in cœlis, ut angelos, et
 ab angelis ascendimus ad Deum, intelligentes eum
 ex puritate creaturarum magis purum, magis spiri-
 talem et incomprehensibilem. In quo Jesu Christo
 sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ, id est in
 quo omnis sapientia de spiritalibus, et scientia de
 corporeis recondita est, sicut in thesauro; ipse enim
 est thesaurus. De plenitudine omnes sine dimini-
 tione ditantur. Thesauri dico absconditi, id est
 paucia revelati.

Dicerent illi: Thesaurus istos non vidimus, ut
 in utroque sapientiam et scientiam habeamus.
 Ad hoc Paulus: Et si in Christo 279 totius boni
 thesaurum invenitis, frustra legem fidei adjungere
 vultis. In Christo sunt thesauri sapientiæ et scientiæ.
 Hoc autem ideo dico in Christo, scilicet omnes esse
 thesauros, ut nemo decipiat vos in sublimitate, quia
 illi pseudo plurimum student in sublimibus verbis.
 Sublimitate dico sermonis, quia hæc sublimitas in
 sermone tantum est, non in sententia, sed fideles
 simplicitatem habent in verbis, sublimitatem in sen-
 tentiis. Ideo dico: Nemo vos de futuro decipiat;
 nam nondum decepti estis. Et si, id est licet enim
 absens sum a vobis corpore, sed, id est tamen, vobiscum
 sum præsens spiritu. Hanc gratiam multi san-
 ctorum habuerunt, ut Martinus et Nicolaus, quam
 creditur præcipue habuisse Paulus, ut absens sciret
 per spiritum, quid Episcopatus suæ facerent, vel ad
 quid se disponerent. Spiritus vobiscum sum gaudens.
 In hoc verbo innuit eos nondum lapsos. Gaudens
 dico de vestra perfectione, et videns ordinem vestrum,
 id est quam congruo ordipe ad singula vos contem-
 peretis; parum est enim bona agere, si fiant sine
 ordine, ut ille qui jejunit incomposita veste, et
 intemperato sermone, in jejunio suo se judicat.
 Videns etiam firmamentum fidei vestræ, id est con-
 firmatam fidem vestram quæ est in Christo, non in
 lege, et quia confirmati estis in fide, et ego con-
 gaudeo ordini vestro. Ergo, sicut accepistis non le-
 gem, sed Dominum Jesum Christum; sic ambulate
 non in lege, sed in ipso. Possent enim Christum ac-
 cepisse, et in lege ambulare. Ambulate, radicati se-
 cundum fructum piæ operationis, et edificati, ut
 sitis domus Deo ad inhabitandum. Hæc bene ad præ-
 latorum, in quibus Deus sedens distribuabat gratias
 suas subtilis, per manus prælatorum, edificati hodie
 et cras superedificati, et sic semper in incre-
 mento boni operis. Radicati dico et superedificati in
 ipso, et confirmati in fide, ut in bono perseveretis.
 In fide dico non alia, sed sicut vos didicistis (non
 enim aliam trado). Et confirmati in actione gratiarum,
 quæ plurimum valet ad impetrandum de futuro.
 Et justum est ut confirmati gratias agatis,
 quia jam estis abundantes multis bonis in illo Christo
 acceptis.

Dico ambulate. Ut autem libere ambuletis, videtur
 ne quis decipiat vos. Hæc diceas, ad illud supra

respielt nemo vos decipiat. Decipiat dico per philosophiam. sicut illi reputant, et quam ego dico inane fallaciam. Fallacia, quia nulla veritas ibi, inanis, id est sine utilitate. Sunt enim multa mendacia, ut poetarum quæ sunt inutilia. Philosophiam et inanem fallaciam dico, existentem secundum traditionem hominum, id est humaniter sapientium, scilicet secundum legem; quæ lex ante Christum quidem fuit traditio Dei. Sed ubi Veritas venit, et Deus eam cesare voluit: jam non Dei, sed traditio hominum lex fuit. Secundum traditionem hominum et fallaciam dico, exercitatum secundum elementa. Eandem legem elementa vocat, quia, sicut pueri per elementa prius addiscunt, ut sic transeant ad perfectionem litterarum, sic illa legalia elementa dicta sunt, quia populus carnalis impotens capere spiritalia instruebatur per carnalia, ut in his assuetus in cultu Dei transiret, postmodum ad servendum in spiritalibus. Elementa dico mundi, quia et præcepta carnalia erant, et carnales qui accipiebant. Hæc philosophia est secundum elementa mundi, et non secundum Christum, quem accepistis et didicistis. Vere qui legem tradunt, non sunt secundum Christum, quia in ipso Christo est omnis plenitudo; quod illi non credunt qui extra Christum, scilicet in lege aliquam justitiam querunt. In ipso Christo habitat omnis plenitudo divinitatis. Habitat bene ait. Quia sic est divinitas in Christo ut in æternum permaneat in illo. Plenitudo divinitatis, id est plenaria et perfecta divinitas, quæ nullatenus est imperfecta. Omnis in Christo, quia omnes gratiæ quæcunque in omnibus fuerunt, in Christo sunt, et abundantior adhuc gratia, quia in eo dicitur humanata divinitas, quia, sicut anima unitur corpori, sic ipsa divinitas personaliter unita est homini illi. Divinitas diversis modis est ubique. Est enim **280** in omni creatura, secundum quod nec esse habet sine divinitate, nec permanere. Hoc et alio modo est in sanctis, quia, per gratiam; et hoc utroque modo fuit in Christo, et adhuc abundantius, quia (sicut dictum est) ad quem modum anima in carne hominis humanatur, sic divinitas humanata est in Christo. Plenitudo divinitatis habitat in Christo corporaliter, id est impletive, non quod divinitas facta sit corpus, sed quia umbræ præcesserant, et in Christo veritas umbrarum fuit, quia, impletio omnium quæ prædicta vel præfigurata erant.

Probat iterum idem. Vere tradentes legem non sunt secundum Christum. Nam vos estis repleti omnibus bonis in illo, id est per Christum, quod dicunt non posse fieri sine lege. Qui Christus est caput, id est principium et regimen omnis principatus et potestatis. Per hos duos reliquos ordines accipiamus. In his verbis ostendit posse Christum omnia replere, quia, si angelos, haud de hominibus dubium est. Vult veritatem omnium quæ lex præcipit in Christo ostendere, dicens: In quo Christo non solum repleti, sed etiam circumcisi estis, circumcissione non manu facta, sicut in lege, in exspoliatione cutis

A *carnis*. Nihil enim aliud sit ibi, nisi quod absconditur cuticula carnis, sed estis circumcisi in circumcissione Christi, qua vos Christus purificavit. Vel ita construamus: Circumcisi estis circumcissione non manufacta. Circumcissione dico facta in exspoliatione corporis; quod corpus erat carnis, id est superabatur a sensualitate. Exuistis enim corpus secundum carnalitatem, ut jam obediat spiritui, circumcissione non manufacta, sed in circumcissione Christi, qua Christus omnia superflua, et dependentia vitia a vobis amputavit; in hac circumcisi et purificati estis. Exspoliatur corpore carnis in baptismo, in quo peccata deponuntur, et liberum arbitrium hominis accepta justitia confortatur, ut jam, si velit, bene agere possit. Non solum sumus circumcisi depositione peccatorum, sed etiam *consepulti Christo in baptismo*, ubi confortandum est arbitrium nostrum. Consepulti itaque, quia Christus sepultus ad actus veteris hominis ultra non rediit; sic nos, si velimus uti ratione, confortati in baptismo non revertemur ultra ad actum vetustatis peccati. In quo etiam Christo resurrexistis, quantum ad justificationem animæ. Resurrexistis dico per fidem operationis Dei, id est quam fidem Deus operatur in vobis. Resurrectio Christi duplicem resurrectionem operatur in nobis: primam quam jam adepti sumus, secundam animam; alteram quam exspectamus in immortalitate corporis reparata. Et quod futuram corporum resurrectionem habituri simus, probat per resurrectionem Christi, quæ et causa est et figura nostræ resurrectionis, dicens: Sicut resurrexistis prima resurrectione animæ, sic etiam vos convivificabit in immortalitate corporum. Sed hujus rei probationem præmittit, dicens: Qui Deus sicut suscitavit Christum a mortuis, ita et vos, cum, id est quamvis, essetis mortui, ita ut viribus vestris ad justitiam nullo modo respirare possetis. Mortui dico in delictis, id est in prævaricatione naturalis legis. Delictum enim dicitur, quando quod debetur, negligitur. Mortui etiam in præputio carnis vestræ, id est in originali peccato, quod congrue per præputium significat, in quo sedes est generationis. Hoc autem originale contrahimus, quia in concupiscentia parentum generati sumus.

Licet ita essetis mortui, tamen convivificavit. Quod futurum est, per præteritum dicit, ostendens se ad certum de hoc futuro sicut de præterito. Convivificavit ponendos cum illo in eadem dignitate loci; posset enim reddita immortalitate convivificare, et alibi quam cum Christo ponere. Convivificavit, inquam, donans vobis gentibus omnia delicta, et originalia et actualia. Et sic vos ab originali per fidem liberavit; sicut etiam nos Judæos, qui falso putabamur per circumcissionem inde liberari. Quod ita ait: Delens similiter chirographum decreti, id est legis, in qua Deus quid vellet fieri **281** decreverat. Quod chirographum erat adversum nos Judæos. Chirographum dicitur scriptio, quod in duo partitur ut utrinque memoria factæ rei teneatur. Hujus autem chirographi partem

labeat diabolus, qua Judæos accusabat apud Deum de transgressione legis; alteram partem habebat Judæus, quem similiter propria accusabat conscientia. Unde sic ait: *Chirographum*, id est memoriam peccati, quod de decreto, id est de lege veniebat, et adversabatur nobis, illud delevit; nec solum chirographum, sed etiam ipsum decretum, id est ipsam legem, quæ erat contraria nobis, quia et magis nos instimulabat diabolus, et majori ardore in vetitum tendebamus, et peccatum prævaricationis lex adjugebat. *Ipsam*, inquam, decretum tulit de medio, id est de communitate, ut nec Judæo relinqueret nec gentili tenendam. Posset enim auferre peccatum legis, et dimittere legem. Ipsum tulit de medio, *affigens illud cruci*, id est ipsam legem confixit, ut ultra non teneretur, quando expi-

raans ait: « Consummatum est (Joan. xix, 30); ostendens finem esse et completionem omnium eorum quæ in lege præcesserant, et ulterius umbram non esse tenendam, postquam veritas orta est. *Affigens dico illud cruci*. In cruce enim (sicut diximus) finem legi posuit, omnibus consummatis, sicut prædicta fuerant.

Opponerent illi: Quomodo dicis nos non posse, nisi per Christum justificari, cum Abraham et cæteri sancti qui præcesserunt, sine eo justificati sint? Probat Paulus eosdem similiter liberatos per Christum, dicens: Sicut nos contemporaneos sibi liberavit a lege et a peccato legis, sic ipse *exspolians principatus et potestates* apud inferos. Non ait de quibus exspoliavit, sed per *exspolians* significat Christum spolia sua ab inferis revexisse. *Exspolians*, inquam, *traxit*, ceu victor prædam per medios raptores, ipse dico *triumphans illos principatus inferorum confiteri*, id est non dubius de triumpho. *Triumphans* dico, *in semetipso*, non per angelum, vel quemlibet ministrum, sed per seipsum. Quod (eum scilicet triumphasse) *palam* est angelis et hominibus. Quia Christus donavit omnia delicta. Peccatum legis et legem tulit de medio. Videte ergo nemo vos ulterius inducat in legem. Et ut magis deterreat, ait: *Nemo vos judicet*, id est faciat iudicabiles, id est damnabiles. *Judicet* dico, si non reductos in tota lege, saltem in aliquo, quia pro minima traditione damnaremini. Quod ita ait: *Nemo vos judicet in cibo*, vel vitato propter immunditiam, vel sumpto propter munditiam, *aut in potu*, sumpto si militer vel vitato, *aut in parte diei festi* observata. Dies festus quiddam totum apud illos erat, partes habens, neomeniam, sabbatum, exitum de Ægypto, introitum terræ repromissionis, etc. Unde subdit *aut in parte neomenie*, id est innovationis lunæ, *aut in participatione sabbatorum*, quæ Judæi celebrare consueverunt. Ideo, per *aut*, unamquamque partem disjungit, ut ostendat vel minimam partem sufficere ad damnationem observantis. Si autem copulasset per *et*, videretur pro omnibus simul, et non pro uno tantum observantem judicari. Neos *nova, mene luna*; inde neomenia, *innovatio lunæ*;

quam celebrare signum erat innovationis corporis nostri, quam futuram expectamus in incorruptione. Quæ neomenia et sabbatum jam non debent celebrari, quia *sunt umbra futurorum*, id est præfigurantia futuram veritatem, sicut umbra visa prope corpus esse designat. *Futurorum* ait, secundum tempus legis, quando præsens erat umbra, futura veritas. Hæc sunt *umbra futurorum*. Sed *Christus est corpus*, id est veritas et impletio omnium horum; vel *corpus est Christus*, id est impletio pertinet ad Christum; ipsius enim est implere quæ figurata fuerant.

Quia dixerat: *Nemo vos judicet*, subdit modos illos in quibus timendum erat ne seductos illos condemnarent dicens: Ut autem non judicemini, videte: *Nemo vos seducat* **282** *in humilitate* sermonis, id est occultorum foris ostensa, et in religione habitus barbarum vel jejuniorum simulata *humilitate et religione* dico *angelorum*; non enim magis humiles aut religiosos se exhiberent angeli Dei, apparentes hominibus, quam isti pseudo ad oculum. Vel, *angelorum*, id est verorum prædicatorum, qui nuntii Dei sunt ad populum, quorum auctoritatem isti pseudo simulatorie sibi usurpant. *Nemo*, inquam, vel hoc vel illo modo *seducat vos, volens*, id est amans, et facere in se et vobis persuadere ea, quæ non vidit, id est quæ nunquam intellexit, quia figuras videt et veritatem nescit. Ille dico *ambulans* et in sacramentis Ecclesiæ quæ recepit et hoc *frustra*. Nihil enim illi proderit baptismus qui detrahit fidei. Qui licet humilitatem foris ostendat, *inflatus tamen* est intus *sensu*, quia gloriatur subtiliter se sentire, quod simplicitas aliorum capere non sufficit; et hic morbus elationis maxime regnat in hæreticis. *Sensu* dico *carnis suæ*; hic enim secundum sensum carnis judicat de singulis, non aliter intelligens quam subministrant ei oculi et aures carnis; in quo non differunt a mutis animalibus, quæ etiam sensum habent de rebus secundum quod vident et audiunt. *Inflatus* utique et non tenens caput, id est non concordans capiti suo Christo. Ille non tenet caput Christum qui aliunde quam a capite, unde vigeat, requirit, et sicut membrum non est capitis, si aliunde vigorem capit, quod fieri nequit; sic qui fidei unitatem relinquit, Christo non valet conjungi.

Ex quo capite totum corpus Ecclesiæ constructum per conjunctiones fidei et cæterarum virtutum, et subministratum quod alteri subministretur ab altero *per nexus*, id est per charitatem, quæ clavus est et nervus connectens membrum membro. Sicut enim in humano corpore membra prius constructa, id est simul congregata, si non jungerentur, id est unumquodque loco suo aptaretur, sine nervis adhuc alterum membrum non sequeretur alterum; et ideo oportet ut conjuncta membra nervis connectantur, et tunc tandem alterum alteri subministrat; sic in corpore Ecclesiæ nos diversa membra in unum construimur, et congregata secundum discretionem

virtutum, conjunguntur per fidem, etc. Sed quia nonnullum alterum colligatum est alteri, necessaria est dilectio, quo clavo conexa membrorum diversitas sibi invicem coherendo subserviat. *Corpus*, inquam, sic *constructum et subministratum crescit et numero membrorum, et incremento virtutum, donec veniat in augmentum Dei*, id est usquequo augetur in mensuram quam Deus proposuit, id est donec impleatur numerus fratrum, ultimo justo appposito. Nunc aliquantulum aspere invehitur in quosdam eorum qui jam incipiebant, et si non operari, saltem animo consentire et discernere dicentes: Quare melius sequeremur illos quam istos? et hujusmodi. Unde sic ait: Quia per Christum tota Ecclesia crescit in augmentum Dei, quare igitur discernitis quasi dubii cui adherere debeatis, Christo an legi? Sed præmittit quare non debeant discernere, dicens: Si vos estis mortui cum Christo, quia mors Christi operata est in vobis mortem peccati; mortui dico ab elementis, quia prius elementa, solem, lunam, et cætera colebatis, quod idem facitis, si legem accepta gratia tenetis; elementa dico hujus mundi, quia et mundani qui colunt, et mundana sunt quæ coluntur: si, inquam, mortui estis ab elementis, quod nec respirare ad horum culturam debetis, quid, id est quare, adhuc tanquam viventes in mundo, id est carnaliter sicut prius in cultura mundi discernitis, dicentes ne tetigeritis cadaver? vel hujusmodi, quidquid lex prohibet ne tangatur. Neque gustaveritis porcum? vel aliquid hujusmodi. Neque contrectaveritis quæ scilicet tangere non licet? ut sunt pudenda contrectare, quæ omnia sunt in interitum, id est operantur damnationem. Non tamen semel facta, sed ipso usu, id est, si quis negligens traditiones legis, hæc in usu **283** habuerit.

Quod dico ea esse in interitum, hoc non secundum me, sed secundum præcepta et doctrinas hominum, id est humaniter sapientium dico. Præcepta vocat, quod solo imperio auctoritatis suæ compellebant hoc facere. Doctrinas, quando aliquas rationes ad probandum quod suadebant videbantur adducere. Hæc sunt præcepta hominum, quæ etiam sunt habentia, id est videntur habere, rationem quidem sapientiæ, a qua longe discreta sunt. Rationem vero habentia in superstitione. Superstitio dicitur, veræ religioni superaddita falsa religio. Hi autem qui acceptæ fidei legem superaddebant, merito superstitiosi dicuntur. In superstitione dico et humilitate foris simulata, videntur rationem habere. Quæ etiam sunt secundum verba eorum ad non parcendum corpori. Dicunt enim nos non tenere legem, ut liberius indulgeamus nobis in his quæ jucunda sunt corpori, se autem more legis Dei nolle parcere corpori. Quæ etiam non sunt illis in honore aliquo. Dicunt enim se ideo secundum legem humiliari quia non querunt honorari a populo sicut nos; quæ etiam non sunt illis ad saturitatem carnis. Dicunt enim se, ut legem observent, velle macerare carnem, et nos destruere legem ut de omnibus liceat ingurgitare ven-

trem. Vel aliter, ut non ad parcendum corpori, etc. serio dicantur a Paulo, sic: Quæ dicunt rationem videntur habere, sed utique non habent. Quæ etiam sunt ad non parcendum corpori, et stultum est ut in quo damnant animam, corpori saltem non parcant. Quæ etiam non sunt in honore aliquo. Dum enim fidei Christi legem quasi necessariam apponunt, in hoc dehonorent Deum. David etiam et alios sanctos qui in lege nullam dixerunt esse justitiam, inhonorant, dum legem apponentes fidei, contradicunt eorum testimoniis. Quæ etiam non sunt ad saturitatem carnis. Extremæ autem est amentitiæ, ut damnum animam, carnem affligere.

CAPUT III.

Igitur si conresurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria. Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram. Fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, et avaritiam (*Ephes. v, 3*) quæ est simulacrorum [idolorum] servitus; propter quæ venit ira Dei super filios diffidentis [incredulitatis] in quibus et vos ambulastis aliquando, cum viveretis in illis. Nunc autem deponite et vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri invicem, exspoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum (*Ephes. iv, 23*) eum qui renovatur in agnitionem Dei secundum imaginem ejus, qui creavit eum ubi non est gentilis et Judæus, circumcisio et præputium [masculus et femina], barbarus et Scythæ, servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus. Induite vos ergo sicut electi Dei (*Ephes. vi, 11*), sancti, et dilecti viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes invicem et donantes vobismetipsis; si quis adversus aliquem habet querelam, sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos. Super omnia autem hæc, charitatem [*al. add. continuam*] habete, quod est vinculum perfectionis. Et pax Christi exsulet in cordibus vestris; in qua et vocati estis in uno corpore, et grati estote. Verbum Christi habitet in vobis abundanter, in omni sapientia docentes et commententes vosmetipsos, in psalmis et hymnis et canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris Deo. Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum (*I Cor. x, 31*). Mulieres, subdite estote viris, sicut oportet, in Domino (*Ephes. v, 22*; *I Petr. iii, 1*). Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas. **284** Filii, obedite parentibus per omnia; hoc enim placitum est in Domino. Patres, nolite ad indignationem (iracun-

a. [djam] provocare filios vestros, ut non pusillo A
 e [pusillanimes] animo fiant (*Ephes. vi, 4*). Servi,
 e obedite per omnia dominis carnalibus, non ad
 e oculum servientes, quasi hominibus placentes,
 e sed in simplicitate cordis timentes Dominum (*I*
 e *Petr. ii, 18*). Quodcumque facitis, ex animo opera-
 e mini sicut Domino, et non hominibus, scientes
 e quod a Domino accipietis retributionem heredita-
 e tis. Domino Christo servite. Qui enim injuriam
 e facit, recipiet id quod inique gessit (*Rom. ii, 14*).
 e Et non est personarum acceptio apud Deum
 e (*Ephes. vi, 9; Act. x, 34*). »

EXPOSITIO.

Et quia *mortui cum Christo*, jam ultra non vivitis
 mundo. *Igitur quærite quæ sursum sunt*, id est cœ-
 lorum jucunditatem, et omnem justitiam, ad id quod
 sursum est ducentem. De *sursum* dicitur quidquid
 de mundo non est. *Quærite dico, si consurrexistis*
 cum Christo, id est quia resurrectionem animæ per
 Christum adepti estis, quæ sursum sunt, et potestis
 et quærere debetis. *Sursum dico, scilicet ubi Chri-*
stus in dextera Dei sedens, id est in æqualitate Pa-
 tris quiescens et judicans. Christus autem, in dex-
 tera Patris sedens, causa, signum et certitudo est
 nos cum Christo surrecturos. Nec solum *quærite*,
 sed *sapite*, id est dulcedinem prælibate eorum quæ
 sursum sunt. *Sapite, inquam, quæ sursum sunt, et*
non ea quæ sunt super terram. Non debetis sapere
 quæ sunt super terram; vos enim *mortui estis terre-*
nis. Debetis sapere quæ sursum sunt. Nam *vita ve-*
stra est in Deo, et in tanta dignitate quod cum Chri-
 sto. *Vita dico abscondita*, id est non omnibus, sed
 paucis revelata. In hoc verbo multi erraverunt, di-
 centes stultum esse hominem pro eo laborare quod
 homini revelatum non sit. Nunc illa vita vestra est
 abscondita; *sed cum apparuerit Christus*, veniens ad
 iudicium, Christus, dico, *vita vestra*, in cujus æter-
 nitate vobis paratur æternitas, tunc, apparente
 Christo, vos etiam *apparebitis cum ipso* ponendi in
 gloria. Lege satis improbata et fide sufficienter com-
 mendata, sicut in Epistola ad Ephesios, subjungit
 moralem instructionem, prius docens in publico
 Ecclesiam, deinde sexus, ætates, et conditiones, di-
 cens: Quia vita vestra in Deo est, apparituri estis
 cum Christo in gloria, ergo *mortificate membra quæ*
vestra sunt super terram, id est in terrenis hærentia.
 Hæc membra vocat peccata, quæ membra sunt cor-
 poris peccati, sicut in sequentibus innuit. *Membra*
mortificate vestra, scilicet *fornicationem*, ut est hæ-
 bere rem cum uxore proximi. Aliud membrum *im-*
munditiam et libidinem, id est libidinosam volunta-
 tem, et *concupiscentiam*. Et quia de bonis concupi-
 scentia dicitur, addidit *malam*, ut est concupiscere
 rem alienam. Mortificate etiam in vobis *avaritiam*,
 quæ est illicita congregando et retinendo, quæ avari-
 tia est *servitus idolorum*. Qui enim Deum postpo-
 nit ut pecuniam augere possit, spreto Deo, pecu-
 niam colit. *Propter quæ supradicta venit ira*, id est
 viudicta Dei etiam *super filios incredulitatis*. Quod si

hi qui fidem non acceperant, damnati sunt pro hu-
 jusmodi, quid putatis de vobis qui fidem accipiendo,
 hæc omnia abdicastis? *In quibus membris corporis*
peccati, vos etiam sicut alii increduli ambulastis ali-
quando, cum viveretis in illis, scilicet tempore infi-
delitatis.

Olim ambulastis in illis. Sed nunc, jam fideles
 facti, *deponite vos*, et prædicta, et omnia quæ ac-
 quuntur, scilicet *iram*, id est subitam commotionem
 animi, *indignationem*, id est ne de aliqua prosperi-
 tate inferioribus vobis indignemini. Deponite etiam
malitiam et animi et corporis, et *blasphemiam* in
 Deum et proximum. Deponite etiam omnem tur-
 pem sermonem de ore vestro. Et *notite mentiri in-*
vicem, ut alter alterum decipiat. Utique breviter
 omnia hujusmodi interdico, sitis *exspoliantes vos*
veterem hominem, id est habitum peccatorum
 cum actibus suis. Quidam enim habitum deponunt
 peccati, qui quandoque cogente fragilitate in actum
 peccati labuntur. Non tamen resumentes habitum
 peccati, licet actum, quia post casam festinant ad
 poenitentiam. Exspoliantes vos veterem hominem,
 et *induentes novum*, id est habitum virtutum, cum
 scilicet qui renovatur quotidie crescens in novitate
 justitiæ. *Renovatur dico, tendens in agnitionem Dei*,
 quia semper crescit in cognitione deitatis quantum
 in virtutibus ascendit. *Renovatur, inquam, secundum*
imaginem, id est puritatem ejus qui creavit eum pro
 modo suo ei se conformando, *ubi*, id est in quo novo
 homine non est *masculus et femina*, id est nemo re-
 cipitur vel abjicitur propter sexum. Ubi etiam non
 est *gentilis vel Judæus*, id est nil nocet esse genti-
 lem, nil prodest fuisse Judæum; gentilis et Judæus
 dico generatione. Et quia quidam de Judæis in gen-
 tilitatem, et quidam de gentibus transierunt in cir-
 cumcisionem, ideo addit *ubi non est circumcisio et*
præputium, quia non plus prodest fuisse circumci-
 sum quam esse præputiatum. Ubi iterum non est *Bar-*
barus et Scythæ, qui barbarior est barbaris. Ubi non
 est *servus et liber*; sic enim in corpore virtutum,
 servus suscipitur ut dominus. Substantiæ enim nec
 nocent, nec prosunt in novo homine, quia omnia
 substantia creatura bona Dei est, sed qualitates, ut
 justitia, vel injustitia, quæ a nobis superadduntur,
 hæc vel prosunt vel impediunt. Gentilis et Judæus ibi
 non sunt, *sed Christus*, id est virtus veniens ex
 Christo, *est omnia*, id est omnis perfectio. Et ita
 quod *in omnibus*, id est in singulis, sit omnia.

Et quando quidem novus homo induendus est, ergo
induite vos membra novi hominis. *Induite* dicit et
 secundum decorem, quia nuditate peccati deturpati
 eramus et secundum depulsionem frigoris iniquita-
 tis, *Induite, inquam, vos, sicut electi Dei*, id est
 quos Deus ab æterno et in tempore per ministros ad
 fidem vocando elegit. *Electi dico et sancti*, id est
 positione virtutum in bono sancti, et in utroque,
 id est in electione et sanctificatione *directi induite*
 vos misericordiam. Et ad majorem incitationem
 expressius ait: *Viscera misericordiæ*, ut in ipsis vi-

sceribus redundet pia affectio. Induite vos etiam cum A misericordia animi hoc membrum novi hominis, scilicet *benignitatem* largiendi, et *humilitatem* in verbo et inessu, et *modestiam*, id est temperantiam in omnibus, et *patientiam*, si adversa incumbunt. *Supportantes* vos invicem, id est alternis orationibus et jejuniis alter alterius onera portando. *Et si quis vestrum habet querelam*, id est justam repetitionem cujuslibet rei, *adversus aliquem fratrem, donantes vobismetipsis* invicem, nec ut pretium relaxetis, et minus solito diligatis, sed *sicut Dominus donavit vobis*, debitum dimittendo, et dilectionem superaddendo, *ita et vos* condonate vobis invicem. *Patientiam*, etc., *induite*; *super hæc autem omnia*, id est superiorem et digniorem his omnibus, *habete charitatem*. Vel ita : *Super hæc*, id est magis laborate ad B habendam charitatem quam ad præmissa. *Quod*, scilicet, habere charitatem est *vinculum*, id est colligamentum perfectionis, id est cæterarum virtutum quæ perfectum faciunt. Omnes enim virtutes congregatæ sine charitate, sunt quasi pulvis dissolutus, cui facile ad impulsionem venti (quia sine cæmento fuit) dispergitur. Sic enim virtutes sine cæmento charitatis congregatæ facile cedunt cuilibet tentationi. Et ut in charitate perfecti sitis, *pax*, id est exterior concordia, *pax* dico *Christi*, id est quam Christus in mundo habuit, et habendam docuit, sit in vobis, ita quod *in cordibus vestris*, non coactione, sed ex voluntate pacem habeatis ad omnes, et ita sit in cordibus quod ibi *exsulat*, id est de quotidiano gaudeat incremento. *In qua*, id est ad quam, pacem habendam *vocati estis* a Deo in uno corpore, id est non tantum ut ad unitatem corporis veniatis, sed ut in illa unitate permaneat. Pax sit in cordibus vestris. *Et vos estote grati*, id est gratias 286 semper agentes Deo de collatis vobis beneficiis. *Grati* dico, *docentes et commonentes vosmetipsos*.

Sed in quo docere et commonere se debeant præmittit, dicens : Ut possitis vos docere et commonere, *verbum*, id est doctrina, *Christi*, id est vel de Christo, vel quam Christus docuit, *habitet* continue in vobis. Et ita quod *abundanter*, id est abundantiam habeatis in omni sapientia, id est in omni genere intellectus historici, moralis et allegorici, *docentes vosmetipsos*, studendo in Scripturis, et bene docti *commonentes* alter alterum. Plurimum enim valet exhortatio, etiam in rebus quas bene scimus. *Docentes et commonentes* dico in *psalmis*, in quibus bona moralitas continetur; et in *hymnis*, in quibus laus Dei, vel sanctorum ad gloriam Dei refertur; et in *canticis spiritualibus*, id est de spiritualium bonorum gaudio agentibus. Nec solum *docentes et commonentes*, sed etiam *cantantes Deo*, id est ad gloriam Dei, non solum in labiis, sed etiam in *cordibus vestris*. *Cantantes* dico in *gratia*, id est in consideratione gratiæ Dei, qua peccata condonans vos justificavit. Ut paucis absolvam quid vobis faciendum sit : *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere*, hæc et omnia seu in habitu, seu in cogitatione, ja-

PATROL. CLIII.

cite in nomine, id est ad honorem, *Domini nostri Jesu Christi*. Vel aliter : *Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere*, ita quod sit *omne*, id est perfectum, non pro laude hominum factum, facite in *nomine Domini nostri Jesu Christi*. Vos dico, *semper agentes gratias Deo et Patri, per ipsum Christum*, per quem omnia bona vobis contulit. Actio enim gratiarum plurimum valet ad impetrandum.

Postquam in communi Ecclesiam admonuit, separatim instruit sexus, ætates, conditiones, dicens : Invicem vos supportate, sed vos, *mulieres*, amplius quam cæteri *estote subditæ viris vestris, sicut oportet*. Opportunum enim est mulierem subditam esse viro. *Subditæ tamen in Domino*, id est secundum Dominum. Si enim volunt vos supponere adulteris, in hoc nolite subdi. Vos autem, *viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas*. Nimia enim austeritas quandoque peccatum generat. Et vos, *fili, obedite parentibus* per omnia, ita tamen quod in *Domino*, non in cultura idoli vel homicidio. Obedire dico, *quia hoc*, scilicet obedire parenti, *placitum est Deo*. Et vos, *patres, nolite provocare ad iracundiam filios vestros, ut non fiant pusillo*, id est modico, animo, in patiando, et percussi a vobis, repercutiant vos. Et vos, *servi, obedite per omnia dominis, etiam carnalibus, non servientes illis ad oculum*, id est quandiu estis in oculis eorum, *quasi per hanc servitatem placeatis hominibus tantum, sed in simplicitate cordis servite illis, timentes in hoc Dominum Deum* qui pro peccato vestro vel parentum, vos servos constituit, ut de filiis Cham legimus (*Gen. ix, 25*). Nec objiciatis quod domini male retribuunt vobis, *scientes quod vos accipietis a Domino Deo retributionem hæreditatis*, id est hæreditatem retributam vobis, quia jugum impositum vobis a Deo patienter sustinuistis. Et cum dicam mulieres subditas esse, viros diligere, filios obedire, servos servire, in omnibus his *servite Domino Christo*, ne, propter obsequium hominis, contemnatis Deum: Vos, servi, sic operamini, quia *quicumque facit injuriam*, sive sit servus, sive sit dominus, *recipiet id quod inique gessit*, id est mercedem iniquitatis in futuro. Ideo dico *quicumque injuriam facit, quia apud Deum non est acceptio personarum*, ut hic acceptus sit, quia liber; ille projectus, quia servus.

CAPUT IV.

Domini, quod justum est et æquum servis præstate, scientes quoniam et vos Dominum habetis in cælo. Orationi instate [instantes], vigilantes in ea in gratiarum actione, orantes simul et pro 287 nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis, ad loquendum mysterium Christi (propter quod etiam vincit sum), ut manifestem illud, ita ut oportet me loqui. In sapientia ambulate (*Ephes. v, 15*) ad eos qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere. Quæ circa me sunt omnia vobis nota faciet Tychicus, charissimus frater et fi-

dells minister, et conservus in Domino, quem mi-
 si ad vos ad hoc ipsum ut cognoscat quæ circa
 vos sunt, et consoletur corda vestra, cum One-
 simo charissimo, et fideli fratre, qui est ex vobis.
 Omnia quæ hic aguntur nota faciet vobis. Salu-
 tat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus
 consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata.
 Si venerit ad vos, excipite illum. Et Jesus, qui
 dicitur Justus, qui sunt ex circumcissione. Hi soli
 sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt
 solatio. Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est,
 servus Jesu Christi, semper sollicitus pro vobis
 in orationibus, ut stetis perfecti et pleni in omni
 voluntate Dei. Testimonium enim illi perhibeo,
 quod habet multum laborem pro vobis, et pro his
 qui sunt Laodicæ, et qui Hierapoli. Salutat vos
 Lucas (II Tim. iv, 11), medicus charissimus, et
 Demas. Salutate fratres qui sunt Laodicæ et
 Nympham, et quæ in domo ejus est ecclesiam.
 Et cum lecta fuerit apud vos Epistola hæc, facite
 ut et in Laodicensium Ecclesia legatur. Et dicite
 Archippo: Vide ministerium quod accepisti in
 Domino, ut illud impleas. Salutatio mea manu
 Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gra-
 tia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen.

EXPOSITIO.

Servi, obedite dominis, et vos, domini, præstate
 servis quod justum est, et secundum quod meren-
 tur, et quod est æquum, id est ut pensetis eos æque
 homines esse sicut vos, scientes quoniam servi et
 vos domini habetis eundem Dominum in celo. Ad-
 monitis his personis, iterum ad publicam instruc-
 tionem Ecclesiæ revertitur, dicens: Vos, servi et do-
 mini, sic vicissim agite: Universa autem ecclesia,
 instate orationi vigilantes, vel nocturnis vigiliis, vel
 studiosi in ea vigilantes semper in actione gratiarum,
 orantes, simul etiam pro nobis, quando oratis pro
 vobis. Vel simul, id est tota ecclesia pro me com-
 munem orationem faciat, ut Deus aperiat nobis
 ostium sermonis, id est labia per quæ egreditur ser-
 mo. Aperiat dico ad loquendum mysterium Christi,
 id est salutem gentium, quæ usque ad Christum sub
 mysterio latuit. Aperiret Deus sibi os, si sermo
 ejus auditoribus fuerit gratosus. Quia propter
 compositiones verborum, propter subtilitates sen-
 tentiarum, nunquam os erit apertum, nisi Spiritus
 operetur in cordibus auditorum, propter quod, id
 est quia, loquor mysterium Christi, post multas af-
 flictiones, etiam nunc victus sum ad loquendum,
 ita ut ego manifestem illud mysterium, ita sicut
 oportet me loqui pro loco, tempore ac capacitate au-
 ditorum. Et sicut ego loquor verbum Christi, ita
 et vos prædicare. Ambulate ad eos qui foris sunt, id
 est ad infideles. Ambulate dico in sapientia, id est in
 omni discretionem prædicando. Vos dico redimentes
 tempus, id est comparantes vobis opportunitatem
 ambulandi in sapientia. Hoc esset redimere tempus,
 si vocarent ad cœnam, et captarent ibi benevolen-
 tiam, ut sic adfūd quod vellēt, facilius inducerent.

A Ut in sapientia ambuletis, sermo vester semper sit in
 gratia, id est gratosus auditoribus, et ex eo, quod
 sit conditus sale, id est temperatus sapienti dis-
 cretione. Vel ita: Sermo vester sit conditus sale,
 ita quod semper sit in gratia, id est in commenda-
 tione gratiæ Dei, et nunquam in lege. Ita conditus
 sale, ut sciatis quomodo oporteat vos respondere uni-
 cuique interroganti, pro simplicitate ejus vel pru-
 dentia. Sic vos de præmissis instruo; omnia autem
 quæ circa me sunt, et vincula et cætera, nota faciet
 vobis Tychicus, charissimus frater et fidelis minister.
 Credite illi quia nihil præter fidem ministrabit, et
 conservus in Domino, quia, sicut ego, sic 288 servit
 Domino in Evangelio, et patitur pro eo. Quem
 Tychicum misi ad vos, ad hoc manifestandum, et ad
 ipsum, ut cognoscat quæ circa vos sunt, et ego per
 eum, et consoletur corda vestra, desolata pro vin-
 culis meis. Nota faciet Tychicus, cum Onesimo char-
 issimo et fideli fratre; audite eum, quia natus est
 ex vobis. Hi duo facient vobis nota omnia quæ hic
 aguntur. Ideo commendavit eos, ut crederent illis,
 sicut et sibi. Salutat vos Aristarchus concaptivus
 meus, qui, sicut ego, pro Evangelio in vinculis
 captivatur. Salutat vos etiam Marcus, consobrinus
 Barnabæ. De quo utroque non recipiendo accepistis
 mandata a me. Sed si uterque modo venerit ad vos,
 excipite illum, utrumque reconciliatos mihi. Hic
 Marcus nolens obedire Paulo in quadam legatione
 divisus est ab illo; Barnabas autem, amore carnali
 nimium ductus, abiit cum Marco (Act. xv, 39). Pau-
 lus vero ne quid extra fidem prædicarent segregati
 ab illo, scripsit Ecclesiis ne audirent eos qui modo
 correcti, erant cum Paulo; et ideo de eis excipiendis
 iterum scripsit. Salutat vos etiam Jesus, qui dicitur
 Justus, testimonium justitiæ habens ab omnibus.
 Qui Marcus, Barnabas, Jesus, sunt ex circumcissione,
 et hi soli ex circumcissione sunt adjutores mei, in
 prædicando regno Dei. Qui etiam fuerunt mihi solatio
 in vinculis. Salutat vos Epaphras, qui est natus ex
 vobis. Ille dico servus Christi Jesu, et sollicitus pro
 vobis in orationibus, semper habitus. Pro vobis, in-
 quam, ut stetis perfecti in eo quod accepistis, non
 ut aliud accipiatis. Et ut stetis pleni in omni ro-
 luntate, id est plenarie cognoscentes omnem volun-
 tatem Dei. Vere sollicitus pro vobis; nam ego per-
 hibeo illi testimonium, quod habet multum laborem,
 vigilando, orando pro vobis, et pro his qui sunt La-
 dicæ, et qui sunt Hierapoli. Vicinæ Ecclesiæ erant
 Colossensibus. Salutat vos Lucas, medicus charis-
 simus. Hic fuit evangelista. Et Demas vos salutat.
 Salutate fratres qui sunt Laodicæ. Salutate etiam
 Nympham illam matronam, et ecclesiam quæ est in
 domo ejus. Hæc solita erat ministrare prædicatori-
 bus, et timebat Paulus ne seducta ministraret illis
 pseudo. Et cum fuerit lecta apud vos hæc Epistola,
 facite ut etiam legatur in Ecclesia Laodicensium, et
 ut vos legatis eam quæ est Laodicensium. Et dicite
 Archippo, episcopo vestro, qui, quia contemptus est
 a vobis, ab officio cessavit, dicite illi: Vide, id est

providē, age ministerium quod accepisti in Domino, A ut impleas illud, quia modo correcti parati sumus obedire tibi. Dignum est enim ut quem contemptus vester deposuit, obedientia vestra restituat. Hic Archippus, iratus quia audierant contra se illos pseudo, dixerat se non amplius episcopaturum eis.

Salutatio scripta mea manu; mea-dico non notarii, sed mea Pauli. Præmittit quiddam salutationi. Estote memores vinculorum meorum, ut vel mihi ministretis in vinculis. Vel, ut exemplo meo pro Christo patiamini. Salutatio hæc est: Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM PRIMAM AD THESSALONICENSES.

Thessalonicenses sunt Macedones. Hi in Christo Jesu accepto verbo veritatis perstiterunt in fide, etiam in persecutione civium suorum. Præterea nec receperunt falsos apostolos, nec ea quæ a falsis apostolis dicebantur. Hos collaudat Apostolus, scribens eis ab Athenis per Tychicum diaconem, et Onesimum acolythum.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Thessalonicenses sunt in Macedonia. Hi, au- B dito verbo fidei a Paulo, crediderunt, accepta multa gratia in ipso exordio fidei. Sed Paulo reverso ab eis, quidam (sicut ab eo acceperant) imitatores Pauli perstiterunt in bono; quidam autem eorum paulatim corrupti sunt, labentes in 289 foveam fornicationis. Cœperunt etiam esse otiosi, laborare nolentes, et curiosi, rumores urbis multo studio perquirentes. Errantes etiam dubitando de resurrectione mortuorum. Quare etiam se supra modum affligebant in morte amicorum, putantes eos non amplius resurrecturos. Cum autem duæ partes eorum essent, altera directo itinere Pauli incedens; altera, sicut dictum est, a via veritatis

aberrans, Paulus ab Athenis Timotheum ad eos direxit. Quo reverso, ubi Paulus quorundam fidem, aliorum errorem per Timotheum certus cognovit, scribit illis hanc Epistolam, in qua utramque partem eorum, perfectos scilicet et errantes, habet materiam: bonos de perfectione fidei collaudando, et ad incrementum bonorum, quæ cœperunt adhortando; errantes a curiositate, otio, fornicatione, et a dubitatione habita de futura resurrectione congruis rationibus retrahendo. In qua re aperta satis est ejus intentio, scilicet ut boni de incremento laborent; alii, dimisso errore, bonorum perfectioni fide et opere se conforment.

EPISTOLA I AD THESSALONICENSES.

CAPUT PRIMUM.

Paulus, et Silvanus et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Gratia vobis et pax. Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione, memores operis fidei vestræ, et laboris, et charitatis et sustententiæ spei Domini nostri Jesu Christi, ante Deum et Patrem nostrum, scientes, fratres dilecti a Deo, electionem vestram, quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed et in virtute, et in Spiritu sancto, et in plenitudine multa, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos. Et vos imitatores nostri facti estis, et Domini, excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio Spiritus sancti, ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia et in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo Domini, non solum in Macedonia et in Achaia, sed in omni loco fides vestra, quæ est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui. Ipsi enim de nobis annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos, et quomodo conversi estis ad

C Deum a simulacris servire Deo vivo et vero, et exspectare Filium ejus de caelis (quem suscitavit ex mortuis) Jesum, qui eripuit nos ab ira ventura. »

EXPOSITIO.

Paulus, etc. Sicut moris ejus est, salutationem præmittit, dicens: Paulus, et Silvanus, et Timotheus; Sylvanum secum in salutatione ponit, quia in conversione eorum secum collaboravit, auctoritatem habens apud ipsos. Timotheum ideo, quia ex consilio Timothei qui ab eis reversus fuerat, hanc eis Paulus scribit Epistolam. Ideo etiam Timotheum ponit, ut noverint nihil eorum quæ fiunt apud eos latere Paulum. Paulus et Silvanus et Timotheus scribunt Ecclesiæ Thessalonicensium. Ecclesiæ dico D existenti in Deo Patre, et Domino Jesu Christo, id est hoc quod est Ecclesia, habet a Deo Patre et Jesu Christo. Perseveret itaque in fide ipsius, a quo jam nomen accepit electionis. Hoc, inquam, scribunt, gratia vobis et pax. In primis partem eorum quæ fidei integritatem servaverat, alloquitur; fidem eorum magnificans, et gratias illis in principio fidei concessas, ut per laudem Apostoli, animentur in melius, dicens: Audientes fructum fidei vestræ,

agimus gratias Deo, nec raro sed semper, et pro omnibus vestris, qui in eo quod vobis tradidi, perseverastis. Agimus gratias, facientes memoriam, id est Deum memorem vestri in orationibus nostris, habitis sine intermissione, quia et jugis est oratio, et in nullo vos prætermitto. Unde **290** gratias agat, subdit: Gratias agimus memores operis fidei vestræ. Cum multa sint opera fidei, hoc præcipuum [principium] fides habet confiteri quod credit. Hi autem in conspectu persecutorum non formidabant Christum confiteri. Memores etiam laboris vestri. Hi enim pauperati ab infidelibus, laborabant unde viverent. Memores etiam charitatis vestræ. Adeo enim proximos diligebant ut illis otiosis fructum laborum suorum communicarent. Memores etiam sustinentiæ vestræ. Multa enim patiebantur ab infidelibus. Sustinentiæ dico spei, id est speratæ rei. Res enim quam speratis, tantam patientiam operatur in vobis. Spei dico Domini nostri Jesu Christi. Ad Christum enim pertinet impletio hujus spei, habitæ ante Deum et Patrem nostrum. Sic enim confidenter sperabant, ac si jam Deum præ oculis haberent.

Commendata fide et charitate eorum, dicit magis miras gratias Deum contulisse illis in initio fidei quam aliis Ecclesiis. Et hæc dicit ad incitationem eorum, facientes memoriam vestri in orationibus nostris, scientes, fratres dilecti a Deo, electionem vestram, id est quos quia dilexit, elegit. Et iterum post electionem amplius dilexit, ideo dilecti præposuit electioni, ut ostenderet bona eorum esse ex dilectione Dei. Scientes dico electionem vestram; hanc, scilicet, quod Evangelium nostrum non fuit ad vos tantummodo in sermone, ut scilicet sola verba fierent in vestra conversione; sed fuit in virtute miraculorum, et in Spiritu sancto. In ipsa enim acceptione fidei multas gratias habuistis; et ita in virtute et in Spiritu, ut in multa plenitudine et miraculorum et gratiarum spiritualium. Sic ista, scilicet et virtutes miraculorum et gratias Spiritus sancti fuisse in vobis scimus, sicut vos scitis hoc visibile de nobis quales, id est quam vehementer tribulati fuerimus in vobis; et hoc propter vosipsos lucrandos, non propter aliud commodum. Sic fuit ad vos Evangelium nostrum, et vos statim facti estis nostri imitatores, et quia nostri, ideo imitatores Dei, quem gloriosum est imitari. Imitatores dico in multa tribulatione tolerata, excipientes, id est in excipiendo, verbum; ut primum enim accepistis verbum fidei, statim cum fide incæpistis pati. Tribulatione dico accepta non invita, sed cum gaudio Spiritus sancti, quia affluentia gratiarum, quæ erat in vobis, faciebat vos gaudere in tribulationibus. Fuitis nostri imitatores, ita ut facti sitis forma patientiæ omnibus credentibus in Macedonia et in Achaia, qui prius vobis crediderunt. Videntes enim vos præcedere illos ad coronam, laudabant fidei vestræ velocitatem, accusando suam tarditatem. Illis utique facti estis forma; sermo enim Domini diffamatus est a vobis, id est notificatus exemplo vestro, non solum in Mare-

donia et Achaia, sed etiam in omni loco adjacente illis. Nec solum sermo Domini, sed etiam fides vestra plurimum profecta est, quæ fides est ad Deum, id est gloria mundi spreta, Deum solum desiderat. Ita est profecta ut non sit nobis necesse loqui quidquam de introitu nostro ad vos, vel de conversione vestra. Ideo non est necesse quidquam loqui, quia ipsi eidem annuntiant de vobis, id est ad gloriam vestræ fidei, qualem, id est quam difficilem, introitum habuerimus ad vos. Multa enim passi sumus in veniendo et apud vos, propter quæ tamen non sprevisit verbum ex me. Annuntiant etiam de vobis, id est quam perfecte conversi estis ad Deum a simulacris. In quibus, simulatio tantum, nulla veritas. Conversi dico non tantum credere, sed etiam servire Deo vivo, id est æterno qui vitam æternitatis daturus est vobis. Deo vivo et vero, id est in quo veritas, sicut in idolo simulatio. Nec quoquomodo servire, sed etiam conversi estis expectare Filium ejus, venturum de cælis ad judicium. Adeo enim bene agendo securi sunt, ut gaudeant occurrere judici, non formidantes pœnam, sed de præmio securi. Quem Filium Deus suscitavit ex mortuis factum nobis Jesum, id est Salvatorem, **291** cujus suscitatio nostram operatur resurrectionem; qui Filius eripuit nos ab ira, id est ab ultione, ventura impiis. Eripuit utique in baptismo dimittens peccata.

CAPUT H.

Nam ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit, sed ante passi multa, et contumeliosi affecti (sicut scitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine. Exhortatio enim nostra non de errore, neque de immunditia, neque in dolo, sed sicut probati sumus a Deo, ut crederetur nobis Evangelium; ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis; neque in occasione avaritiæ, Deus testis est; nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis, cum possemus vobis oueri esse, ut Christi apostoli. Sed facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix fovcat filios suos. Ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis. Memores enim estis; fratres, laboris nostri et fatigationis: nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus vobis Evangelium Dei. Vos testes estis et Deus quam sanete et juste et sine querela vobis qui credidistis, affuimus, sicut scriptis, qualiter unumquemque vestrum (tanquam pater filios suos) deprecantes vos, et consolantes, testificati sumus, ut ambularetis digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriam. Ideo et nos gratias agimus Deo sine intermissione, quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non ut verbum hominum,

sed, sicut est vere, verbum Dei, qui operatur in A
 « vobis qui credidistis [ul. add. in ipsum]. Vos enim
 « imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei,
 « quæ sunt in Judæa, in Christo Jesu, quia eadem
 « passi estis et vos a contribulibus vestris, sicut et
 « ipsi a Judæis, qui et Dominum occiderunt Jesum
 « et prophetas, et nos persecuti sunt, et Deo non
 « placent, et omnibus hominibus adversantur, pro-
 « hibentes nos gentibus loqui ut salvi fiant, ut im-
 « pleant peccata sua semper. Pervenit enim ira
 « Dei super illos usque in finem. Nos autem, fra-
 « tres, desolati a vobis ad tempus horæ, aspectu,
 « non corde, abundantius festinavimus faciem ve-
 « stram videre cum multo desiderio, quoniam vo-
 « luimus venire ad vos. Ego quidem Paulus et semel
 « et iterum, sed impedivit nos Satanus. Quæ est
 « enim nostra spes aut gaudium, aut corona glo-
 « riæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Jesum
 « Christum estis in adventu ejus? Vos enim estis
 « gloria nostra et gaudium. »

EXPOSITIO.

Dicendo superius *qualem introitum* et quales fra-
 tres, his significaverat vobis difficultatem introitus
 sui; quam, quia exsecutus non fuerat, modo satis
 callide inserit, dicens: Non oportet me dicere qua-
 lem introitum habuimus ad vos: *nam, vos ipsi fra-*
tres, satis scitis introitum nostrum ad vos, quia, id est
quod, non fuit inanis, id est inutilis. Inanis esset si
pro rebus mundi pateretur, vel si pati resurgeret,
vel, si in eis fructum fidei non faceret. Non fuit
inanis, sed ante, id est in veniendo, passi sumus in
Philippis acerbitatem tribulationis, et etiam affecti
contumeliis, id est afflicti opprobriosis verbis. Passi
et affecti dico sicut vos ipsi scitis. Nos, inquam, ita
passi et affecti fuimus apud vos in multa sollicitu-
dine, id est curiosi de domesticis rebus. In multa
enim penuria eramus, et curiosi ne vos, videntes
contemptum nostrum, contemneretis in nobis ver-
bum Dei. Et licet in tanta sollicitudine essemus, tamen
habuimus fiduciam loqui ad vos Evangelium
Dei. Habuimus dico in Domino nostro; præ nimia
enim difficultate vis humana in nobis deficiens com-
pellebat nos Deum consulere. Ideo fiduciam habui-
mus quia exhortatio nostra facta ad vos non erat
 292 *de errore, id est de suasionem erroris, ut doce-*
rem vos errare in fide, neque de immunditia, sicut
illi Nicolaitæ qui suadent mulieres omnibus esse
communes. Neque exhortatio nostra est in dolo, id
est in deceptione. Posset enim esse neque de errore,
neque de immunditia, et tamen in dolo, si intenderet
a cipere ab eis. Non fuit in dolo, sed sicut probati,
id est probabiliter sumus inspecti a Deo, ut ab illo
cederetur nobis Evangelium. Sicut probati sumus,
ita loquimur, id est non minus in nobis Deus inve-
nit quam se inventurum prævidit. Loquimur dico,
non solum non placentes, sed nec etiam facti quasi
placentes hominibus, sed quærentes placere Deo,
qui probat corda nostra, id est cui etiam aperta est
 nostra voluntas

Vere non quasi placentes hominibus, *neque enim*
aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut vos
scitis, et vos in testes appello. Neque fuimus in ser-
mone avaritiæ; nec etiam in occasione ut saltem
suspicari posset de nobis; et Deus inde testis est.
Et non fuimus quærentes gloriam ab hominibus, quia
neque a vobis, neque ab aliis. Non fuimus in occa-
sione avaritiæ, cum, id est quamvis, possimus vobis
esse oneri, accipiendo temporalia a vobis ut apostoli
Christi. Non quærentes gloriam, sed facti sumus par-
vuli in medio, id est humiles in communitate vestrum.
 Nullus enim fuit cui non condescenderim. *Parvuli*
dico, tanquam nutrix condescendens parvulo, et
multa sustinens ab illo. Nec nutrix conducta pretio,
sed si fovet proprios filios, quibus ex dilectione
 sola parvula sit; nihil ibi quærens præter filios.
 Tanquam nutrix filios ita desiderantes vos, non res
 vestras cupide, *volebamus tradere vobis non solum*
Evangelium Dei, sed etiam, si oporteret, animas ve-
stras. Ideo quoniam facti estis nobis charissimi, facti
sumus utique parvuli tanquam nutrix. Vos enim,
fratres, memores estis laborum nostri et fatigationis:
 posset enim laborare non usque ad fatigationem,
 sed plerumque a Deo laborabat ut magis defessus
 desisteret quam voluntarius. Bene dico *laboris et*
fatigationis; nos enim prædicavimus in vobis Evan-
gelium Dei, operantes nocte ac die, quantum diei re-
siduum erat a prædicatione et oratione. Ideo sic
operantes, ne quem vestrum gravaremus; et quod ita
 fecerim, *vos estis testes et Deus quam sancte in me,*
 et quam *juste ad proximum, et sine querela, id est*
 innocenter, sine omni malo, *sumus vobis qui credi-*
distis. Quia sancte et juste sumus vobis, sic notum
habetis sicut scitis hoc, qualiter testificati sumus
unumquemque vestrum, deprecantes vos et consolantes
tribulatos tanquam pater consolaretur filios suos.
 Testificati sumus *ut ambularetis digne Deo, id est*
 ut essetis digni habere Deum. Vel, ut dignum sit
 Deum habitare in vobis: *qui Deus vocavit vos in*
suum regnum, id est ad hoc ut modo regnaret in vo-
bis, qui prius eratis regnum diaboli, et in habendam
gloriam in futuro. Et quia in regnum Dei vocati
estis, ideo nos gratias agimus Deo sine intermis-
sione, quoniam, cum a nobis accepissetis verbum au-
 ditus, id est ex solo auditu exciperetis verbum Dei,
 accepistis illud, *non ut verbum hominum, sed sicut*
verbum Dei (quod vetum est), qui Deus operatur in
vobis quotidie qui credidistis. Et vere operatur in
vobis. Nam vos, fratres, facti estis imitatores Eccle-
siarum Dei, quæ sunt in Judæa; quæ sunt dico
in Christo Jesu. Imitatores in hoc, quia passi estis
eadem et vos a contribulibus vestris, sicut et ipsi
passi sunt a Judæis. Qui Judæi non mirum si perse-
quuntur eos, quia occiderunt Dominum Jesum et pro-
phetas. Nos etiam persecuti sunt, in quo nique non
placent Deo, licet perseguendo nos, arbitrentur ob-
sequium se præstare Deo. Qui etiam Judæi adver-
santur omnibus hominibus, id est utilitati omnium
 hominum, *prohibentes nos loqui gentibus, ut salvæ*

fiant. Prohibentes ideo ut semper impleant peccata A sua, donec juste et sufficienter probati sint, et 293 impii ad cumulum damnationis veniunt. Ideo sic prohibent quia ira, id est excæcatio, Dei venit super illos usque in finem, quando Deus auferet velamen de cordibus eorum, et tunc reliquæ salvæ fient (Rom. ix, 27; xi, 5). Vel, usque in finem, id est ad mortem, quando tradentur perpetuo igni. Et quia vos eadem passi estis, ideo, fratres, nos desolati a vobis, causa enim desolationis nostræ veniebat a nobis, non quia plangeremus casum, sed quia timebamus : desolati dico ad tempus, id est ex quo Timotheum ad vos misimus, donec per eundem constantiam vestram audivimus; ubi ait ad tempus, innuit eos non peccasse : desolati dico remoto ore, id est sermone nostro a vobis, et aspectu remoto : non tamen remoto corde abundantius, quam prius festinavimus videre faciem vestram cum multo desiderio. Bene dico cum desiderio, quoniam volumus venire ad vos, et in ipso itinere jam eramus. Ego quidem Paulus, quidquid alii formidarent, et semel et iterum venire volui; sed Satanæ impedit nos. Satanæ ideo, ut, remota consolatione magistri, facilius vos pervertere posset. Deus ideo hoc consensit, ut vos de tentatione superata gloriosiores haberet; ideo Satanæ impedit, quia vos estis spes nostra, etc. Vel ita: Ideo venire volumus, quia quæ est nostra spes habenda in futuro, aut quod est gaudium tunc iterum mihi paratum, aut corona gloriæ, id est gaudium illud non erit mediocre, sed corona gloriæ, id est, corona gloriosa : dico quod est gaudium et corona mea? Sed nonne vos estis per puritatem vitæ positi nunc ante Dominum nostrum Jesum? Estis dico corona præparata mihi in adventu ejus. Vere tunc eritis gaudium mihi et corona, quia etiam jam, ubi carne pressus, minus intelligo, estis vos gloria nostra et gaudium.

CAPUT III.

Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis, solis [at., solos]; et misimus Timotheum fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelium Christi, ad confirmandos vos et exhortandos pro fide vestra, ut nemo moveatur in tribulationibus istis. Ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus. Nam et cum apud vos essemus, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut et factum est et scitis. Propterea et ego amplius non sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram, ne forte tentaverit vos is quis tentat, et inanis fiat labor noster. Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, et quia memoriam nostri habetis bonam semper, desiderantes nos videre, sicut nos quoque vos; ideo consolati sumus, fratres, in vobis in omni necessitate et tribulatione nostra per fidem vestram, quoniam nunc vivimus, si vos statis in Domino. Quam enim gratiarum actionem possimus Deo retribuere pro vobis in omni gaudio quo gaude-

mus propter vos ante Dominum Deum nostrum, nocte ac die abundantius orantes, ut videamus faciem vestram, et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ? Ipse autem Deus et Pater noster, et Dominus Jesus Christus [at. deest Christus] dirigat viam nostram ad vos. Vos autem Dominus multiplicet, et abundare faciat charitatem vestram in invicem, et in omnes, quemadmodum et nos in vobis ad confirmanda corda vestra sine querela, in sanctitate ante Deum et Patrem nostrum, in adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis ejus. Amen. »

EXPOSITIO.

Propter quod quia eadem passi estis, et quia nos desolati sumus a vobis, et quia vos estis gaudium, et corona nostra, propter hoc non sustinentes amplius, sustinentes ideo ait quia, donec per Timotheum 294 consolatus eos est, et per eundem quomodo in fide starent accepit, quasi grave pondus times casum eorum sustinuit. Non sustinentes amplius, placuit nobis, mihi et Silvano, remanere Athenis, solis, id est ita ut soli essemus a solatio Timothei, qui necessarius erat nobis. Hic significat ab Athenis hanc se direxisse Epistolam. Remansimus Athenis, et misimus Timotheum fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelium Christi. Commendo eum vobis, ipsum audite. Misimus, inquam, ad confirmandos vos, ut in melius proficeretis. Confirmandos et exhortandos dico pro fide vestra custodienda, ne erret vel deficiat. Confirmandos dico, ut nemo vestram moveatur in tribulationibus istis, quas et vos patimini et nos patimur. Ubi ait : Nemo moveatur, innuit eos nondum motos, et se nolle saltem unum a fide moveri. Nec debetis moveri; ipsi enim bene scitis, quod nos et vos positi sumus in hoc ut adversa patiamur. Scitis utique. Nam cum apud vos essemus, prædicebamus vobis nos esse passuros tribulationes, sicut utique pro dicto meo factum est, et vos bene scitis esse factum. Propterea, id est quia, passus sum tribulationes, ne tribulatio magistri causa esset defectus vestri, ego non amplius sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram, ut per legatum fidem vestram cognoscerem. Misi ideo, ne forte tentaverit vos is qui tentat, id est, cujus officium est tentare : et ne sic labor noster fiat inanis vobis, succumbentibus tentationi. Olim misi : nunc autem Timotheo a vobis veniente ad nos, et eo annuntiante nobis fidem quam firmiter tenetis, et charitatem vestram, qua omnes nos diligere probatis : annuntiante etiam quia, id est quod, habetis memoriam nostri bonam, sicut debetis : desiderantes semper videre nos, sicut nos quoque desideramus videre vos : illo hoc annuntiante, consolati sumus, fratres, in vobis. Ideo, id est pro eo quod sic annuntiante de vobis, et non propter aliud. posset enim hoc ipsi annuntiarum, et pro alio consolari : consolati sumus in vobis per fidem, id est propter fidem vestram firmiter stantem. Vel, per fidem vestram juro me consolatum esse, quam diligens non pejerarem. Consolati dico

in omni necessitate, id est penuria : et in omni A
tribulatione nostra, quam a persecutoribus patiōr :
quia nec etiam afflictio mea potest gaudium pertur-
bare quod habeo de vestra firmitate. Ideo dico nos
consolatos : quoniam nunc etiam in tribulatione et
penuria vivimus, id est in gaudio nos vivere credi-
mus : si vos statis in Domino, quod utique verum
est, quia statis. Illud si approbativum est.

Merito ideo vivimus : quia quam actionem gratia-
rum possumus retribuere Deo pro vobis : in fide et
charitate manentibus. Possumus dico nos positi
in omni gaudio, quo gaudemus propter vos, existentes
ante Deum nostrum. Vel, gaudemus ante Deum
nostrum propter vos : placet enim in conspectu
Dei, quod oblitus meæ tribulationis, congaudeo
bonis vestris. Retribuere ideo dicit, quia bona quæ B
Deus tribuit Ecclesiis Pauli, Paulus annumerat col-
lata esse sibi. Gaudemus non solum gratias agen-
tes : sed etiam orantes nocte et die abundantius,
quam prius nondum audita perfectione vestra :
orantes hoc, ut videamus faciem vestram : et præ-
sentes ea compleamus in vobis quæ adhuc desunt
fidei vestræ. Paulus cum primum tradidit illis fidem,
quia adhuc simplices erant, non sufficientes capere
mysteria Dei, secundum ea quæ fidei necessaria
erant, eos initiavit : sed quia modo perfecti sunt,
si modo esset apud eos, aperiret Scripturas et
mysteria Dei : quæ sicut prius superflua essent
eorum simplicitati, sic modo deerrat eorum per-
fectioni. Oramus videre faciem vestram : ipse au-
tem Deus et pater noster, et Dominus Christus diri-
gat viam nostram, id est faciat directum iter nostrum
ad vos. Sive autem veniam, sive non veniam, Dominus
semper multiplicet vos secundum augmentum membro-
rum : et faciat abundare charitatem vestram in invicem :
quod omnes vicissim diligatis vos in Ecclesia : et in om-
nes, id est etiam ad infideles, transeat charitas vestra.

295 Faciat abundare, quemadmodum et nos abun-
damus charitate in vobis. Abundare dico, ad confir-
manda corda vestra, ut voluntas vestra in omni bono
sit confirmata. Confirmanda dico, sine querela, ut
nulla sit ibi injustitia, et confirmanda in sanctitate,
ut in bonis sanciti sitis et confirmati. Sanctitate
dico, habita ante Deum et Patrem nostrum, id est in
beneplacito Dei Patris. Corda dico sic confirmanda
in adventu, id est in consideratione adventus Domini
nostri Jesu Christi. Qui enim bene semper memor
erit adventus Christi ad iudicium, timebit peccando
provocare eum. Vel ita : Confirmanda in adventu, id
est usque in adventum Domini nostri Jesu Christi.
Christi dico venturi cum omnibus sanctis suis, qui
cum eo iudicaturi sunt mundum. Vel, confirmanda
cum omnibus sanctis ejus, ut sic confirmet et vos
quemadmodum confirmavit sanctos suos. Amen,
id est ita fiat, ut vos sic confirmemini.

CAPUT IV.

De cætero ergo, fratres, rogamus vos et obse-
cramus in Domino Jesu, ut quemadmodum acce-
pistis a nobis quomodo oporteat vos ambulare et

placere Deo, sic et ambuletis ut abundetis magis.
Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per Do-
minum Jesum. Hæc est enim voluntas Dei san-
ctificatio vestra (Rom. xii, 2; Ephes. vi, 17), ut
abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque
vestrum vas suum possidere in sanctificatione et
honore, non in passione desiderii, sicut et gentes
quæ ignorant Deum. Et ne quis supergrediatur,
neque circumveniat in negotio fratrem suum,
quoniam vindex est Dominus de his omnibus,
sicut prædiximus vobis, et testificati sumus. Non
enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in
sanctificationem. Itaque qui hæc spernit, non
hominem spernit, sed Deum, qui etiam dedit Spi-
ritum suum sanctum in nobis. De charitate au-
tem fraternitatis non necesse habuimus scribere
vobis. Ipsi enim vos a Deo didicistis ut diligatis
invicem (Joan. xiii, 34). Etenim illud facitis in
omnes fratres, in universa Macedonia. Rogamus
autem vos, fratres, ut abundetis magis, et ope-
ram detis ut quieti sitis, et vestrum negotium
agatis; et operemini manibus vestris, sicut præ-
cepimus vobis, et ut honeste ambuletis ad eos qui
foris sunt, et nullius aliquid desideretis. Nolumus
autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut
non contristemini, sicut et cæteri qui spem non
habent. Si enim credimus quod Jesus mortuus est
et resurrexit, ita et Deus eos qui dormierunt per
Jesum adducet cum eo. Hoc enim vobis dicimus
in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui
sumus, in adventu Domini non præveniemus eos
qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus in jussu
et in voce archangeli, et in tuba Dei descendet de
cælo, et mortui qui in Christo sunt, resurgent
primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur,
simul rapiemur cum illis in nubibus obviam
Christo [al., Domino] in aera, et sic semper cum
Domino erimus. Itaque consolamini invicem in
verbis istis.

EXPOSITIO.

Hucusque partem perfectorum collaudavit, et ad
incrementum perfectionis adhortatus est. Nunc inci-
pit instruere partem illam, quæ videbatur cor-
rumpi fornicatione, curiositate, otio, et de resur-
rectione dubitando, dicens : Vos perfectos sic laudo,
et ad incrementum invito. De cætero ergo, fratres,
id est ad alteram partem agens, rogamus vos quasi
rem debitam, et obsecramus mitius agentes, dum
precamur quod imperare licet : obsecramus, in-
quam, in Domino Jesu, si de illo gaudere vultis,
ut quemadmodum accepistis a nobis quomodo oporteat
vos ambulare et placere Deo; ambulare dicitur,
in his quæ ex dilectione sine quibus homo nequit
salvari; placere in his quæ ex dilectione homo
superaddit, ut servare 296 virginitatem, nihil possi-
dere in mundo; quæ si non faceret, posset tamen
salvari : oporteat ambulare, sicut credo, quod am-
bulatis, licet sic vos admoneam : rogamus et obse-
cramus, ut abundetis magis, ambulando et placendo.

admoniti a me, quam prius. Et oebetis abundare; *A* scitis enim quæ, id est quam digna, præcepta dederim vobis per Dominum Jesum, sic instituentem mihi. Digna utique præcepta dedi vobis. *Nam hæc est voluntas Dei vestra sanctificatio*, id est ut vos sanctificati sitis, remoto omni vitio a vobis. Hæc est, inquam, vestra sanctificatio, *ut vos abstinence a fornicatione*, ne corrumpatis uxorem proximi. *Et ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere*, id est suum corpus. Sicut enim miles in tabernaculo, sic spiritus in corpore militare debet Deo: manibus, ministrando pauperibus; pedibus, visitando infirmos, et similia, in cæteris membris. *Possidere* ideo dicit, quia corpus ita debet domari a spiritu ut possideatur quasi servus rationis, portans quodcumque onus imponitur sibi. *Possidere* dico in sanctificatione, ut fiat sanctum in habitatione virtutum, et possidere in honore, ut non inclinetur ad actum turpitudinis, et non in desiderio, ut saltem desideret turpem actum, nedum operetur. Desiderio dico quod est esse in passione. Gravis enim passio est animi vivere in desiderio carnis. Vivere in passione desiderii, sicut falsi Christiani, et gentes quæ ignorant Deum, faciunt. Abstineat a fornicatione, et ab adulterio. Quod sic ait: *Ne quis supergrediatur fratrem suum in ullo privato negotio cum uxore ejus habito, neque circumveniat in eodem*. Supergredi esset, si violenter raperet alterius uxorem. Circumvenire, si seductione pretii vel precis subverteret uxorem proximi consentire sibi. Hanc sententiam non satis aperte innuunt verba libri, sed priora et sequentia hanc velle videntur. Vel illa priora mutantur. Abstineat a fornicatione cum meretricibus, ut sciat unusquisque vestrum possidere suum vas, id est suam uxorem quæ corpus est viri in sanctificatione, id est, in munditia et in honore. Non in turpitudine, et non in passione desiderii, id est ne nimis carnaliter afficiatur circa uxorem, sicut gentes faciunt quæ Deum ignorant. Illud quod sequitur non mutatur, ideo nemo circumveniat fratrem, etc., quoniam Dominus vindex est de his omnibus, tam de fornicatione, quam de adulterio, sicut prædiximus vobis cum essemus apud vos, et testificati sumus testimoniis Scripturarum.

Vere Dominus vindex est de his; nam Deus non *rocarit nos in immunditiam operandam, sed in sanctificationem habendam, et quia non in immunditiam, sed vocavit nos Deus in sanctificationem*. Itaque qui spernit hoc cavere, scilicet a fornicatione et adulterio, non spernit hominem, sed Deum, qui vocat in sanctificationem: spernit etiam hospitem suum Spiritum sanctum. Quod sic ait: *Qui Deus dedit Spiritum suum sanctum in nobis, quem si Deum spernitis, cum Deo spretum perditis*. De fornicatione et adulterio sic vos instruimus; sed de charitate fraternitatis non habemus necesse scribere vobis, quia vos ipsi didicistis a Deo vel interius inspirante, vel in Evangelio hoc docente, ut diligatis invicem, ubi ait: « Hoc est præceptum meum

(Joan. xv, 12), » etc. Ideo iterum non est necesse scribere vobis, quia vos facitis illud præceptum dilectionis in omnes fratres existentes in universa Macedonia. Sed licet non sit necesse ideo scribere vobis, tamen rogamus vos omnes, fratres, ut magis solito abundetis in charitate, et detis operam ut sitis quieti, non ita per urbem curiosi rumoribus inquirendis; et ut sitis quieti, agatis vestrum negotium, ne, contemptis propriis, aliena negotia curetis. In his verbis vitium curiositatis interdicat. *Et ut sitis quieti, operemini manibus vestris*, unde vobis habeatis, ne otiosi alienos labores illicite commutatis. Hic otiositatem prohibuit, *Operemini* dico, **297** sicut parentes præcepimus vobis. Operemini, quia præcepimus vobis, et ut honeste ambuletis ad eos, qui foris sunt, id est in conspectu infidelium, ne habeant in quo possint detrahere vobis. Ideo etiam operemini, ut nullius aliquid desideretis, id est ut habentes de proprio labore res alterius non concupiscatis, quod egestas veniens ex otio desiderare compellit.

Nunc dubietatem quam de resurrectione habebant, congruis rationibus absolvit, dicens: De charitate non est necesse scribere vobis; sed de dormientibus nolumus vos ignorare, fratres. Dormientes vocat mortuos, ut ostendat tam facile Deum resuscitare mortuos quam facile est dormientem suscitari e somno. Ideo nolumus vos ignorare de dormientibus, ut non contristemini immoderate super mortes propinquorum, sicut gentiles et etiam falsi Christiani, qui non habent spem resurrectionis futuræ. Et de resurrectione desperantes sic contristari non debetis, quia, si credimus quod Jesus resurrexit, et ut veram ejus resurrectionem probet, præmittit: *Jesus vere mortuus est et resurrexit*; si hoc, inquam, credimus, ita et credere debemus quod eos qui, vivendo per Jesum, dormierunt per Jesum, id est vita quorum et mors in Jesu fuit, eos, inquam, adducet Deus cum eo, id est cum Jesu impassibiles, immortales in gloria. Falsam quorundam opinionem, qui dicebant corpora in die illo adhuc integra posse resurgere, ea vero quæ essent dissoluta in cineres, nunquam resurgere, destruit, dicens: Vere qui dormierunt adducuntur cum Jesu; nam hoc dicimus vobis in verbo Domini. Deus enim hoc nobis revelavit, quia, id est quod, nos qui vivimus in adventu Domini, et qui residui sumus tot malis. Ponit se quasi futurum in die ultimo, ideo quia persecutio apostolorum et fidelium sub Antichristo futurorum, simili difficultate comparabitur. Unde idem alibi. Nos sumus et in quos fines sæculi devenerunt (I Cor. x, 11). Nos, inquam, qui residui sumus in adventu Domini, non præveniemus eos qui dormierunt in resurrectione qui ante nos dormierunt, ut Abraham et cæteros. In hoc versu utrumque fecit, et veritatem resurrectionis omnium approbavit, et de quibus dubitabant, eorum resurrectionem prius futuram esse ostendit.

Hic tamen notandum quod justorum resurrectionem solummodo approbat. Vere nos residui non

præveniemus priores, quoniam ipse Dominus Christus descendet de cælo in jussu et cum imperio, qui olim descendit in obedientia et humilitate; descendet etiam in voce archangeli. Sive hic, archangelus significet Christum propria voce insonaturum, sive alium angelum determinatum, non habemus quis illam vocem daturus sit ad quam resurgent mortui. In voce archangeli et in tuba Dei; vox enim illa erit quasi tuba, quæ suos excitat, adversarios terret, sic vox illa invitabit sanctos ad palmam, impios deterrabit ad pœnam. Sic, inquam, Jesus descendet, et tunc mortui qui jam diu sunt in Christo, ut Abraham et cæteri, surgent primi. Et deinde post illos nos qui vivimus, in tempore illo, et qui relinquimur tot persecutionibus Antichristi, simul rapiemur cum illis prioribus in nubibus. Nubes enim portabunt nos obviam Domino in aera, ubi de omnibus iudicabit, et exinde erimus cum Domino semper nos electi. Erimus, inquam, sic, id est cum corporibus resumptis in incorruptione. Et quia ex his verbis approbata est vobis veritas resurrectionis, itaque consolamini invicem in verbis istis, id est alter alterum, dicentes: Vere resurgemus impassibiles, cum Domino erimus, etc.

CAPUT V.

De temporibus autem et momentis non indigetis ut scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet (Apoc. III, 3). Cum enim dixerint 298: Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habentis, et non effugiet. Vos autem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei: non sumus noctis neque tenebrarum. Igitur non dormiamus sicut et cæteri, sed vigilemus et sobrii simus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt, et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrii simus, induti loriceam fidei et charitatis, et galeam spem salutis (Ephes. VI, 17). Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis, ut sive vigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus: propter quod consolamini invicem, et ædificate alterutrum, sicut et facitis. Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos qui laborant inter vos, et præsent vobis in Domino, et monent vos, ut habeatis illos abundantius in charitate, et propter opus illorum pacem habete cum eis. Rogamus autem vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, sed semper quod bonum est sectamini in invicem et in omnes. Semper gaudete, sine intermissione orate (Eccli. XVIII, 22; Luc. XVIII, 1), in omnibus gratias agite. Hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu, in omnibus vobis. Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere.

Omnia autem probate, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete vos. Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester et anima et corpus sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur. Fidelis est qui vocavit vos, qui etiam faciet. Fratres, orate pro nobis. Salutate fratres omnes in osculo sancto. Adjuro vos per Dominum, ut legatur Epistola hæc omnibus sanctis fratribus. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen.

EXPOSITIO.

Postquam resurrectionem corporum satis dilucide approbavit, subdit de illa ultima die, quæ justis ad gloriam, impiis futura est ad pœnam, ut terrore illius diei hi qui in peccato fornicationis, curiositatis et otii erant, respiscant; desiderio futuræ gloriæ conformitati bonorum se inserant. Littera sic jungitur: De resurrectione mortuorum quia ignorabatis, scripsimus vobis; sed de temporibus, futuris usque ad diem judicii, id est quot tempora, seu centum, seu mille anni futuri sint usque ad diem judicii: vel, de temporibus, id est, an æstate an hieme, an die, an nocte futurum sit iudicium, et de momentis, id est qua hora diei vel noctis, æstatis an hiemis. De his utique, fratres, non indigetis ut scribamus vobis. Ideo non indigetis, quia vos ipsi diligenter, id est diligenti investigatione Scripturarum, scitis hoc quod nos inde scimus, id scilicet, quia dies Domini ita veniet sicut fur venit in nocte. Diem non ideo dicit, quod determinate sciat in die futurum iudicium, sed ideo, quia tunc in illo iudicio omnia erunt quasi in die, id est in aperta manifestatione quæ prius fuerant occulta, domini dicit hunc esse diem, quia tunc incipient omnia fieri ex voluntate et imperio Domini, sed nunc fiunt in hoc mundo non ex voluntate Dei multa, sed fiunt ex permissione. Dies, inquam, Domini veniet ita sicut fur, ut magis occultus sit veniens in nocte. Fur quidem si in die veniat, facilius providere nobis possumus ab eo; sed si in nocte, nox ipsa opportunitatem ministrans adjuvat furis iniquitatem. Ideo dies illi venire dicitur sicut fur in nocte, quia, sicut quilibet dives, sero multa circumdatus opulentia, nocte interceptus a fure, in crastina se nudum invenit, sic illi qui in peccatis negligunt a die illo providere sibi, sero divites in mundanis, in crastina sublato de mundo inveniuntur nudi, perditis temporalibus, et æternis mancipati incendiis. Dies Domini licet maxime intelligitur dies judicii; quæ tamen dies Domini in morte uniuscujusque incipit.

299 Notandum etiam quod dies illa impiis quidem, nolentibus providere sibi, sicut fur in nocte veniet; sed justis semper vigilantibus, quacunque hora veniat, non venit sicut fur, quia potius tunc augebuntur quam in aliquo diminuuntur. Vere ita veniet sicut fur, quia cum illi amatores mundi dixerint: Pax est nobis in presentibus et securitas de futuro, tunc superveniet eis repentinus interitus, id est improvisa damnatio. Repentinus dico, sicut dolor

Abenti in utero repentinus supervenit. Non determinat quid in utero habeat, sed hoc esse dictum de pręgnante muliere satis intelligitur. Et propter utrumque, pręgnantis dolori comparavit, et quia ille dolor subitus est, nec scit pręgnans determinare sibi horam certam, sed ubicunque intercepta fuerit, parit; et propter majorem angustiam hujus doloris, sic in illo die et improvisus venit interitus et omni plenus angustia. Ne videretur hic interitus esse transitorius, sicut dolor pręgnantis, subjungit: Superveniet quidem interitus, *et non effugient impii illum interitum semper in eo perdurantes*. Quia modo tanta asperitate verborum eos deterruit, in sequentibus demulcet eos dicens eos non esse quibus debeat hic interitus supervenire. Impii quidem non effugient repentinum interitum, *sed vos, fratres, non estis in tenebris*, id est in ignorantia et obscuritate peccati, *ut illu dies comprehendat vos, tanquam sur*. Comprenderet eos si in peccatis impenitentes inveniret. Vere non estis in tenebris. *Nam vos omnes estis filii lucis*, id est geniti in luce fidei, *et estis filii dici*, id est in bonis operibus generati, quia sicut lux pręcedit, dies sequitur; sic fides prior est, opera bona sequuntur. Filii lucis et *non estis filii tenebrarum*, id est ignorantię, et non filii noctis, id est densitatis peccatorum. Sicut enim tenebrę noctem pręcedunt, sic prius ignorantia veritatis, et per ignorantiam venit in densitatem peccati. Et quia filii lucis et diei sumus, non noctis et tenebrarum, *igitur non dormimus*, id est non torpentes simus sicut infideles, et etiam falsi fideles; *sed vigilemus*, id est in bono operando studiosi simus et *sobrii*, id est non amore temporalium inebriati simus.

Debemus vigilare et sobrii esse, quia *qui dormiunt*, id est torpescunt, *illi dormiunt nocte*, id est propter noctem, id est densitatem peccatorum in quibus sunt, *et qui sunt ebrii*, amore temporalium, obliiti coelestium, *hi sunt ebrii nocte*, id est propter noctem, id est (sicut dictum est) densitatem peccatorum. Qui ebrii sunt, nocte sunt ebrii, *sed nos qui sumus non noctis sed diei, simus sobrii*, id est non amore temporalium excecati. *Simus*, inquam, *sobrii, induti lorricam fidei*. Et bene fidem lorricę comparavit, quia sicut in lorica multi hami sunt concatenati in unum, sic in fide multa sunt ad credendum necessaria, concatenata tamen in eandem unitatem. Induti etiam lorricam *charitatis* qua Deum diligamus et proximum, securi simus: et bene protecti fide et charitate ad omnem impetum hostium. Et induti *galeam* hanc, scilicet *spem futurę salutis*, ut sicut galea protegit caput, ita mens nostra spe futurę beatitudinis obvolvatur. Debemus sperare salutem, *quoniam Deus non posuit nos in iram*, id est in perditionem, *sed posuit nos in pręmissis, fide, charitate et spe, in acquisitionem salutis*, id est ut per hoc acquiramus perpetuam salutem. Salutis dico habendę, *per Dominum nostrum Jesum Christum*. Ponit meritum Christi, quo istam salutem nobis promeruit, dicens: *Qui Christus mortuus est pro nobis, ut nos vivamus*

simul cum illo in æterna gloria. Sive vigilemus, id est sive vivi in adventu Christi inventi fuerimus, *sive dormiamus*, id est sive mortui inveniamur. *Propter quod*, id est quia fidem, charitatem et spem dedit nobis in acquisitionem salutis, ideo *consolamini invicem eos* qui noverunt hæc, *et edificate alterutrum eos* qui ignorant *sicut* credo quod vos etiam *facitis*.

Postquam partem perfectorum de fide et bono fidei satis collaudavit, alteram vero partem de correctione admonuit, **300** subditos et pręlatos ab hinc alternatim edificat quomodo se contemperare debeant subditi pręlatis, et e converso, dicens: Bonos de incremento laborare, errantes a peccatis declinare admoneo. *Vos autem, fratres*, qui subditi estis, *rogamus ut noveritis eos qui laborant inter vos*, id est, pręlatos, qui jejunando, orando et docendo, de salute vestra laborant: *noveritis* dicit, ut in his quibus indigent, ministrent illis: *qui laborant* dico, *et pręsunt vobis in Domino* sic disponente, *et qui monent vos ad meliora*; non solum *ut noveritis*, sed etiam *ut abundantius habeatis illos in charitate quam soliti sitis*. Et *habete pacem*, id est concordiam, *cum eis*, si vos acrius reprehendunt, *propter opus illorum*, id est scientes quia sic exigit opus ministerii illorum, ut vos aberrantes ad viam justitię compellant. Subditos sic rogamus; *vos autem, fratres*, qui pręlati estis, *rogamus hoc, corripite asperiori correctione inquietos*, id est curiosos vagantes per urbem, *consolamini pusillanimes*, pusillum animum in passione tribulationum habentes. Vel *pusillanimes*, id est pusillam confidentiam de misericordia Dei habendo, pro immanitate scelerum desperantes; *suscipite infirmos*, id est eos qui infirmę sunt fidei, de resurrectione desperantes, suscipite ad sanandam infirmitatem fidei, sicut medicus suscipit ægrotum. *Et estote patientes ad omnes*, et ad inquietos, et ad pusillanimes, et ad infirmos, ne, si contradicunt, conferatis ideo manus ad litigium. Dicerent illi: *Pati-mur quidem illos, sed non ultra docebimus eos*. Ad hæc Paulus: *Estote patientes, et in patiendo videte ne quis reddat alicui malum pro malo*, subtercentes verbum instructionis, licet prius impatienter audium, *sed semper sectamini id quod bonum est*, id est utile ad instructionem Ecclesię. Sectamini dico et *invicem*, id est inter vos in Ecclesia, *et etiam trans-eundo in omnes*, docendo etiam infideles. Et *semper*, sive pati oporteat, sive non, *gaudete, et orate sine intermissione* determinatarum horarum, ut certa tempora orationis non negligatis. Vel, *orate sine intermissione*, ut, sive dormiatis, sive vigiletis, semper oretis. Et, juxta hanc sententiam, dicunt sancti illum semper esse in oratione qui in nullo offendit, sed, sive vigilet, sive dormiat, semper ad Christum anhelat. *Et in omnibus quęcunque facitis, vel dicitis, agite gratias Deo*, sive incumbant adversa, sive demulceant vos prospera. Orate et agite gratias, quia *voluntas Dei hæc est in omnibus vobis*: ut omnes oretis et agatis gratias. *Est* dico in Christo Jesu, id

est in institutione Christi Jesu, cumque sit institutio Dei et voluntas, oportet orare, gratias agere. Quod ibi ait : *Semper gaudete, etc.*, ad praelatos spectat; et ad subditos, omnes *gaudete et orate*. Vos autem, praelati, *nolite extinguere Spiritum*, ut ea quæ Spiritus sanctus ministraverit subditis, occultetis. Et vos, subditi, *nolite spernere prophetias*, id est revelationes Scripturarum, factas vobis a praelatis. Et licet dicam *nolite spernere*, tamen *omnia probate*, id est probabiliter prius considerate, ne admistione falsitatis decipiarnini. Et postquam probaveritis, *tenete illud quod bonum*, id est utile est, et *abstinete vos non solum ab eo quod malum est*, sed etiam *ab omni specie mala*, id est ab eo quod aliquam imaginem mali retinet, etiamsi malum sit. Ideo maxime dixit *a specie mala*, quia illi hæretici mutuabant voces fidei, ut per æquipollentias vocum, simplices traherent in errorem. Vos, praelati et subditi, facite quod

potestis; *ipse autem Deus pacis perficiat in vobis illud in quo deficitis*, scilicet *sanctificet vos per omnia*, et in sanctificatione ab eo data vos conservet perseveranter. Quod ita ait : *Sanctificet vos, et servetur integer*, id est non corruptus aliqua tabe mali, *spiritus vester*, id est ratio vestra, ne velit consentire sensualitati, et *anima*, id est sensualitas, ne male suadeat rationi, et *corpus servetur sine querela*, ne polluat opere cujuslibet turpitudinis. *Servetur dico in*, id est usque, *adventum*, vel *in adventu*, id est in consideratione adventus Domini nostri Jesu Christi. **301** *Orate et cætera quæ sequuntur facite*, quia *fidelis est Deus qui vos per gratiam vocavit, qui etiam faciet*, id est in vobis consummabit, id ad quod vocati estis. Nos ita laboramus pro vobis, et, vos, *fratres, orate pro nobis, et salutate omnes fratres ex dilectione nostra in osculo sancto*, ut alter osculetur alterum.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM SECUNDAM AD THESSALONICENSES.

Ad Thessalonicenses secundam scribit Epistolam Apostolus, et notum facit eis de temporibus novissimis, et de adversarii dejectione. Scribit hanc Epistolam ab Athenis per Titum diaconum et Onesimum acolythum.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Hanc iterum Epistolam scribit Thessalonicensibus, ideo quia in præcedenti epistola ex verbis Pauli, ubi dixerat : *nos qui vivimus rapiemur obviam Domino in æra, etc.*, sumpserant hanc suspicionem ut ipsis viventibus futurum putarent Antichristum diemque judicii. Unde et plurimum erant perterriti. Sed quia malum erat eos de falsitate terreri, judicavit Paulus ideo iterum scribere eis, ne si non determinaretur hæc ambiguitas, dum post dies Pauli invenirent non contigisse quod Paulum putabant sic prædixisse, et in hoc et in omnibus quæ docuerat, arguerent Paulum de mendacio, et sic a via veritatis, quam illis tradiderat, recederent. Præterea aliud malum ex hac dubietate posset contingere ut si Satanas, videns illos credentes in proximo futurum judicium, ostenderet se in aere insignitum diademate, seque Christam venientem ad judicium asserens, falleret Thessalonicenses, de quibus pervertendis tanto amplius laborabat quanto eos perfectiores esse sciebat, vel, in somniis apparendo, eos in eodem ludificaret.

Ideo etiam hanc iterum scripsit, quia illi curiosi et otiosi non ad imperium Pauli fuerant correcti. Scripsit iterum ideo, quia persecutiones ad patientiam quarum eos in priori armaverat, nondum defece- rant; sed fortassis augmentatæ fuerant. Hæc tria, persecutiones, diem judicii, et illos incorrectos, materiam habuit, armando eos ad patienda omnia, ostendens justis gloriam qui tribulantur, eosque tribulantibus futuram damnationem. Determinans etiam certis et evidentibus signis futuram diem judicii. Illosque incorrectos præcipiens a communione Ecclesie sequestrari, non tamen jam eis, sed scribens Ecclesie de illis. Ea utique intentione sic agit ut qui patiuntur pro Christo perseverantes sint in pati- endo, et qui territi erant propinquitatem putantes judicii, non terreantur de falsitate : et qui adhuc incorrecti fuerant, saltem erubescendo, se a commu- nione aliorum projectos respiciant. Salutationem præmittens ait :

EPISTOLA II AD THESSALONICENSES.

CAPUT PRIMUM.

Paulus et Silvanus et Timotheus, Ecclesie Thessalonicensium in Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Gratias agere debemus semper Deo pro vobis, fratres, ita ut di-

gnum est, quoniam supercrescit fides vestra, et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem, ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra et fide, et in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus, quas sustinetis in exemplum justii judicii Dei, ut digni

e habeamini in regno Dei, pro quo et patimini, si A
 e tamen justum est apud Deum retribuere **302** t.
 e bulationem [tribulationem] his, qui vos tribulant,
 e et vobis qui tribulamini requiem nobiscum in re-
 e velatione Domini Jesu de caelo cum angelis virtutis
 e ejus, in flamma ignis dantis vindictam illis, qui
 e non noverunt Deum, et qui non obediunt Evan-
 e gelio Domini nostri Jesu Christi. Qui poenas da-
 e bunt in interitu æternas a facie Domini, et a glo-
 e ria virtutis ejus, cum venerit glorificari in sanctis
 e suis, et admirabilis fieri in omnibus qui credide-
 e runt, quia creditum est testimonium nostrum su-
 e per vos in die illo. In quo etiam oramus semper
 e pro vobis, ut dignetur vos vocatione sua Deus no-
 e ster, et impleat omnem voluntatem bonitatis suæ
 e [non hab. suæ], et opus fidei in virtute, ut clarifi-
 e cetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis,
 e et vos in illo, secundum gratiam Dei nostri et
 e Domini Jesu Christi.

EXPOSITIO.

Paulus, et Silvanus, et Timotheus scribunt Eccle-
sia Thessalonicensium existenti in Deo Patre nostro
et Domino Jesu Christo. Sicut totum in priori Epi-
 stola exposuimus, in primis collaudat eos de passio-
 nibus suis, supponendo gloriam eorum qui patiuntur,
 et poenam eorum qui passiones inferunt, sic eos armando ad patientiam, dicens: *Gratias agere*
debemus Deo, id est non solum gratias agimus, sed
semper debitores gratiarum sumus Deo pro vobis,
quia fratres estis. Agere dico, ita ut dignum est:
quia magna sunt dona Dei, et multa, oportet et mag-
nas et multiplices agere gratias, ideo quoniam fi-
des vestra supercrescit. Vel super hoc quod prius
erat majorata. Vel super tribulationes crescit, quas
omnes superat, et ideo agere gratias, quoniam abund-
avit charitas, id est dilectio uniuscujusque vestrum
in invicem. Hoc tantum ad perfectos spectare intel-
ligendum est. Ita supercrescit fides, abundat chari-
tas, ut etiam nos ipsi qui non gloriaremur de parva re-
re ecclesiis Dei, gloriemur in vobis, id est in osten-
sione perfectionis vestre. Glorior apud alias Eccle-
sias pro pietate vestra, qua pro Christo patimini
et pro fide vestra in integritate, servata fide
et pietate. Dico habita in omnibus persecutionibus
vestris, quando de loco ad locum fugamini, et in
tribulationibus, quando verberibus et opprobriis tri-
bulamini, quas persecutiones et tribulationes vos
sustinetis in exemplum justii judicii Dei, id est ex
justo judicio Dei. Justum enim est sanctos tribulari,
ut purificentur; impios potestatem habere in justos,
ut impietas eorum consummetur. Et ita sustinetis
ex justo judicio, ut sitis in exemplum justii judicii.
In vobis enim exemplificare possumus aliis quam
justum sit judicium Dei. Sustinetis ideo ut digni ha-
beamini in regno Dei, id est in quibus Deus regnet in
præsenti. Vel digni sitis recipi in futuro regno Dei.
Vos, sicut intelligo, sustinetis ut digni habeamini
pro eo, quo eodem ut digni habeamini in vos, etiam
secundum intellectum et voluntatem vestram pati-

mini. Quod judicium Dei justum sit, quo justus ad
 purificationem affliguntur, impiis ad consummationem
 iniquitatis hic prosperantur, probat per affectus,
 et finem utriusque justus et impius. Ideo per finem;
 quia per ista quæ videntur non posset dare idoneas
 causas quare justus affligeretur, impius prosperaretur;
 juxta illud quod ait David in eo psalmo
Quam bonus (Psal. LXXII, 16): Existimavi ut cog-
noscerem, quare hic poena justo, prosperitas tri-
buatur impio; sed hoc cognoscere labor est, id est,
si attendo tantum ea quæ sunt ante me, id est
præsentiæ, judicium Dei justum est, quo justus ad
purificandum in præsenti affliguntur, impius ad au-
gmentum impietatis prosperantur.

Hac tamen conditione justum esse dico, si justum
 B *est apud Deum.* Apud homines enim qui secundum
 visum judicant, sanctos affligi, malos prosperari in-
 justum est. Si, inquam, *justum est apud Deum re-*
tribuere in futuro tribulationem, qui vos modo tri-
bulant, et vobis qui modo tribulamini in futuro
retribuere requiem, tunc est justum vos justos
 hic per tribulationes purificari, et impios con-
 cessione prosperitatis ad futuram tribulationem præ-
 parari: *Vobis utique retribuere requiem nobiscum*
303 *habendam, in eadem enim gloria eritis in qua*
 et nos apostoli. Nunc determinat modum gloria
 justorum, et damnationes impiorum, ut justos lætifi-
 cecet, impios deterreat, dicens: *Retribuet impiis tri-*
 bulationem, nobis requiem, in revelatione Domini
 C *Jesu, id est quando Dominus Jesus, qui nunc infide-*
 libus occultus est, omnibus in judicio revelabitur.
Jesu dico, venturi ad judicium de caelo. Ubi ait de
caelo, potentiam venientis indicat. Venturi dico de
caelo cum angelis virtutis ejus. In illo adventu an-
geli virtutis esse dicuntur, quia tunc omnia poten-
 tialiter, et bonos in requiem, et malos porrigent in
 ignem; sed in præsenti quandoque eos etiam quibus
 præsumt ab impiis patiuntur affligi, tunc autem non
 sic. In his verbis æque et lætificat justos, quibus veniet
 ad salutem, et deterret malos, quibus veniet ad
 poenam. Modo subdit quæ tantum sunt ad deterren-
 dum malos, dicens: *Veniet Jesus de caelo in flamma*
ignis, id est in ignita flamma. Illa flamma præci-
 pue ignis esse dicitur, quia flamma præsenti ignis
 D *contemperatur admistione aquæ, et cæterorum ele-*
 mentorum, sed futura flamma adeo terrens et aspera
 erit quod nullius elementi admistione videbitur con-
 temperari. In flamma ignis Christus dicitur venire,
 non quod flamma circa eum sit, sed quia eo adve-
 niente consurget illa, sicut quilibet princeps dicitur
 venire in igne et occisione, quia eo adveniente et
 multi occiduntur, et multa comburuntur. Ignis dico
dantis vindictam, id est poenam his qui non noverunt
Deum, id est qui fidem non habuerunt, non tamen
solum, sed etiam his qui si fidem habuerunt, non
tamen obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Chri-
sti; qui utrique, et non cognoscentes Deum, et non
obedientes Evangelio dabunt æternas poenas in inter-
itum, id est in locum poenarum, projecti a facie Do-

mini, ne ultra videant eum : et projecti a gloria A virtutis ejus, juxta illud : « Tollatur impius ne videat gloriam Dei (Isa. xxvii, 10). » Dabunt ea similitudine dicit, quia non majoris donum gaudii possunt dare sanctis quos affixerunt quam pœnas quas patientur.

In his verbis impios perterruit. In sequentibus lætificat justos, dicens : Impii dabunt pœnas cum Christus venerit glorificari, id est ut gloriosus appareat in sanctis suis remunerandis, quia et si in hoc mundo per miracula et quædam alia gloriosus videtur in sanctis, tunc longe amplius glorificabitur in illis, quando illos ab omni inquietudine ereptus, gloria indeficienti circumvallabit. Nec solum glorificari, sed etiam (quod majus est) admirabilis venerit fieri in omnibus qui crediderunt, id est qui per solam B fidem salvabuntur, si ætatem operandi non habuerint. Ideo retribuet vobis requiem, quia testimonium nostrum in die illo, id est hoc, quod testificati sumus vobis de die illo quo sanctis requiem, impiis retribuet tribulationem : hoc, inquam, creditum est a vobis, quia bene credidistis huic testimonio nostro, quod testimonium fuit super vos, quia bene supposuistis dorsum oneri quodcumque imponebamus, credentes et operantes quod docebamus, in quo die ut Dominus dignetur, id est faciat vos dignos sua vocatione, nos etiam semper oramus pro vobis, ut in futuro dignetur vos, et ut in præsentem impleat omnem voluntatem bonitatis, id est in omnibus ad plenum bonam voluntatem habeatis, et ut impleat in vobis opus fidei. Consteri Christum in oculis persequendum, hoc est opus quod fides exigit. Opus fidei dico, in virtute : cum enim constat quis fidem coram persequente, tunc necessaria est virtus constantiæ. Oramus etiam ut nomen Domini nostri Jesu Christi in hoc mundo clarificetur in vobis, secundum fidem agentibus, et ut vos in futuro clarificemini in illo remunerante vobis, non secundum meritum vestrum, sed secundum abundantem gratiam Domini nostri Jesu Christi.

304 CAPUT II.

« Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi et nostræ congregationis in ipsum, ut non cito moveamini a vestro sensu. Neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonem, neque per Epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini. Ne quis vos seducat ullo modo. Quoniam nisi venerit discessio [discessio] primum, et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus. Nonne retinetis quod, cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis ? Et nunc quid detineat scitis, ut reveletur in suo tempore. Nam mysterium jam operatur iniquitatis, tantum ut qui tenet nunc, teneat donec de medio fiat. Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, et destruet

« illustratione adventus sui eum, cujus est adventus secundum operationem Satanæ, in omni virtute, et signis, et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis his qui pereunt, eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut salvi fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio, ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres dilecti a Deo, quod elegerit nos Deus primitias in salutem in sanctificatione spiritus, et in fide veritatis, in qua et vocavit vos per Evangelium nostrum, in acquisitionem gloriæ Domini nostri Jesu Christi. Itaque, fratres, state, et tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus et Pater noster, qui dilexit nos, et dedit consolationem æternam et spem bonam in gratia, exhortetur corda vestra et confirmet in omni opere et sermone honore. »

EXPOSITIO.

Postquam ad patientiam sufficienter eos armavit, determinat certa et evidentialia signa dando futurum diem, pro quo illi territi erant, putantes prope instare illum diem. Quasi diceret : Spe futuræ retributionis ad patientiam sic vos armamus ; ne autem cito moveamini, rogamus vos quia fratres : rogamus, inquam, per adventum Domini nostri Jesu Christi, id est, si in ipso adventu Christum salutarem habere vultis, et per adventum nostræ congregationis in ipsum, id est, si cum congregatione fidelium obviam Christo advenire vultis, vel congregationis venturæ in idipsum quod Christus est, scilicet in incorruptionem : hoc, inquam, rogamus vos, ut non cito moveamini. Cito esset, si toto tempore vitæ moverentur. Moveamini dico a vestro sensu, id est ab eo quod sensistis, et per me docentem intellexistis. Neque terreamini quasi instet dies Domini, quia revera non instat. Terreamini dico neque per spiritum malignum, quocumque modo significantem hæc vobis ; neque per sermonem, id est per doctrinam illorum pseudo ; neque per epistolam missam a deceptoribus, tanquam per nos. Signabant enim epistolas nomine Pauli, ut hoc genere fraudis seducerent Ecclesias Pauli. Rogamus, ne terreamini, et ne aliquis unquam seducat vos præmissis modis, vel ullo alio modo, ut credatis instare diem Domini, quoniam non instabit hic dies, nisi primum venerit discessio. Discessionem vocat Ambrosius, quoniam Romanum, id est Christianum imperium, quocumque mutetur, sive Constantinopoli, sive alibi, nihil impedit solummodo Christianum duret imperium. Quoniam, inquam, hoc Christianum imperium dissolvetur, quod nec reges erunt qui hæreticos puniant, pervasores ecclesiarum destruant, nec Romano pontifici, qui spiritale imperium habet ; mundus in unitate fidei subjectus erit, sed sic ab utroque Christ anc imperio, et sæculari, sicut sunt reges, et spirituali, ut 305 papa, mundus discedet ; tunc primum para-

tum erit jumentum quod ascendet Antichristus, id est infideles, qui membra Antichristi certatim in destructione fidei cooperentur tali capiti, et facta. hac discessionem veniet Antichristus in sua opportunitate. Sed si modo veniret mundo, obediente ex majori parte Romano pontifici in unitate fidei, et regibus Christianis adhuc fidem tuentibus, imparatum haberet jumentum, quod ascenderet, et non suo modo proficere posset. Quando tamen futura est illa discessio in sede beati Petri, etsi in paucis, fides tamen perdurabit. Quod dicunt sancti obtinuisse illam orationem Christi, de qua Petro ait : « Ego pro te rogavi, Petre, ut non deficiat fides tua (Luc. xxii, 32).

Alii vocant discessionem (ut de sæculari imperio taceant) quando homines ab unitate fidei discedent, et diversas erroris vias ingredientur, tunc veniet ascensor Antichristus strato jumento quod ascendat. Nisi, inquam, *primum venerit discessio, et facta discessionem revelatus fuerit*, qui modo occultus est homo. Contra hoc quod dicturus est, Deum vocat eum hominem, ab omni deitate alienum. *Homo, inquam, peccati*, quia sicut Christus homo justitiæ, sic iste totius peccati; *et filius perditionis*, id est genitus ad perditionem suorum, sicut Christus ad salvationem justorum; qui etiam et nomine et opere *adversatur* Christo. Unde et Antichristus vocabitur; *et qui extollitur supra omne quod dicitur Deus*, id est quod nuncupative Deus dicitur, et non est substantialiter, ut sunt sancti, secundum illud : « Ego dixi : Dii estis (Psal. xxxi, 6) : » Qui etiam extollitur supra omne quod colitur Deus, et vere Deus est. Extollitur, *ita ut sedeat in templo Dei* (ad litteram in Hierusalem) in quo Christus docuit, asserens se esse verum Deum, Christum autem fuisse deceptorem et magum. Sedeat dico in templo Dei, *ostendens se sicut sit Deus*. Nisi, inquam, hæc signa præcesserint, non prius instabit dies Domini. Et credere etiam debetis non aliter instare diem Domini, quia *non retinetis memoriter, quod cum adhuc essem apud vos dicebam vobis hæc præcessura esse diem Domini*. In eo quod ait, *cum adhuc essem*, significat se circa horam discessus sui hæc tradidisse illis. Mos enim erat Pauli in primis simplicitatem Ecclesiarum simplicibus fovere documentis; sed, illis jam perfectis, eoque volente recedere, tunc primum revelabat illis occulta mysteriorum Dei.

Facta discessionem veniet Antichristus, *et quid hoc sit quod nunc detineat eum, ne ad præsens veniat, vos bene scitis, hoc scilicet detinet eum, ut reveletur in suo*, id est in sibi opportuno tempore; sed si, durante unitate fidei et Christiano imperio, veniret, in suo non tempore revelaretur. Vere in suo tempore revelabitur, *nam etiam jam non suo tempore operatur mysterium iniquitatis*, id est mysticam et velatam iniquitatem, per membra præcedentia hoc nefandum caput. *Tantummodo* hoc residuum est ad revelationem ejus, *ut qui nunc tenet*, id est detinet eum, ne veniat, scilicet Christianum imperium et unitas fidei, *detineat eum tandiu, donec*, ut i-

tas fidei et Christianum imperium *fiat de medio*, id est sublatum auferatur de communitate. Ab ea similitudine dictum est, qua dicimus : Hic homo mortuus factus est de medio, id est sublatum de communitate hominum. Vel ita : Tantummodo hoc moratur Antichristum *ut qui nunc tenet Christianum imperium et unitatem fidei, teneat hoc tandiu, donec*, iniquitas, quæ modo est sub mysterio, *fiat de medio*, id est de communitate, ut sicut modo fides in communi est, iniquitas in occulto, sic in tempore Antichristi fides sit in occulto, iniquitas in communi, quia membra ejus non plus erubescunt actum impietatis quam pietatis, et qui fidem habeant, paucissimi erunt. Et tunc postquam hic qui nunc detinet eum, auferetur de medio, vel postquam iniquitas flet de medio, *tunc, inquam, revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet Spiritu oris sui*. Dicit beatus Ambrosius Jesum se ostensurum Antichristo, et clamante **306** Jesu, interficietur hic impius; sed quid clamabit, nescimus. Dicunt alii quod Michael solo terrore suo interfector sit hunc Antichristum. Jesus quidem interficiet eum, et postea destruet eum damnatum et in corpore et in anima.

Destruet dico illustratione adveniens sui, id est. eo adveniente ad iudicium in magna claritatis illustratione. *Eum dico adveniens, cujus est secundum operationem Satanæ*; quia sicut Christus operatione Spiritus sancti, sic iste secundum operationem Satanæ adveniet. *Operationem dico quam facturus est in omni virtute, scilicet in signis et prodigiis*. Signa minora, prodigia vocat; majora, miracula. Signis et prodigiis dico *mendacibus*, vel quia non erunt in rei veritate, sed ita, per magicam, videbuntur esse. Vel *mendacibus*, quia, etsi miracula vera sint, ideo tamen mendacia, quia quod probare intendunt, exitus rei falsum probabit, Antichristum scilicet non esse Deum; ad quod probandum miracula præcesserant. Erit etiam adventus ejus *in omni seductione iniquitatis*, quia omni genere impietatis seducet. *Seductione dico facta his qui pereunt*, quia justus non seducentur. *Pereunt merito, eo quod non receperunt charitatem veritatis*, id est Christum qui est pura veritas, et in quo tanta charitas ut in mortem traderet se pro nobis. Non receperunt, *ut salvi fierent per eum*, ex quo omnis salus. Et ideo quia noluerunt salvari *mittere illis Deus operationem erroris*, id est erroneum operatorem Antichristum, *ut credant mendacio, et ut judicentur*, id est damnentur, *omnes qui non credunt veritati*, id est Christo; *sed consentierunt iniquitati*, id est Antichristo.

Quia dixerat superius venturum Antichristum *in omni virtute signorum et prodigiorum, et in omni seductione*, ut damnentur omnes non credentes veritati, sed consentientes iniquitati, ne in his verbis deterrerentur illi, timentes hunc esse venturum in diebus suis, super hoc consolatur eos Paulus, dicens non eos visuros diem Antichristi. Littera sic jungitur : Veniente quidem Antichristo *judicabatur consentientes iniquitati; nos autem debemus*

semper agere Deo gratias Deo (sicut supra exposuimus) pro vobis, *quia fratres estis dilecti a Deo*, id est quos Deus dilexit. Ideo præcipue gratias agere quod ex dilectione elegerit nos, me et vos Deus, non finem Ecclesiæ, in quos veniat Antichristus, venturus in novissimis. Sed elegit nos *primitias*, id est primitivos in fide; elegerit, inquam, in habendam æternam salutem per hoc quod posuit nos in *sanctificationem Spiritus*. Per Spiritum enim sanctum justificavit nos in baptismo, quæ sanctificatio via est in illam salutem. Et ut sanctificaret, posuit nos in *fide veritatis*, ut confiteremur Christum, qui est pura veritas, sicut Antichristus error et mendacium. In qua fide habenda, sicut elegerit nos, ita et vocavit vos per *Evangelium nostrum*, ut totum vobis esset ex gratia.

Vocavit, inquam, non in otium, sed in *acquisitionem gloriæ*, id est ut, operando quomodo fides exigit, gloriam vobis cum dignis operibus acquiratis. *Gloriæ dico, Domini nostri Jesu Christi*, id est eandem quam habet Dominus Jesus Christus, ad illam acquirendam vos vocavit. Considerandum est quomodo præpostero ordine omnia posuerit. Prius enim vocatur; deinde in fide continentur; fidem continentis per baptismum sanctificantur; sanctificatis (si perseverant) salus æterna reservatur. Quandoquidem, fratres, vocati estis in sanctificatione Spiritus, et in acquisitione gloriæ. *Itaque state*, id est fortes estote in bono opere, quod cœpistis: *et tenete perseveranter traditiones vitæ fidei et habitus, quas a me didicistis, sive per sermonem, dum prædicaverim vobis, sive per Epistolam nostram*, ad vos directam. Moneo, state et tenete. Ut autem tenere possitis, ipse Dominus noster Jesus Christus, et Deus, et Pater noster voluntatem jungit semper cum potentia. Pater, nomen piæ voluntatis; Deus, est potentia. *Qui dilexit nos et dedit nobis æternam consolationem*, in 307 præsentem enim tribulationem incipit nos consolari, continuans consolationem usque in æternam requiem. Qui etiam dedit nobis *spem bonam* singulariter dicendam. Spes enim de cœlesti gloria super omnia quæ sperantur, dicenda est bona. Hanc utique spem dedit nobis in gratia, quando nobis remisit peccata; in baptismo solvere, scilicet nos a peccatis, tribuit nobis spem habendæ gloriæ. Ipse, inquam, Deus, qui per gratiam tot bona jam tribuit *exhortetur corda*, id est voluntates vestras stare in quo estis, et de incremento laborare, et confirmet, id est fortes et perseverantes faciat in omni opere bono, et in omni sermone bono, ut nulla vobis desit perfectio.

CAPUT III.

De cætero, fratres, orate pro nobis, ut sermo Dei currat et clarificetur, sicut et apud vos, et ut liberemur ab importunis et malis hominibus. Non enim omnium est fides. Fidelis autem Deus est, qui firmabit vos, et custodiet a malo. Confidimus autem de vobis, fratres, in Domino, quoniam quæ [quæcumque] præcepimus, et facitis, et facietis. Dominus autem dirigat corda vestra in charitate

Dei. et [al. add. in] patientia Christi. Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secundum traditionem quam acceperunt a nobis. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam non inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore et fatione nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus. Non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam et cum essemus apud vos, hoc (hæc) denuntiabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. His autem qui ejusmodi sunt, denuntiamus, et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut, cum silentio operantes, suum panem manducet. Vos autem, fratres, nolite deficere beneficientes. Quod si quis non obdierit verbo nostro per Epistolam, hunc notate, et non [ne] commisceamini cum illo, ut confundatur. Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem. Ipse autem Deus [Dominus] pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus [Deus] sit cum omnibus vobis. *Salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omni Epistola. Ita scribo: Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.*

EXPOSITIO.

De patientia conservanda, de cognitione ultimæ diei et adventu Antichristi vos instruxi. Nunc, fratres, de cætero, id est de alia re, vos adhortor, scilicet hoc: *Orate pro nobis, ut sermo Domini currat*, id est multos in fide per nos comprehendat, et ita ut in omnibus clarificetur sermo Domini integritate fidei et executione pii operis. In quibusdam enim currit sermo Domini, qui satis cito credit, sed quia in vitiis remanent, non clarificatur in illis. *Clarificetur dico*, sicut in aliis Ecclesiis clarificatus est, et apud vos. *Orate etiam ut ego*, et qui mecum prædicant, *liberemur ab hominibus importunis*, qui quem arripiunt multa importunitate afficiunt et malis. Duplex malum notat, importunitatem, scilicet de suasionem mali esse importunum. Ideo dico orate ut liberemur, *quia fides non est omnium*, id est, quia nondum omnes fideles sunt, sed multi fidem persequuntur. Vel ita: *Orate ut liberemur ab importunis et malis*, quia fides non est omnium illorum, id est, in omnibus illis non est qui fidem habeat. Neque quia dixerat *orate ut liberemur*, dicerent illi *Quid sperandum est de nobis, cum magister noster adeo sibi timeat?* ad hoc ait: *Licet dixerim, orate ut liberemur*, tamen confido quia Dominus *fidelis est*, qui pro se patientibus ait: *Ecce ego vobiscum sum, usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20): Deus, inquam, est fidelis, qui (ut de me sileam) confirmabit vos in bono quo estis, et custodiet a malo, ne cadatis. Volens quiddam novum suadere*

308 illis, scilicet ut subtrahant se ab illis otiosis et curiosis, qui per priorem Epistolam noluerunt corrigi, captat eos collaudando de præmissis, dicens : De observatione patientiæ, de die iudicii, de oratione facienda pro nobis nos quidem sumus vos adhortati, sed bene confidimus de vobis in Domino, quoniam quæcunque præcepimus et modo facitis, et in futuro facietis. Ut autem benefaciatis, Dominus dirigat corda vestra, id est faciat directas voluntates vestras in charitate Dei, ut sicut Deus vos dilexit, et vos eum diligatis, et in patientia Christi, sicut Christus passus est pro vobis, ita et vos pro Christo patiamini. Nos autem dico, scientes vos facturos quæcunque ex Deo præcipimus, denuntiamus vobis. Scitote hoc præceptum Dei esse, non nostrum, nisi tantum quod vobis, fratres, nuntiamus in nomine Domini nostri Jesu Christi, id est, si curatis nomen et honorificentiam Domini Christi. Hoc ex eo denuntiamus, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, id est naturalem ordinem deserente. Hoc enim etiam gentiles inordinatum asserunt negligere propria, curare aliena, ut quidam curiosi inter vos faciunt. Fratre etiam dico, non ambulante secundum traditionem quam acceperunt a nobis, id est quo modo tradidimus illis, et pollicentes se sic servaturos sicut acceperunt. Ideo simpliciter dico, sicut acceperunt a nobis tradentibus illis, et non expono hanc traditionem, quia vos ipsi bene scitis quemadmodum oporteat vos imitari nos.

Ne illi aberrando dicerent : In oratione, jejunio, vigillis scimus te imitandum, determinat quid intendat dicens : Imitamini in hoc quod non sumus inter vos inquieti, id est curiose discurreres per urbem ; neque manducavimus apud vos panem otiosum sumptum ab aliquo ; nec nostrum panem gratis, id est sine labore otiosi, sed fuimus operantes nocte et die, et in labore et fatigatione, id est laborantes usque ad fatigationem. Nocte ideo præponit, quia nocte maxime vacabat operibus, orationi et prædicationi præcipue vacans in die. Operantes ideo, ne gravaremus aliquem vestrum, accipientes a vobis necessaria. Paulus non ab istis, sicut nec a Corinthiis quidquam accipere voluit, diversa tamen intentione. A Corinthiis enim noluit, quia erant avari. Ab istis noluit, sed magis operari, ut in se daret eis exemplum depulso otio laborandi. Operabamur, ne

quem vestrum gravaremus ; tamen non ideo quasi non habuerimus potestatem accipiendi a vobis si vellemus, sed ut daremus vobis nosmetipsos formam ad imitandum nos, ut deserentes otium, exemplo meo de labore viveretis. Intendebamus utique dare vobis formam operandi. Nam etiam cum essemus præsentibus apud vos, denuntiabamus hoc vobis quod si quis vacans otio, non vult operari, nec manducet de laboribus alienis. Ideo præcipio nolentem operari non manducare, quia audivimus quosdam inter vos ambulare inquiete, nihil operantes, sed agentes curiose, rumores urbis sollicitè perquirendo. His autem qui sunt ejusmodi, id est nihil operantes et curiosi, denuntiamus ex auctoritate Dei, et obsecramus in Domino Jesu Christo, id est præcipimus et precamur, si in Christo salvari volunt, ut ipsi operantes pulso otio et cum silentio, non de rumoribus curiosi, manducet panem suum, id est non alienum, sed proprio labore lucratum. Ne autem quia dixerat : Unusquisque manducet suum panem, putarent illi qui solebant ministrare pauperibus, non ultra esse ministrandum illis, ait : Licet dixerim manducet suum panem, vos tamen, fratres, bene facientes fratribus qui indigent, nolite deficere bene faciendo, quia non omnibus potest sufficere suus labor. Denuntiamus illis ut operentur, etc. Si vero aliquis eorum non obedierit huic nostro verbo mandato per epistolam, hunc notate, id est significate mihi quis ille sit, et interina non commisceamini cum illo, ut, vobis non communicantibus illi, confundatur, id est erubescat de peccato suo. Et licet non commisceamini cum illo, tamen nolite eum existimare quasi inimicum, ut eum odio habeatis, sed ex dilectione corripite eum ut fratrem. **309** Ut autem in omnibus quæ præcepi vobis perfecti sitis, ipse Dominus pacis det vobis pacem sempiternam, id est hic et in futuro, et in omni loco, id est apud domesticos et apud extraneos. Et ut veram pacem habeatis, Dominus sit cum omnibus vobis. Salutatio scripta mea manu. Meo dico Pauli, quod signum ita scribo in omni Epistola, quam mitto. Hoc signo discernite ne fraudulenter sub nomine meo inferant vobis suam epistolam illi pseudo qui dicebant vobis me intelligere propinquum esse diem iudicii. Hæc, inquam, est salutatio : Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM PRIMAM AD TIMOTHEUM.

Timotheum instruit et docet de ordinatione episcopatus, et diaconii, et omnis ecclesiasticæ disciplinæ : scribens ei a Laodicea per Tychicum diaconum.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Consuetudo erat apostolorum ut cujuslibet civitatis populo, doctrina eorum converso ad fidem, non ibi subsisterent, sed (consecrato ibi episcopo, qui fideles factos instrueret de his quod post fidem tenenda sunt,) transirent ad alios populos congregandos ad fidem. Cujus rei formam Paulus tenens

conversis Ephesiis, consecravit illis in episcopum Timotheum, collaboratorem Evangelii, ut, Paulo prætereunte ad Macedonas convertendos, haberent Ephesiani Timotheum, qui eos de singulis instrueret, ne forte, illis sine doctore dimissis, periret labor Pauli in eis. Quos Ephesios Paulus primus

ad fidem convertit; quibus Joannes evangelista postmodum in episcopum præfuit, Timotheo in opus Evangelii a Paulo revocato. Hanc autem Epistolam cum tribus aliis quæ sequuntur, scribit ad personas: duas ad Timotheum; tertiam ad Titum; quartam ad Philemonem; cæteras scribit ad Ecclesias. Consecrato (sicut dictum est) Timotheo Ephesiis in episcopum, consurgunt contra eum pseudodoctores, dicentes, licet nova lex inducta sit, cum ea tamen tenendam esse circumcisionem et veterum ritus sacrificiorum. Quò intellecto, Paulus Epistolam hanc dirigit ad Timotheum, non quod de eo ambigat quod in aliquo consensurus sit pseudodoctoribus, sed ut doctrina ejus, roborata auctoritate Pauli, idem cum Timotheo docentis, majoris auctoritatis

sit et reverentiæ, Ephesianis audientibus a Timotheo idem doceri quod a Paulo, cui tradita est hæc doctrina a Christo. In hac autem Epistola Paulus agit de ecclesiastico ordine, docens ab Ecclesia repellendos pseudodoctores, illisque denuntiandum ne perverse doceant; quod si ideo non desistant, populis denuntiandum est, ne eos audiant. Docet hic etiam Paulus Timotheum de ordine sacerdotali et levitico, quomodo eligendi sint et probandi. Docet etiam de ordine viduarum, quomodo ministrare deceat illas in Ecclesia. Docere autem, etiamsi sapientissimæ sint, nunquam mulieribus permittendum. Sic docendo de ecclesiastico ordine intendit Paulus ut, pro modò doctrinæ suæ, teneat Ephesiana, omnisque cum ea Ecclesia.

EPISTOLA I AD TIMOTHEUM.

CAPUT PRIMUM.

Paulus apostolus Jesu Christi, secundum imperium Dei Salvatoris nostri, et Christi Jesu spei nostræ. Timotheo dilecto filio in fide gratia, misericordia, et pax a Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro. Sicut rogavi te, ut remaneres Ephesi, cum irem in Macedoniam, ut denuntiarem quibusdam ne aliter docerent, neque intenderent fabulis et genealogiis interminatis, quæ quæstiones præstant magis quam ædificationem Dei, quæ est in fide. Finis autem præcepti est charitas, de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta. A quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Scimus autem quia bona est lex, si quis ea legitime utatur, scientes [sciens] hoc quia justo lex non est posita, sed injustis, et non subditis, impiis et peccatoribus, sceleratis et contaminatis, parricidis et matricidis, homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiaris [plagariis], mendacibus, et perjuris, et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, quæ est secundum Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. Gratias ago ei qui me confortavit in Christo Jesu Domino nostro, quia fidelem me existimavit, ponens in ministerio. Qui prius fui blasphemus, et persecutor, et contumeliosus; sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundavit autem gratia Domini nostri cum fide et dilectione, quæ est in Christo Jesu. Fidelis sermo et omni acceptione dignus, quia Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. Sed ideo misericordiam consecutus sum ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam ad informationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam. Regi autem sæculorum immortalis, invisibili, soli

Deo honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. Hoc præceptum commendo tibi, filii Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam, habens fidem et bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt; ex quibus est Hymeneus et Alexander, quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare.

EXPOSITIO.

Paulus, etc. Scripturus discipulo, salutem præmittit dicens: Paulus; quod quidem nomen est humilitatis. Paulus enim quasi modicus dicitur. Hic autem ubi auctoritate opus est, auctoritatis nomen est; Paulus enim nomen multum notum erat. Unde ut magis refelleret pseudodoctores ait: Paulus apostolus, id est legatus vel missus. Cum autem omnes sancti, legati Dei sint, præcipue apostoli sic vocantur, sub quibus omne genus sanctorum, supra quos vero solus Christus, invenitur. Apostolus, inquam, Christi Jesu, quia a Christo solum apostoli missi sunt. Ab apostolis autem cæteri sancti, ut a Paulo Timotheus. Quia si Paulus apostolus Christi sit, constat quod qui Paulo contradicit, contradicit et Christo, qui Paulum misit; qui vero Timotheo a Paulo misso, et in Paulum et in Christum offendi. Paulus, inquam, apostolus Christi Jesu secundum imperium. Poni in aliis Epistolis secundum voluntatem, sed ut majorem distinctionem signaret, posuit hic imperium. Volumus enim quædam, quæ non imperamus; quæ autem fieri imperamus; et volumus, et, ne non fiant, prohibere videmur. Unde ait secundum imperium Dei Patris. Deus enim Pater imperavit me apostolum fieri. Dei dico Salvatoris nostri, id est qui imperio suo obedientes salvat; non obedientes vero a salute alienat. Unde timendum est, non parentibus imperio Timothei, quia, nec mihi, nec Deo, qui imperavit me Apostolum esse, obediunt, et sic a salvatione Dei alieni sunt. Secundum imperium Dei Patris dico; et secundum impe-

rium *Christi* regis et sacerdotis. Secundum hominem dico qui et immolavit seipsum in ara crucis, ut nos mundaret a delictis, seque immolandum nobis quotidie in altari dedit. Regis etiam, quia et bona dat, et in bonis regit. *Christi* dico Jesu, id est *Salvatoris*, qui et in præsentem salvat a malis, et in futuro salutem æternam daturus est suis. *Christi* Jesu dico, auctoris *spei nostræ*, id est recuperandæ impassibilitatis et immortalitatis, quas per eum nos recuperaturos speramus, qui carnem nostram in se verbo Dei unitam extulit supra omnem creaturam, nihil supra eam relinquens præter divinitatem sibi coherentem. Spes enim dicitur, non de his quæ habemus, ut justificationem **311** a peccatis in baptismo, sed de his quæ nos habituros credimus, ut immortalitatem et impassibilitatem per Christum. Spes enim est expectatio futuræ bonæ rei cum desiderio.

Paulus, inquam, apostolus sic et sic optat, mandat, vel aliquid tale *Timotheo filio* bene imitanti se, quem genuit in fide, quia, cum infidelis esset, fidelem eum fecit *Filio* dico dilecto peculiari et speciali modo, quia, cum omnis utique fidelis diligendus sit, quidam tamen in eis sunt qui privilegio amoris diligendi sunt. Paulus, inquam, mandat *Timotheo* hoc, sibi, vel tibi, *Timothee*, *gratia*, *misericordia*, et *pax*. In aliis ponere solet *gratia* tantum et *pax*, significans ibi per gratiam, quod hic per misericordiam, remissionem scilicet peccatorum; quæ gratia dicitur, quia gratis sine pretio vel merito nostro dimittuntur. Misericordia, remissio dicitur, quia per misericordiam Dei peccata dimittuntur. Misericordia itaque, id est remissio peccatorum, et *pax*, id est tranquillitas animi quam hic habent sancti prælibantes per hoc dulcedinem æternæ pacis. Hæc, inquam, misericordia et *pax* sint perseverantia tibi. Non ideo hoc optat, cum bene sciat remissionem peccatorum factam esse *Timotheo*, sibi que partem sanctorum esse, sed ut in his permaneat. Hæc duo, *misericordia* et *pax*, omni fidei optanda sunt, et provenire possunt; hoc autem tertium, id est *gratia*, prælati tantum optandum est et provenire potest. Accipit enim per gratiam donationem Spiritus sancti, qui utique, non a prælati, sed per ministerium eorum, sine differentia meritorum, sive justis, sive injustis sint prælati (solummodo pura sit consecratio eorum), datur his quos sanctificant, si idonei sint in quibus habitare debeat Spiritus; « non enim habitabit in corpore subdito peccatis (*Sap. 1, 4*). » Quia si quæratur cur subditi, propter peccata, Spiritum sanctum accipere non mereantur, cum per ministerium prælatorum qui peccatores sunt (solummodo justa sit sacratio eorum) detur? Ad hoc respondendum est quia a Deo, et non a prælato, qui quod non habuit dare non potuit; datur tamen per ministerium prælati. Nec sine causa Deus per ministerium hoc dare voluit, cum, si sine ministris Spiritus sanctus daretur, unusquisque, præsumendo Spiritum sanctum

se habere jactaret, et sic ministri Ecclesiæ, etiam qui justis essent, in contemptum venirent. Cujus rei Christus formam relinquens, suscitato Lazaro, dixit discipulis: « Solvite eum et sinite abire (*Joan. 11, 24*), » ostendens neminem posse solvi nisi per ministros, quibus hæc ministeria credita sunt. *Gratia* utique *misericordia*, et *pax*, sit tibi a Deo qui, cum Deus sit, hæc et omnia potest. Deo dico *Patre*, qui, ex eo quod Pater est, voluntatem et piam affectionem circa te et omnem filium habet. Sit etiam tibi hoc idem a *Christo Jesu*, qui cum sit rex, et salvare venerit, voluntatem similiter habet. A *Christo* dico *Domino nostro*, quem, quia Dominus est, hoc et omnia posse apparet.

Finita salutatione incipit Epistolam dicens: O *Timothee*, ita fac subaudi, *sicut rogavi te*, ubi ait *sicut*, notat quantitatem. Quasi diceret: Ego multis modis frequenti repetitione monui te, ut docendo insisteres, et *sicut* monui te omnibus modis, omni assiduitate fac. Ubi ait: *Rogavi*, cum qui prælatus erat, dicere posset ut discipulo præcepi, satis commendat *Timotheum*, insinuans eum talem qui non ex imperio coerendus esset, sed ex quadam paritatis dignitate cohortandus. Sicut, inquam, *rogavi te ut remaneres Ephesi ad ordinandum ibi ecclesiasticum ordinem*, cum ego, conversis Ephesianis, irem in *Macedoniam*, ut *Macedonas* verbo prædicationis converterem, in quo et tu mihi necessarius esses, teque mecum iturum ex voluntate obtulisti; videus tamen quod major necessitas incumberet, dimisi te, ut Ephesianos instrueres. Hic primum incipit de pseudodoctoribus repellendis, dicens: *Remaneres*, inquam, ideo *ut denuntiares*. Nuntiare dicimus inter pares; denuntiare autem, ut a prælato subditis. Denuntiares utique *quibusdam*, id est doctoribus illis qui singularem doctrinam inducunt a communionem Ecclesiæ declinantes. Hoc, inquam, denuntiares **312** ne docerent aliter, id est quidquam alienum a doctrina mea qua Ephesios docui, et tu adhuc doces. Quia si doctores te denuntiante illis nolent desistere, denuntiares subditis ne intenderent doctrinis eorum, vel audirent eos. Cujus rei forma adhuc servatur in Ecclesia. Prius enim perversus prælatus ab Ecclesia prohibetur. Quia si inobediens non cessat, subditis dehinc interdicitur obedire illi. Non intenderent, dico *fabulis* pseudoprædicatorum, qui dicunt circumcisionem et vetera sacrificia tenenda esse in nova lege. Fabula dicitur illud ubi verba tantum sunt, res autem non est; sic in doctrina eorum. Verba quidem erant nuda a rei veritate, quia circumcisio et illa quæ docebant, salvare non poterant. Intenderent, inquam, *fabulis et genealogiis*, id est sermonibus de generatione sua factis. Dicant enim quod sibi, natis de carne Abraham et David, salus solum repromissa sit, et non aliis. Genealogiis, dico, *interminatis*, id est prohibitis ne aliquis confidat in illis. Vel *interminatis*, id est nullum terminum, nullumque finem habentibus ubi subsistant probata sicut dicunt. Si quis enim considerat, vide-

bit multos filios Abrahamæ secundum carnem reprobatos, ut Esau; inveniet etiam multos, non de carne Abraham genitos, quos tamen Deus elegit, ut Job.

Quæ genealogiæ præstant quæstiones, id est liti-
gia, et nullas solutiones. Hoc, inquam, præstant
magis quam ædificationem, quam nullo modo præ-
stant. Hic enim magis electivum est de non partici-
pantibus agens. Ædificationem utique virtutum non
præstant; quæ ædificatio est non per circumcisi-
onem, sed quæ est in fide, id est per fidem. Omnis
enim justificatio est ex fide, quæ ut fundamentum
jacitur; et super hanc quasi fundamentum cæteræ
virtutes ædificantur. Probat quod in fide sit ædifi-
catio Dei, dicens: Si ex fide procedit bona conscien-
tia, id est spes: ex spe autem purum cor, et de
puro corde charitas. Charitas vero sit finis, id est
impletio totius præcepti, seu novæ seu veteris legis.
Quia si hoc modo ex fide sequitur omnis præcepti
impletio, tunc in fide est omnis ædificatio Dei, et
non alibi. Sed in fide est impletio totius mandati,
igitur et ædificatio Dei. Quia transverso ordine sic
ponit: Vere in fide est ædificatio Dei; finis enim,
id est quia impletio totius præcepti veteris seu
novæ legis est charitas, id est dilectio Dei et pro-
ximi, in quo mandato universa lex pendet et
prophetæ (Matth. xxii, 40). Qui enim hoc manda-
tum, id est charitatem impleverit, novam et veterem
legem procul dubio implevit. Vel autem legatur ibi
sic continuatim. Ubi ait superius, ne docerent et ne
intenderent, innuit quosdam perverse et docentes et
intendentes. Unde sic ait: Licet illi pseudo aliter
doceant quam ego, tamen finis, id est omnis imple-
tio legis charitas est, sicut ego doceo. Unde quod
ipsi docent vetera non sunt reducenda. Charitas
procedit de puro corde, id est de munda intelligen-
tia; quod aliquis purum intellectum habeat conser-
vans se in puritate qua Deus purificavit eum in
baptismo. Intelligens diligendum sibi esse creato-
rem suum, nec in aliquo offendendum. Charitas
etiam procedens de conscientia bona, id est de spe.
Non quia conscientia sit idem quod spes, sed ea
affinitate qua illi cui malæ conscientiæ scrupulus
abest, et ubique in animo se circumspectans, nihil-
que quod eum mordeat inveniens; sic tandem spe-
rare licet: qui enim se peccatorem conspicit, ti-
mendum illi est de peccato, non sperandum. Cha-
ritas etiam procedens de fide non ficta. Nos enim
credimus Christum verum Deum et verum hominem,
non fingentes illum vel hominem sine Deo, vel
Deum sine homine. Et ut quidam pseudo dicunt
habuisse Christum non verum, sed aereum corpus.
Vel ita: Fide dico nostra robusta et inviolabili non
ficta, id est non fragili ad modum fictilis vasis, sicut
est doctrina pseudodoctorum.

Commendata parte sua, improbat partem adver-
sariorum dicens: A quibus charitate, scilicet, con-
scientia bona, et fide: quidam aberrantes, id est
illi singularem doctrinam inducentes separati

A 313 et per hoc errantes. Separatio enim a veritate
error est. Aberrantes utique conversi sunt, non ad
fidem, sed in vaniloquium, loquentes quæ vana et
inutilia sunt, circumcisionem scilicet tenendam
esse dicentes. Quibus non sufficit hæc vana apud se
loqui, sed, quod deterius est, volentes esse doctores
legis, id est docentes tenendas esse carnales obser-
vantias legis. Et hoc satis impudenter, non intelli-
gentes neque ea quæ loquuntur, id est circumcisi-
onem, quam docent, ideo sub veteri lege in carne
tenuisse, ut figuraret circumcisionem cordis tenen-
dam esse in tempore gratiæ, et non carnis. Neque
etiam intelligentes Scripturas prophetarum de quibus,
id est per quas affirmant circumcisionem et
vetera sacrificia, quæ loquuntur, tenenda esse in
tempore gratiæ, vel e converso. Non intelligentes ea
quæ loquuntur de prophetis ad probandum quod
tenenda sint ea quæ docent. Neque intelligentes cir-
cumcisionem et sacrificia, cujus rei mysteria es-
sent, cum fierent, de quibus ipsi affirmant quod ad-
huc tenenda sint. Quia improbavit partem adversa-
riorum, dicens non intelligentes, etc. Hoc utique non
sufficeret, nisi et partem suam commendaret, et
causam commendationis insereret. Posset enim aliter
sic ipsi objici. Si doctrina pseudodoctorum per-
versa est, tua vero non melius approbanda, unde
melius adhærendum tibi iudicas quam illis? Ad hoc
refellendum, improbata parte adversariorum, subdit
et approbat suam, dicens: Pseudo utique doctores
non intelligunt legem, nos autem scimus, id est in-
telligimus legem. Et quidam amplius addit quod
valet ad causam, dicens: Scimus utique non solum
legem, sed etiam hoc de lege scimus quia lex est
bona, id est utilis et justificans spiritualiter intel-
lecta, secundum quod nos intelligimus. Sed; secun-
dum carnalem intellectum eorum potius non bona,
quia neminem justificat, et crudelis est. Unde quod
ipsi de lege intelligunt, non est reducendum. Lex
utique bona est, si quis utatur ea, id est intelligen-
tia ejus legitime, id est secundum quod lex ipsa
docet et præcipit, scilicet, ut spiritualiter intelligatur.
Scimus utique de lege quod bona est, scientes
hoc etiam, de eadem lege, quia lex vetus non est po-
sita justo, id est sub nova lege justificato. Nec
etiam sub ipsa veteri lege posita est alicui justo. Lex
enim data est ut vel puniret reum, vel peccare volentem
coerceret ne delinqueret. Sed qui justus est,
non est coercendus; non enim voluntatem habet
peccandi, nec est per legem puniendus. Macula enim
in illo nulla est qui justificatus est. Unde et justis
illis qui sub veteri lege fuerunt, quantum ad se, non
esset necessarium tenere legem, qua tamen con-
grue usi sunt, ne, illis respicientibus legem, contem-
ptui fieret lex, utque auctoritate eorum devotius
tenerent eam hi quibus propter peccata necessaria
erat. Ideo etiam justi tenuerunt veterem legem ut
quod ipsa præfigurabat de Christo et de tempore
gratiæ, ipsi attestarentur implendo legem. Justo
utique non est posita lex, sed injustis id est Judæis

quibus ante legem datam Moyses moralia præcepta dedit, quæ non observando injusti facti sunt. Injustis utique, *et non subditis*, id est Judæis, qui Deo, danti per Moysen legem, noluerunt subdi ut ab injustitiis recederent. Quos vocet injustos et non subditos exponit, dicens : Lex utique posita est *impiis*, id est irreligiosis animo contra Deum, *et peccatoribus*, id est quod irreligiose cogitant, irreligiose operantibus, *et sceleratis*, id est eis qui videntes sacrificare idolis vel hujusmodi, placuit illis ut similiter prævaricarent. Lex etiam posita est *contaminatis*, id est illis qui violentia tormentorum compulsi sunt sacrificare idolis. Hæc quatuor contra Deum principaliter fiunt. Cætera quæ sequuntur contra se et contra proximum fiunt, non quod omnia peccata contra Deum non sint, sed quia quatuor prædicta Deum specialiter sine aliquo medio videntur offendere. Posita est etiam lex *parricidis*, id est interfectoribus patrum, quibus, cum multum deberent, ex eo quod homines essent, longe ideo magis patres erant; *matricidis* etiam similiter **314** *et homicidis*, et *fornicariis*, id est maculantibus se adultorio, vel quolibet genere fornicationis, et *concupitoribus masculorum*, quod deterius est, quibus non sufficit se maculare, nisi etiam corrumpant alios; et *plagiariis*, id est plagas proximo inferentibus; vel *plagiariis* quasi plagiosipis, id est plagam de re viva inferentibus, ut si quis furaretur patri filium suum, vel hujusmodi. *Mendacibus* etiam qui fallaciis incumbunt, quodque mendacio Pauli deterius est *perjuris*, his et hujusmodi posita est lex. Præter hæc etiam imposita est illi *si quid aliud* a prædictis quod *adversatur sanæ doctrinæ*, id est naturali et morali legi. Moralia enim præcepta sicut in veteri, sic in nova lege perdurant. Unde ait : *Quæ sana doctrina est secundum Evangelium*, id est sequitur novam legem. Evangelium dico *gloriæ*, id est quod prædicat gloriosum Deum. Vel Evangelium *gloriæ*, id est quod sequentibus se dat æternam gloriam. *Gloriæ dico Dei beati*. Qualem enim beatitudinem Deus habet, talem ab eo habituri sunt sancti. Beatus enim dicitur cui nihil deficit; sanctis autem, cum Christo nihil defuturum est. Hoc nomen Deus nullo adjectivo indiget, ut dicatur beatus, vel aliquid horum, sed ut innueret cujusmodi gloriam habiturus sit Deus et daturus suis apposuit *beati*, quasi diceret : Gloria quam Deus habet et dat, et sibi et quibuscunque dat, sufficit. Et quia sana doctrina et Evangelium se invicem sequuntur, ideo hæc tantum tenenda sunt et non reinducenda circumcisio et vetera. Hic ingreditur ostendere quod quia recessit a veteri lege, omnia bona sibi collata sint; cui legi quandiu adhæsit, semper in præceptum malorum ruit.

Unde sic ait : *Quod Evangelium creditum est mihi*, id est prævidit misericordia Dei me idoneum, cui crederet Evangelium. Evangelium autem bonum nuntium dicitur, *eu enim bonum; angelium verò nuntium*. Unde angelus *nuntius* dicitur. Et ideo quia

A Deus credidit mihi Evangelium, *gratias ago ei*, et non legi, pro hoc beneficio, et pro his quæ sequuntur, qui Deus *existimavit me fidelem*. Hic aiunt quidam insidiosa esse verba Pauli, quasi diceret : Inde gratias ago Deo quia, cum infidelis essem, fecit me fidelem. Quodque dignus essem qui fidelis fierem existimavit, id est providentia Dei quæ falli nescit ab initio præordinavit, meque factum fidelem confortavit, id est fortem fecit, quod neque mors, neque gladius poterit me separare à charitate ejus. Et postquam mihi credidit Evangelium pacis, *ponens me in ministerio*, id est in ipso opere prædicandi; multis enim prælatis creditur Evangelium; qui tamen torpentes non ministrant subditis quod creditum est illis. Positus sum in ministerio *Christi Jesu*, id est ad honorem et gloriam Christi Jesu Domini nostri. Vel confortavit me in Christo Jesu Domino nostro, qui mihi cædes anhelanti, in via apparuit. Ego utique fidelis factus sum, etc., postquam deprecans legem subdidi me gratiæ Dei. *Qui prius cum essem sub lege in omnia mala præcipitabat*. Fui enim tunc *blasphemans*, Christum dicens eum hominem sine Deo, filium fabri et similia. Fui etiam *persecutor* quorumlibet justorum (*Act. ix, 1*). Fui etiam *contumeliosus*, quia si quos comprehendere poteram contumeliis et verberibus afflicebam; sed qui adeo perversus sub lege eram, statim ut hanc dimisi *consecutus sum misericordiam*, id est remissionem peccatorum. De hoc autem consecutus sum misericordiam, quia, id est *quod ignorans feci*, id est ignoranter peccavi, et quia Christum ignorabam, ideo *in incredulitate* manebam. Sic quia pro quod legimus; non enim sufficeret ad causam, ut quia ignoranter peccaverit, ideo misericordiam consecutus sit. Alio modo tamen quia legitur ad causam. Quasi diceret aliquis : Tu olim sub lege, legem prædicabas tenendam. Tu vero, relicta eadem lege, legem prædicabas relinquendam. Cui ergo credi debeat, vel tibi sub lege, vel tibi non sub lege ambigimus.

Contra hoc ait : Mihi sub lege non fuit credendum, quia ignorans feci, et quia ignoravi, ideo in incredulitate **315** mansi. Nec solum misericordiam, id est remissionem peccatorum consecutus sum, sed etiam *gratia Domini nostri abundavit in me* super misericordiam : quia et peccata remisit, et multas alias gratias dedit, ut cognitionem divinæ essentia, etc. Vel aliter. Dum persecutor eram Ecclesiæ Christi, multum zelum legis habui, sed tamen nunc superabundavit gratia Dei in me, quia si tanta oportuisset me pati pro veteri lege quanta pro Christo patior, utique defecissem. Cætera sicut dicta sunt. Superabundavit, inquam, gratia *cum fide et dilectione* : quia fides et dilectio Dei semper creverunt in me; quæ fides et dilectio est in Christo Jesu, id est habetur per Christum Jesum, et non per legem. Hanc autem misericordiam quam ego consecutus sum, facile est et vos consequi. Ut enim peccatores salvi fierent, Christus Jesus in hunc venit mundum. Sed

antequam hoc dicat, præponit commendationem rei quam diciturus est sic : *Sermo iste quem vobis manifesto, est fidelis*, id est talis cui fides adhibenda sit, et qui bene sit credibilis. Nec solum fidelis est, sed etiam dignus acceptione, id est qui acceptabilis esse debeat. Sunt enim multi sermones credibiles, non tamen acceptione digni, quia inutiles. Hic autem sermo, et credibilis, et acceptus, quia utilis. Dignus utique acceptione non una vel in uno solo tempore ut vetus lex, sed omni, id est et in præsentibus et in futuro, et secundum corpus et secundum animam, quia in omni tempore, et secundum utrumque salvat. Hic, inquam, est ille sermo, quia, id est quod Christus Jesus venit in mundum hunc, id est adeo despicabilem, et in quo tot miserias eum pati oportuit. Venit, inquam, salvos facere peccatores, qui si per legem salvari possent, frustra Deus Christum suum in miserias hujus mundi deponeret. Quorum peccatorum ego et quicumque legalis primus, id est præcipuus et deterrimus sum. Deteriores enim invenit Deus Judæos, legi adhærentes, quam quoscunque exleges.

Quod supra posuit absolute, hic ponit cum causa, dicens : Licet deterrimus in peccatoribus essem, tamen consecutus sum misericordiam, ideo, ut Christus Jesus in me primo, id est maxime peccatore, vel primum, id est maxime ostenderet et patientiam; non in qualibet una re, sed omnimodam. Pertulit enim me blasphemantem, persequentem, et contumelias sanctis inferentem. Omnem utique patientiam ostendit in me, ad informationem eorum qui credituri sunt illi, id est ut per me doceret nemini desperandum, propter immanitatem scelerum, quin credat in eum. Credituri sunt enim illi in vitam æternam, id est ut per fidem hanc habeant vitam æternam. Et quandoquidem Christus salvare peccatores venit, ad quod lex insufficiens fuit, Christo igitur regi sæculorum inde sit honor et gloria : quia nec legi, nec alii præter Christum debetur inde gratia.

Aut sic continuatur. Christus in me ostendit omnem patientiam; illi autem Christo Regi sæculorum immortalis, id est immutabilis, qui semper in eodem est, et invisibilis, id est cujus deitatem nulla creatura sufficit intelligere; huic Deo Creatori soli (salvare enim solus potest), huic tanto et tali sit honor et gloria. Honor dicitur, ut de virtutibus, humilitate, prudentia, et hujusmodi, quæ homo potest habere. Gloria dicitur de his quæ Dei solum sunt et non hominis, ut resurgere tertia die, et hujusmodi. Honor, inquam, illi sit et gloria in sæcula præsentium sæculorum consecutiva, et hoc quod præcor amen, id est certe ita erit. Quandoquidem ex Christo Jesu omnis salvatio, et ex lege nulla, ideo, o Timothee fili, commendo tibi hoc præceptum, ut in omnibus palam sit te nulli posse parcere vel tolerare in hac re. Hoc enim præceptum est quod transgredi non licet, summaque tibi obedientia commendatum, ut milites excludendo ab Ecclesia pseudodoctores; milites, etiam disponendo alium ecclesiasticum ordi-

nem, milites utique bonam militiam. Si semel vel in uno militaret, implesset quod dixerat, milites, sed ut semper et in omnibus se velle eum militare ostenderet : 316 addidit militiam bonam, id est utilem. Utile enim erit sic te militare. Commendo, inquam, ut milites in illis prophetiis, id est in omni visione et intellectu quem habes de Deo. Prophetia enim visio; propheta videns dicitur. Milites moneo secundum prophetias præcedentes in te, id est secundum quod tempore præcedenti edoctus es in sacris Scripturis. Timotheus enim patre gentilis, matre vero Christiana editus (Act. xvi, 1), ab ipsa pueritia traditus est sacris litteris imbuendus. Unde ait secundum prophetias in te præcedentes. Vel aliter : Commendo tibi ut milites secundum prophetias præcedentes in te, id est de te. Spiritu enim prophetiæ edoctus, assumpsi te in opus Evangelii. Vide autem ne degenerando a fide mendacem facias Spiritum, qui ut te eligerem docuit me. Militare debes, tum quia bonum et utile est : tum quia bene potes, habens fidem per quam plene justificatus es, habens etiam conscientiam bonam; non enim tibi prædicanti objici potest quod bene doceas et male vivas. Modo paulisper revertitur ad pseudodoctores, dicens : quam bonam conscientiam quidam repulerunt a se. Qui enim perverse agit et docet, non habet unde sibi bene conscius sit : et quia repulerunt hanc, ideo naufragaverunt circa fidem, id est fregerunt navem suam, circumeuntes fidem, et non ingredientes ad eam. Ex quibus pseudodoctoribus naufragantibus est Hymenæus et Alexander principes eorum qui circumcisionem reducere volebant, quos ego tradidi Satanæ (I Cor. v, 5), id est separavi excommunicatos ab Ecclesia. Nec ideo ut in æternum pereant : sed ut sic discant non blasphemare, id est ut hoc modo correcti et poenitentes, quiescant a perversitate sua, et jam non blasphemantes auferantur iterum Satanæ, recepti in sinum Ecclesiæ. Nota quod excommunicare est tradere Satanæ, quia cum excommunicatur quis, Satanæ traditur, cujus erat priusquam per baptismum justificaretur.

CAPUT II.

Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, et pro omnibus qui in sublimitate sunt constituti, ut quietam et tranquillam vitam agamus, in omni pietate et castitate. Hoc enim bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Unus enim Deus, unus et Mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. Cujus testimonium temporibus suis confirmatum est, in quo positus sum ego prædicator et apostolus (II Tim. i, 11). Veritatem dico, non mentior; doctor gentium in fide et veritate. Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione. Similiter et (et., autem) mulieres in

habitu ornato cum verecundia et sobrietate ornantes se, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa (*I Petr. III. 3*): sed, quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona. Mulier in silentio discat cum omni subjectione. Docere autem mulieri non permitto (*I Cor. XIV. 34*), neque dominari in virum, sed esse in silentio. Adam enim primus formatus est (*Gen. I. 27*), deinde Eva, et Adam non est seductus, mulier autem seducta in prævicatione fuit. Salva bitur autem per filiorum generationem si permanserit (permanserint) in fide, et dilectione, et sanctificatione cum sobrietate.

EXPOSITIO.

Postquam Paulus admonuit Timotheum ut militaret, consequenter insinuat in quibus eum militare præcipiat, dicens: Quandoquidem Christus salvare peccatores venit in hunc mundum, in cuius rei prædicandæ ministerio me constituit, ut et per eum salvemini, et prædicatio mea in vobis fructificet. *Igitur*, id est propter hæc præmissa, obsecro ut oretis. Nisi enim Deus per Spiritum sanctum operetur in cordibus vestris, sermo meus **317** inutilis erit. Obsecro igitur *primum omnium*, id est potissimum ante omnia *feri obsecrationes*, etc. Quia vidit Apostolus in omni genere orationis prævalere celebrationem missæ, in qua memoria sit passionis Christi, per quam omne hominum genus redemptum est, ideo cum et aliis modis orandum sit, hoc genus orationis, quia prævalere vidit, præposuit, dicens: Primum omnium, id est ante omnia obsecro fieri obsecrationes. *Orationes* illas quæ obsecrationes, id est juxta et antequam corpus Dominicum sacretur, præcedunt (ut in principio missæ) vocat obsecrationes, quasi juxta sacrationem dietas. *Orationes* autem et *postulationes*, et *gratiarum actiones* fieri obsecro. *Orationes* vocat preces illas, in quibus, cum dicuntur, substantia illa panis et vini, in altari aposita, transit in corpus et sanguinem Christi. *Postulationes* vocat preces quæ sunt post communionem, ut illud: « Perfice in nobis, Domine, quod terra sancta continent, » id est postquam nos pavisti hoc corpore et sanguine tuo, restat hoc quasi ex debito, ut quod pie cœpisti perficias, pascens nos indeficienti cibo gloriæ tuæ in cœlis, quod hic in altari prælibamus. *Postulatio* enim dicitur, quasi oratio facta de re quæ jam misericordia vel merito debetur. *Gratiarum actiones* vocat, ut illud quod in fine missæ dicitur *Benedicamus Domino, Deo gratias*. Ut hoc dicentes innuamus totum referendum esse gratiæ Dei quod dedit, et quod in æternum daturus est. Hæc autem obsecro fieri *pro omnibus hominibus*, ut salvi fiant ex voluntate Dei. Quod si quaeritur cur pro omnibus jubeat orare Apostolus, cum quidam a Deo reprobati sint, pro quibus qui orat videtur offendere [Deum, qui eos reprobat. Contra hæc dicitur quod Deus quidem ex benignitate et clementia sua velit omnem hominem salvum fieri, quia,

A quantum in se est, in Deo non remanet, sed benignitatem Dei injustitia impiorum avertit.

Unde in Deo duplex voluntas consideratur. Altera benignitatis et clementiæ, qua omnes vult salvos fieri; altera est voluntas justitiæ Dei, qua malos reprobat, bonos eligit. Secundum autem voluntatem benignitatis Dei, præcipit Apostolus orare pro omnibus, ut quod Deus pie vult, et nos, sequendo pietatem ejus, velimus, utque voluntas Dei fiat oremus, quod si non fieret, a clementia Dei dissentire videremur. Vel aliter præcedentia legamus, ut demissa mentio in his non sit. *Obsecro fieri obsecrationes*, id est adjurationes illas, ut in lætania, ubi adjuratur per passionem, per resurrectionem et similiter, quasi si quis adjuraret Deum pro conversione cujuslibet sceleratissimi, quod vix a Deo impetrari posse videretur; impio autem illo per preces justis converso faceret, justus orationes pro eo, ut Deus cum fide daret illi virtutes quæ sequuntur. Quibus acceptis jam restarent postulationes (sicut dictum est) pro cœlesti gloria quæ jam habenti virtutes debetur. Pro his autem omnibus, id est conversione, possessione virtutum, concessione cœlestis gloriæ, sequuntur gratiarum actiones; quod fecit Justinus presbyter, qui, suscepto spiritu Laurentii in cœlis, in actionem gratiarum sacrificium laudis Deo obtulit. Obsecro autem hoc fieri pro omnibus hominibus (sicut dictum est).

Quia fortassis putarent quidam non esse orandum pro principibus et tyrannis, qui premunt Ecclesiam Dei, adjungit: Sic dico orandum pro omnibus, ut nec etiam persecutores Ecclesiæ excludam, sed orate etiam *pro regibus, et pro omnibus qui in sublimitate sæculari sunt*, seu ducibus, seu consulibus. Et pro eis vos orare non solum proficiet illis, sed etiam vobis. Ad hæc ut, illis a tyrannide sua cessantibus, *agamus vitam quietam* a persecutione, nec in una re, sed *etiam tranquillam*, id est in omni re quietam. Tranquillitas Ecclesiæ plurimum prodest quibusdam tenerioribus, qui in pace Ecclesiæ justificationem suam conservant; quos si tormenta comprehenderent, fortassis a fide recederet. **318** Et ideo orandum esse dicit pro regibus et principibus. *Agamus dico vitam tranquillam in omni pietate*, id est religione, et in omni castitate, id est in integritate fidei; quæ si persecutio ingrueret, non sic in omnibus integra perduraret, ideo moneo orare pro omnibus. *Hoc enim* ut ore tur pro omnibus *bonum*, id est utile est ad profectum Ecclesiæ, et tale bonum quod sit acceptum et gratum Deo. Nec sicut in tempore placeat, et in tempore displiceat, sed sic acceptum ut sit *coram Deo*, id est ut semper maneat in oculis beneplaciti ejus. Deo dico *Salvatore nostro, qui quomodo nos salvavit, vult omnes homines salvos fieri*, secundum voluntatem benignitatis suæ, sicut supra dictum est. *Et ut salvi fiant, vult omnes venire ad agnitionem veritatis*, id est veræ fidei per quam iter est ad salutem. Probat quod dixit. Vere Deus vult omnes salvos fieri; quod pa-

tet ex eo, quia unus est Deus, id est creator omnium. Cumque Deus omnium creator sit, non est causa: quare benignitatem suam neget uni, et det alteri creaturæ, quam impius utique sibi negat, quia impie agit, salva et integra perdurante ad omnes benignitate Dei. Inde etiam palam est quod Deus velit omnes salvos fieri, quia unus est mediator Dei et hominum, et non plures mediatores. Unde constat quia omnibus æque velit proficere, factus est omnium mediator. Christus mediator dicitur, quia duo extrema et a se prorsus divisa, Deum scilicet; in quo omnis justitia et nihil injustitiæ, et hominem, in quo omnis injustitia et nihil justitiæ, concordans fecit per assumptam sibi humanitatem, justificans hominem. Probat adhuc Deum velle omnes salvari dicens: Hic autem mediator, cum in deitate gloriosus esset, homo factus est, tam vilis res et tam contumeliosa quod nunquam fieret, nisi vellet salvare homines. Hic autem mediator est Christus, immolans sacrificium pro nobis semetipsum Deo, et rex dirigens nos ad salvationem. Hic autem est Jesus salvator quem hoc nomen designat Salvatorem omnium, qui Christus Jesus dedit redemptionem, nec aurum vel argentum, sed semetipsum pretium dedit pro omnibus redimendis.

Sed licet non omnibus pretium illud profuerit, quia in impietate perduraverunt, Christus tamen pretium dedit, quod sufficiens esset saluti omnium, si omnes boni esse vellent. Et quia pro omnibus redemptionem dedit, omnes æque salvare voluit, cuius rei (scilicet, quod omnes vult salvos fieri) testimonium confirmatum est, quia quod prophetæ testati sunt ante Christum de eo Salvatore, confirmavit Christus, implendo omnia quæ de se prophetæ prædixerant. Hæc autem per impletionem confirmata sunt temporibus suis, id est congruis, ut nativitas Christi quodam tempore in alio, passio et cætera de Christo diversis temporibus. Nisi enim Christum testimonia prophetarum præcessissent, parum vel nihil crederetur ei, quod idem innuit, cum duobus discipulis post resurrectionem apparens ait: « O stulti et tardi corde ad credendum in his quæ locuti sunt prophetæ (Luc. xxiv, 25), » etc. Quod etiam ipse alibi in Evangelio ait: In hoc est verbum verum: quod alius est qui seminat, et alius qui metit (Joan. iv, 37). » Prophetæ quidem seminaverunt, Christus autem cum apostolis suis seminis fructus collegit. Ad idem probandum, quod Deus vult omnes salvos fieri, auctoritatem suam adducit, dicens: In quo, id est in qua re prædicanda, scilicet quod Deus pro salute omnium pretium dederit semetipsum et cætera quæ præmissa sunt, ego positus sum prædicator a Deo, ut hoc prædicem omnibus, et magnæ dignitatis prædicator, quia etiam Apostolus ad hoc prædicandum constitutus, et ego procul dubio dico veritatem, nec in qualibet una parte sed ita quod non alicubi mentior, et ego jam constitutus sum doctor gentium in fide et veritate, id est jam multos discipulos docui, qui fideles sunt et veritatem præ-

dicant. Quia si discipuli mei veri sunt, constat me doctorem eorum non esse mendacem. Quia prædicatorem et Apostolum se nominat, non elationis verba sunt, sed ut per hanc auctoritatem dictorum suorum fidem corroboret.

319 Quoniam quidem, sufficienter probatum est orandum esse pro omnibus hominibus, ergo volo omnes viros, et mulieres orare, ut secundum voluntatem Dei salventur. Volo utique viros orare non tantum in ecclesia, sed etiam in omni loco, habentes puras manus, etc. Hic docet quales se præparare debeant ad orandum. Puras manus vocat mundas affectiones, ut nihil velint dari sibi a Deo, quod Deum dare nefas sit, sed maxime omnium salvationem postulent. Puras dico levantes per incrementa boni operis et piæ orationis, et hoc sine ira, id est sine odio proximi. Qui enim odit proximum, ab unitate Ecclesiæ se discerpi. Et sine disceptatione, id est sine diffidentia, orate, facti tales quales timore peccati non oporteat disceptare an Deus daturus sit vobis quod petitis, necne. Quasi diceret: Orate cum dilectione Dei et proximi. Mulieres etiam eum viris volo orare, similiter sine ira et disceptatione existentes in habitu, non qui ornet illas, sed ornato, id est qui ornetur ab illis, quod tanta sit reverentia mulierum ut etiam earum vestimenta videantur ornata, quia sanctæ mulieres illis utantur. Manentes cum verecundia, ut pudibundæ omnia faciant, et cum sobrietate cibi, potus et verborum. Cum aliis virtutibus has duas maxime commendat mulieribus, quia vidit eas maxime laborare morbo impuditiæ et intemperantiæ. Mulieres dico ornantes se non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa, id est non studentes cultui corporum, sed per bona opera quæ foris operantur, promittentes pietatem, id est in propatulo mittentes religionem mentis per bonam operationem exhibitam foris. In orando volo viros et mulieres similes esse; sed in docendo, vel interrogando volo dissimiles esse. Mulier enim discat, audiat sermonem in ecclesia, non interrogando, neque respondendo, sed sit in silentio, et si in aliquo hæsit, cum venerit domum, virum interroget. Discat autem in silentio cum omni subjectione, post viros stando capite velato, aspectu in terram fixo. Cum enim in ecclesia convenimus, ibi Judici representamur, quem per seductionem mulieris in iram provocavimus; cuius rei memor mulier, quod totius perditionis auctor fuerit, in præsentia Judicis multum debet verecundari. Ut discat, concedo mulieri. Docere autem virum doctrina spiritali illud nullo modo permitto mulieri, neque dominari aliquo spiritali dominio in virum, sed semper esse non solum in silentio interrogandi vel respondendi, sed etiam in silentio confabulandi cum aliquo in ecclesia

Ideo mulier non debet dominari in virum, quia Adam primus formatus est, deinde Eva. Ordo autem creationis eorum signat virum debere dominari in mulierem, non mulierem in virum. Cum enim ante

hominem, vel eodem momento cum homine, Deus, A
 si vellet, creare posset mulierem, non siq̄ re tem-
 pore posteriorem viro fecit, ideo adhuc mulier non
 debet in virum dominari; etenim *Adam non est se-*
ductus illo modo quo mulier, ut crederet se gustu
 pom̄i fieri Deum, sed in hoc quidem seductus fuit
 quia, suadente sibi muliere quam Deus in adjuto-
 rium sibi dederat, utrumque existimavit posse fieri,
 et uxori se morem gerere, et patrati sceleris acta
 p̄nitentia a Deo se posse veniam obtinere. Adam
 non est seductus, *mulier autem seducta fuit*, credens
 se fieri Deos ut serpens suaserat, in *p̄varicatione*,
 id est in actu peccati, scilicet in comestione pomi.
 Et propter tot causas mulier semper subijci debet
 viro, non p̄ferri; spiritali p̄latione dico, si enim
 servos habet, licet bene dominari in illis s̄culari
 dominio. Potest etiam mulier mulieribus spiritali
 modo p̄sesse, sed viro nunquam. Ne autem alicui
 videretur mulierem non posse salvari, quia causa
 fuerit totius perditionis, et quia idem Paulus adeo
 detestatus sit mulierem, subdit de salute ejus di-
 cens: Licet mulier seducta sit non seducto viro,
 tamen mulier salvabitur. Non solum virgo vel con-
 tinens, sed etiam vadens per generationem filiorum,
 id est etiam nupta. Hac conditione dico **320** si per-
 manserit in fide, quod sanam fidem habeat, et in
 dilectione Dei et proximi, et in sanctificatione quam
 accepit in baptismo. Permanserit dico in his cum
 sobrietate, quam ideo repetit quod in hac plurimum
 soleant peccare mulieres, ideo conjugatas salvari
 posse dixit, quia, si de virginibus vel viduis solum
 dixisset, putaretur intellexisse salvari non posse
 conjugatas, quæ cum salvandæ sint, constat per hoc
 de salute virginum et viduarum. Vel contiuuemus
 aliter: Licet mulieri non permittam docere in Eccle-
 sia, tamen salvabitur, id est poterit salvationem me-
 reri per generationem filiorum, id est spiritaliter
 instruendo domi filios suos, salvabitur hac lege si
 (quantum in illa erit) filii ejus permanserint in fide,
 et dilectione, et sanctificatione, cum sobrietate, sicut
 dictum est.

CAPUT III.

Fidelis sermo. Si quis episcopatum desiderat,
 bonum opus desiderat. Oportet enim episcopum
 irreprehensibilem esse unius uxoris virum, so-
 brium, ornatum, prudentem, pudicum, hospita-
 lem, doctorem, non violentum, non percusso-
 rem, sed modestum, non litigiosum, non cupi-
 dum, sed suæ domui bene p̄positum, filios ha-
 bentem subditos cum omni castitate. Si quis
 autem domui suæ p̄sesse nescit, quomodo Ec-
 clesie Dei diligentiam habebit? Non neophytum,
 ne in superbiam elatus, in iudicium ineidat dia-
 boli. Oportet autem et illum testimonium habere
 bonum ab his qui foris sunt, ut non in opprobrium
 incidat, et in laqueum diaboli. Diacones similiter
 pudicos, non bilingues, non multo vino deditos,
 non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium
 fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur

primum, et sic ministrent, nullum crimen ha-
 bentes. Mulieres similiter pudicas, non detrahen-
 tes, sobrias, fideles in omnibus. Diacones sint
 unius uxoris viri, qui filiis suis bene p̄sint, et
 suis domibus. Qui enim bene ministraverint, gra-
 dum sibi bonum acquirunt, et multum fiduciam
 in fide quæ est in Christo Jesu. Hæc tibi scribo,
 fili Timothee, sperans me venire ad te cito. Si
 autem tardaverō, ut scias quomodo oporteat te in
 domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi,
 columna et firmamentum veritatis. Et manifeste
 magnum est pietatis sacramentum, quod manife-
 statum est in carne, et justificatum est in spiritu,
 apparuit angelis, p̄dicatum est gentibus, credi-
 tum est in mundo, assumptum est in gloria. »

EXPOSITIO.

Postquam communitatem Ecclesie admonuit ora-
 re, et ex hoc publicum p̄ceptum in omnibus de-
 dit, subdit quædam divisa p̄cepta, quæ non de
 omnibus agant, scilicet de sacerdotio et diaconatu,
 insinuans quales, et quomodo ad istos ordines sint
 promovendi. Quod p̄ceptum quia vidit onerosum et
 difficile quibusdam, antequam proponat commendat,
 dicens: Hic sermo quem dicturus sunt fidelis est,
 id est credi debet, et nemini est onerosus. Hic uti-
 que est sermo quem commendo: oportet episcopum
 esse irreprehensibilem. Hic autem per episcopum si-
 gnificat sacerdotem. Superflue enim Timotheum,
 qui Ephesiorum episcopus erat, de ordinando epi-
 scopo Ephesiis instrueret, cum eo ibi episcopante,
 alium ibidem episcopari absurdum esset, nec cre-
 dendum est. Præterea si de diaconibus p̄ceptum
 daret (p̄termissio sacerdotali ordine qui p̄cedit)
 absonum videretur et inordinabiliter factum. Ne
 mirum si per episcopum signat presbyteram, cum
 in hac eadem Epistola, per presbyterum significet
 episcopum. Et quia volentem episcopari irreprehen-
 sibilem esse necesse est, ideo si quis desiderat epi-
 scopatum, id est super sibi commissos intendere,
 hic desiderat non aurum, non divitias, non jucun-
 ditatem sæculi, sed opus, id est laborem bo-
 num, id est utilem sibi et his supra quos in-
 tendit. Episcopus enim superintendens dicitur,
 scopos enim intentio, epi super interpretatur. Et
 quoniam qui desiderat episcopatum, operari
321 bonum desiderat, ergo oportet episcopum,
 id est necesse est volentem episcopari esse irrepre-
 hensibilem, quia si sit reprehensibilis quandiu in eo
 est, bonum operari nequit. Irreprehensibilem vocat
 nullius criminalis reum, qui, etiam licet crimen
 non habeat, custodit se sic quod nec in eo aliqua
 criminis occasio videatur, unde criminosus suspi-
 cetur. Hunc autem episcopum, id est volentem sa-
 cerdotio fungi, oportet fuisse virum unius uxoris,
 quod unam tantum uxorem (dum sibi uxoris licuit)
 habuerit. Non quod in episcopatu eam habeat, vel
 quod si nullam habuit, repudiari debeat, sed magis
 accipi. Ideo viro multarum uxorum negat sacer-
 dotium, quia, illo soluto a priore uxore, cum se-

cundas nuptias contraxit, indicavit se continere non posse, incontinentem autem episcopari non licet. Et ut irreprehensibilis sit, oportet episcopum esse sobrium et verbo, et opere. Prudentem etiam qui sciat de thesauro pectoris sui novam et veterem legem proferre.

Oportet etiam eum esse non vinolentum, jugi potatione dissolutum. Non etiam percussorem corporali percussione, habet enim spiritalia arma, quibus uti debet contra adversarios, verbum scilicet Dei, quare non oportet eum uti corporalibus armis. Non percussorem, sed modestum, id est totius moderationis custodem. Oportet eum esse non litigiosum, id est non convicium pro convicio reddentem, sed ad omnia patientem. Non etiam cupidum, ne cupiditas prohibeat eum bona Ecclesiae erogare in pauperes, quorum patrimonia sunt, non propria episcoporum. Oportet etiam cum fuisse bene praepositum domui suae, quod privatam familiam suam bene coequerit a quibusque vitiis; nec solum reliquam familiam, sed etiam filios habentem subditos, id est qui nec in filiis coercentis paterna affectione deceptus sit. Nec ita dico ut post patratum vitium correxerit eos; sed cum omni castitate, id est omni integritate servata, quia adeo districtus fuit in custodia filiorum quod ad actum sceleris eis pervenire non licuit. Sic scientem praesse domui suae, bonum est in sacerdotium promoveri. Sed si quis nescit praesse privatæ domui suae, in qua pauca disponenda sunt, quomodo hic habebit diligentiam, id est diligentem custodiam Ecclesiae Dei, in qua tot et tanta procuranda sunt? Præter prædicta oportet eum non esse neophytum, id est noviter conversum, ne, si adhuc rudis in fide promoveatur in sacerdotium, elatus in superbiam cogitando secum, Si modo non essem conversus, non esset præter me qui sciret praesse Ecclesiae, sic superbiendo incidat in iudicium, id est damnationem diaboli, qui per superbiam damnatus fuit, ut et hic neophytus similiter per superbiam damnatur. Neque hæc solum necessaria sunt illi, sed etiam oportet, id est necesse est illum habere bonum testimonium, non solum a fidelibus, sed etiam ab his qui sunt foris, id est extra fidem, scilicet ab infidelibus, ut non incidat in opprobrium, quia si modo infideles videant illum sacerdotem factum, prædicantem verbum Dei, conviciantur ei dicentes: Tu qui paulo ante furabaris, adulterabas, etc., jactas te modo magistrum nostrum, in cujus ore etiam bona contemptibilia sunt. Hic autem hoc audiens, accensus ira alterna reddat opprobria, et hoc modo incidat in laqueum diaboli, qui illi dolis laborat illaqueare eum. Quare oportet eum qui promovetur in sacerdotium, etiam cum infidelis fuit, sine querela conversatum fuisse inter suos.

Quales presbyteros oportere esse diximus, oportet esse diaconos sobrios, et cætera quæ non reponit. Per hoc quod ait similiter intelligenda esse in ordinatione diaconorum significavit, qui ordo parum dignitate discrepat a sacerdotio. *Diaconos*, inquam,

oportet esse pudicos, id est custodes castitatis, et non bilingues, id est non inter fratres discordias seminantes, non deditos multo vino, quo quidem sobrie licet uti; non sectantes turpe lucrum, ut nec fœnerent, nec negotientur; habentes etiam mysterium, id est secretum fidei, ut cognoscant illa secreta fidei nostræ, quæ simplicitas vulgi capere non sufficit. Diaconorum enim officium est evangelizare verbum Dei populo: 322 in cujus rei signum traditur eis Evangelium ad legendum. Quare oportet eis nota esse arcana fidei qui de fide sunt docturi. Et licet hæc omnia habeant, tamen antequam ordinentur, probentur primùm interrogationibus illis, quibus ante ordines solent interrogari, ut illud. Vis servare castitatem et similia? Hi utique probentur, et similiter sacerdotes de quibus hoc non præmiserat. Et sic demum ordinati ministrent, id est res Ecclesiae in necessariis usibus distribuunt, ut in cibis pauperum et similibus.

Statutum enim fuit etiam in primitiva Ecclesia, ut illi septem diaconi res ecclesiasticas et domesticas disponerent, pauperibus ministrarent (Act. vi, 2), etc., ut apostoli hujusmodi curis soluti, liberius vacarent prædicationi. Unde adhuc si jure sit, per manus diaconorum ministeria distribuuntur Ecclesiarum. Ministrent dico non habentes ullum crimen actu, nec etiam suspitione, tanta enim vigilantia debent se circumspicere, quod occasionem non habeat hostis, vel suspicari criminale quid de illis. Non habentes crimen, idem est quod supra ait irreprehensibilem. Hic inserit præceptum de mulieribus ante et post agens de diaconibus, quod intersertum nisi ad diaconos aliquomodo pertineat, inconvenientis hic ordo videtur. Ut autem quod ait de mulieribus convenienter insertum judicaretur, sic exponimus: *Mulieres* quæ nuptæ fuerint his qui in diaconatum promoventur, similiter oportet esse pudicas, id est necesse est profiteri castitatem, sicut viros earum. Melius enim esset ut cum viris in castitate conjugii manerent, quam separatæ a viris impudice viverent.

Et ideo viri earum non recipiantur in Ecclesia, nisi et mulieres eorum profiteantur castitatem, quæ non solum pudicas esse oportet, sed etiam non detrahentes, quia si detractioni vacant, melius fuisset esse cum viris, qui corrigerent eas. Oportet etiam eas esse sobrias in cibo, in potu et in vestitu. Sicut etiam fideles in omnibus, id est justificationem a peccatis, quam per fidem acceperunt, salvam per omnia custodiæ. Vel ita: Fideles sint in omnibus, quod si quid de ecclesiasticis committitur illis (ut ministrare pauperibus) fideliter exsequantur. *Diaconos etiam sint*, id est fuerint viri amicos uxoris, qui filiis suis bene præsent, et suis domibus, sicut de episcopo fuit expositum. Vel si placeat mulieres diaconissæ, scilicet moniales, similiter oportet esse pudicas, etc., sicut dicta sunt. Ne autem cuilibet difficile esse videretur sic se præparare pro habendo diaconatu, ait: Non sit vobis onerosum tales et.

tales fieri ut hunc ordinem conscendatis, quia qui bene et religiose ministraverint in diaconatu, acquirant per hoc sibi majorem gradum; bonum, id est utilem sibi, presbyteratum scilicet seu episcopatum. Et si forte non accepto majori gradu moriantur, quia bene ministraverunt in diaconatu, acquirant multam, id est multiplicis boni fiduciam, scilicet cœlestis: in fide, id est justificari per fidem quæ est in Christo Jesu. Vel ita, ut quamdam privatam fidem intelligamus. Sic acquirunt fiduciam in fide, quæ est in Christo Jesu, id est in persona Filii. Licet non in una persona plena fides sit, sed in tribus. Fidem privatam in Christo dicit, quod per redemptionem et cætera, quæ propria personæ Filii sunt: confidit se salvari. Hoc de ordine sacerdotali et levitico et cætera scribo tibi, fili Timothee, sperans me tamen (licet modo tibi scribam) cito venire ad te.

Ubi ait se scribere cum cito sit venturus, multam necessitatem (ut observentur ea quæ scribens imperat) per hoc innuit. Cito quidem spero me venturum ad te; sed si forte tardavero, scribo, ut per hoc scias quomodo oporteat te conversari in domo Dei, id est quanta vigilantia custodire debeas fideles, in quibus Deus ut in domo habitat. Et quia domus de paucis dici possit, addit: Quæ domus est Ecclesia, id est in qua Deus multos ad fidem convocavit. Ecclesia dico Dei vivi, id est qui vitam æternam, quam habet, dat suæ Ecclesiæ. Quæ Ecclesia est columna secundum quosdam firmos et directos in fide, qui columna dicuntur quantum ad se. Firmamentum etiam veritatis dicuntur, quantum ad alios debiles in fide, qui, nisi firmarentur exemplo et exhortatione istorum, titubarent in fide; in qua Ecclesia 323 est sacramentum, id est Christus: et hoc sacramentum pietatis, id est totius religionis magnum est, quia magnitudinis ejus non est finis. Est utique hoc sacramentum in ea manifestum, id est apparens per multa miracula quæ operatur Deus per membra Ecclesiæ. Christus ab ea similitudine sacramentum dicitur, sicuti sub veteri lege quædam sacramenta in templo recondebantur quæ non licebat videre populo, sic in Christo licet multa videantur, tamen multa in eo absconsa sunt quæ nulla creatura comprehendere sufficit. Sacramentum autem res mysteriorum involuta dicitur. Quod sacramentum, id est Christus, manifestatum est in carne, quia per verbum Dei incarnatum, deitas quodammodo per carnem visibilis facta est; quæ, nisi in carne, penitus invisibilis erat. Hoc ideo sacramentum, id est Christus justificatum est, non quod peccatum haberit, sed homo ille quem Deus assumpsit justus factus est in spiritu, id est per spiritum, scilicet per deitatem cœlestem sibi, quia cum alii homines ex concupiscentia carnis concipiuntur, Christus ex dilectione patris conceptus est. Hoc iterum sacramentum apparuit angelis, id est fecit se Christus cognosci ab angelis, per hæc quæ homo factus operatus est in terris. His enim visis, multum profecerunt angeli de cognitione Dei, non enim omnia

mysteria revelata fuerant illis. Hoc etiam sacramentum prædicatum est gentibus ab apostolis, creditum est etiam in mundo, mundus enim jam credit in Christum. Assumptum est etiam in gloria, ubi sedet in dextera Patris, occurrentibus illi angelis in die ascensionis suæ.

CAPUT IV.

« Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere a cibis quos Deus creavit, ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et his qui cognoverunt veritatem. Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei et orationem. Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Jesu, enutritus verbis fidei et bonæ doctrinæ quam asssecutus es. Ineptas autem et inanes [aniles, i. e. infructuosas] fabulas devita (1^a Tim. 11, 23). Exerce autem teipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est. Pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, et futuræ. Fidelis sermo, et omni acceptione dignus. In hoc enim laboramus et maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est salvator omnium hominum, maxime fidelium. Præcipe hæc et doce. Nemo adolescentiam tuam contemnat; sed exemplum esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate. Dum venio attende lectioni, exhortationi et doctrinæ. Noli negligere gratiam, quæ in te est; quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyteri [presbyterii]. Hæc meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus. Attende enim tibi et doctrinæ, insta in illis. Hoc enim faciens et teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt. »

EXPOSITIO.

Ne modo Timotheus objiceret Paulo: quoniam tantum sacramentum (ut ais) in Ecclesia est, non multum me vigilare oportet pro custodia ejus, quia per hoc sacramentum sufficienter custodietur. Contra hoc Paulus ait: Scias omni vigilantia conservandam esse Ecclesiam Christi, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide. Hoc autem non leviter a quolibet accipi, sed Spiritus sanctus dixit mihi non sub aliquibus figuris, sed manifeste, quia in novissimis temporibus discedent quidam hæretici a fide Christi, attendentes spiritibus erroris, id est dæmonibus loquentibus per ora seductorum, attendentes non tantum rationibus eorum, sed etiam doctrinis, id est assertionibus doctrinarum eorumdem dæmoniorum, loquentium mendacium in hypocrisi, id est in simulatione boni, cum vere mali sint, et habentium suam conscientiam, id est 324 mentem suam totius mali conscientiam, cauteriatam, id est fors

manifesta adustione signatam. Caeteri a *caveo*, A in fide, sciens quod in Christum credere oporteat. *caves*, dicitur, cauterium enim adustio illa dicitur, quæ fit deprehensis furibus, ut qui viderint illos, per hoc signum caveant sibi ab illis, scientes quod faures sunt. Ab ea similitudine dicit *habentium conscientiam cauteriatam*, quia dolosæ mentis suæ quædam signa foris emittunt, per hoc quia prohibent nubere. Hæc est enim coctura illa quæ nobis aperit malum conscientia eorum, quod *prohibent nubere*, id est quod præcipiunt non nubere: et præcipientium adhuc *abstinere a cibis quos Deus creavit ad percipiendum fidelibus*, et hoc cum actione gratiarum, quia de hoc agenda sunt gratiæ creatori Deo, ne forte si sine benedictione perciperemus (quod sæpe auditum est) diabolus cum iis ingrederetur. Creavit utique ad percipiendum fidelibus, et ^B *his*, id est etiam eisdem talibus qui *cognoverunt veritatem*, hanc scilicet quia omnis creatura Dei, in eo quod a Deo creata est, bona et utilis est omni hoc credenti; si autem nociva est alicui, ut coluber; propterea fit quia non credidit bonam esse sibi hanc creaturam Dei, ut, si modo crederet quis non esse bonum se comedere carnem etiam licitam, et tamen comederet, peccaret, quia uteretur eo quod bonum esse dubitaret. Cognoverunt etiam fideles nihil esse rejiciendum. Determinat quod dicit non rejiciendum. Illud scilicet quod percipitur, id est quod percipiendum est cum actione gratiarum, non enim omnis caro comedenda est. Percipere, inquam, et agere gratias bonum est, quia creatura illa quæ in cibum sumitur, *sanctificatur per verbum*, id est per Filium Dei. Per Filium enim et omnia creavit, et omnia creata sanctificavit. Sanctificatur *etiam per orationem*, id est et per benedictionem quæ præcedit, et per *gratiarum actionem* quæ sequitur.

Nota, cum de tempore Antichristi Timotheum Paulus instruat, innuit membra Antichristi per longa tempora caput suum præcedere. Innuit etiam quod hæc instructio omni Ecclesiae, et secundum omnia futura tempora facta sit. Hæc quæ superius dicta sunt, nuptiis non deträhere, cibos, quos Deus ad percipiendum fidelibus creavit, non derogare, et cætera præmissa tu *proponens*, id est in propatulo ponens *fratribus*, licet sie proponendo quibusdam videaris nimis remissus. et indulgens carnalitati, sic tamen *eris minister Christi Jesu bonus*, id est utilior illis qui modum nimia districtione excedentes prohibent nubere, et uti carnalibus. Sic debes proponere, tum quia sic bonus, id est utilis eris, præterea quia potes; tu enim *enutritus*, id est extra rudimenta et nutrituram puerilem positus doctus es *verbis fidei*. Nosti enim in quem, et quomodo te oporteat credere. Enutritus etiam es *verbis bonæ doctrinæ*, id est utilem morum instructionem didicisti, *quam doctrinam plenarie assecutus es* per me, qui et te baptizavi, et quæ adhuc docenda erant sufficienter docui. Hic enim Timotheus a matre fidei litteris sacris addiscendis puer traditus est, non tamen donec a Paulo baptizatus est; et ideo dicit eum enutritum esse

in fide, sciens quod in Christum credere oporteat. Enutritum etiam bona doctrina, id est instructione morum. Talia proponere fratribus; *sed fabulas ineptas quæ nullam veritatem habent, ut de prohibitione ciborum et nuptiarum; fabulas ineptas etiam inanes*, id est inutiles, quæ, licet veritatis similitudinem teneant, ut reducere circumcisionem, sine omni utilitate tamen sunt; illas non solum sicut præmonui interdicas, *sed evita*, si quis inde tecum secreti velit discutere; nec etiam solus studeas in illis, *sed potius exerce te*, nec partim, sed *teipsum totum* et corpore, et animo *ad pietatem*, id est ad doctrinam et custodiam religionis, utque totus fortiter vacare possis pietati, ne supra modum carnem tuam affligere velis. Nam hæc *corporalis exercitatio* per jejunia utilis quidem, sed respectu pietatis *ad modicum* valet. Quid enim prodest prælatum sic se affligere, ut præ debilitate carnis instructioni subditorum **325** nequeat vacare? Afflictio corporis parum est utilis: *pietas autem*, id est ex pietate miserationis intendere filiorum instructioni: hæc, inquam, *pietas utilis est*; non ad quædam, *sed ad omnia*. Ideo de afflictione corporis Timotheum sic quodam modo redarguit: quia noverat eum adeo jejunare, et a potu vini se cohibere, quod stomachus ejus ideo debilitaretur: quare præcipit illi in sequentibus uti vino. Quæ pietas est *habens promissionem vitæ quæ nunc est*, id est vitationem mali et augmentum justitiæ, quæ in hac vita licet habere. Habet etiam promissionem *future* et perpetuæ vitæ. Hic autem *sermo*, quem dixi intendere pietati, nec ita corpus affligere, ut impediatur pietas, *fidelis est, et est dignus omni acceptione*: quia confortato corpore fovetur pietas utilis ad omnia. Quodque acceptum esse debeat exercere ad pietatem apparet inde: quia *in hoc*, id est in pietate *laboramus* nos, cibos de labore manuum quærentes. *Maledicimur* etiam ab infidelibus: ideo *quia speramus* intendentes in *Deum virum*, qui vitam æternam quam habet dabit sperantibus in se. In eo merito sperandum est *qui est Salvator omnium hominum*, bonorum et malorum salvatione temporalis: quia « solem suum facit oriri super justos et injustos (Matth. v, 45). » Cumque sit omnium Salvator, *maxime* tamen et præcipue ^D *fidelium est*, quibus vitam æternam dabit, quam negabit impiis: quos tamen in hoc mundo salvat in temporalibus bonis. Quoniam quidem exercere te ad pietatem bonum est, et nos in eodem laboramus: quos tamen in hoc mundo imitari debes.

Tu igitur vacando pietati *præcipe* his qui sciunt, sed pigri sunt ad operandum: *hæc* scilicet præcepta quæ præmissa sunt. Si qui etiam sunt nescientes, *doce* eos et hoc utrumque cum tanta severitate et munditia, ut *nemo contemnat tuam adolescentiam*; ut honestas vitæ et habitus ætatem tuam annis juvenilem moribus faciant maturam. Nemo, inquam, te contemnat: *sed esto exemplum* quorumque *fidelium in verbo*: in humilitate alloquens omnes in *conversazione*, omnibus omnia factus in *charitate*, id est

in dilectione proximi *in fide*, id est in justificatione permanens. Et *in castitate*, quæ virtus gemma virtutum est in juvene. Ideo de castitate juvenem instruit, adolescentia enim ætas est magis lascivire appetens quam alia. Et ut sis exemplum fidelium *attende lectioni*, id est assidue revolve sacram paginam, *dum*, id est donec ego venio. Postquam enim ad te venero sufficienter monebo te : viva enim vox magis animat quemcunque quam lectio : sed tamen multi satis sciunt, qui, nisi lectione incitarentur, torperent dum monitor eorum abesset ; et ideo ait : *Attende lectioni, et attende exhortationi*, id est exhortare eos qui docti sunt, et tamen ad operandum pigri. Attende etiam *doctrinæ*, id est doce eos qui nesciunt : et ut in his attentior sis, *noli negligere gratiam* Spiritus sancti quæ est in te collata. Gratiam dico pontificalem, quæ data est tibi per prophetiam, id est per prævisionem ; spiritu enim prophetiæ prædoctus, vidi te idoneum pontificali gratiæ : et hæc data est tibi cum impositione manuum presbyterii, id est episcopi qui consecrando te episcopum, manus tibi imposuit. Vel presbyterii, id est presbyteratus : quia licet unus specialiter manus imponat et consecret, tamen cæteri episcopi qui astant eum. Item cum illo consecrant.

Nota quod per impositionem manus Spiritus sanctus datur : non ideo fit, quin sine hoc posset dari ; sed ideo manus imponitur, ut plenam subjectionem per hoc discat exhibere Deo et consecratori suo ille qui sacratur. Unde sacrator ille hanc prælationem habet super eum quem consecrat, quod nunquam ab eo ultra iudicabitur. Prophetia etiam illa quam dixit, quia non ita modo potest fieri, non enim sic modo spiritales sunt episcopi, fit tamen secundum quod potest fieri : ubi qui consecrandus est præsentatur consecratori, et requiritur de fide et cæteris ut habet Ordo. Et (ut conserves gratiam quæ in te est) *meditare hæc quæ moneo* : et *esto in his* per operationem **326** ut sic meditando et operando *profectus tuus manifestus sit omnibus*, et exemplo tuo proficiant. Utque sic proficere possis, attende tibi subtiliter, corrige vitam tuam, et te undique circumspice *attende doctrinæ*, id est doce alios. Vita enim tua si sit laudabilis prædicationem tuam commendabit, et ideo *insta in illis*, id est in directione vitæ et doctrina subditorum. *Hoc enim faciens*, id est instando in illis *teipsum salvum facies*. Attendendo tibi, *eos etiam salvos facies* per doctrinam quæ te audiunt.

CAPUT V.

Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem, juvenes ut fratres, anus ut matres, juvenculas ut sorores in omni castitate. Viduas honora, quæ vere viduæ sunt. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, discat primum domum suam pie regere et mutuam vicem reddere parentibus. Hoc enim acceptum est coram Deo. Quæ autem vere vidua est et desolata, speret in Deum : et instet obsecrationibus et orationibus nocte ac die.

Nam quæ in deliciis est vivens, mortua est. Et hoc præcipe, ut Irreprehensibiles sint. Si quis autem suorum (et maxime domesticorum) curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor, in operibus bonis testimonium habens : si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est. Adolescentiores autem viduas devota. Cum enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt : habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Simul autem et otiosæ discunt circuire domos : non solum otiosæ sed et verbosæ et curiosæ, loquentes quæ non oportet. Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratiæ. Jam enim quædam conversee sunt retro post Satanam. Si quis fidelis habet viduas, subministret illis ut non gravetur ecclesia : ut his quæ vere viduæ sunt sufficiat. Qui bene præsumt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina. Dicit enim Scriptura : Non alligabis [in frena] os bovi trituranti (*Deut. xxv, 4 ; I Cor. ix, 9*). Et : Dignus est operarius mercede sua. Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus (*Deut. xix, 15, 43*). Peccantes coram omnibus argue, ut et cæteri timorem habeant. Testor coram Deo et Christo Jesu, et electis angelis ejus, ut hæc custodias sine præjudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. Teipsum castum custodi. Noli adhuc aquam bibere, sed vino modo utere propter stomachum tuum et frequentes tuas infirmitates. Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium, quorumdam autem et subsequuntur. Similiter autem et facta bona manifesta sunt, et quæ aliter se habent, abscondi non possunt.

EXPOSITIO.

Et ne Timotheus (quem sic admonuit, *præcipe, doce*, etc., indiscretus doceret, non attendens diversitates ætatum et sexuum, subjungit Paulus quomodo singula ætas docenda sit, dicens : Licet dicam *præcipe, doce*, vide tamen ne cum austeritate increpaveris seniorem ætate, sed obsecra cum tanta diligentia, ut patrem ; juvenes autem obsecra, ut fratres ; anus vero, ut matres ; juvenculas, ut sorores. Et quia Timotheus juvenis erat, ideo cum de juvenculis diceret, *in omni castitate* apposuit ; rectissime enim in alloquio juvenularum juvenis de omni castitate admonetur, ne saltem minima carnis titillatione circa eas moveatur. Timotheo instructo qua discretionem docere deberet subdit præceptum de viduis, determinans quæ de bonis Ecclesiæ debeant sustentari, et quæ non, dicens : Juvenulas sic obsecra ; Viduas vero confugientes ad Ec-

cleras honora eo modo quo honorandæ sunt : **A** **327** dando scilicet victum et vestimentum illis solum quæ sunt vere viduæ, nolentes ulterius reverti ad ea quæ mundi sunt, ut amplius nubere velint; illis etiam quæ sunt desolatæ, quod subdit inferius. Desolatas vocat quæ filios vel parentes non habent qui eas sustentare queant, vel cum quibus ipsæ rebus suis, si quas habent, possint uti et instruere eos. Honora, inquam, eas quæ vere sunt viduæ, sed si qua vidua habet filios aut nepotes, hæc utique quia desolata non est, *discat* (primum quam sumptus Ecclesiæ accipiat) specialiter regere domum suam, id est filios ac nepotes : et si parentes adhuc habet; *discat reddere mutuam vicem parentibus*, qui eam aluerunt cum infans esset. Benefaciat, inquam, parentibus quia hoc, id est et suos specialiter regere, **B** *acceptum est coram Deo* magis quam si parentes in calumitate desereret. Vidua quæ filios habet non transeat ad Ecclesiam, sed illa quæ vere vidua est nolens amplius reverti ad conjugium; et quæ est desolata non habens filios aut nepotes, illa speret in Deum, id est sustentetur bonis Ecclesiæ, et ibi instet obsecrationibus et orationibus nocte et die.

Vel aliter ut in hoc versu determinetur quæ sit vere vidua. Dico alendas ab Ecclesia vere viduas; ne autem decipiariis in illis, scito quod illa vere vidua est et desolata, quæ sperat in Deum, et non in filios aut nepotes, et quæ instat obsecrationibus et orationibus nocte et die. Quæ vere vidua est hæc solum sperat in Deum, vel speret. Nam illa vidua quæ **C** *est in delictis carnis, vivens mundo, mortua est Deo*, et talis non debet recipi in Ecclesiam. Hoc etiam præcipe de viduis quod cum sint vere viduæ et desolatæ, sint et irreprehensibiles, id est nec crimen habentes, nec occasionem criminandi se in aliquo tribuentes. Vidua quæ habet filios aut nepotes regat eos, quia si qua vidua non habet curam suorum quos regere debet, et maxime præ cæteris curam domesticorum, id est filiorum aut nepotum, hæc talis negavit fidem, quam promisit Deo. Planum est enim quod, curam proximi non habens, proximum non dilexerit, et sic nec Deum diligit. Qui enim non diligit fratrem, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? Quia si nec Deum diligit, fidem plane negavit. Est etiam deterior infideli, qui nunquam fidem habuit, quia reus est pacti quod Deo pepigit, et sic irritum fecit. Vel ita : Vidua regat filios et nepotes; si quis autem eorum expellat matrem viduam volentem sustentari ab illis, quod æquipollenter ait : Si quis non habet curam suorum, fidem negavit, et est infideli deterior. Hæc autem vidua est, si quæ præmissa sunt habet. Non tamen eligatur ad recipiendum in Ecclesia minus sexaginta annorum, quæ etiam fuerit uxor unius viri, ne ducendo secundum, rea incontinentiæ visa sit, quæ etiam vixerit studiosa in operibus bonis. Habens etiam bonum testimonium ab Ecclesia : si filios educavit spiritualibus documentis; si pauperes hospitio recepit; si lavit pedes sanctorum, id est si omne pietatis opus prædicatori-

bus exhibuit; non formidans minas persecutorum qui damnabant quoscunque ministrantes sanctis; si etiam subministravit patientibus tribulationem, id est sanctis incarceratis. Ut omnia comprehendam, si subsecuta est omne bonum opus, eligatur.

Viduæ sexaginta annorum eligantur, adolescentiores autem viduas, quæ non sunt tot annorum, illas volo nubere, et ideo devita, non accipias eas in ministerium Ecclesiæ. Devita ideo quia si suscipias, cum, id est postquam fuerint luxuriatæ, id est præ nimia abundantia lascivientes, volunt nubere. Et hoc in Christo, id est legaliter non meretricari, tales illæ habentes damnationem, quia sic frangendo vota, fecerunt irritam etiam primam fidem, quam in baptismo pollicitæ fuerant, ubi a diabolo se abrenunciare dixerant, cui frangendo votum continentiæ quam voverant, se iterum mancipaverunt, patenter innuentes, quia egentes confugerunt ad subsidia Ecclesiæ, non amore continentiæ. Quæ non solum **328** nubere volunt : sed etiam simul congregatæ discunt circumire domos. Et hoc ideo quia otiosæ sunt, et non solum otiosæ, sed etiam verbosæ, inquirentes rumores urbis. Loquentes etiam curiose, et cum multo studio ea quæ non oportet, scilicet quælibet impudica. Et quia propter otium in tantam perniciem delabuntur, ergo propter hoc volo juniores viduas, quæ præfixos annos non habent, volo, inquam, eas nubere, filios procreare, matresfamilias esse, ut habeant quibus intendant, et non solito modo otientur. Et sic volo eas non dare ullam occasionem adversario, id est infideli gratia maledicti, id est cui valde gratum est, habere occasionem maledicendi de fidelibus. Propterea malo eas nubere quam recipi in Ecclesia, jam enim quædam voverentes continentiam conversæ sunt ab eo quod voverunt, euntes retro post Satanam. Quod si hæc viduæ non inveniunt cui possint nubere, volo quod si qua, vel si quis fidelis habet has viduas, vel matrem, vel sorores, vel filias, subministret illis, et non gravetur Ecclesia in sustentatione illarum, ut possit sufficere his quæ sunt vere viduæ et desolatæ.

Dato præcepto de viduis, insinuat quibus modis presbyteri sint honorandi a populo, dicens : Sic præcipe de viduis. Præcipe etiam ut presbyteri habeantur digni duplici honore, et spiritali, ut inclinetur eis, **D** et obediatur eorum præceptis, et corporali ut temporalia ministrentur eis sufficienter a subditis. Hi utique presbyteri qui præsumunt bene, id est quorum prælatio utilis est subditis, quia vel vacant instructioni eorum, vel orant pro eis. Cumque hic duplex honor omni presbytero debeatur, his tamen maxime impendatur qui laborant in verbo fidei, docentes quid credere oporteat, et in doctrina, id est in instructione morum. Duplicem honorem dixit exhibendum esse presbyteris, quorum alterum, id est spiritali, quia vidit nulla ratione posse negari, ad eum probandum nihil subdidit. Sed alterum scilicet de rebus populi sustentare sacerdotem : quia vidit quosdam avaros hoc negaturos, probat hoc auctoritate Veteris et Novi testamenti, dicens : Sicut præ-

cipio digni habēdi sunt presbyteri, quia dicit Scriptura : *Non alligabis os bovi trituranti* (*Deut. xxv, 4; I Cor. ix, 9*). Mos fuit veteribus (et adhuc est in aliquibus partibus) ut segetes in area positae contererent boves, et cætera docta ad hoc opus animalia; sed tamen proprium bovum hoc erat ut hoc modo contrita messe, grana seligerentur a paleis. De quibus præcepit Moyses ne bovi conterenti in area alligaretur os, sed de eo in quo laborabat licenter comederet, hoc præcipiendo intendens aliud, scilicet ut prædicator triturans in area Domini de labore suo sufficientia sibi susciperet ab illis pro quorum instructione laboraret. Dicit etiam Dominus in Evangelio. « *Dignus est operarius mercede sua* (*Luc. x, 7*), » id est prædicator ab his in quibus instruendis operatur, quæ necessaria sibi sint accipiat. Quia iterum vidit Apostolus quod, presbytero reprehendente vitia sublitorum, quidam male moverentur, volentes depravare vitam presbyteri, ne hoc temere crederetur, ait : Presbyter sic honoretur a subditis, *adversus quem presbyterum noli recipere accusationem factam de crimine, nisi sub duobus vel tribus testibus.*

Quod si de debito, vel de qualibet re sæculari convenitur, respondeat singulis. Nunc utique, quia magis ac magis in deterius lapsi sunt homines, nec multo pluribus testibus, conceditur hodie, ut respondeat presbyter, nisi interpelletur de hæresi. Sub duobus vel tribus testibus respondeant presbyteri. Si autem *peccantes* sint, id est si presbyteri in eo quo arguuntur, peccasse convincantur, *argue eos coram omnibus*, ut sicut crimen eorum, sic pœnitentia criminis omnibus palam sit, ne forte si privatim pœniteant, non pœnitere putentur qui ab omnibus peccasse deprehensi sunt. Ideo coram omnibus argue ut hoc viso *timorem habeant peccandi cæteri sacerdotes*, **329** scientes simili pœna se plectendos, si peccaverint. Vel cæteri, id est subditi, qui viso quanta districtione coerceantur prælati, magis timeant sibi qui sunt subditi. Ne autem aliquos presbyteros contingat sic de peccato convinci (non enim parvum malum est eos in scelere deprehendi, qui forma boni esse debent aliis); ne hoc utique contingat, præcipio ne quem consecres sacerdotem sine præcedenti examinatione. Ut autem hoc mandatum nulla causa prætereas, *obtestor te coram Deo Patre* ut Deus hoc non a me, sed de manu tua requirat, si tamen feceris. *Testor etiam coram Christo Jesu*, qui futurus est iudex omnium, ut in iudicio non me, sed te inde arguat. *Testor etiam coram electis angelis* : ministerio quorum in die iudicii boni separabuntur ab impiis, ut in die illo rei hujus mihi testes sint, nec me ideo repellant a parte piorum. *Testor te*, inquam, *ut hæc quæ dicturus sum custodias*, scilicet nihil facias, id est neminem ad sacerdotium promoveas *sine præjudicio*, id est sine præcedenti examinatione. Præjudicium accipitur hic, quasi præcedens iudicium : sed in canonibus præjudicium præcipitata sententia dicitur. Cumque præmisso ju-

dicio quemlibet examinaveris, si eum indignum sacerdotio per examinationem inveneris, *nihil facias declinando in partem aliam ab eo quod docuit examinatio* : ut quem malum examinando invenisti, postea seductus aliquo modo consecres in sacerdotem. Si vero probatus inventus sit dignum secundum quod modo visum est, tamen *nemini eorum cito manus imposueris*, id est non statim consecres, sed differas adhuc per congruum tempus, ut si forte quid latet in eo quod examinatio facta non invenerit, per dilationem temporis inveniat. Et nihil faciendum sine præjudicio, nec præceptis in consecratione alicujus non *communicaveris alienis peccatis*. Si enim non examinares, vel nimis cito consecrasses, particeps esses omnium criminum quæ injuste consecratus committeret in sacerdotio : Utque alios subtiliter examines, digne consecres : *custodi teipsum castum*, id est in omni virtute integrum.

Quia autem de castitate eum admonuit, ob ejus custodiam vino non utebatur : quare et stomachus ejus debilitabatur, ne penitus a vino abstinendum sibi esse crederet, ait Paulus : *Noli bibere aquam adhuc*. Per hoc quod dixit *adhuc*, designavit eum prius uti aqua. Noli bibere aquam, *sed utere non semel, sed in usu habe*. Utere, inquam, *vino* : sed *modico*, id est custodiendo modum, scilicet non propter ebrietatem, sed *propter stomachum tuum*, id est propter morbum crebro stomacho insidentem; *et propter frequentes tuas infirmitates*, id est propter multiplices accessus et æstuationes ejusdem morbi, ut quilibet febricitans morbum quidem semper in se habet, licet modo acrius, modo remissius patitur, sed accedentes æstus febris vicissim patitur, et non semper. Sic iste Timotheus naturam quidem morbi in stomacho jugiter habebat, sed accessus morbi vicissim difficillime patiebatur. Ideo necessaria est examinatio priusquam presbyter consecratur, quia *peccata quædam quorundam hominum manifesta sunt præcedentia ad iudicium*; quia priusquam veniatur ad iudicium vel ad discussionem, præcesserunt discussionem illam quædam peccata illorum qui probandi sunt satis cognita per solam famam. De his autem quæ palam sunt non oportet discutere. *Quosdam autem subsequuntur peccata* discussione facta : quia priusquam de his discussio fieret, occulta erant crimina quæ per discussionem aperta sunt, et propter hæc occulta crimina necessaria fuit discussio. *Similiter* ut de malis quædam *bona facta* eorum qui probandi sunt *manifesta sunt*, et examinatione non egent, et e converso bona eorundem *quæ habent se aliter*, id est quæ non sunt manifesta, *abscondi non possunt* in discussione : ad quæ bona inveniendae opportunum fuit discutere. Et quia sic in quibusdam peccata, in aliis **330** bona facta occulta sunt : ideo necesse est eos qui conscrandi sunt examinare, ut qui mali inventi fuerint, reprobentur; qui vero boni, promoveantur. Hæc sententia beati Augustini est. Ambrosius autem sic ad proximum verba jungit : *Moneo te uti vino, in*

quo te obedientem esse bonum est : quia licet non omnibus appareat hoc te bene agere, ne ideo reformides : quia verum quidem est quod quædam bona facta manifesta sunt, et quædam facta quæ aliter se habent, id est quæ manifesta non sunt, non possunt abscondi in die iudicii ; ita si modo non videris bene agere utendo vino, quia prius noverunt te omnes abstinere ab hoc ob custodiam sobrietatis, ne cures : quia licet non modo, tamen in die iudicii manifestum erit te bene egisse, dum, mihi obediendo, usus es vino. Quod quædam bona manifesta sint, quædam vero non, apparet per contraria, quia peccata quorundam hominum manifesta sunt præcedentia ad iudicium : quorundam autem et subsequantur, sicut expositum est. Similiter in ordine literæ legitur.

CAPUT VI.

Quicumque sunt sub iugo servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini et doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnunt, quia fratres sunt : sed magis servant, quia fideles sunt et dilecti : quia beneficii participes sunt. Hoc doce et exhortare. Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones et pugnas verborum : ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum : et qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse pietatem. Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quia nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta et quibus tegamur, his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, et desideria multa et inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas : quam quidam appetentes, erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. Tu autem, o homo Dei, hæc fuge. Sectare vero iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei : apprehende vitam æternam in qua vocatus es, et confessus bonam confessionem [fidem] coram multis testibus. Præcipio tibi coram Deo qui vivificat omnia, et Christo Jesu qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem, ut serves mandatum sine macula irreprehensibile usque in adventum Domini nostri Jesu Christi : quem suis temporibus ostendet beatus et solus potens Rex regum et Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem, et lucem habitat inaccessibilem : quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest : cui honor et imperium sempiternum : Amen. Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præ-

stat nobis omnia abunde ad fruendam, bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ : quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen. »

EXPOSITIO,

Quia iterum vidit Paulus quosdam servos ad fidem conversos indignari, nec velle servire dominis suis infidelibus, putantes absurdum esse, ut si quis fidelis esset serviret infideli : nec etiam fidelibus dominis, dicentes, cum omnes fideles in Christo **331** fratres sint, debere fieri omnes ejusdem conditionis. Ut malum hujus opinionis refelleret, ait : Sicut prædixi de consecrandis presbyteris observa ; præcipe etiam hoc, ut *quicumque servi sunt sub iugo infidelium dominorum, arbitrentur dominos suos dignos omni honore* ; fide tamen in omnibus custodita. Ideo per jugum infideles signavit, qui difficiliter premebant servos quam fideles domini. Ideo sic dominis subjiciantur, ne, si aliter fieret, *blasphemetur nomen Domini*, dicentes Deum injustum, qui conditiones mutaverit, et servos qui pro peccatis suis seu parentum servi facti sunt, ut Cham filius Noe, cum generatione sua (*Gen. ix, 25*), quia pudenda patris detexit, liberos non fecerit, ideo etiam servant dominis, ne *doctrina*, id est prædicatio sanctorum blasphemetur et contemptibilis fiat, dum quæ sua sunt, dominis auferat. Illi autem servi qui habent fideles dominos, non contemnunt eos quia fratres sunt in Christo ; sed magis, non quod plura debita solvant, sed majori dilectione servant eis, ideo quia fideles sunt, et dilecti a Deo, et quia participes sunt beneficii Dei, id est justitiarum quæ habentur in præsentem, et futuræ beatitudinis. Hos scilicet servos subjectos esse dominis doce eos, qui nesciunt, et exhortare superbos, qui sciunt et servire dedignantur. Si quis vero pseudo aliter docet, servos scilicet non debere servire dominis, et a te prohibitus ne hoc doceat, non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et non acquiescit ei doctrinæ quæ est secundum pietatem. Doctrina enim Dei pia est, non mutans conditiones, nulli tollens quod suum est. Etiam ideo pia quia per hoc dominos multum invitatur ad fidem et allicit, quam utique doctrinam, si servos eis auferret, intolerabilem judicarent et abjicerent. Servis etiam per hæc pia est : quia cum pro peccatis suis, seu parentum servi facti sunt, si poenam hanc peccati patienter sustinent, merentur justificari per humilitatem ; si vero renuunt, damnantur per superbiam. Si quis, inquam, aliter docet, nec prohibitus desistit ; hic abjiciatur ut *superbus et nihil sciens, cum se putet aliquid scire*, et omnes homines unius conditionis esse asserat. Nihil, inquam, sciens, sed languens, id est dissolutus et languidus circa quæstiones quas objicit et absolute nescit ; et circa pugnas verborum, id est circa

pugnantia verba, ut illud : « Si vos Filius liberaverit, vere liberi eritis (Joan. viii, 36) : » et illud : « Reddite Cæsari quæ sunt Cæsaris (Luc. xx, 25), » quæ tamen sibi contraria non sunt.

Ex quibus pugnis verborum oriuntur invidiæ, quod domini invident superbientibus servis. Oriuntur etiam contentiones, quia domini contendunt cum servis verbis. Oriuntur etiam blasphemiæ, quia (sicut dictum est) blasphematur inde Deus, et doctrina ejus. Oriuntur etiam malæ suspensiones, quia putant domini quod prædicatores accipiant munera a servis. Oriuntur etiam confictiones hominum prædicantium hoc, quia etiam pugnant cum his qui hoc prædicant. *Hominum* dico, id est perditorum *mente corruptorum*, id est qui corruptum habent intellectum, qui etiam privati sunt omni veritate verborum.

Hominum dico adhuc existimantiam pietatem, id est Christianam doctrinam esse quæstum, id est qui ex doctrina sua putant licere sibi per hoc congregare divitias, sed falso putant, quia pietas non est quæstus temporalium, sed est quæstus magnus, id est magnæ et incomparabilis rei pietas, cum sufficientia, id est cum victu et vestitu, quod cuique sufficere debet. Ideo quia nos nudi nati nihil intulimus in hunc mundum, et haud dubium est quin exeuntes de mundo non possumus auferre quid inde. Ne autem, quia se nudos dixerat intrare mundum, nudosque reverti, putaret in nuditate conversandum esse in mundo. Contra hoc ait : Licet nihil intulerimus in mundum : tamen dum in eo manemus simus habentes alimenta et indumenta quibus tegamur : non in quibus luxuriemus, et his alimentis et tegumentis sumus contenti : ideo quia videmus **332** eos qui volunt divites fieri quod incidunt in tentationem animi, et per hanc in laqueum diaboli, id est in opus tentationis. Postquam etiam divites facti sunt, incidunt in multa desideria : cupiunt enim domos et prædia. Desideria dico inutilia : nec solum sine utilitate, sed etiam nociva : quia mergunt homines desiderantes in interitum, et post mortem in æternam perditionem. Vere hæc desideria sic mergunt homines. Nam cupiditas est radix omnium malorum : non quod singula mala fiant per cupiditatem pecuniæ, sed nullum genus est mali, in quo genere non sit factum aliquod malum per cupiditatem divitiarum. Quam cupiditatem quidam appetentes, erraverunt a fide : negantes Deum desiderio divitiarum, quas ut cupide auferent, inseruerunt se multis doloribus, vexantes corpora sua et animas, per mare, per terras. Qui cupiditati vacant, errant.

Sed tu, o homo Dei, Timothee, fuge hæc desideria, hæc fuge, sectare vero justitiam, erogando tua indigentibus proximis, quod cupiditas nunquam facit. Sectare etiam pietatem, quia si tam rara habes, ut non inde possis dare proximo sine tua indigentia (quod faceres justitia non te cogeret), impertire tamen ei ex pietate. Sectare etiam fidem, quam quidam negaverunt propter cupiditatem. Sectare etiam charitatem, id est dilectionem Dei et proximi. Se-

ctare etiam patientiam, id est patienter sustine, si quis tua rapuerit. Sectare etiam mansuetudinem, id est noli litigare sicut cupiditas facit. Sectare hæc, et certa certamen : frequentiam notat. Certamen dico fidei, quod bonum et utile est pro fide Christi certare : et apprehende vitam æternam, in quam habendam vocatus es de infidelitate per gratiam. Confessus es etiam (dum in episcopum consecraberis) coram multis testibus, qui te tecum consecrabant, confessionem, a qua recedere non debes : quia bona, id est utilis est tibi et subditis, si in ea perseveraveris. Monui superius ut cupiditatem fugeres, et contraria cupiditati sectareris, quod ut facias non solum moneo, sed et præcipio tibi, faciens cum admonitione mandatum : ut si hoc transgrediaris, reus inobedientiæ convincaris. Præcipio, inquam, tibi hæc coram Deo Patre, ut nihil Deus amplius requirat de manu mea, qui Deus vivificat omnia. Vide ergo ut (implendo quæ præcipio) vivas in eo per quem vivunt omnia. Præcipio etiam tibi hoc coram Christo Jesu, qui judex omnium nihil horum a me requirat in die iudicii, qui Jesus reddidit testimonium sub Pontio Pilato. Cum enim interrogaretur a Pilato : Filius Dei es tu ? respondit : Tu dixisti : quia revera Filius Dei ego sum (Matth. xxvii, 14) : sic et tu, Timothee, confitere Christum, etiam si tormenta vel mors immineat.

Reddidit, inquam, testimonium, scilicet confessionem bonam, id est utilem, quid enim tam utile ad redemptionem quam et quod fuit, et confessus est se esse Filium Dei ? Profecto si negasset, non crucifigeretur, nec genus humanum redimeret : et ideo utile fuit confiteri quod esset Filius Dei. Pilatus a Ponto insula Pontius vocabatur. Quia nec hæretici invertere possent dictum esse de alio Jesu, vel alio Pilato : multi enim tunc Jesus dici poterant, ideo Paulus addidit Pontio. Præcipio, inquam, ut serves hoc mandatum quod amplius sine culpa præterire nequis. Mandatum dico sine macula, quia in nulla parte doctrinæ meæ maculatio aliqua potest inveniri : sed in doctrina hæreticorum licet aliquid bonum præmittatur, ut sic melius fallant, macula tamen cito invenitur inserta. Mandatum dico non solum sine macula, sed etiam irreprehensibile : quia nec occasio reprehendendi inde potest concipi, si quis sane attendat. Servas dico usque in adventum Domini nostri Jesu Christi, id est usque in diem mortis tuæ : quando enim moritur quis fidelis, eo die dicitur Deus ad eum venire, quia tunc recipit eum Deus in gloria, quem, quasi alienum a se in miseris mundi dum viveret, dereliquerat : quandiu **333** enim justus detinetur in mundo, videtur Deus non venire ad eum, quia ibi permittit eum affligi, sed cum justus carne solvitur, venire Deus ad eum dicitur, cujus animam suscipit in requie. Diceret fortassis Timotheus : Sustinerem Deum, si non tardaret ejus adventus. Contra hoc ait Paulus : Bone vir, sustine : quia quem adventum ostendet Deus suis, id est, congruis temporibus : quando enim

tempus idoneum viderit, adveniet tibi. Causam ponit quare sustinere debeat dicens : Servare debes hoc, donec Deus adveniat, quia ille *beatus* beatitudinem dabit tibi si sustineas : et ille *solus potens* potentem te faciet super omnes persecutores. Rex etiam *regum* regem te faciet : quia nec persecutorem, nec tentationem cum eo positus timebis : qui etiam *Dominus est dominantium* : et faciet te dominari inimicorum tuorum.

Nota quod quidam potentes sunt, nec tamen dominantur aliorum. *Qui Deus solus habet immortalitatem*, id est immutabilitatem : quia semper in eodem statu permanet : qui etiam *habitat lucem*. Loquitur de Deo a similitudine illius qui habitaret in splendida regione. Habitat, inquam, lucem : quia omnis vera lux habitat in eo. Lucem dico *inaccessibilem*, id est ad quam lucem intelligendam nullus accedere potest : quod ipse determinat, dicens *inaccessibilem*, ideo, quia quam lucem in Deo, vel quem Deum in luce, *nullus hominum* secundum hominem vidit, sed nec de futuro secundum quod homo est *videre potest* : cui Deo est gloria secundum deitatem ; honor, secundum hominem ; imperium, secundum iudicium quo iudicat, et iudicaturus est omnes. Imperium dico duraturum in *sempiternum* : et quod opto ut sit ei gloria et honor, *Amen*, id est certe ita erit et deesse nequit. Nota quod dicit Nullus hominum Deum vidit : in eo quod homo est accipi debet : quia et Paulus raptus est ad tertium cœlum, ubi audivit quæ non licebat audire homini : cum tamen Paulus et antequam raperetur, et post, homo fuerit. Et cum de Joanne evangelista idem factum sit, ideo homo secundum quod est homo, lucem Deitatis videre non sufficit : quia anima hominis incarcerata deprimatur in carne, ideoque nec aliquid videre potest, vel cogitare, nisi excitata aliquo corporeo sensu, visu, vel auditu, vel huiusmodi. Quia si quando anima in carcere carnis clauditur, nequit facere quidquam ; si non excitetur per corporeos sensus : de quibus planum est, quod vix parum de Deo intelligunt : credendum est quod nec anima hominis, quando in homine est, in cognitione Dei corporeos sensus excedit. Si autem anima Pauli, seu Joannis, de Deo vidit quod videre homini non licuit, credi oportet quod vel anima ejus penitus illa hora corpus deseruit, vel si in corpore mansit, omnes sensus corporis excessit, et secundum hæc extra hominem fuit : quia tunc temporis quasi mortui fuere corporei sensus. Unde visiones magis dormientibus ostenduntur quam vigilantibus. Dum enim

A homo dormit, corporei sensus nihil tunc sentiunt : anima vero tunc sola vigilat.

Quia superius dixerat Paulus : Habemus alimenta et indumenta quibus tegamur ; ne ideo Timotheus arbitraretur pauperes tantum recipiendos, divites vero ab Ecclesia repellendos, contra hoc ait : Licet alimentis et tegumentis contentos nos esse debere dixerim, ne tamen abjicias divites, sed *divitiis hujus sæculi præcipe non sapere sublime*, id est non propter divitias superbire ; *neque sperare in incerto divitiarum*, id est in incertis divitiis, quasi qui hodie habet, cras fortasse non habiturus est, *sed sperare in Deo* ; et causam subdit quare : *qui Deus præstat nobis omnia abunde* : non solum ad utendum, sed etiam *ad fruendum*, id est, cum jucunditate utamur illis. Frui dicimus de re quæ suavis est et utilis : uti vero de re, quæ, licet utilis sit, amarum tamen usum habet ; ut plures potationes quæ amarum gustum habent, et utiles sunt. Præcipe etiam divitiis *bene agere* : eosque *feri divites in bonis operibus* : quæ auro et argento potiora **334** sunt. Præcipe etiam *facile tribuere* sua pauperibus ; nec hoc solum, sed etiam in bonis suis *communicare* pauperibus, ut divitias non magis faciant proprias sibi, quam egenis ; et sic distribuendo sua, præcipe illos *thesaurizare sibi fundamentum*, id est virtutes in quibus firmiter fundati sint. Qui enim hodie castus est, cras incestus, hic quasi in lubrico et non in fundamento eam habuit. Fundamentum dico *bonum*, id est utile, *in futurum* ; ad hoc ut *per illud apprehendant vitam æternam* qui hic in virtutibus fundati sunt. Ut autem de divitiis et de omnibus quæ præcepti sanam observantiam faciatis, ideo, *o Timothee, custodi depositum*, id est commissum et creditum tibi donum Spiritus sancti. Utque bene custodias, esto *devitans novitates*, id est alternas æquipollentiæ vocum fidei nostræ : quia profanæ sunt. Hæretici enim voces quibus fidem Dei confitemur, mutant, ponendo æquipollentes : donec sensim per has æquipollentias incautum fidelem de ceperint : quare præcipit novitates vocum devitare. Devita etiam *oppositiones*, id est disputationes sophistarum. Oppositiones dico *scientiæ* quæ est *falsi nominis* : falso enim vocatur scientia, quia vero nomine vocaretur insipientia. *Quam falsam scientiam quidam promittentes*, id est jactantes se habere, *exciderunt circa fidem*, id est perierunt : qui noluerunt ingredi ad fidem. Et ut hoc depositum custodias, *gratia Dei sit tecum, Amen*, id est ita certe erit ; vide tamen ut perseveres.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM SECUNDAM AD TIMOTHEUM.

Item Timotheo scribit de exhortatione martyrii, et omnis regulæ veritatis : et quid futurum sit temporibus novissimis : et de sua passione, scribens ei ab urbe Roma.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Præmissa Epistola a Roma missa dicitur esse Timotheo a Paulo. Quia si primam constat, quia et a

Roma hanc secundam misit. Postquam enim Paulus Romam venit, inde non discessit donec pro Christo

martyrium sustinuit. Hanc iterum Paulus cum esset Romæ in vinculis Timotheo rescripsit. Audierat quidem de eo multa bona, sed tamen aliquantulum remissum: et timore passionum et mortis, non (sicut deberet) prædicationi instantem: quare in hac Epistola agit ad eum de passionibus et morte: præten-

A dens passiones suas illi cum passionibus Christi et morte: ostendens quantus fructus de passionibus his proveiat: easque multis modis commendat ei: eo fine ut sic exhortatus, paratus sit pati et mori pro Christo; et quasi morti ultro se ingerens, omni instantia prædicet verbum Dei.

EPISTOLA II AD TIMOTHEUM.

CAPUT PRIMUM.

Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, secundum promissionem vitæ, quæ est in Christo Jesu: Timotheo charissimo filio gratia et misericordia et pax a Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro. Gratias ago Deo meo cui servo a progenitoribus meis in conscientia pura [bona], quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die: desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, ut gaudio implear. Recollectionem accipiens ejus fidei quæ est in te non ficta, quæ et habitavit primum in avia tua Loide, et matre tua Eutice [al., Eunice]; certus sum autem quod **335** et in te. Propter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te, per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis. Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus, sed collabora Evangelio secundum virtutem Dei: qui nos liberavit et vocavit vocatione sua sancta: non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum et gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora sæcularia. Manifestata est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam et incorruptionem per Evangelium: in quo positus sum ego prædicator, et apostolus, et magister gentium. Ob quam causam etiam hæc patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, et certus sum quia potens est depositum meum servare in illum diem. Formam habeo [habens] sanorum verborum quæ a me audivisti in fide et in dilectione in Christo Jesu. Bonum depositum custodi, per Spiritum sanctum qui habitat in nobis. Scis enim hoc, quod aversi sunt a me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Philetus et Hermogenes. Det misericordiam Dominus Onesiphori domui: quia sæpe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit: sed cum Romam venisset, sollicitè me quæsivit, et invenit. Det illi Dominus invenire misericordiam a Domino in illa die: et quanta Ephesi ministravit mihi, tu melius nosti. »

EXPOSITIO.

Paulus, etc. Paulus apostolus Christi esse per voluntatem Dei, sicut in præcedenti expositum est. Apostolus dico secundum promissionem vitæ. Pro-

B missa est utique vita legitime certantibus: quam promissionem bene sequor, legitime certans. Tu vero animatus sequere mecum *promissionem vitæ*: non præsentis, sed ejus vitæ quæ est in Christo Jesu, id est æternæ. Si enim legitime certamus, vitam æternam utique habebimus. Paulus scribit hæc: *Timotheo charissimo filio: sint tibi gratia, misericordia et pax a Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro*, sicut supra exposuimus. Hic in primis blanditur ei Paulus, ut sic melius inducat eum in id quod suadere nititur dicens: *Gratias ago Deo cui ego servo edoctus a progenitoribus meis*, id est ab Abraham, Isaac et Jacob. Hic enim Paulus de tribu Benjamin. *Servio dico in pura conscientia*: in nulle enim conscientia mea carpit me; sic et tu puram habe conscientiam, et sic servare poteris commissam tibi gratiam. De hoc utique *gratias ago*, quod habeam memoriam tui sine intermissione in orationibus meis, id est, quia Deus te talem fecit, cujus me velit et dignum sit semper esse memorem: ita quod nec semel orare possum sine tui memoria, *nocte ac die*, id est continue, *desiderans videre te*. Si enim te viderem, non utique me præsentem formidares mortem. Ego dico *memor tuarum lacrymarum*, quas effudisti: quia in pace te dimitterem Ephesi. volentem mecum transire et sustinere vincula et mortes. Vide ut sicut me præsentem, sic modo, visa epistola mea, ultro te ingeras passionibus et morti. Ideo utique *te videre desidero, ut implear gaudio*. Si enim præsens essem, mortem utique non formidares: de quo plurimum gauderem. *Accipiens etiam recollectionem ejus fidei quæ est in te non ficta*, id est non inventitia, vel non fragilis: *quæ fides habitavit et jam primum in avia tua Loide, et in matre tua Eunice*. Quia si in progenitricibus tuis et in muliebri sexu exemplum habes fidei, quasi jam naturalis sit tibi, debes utique per hoc plurimum fervere in fide. *In matre et in avia tua fides fuit. Certus autem sum quod etiam in te habitat fides: sed utinam ferveret!*

Propter quam causam, quia et fidem et exemplum fidei, quasi naturale in te video, *admoneo te, ut gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum* (cum enim te consecrarem episcopum per impositionem manuum mearum, gratiam Spiritus sancti accepisti); volo utique ut illam gratiam aliquantulum in te sopitam *resuscites*, id est evigiles: et æstuante illa gratia in te, gaudeas pati et mori pro

336 nomine Christi. Memor illius : quia *Deus dedit nobis Spiritum sanctum : non spiritum timoris sed virtutis*, id est constantiæ : ut virtuose tolereremus omnia ; et spiritum dilectionis Dei. Dedit etiam spiritum sobrietatis, id est temperantiæ. Temperantia enim nutrit dilectionem, dilectio virtutem : ubi enim dilectio, ibi profecto non est timor. Perfecta enim charitas foras mittit timorem. Vide ergo ut, sicut socius mihi fuisti suscipiendi gratiam Spiritus sancti, sic imitator sis passionum mearum. Et quandoquidem spiritum virtutis et dilectionis mecum accepisti : itaque *noli erubescere testimonium Domini nostri Jesu Christi*. Quia si improperatur tibi quod crucifixum adores, confitere plane quia sic adoras. *Neque etiam erubescas me vinctum ejus*. Quia si quis iterum improperat : Ecce magister tuus in vinculis damnatus est ; ne ideo verecunderis, *sea collabora Evangelio et prædica mecum secundum virtutem Dei*, id est, sequendo constantiam quam dilectio Dei nutrit : *qui Deus liberavit nos a jugo diaboli, et vocavit nos vocatione sua sancta*, id est ad hoc ut essemus sancti. Et ad hanc sanctitatem non vocavit nos merito operum nostrorum, *sed secundum propositum suum*, id est secundum provisionem suam qua nos misericorditer prævidit idoneos sibi futuros : et sicut vocatio, sic nec provisio fuit ex aliquo merito, *sed secundum gratiam, quæ data est*, id est quæ præordinata est nobis dari in Christo Jesu ante tempora sæcularia, id est ab æterno ante hæc tempora nostra, quæ voluntur per sæcula. Olim promissa fuit hæc gratia dari nobis. *Nunc autem in tempore Christi manifestata*, id est impleta est, sicut promissa fuerat *per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi*, id est per Christum in lumine cognitionis nostræ positum per assumptam sibi humanitatem.

Ad quod forte diceret Timotheus : Nolo mori, sed manere in hac illuminatione. Contra hoc Paulus ; Ne timeas mori ; quia Christus moriendo quidem *destruxit mortem*, et etiam destructa morte *illuminavit*, id est revelavit et cognitam fecit, *vitam non transitoriam, sed incorruptionem*, id est vitam incorruptibilem, in qua impassibiles et immortales erimus. *Illuminavit dico per Evangelium suum : in quo Evangelio prædicando ego positus a Deo prædicator, et apostolus, et magister gentium* : quem pro tot auctoritatibus justum est, ut non erubescas imitari. *Ob quam causam*, id est quia hoc Evangelium docui gentes, passus sum multa. *Hæc etiam vincula nunc patior : sed tamen non confundor*, id est non erubescas, sed gaudeo pati pro Christo ; sic et tu ne erubescas. Ideo patiens non confundor : quia scio cui credidi, id est in quo fidem habui : scilicet in Deo. Vel ita : *Scio cui credidi*, id est cui commisi passiones meas et opera : *et certus sum de mercede horum ; quia ille cui commisi potens est depositum, id est commissum, meum servare usque in illum diem remunerationis omnium*. Et quia vides quod Deus custodit quod penes eum deponitur, tu igitur exem-

plo illius custodi depositum, id est episcopalem gratiam tibi commissam. Hoc enim *depositum* bonum, id est utile, est, si custodiat. Neque hoc viribus tuis custodire te posse opineris, *sed per coadjuvantem Spiritum sanctum qui habitat in nobis*. Utque depositum bene custodias, *esto habens formam sanorum verborum, quæ a me audisti*, id est adeo expresse conformare mihi, ut videaris esse Paulus. Formam meam utique habe in fide conservanda et in dilectione habenda : quæ fides et dilectio sunt in Christo Jesu. Plurimum autem necesse est ut tu *depositum custodias : eo quod aversi sunt a me omnes discipuli, qui, me relicto, sunt in Asia* : et hoc idem tu bene scis : *ex quibus est Philetus et Hermogenes*.

B Hos ideo determinat sibi ex nomine, ne si venirent ad eum, putans adhuc eos fideles, facilius possent suadere ipsi, et quasi ex parte Pauli fallere. Ephesus enim in Asia erat. Hi aversi sunt a me, sed Onesiphorus permansit : et ideo *det Dominus non soli, sed etiam domui Onesiphori misericordiam*, id est retributionem misericordiæ quam mihi **337** fecit : *quia sæpe refrigeravit me*, et in fide consolando, et necessaria ministrando : *et non erubuit catenam meam*. Vide ne et tu erubescas : sed amplectaris. Non utique erubuit : *sed cum venisset Romam, sollicitè quæsit me, et quæsitum invenit*. Et quia me invenit, *det illi Dominus Pater invenire misericordiam*, id est fructum hujus misericordiæ, a Deo, id est a Christo iudice, in illa die, iudicii. **C** Romæ in vinculis sic ministravit. *Quanta etiam Ephesi ministravit, tu nosti melius, quam hæc quæ modo ministravit : vel, melius quam alii discipuli*.

CAPUT II.

« Tu ergo, fili mi, confortare in gratia, quæ est in Christo Jesu : et quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere. Labora sicut bonus miles Christi Jesu. Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui probavit. Nam et qui certat in agone, non coronatur nisi legitime certaverit. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere [percipere]. Intellige quæ dico . dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. Memor esto Dominum Jesum Christum resurrexisse a mortuis ex semine David, secundum Evangelium meum, in quo laboro usque ad vincula, quasi male operans : sed verbum Dei non est alligatum. Ideo omnia sustineo propter electos : ut et ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Jesu cum gloria cælesti. Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, et convivemus : si sustinemus, et coregnabimus : si negaverimus, et ille negabit nos : si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Hæc ~~commone~~ [commone] iustificans coram Deo. Noli contendere verbis, ad subversivum nem audientium. Sollicite autem cura te ipsum

• probabilem exhibere Deo operarium inconfusibili-
 • lem, recte tractantem verbum veritatis. Profana
 • autem et vaniloquia devita. Multum enim profi-
 • ciunt ad impietatem, et sermo eorum ut cancer
 • serpsit. Ex quibus est Hymenæus et Philetus, qui
 • a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem
 • esse jam factam, et subverterunt quorundam fi-
 • dem. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens
 • signaculum hoc: cognovit Dominus qui sunt ejus,
 • et discedit ab iniquitate omnis qui invocat [nominat]
 • nomen Domini. In magna autem domo non
 • solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea
 • et fictilia: et quædam quidem in honorem, quæ-
 • dam autem in contumeliam. Si quis ergo emun-
 • daverit se ab istis, erit vas in honorem sanctifi-
 • catum et utile Domino ad omne opus bonum par-
 • ratum. Juvenilia autem desideria fuge: sectare
 • vero justitiam, fidem, spem, charitatem et pacem,
 • cum his qui invocant Dominum [nomen Domini]
 • de corde puro. Stultas autem et sine disciplina
 • quæstiones devita, sciens quod generant lites.
 • Servum autem Domini non oportet litigare, sed
 • mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem,
 • cum modestia corripientem eos qui resistunt ve-
 • ritati: ne quando det illis Deus poenitentiam, ad
 • cognoscendam veritatem, et respiciant a diaboli
 • laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius volun-
 • tatem.

EXPOSITIO.

Quia propter aversionem quorundam magis nec-
 cessarius es: quia etiam exemplum perseverantium
 de fortitudine admoneris: ergo tu, fili mi Timothee,
 confortare, id est fortis esto, non paveas. Confortare,
 inquam, in gratia quæ est in Christo Jesu, id est
 in pontificali doctrina, cujus gratiam contulit
 tibi Deus. Vel, confortare in gratia, id est in remis-
 sione peccatorum, et vita æterna prædicanda.
 Hæc enim est gratia quæ est per Jesum Christum.
 Utque confortatus magis proficias, hæc quæ tibi
 docenda commendo, commenda et tu fidelibus, id
 est constitue sub te prædicatores, qui tecum præ-
 dicent populo Dei: hi autem sint sanæ fidei: cum-
 quæ sint fideles, oportet esse tales qui erunt idonei
 et scientia et gratia eloquentiæ docere alios sibi
 commissos. Talibus, inquam, commenda hæc quæ
 tu audisti a me, id est quæ ego doctui te, appro-
 bando ea per multos testes, id est per multa testi-
 monia legis **338** et prophetarum. Quod enim te
 de fide Christi docui, totum in lege et prophetis
 præsignatum ostendi. Ne forte Timotheus putaret
 se modo posse quiescere, constitutis sub se prædi-
 catoribus, contra hoc ait Paulus: Licet quosdam
 ut doceant alios præfeceris, ne tamen ideo tu tor-
 peas: sed labora sicut miles Christi Jesu, id est
 memor esto te militare in castris Christi. Labor
 autem congruit militanti, non otium. Labora sicut
 miles bonus, id est utilis. Quomodo bonus determi-
 nat in sequentibus, dicens: Si miles bonus fueris,
 sæcularibus negotiis non implicabis te. Nemo enim

militans Deo, implicat se sæcularibus negotiis, id
 est non intendit discussionibus sæcularium causa-
 rum, sed spiritualium. Habet enim mundus sæcu-
 lares iudices, qui judicant de temporalibus. Epi-
 scopi autem vacare debent doctrinis spiritualibus.
 Vel ita: Militans Deo non se implicat negotiis sæ-
 cularibus, ut in prædicatione sua negotietur et
 vendat eam, requirens ideo pretium ab auditoribus.
 Ideo militans Deo, se non implicat his ut placeat ei,
 scilicet Deo, cui bene vivendo bonam existimatio-
 nem de se præbendo, per anteactam vitam proba-
 vit se placiturum. Probat ab eo quod minus est,
 militans Deo non implicat se mundanis, et sic
 placeat Deo. Nam etiam (quod minus est) ille qui
 certat in agone, id est in certamine aliquo, ut in
 palæstra vel in stadio, hic nisi certaverit legitime,
 id est secundum legem ejus certaminis, non corona-
 tur, id est non accipit laudem vel bravium.

Ne modo opinaretur Timotheus quia interdix-
 rat ei negotia sæcularia, nihil in temporalibus acci-
 piendum esse a subditis, ait Paulus: Licet interdi-
 cam tibi sæcularia negotia, tamen volo te accipere
 de fructu prædicationis temporalia. Te enim labo-
 rantem in cultura Dominici agri oportet accipere de
 fructibus illius agri, id est temporalia quæ ager, id
 est populus, dare potest. Accipiat, inquam, primum
 de fructu quod sibi sufficiat: et si superabundat,
 secundario accipiant pauperes. Vel primum, id est
 multum inde accipiat: quia res quam ministrat,
 plurimum digna est. Accipere autem de prædica-
 tione quod sufficiat, non est negotium sæculare. Vel
 ita jungamus: Dico non implices te sæcularibus,
 nec necesse tibi est; quia de fructibus prædicationis
 in qua laboras, accipies quæ opportuna fuerint tibi.
 Quod æquipollenter ait, ne forte Timotheus absur-
 dum judicaret vivere de prædicatione: quia Paulus
 non ita, sed de manuum labore viveret. Ait Paulus:
 Ea quæ dico, id est te de fructu prædicationis op-
 portuna accipere, intellige causam quare non acci-
 pian quod jubeam te accipere. Hujus rei causam
 dicunt esse sancti, quod quia Timotheus infirmus
 erat, et si, laboraret manibus, prædicationi non
 posset insistere: Paulus autem, fortis et laboriosus,
 erat ad utrumque sufficiens, ideo ipse nihil acci-
 piebat, et ideo accipere Timotheum volebat. Poteris
 utique causam hanc intelligere: quia Dominus da-
 bit tibi intellectum, et in hac re et in omnibus
 More boni militis labora sicut præmonui. Et ut ita
 labores, memor esto resurrectionis Christi: et te
 cum eo (si bene laboraveris) resurrecturum. Spem,
 inquam, habens resurgendi, memor esto Christum
 Jesum resurrexisse a mortuis. Solus Christus a
 mortuis resurrexit: quia postea nec actum mor-
 talitatis habuit, nec mori potuit: sed Lazarus
 et quicumque resuscitati, mortem iterum passi
 sunt.

Diceret fortassis Timotheus: Quia Deus fuit, et
 potuit resurgere. Contra hoc Paulus: Resurrexisse
 dico Jesum ex semine David, id est secundum quod

horro fuit; quia secundum carnem solum filius David fuit. Resurrexit utique *secundum Evangelium meum*, id est secundum quod ego prædico; cui credendum est, quia apostolus a Deo missus sum. Vel ita: Ex semine David fuit Christus secundum Evangelium meum: *in quo* quia resurrexit, prædicando ego *laboro usque ad vincula*. Propterea enim quia sic prædico, in vinculis positus constringor, *quasi male operans*, **339** id est quasi deprehensus in aliquo crimine. Quasi diceret: Et pœnam patior, et (quod amplius gravat) opprobria. Si enim putarent me pati pro iustitia, solatio mihi fieret. Et ego quidem in vinculis teneor: *sed verbum Dei non est alligatum*: quia etiam in vinculis prædico. Vide igitur, ne et in timor alliget *verbum Dei*. Memor esse debes Christum surrexisse: quia *ideo* quod memor sum, scilicet resurrectionis illius, *crede me resurrecturum*: per eum, *sustineo omnia* vincula et opprobria. Diceret aliquis: Etiam si hæc non sustineres, munditia vitæ et fides sana sufficeret. Contra hoc ait: *Sustineo utique propter electos Dei salvandos: ut et ipsi prælecti a Deo consequantur salutem*, id est justificationem a peccatis in præsentia, *quæ salus est in Christo Jesu*. Consequantur, inquam, hanc salutem *cum cælesti gloria*: quia per remissionem peccatorum, *quæ hic fit*, pervenitur ad æternam gloriam. Illic autem *sermo* quem dixi, laborandum scilicet esse spe resurrectionis, *fidelis* est et bene credibilis. Fidele est utique et bene credibile: quod si legitime laboras, resurges quemadmodum Christus. *Nam si sumus commortui*, derelinqentes actus veteris hominis Adæ, *convivemus* etiam cum ipso, facti impassibiles et immortales ut ille; Christus utique quandiu in mundo conversatus est, actus omnes veteris hominis (præter peccatum) habuit. Esurivit enim (Matth. iv), sitiivit (Joan. xix), fatigatus est, ut patet in Evangelio Joannis (Joan. iv, 6), ad puteum cum Chananzæa (Joan. iv) loquens qui vere mortalis et passibilis erat. Sed postquam mortem pro omnibus pertulit, neque manum, neque pedem, ad actus veteris hominis extendit: factus impassibilis et immortalis. Si vero nos commorimur ei in baptisate, quod in cruce ad justificationem hominum consecravit, effundens aquam de latere suo, ut iustificati per baptismum ulterius ad actus veteris hominis, id est ad miseras **D** peccati, sensus nostros non extenderemus: *convivemus* illi: facti cum eo impassibiles et immortales. Si vero hujus mortis participes non fuerimus, nec vitæ ejus participabimus. Si solummodo commorimur ei: vivemus cum eo. Si vero (quod majus est) *sustinebimus*, ut martyres, quibus mori peccatis non satis fuit, *sed pro iustitia voluerunt pati*: nos utique quia *sustinebimus*, *conregnabimus*, id est non solum vivemus, sed etiam palma et quidam triumphus fiet nobis pro dignitate martyrii. Licet omnibus esse cum Christo sufficiat, tamen in illa beatitudine discretionones sunt dignitatum. Vere si commorimur, *convivemus*: quia *si negaverimus Deum*, male agendo: *ille etiam nequabit nos*, vitam æternam non tribuendo.

A Negare enim Dei est bona æterna non tribuere. Diceret fortassis Timotheus: Incredibile videtur, quod Deus propter peccatum abneget eum qui fidei ei confessus sit. Contra hoc Paulus: Si non credimus quod negantem se sit negaturus Deus, *ille tamen permanet fidelis*, id est verax et credibilis, qui ait: « Qui erubuerit me coram hominibus, ego erubescam eum coram Patre meo (Luc. ix, 26). » Sic autem permanet fidelis, quod impossibile est eum non veracem esse. *Non enim potest negare seipsum*, id est se esse Deum: si enim mentiretur, utique Deus non esset. *Hoc*, scilicet, ut commoriaris Christo, et sic doceas alios spe convivendi ipsi, *commoneo, te testificans*, hoc tibi *coram Deo*, ne amplius requirat Deus sanguinem Timothei de manu Pauli. **B** Et licet te tanta restrictione commoneam, tamen *noli contendere verbis*, immoderate docendo quod doceo. Vel ita: *Hoc*, id est commoriendum esse Christo spe convivendi, *commoneo* alios, testificans *hæc* eis coram Deo: ne sanguis eorum de manu tua requiratur. Et in commonendo *noli contendere verbis, ad nihil enim utile est litigare, nisi ad subversionem audientium*. Si enim insipientes audiant quoslibet litigare, eos qui magis clamosi sunt, putant justiorum causam habere. Stultorum est enim stultis ad hæerere. Si vero neuter litigantium clamore superaverit, **340** dubitant simplices, uti magis adhaerendum sit. *Noli contendere: sed sollicitè cura exhibere teipsum totum, et corpore et animo probabilem*, id est laudabilem Deo. Ut autem sis probabilis, oportet te esse **C** *operarium inconfusibilem*: quod non erubescas prædicare crucem Christi, etc. Et *recte*, id est sine contentione, cum omni modestia, *tractantem verbum veritatis*. Ut autem recte queas tractare verbum Dei, *devita profana*, id est illa penitus abominanda. Devita etiam *inani loquia*, id est quæ si non ita profana sunt, inutilia tamen sunt. Devita ideo, *quia hæc inania verba multum proficient ad impietatem persuadendam: et sermo eorum, inania loquentium, serpit paulatim ut cancer*, qui morbus paululum carnis primum occupat, sed paulatim magis ac magis augmentatur, donec occidat. Et sic hæretici prius callide iuducunt, quod nec prodesse nec nocere videatur, et dehinc alternando rationes, sensim in maximam hæresim excrescit doctrina eorum. *Ex quibus vaniloquis est Hymenæus, et Philetus, qui exciderunt a veritate fidei*.

Determinat quæ sit hæresis eorum, ut si forte venerint ad Timotheum, præcaveat sibi: *dicentes resurrectionem jam esse factam*, vel in his qui cum Christo surrexerunt, vel in baptismo, in quo a morte peccati ad vitam virtutum resurgimus. Illa enim trina immersio, sepulturam Christi trium dierum: elevatio vero, resurrectionem Christi significat. Et sic dicentes *subvertunt fidem quorundam*. Sed licet illi subvertant, tamen *fundamentum Dei*, id est in quibus fides bene fundata est, et qui e converso in fide per Deum fundati sunt: hoc, inquam, *fundamentum est firmum habens signaculum*. Hoc dictum

est a similitudine strenui ducis, qui signum dat militibus suis, quo discreti fiant ab aliis. Sic Deus signat suos ut, viso signo, diabolus prætereat eos, sciens nihil sibi esse cum illis. Signum autem hoc est : *Cognovit Dominus qui sunt ejus*; hoc Paulus ex parte sua ponit, significans electionem Dei in justis, dicens : *Dominus cognovit* ab æterno qui futuri sunt *ejus*. Hoc autem sequens Isaiam ait. Agens de potestate liberi arbitrii dicens : *Discedat omnis homo qui potens est per libertatem arbitrii et qui invocat nomen Domini fide et opere, ab iniquitate*. Divina electione et libero arbitrio, quod per bona opera occurrit divinæ electioni. His duobus signati sunt, qui in justitia sunt permansuri. Deus enim sic unumquemque electum prævidit futurum bonum, ut et opera bona simul in eo prævideret. Quicumque autem electione Dei et bonis operibus liberi arbitrii signantur, Dei fiunt. Ne tamen ideo mireris, si in domo Dei hoc fit, ut quidam a fide recedant : alii in fide perseverent : quia etiam in qualibet magna domo non solum sunt vasa aurea et argentea : sicut in domo Dei quidam sunt perfectiores, alii perfecti sub illis ; sed etiam sunt in eadem domo lignea vasa et fictilia : sicut in domo Dei quidam mali, alii deteriores. Et quædam quidem eorum vasorum sunt in honorem, in quibus potiones bonæ reconduntur. Quædam autem sunt in contumeliam : ut ad recipiendum urinam, et hujusmodi : tamen sicut honorabiliora vasa in domo sunt necessaria, eodem modo vasa contumeliosa. Sic in Ecclesia Dei mali et boni utriusque modo suo necessarii sunt. Si enim mali non essent, non esset meritum honorum. Si enim non sit persecutio, ubi patientia honorum ?

Quoniam quidem vasa aut in honorem sunt, aut in contumeliam : et nihil ibi medium est : ergo si quis mundaverit se ab istis, id est si quis non fuerit vas in contumeliam, erit vas in honorem Deo. Vas dico sanctificatum, id est justificatum a peccatis et etiam utile Domino : quia paratum est ad omne opus bonum faciendum. Profana devota : nec hoc solum : sed etiam fuge desideria juvenilia, id est quæ lubricam juventutem instimulant. Hæc fuge, sectare vero justitiam, id est æquitatem ad omnes. Fidem in Deum : castitatem carnis et animi. Pacem, id est concordiam, 341 habeto cum his qui de puro corde invocant Dominum. Nec solum juvenilia fugias, sed etiam devota quæstiones stultas in quibus nec scientia est, nec esse videtur. Devota etiam eas quæ licet non ita stultæ sint, sunt tamen sine fructu Christianæ disciplinæ, ut dialecticæ quæstiones : sciens hoc quod quæ sunt hujusmodi, generant lites. Servum autem Domini (quod tu es, et esse debes) non oportet litigare : sed oportet esse mansuetum, id est in omnibus moderatum et ad omnes, scilicet, docibilem, id est cum habilitate docentem alios ; patientem etiam quæcunque inferantur ei : et corripientem cum modestia eos qui resistunt veritati, non cum litigio : ideo sic corripientem, ne quando, id est ut aliquando, set Deus illis pœnitentiam. Fortassis enim aliquando

A se male egisse pœnitebunt, veniendo sic ad cognoscendam veritatem fidei : et agnita fidei veritate restipiscant a laqueis diaboli, id est a peccatis quibus diabolus illaqueaverat eos : a quo diabolo tenentur captivi, quandiu in peccatis sunt. Tenentur, inquam, ad exsequendam ipsius diaboli voluntatem.

CAPUT III.

Hoc autem scito, quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa : et erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemii, parentibus non obediens, ingrati, scelesti, sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, protervi [procaces], cæci, tumidi : voluptatum amatores magis quam Dei, habentes speciem quidem pietatis, virtutem [veritatem] autem ejus abnegantes. Et hos devota. Ex his enim sunt qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas, oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis : semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. Quemadmodum autem Jamenes et Mambres restiterunt Moysi (Exod. vii, 11) ; ita et hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem : sed ultra non proficiunt. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit. Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, persecutiones, passiones : qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii, Listris, quales persecutiones sustinui : et ex omnibus eripuit me Dominus. Et omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. Mali autem homines et seductores proficiunt in pejus ; errantes, et in errorem mittentes. Tu vero permene in his quæ didicisti et credita sunt tibi : sciens a quo didiceris : et quia ab infantia sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem quæ est in Christo Jesu Omnis enim scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia : ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

EXPOSITIO.

Devota stultas quæstiones : devota etiam homines habentes speciem pietatis, etc. Sed priusquam hoc ponat, præmittit causas, quare tales devotandi sint, dicens : Non solum quod præmissum est faciendum esse scias, sed etiam hoc scito, quod in novissimis diebus, id est circa finem mundi, instabunt tempora periculosa, id est in tempore illo instabunt docendo, et eos qui non consentient affligendo periculosi doctores : qui credentes sibi in multa demergent pericula : et tunc in temporibus illis erunt homines amantes seipsos, id est carnalitati suæ morem gerentes his modis. Erunt enim cupidi, id est amatores pecuniæ. Erunt etiam elati, id est aliis se superponere cupientes. Erunt superbi, id est in adeptis

honoribus hinc gloriantes. Erunt etiam *blasphemi* A contra Deum et doctrinam ejus. Erunt etiam *non obediētes parentibus*, seu carnalibus (quod nefas est), seu spiritalibus, ut episcopis et presbyteris. Erunt *ingrati* : quia si quis bona docuerit eos, unde grati esse debuerant, molesti erunt doctoribus suis. Erunt etiam *scelesti* : homicidia et hujusmodi scelera patrantes. Erunt *sine affectione*, piam voluntatem non habentes ad proximum; **342** etiam si nihil dare queunt. Erunt *sine pace*, id est sine concordia : sed semper in litigio. Erunt *criminatores*, id est justis crimina imponentes : cum ipsi sint *incontinentes* : sed passim ruunt ad quaecunque scelera. Erunt *immites*, id est sine omni mansuetudine crudeles. Et *sine benignitate*; id est sine largitate, non erogantes sua indigentibus. Erunt etiam *proditores*, tradentes justos ad mortem. Erunt etiam *protervi*, id est de maledictis inverecundi : et etiam si reprehenduntur, inde impatientes. Erunt etiam *tumidi*, id est inflati animo : etiam si nec honorem nec spem honoris habeant : et hi tales erunt, *amatores voluptatum*, id est totius luxuriæ, *magis quam Dei* : quem in nullo videntur diligere. De his autem subtiliter cavendum est tibi. Hi enim sunt *habentes speciem pietatis*, id est simulantes se religiosos, et virtutem ejus pietatis, id est dilectionem, quæ virtus est totius religionis. Valida enim est sicut mors dilectio. Vel *virtutem*, id est veritatem religionis, opere *abnegantes* : et hos tales devita.

: Diceret Timotheus : Quare de his præmunis me, qui futuri sunt circa finem mundi? Ideo ait Paulus : C Hos devita; quia *ex his futuris in novissimis diebus sunt illi qui penetrant domos*, etc. Notandum est quia ex quo cœpit mundus, habuit in eo Deus regnum suum, et diabolus suum. In Abel enim Deus, et in Cain diabolus regnare cœpit. Deus autem regnum suum assumendo carnem, et quæ secuta sunt operando consummavit regnum suum, remittendo peccata, etc., quomodo consummari potuit in præsentibus : quod regnum ad plenum consummabit in futuro, dando vitam æternam. Sicut autem Deus in bono : sic diabolus in perfectione iniquitatis consummaturus est regnum suum circa finem mundi per Antichristum. Et sicut patriarchas et prophetas adventum Christi Deus præcedere voluit; sic multa D membra Antichristi præcedent caput suum, id est Antichristum. Contra cujus membra Paulus instruit Timotheum, dicens : Ex his quos descripsi, sunt pseudodoctores, qui penetrant domos, non audent docere in plateis, ne doctrina eorum pateat in audientia honorum : sed ut liberius seducant, privatim in domibus docent, et sic *mulierculas* (quæ quolibet vento doctrinæ leviter falluntur) *ducunt* seductas quolibet inductu illo factas *captivas* : quia captivatae sunt a Deo, et datæ sunt sub jura diaboli. Vel ad cumululum improprie sicut feminas : sic et viros vocat mulierculas; id est molles omni vento doctrinæ cedentes : ut audito nomine improprie sui citius erubescant et convertantur ad Dominum.

Mulierculas dico *oneratas peccatis*, dum seductæ sunt diabolo : quæ mulieres ducuntur variis desideriis : quia *semper discentes, et nunquam pervenientes ad scientiam veritatis*, id est semper laborantes, et nunquam ad perfectionem venientes. Et isti tales non tantum in domibus privatis docent, sed etiam hi homines resistunt veritati in aperto : *quemadmodum Jamnes et Mambres*, duo fratres magi in Ægypto, *resisterunt Moysi* coram Pharaone, faciendo quædam per incantationes suas quæ Moyses faciebat, nec tamen omnia (*Exod. vii, 11*). Hi homines dico *corrupti mente*, id est depravati intellectu et opere : et circa fidem errantes. Ad quam quia non ingrediuntur, reprobati sunt a Deo.

B Ne modo his prædictis deterreretur Timotheus, consolatur eum Paulus, dicens : Tales quidem futuri sunt; sed ne timeas quia *ultra non proficient*. Ideo quia *insipientia illorum* sicut Jamnæ et Mambres ad ultimum manifesta erit, illi non ultra proficient : tu autem, quasi diceret, prolificere debes et potes : *tu enim assecutus es meam doctrinam* in scientia : et meam *institutionem* in dispositione vitæ et in moribus : et meum *propositum*, quia sicuti vitam æternam finem laboris mei proposui : ita et tu assecutus es etiam *fidem* : quia sane credis ut ego; et *longanimitatem* in spe : quia paratus es, quandiu Deo placēbit, tecum sustinere. Habes etiam *dilectionem Dei et proximi* : et *patientiam*, id est ipsam virtutem : etiamsi nihil operari necesse sit, et actus illius patientiæ, scilicet *persecutiones* de loco ad locum, et *passiones tormentorum*. **343** Nosti etiam *qualia facta sunt mihi Antiochiæ, Iconii, Lystris, et, præter hæc, quales persecutiones ego sustinui* in multis locis. Sed quid inde timendum? *Ex omnibus enim eruit me Dominus*; et sic eruet te de his quæ te pati contigerit. Incitari debes ad continentiam exemplo meo, et omnium religiosorum. *Omnes enim qui volunt pie*, id est religiose, *vivere in Christo Jesu, patientur persecutionem* : et ideo ne turberis si aliqua pateris. Pie viventes patientur : *homines autem mali in se et seductores aliorum proficient quidem in mundanis* [immundiis]. sed hoc totum erit illis in penis, et in damnationem. Ipsi dico, *errantes in se, et ideo mali mittentes* D etiam alios in errorem, et ideo seductores. Ipsi errant : *tu vero permane in his præceptis quæ didicisti a me, et in his quæ credita sunt tibi*, id est in pontificali gratia, *sciens et rememorans hæc a quo et quanto doctore didiceris* ista. Si enim recordaris meæ auctoritatis, contemptui fiet tibi falsa doctrina. Et te inde memorem esse volo : *quia tu nosti sacras litteras ab infantia*, traditus scholis a matre tua, quæ fidei fuit : *quæ omnia possunt te instruere ad habendam salutem æternæ vitæ, ad quam itur per fidem, quæ fides est in Christo Jesu*. Vere sacras litteras possunt te instruere ad salutem : quia *omnis scriptura inspirata divinitus*, id est spiritualiter secundum Deum intellecta, *utilis est ad docendum eos qui nesciunt, et ad arguendum, id est ad convin-*

endum eos qui fidei contradicunt, et ad corripiendum peccantes et se peccasse non abnegantes, et ad erudiendum eos qui adhuc rudes sunt et simplices. Erudiendum dico in *justitia*, id est ad hoc ut iustificentur, exuendo rudimenta infidelitatis. Sic, inquam, erudiat ut quantum in doctore est, sit ille qui, eruditur *perfectus homo* Dei. Perfectus ita ut sit *instructus ad omne opus bonum* faciendum.

CAPUT IV.

Testificor coram Deo et Christo Jesu, qui iudicaturus est vivos et mortuos, et per adventum et ipsius regnum ejus: *prædica verbum*, insta opportune, importune; argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina. Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt: sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes auribus: et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur. Tu vero vigila, in omnibus labora; opus fac evangelistæ, ministerium tuum imple, sobrius esto. Ego enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex: non solum autem mihi, sed et his qui diligunt adventum ejus. Festina venire ad me cito. Demas enim me dereliquit, diligens hoc sæculum, et abiit Thessalonicam, Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam. Lucas est mecum solus. Marcum assume et adduc tecum: est enim mihi utilis in ministerio. Tychicum autem misi Ephesum. Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, et libros, maxime autem membranas. Alexander ærarius multa mala mihi ostendit: reddet illi Dominus secundum opera ejus; quem et tu devota, valde enim restitit verbis nostris. In prima mea defensione nemo mihi affuit; sed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur. Dominus autem mihi assistit et confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes gentes, quia liberatus sum de ore leonis. Liberavit me Dominus ab omni opere malo, et salvum faciet in regnum suum cælestis: cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. Saluta Priscam et Aquilam, et Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Festina ante hiemem venire. **344** Salutant te Eubulus, et Pudens [al., Prudens], et Linus, et Claudia: et fratres omnes [al. non habet omnes] ejus. Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum, Amen.

EXPOSITIO.

Et quia Scriptura Dei nota tibi utilis est ad docendum, et ad arguendum, et ad corripiendum: ideo *testificor* tibi coram Deo, ne hoc ultra a me exigat. Et coram Christo Jesu, qui iudicaturus est vivos et mortuos: quos invenerit vivos in hora iudicii, qui sub momento dissolventur et resurgent. Iudicaturus est etiam ante diem iudicii mortuos.

Vel iudicaturus est vivos ac mortuos, id est justos et peccatores. Testificor etiam tibi *per adventum ipsius Christi*, ut ita paratus sis quasi qui quotidie iudicem advenientem exspectet, ut timore ejus facias quæ hortor. Testificor etiam tibi *per regnum ejus*, in quo ipsi conregnabunt sancti, ut amore conregnandi Christo studiose facias quod moneo. Hoc, inquam, *testificor* tibi: *Prædica verbum*, id est doctrinam Dei, et prædicando *insta opportune* eis qui libenter audiunt. Insta etiam *importune* eis qui primitus ad audiendum difficiles sunt, sed postmodum cognita ratione libenter audiunt. *Argue* etiam, id est convince, contradicentes fidei. *Obsecra* etiam justos, ut semper in melius promoveantur. *Increpa* etiam debita austeritate deprehensos in peccatis. Hæc autem fac *in omni patientia*: ut quæcumque inferantur libenter sustineas; nec ita ut docere desistas, sed semper esto *in doctrina*. Ideo tanta instantia te docere commoneo: quia *eris tempus* circa finem mundi, cum homines non sustinebunt sanam doctrinam. Si autem in tempore illo non roboretur Ecclesia doctrina apostolica, peribit fides. Sanam doctrinam non patientur, sed coacervabunt sibi magistros juxta sua desideria. Si luxuriosi fuerint, luxuriosum: et sic in cæteris. Homines dico tunc prurientes auribus, id est nova et inaudita audire cupientes; in quibus veritas non erit: et a veritate quidem avertent auditum suum, sed ad fabulas (in quibus rei veritas non est) convertentur.

Illi sic intendunt fabulis: tu vero vigila, id est omni sollicitudine præcave tibi: et labora in omnibus (si potes) convertendis. Utque labor tuus idoneus sit, fac opus evangelistæ, id est prædicatoris: scilicet quod operandum prædicas, operare. Et ita fac ut impleas tuum ministerium, id est officium prædicatoris, quod non infra subsistas, sed quidquid prædicatoris est facias, et laborando in aliis et in te opere complendo quod alios docueris. Et licet sic moneam, fac opus evangelistæ: tamen esto sobrius, non ultra modum abinentiæ deditus, ne nimietate jejuni debilitatus (quomodo decet) incumbere nequeas prædicationi. Propterea tanta instantia te commoneo: quia ego jam delibor, id est sacrificor, et paulatim in vinculis quotidie deficio: et tempus meæ resolutionis, id est dies mortis meæ, instat et in proximo est: quem diem instare ex eo certus sum, quia certavi certamen (frequentiam notat) bonum, id est utile Ecclesie Dei. Certavi utique patiendi quæcumque pati oportuit, et cursum, id est velocitatem bene agendi, ubi non ita pati necesse fuit, hunc utique consummavi: quia adeo ascendit mea justitia, quod ultra non habet quo ascendat; et in certando et in currendo servavi fidem. Et quia jam consummavi cursum, ideo in reliquo, id est in vita quæ nobis futura relinquitur, reposita est, id est custoditur, mihi corona justitiæ, id est promerita per justitiam: quam coronam quasi debitam reddet mihi Dominus in illa die futuræ retributionis, nec mihi negare potest: quia est justus

judex : et iustitia exigit ut hoc tibi reddatur. Mihi quidem, sed non solum mihi, sed etiam omnibus tibi qui diligunt adventum ejus iudicii, id est qui puram habent conscientiam : qui enim sibi male consci sunt, hi utique adventum iudicis non diligunt, sed formidant. Per hoc plurimum animat Timotheum, quod ait preparari coronam justitiae diligentibus adventum Dei.

Instructo Timotheo in his quae publice agenda erant, de quibusdam propriis mandat ei, dicens : **345** Quia in proximo dies meae resolutionis instat : ideo festina cito venire ad me : et necessarius mihi es : quia Demas apostatando reliquit me, diligens hoc praesens saeculum, et ille abiit Thessalonicam. Crescens vero, alius discipulus in fide permanens, abiit in Galatiam. Titus vero abiit in Dalmatiam. Et sic, aliis dispersis, solus Lucas mecum est. Veni, inquam, et in veniendo assume Marcum, et adduc tecum ad me. Hic enim est mihi utilis in ministerio. Fortassis missurus erat eum Apostolus in aliquam legationem. Tychicum autem misi Ephesum, ubi tu episcoparis. Tu vero veniens ad me affer tecum penulam quam apud Carpum reliqui Troade : affer etiam libros : et maxime praeter ceteris affer membranas, quibus opus habeo ad mittendas Epistolas. Penula vestis erat tradita Tharsensibus a Romanis : propterea quia sponte, et non bello in imperium Romanorum devenerant : quam ideo iubeat afferri, ut comprobaret se esse civem Romanum, sicut appellaverat apud Festum. Seu penula alia vestiserat : quam contra frigus afferri sibi postulabat, acturus hiemem in carcere. Dum autem

A venies ad me, cave tibi ab Alexandro : hic enim Alexander ararius (nomen dignitatis) ostendit mihi mala mala : nec inde curo : quia Dominus reddet ei secundum opera ejus. Quem Alexandrum tu etiam devota : hic enim valde restitit verbis nostris. Veni utique : quia necessarius es. In prima enim defensione mea, quando defendi me in conspectu Neronis, nemo discipulorum affuit mihi : sed omnes dereliquerunt me. Ut autem hoc non imputetur illis, precor : illi dereliquerunt me ; sed Dominus assistit mihi : et astando sortem fecit me : ideo et adeo ut praedicatio impletur per me, non cedentem inimicis ejus. Si enim consentirem ipsi, inexplata fieret praedicatio : ideo etiam confortavit : ut haec audiant gentes : et hoc etiam audiant quod liberatus sum, ut non consentirem, de ore leonis, id est Neronis, vel diaboli, per Neronem invadentis me : nec solum a leone, sed liberavit me Dominus ab omni opere malo, ne quid male operarer : et me liberatum salvum faciet, translatum in regnum suum caeleste : cui Domino est gloria in saecula saeculorum, Amen. Accepta autem hac Epistola, saluta Priscam et Aquilam, et familiam Onesiphori. Erastus autem remansit Corinthi : et Trophimum reliqui Mileti infirmum : et quia tot absentes sunt, festina venire ad me ante hiemem. De his autem qui nobiscum sunt, salutant te Eubolus, et Pudens, et Linus, et Claudia, et omnes fratres. Et ego saluto te. Dominus Jesus Christus sit cum spiritu tuo : et concedat ut gratia sit nobiscum, id est dilectio inter me et te cepta perseveret. Amen.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM AD TITUM.

Titum commonefacit et instruit de constitutione presbyterii : et de spirituali conversatione, et haereticis vitandis : qui traditionibus Judaicis credunt ; scribens ei a Nicopoli.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Paulus, conversis Cretensibus, consecravit ibi Titum archiepiscopum, qui eos instrueret de quibuscunque opportunum videret. Cum autem Paulus isset Nicopolim (quod haec Epistola videtur inuere in sequentibus), scripsit hanc Epistolam ad Titum. Audierat enim de eo, quod nimis simpliciter episcopale exercebat officium : quia haereticos, seu quoslibet perversos, non expellebat ab Ecclesia pontificali imperio, sicut deceret. Denuntiabat quidem eis quod male agerent, et desistere deberent : sed eis ab incepto malo non cessantibus (quod pontificalis dignitas exigeret), non coercebat eos, sed humiliter patiebatur. **346** Quare Paulus hanc Epistolam scribit ad Titum : agens in ea de pontificali officio : eo modo

D ut instruat eum quales consecrare debeat episcopos per civitates sui archiepiscopatus : maxime circa hanc instructionem immorans, ut potestate et imperio pontificali utatur : quia licet simplicem esse bonum sit, tamen nimia humilitas episcopi incommo- dum facit regimini Ecclesiae : et ideo monet Titum, ut cum imperio episcopali doceat, exhortetur, et arguat : et si qui haeretici corrigi nolunt, ab Ecclesia depellat. Et sic de episcopali officio agens, intendit Titum perfectum reddere episcopum. Ut per exemplum istius, quoscunque episcopos nimis simplices animatos redderet, et episcopali imperio utentes.

EPISTOLA AD TITUM.

CAPUT PRIMUM.

Paulus servus Dei, apostolus autem Jesu Christi secundum fidem electorum Dei et agnitionem

veritatis, quae secundum pietatem est in spem vitae aeternae : quam promisit, qui non mentitur, Deus ante tempora saecularia : manifestavit autem tem-

coribus suis verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi secundum præceptum Salvatoris nostri Dei. Tito dilecto filio secundum communem fidem gratia et pax a Deo Patre et Christo Jesu Salvatore nostro. Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas, et constituas per civitates presbyteros sicut et ego disposui tibi : si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem : non superbum, non iracundum, non violentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum : sed hospitalem, benignum, prudentem, sobrium, justum, sanctum, continentem, amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui et seductores : maxime autem qui de circumcisione sunt, quos oportet redargui : qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis, proprius illorum propheta : Cretenses semper mendaces, malæ bestiarum, ventres pigri. Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure, ut sani sint in fide : non intendentes Judaicis fabulis, et mandatis hominum aversantium [al., avertentium] se a veritate. Omnia munda mundis : coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum, sed inquinatæ sunt eorum et mens et conscientia. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant : cum sint abominati [al., abominabiles] et incredibiles, et ad omne opus bonum reprobi.

EXPOSITIO.

Paulus, etc. Sicut mos ejus est, salutationem præmittit dicens : Paulus servus Dei, id est simplex et humilis ad modum servi. Hic innuit bonam quidem esse simplicitatem. Servus utique Dei, sed tamen apostolus Jesu Christi, id est agens et coercens singulos quomodo apostolicæ sublimitatis imperium exigit. Tu itaque exemplo meo sic esto simplex, ut pontificale imperium non impediatur nimia humilitas. Non ideo dixit servus Dei et apostolus Christi, quin et apostolus sit Dei et servus Christi : sed ideo ut innuat, quod per Christum Deus Pater in ministerium apostolatus Paulum direxerit. Apostolus dico secundum fidem electorum Dei. Sequitur enim et prædicat fidem quam tenuerunt prophetæ, et quicumque electi Dei. Apostolus etiam secundum agnitionem veritatis, id est secundum quod agnovit de vera cognitione Dei. Non cujuslibet veritatis dico, sed ejus quæ est secundum pietatem, id est quæ veritas sequitur cultum Dei. Fides dico et agnitio veritatis, euntia in spem vitæ æternæ : 347 quia per fidem acceptam, et per agnitam veritatem, speramus nos consequi vitam æternam. Nec frustra : quia quam vitam promissit, id est se daturum præordinavit : nec de hac promissione dubita-

A re licet : promissit enim hæc ille qui non mentitur et mentiri non potest : quia Deus est. Nec in tempore promissit : sed ut diligentia promissæ rei in Deo consideretur, promissit hæc ante tempora secularia, id est ab æterno sic præordinavit ante tempora, quævolvuntur per sæcula. Promissit, inquam : manifestavit autem, id est complevit quod promisserat suis, id est in congruis temporibus vitam æternam : quia Abel vidit inde aliquid, perfectius autem Abraham : et ita paulatim prophetæ, quanto amplius propinquabat redemptio, tanto magis de ea cognoverunt : et Joannes magis omnibus, qui digito demonstravit vitam æternam, id est Christum : sed maxime in tempore gratiæ manifestavit Deus vitam æternam, scilicet Verbum suum, id est Filium incarnatum, natumque et aliis modis. Manifestavit etiam hoc Verbum in prædicatione, quæ credita est, id est per prædicationem quæ commissa est mihi. Credita utique mihi est secundum præceptum Dei, id est quia Deus ita præcepit. Dei dico nostri Salvatoris. Paulus, inquam, talis et talis scribit, Tito dilecto quodam speciali modo.

Tito dico filio secundum communem, id est catholicam, fidem, in qua eum genui, et non secundum carnem. Catholicum enim commune vel universale dicitur. Vel Tito filio optat sapere secundum communem, id est vulgarem, fidem : et non secundum privatas doctrinas hæreticorum. Sit tibi, Tite, gratia : et secundum remissionem peccatorum, et secundum episcopale officium. Sit etiam tibi pax, id est tranquillitas animi, quanta hic haberi potest. Hæc utique tibi sint a Deo Patre qui potest, et qui voluntatem habet. Et a Jesu Christo, qui similiter et potest, Salvatore nostro, et voluntatem habet. Finita salutatione, sic alloquitur Titum : O Tite, ego reliqui te consecratum archiepiscopum Cretæ gratia hujus rei, id est pro hac re, quæ, si fiat, grata erit mihi. Res autem illa hæc est : ut tu corrigas, id est ut corrigendo quæ corrigenda sunt perficias ea quæ desunt. Hoc autem dictum est de moribus. Et corrigendo mores constituas etiam presbyteros, id est episcopos per singulas civitates subjectas tuo archiepiscopatu. Constituas, inquam, eo modo sicut et ego tibi disposui. Ubi ait : Sicut ego tibi disposui, notat quod cum apud eum esset, instruxerit eum de consecratione episcoporum. Eum scilicet constitue episcopum, si quis fuerit sine crimine, id est, sine actu et infamia cujuslibet criminalis. Qui etiam fuerit vir unius uxoris, ut idem alibi exposuimus. Habens etiam filios fideles, id est, qui in fide sana filios suos instruxerit : et non habens eos in accusatione luxuriæ : quod nec etiam malus rumor inde exierit. Si enim filios suos permisit luxuriari, exemplum dedit non se bene correcturum filios Ecclesiæ. Aut non habens filios non subditos, id est inobedientes sibi. Si enim remissus apparuit in privatis filiis, ostendit quod non sufficienter coerceret credidam sibi Ecclesiam. Ideo volo ut qui sine crimine fuerit, constituatur episcopus : oportet enim episcopum

esse sine crimine, et actu, et suspitione, sicut dispensatorem Dei, id est, sicut eum qui Deum ipsum dispensat his quibus prædicat. Oportet etiam episcopum non esse superbum, id est, non cupientem se superponere aliis. Non iracundum, sed bene regat animum. Non vinolentum, id est non multo vino deditum. Non percussorem, id est qui corporalibus armis non percutiat; habet enim arma sancti Spiritus: vel non percutientem conscientias auditorum; ne tale quid prædicet unde prava opinio oriatur. Non cupidum turpis lussi, id est non negotiis sæcularibus implicitum: sed hospitalem, qui pauperes hospitio receperit: receptisque pauperibus, et quibuscunque benignum, id est, large sua ministrantem. Sobrium etiam cibo, potu et vestitu. Iustum etiam **348** *et ad proximos sibi. Sanctum etiam ad Deum. Continentem etiam, ut exemplum continendi sit aliis. Et præter hæc oportet eum esse amplectentem, id est diligenter et assidue tractantem, sermonem fidelem, id est veracem: nec omnem verum, sed eum qui est secundum doctrinam, id est qui idoneus est ad prædicationem. Sunt enim multa vera quibus intendere episcopum culpa esset.*

Et ideo amplectatur hunc sermonem, ut et per usum et per scientiam potens sit exhortari fideles in doctrina sana. Possit etiam per usum et per scientiam arguere eos qui contradicunt sanæ doctrinæ, id est convincere infideles qui fidem impugnant. Et necesse est ut sic potens sit arguere: quia sunt multi inobedientes episcopis. Sunt etiam vaniloqui, loquentes inutilia: et in hac vana locutione sunt seductores, id est habent artem et calliditatem seducendi auditores per vaniloquia. Possent enim vana loqui sine calliditate seductionis: et maxime præ omnibus seducant illi qui sunt de circumcissione Judæi: quas ideo oportet redargui: quia præcipui seductores sunt. Hi enim qui de circumcissione venerunt, subvertunt non solum patremfamilias domus: sed etiam universas domos, id est omnem familiam, docentes gratia, id est amore, turpis lucri ea quæ non credere, nec docere oportet. Vere in Cretensibus sunt mali seductores: quod approbat quidam ex illis Cretensibus proprius, id est naturalis ipsorum; quare magis credendam est ei: hic autem propheta, id est videns, secundum quod subtiliter consideravit vitia Cretensium: hic autem dictus est Epimenides, qui dixit hoc de illis: *Cretenses semper sunt mendaces et sunt bestia, bestialiter meditantur; et mala, id est quomodo meditantur, sic crudeliter operantes. Sunt etiam pigri ventres, id est luxuriantes et onerantes se cibis. Ideoque ad omne bonum tardi. Ne autem de veritate horum dubitaretur, quia gentilis fuit ille qui hoc dixit, asserit hoc Paulus dicens: Testimonium hoc, quod Epimenides testatus est de Cretensibus, verum est: ob quam causam, quia mendaces sunt, etc., increpa eos, scilicet Cretenses dure, id est scilicet eum austeritate et pontificali imperio, ut sani perseverent in fide, non intendentes Judaicis fabulis: quia quod de circumcissione reducenda docent, fa-*

bulæ sunt, nec rei veritatem habent. Non debent intendere his, quia fabulæ; et quia sunt mandata hominum, et non Dei: olim enim sub veteri lege Deus quidem mandavit circumcissionem et cætera; sed postquam venit tempus gratiæ, Deus præcepit hoc non fieri. Et ideo ait: Non intendant mandatis non Dei, sed hominum aversantium se a veritate. quia veritatem legis, spiritalem scilicet intellectum, nolunt accipere. Ex quibus sequentibus innuit, quod hi tales a quibusdam cibis abstinendum esse prædicarent, dicens: Non est intendendum fabulis Judæorum, qui judicant quosdam cibos immundos, cum omnia quibus uti consuetudo est, sint munda mundis, id est his qui in munditia et sanctitate percipiunt ea.

Hos enim cibos Deus condidit ad sustentationem servientium sibi: quare munda et digna sunt his qui mundo corde et opere Deo serviunt. Omnis etiam creatura in eo quod a Deo creata est, munda est. Hic tamen non est necesse de omnibus agere. Mundis conscientia et fide omnia sunt munda, sed coinquatis conscientia et infidelibus, etiam quod mundum reputant, non est illis mundum. Cum enim in Creatorem non credant, et inquinatam habeant conscientiam, injustum est eos uti aliqua creatura Dei. Nihil illis est mundum: sed mens, id est intellectus, fides scilicet, eorum et conscientia sunt inquinata: quare nihil eis est mundum. Fortassis diceret aliquis: Quare isti sunt inquinati, cum confiteantur Deum? Scio quidem (ait Paulus) quod confitentur ore se nosse Deum, sed quid hoc prodeat? Negant enim Deum in factis suis. Negant pro certo, cum sint abominati, id est male ominati: vel a numero hominum redempti per Deum. Cum etiam sint incredibiles, id est non habiles credere pro nimietate impietatis **349** suæ. Cum etiam sint reprobatum ad omne bonum opus: quia nihil quod boni simplicitatem habeat operantur. Plerumque enim quidam infideles faciunt talia, quæ licet vere bona non sint, bona tamen esse videntur.

CAPUT II.

Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam, senes ut sobrii sint, pudici, prudentes, sancti in fide, in dilectione, in patientia, anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes, ut prudentiam doceant adolescentulas ut viros suos ament, filios suos diligant, prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei. Juvenes similiter hortare, ut sobrii sint. In omnibus te ipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate. Verbum sanum, irreprehensibile: ut is qui ex adverso est vereatur [at., vincatur]: nihil habens malum dicere de nobis. Servos dominis suis subditos esse: in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes: ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent

e in omnibus. Apparuit enim gratia Dei Salvatoris
 e nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut ab-
 e negantes impietatem et sæcularia desideria, so-
 e b. i. e, et juste, et pie vivamus in hoc sæculo :
 e expectantes beatam spem, et adventum gloriae
 e magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi. Qui
 e dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret
 e ab omni iniquitate : et mundaret sibi populum
 e acceptabilem, sectatorem honorum operum. Hæc
 e loquere et exhortare, et argue cum omni imperio.
 e Nemo te contemnat. »

EXPOSITIO.

Reprobi sic perverse agunt : tu vero non sic, sed
 loquere ea quæ decet loqui, sanam doctrinam. Hoc
 scilicet loquere senibus, ut senes sobrii sint, non
 dediti potationi. Sint etiam pudici, id est casti.
 Sint prudentes, ut noverint docere juniores : sint
 sani in fide. sint sani in dilectione : ut sicut do-
 mesticos, sic omnes alios diligant. Sint etiam sani in
 patientia : quod non sic patiantur convicia, quod ad
 opprobria impatientes sint. Anus similiter admone,
 ut sint in habitu sancto, id est qui sanctitatem ear-
 rum indicet : et ut non sint criminatrices, id est non
 imponant crimina quibuslibet, qui morbus maxime
 veterarum est. Non sint etiam servientes multo vino,
 sed bene docentes : nec in ecclesia vel viros doceant ;
 sed ita dico, ut adolescentulas doceant prudentiam :
 hanc scilicet, ut ament viros suos, et non adulteros :
 et etiam diligant filios suos omni sollicitudine, so-
 ventes eos : et doceant eas esse prudentes, et castas,
 et sobrias, et in cibus, et in ornamentis : et ha-
 bentes curam domus, id est, laborent cum viris bene
 procurare familiam. Doceant etiam eas esse benig-
 nas in erogatione elemosynarum, et subditas viris
 suis : non super viros habentes imperium. Hæc
 omnia admone fieri : ut verbum, id est prædicatio, Dei
 non blasphemetur : si enim mulieres contra viros
 superbirent, si essent incestæ, etc., opinarentur in-
 sapientes sic contineri in Christiana doctrina, et
 ideo blasphemarent verbum Dei. Juvenes similiter
 hortare, ut sobrii sint, et temperati. Ut autem omnes
 convenienter corrigas, præbe teipsum exemplum aliis
 honorum operum : nec in quibusdam, sed in omni-
 bus operibus. Præbe, inquam, te exemplum eis in
 doctrina : ut quod utile auditoribus sit doceas : et
 in integritate omnium virtutum, quod perfectus et
 in tenero sis in bonis ; et doce in gravitate, id est cum
 a severitate et imperio pontificali. Et verbum doctri-
 næ tuæ sit sanum : nihil infidelitatis habeat admi-
 ptum ; sit etiam irreprehensibile : quod nec aliqua oc-
 casio reprehensionis inde queat concipi : et hoc ideo
 expedit, ut is qui est ex adverso, id est infidelis insi-
 diator, vereatur malum dicere de nobis : nihil habena
 unde male dicere possit. Hortare etiam servos esse
 subditos dominis suis, ne superbiant contra eos :
 sed bene sint placentes **350** eis in omnibus sibi
 imperatis : non contradicentes eis in aliquo, et non
 fraudantes, vel de rebus sibi creditis, vel de labore
 sibi imperato : ut cum laborare debent vacent otio :

A sed ostendentes in omnibus actionibus suis fidem
 Christianam esse bonam, id est utilem : ut sic
 faciendo orant in omnibus doctrinam Dei Salvatoris
 nostri.

Cum enim servi facti fideles non subducant : sed
 devotius dominis utique serviant, ornatur per hoc
 doctrina Dei et laudatur, quæ servos sic instruit fi-
 deles et subditos esse dominis, ideo moneo te labo-
 rare in omnibus : seu servi sint, seu domini, seu
 senes, seu juniores : quoniam Deus pro omnibus
 salvandis apparuit. Apparuit utique cum Verbum
 Patris factum caro in utero Virginis præbuit se vi-
 sibile hominibus. Apparuit, inquam, gratia Dei, id
 est, Deus per gratiam : non ex meritis hominum :
 sed per solam misericordiam, Dei dico nostri Salva-
 toris : et sicut pro nobis salvandis apparuit quod
 jam per fidem justificati sumus, sic pro omnibus
 hominibus salvandis apparuit : et ideo in omnibus
 laborare debes. Et quia apparere Dei non ad salu-
 tem sufficeret, nisi ab eodem instrueremur, ait, ap-
 paruit Deus per gratiam erudiens nos omnes ; hoc
 scilicet : ut nos abnegantes impietatem, id est cul-
 turam idolorum, et abnegantes desideria sæcularia,
 id est quæ et sæculum ministrat, et quorum causa
 est, vivamus sobrie, id est temperate in nobis ipsis :
 et juste ad proximum : et pie vivamus ad Deum :
 etiam in hoc tam fragili corpore, in quo vix juste
 vivere licet : sic sobrie, juste et pie vivendo exspe-
 ctantes beatam spem, id est sperantes beatitudinem,
 et expectantes adventum gloriae Jesu Christi, id
 est, quando Christus qui prius in humilitate ut
 erudiret nos apparuit, adveniet cum gloria judicare
 sæculum, Christi dico, magni Dei et nostri Salvatoris :
 quia tunc in judicio, velint nolint, constabuntur
 cum magno Deo et Salvatore sanctorum : venientem
 tunc cum potestate magna et majestate : qui usque
 ad illum diem nunquam confessi sunt
 Christum esse Deum. Qui Christus Jesus inter hos
 duos adventus dedit semetipsum pro nobis : ideo ut
 redimeret nos ab omni iniquitate, id est et a fragili-
 tate carnis, et a potentia et suggestione diaboli.
 Priusquam enim Christus in cruce nos redimeret,
 non poteramus obniti diabolo, et suggestioni ejus,
 nec fragilitati nostræ carnis : a quo periculo nisi
 nos Deus liberaret, etiamsi mundaret nos ab om-
 nibus peccatis, nihil tamen prodesset : nisi et virtutem
 daret resistendi suggestionibus diaboli et fragili-
 tati carnis. Qui enim primum hominem in tanta
 virtute creatum subvertere potuit, quanto magis
 eum qui tot miseriis passibilitatis et mortalitatis
 premitur ? Dedit etiam semetipsum ut nos mundaret
 ab omni delicto : seu originali, seu actuali, in bap-
 tismo. Nos dico, factum populum acceptabilem sibi
 post emundationem baptismatis : per hoc quia sectato-
 rem honorum operum : prius enim ab imperio
 diaboli et fragilitate carnis eruit, dehinc ab omni
 delicto mundat, et hoc utrumque in baptismo : post-
 ea per positionem honorum facit nos acceptabiles
 Deo Hæc predicta, Deum scilicet apparuisse per

gratiam, venturum autem in iudicium cum gloria etc., loquere et doce eos qui nesciunt : et exhortare eos qui sciunt : ut præparent se dignos secundo adventui. Quod si admoniti obedire renuunt, argue eos cum omni imperio, id est episcopali severitate : ita ut nemo te contemnat, id est ut nimia humilitas tua non generet contemptum pontificalis auctoritatis.

CAPUT III.

Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire; ad omne opus bonum paratos esse : neminem blasphemare, non litigiosos esse, **351** sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. Eramus enim aliquando et nos insipientes et increduli, errantes, servientes desiderii et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odibiles, odientes invicem. Cum autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde, per Jesum Christum Salvatorem nostrum, ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Fidelis sermo est. Et de his volo te confirmare, ut curent bonis operibus præesse qui credunt Deo. Hæc sunt bona et utilia hominibus. Stultas autem quæstiones, et genealogias, et contentiones, et pugnas legis devita. Sunt enim inutilis et vanæ. Hæreticum hominem post unam [al., primam] et secundam correptionem devita, sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio iudicio condemnatus. Cum misero ad te Artemam, aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim. Ibi enim statui hiemare. Zenam legisperitum et Apollo sollicitè præmitte, ut nihil illis desit. Discant autem et vestri bonis operibus præesse ad usus necessarios, ut non sint infructuosi. Salutant te qui tecum sunt omnes. Saluta eos qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen.

EXPOSITIO.

Ne modo Titus, quia dixerat Paulus omni imperio, opinaretur commissum sibi populum, sibi tantum subjici debere, et non potestatibus mundi, hæc removendo ait : Admone illos, Cretenses, subditos esse principibus mundi, ut regibus et cæteris potestatibus, solvendo tributa, et census debitos illis. Admone etiam illos obedire dicto, id est præceptis principum, nec tamen ad opus nefarium ; sed paratos esse ad omne opus bonum, quod præcipitur eis a principibus suis. Si enim ad culturam idoli ire juberent eos principes, seu ad quodlibet nefarium, non esset eis eundem : Oportet enim magis obedire Deo quam hominibus (Act. v, 29). Admone eos etiam, neminem dominorum suorum blasphemare : nec etiam litigiosos, id est nec decertare contra dominos, sed modestos et bene temperatos, ostendentes omnem

mansuetudinem et humilitatem : non tantum ad dominos, sed etiam ad omnes homines. Propterea sic volo omnes obedire etiam infidelibus dominis, quia fortassis qui modo infideles sunt fient cito fideles sicut et nos. Eramus enim aliquando, id est paulo ante, insipientes, etiamsi sapientes mundi essemus. Et quia de cognitione Dei nihil sapiebamus, ideo eramus increduli, non habentes fidem Dei. Eramus etiam errantes, id est peccantes, et servientes desiderii, quia si desiderabamus pecuniam seu honores, multo labore serviebamus ad hæc consequenda ; servientes etiam voluptatibus carnis variis, id est secundum omnes sensus. Quod enim oculus videbat, vel auris audiebat, manus hoc comprehendere laborabat. Nos dico, agentes in malitia, quia quæ mala licet erant, inferebamus proximis, agentes etiam in invidia, quia cum amplius non poteramus, proximis invidiebamus. Nos dico odibiles aliis, et e converso odientes alios, eundo invicem, id est in compensationem odii. Tales prius eramus, sed cum benignitas Dei, id est Deus per benignitatem, et humanitas Dei apparuit : designat quare, et per quid hoc factum fuerit, propter benignitatem scilicet et per humanitatem : cum utique Deus causa benignitatis per humanitatem cunctam Verbo Patris apparuit mundo ; Dei dico, nostri Salvatoris, quia sicut pro nobis, sic pro eis qui adhuc infideles sunt salvandis apparuit : nec hoc fuit ex operibus iustitiæ quæ nos aliquando fecimus, id est, hoc, ut Deus appareret, nunquam promerueramus ; sed secundum suam misericordiam fecit nos salvos Deus per lavacrum regenerationis, id est per baptismum in quo prima generatio, quæ in peccatis est, destruitur : et secunda spiritualis, scilicet generatio habetur : et per lavacrum renovationis. Baptismus enim quia præcedit, tales nos efficit, qui quotidie crescendo in melius, magis ac **352** magis renovamur ; juxta illud : Renovamini spiritu mentis vestræ (Ephes. iv, 23). Unde ait : regenerationis, per evacuationem malorum ; et renovationis per positionem honorum : quod utrumque et regeneratio et renovatio est Spiritus sancti ; per spiritum enim sanctum et remittuntur peccata, et accipiuntur virtutes. Quem Spiritum sanctum effudit Deus in nos abunde, id est sufficienter ad remissionem omnium delictorum ; effudit, inquam, per Jesum Christum Salvatorem nostrum secundum hominem hoc intellectum. Deus enim qui in homine illo erat, per hominem illum dedit Spiritum sanctum : ad hoc ut nos justificati per gratiam ipsius Dei, simus hæredes vitæ æternæ : et hoc secundum spem, id est secundum quod speramus dum in hoc mundo tenemur.

Hic sermo quem dixi, scilicet per lavacrum regenerationis nos salvari, et hæredes futuros esse vitæ æternæ, etc. : hic, inquam sermo fidelis est et bene credibilis. Et ideo de his quæ prædixi, volo te, o Tite, confirmare Cretenses, ut hæc firmiter credentes, curent præesse bonis operibus, ut si hodie bene operantur, cras meliora operando præesse faciant.

hodiernis bouis. Curent etiam præesse aliis, dando exemplum bonorum hi qui credunt Deo. Et hæc, scilicet præesse bonis operibus, sunt bona illis ipsis, et sunt utilia hominibus eos imitantibus. De his confirma Cretenses; sed stultas quæstiones et genealogias et contentiones quæ certant inter se de intellectu Scripturarum, et pugnas legis, id est quæ sibi invicem videntur contraire, quæcunque sunt hujusmodi, devita. Sunt enim inutiles, sine aliquo fructu, (quodque pejus est) vanæ, id est sine veritate; quæstiones has devita. Devita etiam hæreticum hominem, id est ab unitate fidei divisum. Devita dico, si incorrigibilis fuerit post unam, id est primam, et secundam correptionem, quia si bis admonitus non penituerit, hic qui est ejusmodi, id est hæreticus, subversus est; non per ignorantiam, sed sciens et prudens manum mittit in ignem, et hic talis delinquit proprio judicio, id est ex propria deliberatione, nullo impellente eum, et ideo condemnatus est a Deo.

Nota quod ex hoc loco colligitur quod si quis imprudenter errat, et errorem suum non defendit, hic non est judicandus hæreticus: sed ille tantum qui quod male de fide sentit (quod deterius est) incorrigibilis asseverat et defendit. Quod si hac ratione Simoniacos negamus esse hæreticos: sciunt enim se male agere, nec approbant, sed ambitiose cæcantur: contra hoc dicitur, quia quid ipsi intenderint pretio comparantes dona Spiritus sancti nescitur; soli enim Deo occulta cordium revelata sunt, sed secundum quod in exterioribus eorum factis dona

videmus, judicamus de interioribus: quia enim in episcopatu eos manere videmus, quem per pretium adepti sunt, judicamus de eis ut de credentibus pecunia posse possideri Spiritum sanctum. Quod si dicunt beneficia temporalia solum se emisse, et non consecrationem, ideoque non esse Simoniacos, longe deterius sentiunt. Scriptum est enim: Qui separaverit se, dicatur illi anathema. Sicut enim corpus et anima nequeunt separari ut alterum vivat; sic beneficium temporale a spiritali in episcopo nequit separari. Hoc sentiendum de ordinibus et temporalibus honoribus.

Postquam docuit Titum de rebus ecclesiasticis; scribit ad eum de quibusdam privatis dicens: *Cum misero ad te, o Tite, Arthemam aut Tythicum, festina venire ad me Nicopolim; ibi enim statui hiemare.* Et antequam venias, præmitte Zenam peritum legis, vel Scripture divinæ, vel sæcularis, et cum eo Apollo. Hos utique præmitte sollicitè, id est bene procuratos, dando illis quæ necessaria sunt; ita dico sollicitè, ut nihil desit illis. Quod si quæris unde hæc accipias, volo et jam ut nostri Cretenses discant præesse bonis operibus, de die in diem meliorando: sic utique præesse, administrando necessarios usus prædicatoribus, ut hi Cretenses non sint infructuosi doctoribus suis; sed ministrent quæcunque usui eorum necessaria sunt. « Laborantem enim agricolam oportet primam de 353 fructibus accipere (II Tim. II, 6). » Salutant te omnes qui tecum sunt, et tu saluta eos qui nos amant in fide, id est fideles. *Gratis Dei sit cum omnibus vobis. Amen.*

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM.

Philemoni familiares litteras facit pro Onesimo servo ejus, scribens ei ab urbe Roma de carcere per ipsum Onesimum.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

Paulus familiares litteras scribit ad Philemonem, quem ad fidem converterat, Romæ victus in carcere. Accepta inde occasione, quia quidam servus Philemonis Onesimus, cum adhuc infidelis esset, a domino furtim elapsus, de pecunia domini secreta asportaverat. Dumque se absentaret a domino, venit Romam ad Paulum in carcere. Ibi accepto verbo fidei, a Paulo baptizatus est ministravitque

D Paulo exinde et fortassis de furata pecunia. Quem Paulus reconciliare cupiens, remittit servum cum hac Epistola ad dominum, in qua agit de Philemone, obsecrans eum multis et diversis causis ut indulgeat servo quod peccavit. In qua re intendit nos instruere, et orandum esse pro delinquente, si penituerit, et parcendum esse (ab eo qui habet potestatem) delinquenti, si ad misericordiam confugerit.

EPISTOLA AD PHILEMONEM.

« Paulus victus Christi Jesu, et Timotheus frater, Philemoni, dilecto adjutori nostro, et Appia sorori charissimæ et Archippo commilitoni nostro, et Ecclesie quæ in domo tua est. Gratia vo-

« bis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam, et fidem quam habes in Domino Jesu, et in omnes sanctos, ut communicatio fidei

tuæ evidens fiat in agnitione omnis operis boni in Christo Jesu. Gaudium enim magnum habui, et consolationem in charitate tua, quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater. Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi quod ad rem pertinet, propter charitatem magis obsecro, cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et victus Jesu Christi, obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem et mihi et tibi utilis, quem remisisti tibi. Tu autem illum ut mea viscera suscipe [filium meum charissimum]. Quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii. Sine consilio autem tuo nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, ut in æternum illum reciperes, jam non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem, maxime mihi. Quanto autem magis tibi et in carne et in Domino? Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me. Si autem aliquid nocuit tibi aut debet, hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi mea manu. Ego reddam, ut non dicam tibi quod et teipsum mihi debes. Ita, frater, ego te fruar in Domino, recte viscera mea in Christo [Domino]. Confidens in obedientia tua scripsi tibi, sciens quoniam et super id quod dico facies. Simul autem et para mihi hospitium. **354** Nam spero per orationes vestras donari me vobis. Salutatur te Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu, Marcus, Aristarchus, Demas et Lucas, adjutores mei. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen. »

EXPOSITIO.

Paulus victus, etc. Ut citius ad misericordiam moveat Philemonem reticendo hic dignitatum nomina, ut, *apostolus Christi, etc.*, inducit nomina miseriarum quas patiebatur, dicens: *Paulus victus Christi Jesu*, quem ideo gravius est offendere, quia in vinculis premitur. Videretur enim Paulus contemptui esse Philemoni vel in nullo compati, si audiens eum victum esse, clauderet servo, pro quo precabatur, viscera misericordię: cum nec Paulus victus esset pro culpa sua, sed pro Christo Jesu. Utque quanto plures viderit deprecantes, tanto citius indulgeat Philemoni, ait: *Paulus et Timotheus fratres scribunt Philemoni*, quadam spiritualitate; nec hoc solum dilecto, sed etiam adjutori nostro, qui non cessat adjuvare et sustentare de rebus suis fideles nostros. Scribunt etiam Paulus et Timotheus Appiæ uxori Philemonis, sorori nostræ secundum fidem, et quadam singularitate dilectionis *charissimæ*. Ideo Apostolus scribit mulieri, ut illa videns sibi ab Apostolo fieri quod in sexu muliebri non consueverat, conveniendo dominum suum, flectet eum ad parcendum servo. Scribunt etiam Paulus et Timotheus Archippo filio Appiæ et Philemonis, *nostro commilitoni*, militat enim Deo nobiscum in prædicatione. Hic est Archippus qui Colosseuses fundavit in fide,

A quem ideo in hac Epistola salutatur, ut benevole hortetur parentes indulgere Onesimo. Scribunt etiam *Ecclesiæ*, id est familiæ ad fidem Christi convocatæ, *quæ Ecclesia est in domo tua*: ideo totam familiam salutatur, quam tam digno nomine, id est ecclesiam appellat, ut omnis familia secum pro Onesimo apud Philemonem intercederet, dicens: *Vobis omnibus patrifamilias, matri, filio, et familiæ sit gratia*, id est remissio peccatorum, *et pax*, id est tranquillitas animi. Sint, inquam, vobis hæc a Deo patre nostro: qui potest et vult, *et a Domino Jesu Christo*, qui similiter vult et potest.

Ut Apostolus exorabilem faciat, ait: *Ego audiens charitatem tuam*, id est dilectionem Dei et proximi, audiens etiam *fidem*, id est te in fide Christi perseverare; ideo charitatem præposuit, quia intendebat eum movere ad indulgendum proximo: *quam charitatem habes in Domino Jesu*, ut in eo qui fundamentum est dilectionis, quam etiam habes in omnes sanctos, id est in omnes sanctificatos per baptismum; quare et in Onesimum sanctificatum in fide, habenda est charitas, et bonitas: hoc, inquam, audiens, *ago gratias Deo meo, faciens memoriam semper in orationibus meis*. Ego enim de concessis bonis gratias ago, et ut semper incrementum habeant, oro *ut communicatio fidei tuæ*, id est ut fides tua, quæ bona tua sanctis commulcat, *fiat evidens*, id est omnibus appareat esse, *in agnitione omnis boni*, id est per fidem promovearis ad omne bonum, et illud sit omnibus agnitus, ideo pro incremento charitatis tuæ sic oro. *Ego enim habui gaudium magnum, et cum gaudio consolationem in tua charitate*, id est in administratione tuæ charitatis, et gavisus et consolatus sum, *quia viscera sanctorum*, id est conversi per prædicationem sanctorum, *requieverunt per te administrantem eis*. O frater Philemon, multam enim quietem habuerunt per te depellentem frigus, et esuriem eorum. *Propter quod*, id est quia tantam charitatem circa sanctos habere consuevisti, *ex eo habens multam fiduciam non tantum quia sic meruerim, sed in Christo Jesu imperandi tibi*. Possum enim, si volo, auctoritate apostolatus, accepta a Christo Jesu, imperare tibi *quod ad rem pertinet*, id est ad utilitatem tuam. De eo enim quod utile est cogere te possum, si placet, sed imperium prætermittendo, **355** obsecro te propter charitatem magis quam imperem propter auctoritatem. Et obsecrandus es a me: *cum tu sis talis ut Paulus, scilicet, senex*. Ætas enim consimilis hortatur ut senex seni consentiat, nec hoc solum, sed etiam magis ad exaudiendum invitat hoc quod Paulus *nunc*, id est, in tempore quo obsecro, est *victus Jesu Christi*. Qui enim eum in vinculis non exaudit, profecto Jesum Christum, pro quo victus est, offendit. *Obsecro*, inquam, te per hæc præmissa, *pro meo filio quem genui in vinculis*. Sicut enim si parentes filiam generarent in carcere, acceptior esset illis, quia in adversitatibus suis natus esset, sic Paulus commendat Onesimum, quem incarceratus baptizavit, qui fidem

Christi non erubuit, propter vincula Pauli. Præmissa multa recommendatione, ejus nomen ad ultimum subdit.

Obsecro, inquam, pro fillo quem ego spiritualiter genui, scilicet Onesimo, qui fuit tibi inutilis, furtim elabendo a te, aliquando, id est cum infidelis esset, nunc autem factus fidelis, utilis fuit mihi ministraudo in vinculis, et per hoc utilis tibi. Quidquid enim ipse boni fecit, inde tibi debetur, cujus et servus est, et fortassis pecunia fuit. Quem Onesimum remisisti tibi cum hac Epistola. Tu autem suscipe eum sicut mea viscera, id est scito hunc esse in visceribus meis. Quare si hunc non suscipis, mea viscera abjicis. Quem Onesimum volueram detinere mihi; etenim esset mihi necessarius ut hic mihi ministraret, mihi detento in vinculis Evangelii, id est quæ vincula patior, propter Evangelium quod prædico; quæ ministratio esset pro te, id est pro tua utilitate. Si enim hic servus tuus demptus mihi ministraret, tibi qui dominus eras mercedem acquireret. Sed licet mihi necessarius esset, tibi autem, si demptus mihi ministraret, utilis, tamen nihil horum facere volui sine tuo consilio, ideo ut ne, id est ut non esset bonum hoc tuum velut ex necessitate, id est velles nolles, sed ut esset voluntarium. Debes eum suscipere, ideo quia discessit ad horam a te, forsitan propter hoc ut modo reciperet eum æternum, id est perpetuo manentem tecum. Si enim in infidelitate perdurans conspectui tuo semper astaret, in hoc sæculo (quod parum est) tecum esset, quia mortuus cum impiis deputaretur, tu vero cum justis: sed modo quia fidelis est, et nunc et in futuro tecum est permansurus, ideo ait forsitan, quia dispositio Dei incerta est hominibus. Et jam amplius non habeas eum ut servum solummodo, sed habeas eum charissimum fratrem in Domino pro servo, id est in loco servi. Vel quod habere scilicet ut fratrem, plus servo, id est quam haberet servum charissimum, mihi pro certo charissimum. Quia si mihi adeo charus est, cui tantum in Deo frater est, quanto magis autem tibi charus esse debet, et in carne secundum quam servus est, et in Domino, in quo tibi frater est. Quandoquidem adeo charus est mihi, ergo suscipe illum sicut me, si vis habere me

A socium. Si enim odisti eum, qui tibi proximus est profecto nec Deum diligis: et non diligenti Deum non est habenda ulla communiõ. Modo fortassis diceret ille: Reddat quæ abstulit, et ego indulgeam ipsi. Bene enim justum est dimittere, sed pecuniam repelere religio Christiana non prohibet. Contra hoc Paulus: Suscipe illum. Si autem nocuit tibi aliquid, subducendo se tibi, aut si debet aliquid, quod, te nescio, asportavit, ideo non minus miserearis ei - sed hoc totum imputa mihi, quasi ego horum debitor sim. Et mihi sane imputare debes et potes. Ego enim Paulus scripsi mea manu: Ego reddam tibi quod debet Onesimus. Ideo ait mea manu; ponebat enim quædam signa in Epistolis suis, ut suas esse nemo dubicaret qui signa videret. Quod ille debet ne renuas imputare mihi: ut non dicam tibi indurato et indulgere nolenti, quod tu debes mihi non hoc solum, sed etiam teipsum. Paulus jus habebat super eos, et in rebus eorum quos ad fidem converterat. Ut negationem obtendere non audeat, subjungit adjurationem, dicens: Frater Philemon ita ego fruar te in Domino, si indulseris Onesimo, ut est illud Horatii (3, 1): Sic te diva potens, etc. Et ideo refice viscera mea, id est Onesimum in Christo Jesu, id est propter Christum. Hoc ut, scilicet, reficias eum. Et præmissa scripsi tibi, confidens de obedientia tua: confido enim te obediturum mihi super his. Sciens etiam quod tu facies Onesimo quod dico, et etiam super his postulo, quia non solum indulgebis: sed reddita ipsi gratia tua (si quibus indigeat) ministrabis. Sic facias. Simul etiam cum istis mandatis, parum mihi hospitium. Nam spero me donari vobis per orationes vestras. Per hoc etiam quod se adventurum dicit, Philemonem ad miserandum servo inducit. Si enim Apostolus veniens inveniret dominum immisericordem, severius corripere eum. Salutem te Epaphras in Christo Jesu. Vel captivus meus in Christo Jesu: qui propter Christum Jesum captivitatem mecum patitur. Salutem te etiam Marcus, Aristarchus, Demas, Lucas, adjutores mei. Gratia Domini nostri Jesu Christi sit cum spiritu vestro, id est cum Philemone et ejus familia. Amen. Sicut in principio, sic in fine omnes salutavit, ut omnium affectiones circa Onesimum mitigaret.

ARGUMENTUM IN EPISTOLAM AD HEBRÆOS.

In primis dicendum est cur apostolus Paulus in hac Epistola scribenda non servaverit morem suum, ut vel vocabulum nominis sui, vel ordinis describeret dignitatem. Hæc causa est quod ad eos scribens qui ex circumcissione crediderant, quasi gentium apostolus et non Hebræorum: sciens quoque eorum superbiam, suamque humilitatem ipse demonstrans, meritum officii sui noluit anteferre. Nam simili modo etiam Joannes apostolus propter humilitatem in Epistola sua nomen suum eadem ratione non prætulit. Hanc ergo Epistolam fertur Apostolus ad Hebræos conscriptam Hebraica lingua misisse; cujus sensum et ordinem retinens Lucas evangelista, post excessum apostoli Pauli Græco sermone composuisse dicitur.

PROLOGUS B. BRUNONIS IN EAMDEM.

In Judæa erant Ecclesiæ, in fide Christi constitutæ, de de Christo incarnationem, mortem, et resurrectionem, et cætera bene credebant; sed in eo plurimum errabant, quod circumcissionem, et quædam legalia observabant; credentes sine his neminem

posse salvari, et in hoc detrahentes eminentiæ et fidei Christi. Et super hoc multas verisimiles adducebant rationes, scilicet quod Christus sub lege natus, legem per omnia observasset, et si quando de solutione legis incusaretur, reddebat rationes quod legem in nullo solveret, ut ibi, quando opposuerunt ei quia in Sabbato curaret non observare Sabbatum, reddidit rationem et ait: *Si vos in die Sabbati bovem vel asinum solventes adaequatam ducitis sine transgressione legis, quomodo ego solvendo hominem a dæmonio legem transgredior?* (Luc. XIII, 15.) Non recordantes quod Christus finem illi legi posuisset, dum vetus Pascha celebravit, et illi veteri mox novum Pascha (novum scilicet sacrificium) consecravit, tradens corpus et sanguinem suum apostolis suis; ostendens quidquid præcæserat umbram fuisse, nunc autem primum veritatem se tradere. Propter hoc quia Christum legem viderant observasse, quia iterum Petrus et alii, qui prædicaverant Judæis a circumcissione et hujusmodi legalibus, non eos coegerant recedere, timentes impatientiam eorum quia mallet omnem fidem deserere, quam **357** his in quibus consueverant renuntiare. Sciebant enim Petrus et alii quod sic enutrient eos in pueritia, non posse eos aliter perducere ad virilitatem perfectionis. Propter hoc, inquam, circumcissionem cum fide Christi tenebant; sed Paulus videns Christum inutilem illis esse, quandiu legem cum fide tenerent, juxta illud quod ad Galatas ait: « Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit (Gal. v, 2), » ex superabundanti hanc illis Epistolam scripsit, cum tamen gentium tantum Apostolus esset, agens secundum quod ad Romanos ait: « Honorificabo ministerium meum, si quomodo ad æmulationem provochem carnem meam (Rom. xi, 14), » etc. Quare, quia non erat eorum Apostolus, nomina dignitatis in hac Epistola præponere noluit, sicut solet in singulis.

Ideo etiam hæc reticuit quia exosus erat illis, propterea quia legem persequebatur, et ubique destruebat. Unde sæpius incusaverunt eum, imponentes ei quod legem a Deo non esse datam diceret, et omni tempore fuisse inutilem. Quare ut se purgaret ab istis, oportuit eum in Hierusalem secundum ritus Judæorum purificare et purificationem in templum ascendere (Act. xxi, 26; xxiv, 18), et Timotheum discipulum circumcidere (Act. xvi, 3). Si autem, cum ut persecutorem legis suæ eum odio haberent, dignitatis suæ nomina præposuisset, in principio obstreperent, dicentes nec audiendum illis esse inimicum suum, etiam si secundum rationem suaderet. Propter hæc devitanda dignitatis suæ mentionem non fecit. Quasi diceret: Nulla mea auctoritas vos compellit, sed attendite auctoritates legis vestræ et prophetarum, et ex ipsa lege et prophetis intelligetis in Christo fuisse finem legis. Et quia in cæteris nomen suum non præposuit, dixerunt quidam hanc non esse Pauli; sed alii Barnabæ, alii Lucæ, alii Clementis esse dicebant. Contra quos sic argumentatur Hieronymus: Si quia Pauli nomine non titulatur, Pauli non est, ergo, quia nullius nomine titulatur, sit nullius. Lucas atque hanc de Hebræo transtulit in Græcum. In hac autem Epistola materiam habet eminentiam Christi et inutilitatem legis comprobans per eandem legem et prophetas eorundem in Christo finem habuisse; legalia quæ nec eo tempore quo esse debebant alicui proderant, nisi per fidem venturi, sed Christus sic ad justificationem sufficit, ut adjutorio legis non indigeat, et si lex admisceatur, fidem irritam faciat. Eo fine sic de Christo et lege ait, ut Judæi legalia deserant, et in eminentia Christi justificationem quærant et accipiant. Circa finem etiam Epistolæ instruit eos de moralitate, quia sicut vitium naturale Judæis semper fuit, luxuriosi nimis erant in cibis et in libidine.

EPISTOLA AD HEBRÆOS.

CAPUT PRIMUM.

« Multifariam multisque olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime [in] diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et sæcula. Qui cum sit splendor gloriæ et figura substantiæ eius, portansque omnia verbo virtutis suæ, purificationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Qui enim dixit aliquando angelorum: Filius meus es tu, ego hodie genui te; et rursum: Ego ero illi in Patrem, et ipse erit mihi in Filium. Et cum iterum introducit Primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei. Et ad angelos quidem dicit: Qui faciunt angelos suos spi-

ritus, et ministros suos flammam ignis. Ad Filium autem: Thronus tuus Deus in sæculum sæculi, et virga æquitatis virga regni tui. Dilexisti justitiam et odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus tuus oleo exultationis [lætitiæ] præ participibus tuis, et tu in principio, Domine, terram fundasti: et opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, **358** tu autem permanebis, et omnes ut vestimentum veterascent; et velut amictum mutabis eos et mutabuntur, tu autem idem ipse es, et anni tui non deficient. Ad quem autem angelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis, donec [quoadusque] ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? (Psal. cix, 1, 2.) Nonne omnes sunt administratorii spiritus in ministerium missi, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis?

EXPOSITIO.

Multifariam, etc. Nunc in principio probare intendit Christum Filium Dei audiendum esse, confutando eum prophetis, qui, si ideo audiendi fuerunt quia Deus per eos ut per instrumentum locutus est, multo magis observanda sunt præcepta Christi, in quo Deus locutus est, ut in Filio. Confert iterum Christum angelis, quia si verba angelorum per eos prophetarum prolata observabantur, observanda sunt verba Christi longe amplius, qui longe melior angelis est effectus. Et hæc omnia quæ præmittit spectant ad conclusionem [illationem] inferius positam, ubi ait : *Propterea abundantius*, etc. Quasi diceret : Observate quæ dicta sunt a Filio, quia *Deus olim loquens patribus nostris*, id est prioribus Judæis qui et in carne et in cultu Dei patres nobis sunt, loquens, inquam, patribus in prophetis. Non enim prophetarum erant, quæ loquebantur, sed Dei loquentis per eos ut per instrumentum. In hoc nomine quod Deus est, multum opponebant Paulo, dicentes quia Deus immutabilis esset. Legem autem Deum dedisse negari non posset, immutabilem debere esse legem, quam, qui mutari non poterat, dedisset. *Olim*, inquam, *Deus loquens patribus in prophetis multifariam*, id est multoties, ut cum positione dictionis non insistamus. Multoties, inquam, quia et Abraham, et Isaac, et Jacob, et unicuique eorum multis vicibus. Loquens etiam *multis modis*, quia modo per somnia ut Danieli, modo aperta voce, ut Moysi, nunc interiori aspiratione, ut David. Vel *mutifariam*, id est diverso genere locutionis, ut huic in somnio, illi sermone aperto, illi interius aspirando, et ideo diversis modis, quia si in somnio tantum, putaretur inane quod ita fuisset auditum, sed ubi hic aperto sermone, hic in somnio, alius interna aspiratione, omnes idem et de eodem perhibebant, certiores fidem tot modis intellectæ rei faciebant. *Multifariam*, inquam, id est multo genere locutionis, et *multis modis*, id est diversis operationibus, ut in ardenti rubo Moysi, in vellere sicco et udo Gedeoni, et similiter multis aliis. Olim loquens patribus in prophetis, *locutus est nobis in Filio*. Quod ad illud antiquius præsens tempus, ponit loquens, et ad illud quod quasi præsens erat, posuit præteritum locutus, significat idem se loqui per Filium quod locutus est per prophetas, nisi quod in prophetis occulta veritas, et adhuc complenda, in Filio autem aperta veritas et completa. Dicens etiam Deus loquens patribus *locutus est nobis filiis eorumdem patrum*, innuit eidem populo non diversa fuisse locutum, sed si per prophetas Judæis per Filium solis loqueretur gentibus, posset opinari ad diversos populos de diversis fuisse locutum. Locutus est nobis *novissime*, scilicet in *diebus istis*, adhuc enim multi supersunt qui eum loquentem et audierunt et viderunt. Vel ita : Locutus est diebus istis, sicut dictum est.

Locutus dico novissime, quæ hæc locutio Dei per Filium novissima fuit, nullius novitate locutionis

A ulterius immutanda, sed olim locutus in prophetis est novissime, quia veritatem locutus in Filio destructurus erat umbram, quam loquebatur in prophetis. Et si prophetas audistis, quia Deus locutus est in prophetis, *abundantius* observate quæ de Deo in Filio audistis. Nunc incipit magnificare Filium, modo secundum humanam, modo secundum divinam, modo secundum utramque simul substantiam dicens : *Quem Filium Deus Pater constituit*, id est firmiter stabilivit *heredem universorum*, id est firmum possessorem omnium non heredem quasi Pater ejus decesserit, **359** quod in humanis legibus fit, sed heredem secundum quod idem ait : « Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt (Joan. xvi, 15). » Hæc constitutio secundum quod homo est, facta est in eo, in quo secundum divinam ab æterno fuit omnis plenitudo; *per quem iterum fecit* non solum caelestia, sed etiam *sæcula*, id est quæcunque sæcularia videtis, juxta illud : « Omnia in Sapientia fecisti (Psal. ciii, 24). » Hoc secundum divinam dictum est de Filio; qui *Filius cum sit splendor gloriæ*, id est divinæ essentiae Patris, quæ divinitas per excellentiam gloria dicitur, et consideratione illius nihil gloriosum videtur. Filius, inquam, splendor est gloriæ, quia sicut radius solem significat lucere, ita Filius radius est, notificans Patrem, non tamen aliud a Patre, sicut nec radius aliud est a sole. Hoc autem secundum utramque naturam, maxime secundum divinam dictum est de Filio. Qui Filius etiam cum sit *figura substantiæ ejus*, id est plena ostensio essentiae Patris. Figura autem, non quod diversus a Patre, sed idem; eadem enim substantia Filius est cum Patre, hæc secundum divinam tantum. *Portans etiam omnia*, quia, sicut nisi per Filium creari non poterant, sic nisi per Filium creata subsistere non possent. *Portans omnia verbo*, id est sola voluntate, sicut quemlibet regem judicarem potentem, qui solo verbo gubernaret imperium suum. *Portans, inquam, omnia verbo virtutis suæ*, id est virtuoso verbo suo.

Hæc omnia nihil adhuc ad illos, quia dicerent : Quid prodest nobis si per eum facta sunt omnia, si splendor sit gloriæ, etc. Ad hoc Paulus respondet : *Filius dico faciens purgationem peccatorum*, id est purgans homines a peccatis, et quod purgare possit comprobatur ex præmissis; per quem facta et portata dicuntur omnia, et qui cum Patre eadem est substantia, etc. Quod etiam tempore legis Judæi confitebantur, ubi dicebant eidem Christo : « Quis potest dimittere peccata nisi solus Deus? » (Marc. ii, 7.) Hæc plane ostendebant neminem posse salvari a peccatis per legem. Purgationem peccatorum faciens. Hoc de Filio dictum est secundum divinam. Qui Filius cum sit talis et talis, *sedet ad dexteram majestatis*, id est ad æqualitatem paternæ majestatis. Majestas enim dicitur essentia Dei, nec in illo paradiso unde pulsus est Adam, sed *sedet in excelsis caelorum*, locutus in dextera Patris, hoc se-

cundum humanam. Nunc Filium comparat angelis, ita tamen ut longe præferat illis dicens: Filius, inquam, effectus tanto melior angelis, quanto differentius hæreditavit nomen, id est honorificentiam postquam resurrexit et ascendit. Differentius ideo quia cum adhuc esset passibilis et mortalis, differens nomen habuit, quia angeli ministrabant ei (*Matth. iv, 11*), sed ascendens multo differentius nomen possedit. Et quia differentius esse posset, non tamen præ angelis, ideo ait *differentius*, ita ut sit præ illis angelis. Vere nomen hæreditavit præ angelis. Nam vox Patris ait ad illum: *Filius meus es tu* (*Psal. ii, 7*); quod nulli angelorum dixit. Sed ad majorem confirmationem sub interrogatione, hoc ita ait: *Cui angelorum dixit aliquando*, id est nec priusquam confirmarentur, nec postquam per casum aliorum confirmati sunt: Dixit, inquam: *Tu es filius meus* consubstantialis, non adoptivus, ego enim Pater genui te hodie (*ibid.*), id est in æternitate. Propter infirmitatem intellectus nostri, cum hodie (quod nota præsentis temporis est) posuit præteritum *genui*, ne si diceret hodie gigno te, suspicaremur cum non ab æterno genitum de Patre. Et ideo genui dixit, secundum infirmitatem nostram, hodie secundum divinitatem in qua nihil præteritum, nihil futurum, sed omnia ibi hodie præsentia.

Et rursus cui angelorum dixit hoc aliquando? vel sine interrogatione. Rursum Pater hoc ait de Filio. Ubi ait rursus de eodem significat esse dictum. Ait Pater: *Ego ero illi*, id est ad honorem illius, ero illi in patrem et ipse filius erit mihi in filium (*II Reg. vii, 14*) ad me magnificandum. *Ero et erit* posuit, non quia hic Pater, ille Filius non sit **360** ab æterno, sed quantum ad communem notitiam hominum. Nec ad hoc ille Pater, nec iste Filius, sed in die iudicii erit Pater, erit Filius, cum omnes impii cognoscent Christum esse Christum Filium Dei; quod viventes negaverunt. Hæc duo secundum divinitatem dicta sunt de Christo. Et iterum dicit Pater de eodem Filio, *adorent eum omnes angeli Dei* (*Psal. xcvi, 7*), sed præmittit quando hoc dictum sit. Cum Pater introducit, id est ostendit introducendum *Primogenitum*, suum Christum in orbem terræ. Introducit ideo quia in interiora cordium ductus est; cum, inquam, introducendum ostendit, dicit. Illud et jungitur in littera psalmi, *adorent eum*, scilicet Filium secundum humanam naturam *omnes angeli Dei*. Et hoc de eo post resurrectionem accipiendum est. Illud præcedens *ero illi in Patrem*, in Isaiâ invenitur, in psalmo etiam: *Misericordias Domini*, quod idem valet, ibi habetur: *Ipse invocabit me, Pater meus es tu* (*Psal. lxxxviii, 27*). Illud quod sequitur, *adorent eum*, habetur in psalmo: *Domine regnavit, exultet terra* (*Psal. xcvi, 7*), nisi quod ibi est *adorate*, hic *adorent*. Dicit etiam Pater de eodem Filio pertinens ad angelos. Hoc, scilicet, *qui Filius facit cœlestes spiritus suos angelos*, id est suos legatos mittens eos quo placet. Nec tantum illos inferiores: sed etiam *flammam ignis*, id est se-

raphim, qui ordo dignitate alios præcellit. Facit ministros suos etiam secundum humanam naturam obsequentes illi. Hoc Pater ait, pertinens ad angelos. Hoc autem idem ait ad Filium. O Deus Fili, *thronus tuus*, id est judicialis sedes tua *permanet in sæculum sæculi*. Et merito, quia *virga regni tui est virga æquitatis*, id est directa æquitas et inflexibilis. Virga regis recta, et ideo de ære solet fieri, ut signum sit directæ et inflexibilis æquitatis, quæ æquitas in Christo directa est et inflexibilis. Merito iterum *thronus tuus est in æternum*: quia tu *dilexisti justitiam*, id est omne bonum non coæctus, sed ex dilectione amplexatus es. Et sicut dilexisti justitiam, ita odisti iniquitatem, id est omne malum. Quidam enim sic diligunt justitiam ut tamen quasdam injustitias odio non habeant.

Et propterea ut thronus tuus esset in æternum, ut virga æquitatis esset tibi, ut diligeres justitiam, propter hæc omnia ut existerent in te, o Deus Fili, Deus Pater unxit, ego scilicet qui loquor, unxi te. Alii per ministros ut David et Saul uncti sunt; Christus autem propria operatione Patris. Unxit te, inquam, *Deus tuus* consubstantialis tibi, oleo, id est Spiritu sancto, quia sicut oleum carnem, sic Spiritus sanctus fovet et demulcet animam. Oleo dico *exultationis*. Et merito dicitur exultationis, quia homo ille per spiritum de quo conceptus est, a peccato permansit immunis. Unctus est Christus Spiritu sancto in utero Matris. Accepit iterum Spiritum sanctum in baptismo, quando in specie columbæ super eum visus est (*Matth. iii, 16*), non tamen in baptismo Spiritum accipiens, quasi nova justificatione indigeret, sed ut ostenderet quod Spiritum sanctum hominibus in baptismo ad justificandum tribueret. Unxit te Deus oleo *præ participibus tuis*, id est præ apostolis et cæteris, qui Spiritum sanctum acceperunt. Præ illis ideo quia Christus de Spiritu sancto, omnes alii de semine carnis concepti sunt. Hæc omnia secundum humanitatem de Filio dicta sunt; hæc Pater dixit de Filio, et iterum propheta ad Patrem de eodem Filio, secundum divinitatem. O Domine Pater, *tu fundasti terram*, id est firmiter stabilisti hanc Ecclesiam: quæ terra dicitur comparatione superioris Ecclesiæ angelorum. Fundasti dico *in principio*, id est per principium quod est Filius juxta quod idem de se ait: *Ego principium qui et loquor vobis* (*Joan. viii, 25*). Fundasti terram, et cœlum, id est majores sanctos, ut apostolos, qui mysteria tua compluunt subditis. Hos, inquam, non solum fundasti, sed dicendi sunt propria opera manuum tuarum. In excellentia enim horum apparet manus tua fuisse operata, sicut quilibet artifex diceret: Hæc imago egregia opus meum est, sed in illa deterius facta non cognosco me, cum tamen utraque opus ejus sit. Et ipsi **361** *cœli peribunt*, id est morte destruetur quidquid ex natura sua erunt, sed *tu permanebis in illis*, id est justitia et cætera quæ tu operaberis, in illis permanebunt, et omnes sive cœli, sive terra vetera-

ascendit, id est paulatim corruptentur miseria carnis.

Veterascent dico, et peribunt *ut vestimentum*, id est secundum corpus quod in eis est, circumdans animam tanquam vestimentum. Ipsi peribunt, *et tu mutabis eos velut amictum*, id est corpus, quod quasi amictus animæ est. Mutabis impassibile factum et immortale. *Mutabuntur* etiam secundum animas gloriosiores factas, et in cognitione Dei proficientes. Ipsi peribunt et veterascent, *tu autem es idem ipse*, id est immutabilis contra hoc quod ipsi veterascent, *et annitui non deficient*, id est æternitas tua permanens est. Contra hoc quod illi morte peribunt, non solum per præmissa major angelis comprobatur, sed etiam per hoc dictum Filio: «Sede a dextris,» quod nulli dictum est angelo. Quia ad quem angelorum dixit Pater aliquando, sicut idem verbum supra notavimus, *Sede*, id est judica et quiesce a dextris, id est in potioribus meis, *quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (Psal. cix, 1, 2), id est ita plenarie subjectos tibi, ut scabellum subjicitur pedibus? Per pedes tamen humanitas Christi intelligitur, quæ ultima pars in illo. Hæc autem plena subjectio, consummanda est in ultimo iudicio secundum humanitatem Filii. Vere nulli angelorum dixit hoc quod dixit Filio, *sede a dextris*, quia angeli ministri sunt Filii, hoc autem repugnans est ut ministri sint Christi, et ejusdem dignitatis. Quod ita ait: Ideo constat hoc non esse dictum alicui angelorum, quia *nonne omnes angelici spiritus quotquot sunt, sunt administratorii*, id est dispositi ut administrarent Christo? Et quia quidam ministri constituti sunt, quibus imperare non audent domini, ad hoc removendum addit, Ita dico administratorii, quod *missi in ministerium* quocumque sibi placet etiam *propter eos*, id est propter homines. Multam subjectos constat esse Christo, imperio cujus deserviant etiam hominibus, qui minores sunt angelis. Propter eos dico, *qui cænant hæreditatem salutis*, id est qui possidebunt æternam salutem in hæreditatem, id est firmam sibi possessionem.

CAPUT II.

«Propterea abundantius oportet observare nos ea quæ audivimus, ne forte perefluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, et omnis prævaricatio et inobedientia accepit justam mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? Quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata est, con-testante Deo signis et portentis et variis virtutibus, et Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem. Non enim angelis subjecit Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur. Testatus est autem in quodam loco quis dicens. Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti eum, et constituisti

eum super opera manuum tuarum. Omnia subjecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei. Eum autem qui modico quam angeli, minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria et honore coronatum, ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum, propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare. Qui enim sanctificat et qui sanctificantur, ex uno omnes. Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens: Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te. Et iterum: Ego ero fidens in eum. Et iterum: Ecce ego et pueri mei quos dedit mihi Deus. Quia ergo pueri communiter caverunt carni et sanguini, et **362** ipse similiter participavit eisdem, ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est diabolum, et liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti. Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahamæ apprehendit. Unde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret et fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo passus est ipse et tentatus, potens est et eis qui tentantur auxiliari.»

EXPOSITIO.

Ex omnibus superioribus infert; ad hoc enim comprobandum omnia adduxit, dicens: Quia si in prophetis et in Filio locutus est Deus, quia per Filium omnia facta sunt, quia major est angelis, quia dictum est Filio: «Sede a dextris,» quod nulli dictum est angelo, *propterea oportet nos observare ea quæ audivimus* a Filio abundantius quam ea quæ audivimus a prophetis. Prophetas quidem abundanter, sed Filium abundantius oportet audire, *ne forte non audiendo Filium, perefluamus*. Nos multis miseris et peccatis quotidie effluimus, sed, si non observemus mandata Christi, perefluimus, quia omne bonum elabetur a nobis, et poena totius justitiæ nobis residua erit. Probavit Filium esse audiendum, tum quia in Filio locutus est Deus, sicut in prophetis, tum quia Filius major est angelis, et hoc per auctoritates eorumdem probavit; modo mandata Filii observanda dicit ideo quia non effugient poenam qui neglexerint propositam sibi a Filio salutem. Quod ita probat: Vere quæ audivimus a Filio nisi observaverimus, perefluemus, id est puniemur, quia si sermo angelorum non impletus poenam intulit non observantibus, tunc salus Filii neglecta, qui major est angelis, poenam inferet negligentibus. Quod ita: *Si sermo*, id est ostensio voluntatis Dei, seu in lege, seu in prophetis, *qui sermo dictus est per angelos*. Angeli enim et Moysi legem et cæteris prophetis ministrabant, quæcumque illi docebant, si, inquam, hic sermo *factus est firmus*, id est confirmatus est, sicut lex data Moysi, per quædam

miracula, id est per tonitrua ibi audita, etiam A quibusdam minis et pollicitationibus confirmata: Si, inquam, sermo per angelos factus est firmus, et ideo *omnis prævaricatio et inobedientia*. Prævaricationem vocat, non solum dimittere quod præcipitur in lege, sed etiam contra legem facere, ut qui jubetur diligere proximum, non tantum non diligit, sed etiam occidit. Inobedientia dicitur non implere quod in lege præcipitur; etiam si nihil contra legem operetur: ut qui jubetur diligere non diligit. Ideo ait omnis prævaricatio et inobedientia, et non omnis prævaricator et inobediens, significans unam solam prævaricationem, vel inobedientiam non effugere poenam. Prævaricator autem vel inobediens multarum prævaricationum vel inobedientiarum reus esse potest. Si, inquam, omnis prævaricatio et inobedientia *accepit retributionem mercedis*, id est mercedem retributam. Merces dicitur quæ, pro qualitate facti, sive malum sive bonum sit, redditur. Retributio significat quantum meruit tantum esse redditum ei. Retributionem, dico, *justam*, quia sic retribuendo Deus agit ex justitia, nec putetis eum sic misericordem esse ut obliviscatur justitiæ.

Si, inquam, prævaricatio vel inobedientia sermonis dicti per angelos accepit retributam mercedem, *quomodo nos effugiemus* illud perefluere *si neglexerimus*, non dico prævaricatores exstiterimus, sed (quod minus est) si saltem neglexerimus, id est intelligere contemnimus, non dico sermonem, sed *salutem*? Verbum enim Christi creditum credentibus, causa efficiens est salutis. Salutem dico *tantam*, id est inefficentem. Salus enim hæc quando remittuntur peccata principium habet; positionem virtutum habet incrementum, in æterna beatitudine consummationem. Nec eos reddit inexcusabiles, quod nequeant opponere se, quasi remotos hanc audisse salutem dicens: *Quæ salus cum accepisset initium* non constitutionis, quia ab æterno **363** sic fieri erat dispositum; sed initium *enarrari per Dominum* angelorum, id est per Christum quod Christus enarrare cepit hanc salutem. Tunc, inquam, cum accepisset hoc initium *confirmata est in nos*, id est in vos Judæos *ab eis qui audierunt* ab ipso ore Christi, scilicet per apostolos, quorum justitia et auctoritas firmitatem hujus salutis vobis commendavit. Confirmata dico, *Deo contestante*. Ipsi enim apostoli auctoritate sua satis hanc attestabantur, sed Deus idem testabatur cum illis *signis et portentis*. Signa vocat, ut morbos depellere, quod ars medicinalis posset efficere. Portenta autem, quæ contra naturam erant, ut cæco nato oculos aperire, Lazaram suscitare: quæ et aliud significabant. Contestante autem etiam Deo *varis virtutibus*, hic veras virtutes significat, ut justitiam, prudentiam, et hujusmodi, quæ ministrabat fidelibus suis. Contestante etiam *distributionibus*, id est per distributiones *Spiritus sancti*, huic enim genera linguarum, illi revelationes Scripturarum, et cæteris cæteras gratias distribuebat.

His omnibus factis *secundum voluntatem suam* (non enim considerabat meritum, sed beneplacitum misericordie suæ) dixit quod negligentem salutem Christi non effugient ejus vindictam. Nunc subjungit, quod vindicandi in omnes habeat potentiam. Dixi: *Quomodo nos effugiemus*, et vere non effugiemus vindictam negligentem salutem Filii, cum prævaricatores sermonis angelorum puniti sint, quia Filio subjiciet orbem terræ quem angelis non subjecit. Hic locus fidem facit a minori. Quod ita ait: *Deus pater non subjecit orbem terræ angelis*, ministerio quidem eorum multa in orbe fiunt. Sed omnia spectant ad Dei imperium. Orbem terræ dico *futurum* subjectum ei *de quo loquimur*, scilicet Christo. Vel ita: Orbem non subjecit angelis, quod, scilicet, ut subjiciatur, futurum est ei, de quo loquimur, Christo. Quod autem orbis subjiciendus sit Christo, probat auctoritate David; qui tamen de hac subjectione futura loquitur, quasi de præterita, sicut admissus in divino consilio. Et ut certius exaltationem Christi super omnia probaret, præmittit humilitatem ejus, ne si (tacita humilitate) exaltationem assereret, ambigeretur alium esse qui humiliatus, alium qui exaltatus est. Unde sic ait: Non ego solus dico orbem subjiciendum Christo, sed etiam *testatus est idem mecum quis dicens in quodam loco* (*Psal.*, viii, 5, 6). Hæc auctoritas adeo nota erat, quod nec auctoris, nec loci in quo erat nomine indigeret. Hæc, inquam, testatur David loquens ad Patrem. O Domine, *homo ille Christus quid est*, admirative, id est magnum quid futurus est, sed quantum quid sit; hoc tamen totum per hoc quod tu *memor es ejus hominis*. Memor fuit Deus hominis Christi, quando eum immunem a peccato conservavit. Hominem eum appello, aut ut expressius dicam homo ille Filius hominis magnum quid est in eo *quod tu visitas eum*. Sicut medicus ut visitet, ingreditur ad infirmum, sic Deus visitavit Christum in sepulchro, ingrediendo ad eum ut incorruptibilis resurgeret. Ubi ait *Filius hominis* et verum hominem, et non de semine viri natum ostendit, hominis enim: Filius, non hominum. Et sicut cognovi ejus incarnationem, sic minorationem ejusdem, *minuisti enim eum* Filium Dei in virtute per assumptam naturam passibilitatis et mortalitatis. Minuisti dico *paulo minus*, id est minus per paulum, quia licet mortalis, tamen in hac mortalitate imperabat angelis. Minuisti paulo minus separatim *ab angelis*, id est ab illa dignitate loci, Deus enim homo factus inter homines est conversatus.

Posita humiliatione Christi, incipit de exaltatione dicens: *Coronasti eum gloria*, id est claritate immortalitatis *et honore*: quia ipsi flectitur omne genu. Coronasti ab ea similitudine dicit, qua sicut victor revertens de triumpho, coronam suscipit; sic Christus triumphata morte, gloria et honore coronari meruit. Et eum coronatum *constituisti super opera manuum tuarum* super homines et angelos, quæ proprie dicuntur opera manuum Dei, et ita super

opera, quod omnia subiecisti sub pedibus **364** ejus, id est ipsi plenaria subiectione. Posset enim superior esse dignitate; quod non tamen inferiora aliqua subiectione essent ei obnoxia. Modo Paulus quod David ait omnia subiecisti, quomodo intelligendum sit, exponit dicens, ait David: Omnia subiecisti. In eo autem quod Scriptura subiecit, id est ostendit subjecta ei omnia, nihil dimisit non subjectum ei, quia ubi ait omnia nihil excipit. Si enim habetur, superius jungitur. Benedico orbem futurum Christo subiectum, quia in eo quod subiecit ei omnia, nihil dimisit non subjectum ei. Et licet dixerit omnia subiecisti, tamen nondum videmus omnia esse subjecta ei, quare dicebam futurum subjectum ei. Hodie enim aliquid subiecit, sed necdum omnia, cras iterum aliquid, et necdum omnia, et istud necdum dici poterit, donec in iudicio etiam subiecientur ipsi impij.

Opponeret aliquis: Sicut necdum subjecta sunt, sic nec in æternum subiecientur. Ad hoc Paulus: Licet necdum subjecta sint ei omnia, tamen quia partem prophetiæ in eo completam videmus, scilicet coronatum gloria et honore, certi sumus partem quæ restat implendam, scilicet ut subiecientur ei omnia. Quod ita ait: Eum qui minoratus est modico, id est per modicum quam angeli; posset enim ab eo quod erat minorari, ut tamen remaneret major angelis, ait minor factus quam angeli. Eum, inquam, videmus jam Jesum, id est salvantem suos, coronatum gloria et honore, id est claritate immortalitatis, et quod omne genu flectatur illi. Coronatum, inquam, non sine merito, sed propter passionem, quæ passio non quoquomodo tolerabilis; sed passio mortis. Hic jam ostendere incipit, non solum propter potentiam et ultionem mandata Christi debere observari, sed (ut illa prætermittamus) propter dilectionem qua nos adeo dilexit ut pro salvatione nostra mortem eligeret. Minoratus ideo, ut gustaret mortem pro omnibus prædestinatis, vel pro omnibus universaliter. Pretium enim datum est omnibus, si velint, sufficiens. Gustaret dicit, propter amaritudinem mortis, quæ interius illi sapuit. Vel gustaret, quia mors illa cito præteriens, quasi in gustu fuit, non inebrians per moram. Gustaret, inquam, et hoc gratia, id est per gratiam, Dei, non enim hoc orômeruerat homo. Ideo gustaret mortem pro omnibus quia decebat eum, id est Deum Patrem propter quem glorificandum facta sunt omnia, et per quem facta sunt omnia. Eum dico qui adduxerat, id est adducendos prædestinaverat multos filios, id est homines justificados ad gloriam, id est ad salvationem. Eum, inquam, decebat auctorem salutis eorum filiorum (scilicet Christum) consummare per passionem mortis sicut promisit. Frustra enim facta essent omnia, si homo non redemptus periret. Omnis enim creatura terrena homini deservit; ut homo in illis materiam habeat laudandi Deum. Si autem nomen non salvaretur, dispositio Dei falleretur, qui propter se glorificandum fecerat omnia, cum in

nullo glorificaretur, damnato hominæ. Et cum propter Deum glorificandum, et per Deum facta essent omnia, consilium ejus impleri oportuit, ut glorificaretur in creaturis, ne, non providere salutem his quæ fecerat, absurdum esset. Consummatio Christi in resurrectione incipit, perfectionem habitura in die iudicii, quando omnia subiecientur ei.

Probat quod decuit consummare Christum per passiones, quia dicerent illi satis indecens esse ut quod auctor erat salutis, cui omnia deberent subijci, eum in ignominias passionis deponere. Unde ait: Vere sic eum consummare non dedecuit quia qui sanctificat prædestinatos ad gloriam, id est Christus, et qui sanctificantur, id est prædestinati omnes pendent ex uno, id est ex Deo Patre. Sic enim Christus homo potestati Dei subiectus est, sicut hi qui per eum salvantur. Et cum Christus ex Deo pendeat, non dedecuit si disposuit de eo quomodo sibi placuit. Probat quod sanctificans et sanctificati ex uno pendent per auctoritates, sic dicens: Propter quam causam, quia sanctificans et sanctificati ex uno sunt, propter hoc, inquam, non confunditur, id est non erubescit **365** Christus eos vocare fratres, dicens in psalmo: Nuntiabo nomen tuum (id est honorificentiam tuam) fratribus meis, et laudabo te positus in medio Ecclesie (Psal. xxi, 23), quasi columna sustinens et fulciens domum, ne quid in ea ruat. Et iterum probat idem auctoritate Isaie loquentis in persona Christi sic: Ego Christus ero fidens in eum (Psal. xvii, 5), id est in Deum Patrem. Cumque in Deum se dicat confidere, apparet eum sicut alios ex Deo pendere. Et iterum probat quod sanctificans et sanctificati ex uno sint, dicens in Isaia: Ecce ego Christus paratus sum obsequio Dei et pueri mei, quos Deus dedit mihi (Isai. viii, 18). Ubi ait: Ecce ego, et Deus dedit mihi, ostendit se ex Deo pendere. Probavit quod non dedecuit, concludit modo quod per passionem oportuit Christum auctorem esse salutis hominum, dicens: Quia Christus qui sanctificat, et homines qui sanctificantur ex uno sunt. Ergo Christus participavit eisdem hominibus, similiter ut passibilis et mortalis fieret. Et quare qui sanctificat participavit eisdem? Ideo quia pueri quos sanctificabat communicaverunt carni et sanguini, id est corpori et animæ. Per sanguinem enim animam accipit, non quod sit anima, sed quia sedes est animæ. Communicare carni et sanguini dicit, veros homines esse. Et quare Christus ideo participavit humanitati? quia pueri quos sanctificabat homines erant; propterea, scilicet ut per mortem pro puerorum salute passam destrueret eum, qui habebat imperium mortis, id est diabolus, qui imperabat lege mortis omni homini. Nisi enim per mortem non posset destruere mortem; mori autem non posset, nisi homo fieret, et ideo oportuit eum participare eisdem similiter. Deus enim hominem primum purum et in libertate creavit, quem diabolus seductum (quia imperium Dei transgressus est) imperio suo ut servum mancipavit. Homo autem corruptus per peccatum nulla

virtute hanc servitutum evadere potuit. Cum autem homo per se servus factus esset, si per alium liberaretur quam per hominem, violentia esset, et diabolus injuriam sibi fieri juste reclamaret.

Propterea ut homo redimeretur, oportebat inveniri hominem in quo peccatum non esset, ut diabolus, in eo usurpans sibi potestatem in quo, quia peccatum non esset, nullam haberet, per hoc quod homini sine peccato mortem (quæ pœna est peccati) inferret, usurpando quod suum non erat, juste pro hac præsumptione perderet omnem hominem quem juste possederat. Homo autem sine peccato inveniri non potuit inter homines, quia omnes in concupiscentia nati. Si autem (ut quidam opponunt) angelica natura incarnaretur, cum uterque angelus et homo in natura habeat peccare, facillime caderet, cum utramque naturam per se constet cecidisse. Sic relinquuntur humanam naturam nullo modo sine peccato posse consistere, nisi uniretur ei divinitas. Ideo etiam (sicut aiunt sancti) Deus voluit homo fieri ut per hoc homines redderet magis obnoxios suæ dilectioni. Ostendit Christum non solum per mortem destruxisse mortis imperium, sed etiam merito mortis suæ legem (quæ Judæos in servitute tenuerat) evacuasse. Unde sic ait : *Ut per mortem destrueret diabolum, et ut per mortem liberaret eos, Judæos ad quos hic sermo erat, qui per totam vitam timore mortis obnoxii fuerant servituti*, id est legi, quæ ut servos cogebat eos, dicens : Si hoc feceris, morte morieris. Sed Christus, nolens vos servire timore mortis, legem evacuavit, ut sicut servi prius timebatis, sic modo per gratiam liberi diligatis. Vere participavit similiter ut homines sanctificaret, *nusquam enim apprehendit*, id est in nulla Scriptura legitur apprehendisse angelos, id est angelicam naturam, ut angelos redimeret, *sed apprehendit*, id est legitur apprehendisse *semen Abrahamæ*, carnem sumens de Abraham, ut qui per fidem semen sunt Abrahamæ, eos salvaret. Unde quia semen Abrahamæ apprehendit, *debuît similari fratribus per omnia* passibilis factus et mortalis, *ut misericors* (quod erat in natura) fieret operis exhibitione, et **366** *pontifex*, id est factus nobis pons, quo transeamus ad Deum. Pontifex dico *fidelis*, quia nec ab his quos ducebat, nec a Deo cui tradebat munera suæ ductionis quæsivit. Similari etiam ideo, *ut repropitiaret*, id est propitiando remitteret, *delicta populi*. Et vere potens est repropitiare delicta populi, *nam in eo*, id est in inferiori ejus substantia *in qua ipse passus est* sub Pilato, *tentatus* a diabolo, *potens est ipse auxiliari eis* quicunque *tentantur*, et a tentationibus liberare.

CAPUT III.

Unde, fratres, sancti vocationis cœlestis participes, considerate apostolum et pontificem confessionis nostræ Jesum : qui fidelis est ei, qui fecit illum, sicut et Moyses in omni domo ejus. Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus habitus est, quanto ampliorem honorem habet dominus qui fabricavit illam. Omnis namque domus

fabricatur ab aliquo. Qui autem omnia creavit Deus est. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus, tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda erant ; Christus vero tanquam filius in domo sua. Quæ domus sumus nos, si fduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus. Quapropter sicut dicit Spiritus sanctus : Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, ubi tentaverunt me patres vestri, probaverunt et viderunt opera mea quadringenta annis. Propter quod offensus [infensus] fui generationi huic, et dixi : Semper hi errant corde. Ipsi autem non cognoverunt vias meas, quibus juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam. Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum, incredulitatis discendendi a Deo vivo. Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Christi effecti sumus ; si tamen initium substantiæ ejus usque ad finem firmum retineamus, dum dicitur : Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa exacerbatione. Quidam enim audientes exacerbaverunt, sed non universi qui profecti sunt ab Ægypto per Moysen. Quibus autem infensus est quadraginta annis ? Nonne illis qui peccaverunt, quorum cadavera prostrata sunt in deserto ? Quibus autem juravit non introire [quibus autem juravit ut non introirent] in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt ? Et videmus quia non potuerunt introire in requiem ipsius propter incredulitatem. »

EXPOSITIO.

A superioribus infert quod ex vindicta et potentia Christus timendus est, quia iterum ex dilectione pro vobis mortem gustavit rediligendus a vobis, quia potens et præsto est tentatis auxiliari. Unde, id est per hæc omnia, o vos sancti fratres, facti participes cœlestis vocationis. Ad participanda enim cœlestia bona vocati estis. Vos, inquam, diligendo et operando quæ præcipit, considerate Jesum, id est Salvatorem, Apostolum quem Pater legavit ad vos, et pontificem, id est factum nobis pontem, quo transeamus in gloriam, Jesum pontificem confessionis nostræ : quia quidquid alii faciant, nos eum fide confitemur Salvatorem nostrum. Comparavit Jesum prophetis, comparavit eum angelis, ita ut illis omnibus majorem ostenderet. Nunc eum comparat Moysi, ita iterum ut digniorem Moyse asserat, quanto filius dignior est dispensatore servo. Unde sic ait : Considerate Jesum, qui Jesus fidelis est ei, id est Deo Patri qui facit illum, id est qui facturam humanam univit Filio. Fidelis ideo quia non suam, sed Patris gloriam semper quæsivit, nec timore territus, vel amore seductus mandata Patris occultavit. Fidelis, inquam, est ei, sicut et Moyses fidelis fuit in omni domo illius Jesu, vel Dei Patris, in quæ Moyses non

dominus, sed minister erat. In omni ideo, quæ in omnibus quæ necessaria erant et in docendo, et in pascendo, et in ducendo domum illam, id est populum Judæorum, fideliter nutrebat. Vel ita construamus. Jesus fidelis est Deo, sicut Moyses fidelis fuit. **367** *Jesus dico fidelis in omni domo illius, tam in Judæis quam in gentilibus: non in quadam domo sicut Moyses in Judæis. Illud sicut similitudinem tantum notat, non quantitatem; probat per effectum quod ait: Vere Jesus fidelis est, sicut Moyses. Nam Jesus habitus est dignus; iste, inquam, Jesus, qui filius longe præcellit ministrum dignus est gloriæ, sicut Moyses, qui etiam amplioris gloriæ dignus est præ Moyse, id est quam Moyses vel præ Moyse existens in merendo. Tanto utique amplioris, quanto ampliores honorem domus, id est in domo apud eos, scilicet qui in domo sunt. Vel domus, id est de domo fabricata habet ille qui fabricavit illam domum. Ampliorem dico quam ille qui dispensator est in ea. Nunc duo residua sunt ad probandum, et quod domus non a se, sed ab alio fabricata sit, et quod Christus eam fabricaverit*

Hæc autem omnia de spiritali domo accipienda sunt. Sæpe enim contingit ut, in domibus nostris honorabilior esset qui in ea ministrabat quam ille cujus erat domus. Quasi diceret: Bene dico qui fabricavit illam; per se enim non potest fabricari, *omnis namque domus fabricatur ab aliquo*. Ad hoc ille: Si ab aliquo, non tamen a Deo. Ad hoc Paulus: Vere domus fabricatur a Deo; nam *Deus est qui creavit omnia*, quod si omnia creavit, constat quod et domum; quam quia fabricavit, sequitur ut amplioris gloriæ habeatur in illa quam qui in domo tantum ministrat. Propterea quia fabricavit domum, in qua Moyses dispensavit, præ Moyse ideo dignus habitus est. Propterea etiam amplioris gloriæ est, quia *Moyse quidem ut famulus in domo non sua; Christus vero Filius in domo sua*. Quidem, et vero, distributivæ conjunctiones sunt. Moyses quidem *fidelis erat in tota domo ejus*, scilicet Dei Patris vel Christi, *tanquam famulus*, quia solummodo famulabatur in ea. Famulus autem qui hodie est in domo, cras fortassis expelletur, nunquam adeo fidelis erit, sicut filius qui hæreditate possessurus est domum. Moyses tanquam famulus erat *in testimonium eorum*, id est ut solummodo testificaretur ea, non ut gratiam adjutricem ad operanda mandata dare posset; eorum, dico, *quæ dicenda erant*, id est quæ conveniebant dici illi carnali populo, qui spiritalia capere non posset. Moyses tanquam famulus in domo non sua; *Christus vero sic erat fidelis tanquam filius*, quem illius domus manebat hæreditas. Filius, dico, *in domo non alterius, sed sua*. Quæ domus Christi nos renati per gratiam sumus, hac conditione dico, sumus domus, *si retineamus fiduciam spei*, id est spem futuræ beatitudinis cum fiducia, ut fiducialiter speremus; et *si retineamus gloriæ spei*, id est gloriosam spem, quia de jucunditate cœlesti. Retineamus dico *fiduciam spei firmam*, id

est perdurantem usque ad finem vitæ, quando quod modo speramus accepturi sumus. Quapropter quia retinendo fiduciam et gloriæ spei sumus domus Christi. Propter hoc videte, fratres, ne forte quod contingere potest, sit in aliquo vestrum. In aliquo ideo ait quia plures sciebat in Ecclesia posse esse perfectos, *ne, inquam, sit in aliquo vestrum cor incredulitatis*, ut increduli sitis, putantes Christum non sufficere ad justificationem, sed legem esse necessariam. Cor dico *incredulitatis malum*, id est in multa mala præcipitatum. Ex quo enim incredulus est aliquis, præceptum ruit in actum peccati. Nec parum nocet cor incredulitatis, quod est habere cor *discedendi a Deo*. Et male vobis si a Deo disceditis, quia Deo dico *vivo*, a quo qui discedit, vitam perdit, qui ad eum incedit, vitam invenit.

Videte ne sit in aliquo cor incredulitatis quod ego prohibeo, *sicut idem prohibens dicit Spiritus sanctus in David his verbis (Psal. xciv, 8, 11): Hodie, id est in tempore gratiæ, sic enim David loquebatur quasi spiritu præsens in diebus Christi. Per hodie autem totum tempus gratiæ, a Christo usque in finem mundi intelligitur. Hodie, inquam, in diebus Christi, nolite obdurare corda vestra; si audieritis vocem ejus, sicut revera audietis. Illud si affirmativum est. Nolite obdurare cor, **368** *agentes sicut in exacerbatione*, id est multoties exacerbando me fecerunt patres vestri. De multis exacerbationibus unam reponit, dicens: Nolite obdurare *secundum diem*, id est sicut illi obdurati sunt in die tentationis, *quando tentaverunt me*, dicentes: « Nunquid poterit hic parare mensam populo suo? » (Psal. lxxvii, 19.) Tentationis dico factæ *in deserto*, ubi magis confugiendum illis esset ad auxilium Dei, quam ad provocandum eum per tentationem. Vos autem positi in deserto mundi hujus, videte ne per tentationes Deum irritetis, *ubi, id est in quo deserto tentaverunt me patres vestri*. Videte si secundum carnem patres sunt, ne sint patres secundum imitationem. Tentaverunt, inquam, et *probaverunt*, id est probabilem me invenerunt; etenim *viderunt opera mea quadraginta annis*, in quibus me omnia posse experti sunt. Propter quod, scilicet quia tentaverunt me, *offensus fui*, id est iratus huic tam pessimæ generationi, et dixi *de illis. Isti semper errant*, et hoc corde, id est ex propria deliberatione, quia serio peccant, potentes et scientes recte agere. Et, licet sic dicerem illis, tamen *ipsi non cognoverunt vias meas*, id est cognoscere noluerunt opera mea, in quibus ambulare debuissent; sed quia non cognoverunt, *si ipsi introibunt in requiem meam*, quam illis pollicitus eram? Defectio orationis, ut intelligantur quælibet inconveniētia, quasi diceret: Si introibunt, nemo mihi credat ulterius. Vel quælibet hujusmodi. Illud *si quidam dicunt esse quasi non, attendentes vim sententiæ, non dictionis*. Si introibunt dico *ut ego juravi*, id est firmiter stabilivi eos non intraturos; juravi utique *in ira mea*, id est quando iratus eram illis; quod utrumque et ira et*

juramentum aufert eis introire in requiem. Si, quibus, ibi, sit eadom manet in sententia sic : Si intrabunt in requiem meam illi, quibus in ira mea juravi quod non essent in requiem intraturi. Et quia, fratres, propter cor in incredulitate obduratum patribus vestris requies negata est, ideo, fratres, videte ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedendi a Deo vivo, sicut expositam est. Ne, inquam, sitis increduli, sed adhortamini vosmetipsos de incremento virtutum dicentes per singulos dies : *Venite, exultemus*, etc., donec, id est *quandiu cognominatur in vobis hodie*, id est tempus gratiæ. *Cognominatur*, ideo ait, ne remoti a diebus Christi putarent minus sibi conferre Christum quam temporaneis. *Hodie*, inquam, *cognominatur*, quia hæc gratia quæ etiam ultimis tribuitur, cognata est gratiæ datæ in diebus Christi, tantum valens postere quantum primitivis.

Adhortamini, inquam, *ut non obduretur aliquis ex vobis fallacia*. Scitote enim quod diabolus vos fallit, si forte obduramini. Fallacia dico causa peccati, quia, postquam deceptus est aliquis, magis ac magis dehinc præcipitur in peccatum. Debetis vos adhortari et non obdurare, quia, quod non eramus, effecti sumus per gratiam, *participes Christi*, id est partem capientes cum Christo in hæreditate Patris. Hac tamen conditione dico participes, *si retineamus firmum neque ad finem vitæ*, quod nunquam deseramus *initium substantiæ ejus*, id est fidem quæ est initium honorum, et per quod jam deificamur, et divini substantiæ quodammodo participamus. Retineamus, dico, *dum*, id est *quandiu, dicitur in nobis* : *Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum patres vestri obduraverunt in illa exacerbatione præfata*. Bene dico in exacerbatione. *Quidam enim eorum, audientes mandata Domini, exacerbaverunt Deum. Non tamen universi qui profecti sunt ab Ægypto per Moysen*, id est per ducatum Moysi exacerbaverunt Deum, quia nec Caleb, nec Josue. Similiter et vos profecti ab Ægypto per Moysen, id est a tenebris infidelitatis per Christum consecrantem vobis aquam remissionis, nolite exacerbare Deum. Vere quidam exacerbaverunt, quia quibus *infensus est Deus quadraginta annis, nonne illis qui peccaverunt* (et non impune) ne impunitatem promittatis vobis, quia *cadavera quorum peccantium prostrata sunt in deserto* ? Illis utique Deus infensus fuit. Iterum ad idem : *Quibus autem juravit Deus non introire in requiem ipsius*, id est in caelestem Hierusalem, ubi est vera requies, *nisi illis qui fuerunt increduli* : et in verbis Domini fidem non habuerunt ? Quibus pro peccato prostratis sicut abstulit terram repromissionis ; sic veram requiem quæ significabatur per illam terram : Videte itaque ne vos increduli (quod utique estis) si legem quasi necessariam fidei reduciatis non credentes posse justificare Deum pro incredulitate non intretis in requiem. Deus quidem juravit eos non intraturos in requiem et sicut juravit, impletum videmus : quia

A non potuerunt intrare in requiem propter incredulitatem suam.

CAPUT IV.

« Timeamus ergo, ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem ejus existimetur aliquis ex nobis deesse. Etenim et nobis nuntiatum est, quemadmodum et illis : sed non profuit illis sermo auditus, non admistas fidei ex his quæ audierunt. Ingrediemur enim in requiem qui credimus : quemadmodum dixit. « Sicut juravi in ira mea, « si introibunt in requiem meam (*Psal. xciv, 14*). » Et quidem operibus ab institutione mundi perfectis : dixit enim quodam loco de die septima sic : « Et requievit Deus die septima ab omnibus operibus suis (*Gen. 11, 2*). » Et in isto rursum : Si introibunt in requiem meam. Quoniam ergo superest introire quosdam in illam, et hi quibus prioribus annuntiatum est, non introierunt propter incredulitatem, iterum terminat diem quemdam, hodie in David, dicendo, post tantum temporis (sicut supra dictum est) : Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam si eis Jesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur posthac die. Itaque relinquitur Sabbatismus populo Dei. Qui enim ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut et a suis Deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem : ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. Vivus est enim sermo Dei et effectivus, et penetrabilior omni gladio ancipiti, et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus ; compagum quoque ac medullarum, et discretor cogitationum, et intentionum cordis (*Eccli. xv, 20*). Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus. Omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quem nobis sermo. Habentes ergo pontificem magnum qui penetravit cælos, Jesum Filium Dei, timeamus apci nostræ confessionem. Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ ejus, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno. »

EXPOSITIO.

Et quia propter incredulitatem intrare non potuerunt in requiem, igitur timeamus ne forte aliquis ex nobis existimetur secundum veritatem deesse ab illa requie. Sed præmittit possibilitatem introeundi nobis concessam dicens. Timeamus, inquam, *ne relicta pollicitatione*, id est frequenti promissione *introeundi in requiem ejus*, scilicet Dei : unde nos habere constat facultatem introeundi, ne, inquam, hac relicta per incredulitatem existimetur aliquis nostrum deesse a requie. Bene dico pollicitatione ; *etenim nobis nuntiatum est (quemadmodum et illis)* per fidem posse intrare in requiem. Illis quidem nuntiatum fuit, *sed tamen non profuit illis sermo* nuntiationis *auditus tantum, et non admistas fidei*, ut crederent

his qui a Deo audiebant. Fidei dico acceptæ ex his quæ audierunt, ut sicut audiebant, sic Deum implereturum crederent. Vel ita : Sermo auditus et non admistus fidel, ex his, id est propter ea quæ audierent ab illis exploratoribus reversis, non profuit illis. Secundum hanc sententiam ad historiam nos mittit, quando duodecim exploratores missi a Moysse revertentes terruerunt filios Israel, dicentes (Num. XIII, 28, 34) : Terram quidem esse fructiferam : sed filios Enachim ibi esse giganteæ staturæ, quorum in conspectu stare non possent; quibus et hujusmodi auditis dixerunt : « Faciamus **370** nobis duces et revertamur in Ægyptum (Num. XIV, 4), » in incredulitate exacerbantes Deum. Vere sermo auditus tantum quia non est admistus fidei, non profuit illis : nam quia in nobis est admistus fidei proderit nobis. Locus a contrariis. Quod ita ait : Nos qui credidimus, id est qui fidem auditis admiscuimus, ingrediemur in veram requiem : cujus et figuram et veritatem illi (quia increduli) perdidit. Nos, inquam, ingrediemur; quemadmodum dixit nos per fidem ingressuros; ubi ait : Sicut juravi in ira mea : Si introibunt in requiem meam. Et hoc dicere fuit per contrarium, quia ubi illos propter incredulitatem non intraturos dixit in requiem, ibidem per contrarium nos, quia credimus dixit ingressuros in requiem. Vel singula reddamus singulis. Nobis nuntiatum est de requie illa, quia nos qui credidimus ingrediemur requiem : illis non profuit sermo auditus tantum, quemadmodum dixit : sicut juravi in ira mea si introibunt in requiem meam.

Dixit superius : Videte ne sit in aliquo vestrum cor incredulitatis, quia propter incredulitatem non intraverunt in requiem pollicitam, de qua requie nuntiatum est vobis, quod si fidem habeatis, hanc requiem habere potestis. Quibus autem modis, et quibus temporibus nuntiatum sit subjungit, ostendens duas nuntiationes de hac requie factas esse in figura, quia nemo adhuc requiem illam habere poterat : cujus requiei tertia nuntiatio facta est, non in figura, sed in ipsa veritate, quando jam et haberi poterat, et habebatur ipsa requies, scilicet in diebus gratiæ. Littera sic jungitur : De requie illa utique nuntiatum est nobis : nam et in hoc loco et in illo, et in alio. Illud et diversitates locorum ubi de requie agitur significat : illud quidem discretionem temporis : quia tempus quo primum de requie hac nuntiatum est, scilicet constitutio mundi, longe distabat a tempore impletionis, scilicet a diebus Christi. Unde sic ait : Nuntiatum quidem nobis est de requie : et quidem operibus perfectis incipiendo ab institutione mundi : nuntiatum est nobis de requie illa. Facto homine, perfecta dicuntur esse opera Dei, cum omnis creatio mundi fuerit propter hominem : si homo caput creaturarum deesset, imperfecta essent omnia propter hominem creata. Et quia a Deo perfici et consummari secundum opinionem quorundam possent, et non principium habere a Deo, Ideo ait incipiendo ab institutione mundi. Vere per-

A fectis operibus nuntiatum est nobis. Dixit enim Scriptura vel Moyses in quodam loco de septima die sic. Ideo non determinans locum dicit in quodam loco, quia et hic locus Scripturæ satis notus erat illis, et quia hic locus discretus et egregius erat, ubi de salvatione sermo habebatur : dignitate, inquam, discretus ab illis, ubi de tauro immolando habetur sermo. Vel si ibi non sit, enim, nihil oportet repetere, sed dicamus operibus perfectis. Dixit in quodam loco de die septima, sic illud et quod sequitur vim habet in ordine litteræ, unde sumptum est; quasi diceret : Hoc et hoc fecit Deus; et his factis requievit die septima. Non dicitur Deus requievisse, quasi qui labore aliquo vexaretur; sed ut per hoc significaret requiem futuram ait : Deus requievit, id est cessavit ab omnibus operibus suis, quod nihil postea operaturus sit; cujus materia vel similitudo in priori creatione non præcesserit, materia in rebus corporeis; similitudo in corporeis ut in animabus. Statim sexta feria facto homine, Sabbato requievit, quasi per hoc diceret homini : Si obediens mihi fueris, hæc eadem requies peracta obedientia parata est tibi. Ubi ait : requievit die septima, sic de requie nuntiatum est, ut et figura requiei expectaretur, scilicet terra repromissionis. Et veritas figuræ in diebus Christi, ante quem nemo veram habuit requiem. Sicut in præfato loco, sic etiam in isto rursus nuntiatum est. Vel dicit Scriptura de requie illa ubi ait rursus de eodem significat esse dictum.

C Sic, inquam, nuntiatum est : Si introibunt in requiem meam. Ubi enim hoc dicendo incredulis negabat requiem, significabat esse requiem fidelibus possidendam. Hæc autem Scriptura invenitur in David, qui jam **371** de figura, scilicet de terra illa promissionis non poterat prophetare : quam filii Israel jam multo tempore possederant. Et ita secundum David non de figura quæ jam habebatur, sed de veritate rei quæ in Christo expectabatur hæc prophetia erat. Secundum Moysen autem qui hoc idem dicebat filiis Israel prophetia erat, et de figura nondum habita, et de veritate in Christo accipienda. Præmissis de eadem requie duabus nuntiationibus in figuris, subjungit tertiam secundum impletionis veritatem, dicens : Quia hoc et illo modo de requie illa nuntiatum est, ergo ut implerentur prædicta, terminat iterum agens de eadem requie, diem quemdam Spiritus sancti dicendo hodie in David. Diem hunc dicit quemdam, id est discretum et omnibus qui ante fuerunt præcellentem : quia in hoc die impletur salus, quæ in antea diebus nuntiari tantum potuit nunquam impleri. Dicendo hodie in David post tantum temporis. Multum enim tempus præterierat a Josue qui terram promissionis Judæis distribuit, usque ad diem David : unde apparet David aliam requiem intellexisse futuram, quam illam terram quam jam diu possederant. Dicendo, inquam, hodie, sicut supra dictum est ibi. Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, quia sicut priores patres

propter incredulitatem etiam figuram perdidit: A sic et vos (si increduli fueritis) veram requiem non possidebitis. Post tantum temporis ideo terminat: quoniam superest, id est restat adduc quosdam introire in illam requiem. Ideo etiam ait nolite obdurare corda: quia hi quibus prioribus annuntiatum est de requie propter incredulitatem suam: nec saltem introierunt in figuram, nedum in ipsam veritatem. Vel ita manente eadem sententia. Quia sic et sic pollicita est requies illa: ergo ut impleantur promissa: superest quosdam introire in illam requiem. Et quoniam superest quosdam introire, ideo iterum terminat quemdam diem, post tantum temporis, dicendo hodie in David. Et quoniam hi quibus prioribus annuntiatum est de requie illa, propter incredulitatem non introierunt in eam: ideo hodie si B vocem ejus audieritis nolite obdurare corda vestra: sicut supra dictum est patribus vestris. Vere superest quosdam intrare in illam terram: nam (sicut falso putatur a quibusdam) Jesus, id est Josue non praestitit eis illam requiem. Si enim hic Jesus, id est Josue praestitisset eis hanc requiem, nunquam David loqueretur de alia requie longe post Josue: dicendo hac die, id est est hodie. Vel ita: Nunquam David loqueretur de alia die post hac, id est si intellexisset a Josue veram requiem distributam esse. Assumatur ita: Sed Jesus Josue non praestitit illis veram requiem. Et quia promissa est, et nondum praestita, itaque hoc solum ex praemissis relinquitur, scilicet Sabbatismus populo Dei. Sabbatismus dicitur jucunditatis: et illa delectatio quae fit in Sabbato significans jucunditatem veri Sabbati. Et bene dico Sabbatismus. Nam quicumque ingressus est in requiem ejus, sive Abraham, sive quilibet sanctus, invenit hunc Sabbatismum. Quod ita ait: Non solum Christus sed etiam ipse qui ingressus est requievit ab operibus suis, id est ab omni labore: sicut et Deus quievit a suis operibus. Quies enim Domini, signum et causa fuit nostrae quietis. Deus enim sexta die hominem fecit, sexta aetate redimere venit, sexta die, et ejusdem diei sexta hora eum redemit, quiescens Sabbato in sepulcro, significans secum in aeterno Sabbato quieturos. Et quia requies relinquitur populo Dei, et quicumque ingrediens in illam, sicut Deus ita requiescit: ergo bene operando, et sane C credendo, festinemus ingredi in illam requiem: ita festinemus ut ne quis nostrum incidat in idipsum exemplum incredulitatis, id est in eandem incredulitatem, in quam patres nostri inciderunt. Nos dico, gravius nunc offendentes, quia nos habemus illos in exemplum cavendi nobis, illi sine praecedenti exemplo ceciderunt. Festinare nos oportet in requiem, et non incidere in incredulitatem: quia sermo Dei, id est verbum patris juxta illud: « Omnipotens sermo tuus, Domine, a regalibus sedibus venit (Sap. xvii, 15). » 372 Hic, inquam, sermo Dei est vivus, id est vitam habens, suisque vitam ministrans. Cumque sit vivus est etiam efficax, id est faciens quodcumque vult, remunerando pios, damnando impios:

et cum tantam habeat potentiam, non minorem habet sapientiam. Est enim penetrabilior omni gladio, id est omni humano ingenio: quod quia occulta penetrat, dicitur gladius perforans interiora. Gladio dico, ancipiti: quia sicut gladius anceps qui in medio tenetur ante et retro percutit; sic humanum ingenium: et de sapientia spiritali, et de scientia humana intelligit. Sermo etiam Dei est pertingens usque ad divisionem animae ac spiritus, quia scit bene discernere quae sint animae, id est sensualitatis: et quae sint spiritus, id est rationis. Discernit etiam ipsos actus sensualitatis inter se et dispositiones: quia aliquando sensualitas rationem secum trahit in peccatum, modo bene operando consentit spiritui. Scit etiam discernere ea quae sunt spiritus inter se, quomodo nunc repugnet sensualitati, quandoque consentiat: quandoque bene operari secum cogat, pertingens usque ad divisionem compagum. Vel (quod idem valet): Discretor etiam compagum animae et spiritus: quia scit seriem illam quodam ordine compactam: nunc in sensualitate, nunc in spiritu: sicut quando sensualitas desinit male agere, et dehinc bene operando consentire spiritui, et sic gradatim ascendit etiam spiritus, primum bene operari incipit: dehinc contemplari illa coelestia, a coelestibus transiens, figit oculum in ipsum Deum. Discretor etiam medullarum, id est omnis subtilitatis animae et spiritus: quia nulla subtilitas eum latere potest. Discretor etiam omnium cogitationum: quia novit quidquid homo cogitat, nec solum cogitationum, sed etiam discretor intentionum cordis, quia novit quidquid per cogitationes intendat. Et (ut sapientiam ejus breviter comprehendam) non est ulla creatura invisibilis, id est quae non appareat in conspectu ejus, qui tantus est ut simul omnia comprehendat. Et cum sermo Dei ita sit efficax ut potentiam efficiendi quidquid velit habeat, et cum adeo sit sapiens, bene et poterit, et sciet quid unicuique debeat retribuere. In conspectu ejus nulla creatura invisibilis: sed omnia sunt nuda, id est revelata et (quod majus est) etiam interiorius aperta oculis, id est perspicacitati ejus, ad quem tam potentem, tam subtiliter omnia prospicientem, nobis est sermo: huic enim reddaturi sumus rationem de singulis. Festinate ergo ad eum relicto malo incredulitatis. Comparavit quidem Jesum, et majorem ascendit prophetis, et angelis, dicens eum Filium Dei, sed quomodo in eo penderet tota salus hominum, needum dixerat: ad quod possent illi obijeere: Quid prodest nobis si major angelis sit Filius Dei, cum Deus in eo non disposuerit non salvari? Ad haec respondet Paulus dicens, quod in eo Deus omnem salutem proposuit per sacerdotium Christi, Leviticum destruens sacerdotium, et per gratiam Christi inutile pondus veteris legis. Littera sic jungitur: Quia ad istum tam potentem, tam sapientem nobis est sermo: ergo tenemus confessionem spei nostrae, id est fidem per quam nobis conceditur sperare futuram gloriam. Tenemus, inquam, habentes ponti-

ficem, qui factus est nobis pons in salutem. Pontificem dico magnum longe præ omnibus Leviticis: qui pontifex noster *penetravit caelos* in sublimitate potentiae, sacerdotes autem de Levi semel in anno licebat introire in sancta sanctorum, ubi tamen non erant nisi manufacta. Hic autem potentialiter penetra-
 t atis caelis, sedet in dextera patris. Pontificem istum dico *Jesum*, id est salvatorem nostrum et potentem salvare, quia *Filium Dei*. Nos talem habentes pontificem, teneamus spei nostrae confessionem. Iterum ne præ magnitudine Jesu desperarent infirmi fratres, dicendo quia Filius est Dei, quia caelos penetravit, nunquam dignabitur condescendere infirmitatibus nostris ait Paulus. Sine diffidentia teneamus confessionem: *quia non habemus pontificem, qui licet Filius Dei sit, non tamen possit compati et condescendere infirmitatibus nostris*, et secundum fragilitatem naturae, et etiam lapsis, sed habemus pontificem *tentatum* in carne *per omnia* genera tentationis. Tentatum dico *pro similitudine*, id est quia similis fuit nobis, mortalis et passibilis. Vel, tentatum pro similitudine, id est ut exemplum in se daret nobis resistendi tentationibus, et sic tentatum tamen *absque peccato*. Ex eo enim quod tentatus est, scit compati; ex eo autem quod sine peccato, potest liberare. Ergo, quia et compatiens et potentem liberare habemus pontificem, ergo *cum fiducia adeamus ad thronum gratiae*, id est ad Christum, in quo non quaedam gratia, sed thronus et sedes est omnis gratiae. De plenitudine enim ejus omnes accepimus (*Joan. 1, 16*), adeamus ideo, ut per eum *consequamur misericordiam* de commissis, et apud eum *inveniamus gratiam in auxilio*, id est auxiliatricem ad bene operandum de futuro. Auxilio, inquam, non pro velle nostro sed *opportuno*, quia quocumque modo Deus opportunum videat, nunquam suos inadjuutos deseret.

CAPUT V.

Omnis namque pontifex, ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quae sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis, qui condolare possit his qui ignorant et errant, quoniam et ipse circumdatus est infirmitate. Et propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semetipso offerre pro peccatis. Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo tanquam Aaron. Ita et Christus non semetipsum clarificavit ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum et in alio loco dicit: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Qui in diebus carnis suae preces supplicationesque ad eum qui possit [posset] illum salvum facere a morte; cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia. Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex his quae passus est obedientiam, et consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis aeternae, appellatus a Deo pontifex, juxta ordinem Melchisedech. De quo nobis grandis sermo, et in-

terpretabilis ad dicendum, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursus indigetis ut vos doceamini quae sint elementa exordii sermonum Dei, et facti estis quibus lacte opus sit, non solide cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, expertus est sermonis justitiae, parvulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus, eorum qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

EXPOSITIO.

Dixit superius *adeamus Christum cum fiducia*, ut per hunc pontificem *consequamur misericordiam et gratiam in auxilio*. Nunc autem probat a minori, quod per hunc pontificem Christum possumus misericordiam consequi, dicens: Vere per Christum possumus consequi misericordiam in auxilio. Namque per ministerium omnis pontificis homines sub eo possunt misericordiam consequi, qui pontifex longe minor quia sumptus ex hominibus; Christus autem pontifex ex Deo. Et in quibusdam verbis pontificem istum Christo comparabit, et in aliis minorem ostendet. Nec hoc repugnare videatur quod ait: Omnem pontificem constitui, ut per ministerium ejus misericordiam consequantur subditi. Cum in multis hoc defuerit, quia licet hoc deesset, vel propter peccatum ministri vel populi, ad hoc tamen pontifex consecratus fuit ut per ministerium ejus misericordiam consequeretur populus, nisi in altero peccaverit. Quod ita ait: *Consequamur misericordiam per pontificem Christum. Namque omnis pontifex ex hominibus*. Quia antequam eligatur, sic est ex hominibus, quod non plus possit conferre alii quam ille sibi. Hic, inquam, pontifex *assumptus*, id est divina voluntate electus. Electio enim divina qua **374** assumitur, hoc efficit in eo ut possit intercedere pro populo, qui priusquam sic assumatur, impotens est in hoc: velut alius homo. Assumptus, inquam, *constituitur pro hominibus*, qui paulo ante erat ex hominibus. Constituitur, inquam, pro hominibus, non ut praesit eis in saecularibus, sed *in his quae sunt*, id est quae pertinent ad Deum, scilicet ut obsecret et sacrificet pro illis.

In his ad Deum ita constituitur *ut offerat dona et sacrificia pro peccatis* populi delendis. Dona vocabantur in lege veteri illae minores oblationes. Sacrificia autem, quando immolabatur taurus vel hujusmodi. In Christo autem preces et quaecumque fecit usque ad horam passionis dona dicuntur. Sacrificia autem quando seipsum in ara crucis obtulit. Ubi ait *assumptus ex hominibus*, ibi ostendit majoritatem Christi, qui ex electione Dei assumptus sit; in his quae praedicta sunt, similitudinem, quia, si per illum pontificem offerentem dona et sacrificia consequuntur homines misericordiam, quare non similiter per Christum haec eadem offerentem? Constituitur, inquam, pontifex *qui possit*, id est qui in usu habet *condolare his qui ignorant*, id est ignoranter ex simplicitate peccant, et his qui *errant*, id est scienter ir-

cidunt in peccatum. Talis enim debet elegi qui omnibus infirmitatibus fratrum sciat compati, non qui impatienter præcipitet sententiam damnationis in subditos. In hoc bene Christus similis, qui tentatus per omnia compatitur infirmitatibus nostris. Dico possit condolare, et utique debet, quoniam, sicut subditi, ita etiam ipse circumdatus est infirmitate, id est et fragilitate carnis, et sæpius actu peccati. In hoc autem Christus major quia absque peccato. Et quia ipse circumdatus est infirmitate: *propterea quemadmodum offert pro populo absolvendo a peccatis, et conservando de futuro, ita etiam eodem modo debet (et necesse est) offerre pro semetipso*, in quo est infirmitas conservando de futuro, et *pro peccatis præteritis delendis*. In hoc iterum Christus major quia non indiget ut offerat pro se, nisi tantum pro populo. Quomodo hic pontifex assumendus sit, subjungit, dicens: Hic pontifex sic debet offerre, et *quisquam horum pontificum non sumit*, id est non se ad sumendum honorem ingerit. Sumit dico sibi, id est respectu eorum quæ sua sunt. Sumeret sibi, si per pecuniam, si propter personam, si propter genus, propter sæcularem potentiam, vel hujusmodi ingeratur in honorem.

Hæc enim omnia ex eo sunt, sed quæ propter virtutes, patientiam, humilitatem et hujusmodi, sumeretur ad honorem, hic non sibi, id est ex eo quod suum est, sed ex virtutibus quæ Dei sunt, sumeret honorem. Nemo sumit sibi honorem, sed ille qui vocatur a Deo, id est qui divina vocatione eligitur. Non dicitur, vocatur a Deo, quod vox divina sibi audiatur, sed, si propter virtutes Dei ab his qui sani sunt eligitur, idem valet ac si Deus diceret: Veni quia dignus es accipere pontificatum. Vocatur a Deo *velut Aaron* a Deo vocatus est. Aaron tamen non communi electione electus est, quia filii Core contradixerunt. Quare illato igne alieno, thurificantes ab igne consumpti sunt, et Dathan et Abiron pro eodem murmurantes, a terra absorpti sunt (*Num. xvi, 31*). Sed Moyses ex præcepto Dei, et per miraculum assumpsit Aaron in sacerdotium. Præcepit enim ut de XII tribubus XII virorum XII virgæ in tabernaculo ponerentur, ut cujus virga florisset, pontifex secundum manifestam voluntatem Dei fieret. In electione autem Aaron ostendit quod, si pauci sint qui juste eligant et multitudo contradicat, tamen paucorum sententia canonice eligentium sequenda est, multitudinis error reprobandus (*Num. xvii, 2, 10*). Pontifex ille si tanquam Aaron vocatus sit, non se ingerens in honorem, hominibus prodesse potest. Sic et Christus simili de causa suis auxiliari potest, quia *Christus non clarificavit*, id est non se magnificando ingressit ad hoc, ut fieret pontifex, sed Pater clarificavit Christum qui locutus est ad eum, dicens: *Tu es Filius meus* 375 *ego hodie genui te*, sicut in principio Epistolæ exposuimus. Hæc autem non sunt verba, quibus Pater eum clarificavit; sed in quibus Christum sacerdotio dignum ostendit: quando autem, dum Christus baptizaretur, ait: *Hic est Filius meus*, in quo mihi

A bene complacui (*Matth. iii, 17*). In his verbis Filium clarificavit. Adjungens autem: *Ipsum audite (ibid.)*, in hoc verbo pontificem consecravit. Ut Pater ostenderet dignitatem Filii: tu es Filius meus. Ita de Christo ait, quemadmodum de pontificatu ejusdem etiam in alio loco ejusdem Scripturæ ait: *Tu es sacerdos*, duraturus in æternum secundum ordinem, id est secundum dignitatem ordinis Melchisedech. Sacerdotium autem Leviticum non in æternum, sed in tempore duraturum. Ideo sacerdotium Christi necesse est ut maneat in æternum, quia sicut, nisi per eum, beatitudo non potest haberi, sic, nisi per eum habita, non potest retineri. In hoc iterum quod in æternum prælatus est sacerdotio Levitico, quia, illud in tempore. Et si destruendum sacerdotium prodesse potuit, multo magis æternum sacerdotium Christi; quod etiam alterius est dignitatis, quia secundum ordinem Melchisedech. Qui Christus ut certi sitis vos in eo consecuturos misericordiam, *in diebus carnis suæ*, id est passibilitatis et mortalitatis suæ. Naturale enim est carnis pati et mori. In his, inquam, diebus obtulit preces et supplicationes ad Deum. Preces vocat quascunque postulationes ante passionis articulum fecit. Supplicationes, dicit quando, instante hora passionis, tanta intentione oravit ut sanguineum sudorem emitteret. Obtulit, inquam, ad eum, *qui possit saluum facere illum a morte*. Non ut non moriatur, sed ne mors ipsi diu dominetur. Intendens per se liberatum a morte, humanum genus ab eadem liberandum. Obtulit, inquam, ad eum *cum clamore valido*, non quod ita alte clamaverit, sed cum valido clamore, id est cum maxima intentione, et cum lacrymis. Alibi non invenitur eadem hora lacrymasse Christum, nisi in hoc Evangelio Pauli; cui non minus est credendum, quia, si pro Lazaro et pro destructione Hierusalem, miserando ubique humano defectui, lacrymasse dicitur, multo magis lacrymasse dicendus est, ut, consummatione obedientiæ suæ, defectum humani generis sanaret. Offerens, inquam, preces cum lacrymis exauditus est, completo quod postulabat, *pro sua reverentia*, id est pro sua religione. Vel pro sua reverentia, id est pro obedientia quæ se Patrem semper reveritum fuisse probavit. Non tantum preces cum lacrymis obtulit, sed etiam didicit, non cognitione, sed per experientiam rei obedientiam ex his quæ passus est, id est per mortem; cum, id est *quamvis esset Filius Dei potens omnia*, sic tamen sacerdotium suum implere voluit. Et ipse consummatus, id est mortuus. Vel consummatus, id est in dextera Patris, ut nihil imperfectum haberet constitutus, *factus est causa salutis æternæ omnibus obtemperantibus sibi*, non illis qui sibi ratiunt obedire. Causa utique salutis bene potest esse, quia appellatus est pontifex non ab hominibus, sed a Deo, nec secundum Leviticum, sed *juxta dignitatem ordinis Melchisedech*. Diciturus eis quomodo sacerdotium suum legale destruat sacerdotium, et quomodo omnia legalia in eo finem habeant, quomodo

vero suum sacerdotium præcesserit legale, et in æternum sit permansurum. Primum eos (secundum partem tamen) aspera invectione aggreditur, et convenienter primum eos corrigit, ut correcti devotiores sint ad audiendum, et proniores ad credendum, dicens: *De quo*, id est quomodo Christus sit pontifex secundum ordinem Melchisedech restat *nobis sermo grandis*, id est multa comprehendens, et *ininterpretabilis*, id est qui modo non possit interpretari, nec a me, quia non habeo congruos auditores, nec vobis interpretabilis, quia capere non potestis. Ininterpretabilis dico *ad dicendum*, id est ad exponendum vobis, *quoniam vos facti estis imbecilles ad audiendum*, id est ad intelligendum. Vel sermo iste grandis est et interpretabilis, **376** quia multa sacramenta hic continentur, quæ oportet exponi. Grandis ideo dico quoniam vos facti estis imbecilles ad audiendum. Vere imbecilles, *nam cum deberetis esse magistri propter tempus*, prolixum quod habuistis ad discendum; vos enim in ipso initio prædicationis conversi estis. Cum, inquam, deberetis esse magistri, nunc *rursum indigetis ut vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum Dei*. In sermonibus Dei multi gradus continentur: primum simplex instructio, dehinc media ad ultimum perfecta. Exordium autem vocat, ut quando aliquis docetur credere incarnationem, passionem Christi, et hujusmodi simplicibus opportuna. Elementa autem exordii sunt, ut seriatim enarrare materiam passionis, vel aliquid hujusmodi. Vos etiam facti estis tales *quibus opus sit lacte*, id est puerili insinuatione, et ita lacte quod non *solido cibo*, id est perfecta doctrina. Vere ita lacte, quod non opus sit solido cibo. *Nam omnis ille qui particeps est lactis*, id est cui necessaria est insinuatio puerilis, hic talis *expers sermonis est justitiæ*, id est doctrinæ justorum, id est perfectorum; ideo *expers, quia parvulus est sensu*. Vos autem perfecti malitia, sensibus vero pueri. Parvulorum est lac, *sed perfectorum est solidus cibus*, id est solida doctrina; perfectorum, id est eorum qui habent sensus, id est intellectus suos *pro consuetudine*, id est pro assiduitate studii *exercitatos ad discretionem boni et mali*, ut bonum discernere sciant a malo, et etiam de bonis, quæ magis sint bona quæ minus, sciunt discernere; et de malis, similiter.

CAPUT VI.

Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur, non rursus jacentes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, et fidei ad Deum, baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum, ac resurrectionis mortuorum, et iudicii æterni. Et hoc faciemus, si quidem permiserit Deus. Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cœlestis, et participes facti sunt Spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, et pro lapsi sunt, rursus renovari ad pœnitentiam, rur-

sus crucifigentes sibi metipsis Filium Dei, et ostentui habentes. Terra enim sæpe venietem super se bibens imbrem et germinans [generans] herbam opportunam illis a quibus colitur accipit benedictionem a Deo; proferens autem spinas ac tribulos, reprobata est, et maledictio proxima, cuius consummatio in combustionem. Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora et viciniora salutis, tametsi ita loquimur. Non enim injustus Deus ut obliviscatur operis vestri et dilectionis, quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministratis sanctis et ministratis. Cupimus autem unumquemque vestrum eandem ostentare sollicitudinem, ad expletionem spei usque in finem, ut non segnes efficiamini, verum imitatores eorum qui fide et patientia hæreditabunt promissiones. Abrahæ namque promittens Deus, quoniam neminem habuit per quem juraret majorem, juravit per semetipsum, dicens: Nisi benedicens benedicam te, et multiplicans multiplicabo te. Et sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionem. Homines enim per majorem sui jurant, et omnis controversiæ eorum finis ad confirmationem, est juramentum. In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationis suæ hæredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum, ut per duas res immobiles quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, et incedentem usque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum. »

EXPOSITIO.

377 Eis duriter increpatis, iterum blanditur, inserendo se, dicens. *Quapropter*, id est, quia propter tempus magistri esse deberetis, et quia exercitatos sensus in lege Domini vos oportet habere, ideo nos, *intermittentes sermonem inchoationis Christi*, id est elementa exordii, quibus aliquis inchoat in cognitione Christi, hanc, inquam, pueritiam deserentes, *feramur ad perfectionem*, ut sciamus quomodo in principio erat Verbum, et Deus erat Verbum, etc. *Feramur, inquam, ad perfectionem, non rursus jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, etc.* Opera mortua vocat, vel peccata, quæ mortificant, vel priora bona, propter peccatum superveniens mortificata. Pœnitentia autem ab operibus mortuis est fundamentum, quia nisi hic lapis primum ponatur, nihil ædificabitur; fundamentum etiam fidei, quæ sit ad Deum; qui enim aliunde quærit justificationem, vel non omnes partes fidei credit, hic fidem non habet ad Deum; fundamentum etiam doctrinæ baptismatum. Pluraliter ideo dicit baptismatum, quia est baptismus in aqua; dicitur etiam baptismus in lacrymis pœnitentiæ; tertio modo, in effusione sanguinis pro Christo. *Fundamentum etiam impositionis manuum*; nisi enim quis

credat quod per impositionem manus et peccata dimittantur, accipiendo Spiritum sanctum, et contra futura mala robaremur, hic fundamentum non habet, quia irritum est quidquid superædificat; fundamentum etiam resurrectionis mortuorum, nisi enim quis credat resurrectionem Christi effecisse resurrectionem mortuorum, fidem perdidit, et non habet supra quod ædificet; fundamentum etiam *judicii æterni*. Æternum dicit iudicium, quia quidquid isti constituetur de bonis sive malis, in æternum durabit. Qui autem futurum iudicium non credit, fundamentum non habet, quia infidelis est.

Hæc omnia propterea dicuntur fundamentum, quia, nisi hæc in fundamento præcesserint, nemo aliter potest bonum operari. Hæc autem omnia necessaria erant illis, scilicet fundamentum poenitentiae ab operibus mortuis, quia peccaverant graviter, et bona opera quæ in eis præcesserant, sicut supra ait, multa eos passos pro Christo a contribulis suis, peccando irrita fecerant. Iterum fides ad Deum, quia si intelligerent quomodo ex fide Christi omnis justificatio habeatur, non recurrerent ad circumcisionem, quasi sibi necessariam. Si iterum de baptismo bene docti essent, quomodo in illo omnia peccata dimittantur, legalia confiterentur esse superflua. Si etiam scirent quomodo per impositionem manus Spiritus sanctus et priora dimittat, et confortet contra venientia mala non curarent legalia. Si iterum resurrectionem Christi crederent esse efficientem causam nostræ resurrectionis in gloria, nihil præter Christum quærerent. Iterum, si pensarent quomodo Christus iudex futurus sit omnium, per fidem iudicis soli studerent placere iudici. Quia his omnibus indigebant, propterea ait: Feramur ad perfectionem jacentes (sicut lapis in fundamento jacitur) fundamentum poenitentiae, et sequentia, sicut exposita sunt. Jacentes dico non rursus, id est non iterato priori modo, ut sicut prius jecimus in vobis omnia hæc, et vobis peccantibus destructa sunt rursus eadem iterata destruuntur. Ut secundum hanc sententiam illud rursus negemus tantummodo. Vel si ad omnia ponatur negatio, sententia manet eadem sic: Feramur modo ad perfectionem, ita ut simus rursus, id est amplius jacentes fundamentum poenitentiae; modo quidem jaciemus, sed videte ne rursus oporteat jacere. Sic ad omnia ponatur negatio, manente sententia. Moneo feramur ad perfectionem, et utique *hoc faciemus*, id est ad perfectionem feremur, *si quidem Deus permiserit*, id est si in vita hac spatium concesserit quo peccata nostra possint redimi. Ideo dico si Deus promiserit, quia impossibile est in alia vita per poenitentiam renovari; ibi enim locus accipiendi quod meruit; hic locus **378** merendi. Quod ita ait. Si Deus permiserit, ideo dico, quia in futura vita non permittet.

Impossibile enim est renovari per recuperatam justitiam aliquos in alia vita motos ad poenitentiam; quod renovare rursus esset. Hic enim licet quod ibi

iterari non potest, scilicet ut quis ibi renovetur. Renovari dico, eos qui semel illuminati per fidem quia crediderunt, qui etiam, postquam fidem confessi sunt, gustaverunt, quasi suavem gustum et jucundum, *cælestis donum* scilicet remissionem de peccato per baptismum; quod donum desursum est. Hæc duo circa fidem. Qui etiam facti sunt participes Spiritus sancti quod genera linguarum, vel cætera dona habuerunt. Qui etiam (quod majus est) gustaverunt nihilominus quam nos bonum, id est jucundum verbum Dei, id est divinitatem Filii intellexerunt. Qui etiam gustaverunt, id est quadam anticipatione prælibaverunt virtutes venturi sæculi, id est impassibilitatem et immortalitatem, eos qui etiam hæc omnia habuerunt, et prolapsi sunt; impossibile est renovari rursus motos ad poenitentiam, et impossibile est eos rursus esse crucifigentes Filium Dei sibi in ipsis, id est in alia vita impotentes efficere ut ulterius valeat sibi crucifixio Christi, et rursus non habentes Filium Dei ostentui, id est ostensioni ut imitentur ejus ostensionem. Quasi diceret: Rursus impotentes imitari Filium Dei. Vel aliter ut iterationem baptismi negemus in hoc versu: Impossibile est etsi qui tales et tales fuerunt, nedum inferiores rursus renovari, id est rebaptizari motos ad poenitentiam. Ipsi dico si rebaptizantur, rursus crucifigentes sibi in ipsis Filium Dei, non quod in re iterum crucifigant, sed in peccati paritate, quia una fides, unum baptisma, et Christus consecrans illud semel pro peccatis nostris mortuus est. Ideo dicuntur rursus sibi crucifigere Filium Dei paritate peccati, quia, si prius per baptismum justificati postea peccaverunt, primum baptismum putant propterea sic irritum esse ut si poenitentiam de futuro ad justificationem non valeat. Hi tales iterum volunt crucifigere Christum, ut ex iterata crucifixione iteratam habeant remissionem, nescientes quod unum baptismum et una mors Christi, ita post peccatum sicut ante (solummodo si poeniteat), ad omnem justificationem sufficiat. Ostentui in priori sententia pro ostensioni inusitate quidem ponitur, sed satis bene est secundum originem vocis: ab ostendo, ostendis. Ubi supra ait prolapsi: illud pro, gravitatem casus designat, scilicet in criminale. Dixit superius feramur ad perfectionem, et quibusdam interpositis adjuvit. Hoc, inquam, faciemus, id est ad perfectionem feremur, si Deus permiserit, et de eodem subdit: Vere id faciemus quod ad perfectionem feremur: et justum est quoniam terra bibens imbrem. Per terram homines accipit, qui ut fructum faciant, excoluntur verbo Dei.

Hæc, inquam, terra bibens imbrem, id est cum magno desiderio suscipiens divini verbi doctrinam, sic ut enim imber siccitam et induratam terram inebriat, sic verbum Dei cor induratum mollescere facit, et temperat, ut fructus facere possit. Terra, inquam, bibens imbrem sæpe venientem. Sæpe ideo quia nec assidua, ne vilescat, nec nimis parca, ne opportunitatem fructificandi amittat, debet esse divina doctrina; sed

sæpe ut sit opportunior utrinque contemperata. Venientem *super se*, quia et a Deo et a prælati, qui superiores sunt in Ecclesia, descendit doctrina. Terra, inquam, sic bibens imorem et generans herbam, id est fructum boni operis. Herbam dico *opportunam illis a quibus colitur*, id est prædicatoribus qui eam excolunt. Opportunam ideo quia facit non degenerem, sed fructum divinitatis, id est secundum quod docentur operari, et vident in doctoribus suis. Hæc, inquam, terra sic generans *accipit benedictionem*, id est multiplicationem honorum a Deo. Bona terra accipit benedictionem. *Terra autem proferens spinas ac tribulos, reprobata est.* Vel si habetur enim, ita jungatur non mutata sententia. Vere terra, generans herbam opportunam accipit benedictionem. Nam terra proferens spinas ac tribulos reprobata est.

379 Proferens, notat tam male peccare, ut pravo exemplo corrumpat alios. Per spinas, peccata accipit minus pungentia; per tribulos (qui asperius pungunt) graviora. Terra, inquam, spinas ac tribulos proferens reprobata est, id est inimica Deo, et proxima *maledicto*, id est perditioni. Ubi ait proxima, significat pœnam quidem prope esse, sed adhuc per pœnitentiam posse evadere. *Consummatio*, id est finis *cujus* reprobæ terræ erit *in combustionem*, id est in perpetuum ignem nisi pœniteat. Idem versus proximæ litteræ conjungitur, non tamen sic idonee. Vere in alia vita nemo potest renovari ad pœnitentiam; nam terra, id est homo in hac vita tantum bibit venientem imbrem, id est potest niti ad emendationem. Hic enim locus merendi, ibi recipiendi. Vel secundum aliam sententiam, impossibile est renovari, id est rebaptizari. Nam terra semel bibit imbrem, id est homo semel suscipit aquam baptismatis.

Quia satis duriter eos increpavit, dicens superius, cum deberetis esse magistri; rursus indigetis ut doceamini, etc. Per hoc iterum quod prope dixit de benedictione bonæ terræ, suasit eis fructum opportunum facere, et per contrarium deterruit, nunc blanditur eis, ut sicut minis concussit, ita modo foveat blandimentis, dicens: *Tametsi ita loquimur*, increpando vos superius, tamen, o *dilectissimi* nos *confidimus de vobis meliora*, quam combustionem, et *viciniora salutis* vestræ, quam sint spinæ et tribuli. Ubi ait *de vobis*, significat talem naturam esse in eis, quæ sit idonea correctioni. Meliora et viciniora hæc comparatio non fit inter participantia. Propterea de vobis *confidimus* quia multa bona olim operati estis; quæ si (postquam pœniteritis) Deus non retribuere, injustus esset, sed *Deus non est injustus ut obliviscatur operis vestri*; quo omnia vestra omnibus communia fecistis, et *dilectionis* quia hoc opus non timoris, sed ex dilectione processit, *quam dilectionem ostendistis in nomine ipsius*, id est ad honorem Dei. Operis vestri bene dicit, quia vestra *ministrastis sanctis*, et adhuc eadem dilectione *ministrastis*. Triplex bonum notat in eis, scilicet opus bonum, et dilectionem et honorificentiam Dei in

A opere suo. Ministrastis olim et adhuc in eodem estis; *cupimus autem de futuro unumquemque vestrum, ut nec unus desit ab hoc opere ostentare*, id est frequenter ostendere eandem sollicitudinem, administrandi sanctis usque in finem vestrum. Ostentare dico ad expletionem spei, id est in futura beatitudine compleatur in vobis quod modo speratis. Ita cupimus ostentare, *ut non efficiamini segnes* in hac sollicitudine, *sed sitis imitatores eorum*, id est sanctorum *qui hæreditabunt promissiones*, id est promissas beatitudines: non propter genus, sed *fide et patientia*, id est per fidem, et quia diu sustinendo non fuerunt fatigati.

Quia sciebat Paulus multum placere illis si patribus eorum diceret repromissam salutem, ait, ac si quilibet interrogaret: Suntne factæ promissiones? Sunt utique; nam Abraham. Et tria subjungit quod et promissiones factæ sint, et per jusjurandum confirmatæ, et in Abraham jam impletæ dicens: *Deus promittens Abraham juravit per semetipsum*, et ideo per semetipsum, *quoniam neminem habuit majorem per quem juraret*; et quare? Ideo quia majorem non habuit, per se juravit subdit, sed verba jusjurandi præmittit: juravit, inquam, dicens: *O Abraham nisi benedicam te*, id est incremento virtutum ditavero te in hac vita. Benedicam dico, *benedicens*, id est ita ut in officio benedicendi semper maneat, et nisi *multiplicabo te* in futura beatitudine remunerando fidem tuam. Multiplicabo, inquam, *multiplicans*, id est non hujus multiplicationis finem faciens nisi hoc fecero, (defectio locutionis) sequatur quodcumque inconveniens. *Et sic Abraham certificatus, Abraham ferens longanimitatem*, quia et diu et multa adversa sustinuit, *adeptus est tandem repromissionem*, id est sæpe promissam beatitudinem. Ideo juravit quia homo jurat. Ideo per se, quia major eo non est; *homines enim 380 jurant per majorem sui*; ideo Deus post promissionem juravit condescendens consuetudini hominum, quorum usus est certos fieri per jusjurandum, sicut Jesus diebus suis secundum morem illius regionis, in parabolis et similitudinibus loquebatur illis, cum tamen jurare Dei nihil aliud sit, quam immutabiliter stabilire. Homines jurant per majorem sui, et *juramentum fuit est omnis controversiæ*, id est altercationis eorum, valens ad confirmationem alterius partis, in quo, scilicet per juramentum, *Deus volens abundantius ostendere*. Abundanter enim per promissionem, sed abundantius ostendit per juramentum. Volens ostendere *immobilitatem*, id est immutabilitatem sui consilii. Consilium Dei fuit (quod vix aliqui cognoverant) per fidem Christi salvare homines.

Hoc, inquam, consilium ostendens immobile *terredibus pollicitationis*, id est frequentis promissionis, *posuit jusjurandum inter promissionem et impletionem medium*. Ad hoc posuit, *ut per duas res immobiles*, scilicet per promissionem et jusjurandum, in quibus impossibile est mentiri Deum, quia nec in altero; per has duas res *habeamus solatium fortissimi*

num, id est quod in omni adversitate fortes nos faciat, volentes ad horam pati ut in æternum regnemus. Jusjurandum dicitur, quasi quod jus est ad jurandum. Perjurium autem non jusjurandum, sed *jus non jurandum* dicitur. In hoc juramento Dei auctoritatem habemus jurandi, ita tamen ut nec superflue juremus, etiamsi veritatem dicamus, nec, ubi necesse est, veritatem juramento confirmare deseramus. Habeamus solatium *nos qui confugimus* in omni tribulatione ad *spem* tenendam, non propter adversa deserendam. *Spem* dico *propositam* jam nobis in Abraham et impletam. Vel *propositam*, id est omnibus in fide sperantibus oblatam. Ille confugit ad *spem*, qui tribulationem spernit gaudio beatitudinis, quam sibi futuram sperat. *Quam spem habemus sicut anchoram animæ tutam ac firmam*; ut sicut anchora navim tenet ne submergatur; sic spes animam nostram faciat tutam, ne submergat^r consentiendo iniquitati, et firmam quod nunquam refugiat pati saltem in minimo titubans. *Spem* etiam dico *incedentem usque in interiora velaminis*, id est in interioram et velatam beatitudinem, quam nemo viventium vidit. Interiora velaminis dicebatur locus Sancta sanctorum quæ post velamen erant. Ante velamen autem locus dicebatur Sancta, in quo stabant sacerdotes, sed ad sancta sanctorum semel in anno ingrediebatur pontifex; quæ interiora velaminis significabant cœlestem beatitudinem, nobis in hac vita velatam. Et sicut speramus illuc utique incedemus, quia *ubi*, id est in quæ interiora *introiit Jesus præcursor*, id est præ nobis currens ut eum sequamur, *cursor* ideo quia nulla culpa cursum ejus aliquando reflexit. Introiit, inquam, pro nobis introducendis. Pro nobis optime dico, quia *factus est pontifex* noster duraturus in æternum, *secundum dignitatem ordinis Melchisedech*.

CAPUT VII.

« Hic enim Melchisedech rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abraham, regresso a cæde regum, et benedixit ei, cui et decimas omnium dicitur visit Abraham, primum quidem qui interpretatur rex justitiæ, deinde autem rex Salem, quod est rex pacis, sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. Intuemini autem quantus sit hic, cui et decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha. Et quidem de filiis Levi sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas sumere a populo secundum legem, id est a fratribus suis, quanquam et ipsi exierunt de lumbis Abraham. Cujus autem generatio non adnumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abraham et hunc qui habebat reprobationes **381** benedixit. Sine ulla autem contradictione, quod minus est, a meliore benedicitur. Et hic quidem morientes homines decimas accipiunt, ibi autem contestatur quia vivit. Et ut ita dictum sit per Abraham et Levi, qui decimas accepit de-

PATROL. CLIII.

A « cimatus est. Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit ei Melchisedech. Si ergo con-
 « summatio per sacerdotium Leviticum erat (populus enim sub ipso legem accepit) quid adhuc
 « necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech
 « alium surgere sacerdotem, et non secundum ordinem Aaron dici? Translato enim sacerdotio,
 « necesse est et ut legis translatio fiat. In quo enim
 « hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus
 « altari præsto fuit. Manifestum est enim quod ex
 « Juda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil
 « de sacerdotibus Moyses locutus est. Et amplius
 « adhuc manifestum est, si secundum similitudinem
 « Melchisedech exsurgat alius sacerdos, qui
 « non secundum legem mandati carnalis factus est,
 « sed secundum virtutem vitæ insolubilis [dissolubilis]. Contestatur enim, quoniam. Tu es sacerdos
 « in æternum secundum ordinem Melchisedech.
 « Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter
 « infirmitatem ejus et inutilitatem. Nihil enim
 « ad perfectum adduxit lex. Introductio vero melioris
 « spei, per quam proximamus ad Deum, et quantum est non sine jurejurando. Alii quidem sine
 « jurejurando sacerdotes facti sunt; hic autem cum
 « jurejurando per eum qui dixit ad illum: Juravit
 « Dominus et non poenitebit eum: tu es sacerdos
 « in æternum. In tantum melioris testamenti sponsor
 « factus est Jesus. Et alii quidem plures facti
 « sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur
 « permanere; hic autem eo quod maneat in
 « æternum, sempiternum habet sacerdotium. Unde
 « et salvare in perpetuum potest, accedens [accedentes] per semetipsum ad Deum, semper vivens
 « ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat
 « ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impolutus,
 « segregatus a peccatoribus, et excelsior
 « cœlis factus. Qui non habet necessitatem quotidie,
 « quem admodum sacerdotes, prius pro suis
 « delictis hostias offerre, deinde pro populo. Hoc
 « enim fecit semel seipsum offerendo. Lex enim
 « homines constituit sacerdotes, infirmitatem habentes;
 « sermo autem jurisjurandi qui potest legem est, Filium in æternum perfectum. »

EXPOSITIO.

Quomodo secundum ordinem Melchisedech, multis interpositis tandem exsequitur, dicens: Bene dico Jesum pontificem secundum dignitatem Melchisedech. Hic enim Melchisedech rex Salem, quæ nunc Hierusalem, tunc dicebatur Salem; sed, propter Jebusæos eam postea inhabitantes, additum est *Hieru ad Salem*, et exinde nomen habuit *Hierusalem*. Hic, inquam, rex Salem, fuit *sacerdos Dei summi*, id est non ab hominibus neque per hominem, sed de dignitate sua confidens assumpsit sibi sacerdotium Dei; qui Melchisedech obviam venit Abraham regresso a cæde regum, qui Lot nepotem suum ducebant captivum, et ei Abraham benedixit Melchisedech, cui benedicensi sibi *Abraham dixit decimas omnium*

spoliorum (*Gen. xiv, 20*). Hic primum quidem dictus est Melchisedech, qui id est quod nomen interpretatur rex justitiæ. Deinde autem dictus est rex Salem, quod est interpretatur rex pacis. Hic iterum Melchisedech, sine patre, sine matre, non quod parentes non habuerit, sed quia Scriptura eum habuisse nullatenus dicit. Fuit etiam sine genealogia, non habens filios vel filias, neque initium dierum habens, neque finem vitæ, quod Scriptura loquatur, fortassis serio prætermittens. Hic autem Melchisedech assimilatus in præmissis Filio Dei, manet sacerdos, id est sacerdotium ejus durat in perpetuum. Quomodo assimilatus Filio Dei, revertentes exsequamur per singula. Melchisedech dicitur rex justitiæ: quis autem rex justitiæ nisi Christus, qui per procellas mundi, suos regit in justitia. Christus etiam rex Salem, id est pacis: quia, postquam suos in justitia rexit, in pace vera angelorum locatos regere non desinit. Sacerdos Dei summi: quis autem tantus sacerdos sicut Christus, qui propter inobedientiam **382** Patris seipsum obtulit in ara crucis qui obviam venit Abrahæ regresso a cæde quinque regum. Quinque reges, quinque sensus corporis sunt, per quos omnia vitia in homine dominantur, ut, per visum, cupiditas, dum desiderat quod vidit; et sic per cæteros sensus, juxta quod in Evangelio mulieri dictum est: « Quinque viros habuisti (*Joan. iv, 18*). »

Per Abraham quicumque fidelis intelligitur; unicuique autem fideli revertenti a cæde hostium, id est vitiorum, per quinque sensus dominantium, obviam venit Christus, dando incrementum boni operis. Legitur etiam ibi obtulisse Abrahæ panem et vinum (*Gen. xiv, 18*), quod hic non habetur; quæ panis scilicet et vinum, corpus et sanguinem Christi significant quorum participatione et peccata dimittuntur, et suscipiens de futuro contra vitia confortatur. Cui divisit, Abraham (*Ibid., 20*), id est fidelis decimas omnium, id est perfectiones omnes quæ habuit. Quisque enim fidelis omnem perfectionem suam Christo attribuit per decem, qui numerus perfectus est (quia usque ad decem numerus crescit, nec ultra sed a principio recapitulat dicendo, undecim, id est unus et decem) perfectio designatur. Primum quidem dictus Melchisedech, qui interpretatur rex justitiæ. Deinde rex Salem quod est rex pacis; ita Christus prius regit suos in justitia hujus vitæ; in alia vita regit eos in pace. Sine patre Christus secundum carnem, sine matre secundum deitatem, sine genealogia, quia filios carnis non habuit, non habens initium dierum, nec finem secundum divinitatem, coæternus Patri. Per præcedentia satis commendata est dignitas Melchisedech, sed nunc etiam ad augmentum dignitatis ejusdem intuemini, quantus sit hic Melchisedech, cui Abraham patriarcha, id est princeps patrum nostrorum, Isaac et Jacob, dedit decimas, quasi servus ejusque tributarius, et de præcipuis quæ habebat. Et hoc etiam alio modo intuemini, quantus sit Melchisedech: per

A hoc quod aliqui de filiis Levi accipientes sacerdotium, habent mandatum sumere decimas a populo, nec alio modo auderent, et hoc secundum legem, in qua servi sunt. A populo dico, id est a fratribus suis, qui, propterea quia fratres, libenter tribuunt eis, in hoc quod sumunt decimas, differunt a populo; quamquam etiam ipsi filii Levi exierint de lumbis Abrahæ, sicut reliqui de populo. Filii Levi sumunt decimas a fratribus, sed Melchisedech generatio, cujus non adnumeratur in eis, id est in Judæis, hic, inquam, sumpsit decimas ab Abraham et benedixit hunc in tempore majoris dignitatis suæ, scilicet, quando jam habebat repromissiones a Deo.

Nunc ex præmissis colligit, Abraham dedit, Melchisedech benedixit, sine ulla contradictione. Nullus enim hoc contradicere potest, quin illud quod minus est benedicetur a meliore. Etiam enim si, secundum aliud, major sit qui benedicitur, in eo tamen constat esse minorem quod ab eo qui benedicit, hoc quod non habebat qui benedicitur, accipit. Hoc etiam modo intuemini dignitatem Melchisedech, quia hic quidem, id est in sacerdotio Levitico morientes homines accipiunt decimas. Ibi autem in superiori loco Scripturæ contestatur Moyses, quod Melchisedech vivit, dum de vita loquens de morte nil adjunxit. Hoc etiam modo intuemini dignitatem ejus, quia Levi qui decimas accipit, ipse etiam Leviticus ordo decimatus est, id est decimas dedit. Et hoc dico, ut ita dictum sit decimas dedisse Levi per Abraham, id est per materialem causam. Quando enim Abraham decimas dedit, adhuc omnes erant in lumbis Abrahæ. Quod optime sequi videtur. Si enim omnes in Adam peccavimus, quia in lumbis ejus, quando peccavit, eramus, quare Levi dedisse decimas non dicatur, qui in lumbis Abrahæ erat, Abraham dante decimas? Et vere Levi decimas dedit per Abraham dantem, quia adhuc Levi erat in lumbis patris sui Abrahæ, quando Melchisedech obviam venit ei Abrahæ danti sibi decimas. Si enim tunc temporis **383** esset Isaac, non diceretur Levi tunc in lumbis Abrahæ fuisse, sed in lumbis Isaac: sed quia adhuc erat in lumbis Abrahæ per Isaac, similiter et Levi. Levi dicitur decimatus in lumbis Abrahæ, et non Christus, licet filius sit Abrahæ: quia Christus non secundum concupiscentiam carnis de lumbis Abrahæ natus: Levi autem per legem membrorum, quæ est concupiscentia carnis, de lumbis Abrahæ natus est.

Ostendit superius, sacerdotem esse Christum secundum ordinem Melchisedech, sufficienterque probavit hoc sacerdotium, et tempore et multa dignitate excellentius esse sacerdotio Levi: quod iterum multis modis depressit. Nunc autem commendato sacerdotio Christi, transit ut ostendat quomodo per sacerdotium Christi, Leviticum destruat sacerdotium: quo destructo, ex necessitate probat sequi destructionem legis. Littera sic jungitur: Quandoquidem Christus factus est sacerdos secundum ordinem Melchisedech, et hoc sacerdotium omninodo præesse

Levitico satis probatum est : Ergo, tu legalis, A responde mihi de hoc quod sequitur : Si per sacerdotium Leviticum erat consummatio, id est, habebatur perfecta justificatio. Et bene dico per sacerdotium debere fieri consummationem : quia populus accepit legem existentem sub ipso sacerdotio. In manu enim sacerdotis lex erat, et lex impleri non poterat, nec saltem minimum operari, nisi ministerio sacerdotis. Si, inquam, consummatio erat per Leviticum sacerdotium, quid adhuc postquam vetus sacerdotium consummaret, necessarium fuit dici a propheta David surgere sacerdotem alium a Leviticis, et secundum tribum. Surgere secundum dignitatem ordinis Melchisedech. Et ne ille diceret, utique surgat secundum hunc ordinem ita ut commistim teneat ordinem Aaron. Ad hoc ait ita dici secundum ordinem Melchisedech, ut non sit in aliquo secundum ordinem Aaron. Surgere ideo ait quia Levitici sacerdotes depressi erant impotentes excutere, vel a se, vel a populo jugum peccati per legem. Hic autem Christus surrexit, per cujus sacerdotium fideles excutientes jugum peccati ad beatitudinem exsurgunt. Quasi diceret : Si per Leviticum sacerdotium, esset consummatio, frustra surgeret aliud sacerdotium secundum Melchisedech ad consummandum : sed surrexit aliud sacerdotium, Leviticum igitur non consummabat : habemus assumptionem translato sacerdotio, etc.

Littera tamen sic jungitur. Quasi diceret aliquis : Quare dicis legem sub sacerdotio, et sacerdotium esse destructum, surgente alio sacerdote? Quid per hoc intendis? Ideo utique dico legem sub ipso, et ipsum Leviticum sacerdotium esse destructum, quia translato sacerdotio, necesse est ut fiat translatio legis ejus sacerdotii, cum lex sit in manu sacerdotis. Destructionem autem legis probare intendo, dum sacerdotium ejus destruo. Vere alius surrexit sacerdos, et vere sacerdotium est translatum, quod idem est : nam alius secundum tribum et secundum ritum. Vel quia translatum est, quia et secundum tribum et secundum ritum. Secundum tribum esse translatum prius ostendit, dicens : Vere translatum est, vel vere sacerdos alius est ; nam Christus in quo, id est in cujus consideratione dicuntur hæc ; de alia tribu est, et non de tribu Levi, de qua alia tribu nullus fuit præsto, id est præstabiler altari. Et vere de alia tribu : quia manifestum est quod Dominus noster Christus ortus sit ex Juda, in qua tribu Moyses nihil locutus est de sacerdotibus, ut quilibet de illa tribu deberet sacerdos fieri. Translatio autem sacerdotii secundum tribum jam præcesserat in Samuele, reprobatis filiis Heli, qui secundum lineam generis hæredes erant sacerdotii : quæ transmutatio significabat veram (quæ futura erat in Christo) transmutationem [translationem]. Probat iterum secundum ritum translatum esse sacerdotium quod non amplius visum fuerat ; quia 384 licet tribus reprobaretur, ritus tamen non sunt mutati. Unde ait : Probavi secundum tribum transferri sacerdotium. Adhuc etiam

manifestum est amplius, id est ampliori et firmiori ratione, quia magis valet probatio de ritu quam de tribu. Manifestum est, inquam, translatum sacerdotium esse, si hoc est quod secundum similitudinem et ritum Melchisedech exsurgat sacerdos alius, sicut prædictum est : qui alius non est factus sacerdos secundum legem mandati carnalis, id est quæ lex solummodo mandabat et promittebat carnalia : sed factus est sacerdos secundum virtutem, id est deitatem quæ erat in eo.

Virtutem dico vitæ insolubilis, id est per quam dabat credentibus in se vitam insolubilem, id est æternam. Vel ita : Non est secundum legem mandati carnalis, id est secundum carnalem intellectum legis, sed secundum virtutem ipsius legis, spiritalem, scilicet, intellectum. Virtutem dico vitæ insolubilis, quia spiritalis operatio legis vitam promittit æternam, sicut infirmitas vitam carnalem. Dico translatum est sacerdotium, si surrexit alius sacerdos ; sed sacerdos alius surrexit et hoc ab auctoritate probat, dicens : Vere surrexit alius sacerdos, quia David contestatur, id est mecum vel cum multis aliis Scripturis testatur. Quoniam tu, Christe, es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Cum deberet dicere, Christus est sacerdos ut fideliter poneret verba prophetiæ, ait : Tu es sacerdos. Causam quare vetus sacerdotium sit destructum, et novum inductum subjungit ne adversarius opponeret. Quare dicis Deum dedisse aliud sacerdotium ad reprobationem veteris, qui vetus utique sacerdotium instituit? Ad hoc respondens ait : Reprobatio quidem præcedentis mandati fit et veteris legis propter infirmitatem ejus, id est quia etiam tempore quo tenebatur infirma erat : quia et si aliquam non tamen [perfectam dabat justificationem : reprobata propter inutilitatem ejus : quia jam non solum est infirma si tenetur, sed etiam damnosa. Vere infirmitatem habuit. Tempore enim quo tenebatur lex, nihil adduxit ad perfectum, id est nihil adducere valuit ad perfectionem, quia et si aliqui sub ea fuere perfecti, non per eam, sed per fidem venturi. In eo quod lex dicitur præcedens, significatur aliud debere consequi ad corrigendam legis imperfectionem. Reprobatio quidem præcedentis mandati, introductio vero fit melioris. Ut magis commendet, non ait mandati sed spei : quia hoc novum mandatum Christi tale est, in quo habeatur spes, non carnalis sed gloriæ cœlestis : per quam spem non solum propinquamus, sed etiam proximamus ad Deum. Legem fuisse infirmam, mandatum autem Christi causam esse qua proximemus ad Deum, multum est ad laudem novi sacerdotis. Et quantum hoc iterum est ad commendationem ejus, quod non sine jurejurando Jesus factus est sacerdos : Alii quidem, id est Levitici facti sunt sacerdotes sine jurejurando, tanquam illud quod deberet mutari : hic autem Jesus cum jurejurando, factus est sacerdos per eum, id est per Deum Patrem, qui dixit ad illum Jesum : Tu es sacerdos in æternum. Et quod sacerdotium tuum sit in

æternum : *juravit Dominus et de hoc non pœnitēbit* A *eam*, id est non immutabit tuum sacerdotium. Ait quidem David, Deum hoc jurasse, sed ubi, vel quando, vel quibus verbis hoc juraverit non ait. Inquantum cum iurejurando Jesus, illi autem sine iurejurando, et inquantum per Jesum proximanius ad Deum, et per legem nemo adducebatur ad perfectum, *intantum Jesus factus est sponsor*, id est firmator et assertor *testamenti melioris*, id est meliora, quia æterna, promittentis. Sicut promissis sic etiam hac dignitate quæ sequitur : Jesus Leviticis sacerdotes præcellit, quia *alii quidem*, id est Levitici *sacerdotes facti sunt plures*. Idcirco plures quod permanere in vita prohiberentur morte superveniente. *Hic autem Christus habet sempiternum sacerdotium, eo quod maneat in æternum*. Unde quia manens in æternum sempiternum habet sacerdotium, *salvare etiam potest in perpetuum*, 385 cum constet mortales legis sacerdotes tempore sacerdotii sui potuisse aliquas salvationes conferre.

Ostenso quomodo, per sacerdotium Christi, vetus sacerdotium, et lex destruatur, et ipso sacerdotio Christi satis commendato, commendat etiam nunc actum et exhibitionem sacerdotialis officii in Christo, deprimendo per contrarium operationem veteris sacerdotii, dicens : Potest Jesus salvare in perpetuum, ipse, dico, *accedens ad Deum*, non per alienas hostias animalium, *sed per semetipsum*, hostiam vivam in ara crucis oblatum. Jesus, dico, *semper vivens ad interpellandum Patrem pro nobis*, quia caro ejus ad hoc semper in cœlis vivit, ut representatione sua jugiter pulset Patrem pro nobis. Dico accedens per semetipsum ; *decebat enim* et necessarium erat ut *talis*, et per semetipsum accedens, *esset nobis pontifex, sanctus* in se possessione virtutum, *innocens* ad proximum, et, cum sanctus habitu honorum, *impollutus* etiam absentia vitiorum. Nec modo impollutus ut aliquando fuerit pollutus, sed omni die *segregatus a peccatoribus*, id est a grege peccatorum segregatus, *factus etiam excelsior cœlis*, id est omni cœlesti creatura. *Qui pontifex talis et talis non habet necessitatem quotidie offerre pro se, quemadmodum sacerdotes Levitici necessitatem habent offerre hostias*, prius intercedentes *pro suis delictis, deinde pro delictis populi*. Non ait quotidie, quasi aliquo die necesse sit Christo offerre pro se, sed ut removeat a Christo quod attribuit illis quotidie habentibus necessitatem offerendi pro se. Non habet Christus necessitatem hanc. *Hoc enim*, scilicet offerre, *fecit semel*, non tamen pro suis, sed pro delictis populi ; fecit, inquam, *offerendo se*. Et ejus semel facta oblatio sufficiens fuit omnibus ad remissionem omnium. Quare non est necesse ut iteretur. Sacerdotes illi habent necessitatem quotidie offerendi pro se, *quia lex sacerdotes constituit homines habentis infirmitatem* et fragilitatis naturæ et peccati. Lex tales constituit sacerdotes, *sed sermo iurejurandi qui post legem datam per David dictus est*, constituit sacerdotem non hominem, sed *Filium Dei*

non habentem infirmitatem, sed duraturum in æternum et perfectum.

CAPUT VIII.

Capitulum autem super ea quæ dicuntur. Talem habentis pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis, sanctorum minister, et tabernaculi veri, quod fixit Deus, et non homo. Omnis enim pontifex ad offerenda munera et hostias constituitur. Unde necesse est et hunc habere aliquid quod offerat. Si ergo esset super terram, non esset sacerdos, cum essent qui offerrent secundum legem munera ; qui exemplari et unbræ deserviunt cœlestium, sicut responsum est Moysi, cum consummaret tabernaculum. Vide, inquit, omnia facito secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto et melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repositionibus sancitum est. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquiretur. Vituperans enim eos dicit. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et consummabo super domum Israel et super domum Juda testamentum novum : non secundum testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum illorum, ut educerem illos de terra Ægypti, quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc est testamentum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus : Dando [datō] leges meas in mentem eorum ; et in corda eorum scribescribam eas, et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit unusquisque proximum suum, et unusquisque fratrem suum, dicens : Cognosce Dominum, quia omnes scient me, a minore [minimo] usque ad majorem eorum ; quia propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum [peccatum] illorum jam non memorabor [commemorabor]. 386 Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est. »

EXPOSITIO.

Quasi pauca dixisset de hoc sacerdote, breviter complectitur modo dignitatem ejus, super hoc quam in præmissis complexus sit. Quasi diceret : Multa quidem dixi de laude hujus sacerdotis, sed nunc faciam capitulum, id est brevem multorum complexionem. Capitulum dico, *super ea*, id est superius et dignius ad laudem Christi continens quidem ea omnia quæ dicuntur in præmissis ; hoc, inquam, est capitulum. Nos habemus talem pontificem qui jamdiu est ; quod *consedit cum Patre* quiescens et judicans. *Consedit dico in dextera*, id est in æqualitate sedis magnitudinis, id est sedentis divinitatis. Magnitudo enim Pater dicitur qui similiter sedens quiescit et judicat. *Consedit dico in cœlis*, id est vel super illos materiales cœlos, vel super thronos et dominationes. Hic pontifex dico tibi minister sanctorum. In cœlis enim ministrat gloriam

per Sancta sanctorum significatam, minister et jam **A** ibidem veri *tabernaculi*, id est veritatis, quam tabernaculam vetus præfigurabat, scilicet justitiam in præsentī Ecclesia, gloriam in futura. Quod verum tabernaculum *fixit Dominus* in æternum perman-suram; illud vero umbratile legis tabernaculum, non fixum, sed erat portabile de loco ad locum. Diceret Judæus: Et legale quidem tabernaculum *fixit Dominus* per ministrum Moysen. Utique ait Paulus, sed hoc *fixit Dominus*, ita quod non fuit hic cum eo cujus ministerio figeret; sed propriam personam *fixit*. Vere Christus minister est; nam *omnis pontifex constituitur* ad ministrandum, scilicet *ad offerenda munera et hostias*. Unde quia omnis pontifex constituitur ad offerendum, *neesse est hunc etiam pontificem Christum habere aliquid quod offerat*, et cum neesse sit eum habere aliquid ad offerendum, aut illud erit super terram, aut cœlestē, sed non super terram. Si enim *super terram*, jam non esset sacerdos, nedum pontifex. Ergo cœlestē erit quod offerret. Super terram esse dicit quicquid in carnalibus et pro carnalibus offerret. Si esset super terram quod Jesus offerret, non solum nego cum pontificem, sed nec esset sacerdos; frustra enim in carnalibus sacerdos esset, *cum essent multi sacerdotes qui offerrent munera secundum legem*, id est super terram. Diceret ille: Multi quidem sunt offerentes, sed quia nemo sic digne possit offerre, bonum erat ut Jesus offerret secundum legem, et hoc removet, dicens: *Cum essent qui secundum legem offerrent, et qui deseruiunt exemplari*. Exemplar dicitur illud ad cuius similitudinem fit aliquid. Exemplum autem similitudo, quæ ab exemplari capitur. Quando Deus Moysen vocavit in montem, ibi revelavit ei omnem (quæ implenda erat) de cultu Dei veritatem. Sed Deus cum Moysē intelligens populum illum carnalem non statim posse capere spiritualia, dixit Moysi, ut, sicut veritatem quam ibi videbat, faceret figuram illi populo carnalibus in quibus puerilis populus tandiu enatiretur, donec de pueritia figurarum transire posset ad maturitatem virtutis, et hoc modo veritas prius ostensa exemplar fuit figurarum factarum, ad similitudinem prius ostensæ veritatis.

Iterum alio respectu figuræ dicuntur exemplar veritatis, secundum impletionem illius, ad similitudinem figurarum præcedentium, et secundum hunc modum figuras hic vocat exemplar. In sequentibus autem veritatem prius in monte Moysi revelatam, exemplar vocat respectu figurarum ad similitudinem ostensæ virtutis [veritatis] inventarum. Deserviunt, inquam, exemplari, id est figuris, et quia exemplar quandoque est veritas, non figura, addit et *umbræ*, quia illæ figuræ, exemplar erant, non veritatem, sed umbram habentes veritatis, per Christum leviter depellendam. Cum essent, inquam, qui deseruiunt *umbræ cœlestium*, ita complendo omnia, sicut a Deo responsum est Moysi, et eum illi sacerdotes **387** bene legem impleverunt: frustra Jesus hoc sacerdotium assumeret. Responsum est Moysi

non cum inciperet, sed *cum consummaret tabernaculum*. Quasdam enim figuras per se invenire potuit: sed cum omnes per se non posset invenire, reversus est ad Deum, ut sicut de veritate, sic de figuris edoceret. Cui Dominus inquit: *Vide, Moyses, facito omnia*, id est figuras omnes *secundum exemplar*, id est secundum veritatem, *quod exemplar ostensum est tibi in monte*: illi habent ministerium deservire exemplari et umbræ; sed *Jesus sortitus est ministerium melius*: quia et in spiritualibus ministrat, et spiritualia dat. Sortitus dico nunc postquam ostensum est eum non offerre, quod sit super terram. Ministerium dico tanto melius quanto et ipse Jesus dator est *testamenti melioris*, id est meliora, quia æterna promittentis. Et non ait dator, sed *mediator*, quoniam medius inter Deum et hominem a Deo accipit, quod homini tribuit. Quod testamentum *sancitum*, id est confirmatum, est duraturum in æternum. Sancitum dico *repromissionibus*, id est multis ac diversis pollicitationibus. Repromissionibus dico *melioribus* sicut sæpe dictum est. Dixit ibi: Christus est dator melioris testamenti, et hoc probat dicens: Vere testamentum Christi melius est testamento priori. Nam illud prius testamentum non vacavit a culpa, Christi autem testamentum vacat a culpa. *Si enim illud prius testamentum vacasset a culpa*, non daretur secundum testamentum; sed quia secundum datum est, apparet primum fuisse imperfectum, et secundum perfectum. **C** Frustra enim prius testamentum destrueretur, nisi esset imperfectum. Et frustra secundum daretur ad correctionem prioris imperfecti, si non esset perfectum. Quod ita ait: Si illud prius testamentum vacasset a culpa, non ait si homines sub illo vacassent a culpa, sed illud ipsum testamentum vacasset, id est vacuum esset a culpa; in hoc enim ipsa lex non esse vacua videbatur a culpa, quam præcipiebat et gratiam adjutricem quam ministraret non habebat: sic omnes legales faciens culpabiles.

Si, inquam, illud prius vacasset a culpa (idem pro certo dico vobis) *non inquireretur locus*, id est opportunitas *secundū* testamenti dandi. Inquireretur ideo ait quia Deus primum per Noe, deinde per patriarchas, postea per legem et prophetas; in lege paulatim instruendo carnalem ruditatem hominum, inquirebat locum, quo, illis ad perfectionem instructis, opportune daret spiritale testamentum. Si, inquam, prius testamentum vacasset a culpa, non inquireretur locus *secundū* testamenti. Sed locus *secundū* inquiritur, et hoc probat per testimonium Jeremiæ dicentis: Vere inquiritur. Nam Spiritus sanctus *vituperans eos* legales, dicit per Jeremiam. *Ecce veniunt paulatim propinquando magis ac magis dies*. Tempus Christi dies vocat, quia veniente Christo, tenebræ pulsæ sunt. Et illuxit dies, id est veritatis cognitio. Et hoc quod veniant hi dies: non ego, sed *Dominus dicit*: credite illi, et in diebus illis *consummabo*, id est dabo *testamentum novum*, quod erit consummans vetus: quia ad perfectum

adducens : quomodo novum satis in sequentibus A
determinabit. Consummabo, inquam, illud in domo
israel et in domo Juda. Ad litteram per Israel et
Judam, Judæi tantum intelliguntur, sed secundum
interpretationes vocum, omnis videns et confitens
Deum intelligitur. Israel et Juda dividit, quia post
mortem Salomonis, qui in utrisque regnum habuit,
Roboam filius ejus tribum Juda et dimidiam tribum
Benjamin tantum habuit, et aliæ tribus Israel ab eo
die, recedentes ab eo adhæserunt Jeroboam (*III Reg.*
xii, 19). Hoc testamentum novum *dabo super do-*
num, id est ut quasi de supernis veniens domine-
tur *Israel et Judæ* : et non sit quasi lex vetus an-
cilla in manu sacerdotis. Et quia posset esse testa-
mentum novum, quia nova terrena promitteret et
præciperet, determinat hoc dicens : Novum ita ut
non sit *secundum illud testamentum* **388** *quod ego*
feci patribus eorum. Et quia quibusdam patribus, ut
Abraham, spiritale testamentum fecerat, ideo deter-
minans ait quod feci in *die qua apprehendi manum*
illorum, ut educerem illos de terra Ægypti. Appre-
hendi manum, ea similitudine dicit qua aliquis man-
num in luto jacentis, et per se surgere impotentis
apprehendit, et erigit ; sic Deus eos per se impo-
tentes apprehendit, et de ærumna Ægyptiorum
extrahit.

Quomodo eos vituperaverit nunc ait : Ego qui-
dem apprehendi manum eorum, sed *quoniam ipsi*
non permanserunt in testamento meo, ipsi neglexe-
runt me, et ego *neglexi eos* : et si dico vos neglectos
a Deo, ne molesti sitis mihi : quia hoc *dicit Domi-*
nus : Vere dabo testamentum novum, et non *secundum*
illud quod dedi patribus eorum : quia hoc est
testamentum quod ego disponam, id est ordinabiliter
dabo *domui Israel*, id est omnium videntium Deum,
nec modo, sed *post dies illos* determinatos, et hoc
iterum credite : quia sic *dicit Dominus*. Disponam
utique *dando leges meas in mentes*, id est in intelli-
gentias *eorum*, nec solum disponam, sed etiam *scri-*
bam eas, ut in æterno maneant, in *corda*, id est in
voluntates *eorum* : quia et intelligent et ex voluntate
leges meas operabuntur. Scribam dico quasi illud
quod superesse debet eisque dominari, et postquam
in mente et in corde eorum leges meas scriptas ha-
bebunt ; *ero eis in Deum*, quia dicitur : Vere Deus in
istis habitat, qui tot refulgent miraculis, et *ipsi*
erunt mihi in populum : quod dicitur de eis. Hi re-
vera sunt populus Dei. Hæc pars prophetiæ imple-
tur in hoc mundo ; quod sequitur implendum re-
stat in futuro. Erunt mihi in populum, et *non doce-*
bit unusquisque proximum suum. Diceret aliquis
fortassis, quia non curabit de eo, ideo addit *nec*
unusquisque docebit etiam *fratrem suum*, quem mul-
tum diligit, *dicens* ita : *Frater, cognosce Deum*. Ideo
alter non docebit alterum, *quoniam scient me a mi-*
nore usque ad majorem eorum. Hoc autem comple-
bitur in die judicii, quando etiam impii confitebun-
tur Christum Filium Dei. Notant sancti, quod ait a
minore usque ad majorem. et non e converso : ut

ostendat omnes tunc perfecte Deum cognoscere ; a
minore enim hoc impossibile est doceri majorem.
Et ero eis in Deum, omnes iterum scient me, et hæc
omnia faciam eis, *quia propitius ero iniquitatibus*
eorum, et jam non memorabor peccatorum illorum.
Iniquitates ait, quando non servant æquitatem ad
proximum suum ; peccata, quando in seipsis male
agunt. Vel ut peccatum et iniquitatem idem accipia-
mus, ita dicitur, dicit : Propitius ero iniquitatibus
eorum. Et quia propitiatio dici posset, si absque
ultione dimitteret in præsentem, ideo addit : Ita pro-
pitius ero quod jam ultra non memorabor peccato-
rum eorum in futuro. Habent quidam libri, pecca-
tum illorum, et secundum hanc litteram intelligitur
originale. Ab hoc loco incipit Paulus. Dixit pro-
pheta : Dabo testamentum novum. *Dicendo autem*
novum, veteravit prius testamentum in activa signi-
ficatione. Vel veteravit, id est vetus factum est prius
testamentum, in passiva. Est bene dico veteravit
prius, quia prope interitum est : quod ita ait : *Quod*
autem antiquatur sicut in animatis, et senescit, sicut
in animatis, omne hoc est *prope interitum*. Senectus
enim et antiquatio prænuntiæ sunt mortis.

CAPUT IX.

« Habuit quidem et prius justificationes culturæ
« et sanctum sæculare. Tabernaculum enim factum
« est primum : in quo erant candelabra, et mensa,
« et propositio panum quæ dicitur Sancta. Post
« velamentum autem secundum tabernaculum, quod
« dicitur Sancta sanctorum, aureum habens thuri-
« bulum, et arcam testamenti circumtectam ex omni
« parte auro, in qua urna aurea habens manna, et
« virga Aaron quæ fronderat, et tabulæ testa-
« menti, **389** superque eam erant Cherubim gloriæ
« obumbrantia propitiatorium ; de quibus non est
« modo dicendum per singula. His vero ita compo-
« sitis, in priori quidem tabernaculo semper introi-
« bant sacerdotes sacrificiorum officia consum-
« mantes. In secundo autem semel in anno solus
« pontifex, non sine sanguine, quem offerret pro
« sua et populi ignorantia ; hoc significante Spiritu
« sancto nondum propalatum esse sanctorum viam,
« adhuc priore tabernaculo habente statum. Quæ
« parabola est temporis instantis, juxta quam mu-
« nera et hostiæ offeruntur, quæ non possunt juxta
« conscientiam perfectum facere servientem, so-
« lummodo in cibis et in potibus, et in variis bap-
« matibus, et justitiis carnis usque ad tempus cor-
« rectionis impositis. Christus autem, assistens
« pontifex futurorum bonorum, peramplius et per-
« fectius tabernaculum non manufactum, id est non
« hujus creationis, neque per sanguinem hircorum
« [taurorum] aut vitulorum, sed per proprium san-
« guinem introivit semel in sancta, æterna redem-
« ptione inventa. Si enim sanguis hircorum et tau-
« rorum et cinis vitulæ aspersus inquinatos sancti-
« ficat ad emundationem carnis, quanto magis
« sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semet-
« ipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit con-

scientiam nostram ab operibus mortuis ad ser-
 viendum Deo viventi. Et ideo novi testamenti me-
 diator est, ut morte intercedente in redemptionem
 earum prævaricationum quæ erant sub priore tes-
 tamento re promissionem accipiant qui vocati sunt
 æternæ hæreditatis. Ubi enim testamentum est,
 mors necesse est intercedat testatoris. Testamen-
 tum enim in mortuis confirmatum est. Alioquin
 nondum valet, dum vivit qui testatus est. Unde
 nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.
 Lecto enim omni mandato legis a Moysse universo
 populo, accipiens sanguinem vitulorum et hirco-
 rum cum aqua et lana coccinea et hyssopo, ipsum
 quoque librum et omnem populum aspersit, di-
 cens: Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad
 vos Deus. Etiam tabernaculum et omnia vasa
 ministerii sanguine similiter aspersit. Et omnia
 pene in sanguine secundum legem mundantur,
 et sine sanguinis effusione non sit remissio. Ne-
 cesse est ergo exemplaria quidem celestium his
 mundari; ipsa autem celestia melioribus hostiis
 quam istis. Non enim in manufactis sanctis Jesus
 introiit exemplaria verorum, sed in ipsum cœ-
 lum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis. Ne-
 que, ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum
 pontifex intrat in sancta per singulos annos in
 sanguine alieno. Alioquin oportebat eum frequen-
 ter pati ab origine mundi. Nunc autem semel in
 consummatione sæculorum, ad destitutionem
 [destructionem] peccati per hostiam suam appa-
 ruit. Et quemadmodum statutum est hominibus
 semel mori, post hoc autem iudicium; sic et
 Christus semel oblatus est ad multorum exhau-
 rienda peccata. Secundo sine peccato apparebit
 expectantibus se in salutem per fidem [deest per
 fidem]. »

EXPOSITIO.

Sed licet prius testamentum sit prope interitum;
 tamen habuit quidem etiam prius testamentum jus-
 tificationes non veras, sed pro modo culturae suæ,
 id est carnales, quia carnalis erat cultus, et habuit
 sanctum non spiritale, sed sæculare, quia ab homi-
 nibus quidem putabatur ibi sanctitas, quæ tamen
 non erat, et hoc probat. Vere prius testamentum ha-
 buit sanctum, nam tabernaculum primum habuit et
 secundum. Quod ita ait: Factum est primum taber-
 naculum, in quo primo erant candelabra. Licet plura-
 liter dicat candelabra, unum tamen erat candelabrum,
 habens hastile in medio, in quo innitebantur
 sex brachia, tria a sinistra (Exod. xv, 32); et
 erat in illo tabernaculo mensa statim post introitum,
 et super hanc mensam erat propositio panum, id
 est duodecim panes Deo per sanctificationem pro-
 positi, de quibus si forte per necessitatem aliquis
 absumeretur (hic enim sanctificatus panis erat nec-
 cessarius ad sacrificia) paratus erat panis similiter
 de simila, qui statim loco assumpti substituebatur.
 Hi autem duodecim panes in Sabbato ponebantur:
 quibus in sequenti Sabbato ablatis, alii duodecim

restituuntur (Ibid., 30). Quod tabernaculum conti-
 nens hæc dicitur 390 Sancta. Erat autem extra hoc
 tabernaculum altare sub dio, super quod immolabantur
 animalia. Post velamentum autem erat secundum
 tabernaculum. Velum enim interpositum fuerat,
 quod prius tabernaculum a secundo separabat. Quod
 secundum tabernaculum dicitur Sancta sanctorum.
 Secundum tabernaculum dico habens thuribulum
 aureum, et habens arcam testamenti, id est conti-
 nens testamentum, in circuitu tectam auro. Et quia
 exterius circumtectata posset esse auro et non inte-
 rius, ideo addit tectam auro ex omni parte et intus
 et extra; in qua arca erat urna aurea, id est gomor
 de auro factum, habens manna, ut memoriter tene-
 rent quo pane Deus paverat eos in deserto. Et erat
 in eadem arca virga Aaron, quæ fronderat, id est
 per quam electus est in sacerdotem, et erant ibi-
 dem tabulæ testamenti, in quibus lex scripta fuit, et
 super eam arcam erant cherubim, id est duo angeli.
 Cherubim dico gloriæ, id est gloriose decorata, et
 illa Cherubim erant obumbrantia propitiatorium. Ta-
 bula erat super arcam quæ dicebatur propitiato-
 rium, eo quod inter duo cherubim super eandem
 tabulam confixa apparere solebat angelus, dans di-
 vina responsa. Et in hoc secundo tabernaculo erat
 altare incensi; in templo vero erant duo tabernacula
 quæ velum interpositum dividebat. Erat in primo
 tabernaculo juxta introitum mensa, et super eam
 duodecim panes, et super singulos eorum thus.
 Erat et candelabrum ex una quaque parte habens
 tria brachia medio stipiti cohærentia, in quibus
 brachiis erant spherulæ: post spherulas lilia, post
 eas scyphuli.

Primum itaque tabernaculum Ecclesiam fide-
 lium quæ in mundo est significat, in qua ministri
 Ecclesiæ orationes quaque die offerunt et sacrifi-
 cia. Mensa autem in templo juxta portam, Scrip-
 tura divina intelligitur, quæ per fidem intran-
 tibus Ecclesiam pro eorum capacitate ministratur.
 Panes vero duodecim sunt duodecim apostoli, quo-
 rum doctrina fideles in Ecclesia reficiuntur. Hoc
 autem quod superveniente aliqua necessitate aliquis
 de panibus sumebatur, et alius substituebatur loco
 illius, scilicet significat quod, aliquo apostolorum vel
 suorum successorum de mundo ablato, alius qui
 ejus vice fungatur, loco illius substitui debet. Qui
 panes omnes in Sabbato absumuntur: quia post-
 quam ad veræ gloriæ requiem in die iudicii perven-
 ietur, jam nullum episcopi officium vel eccle-
 siasticæ curæ exercebitur. Hi panes de simila di-
 cuntur fuisse, quia in apostolis nihil nisi in-
 nocentiæ puritas et virtutum perfectio fuit, neque
 in eorum successoribus debet esse. Thus autem su-
 perpositum, cujus odor jucundus est, orationes sunt
 eorum, quæ Deo acceptabiles sunt, et suis subjectis
 jucundæ et utiles. Hastile vero candelabri, cui tria
 brachia ex dextera parte inhærebant et totidem ex
 sinistra, Christus est, cui quasi firmo stipiti tam ve-
 teris Ecclesiæ fideles quam novæ inhærent, et hoc to-

tum quod sunt vel fuerunt ex eo habent. Tres enim rami qui ex dextera parte sunt, tres ordines fidelium hujus Ecclesiæ (quæ dignior est quam vetus) ostendunt, hos habes in Evangelio ubi dicitur: « Duo erunt in lecto: unus assumetur, alter relinquetur. » Duo in agro, unus assumetur, alter autem relinquetur. Duo in molendino, unus assumetur, et alter relinquetur (*Luc. xvii, 34, 35*). Duo in lecto, continent, quorum illi relinquentur qui vel pro favore mundi abstinentes, vel pro Deo hoc facientes, tamen deficiunt. Illi autem qui pro Christo hoc faciunt et perseverant, in gloria assumuntur; duo in agro, sunt laborantes in Ecclesia quæ Dei ager est, quorum (sicut de aliis dictum est) quidam ad gloriam assumuntur, quidam ad pœnam relinquentur; duo in molendino, demonstrant hujus sæculi possessores in volubilitate mundanarum rerum manentes, qui laborant quomodo vir placeat mulieri, et mulier viro. Horum illi relinquentur, quod ipsius mundi delectatio in crimina et perniciem trahit. **391** Illi vero assumuntur, qui in crimina non incidunt, et de mammona iniquitatis amicos sibi faciunt (*Luc. xvi, 9*).

Illi autem tres rami, qui sinistra parti inhaerent, tres ordines fidelium sub veteri ostendunt: quos habes per Daniele, per Noe, per Job. Daniel enim qui vixit caste, continentis sub veteri lege ostendit. Noe vero fabricator et artifex arcæ Domini, doctores legis præsignavit. Job vero qui in conjugio et rerum possessione fuit, demonstrat illos qui in conjugii et rebus mundanis Deo placuerint. In omnibus autem his ramis erant sphaerulæ, quia rotunditas perfectionis erat in omnibus, et æqualitas justitiæ. Has autem sphaerulas lilia sequebantur, quia postquam aliquis perfectus est gratus odor Deo, et in Ecclesia exemplo bonorum operum redolens efficitur. Post lilia vero succedunt scyphuli, quia cum aliquis probatur perfectus, et exemplo bonæ operationis tanquam liliū sua odore cognoscitur, restat ut efficiatur prædicator, et catholicæ doctrinæ indigentibus propinator. Qui operatione et doctrina talis effectus, et seipsum igne charitatis accendit, et aliis lumen in tenebris ostendit. Secundum autem tabernaculum a primo veli interpositione dividebatur, in quod pontifex solus et semel in anno cum sanguine ingrediebatur.

Tabernaculum illud cœlestis Ecclesia est. Illud autem obtegitur velo, quia dum sumus in hac adhuc mortali carne vel Ecclesia, quæ et quanta Deus suis præparet ignorantia cæcitate cognoscere non possumus. Pontifex autem qui semel in anno, et cum sanguine introibat, Christus est, qui, in perfectione temporum semel sanguinem suum offerens, viam cœlestis patriæ nobis initiavit. Quod vero ipsa hostia uno quoque anno reiterabatur, imperfectionem ipsius hostiæ ostendebat, et ex ipsa sua iteratione aliam hostiam quam iterari non oporteret, expectari præcipiebat. Thuribulum aureum Christus est, qui in eo quod perfectam sapientiam habuit, et de

A mundanis et de cœlestibus jure aureus fuisse dicitur. In eo autem quod igne charitatis in Deum et in proximum plenus fuit, et jucundum orationum odorem pro mundo Deo effudit, thuribulo jure assimilatur ignem continenti, et odorem thuris in superiora emittenti. Idem etiam est arca testamenti, id est in qua reservabatur testamentum et latebat, quia in sapientia Patris, cum qua idem personaliter erat, præcepta veteris legis et novæ latebant, et jam ex ejus dispositione pendebant; qui etiam ea claudit et nemo aperit, aperit et nemo claudit (*Apoc. iii, 7*). Hæc arca omni parte tam interius quam exterius auro tecta erat, quia ipse et anima et corpore omnium consummatione virtutum enituit, et nulla ei defuit justitia. In hac arca erat urna aurea, quia in corpore Christi erat vera et humana anima, et eadem omni virtute et perfecta sapientia plena. In urna erat manna absconditum, quia in anima Christi est ipsa divinitas; quæ est panis et refectio angelorum. Erant etiam in arca virga Aaron et tabulæ Testamenti. Virga Aaron verum significavit sacerdotium. Tabulæ Testamenti corda eorum sunt, in quibus legis præcepta insident et quiescunt.

Sunt itaque in arca virga Aaron et tabulæ Testamenti, quia in Christo verum est sacerdotium, et unusquisque fidelis; unde in Evangelio ait: « Manete in me, et ego in vobis (*Joan. xv, 4*). » Super arcam erat tabula quæ vocabatur propitiatorium, in qua Deus apparens per angelum propitiabatur peccatis eorum. Super propitiatorium, duo cherubim semper inclinato vultu illud aspicientia, et conjunctione alarum suarum desuper extensarum illud obumbrantia. Idem Christus propitiatorium est, secundum quod ab eo quæ volumus, postulamus, et sua misericordia nostris peccatis, propitiatur. Super eum sunt duo cherubim, quia etiam altiores cœlorum virtutes ei innituntur, et firmamentum suæ stabilitatis habent illum. Eadem cherubim propitiatorium semper aspiciunt: **392** sed desuper obdurant, quia cœlestes virtutes misericordiam Dei semper contemplantur, sed, quo intentius eum aspiciunt, tanto obscurior et magis ignotus efficitur, « quoniam misericordia Domini abyssus multa (*Psal. xxxv, 7*). » In arca autem quatuor erant annuli, in quibus vectes immittebantur, et sic arca quo res posebat deferrebat. Quatuor annuli, quatuor sunt Evangelia; vectes, sancti predicatorum, qui, in doctrinam Evangelii immissi, et Christum et ejus fidem quo Deus vult et præordinat deferunt. Hoc autem, quod de lignis setim (quæ imputribilia sunt) facta est, corpus Christi post passionem immortale et impassibile futurum præsignavit. Hæc in primo et secundo sunt tabernaculo (*de quibus non est modo dicendum*) cundo per singula eorum interpretanda. De singulis quidem non est discendum, sed de his ita compositis est dicendum hoc, scilicet quod in prius quidem tabernaculum semper introibant sacerdotes consummantes officia sacrificiorum id est perficientes

sacrificia secundum ritum officii sui in prius semper.

Sed in secundum tabernaculum semel in anno introibat solus pontifex, et non sine sanguine, quo accepto, de animali foris immolato, tingebat de eo cornua altaris incensi; quem sanguinem offert sacerdos pro ignorantia sua, et pro ignorantia populi dimittenda, Spiritu sancto significante per hoc quod in prius omnes introibant, in secundum nullus prae-ter solum pontificem, vicem sanctorum nondum esse propalatam, id est sanctos non posse introire in caelos, quæ via propalanda erat eis in Christo eo resurgente. Et adhuc quando nondum propalata erat via sanctorum, sed Abraham et omnes sancti tenebantur in tenebris, tunc, inquam priore tabernaculo habente statum. Donec enim via sanctorum, Christo celebrante novum Pascha, propalata fuit, vetus lex statum suum ex Deo habuit. Quæ omnia de omni priori et vero tabernaculo est parabola instantis temporis, id est figura pertinens ad hoc tempus quod nunc instat, quia quidquid ibi figuratum fuit, nunc in Christo impletum est. In prius tabernaculum semper introibant sacerdotes consummantes sacrificia, quia in præsentem Ecclesiam quotidie introimus consummantes spirituale sacrificium Christi. In secundum autem tabernaculum pontifex semel ingrediebatur in anno, quia Christus verus pontifex ingressus est in caelestem Ecclesiam semel, non ulterius reversurus a gloria. Quod verus sacerdos singulis annis introitum illum secundi tabernaculi reiterabat, verum pontificem Christum nondum introisse in suum tabernaculum in caelis, sed adhuc intraturum expectabat. Legalis pontifex non introibat sine sanguine, quia Christus non penetravit caelos, nisi prius sanguine suo effuso in redemptionem omnium; quem sanguinem Christus obtulit non utique pro sua, sed pro totius populi delenda ignorantia. Juxta quam parabolam, id est figuram offeruntur in veteri lege munera, id est minores oblationes.

Offeruntur etiam hostiæ animalium. Sic in hac præsentem Ecclesia munera nostra sunt orationes in odorem suavitatis Deo, et hostiæ sunt illi qui pro Christo mactantur, ut Laurentius, etiam qui seipsum mactant jejuniis, vigiliis, et multimodis afflictionibus. Quæ munera et hostiæ in veteri lege non possunt facere perfectum servientem in his. Et si perfectus est secundum reputationem hominum, non tamen perfectus juxta conscientiam suam, quia se reum sceleris factum, et non mundatum per legalia, conscientia sibi jugiter insurrat. Nec mirum si non perfectus, quia servientem dico illum solummodo in cibis et in potibus: quia copiose manducat et potat, et in variis baptismatibus, id est ablutionibus factis secundum ritus legalium; servientem etiam in justitiis, sed carnis, quia carnales sunt illæ justitiæ; corpus quidem a pœna legis liberantes, sed animam in vinculis peccati deserentes. Justitiis carnis, dico, impositis ut durarent usque ad tempus

A *correctionis, id est usque ad Christum, perfectione testamenti cujus corrigeretur imperfectio veteris. Munera et hostiæ legales neminem possunt facere perfectum, sed Christus invenit æternam redemptionem, quod est dicere Christus facit perfectum. Sed per quid æternam redemptionem invenit præmittit dicens: Christus assistens, non determinat cui assistat. Et possumus dicere: Christus assistens Patri representatione sua, semper interpellans pro nobis. Vel Christus assistens, pro nobis erigens infirmitatem nostram ad caelestia, porigendo nobis manum auxilii. Christus, inquam, assistens pontifex non carnalium, sed bonorum futurorum, id est caelestium. Vel honorum futurorum, id est præsentis justitiæ et æternæ beatitudinis; quæ omnia tempore legis futura erant. Christus, inquam, pontifex talis introivit tabernaculum, nomine significantis designat significatum.*

Tabernaculum dico peramplius, quia si illud vetus mille vel plura millia hominum capiebat, caeleste tabernaculum etiam peramplius est late capiens infinitatem omnium ingredientium in illud. Tabernaculum perfectius, quia in illo tabernaculo totius beatitudinis accipitur perfectio. In legali tabernaculo ubique erat imperfectio. Tabernaculum dico, non manu factum; et ne quilibet hoc perverse acciperet, putans non esse factum manu, id est operatione Dei, determinat dicens: Id quod dico non munus factum, est dicere illud tabernaculum non est hujus, id est humanæ creationis, sicut vetus. In quo mulieres nebant cortinas, fabri in genere suo operabantur, et similiter cæteri artifices. Introivit quidem hoc tabernaculum neque per sanguinem hircorum et vitulorum effusum, quod oportebat fieri in introitu secundi tabernaculi, sed introivit per proprium sanguinem effusum in caeleste tabernaculum, scilicet in Sancta sanctorum. Introivit utique; semel, et per sanguinem semel effusum. Quod enim semel introire et sanguinem semel effundere dicit, significat perfectionem ejus sacrificii; quod non oportuit iterari. Quod autem sacrificium vetus toties iterabant, significabat in illo non esse nec adhuc venisse perfectionem. Introivit in Sancta inventa redemptione. Non determinat a quo inventa an se, an ab alio, et utrumque dicere possumus. Redemptione inventa a Christo, quia hic pontifex in sacrificio suo invenit redemptionem hominum a peccatis: in qua inventione legales semper defecere pontifices, vel redemptione inventa a nobis. Nos enim in Christo redemptionem nostram invenimus. Redemptione dico æterna, quia quos redimit æternos facit. Probat hoc a minori dicens: Vere per sanguinem Christi inventa est redemptio, quia si sanguis hircorum et taurorum, et si cinis vitulæ combustæ aspersus super populum, sanctificat inquinatos, id est mundat pollutiones peccatorum: Sanctificat dico valens ad emendationem non utique animæ, sed carnis tantum, quia carnem liberat a pœna legis, anima polluta remanet; si, inquam, sanguis illorum animalium aliquo modo

sanctificat quanto magis sanguis Christi emundabit nos? qui Christus obtulit non hircum, non taurum, sed semetipsum Deo: se dico immaculatum, quod nullum sacrificium potuit esse in lege. Immaculatum dico per Spiritum sanctum, unitum sibi in utero matris de quo conceptus est, factus per hoc immunis a peccato. Vel obtulit se per Spiritum sanctum, dictantem sibi ut in omni patientia obediret Patri.

Quanto magis, inquam, sanguis Christi emundabit, non dico carnem, sed etiam conscientiam nostram; quod nec relinquitur unde conscientia sibi formidet. Emundabit utique ab operibus mortuis, id est a peccatis mortem operantibus, ad servendum Deo. Hæc enim duo sanguis Christi efficit in nobis, quia et mundat a peccatis, et virtutem liberi arbitrii restituit, ut Deo servire possit. Deo dico viventi positum ad causam, quia servientibus sibi vitam æternam dabit. Obtulit semetipsum: et est mediator, id est dator Novi Testamenti. **394** Medius inter Deum a quo accipit, et hominem cui tribuit, ideo dator Testamenti Novi, ut morte ejus intercedente, id est interveniente media inter dispositionem et completionem testamenti. Morte dico necessaria in redemptione, non dico gentilium de quibus constat, sed in redemptione eorum prævaricationum, quæ erunt sub priori [veteri] Testamento. Lex enim illa prior præcipiendo prævaricationes addebat, a quibus nullo modo solvere poterat. Ut, inquam, intercedente morte, accipiant repromissionem æternæ hæreditatis, id est æternam hæreditatem frequenter sibi promissam: accipiant, non omnes, sed qui vocati sunt a Deo, electi ab æterno. Postquam Christus Novum Testamentum disposuit, pro confirmatione ejus testamenti necesse fuit eum mori: tum quia si captus a Judæis negaret quod antea dixerat, et pro assertionem eorum refugeret pati, putarent discipuli Christum non intellexisse vera esse quæ docuerat, dum ea timore mortis negaret. Præterea mori oportuit ut, a morte resurgens quæ se prædixerat impleturum consummaret, scilicet redemptionem Israel. Vitula de qua superius, diximus, rufa erat, typum gerens sanguinis Christi, et tota comburebatur in cinerem redacta, ut esset holocaustum Domino: cujus cinis aspergebatur aqua: ita Christus multis tribulationibus attritus, et morte tandem quasi in cinerem redactus fuit. Cinis autem vitulæ, qui super homines projiciebatur, significat memoriam contritionis Christi, quæ semper ingerenda est hominibus. Sic, frater, esto memor Christum pro te passum et contritum, et peccando noli eum provocare. Si autem cinis vitulæ emundabat carnem, longe dignius cinis Christi emundat animam.

Dixit superius, Christum datorem Novi Testamenti morte intercedente: nunc autem quod oportuerit eum mori pro confirmatione Novi Testamenti, approbat consuetudine humanæ legis. Quasi diceret aliquis: Quid opus fuit ut ad confirmationem Testamenti Novi mors Christi intercederet? Oportuit utique, ait Paulus, ut morte intercedente daret Te-

stamentum, quia ubicunque fit testamentum in humanis legibus, necesse est ut intercedat, id est inter dispositionem testamenti et completionem media veniat mors testatoris, id est testamentum facientis. Ideo necesse est mortem testatoris intervenire, quia omne testamentum confirmatum est in mortuis testatoribus, id est per mortem eorum qui testamenta disponunt. Alioquin, id est si aliter sit quod mors testatoris non interveniat, nondum valet dispositum testamentum, dum, id est quandiu vivit ille qui testatus est. Si enim testator mortem evadit, iterum si placeat testamentum mutabit. Unde quia omne testamentum sanguine et morte confirmatur. Primum quidem testamentum non est dedicatum, id est confirmatum sine sanguine. Utique non est dedicatum sine sanguine: lecto enim omni mandato legis: omni ideo quia si quædam dimitteret, videretur dimissa reprobare, et tantummodo lecta confirmare. Lecto, inquam, omni mandato a Moysse, idem enim Moyses legit, universo populo audiente. Tunc Moyses postquam legerat, accipiens sanguinem vitulorum et hircorum cum aqua mistum: accepta etiam coccinea lana et hyssopo de quibus sit aspersorium ipsum etiam librum, et omnem populum aspersit sanguine, dicens ita: Hic sanguis de quo vos aspergo est testamenti, id est ad confirmandum testamentum quod Deus mandavit ad vos. Sicut librum, sic etiam tabernaculum et omnia vasa ministerii similiter aspersit de eodem sanguine. Et omnia pene, ait Paulus, secundum veterem legem mundantur in sanguine: Et quidquid de aliis sit remissio peccati non sit in veteri lege sine effusione sanguinis, id est nullum peccatum remittebatur, nisi quodlibet animal in sacrificium occideretur. Similiter Christus, qui per Moysen significatur lecto omni mandato novæ legis suæ in cena, universo populo discipulorum audiente: postquam omnia legit, Jesus accipiens sanguinem vitulorum et hircorum, id est proprium sanguinem, qui Christus dicitur vitulus propter virtutem **395** crucis: cujus cornibus impios ventilavit. Qui etiam Christus dictus est hircus, propter similitudinem carnis peccati, et quia hostia pro peccato fuit, dum peccata nostra super lignum portavit. Accipiens, inquam, Christus sanguinem suum cum aqua egressum de latere suo in cruce: per aquam sanctificans baptismum, pretio sanguinis redimens nos a peccatis: accipiens illum cum lana coccinea: qui color igneus est et cum hyssopo. Lana enim significat charitatem Christi, quod coccinea fuit similis igni fervorem dilectionis Christi: hyssopus autem qui valet ad depellendum tumorem pulmonis, humilitatem Christi, qui per fervorem dilectionis et humilitatem pro redemptione nostra sanguinem suum effudit. Ipsum etiam librum, id est Evangelium suum quod intercedente morte confirmavit, et omnem populum fidelium aspersit, id est sanctificavit sanguine suo dicens: Hic est sanguis Novi Testamenti affirmator, quod Testamentum Deus mandavit ad vos. Hic Moyses multum fideliter pro-

havit, dicens eadem verba quæ Christus, cum post A
 cœnam calicem sui sanguinis tradidit dicens : Hic
 calix Novi Testamenti est in meo sanguine. Aspersit
 librum, aspersit etiam tabernaculum similiter san-
 guine. Eadem allegoria accipitur per tabernaculum,
 scilicet Ecclesiam Christi sanguine ejus redemptam,
 quæ supra per omnem populum accipiebatur.
 Aspersit etiam omnia vasa ministerii, quia Chri-
 stus doctores Ecclesiæ in quibus continentur mini-
 stria sua, et sanguine redemit, et redemptis spiri-
 tum sapientiæ et scientiæ tribuit, et omnia secun-
 dum legem Christi mundantur in sanguine ejus.
 Illud pene nihil habet in allegoria. Et sine effusione
 sanguinis Christi non fit remissio cujuslibet peccati.
 Et quia omnia oportet mundari in sanguine, et sine
 effusione sanguinis nulla fit remissio.

Ergo necesse est exemplaria quidem cœlestium, id
 est legalia quæ sunt figura spiritalium, mundari his
 supra dictis, scilicet vitulorum et hircorum. Exem-
 plaria verorum necesse fuit mundari *his hostiis, sed*
ipsa cœlestia, cujus hæc erant figura necesse fuit
 mundari *melioribus hostiis* quam istis prædictis,
 hircu et vitulo. Et vere melior hostia fuit qua mun-
 data sunt cœlestia : nam Jesus, et vere ista sunt
 cœlestia, nam non manu facta, etc. Quod ita ait :
Jesus introiit non manens in sanctis manu factis,
quæ manu facta sancta quidem fuere exemplaria
verorum, sed introiit in ipsum cœlum. Ad hoc introiit,
 ut nunc postquam ostensum est, inutilia esse
 manu facta sancta *appareat vultui*, id est beneplacito
 Dei pro nobis in cœlum secum introducendis. Introiit
 quidem in cœlum, sed neque ita introiit, ut sæpe
 inde revertens iterum offerat semetipsum quasi non
 omnibus, et omni tempore sufficiat sacrificium suum
 semel oblatum. *Non ut sæpe offerat quemadmodum*
pontifex legalis per singulos annos quia non sufficit,
sacrificium suum iterans intrat in Sancta sanctorum :
 non in suo sicut Christus, sed *in alieno sanguine.*
 Quare, quia alienus sanguis est, justificare non po-
 test. In hoc et sacrificium suum sufficiens, et legale
 insufficientis ostendit.

Alioquin, id est si aliter vis dicere, ut Christus
 sæpe debeat se offerre, tunc procul dubio (si ita est)
 oportebat eum frequenter pati, incipiendo ab origine
 mundi. Si enim illis tantum qui in tempore suo fue-
 runt, passio ejus profuit, et singulis futuris ætatibus
 oporteat eum iterato pati : tunc utique necesse erat
 ut incipiendo a diebus Abel singulis ætatibus, sin-
 gulas cruces portaret, vel Abraham et cæteri sancti
 non erunt redempti. Sic quidem oporteret. Sed nunc
 postquam ostensum est tantum inconveniens inde
 consequi, dicendum est quod *semel* Christus appa-
 ruit in consummatione sæculorum. Tempus Christi
 dicitur consummatio : quia Christus, quidquid præ-
 dictum de eo fuerat, consummavit. Et cum ante in
 nullo fuerit consummatio, id est vera perfectio, ipse
 omnium perfectionem attulit. Apparuit, inquam, ad
 destinationem, id est ad destructionem *per hostium*
 non alienam, sed *suam*. Quia plene peccatum

destruxit non oportet iterum Christum pati, ideo
 etiam non debet altera vice mori : quia cæteri ho-
 mines semel tantum moriuntur. *Et quemadmodum*
statutum est hominibus mori semel; post hoc autem
quod mortui sunt, restat de illis judicium. Sic et
 Christus semel quidem oblatus Deo per mortem ad
 exhauriendam, id est evacuanda peccata multorum.
 In hoc quidem quod semel mortuus est similis est
 homini : sed in hoc quod homo moritur, judicetur
 Christus, ut judicet dissimilis. Quia ita ait : *Se-*
cundo adventu veniens ad judicium apparebit Chri-
 stus *sine peccato*, id est non in similitudine carnis
 peccati, sed glorificatæ per claritatem immortalita-
 tis et impossibilitatis. Vel apparebit sine peccato,
 id est non veniens ut sicut prius iterum fiat hostia
 pro peccato. Apparebit utique in salutem, non im-
 piis, sed *expectantibus se in justitia et timore.*

CAPUT X.

Umbram enim habens lex futurorum bonorum,
 non ipsam imaginem rerum, per singulos annos
 eisdem ipsis hostiis quas offerunt indesinenter,
 nunquam potest accedentes perfectos facere. Alio-
 quin cessassent offerri, ideo quod nullam ha-
 berent ultra conscientiam peccati cultores se-
 mel mundati. Sed in ipsis commemoratio pecca-
 torum per singulos annos fit. Impossibile enim
 est sanguine taurorum et hircorum auferri pec-
 cata. Ideo ingrediens mundum dicit : Hostiam et
 oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi.
 Holocaustomata et pro peccato non tibi placue-
 runt. Tunc dixi : Ecce venio. In capite libri scri-
 ptum est de me : Ut faciam, Deus, voluntatem
 tuam. Superius dicens, quia hostias et oblationes
 et holocaustomata et pro peccato noluisti, nec
 placita sunt tibi quæ secundum legem offeruntur.
 Tunc dixi : Ecce venio, ut faciam, Deus, volunta-
 tem tuam : aufert primum, ut sequens statuatur. In
 qua voluntate sanctificati sumus per oblationem
 corporis Jesu Christi semel. Et omnis quidem sa-
 cerdos præsto est quotidie ministrans, et easdem
 sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt au-
 ferre peccata. Hic autem unam pro peccatis offe-
 rens hostiam, in sempiternum sedet in dextera
 Dei : de cætero exspectans donec ponantur inimici
 ejus scabellum pedum ejus. Una enim oblatione
 consummavit in sempiternum sanctificatos. Con-
 testatur autem nos [nobis] et Spiritus sanctus.
 Postquam enim dixit : Hoc autem Testamentum
 quod testabor ad illos post dies illos dicit Domi-
 nus. Dando [dabo] leges meas in cordibus eorum,
 et in mentibus eorum superscribam eas, et pec-
 catorum et iniquitatum eorum jam non recorda-
 bor amplius. Ubi autem horum remissio jam non
 est oblatio pro peccato. Habentes itaque, fratres,
 fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Chri-
 sti, quam initiavit nobis viam novam et viventem
 per velamen, id est carnem suam : et sacerdotem
 magnum super domum Dei, accedamus cum vero
 corde in plenitudine, fidei aspersi corda a coa-

scientia mala, et abluti corpus aqua munda, te-
 neamus spei nostræ confessionem indeclinabilem.
 Fidelis enim est qui repromisit. Et consideremus
 invicem in provocationem charitatis et honorum
 operum, non deserentes collectionem nostram,
 sicut consuetudinis est quibusdam, sed consolantes
 et tanto magis, quanto videritis appropinquan-
 tem diem. Voluntarie enim peccantibus nobis post
 acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur
 pro peccatis hostia; terribilis autem quædam ex-
 spectatio iudicii et ignis æmulation, quæ consum-
 ptura est adversarios. Irritam quis faciens legem
 Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus te-
 stibus moritur, quanto magis putatis deteriora me-
 reri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et
 sanguinem Testamenti pollutum duxerit in quo
 sanctificatus est, et Spiritui gratiæ contumeliam
 fecerit? Scimus enim qui dixit: Mihi vindictam,
 et ego retribuam. Et iterum: Quia iudicabit Do-
 minus populum suum: Horrendum est incidere
 in manus Dei viventis. Rememoramini autem pri-
 stinos dies, in quibus illuminati magnum certamen
 397 sustinuistis passionem: et in altero quidem
 opprobriis et tribulationibus spectaculum facti, in
 altero autem socii taliter conversantium effecti.
 Nam et vinctis compassi estis, et rapinam bono-
 rum vestrorum cum gaudio suscepistis; cogno-
 scentes vos habere meliorem et manentem sub-
 stantiam. Nolite itaque amittere confidentiam ve-
 stram, quæ magnam habet remunerationem. Pati-
 entia enim vobis necessaria est, ut voluntatem
 Dei facientes reportetis promissionem. Adhuc
 enim modicum aliquantulumque, qui venturus
 est veniet, et non tardabit. Justus autem meus ex
 fide vivit. Quod si subtraxerit se, non placebit
 animæ meæ. Nos autem non simus subtractionis
 filii in perditionem, sed fidei in acquisitionem
 animæ.

EXPOSITIO.

Christus ideo oblatus est ad exhaurienda peccata,
 quia lex non potest facere perfectos, scilicet non
 exhaurire peccata. Et quare lex non possit facere
 perfectos præmittit, dicens: *Lex habens umbram
 futurorum bonorum*, id est futuræ justitiæ in præ-
 senti Ecclesia, et salvationis in futura. Ita habens
 umbram quod *nec ipsam imaginem rerum*, quod nec
 habet in se aliquam partem veritatis. Imago enim
 saltem figuræ membrorum singulas ostendit, umbra
 autem confuse omnia commiscet. Lex, inquam,
 habens umbram eisdem ipsis hostiis quæ semper
 idem, id est imperfecte erant, *quas hostias offerunt
 per singulos annos*, et hoc *indeseinenter*, id est vel
 singulis mensibus, vel singulis hebdomadibus. Lex,
 inquam, eisdem hostiis toties repetitis, *nunquam
 potest facere perfectos accedentes ad se*. Quod non
 faciat perfectos probat per hoc, quia si modo
 immolassent pro aliquo peccato, et secundum legem
 absolverentur ab illo: si iterum peccarent, et pro
 novo peccato iterum immolarent, faciebat sacerdos

A memoriam prioris peccati, pro quo jam immolaverat,
 ostendens imperfectionem sacrificii illius, per quod
 si justificatus esset, frustra vetus peccatum recapitu-
 laret. Quod ita ait: *Alioquin*, id est si hostiæ legis
 perfectos facerent, procul dubio *cessassent illæ hostiæ*
 pro præteritis peccatis. Ideoque cultores sacrifi-
 ciorum semel immolata hostia, mundati, *non ultra
 haberent ullam conscientiam præteriti peccati*. Ces-
 sassent quidem offerre, sed hostiæ pro præteritis
 non cessarent offerri: *in ipsis enim hostiis pro
 recentibus culpis per singulos annos oblati sit com-
 memoratio præteritorum peccatorum*, igitur hostiæ
 illæ perfectos facere non possunt. Et necesse est ut
 per singulos fiat commemoratio præteritorum, *quia
 impossibile est auferri peccata sanguine hircorum et
 taurorum*. Ideo quia per sanguinem taurorum et
 hircorum auferri nequeunt peccata: *propterea
 ingrediens mundum*, id est Propheta inducens Filium
 Dei mundum ingredientem per assumptionem car-
 nis, dicit in voce filii ad patrem. O Domine Pater,
 tu *noluisti hostiam et oblationem* secundum legalem
 traditionem. Hostias de animalibus, oblationem de
 panibus et luminariis dicit. Ha quidem *noluisti sed
 aptasti*, id est aptare mihi voluisti *corpus*, ut de
 corpore meo hostia tibi flet beneplacens et munda.
 Corpus Christi aptum fuisse dicitur, quia et immune
 a peccato, et passibile, et mortale fuit. Nisi enim
 sine peccato esset, hostia munda esse non posset.
 Si autem impassibile et immortale flet, mortem
 non destrueret, quam immortalis mortem gustare
 non posset. Sed quia et immunis a peccato, et
 impassibilis, et immortalis fuit, ideo congrue ait:
 Corpus aptasti mihi, hostiam et oblationem noluisti;
holocaustomata etiam, id est sacrificium totum in-
 census, et *pro peccato*, id est hostia quæ vocabatur
 peccatum vel pro peccato. Hæc, inquam, *non placue-
 runt tibi*, et tunc postquam vidi hoc displicere tibi,
 ut munda et placens hostia offerretur tibi; *disxi*, id
 est deliberavi apud me hoc: *Ecce opportune venis*,
 quia nunc reprobatis illis legalibus, hostia nova ero
 et beneplacens Deo.

Venio ad hoc ut *faciam voluntatem tuam*, id est ut
 pro modo voluntatis tuæ offeram tibi meipsum
 sacrificium novum, in odorem suavitatis. Quod ita
 D construere debeamus: Venio ut faciam, 398 idem
 docet in sequentibus: *Faciam voluntatem tuam*;
 sic enim *scriptum est de me in capite libri*. Liber
 dicitur Christus homo, qui in exemplum justitiæ
 expositus est omnibus. Caput libri dicitur divinitas
 habitans in Christo, quod regit eum in omni per-
 fectione. Vel in capite libri, id est in principio
 Genesis vel Psalterii scriptum est in lege Domini
 voluntas ejus, etc. Præmissa auctoritas quomodo
 intelligenda sit, Paulus exponit, ita Propheta in
 voce Filii, dicens superius ad respectum superioris
 partis, ait *superius*. Dicens, inquam, hoc, *quia*, id
 est quod, tu Pater, *noluisti oblationes et holocausta
 et pro peccato*, id est non postulasti hæc ab eis ut
 fierent tibi, nec (etiam si faciunt injussi) non sunt

placita tibi. Diceret aliquis fortasse: Ideo non placet, quia non sunt ordinabiliter secundum legem. Ad hoc removendum ait: *Non sunt placita tibi ea quæ offeruntur secundum legem*, id est licet fiant secundum legis institutionem tunc reprobatis legalibus hostiis dixi: Ecce venio ut faciam voluntatem tuam, o Deus, hæc, inquam, dicens. In his verbis *aufert primum testamentum*, ita ut *statuat*, id est perpetuo durandum stabiliat *sequens*, Novum scilicet Testamentum, *in qua voluntate*, id est in quo Novo Testamento ex voluntate Dei constituto, nos *sumus sanctificati*, positione virtutum post emundationem malorum. Sanctificati dico, *per oblationem Christi Jesu*, id est per corpus Christi oblatum *semel*, in qua semel facta oblatione sufficiens fuit ad purgationem omnium macularum.

Opponeret aliquis: Sacrificium pontificis ideo insufficientes erat, quia semel tantum in anno fiebat; sed quotidiana sacrificia proderant ad auferenda peccata. Ad hoc removendum ait: Sicut pontifex semel facto sacrificio auferre peccata non poterat, sic etiam omnis quidem legalis sacerdos *quotidie ministrans præsto est*: et ipse sæpe repetendo referens easdem hostias heri hircum, hodie iterum hircum, quia sicut non heri, sic nec hodie proderat; offerens, inquam, easdem hostias, quæ hostiæ nunquam possunt auferre peccata. Pontifex seu *quilibet sacerdos* legalis repetens hostias, peccata nequit auferre, sed hic pontifex Christus *offerens hostiam* non repetitam, sed *unam* solam *pro peccatis* omnium, *sedet*, id est quiescit et regnat *positus in dextera*, id est in æqualitate Dei patris *sessurus ibi in sempiternum*. Nec reversurus ut iterum offerat, quasi hostia ejus fuerit insufficientes, sed *de cætero*, id est de futuro *expectans* ibi in dextera Dei *donec inimici ejus ponantur scabellum pedum ejus*, id est omni modo subjectionis subjiciantur ei, quod futurum est in die judicii. Offerens hostiam unam, ideo unam, *quia una sola oblatione sanctificavit*, et *sanctificatos* virtutum perfectione *consummavit*, *permanens in sempiternum*. Nos quidem dicimus Christum una oblatione sanctificatos consummasse. In hoc autem *contestatur*, id est confirmat nos; idem nobiscum affirmans etiam *Spiritus sanctus*, *quia postquam dixit* in Jeremia: *Hoc autem est testamentum quod testabor ad illos, et hoc dicit Dominus: post dies illos dabo leges meas in cordibus eorum, et superscribam eas in monte eorum*. Postquam hoc dixit, adjunxit *Spiritus sanctus*: et jam *amplius non recordabor peccatorum*, iniquitatum *eorum*. In his autem verbis *contestatur Spiritus sanctus unam oblationem consummasse sanctificatos*: quia *ubi est peccatorum remissio, jam non est necessaria oblatio pro peccato*.

Postquam per pontificium Christi, sufficienter vetus pontificium destruxit, et vetera sacrificia reprobata, et in sacrificio Christi semel oblato, omnem justificationem consistere perhibuit, faciens finem de hujusmodi, transit ad instructionem mora-

lem, adhortans eos in primis ut puro corde integritatem fidei teneant; et si incumbat persecuti, audacter confiteantur, gaudentes pati pro Christo, et sic in fide, et confessione firmam spem habeant. Unde sic ait: Quia pontifex Christus semel offerens sanctificat veteres, nec quotidianis sacrificiis **399** prodesse possunt. *Itaque fratres, nos habentes fiduciam in introitu*, id est de introitu *sanctorum*, scilicet quod nos Sancta sanctorum vere introibimus. Habentes, dico, *fiduciam in sanguine Christi*, quem semel offerens pro nostra emundatione fudit: *quam viam*, id est introitum sanctorum *viam dico nova*, id est noviter in Christo resecratam (nemo etiam ante Christum ambulavit hanc viam *quam initiavit nobis Christus*). *Viam novam et viventem*, id est perdurantem in æternum. *Initiavit* dico *per velamen*, id est per significatum illius velaminis, quod duo tabernacula dividebat, id est per *carnem suam*. Velamen enim illud quod Sancta sanctorum occultabat, carnem Christi, quæ deitatem sibi unitam velabat, præfigurabat. Unde, expirante Christo in cruce consummatis omnibus, scissum est velum templi (*Matth. xxvi, 51; Mart. xv, 38; Luc xxiii, 45*), significans apertam esse viam in Christo intrandi in Sancta sanctorum. Vel ita initiavit nobis viam per velamen, id est per carnem suam, cujus carnem et sanguinem in accessu mortis accipimus viaticum ad patriam.

Carnem dico et sanguinem specie panis velatam. *Initiavit nobis per carnem suam*, et per se *sacerdotem* quotidie Patrem pro nobis interpellantem. *Sacerdotem* dico *magnum* ad comparisonem legalium. *Magnum* dico *constitutum super domum Dei*, id est presentem et futuram Ecclesiam. Nos, inquam, fratres, habentes talem fiduciam *accedamus*, id est appropinquemus ad Dominum *cum vero corde*, id est cum recta intelligentia *in plenitudine fidei*, id est habentes fidem, non de quibusdam tantum, sed de omnibus credendis plenariam. *Accedamus*, inquam, *aspersi corda*, id est habentes mundata corda, non solum a peccato, sed etiam *a mala conscientia*, quod nec cujuslibet mali conscientia nos mordeat; *et abluti corpus aqua munda*, id est habentes purificatam carnem baptismo mundante nos, *teneamus opere et corde confessionem*; quod si ingruant mala, inde non formidemus ideo confiteri Christum. *Confessionem* dico *indeclinabilem*, quod nec in dexteram declinemus, nec ad sinistram, quæ confessio est *cæsa nostræ spei*. Si enim fidem Christi in conspectu persecutorum non timuerimus confiteri, tunc pro certo sperare possumus futuram gloriam sanctis. Diceret ille: Quis tandiu, et tanta tolerando, posset sperare rem fortasse nunquam habendam? Ad hoc Paulus: Si audacter confitemini, salva spes est vobis, *quia Deus est fidelis*, et mentiri non potest, *qui repromisit* confidentibus se bona quæ speratis. *Teneamus confessionem et consideremus invicem*, id est alter alterum, non in litigio et detractioe: sed *in provocatione charitatis et bonorum operum*, id est

alter exemplo alterius provocetur ad dilectionem et ad bene operandum.

Nos, dico, non *deserentes collectionem nostram*, id est congregationem Ecclesie, timore urgentium persecutorum territi, *sicut est consuetudinis quibusdam*, ut « ad tempus credant, et in tempore tentationis recedant (Luc. VIII, 13). » Non *deserentes, sed consolantes collectionem Ecclesie; tanto magis laborantes in hoc, quanto amplius videritis appropinquantem diem mortis*. Vel ita provocemus fratres ad charitatem, non *deserentes collectionem nostram*, id est si peccaverint fratres, non ideo superbe indignantes separemur ab eis, sicut est consuetudinis quibusdam, ut labenti fratri dedignentur compati; sed *consolantes nostram collectionem, et tanto magis per compassionem revocate eos a malis, quanto videritis appropinquantem diem retributionis*. Malis male, bonis bene. Ideo teneamus fidem et confessionem non *deserentes collectionem nostram*. Hæc omnia prædicta ideo faciamus, *qui nobis peccantibus voluntarie*, id est ex voluntate et propria deliberatione in peccato manentibus, *post acceptam notitiam veritatis*, id est postquam Christum qui est ipsa veritas cognovimus, fidemque suscepimus: si voluntas peccandi perdurat in nobis, *jam non relinquitur*, nihil proderit nobis Christus factus hostia pro peccatis delendis. Vel ita *jam non relinquitur*, id est non reservatur Christus; ut pro iterum peccantibus, iterum fiat *hostia pro peccatis*. Sed hoc relinquitur nobis, scilicet, *quædam 400 terribilis expectatio judicii futuri*; et relinquitur nobis *æmulatio*, id est invidia ignis, quæ æmulatio *consumptura est adversarios veritatis*.

Probat a majori puniendos esse peccantes in Christum, dicens: Vere qui voluntarie peccat, in veritate punietur. *Nam aliquis prævaricando faciens irritam legem Moysi*, quæ non erat nisi umbra veritatis, *moritur sine ulla miseratione convictus de peccato sub duobus vel tribus testibus*. Et si prævaricans in lege Moysi moritur, *quanto magis putatis eum mereri deteriora supplicia, qui conculcaverit Filium Dei?* Ille conculcabilem et nimis vilem intelligit Filium Dei, qui ad remittenda peccata eum impotentem dicit, nisi adjungatur circumcisio; et *qui duxerit*, id est intellexerit *sanguinem testamenti esse pollutum*, id est sanguinem Christi, quo confirmatum est testamentum novum. Sanguinem Christi dicit ille pollutum, qui in eo dicit non posse mundari omne delictum. Si enim Christus munda hostia fuit, etiam ab omni culpa mundare potuit: quod si mundare non potuit, sequitur ut polluta hostia fuerit, *in quo sanguine sanctificatus est quicumque baptizatus*. Ille etiam deteriora meretur qui *fecerit contumeliam Spiritui sancto*. Qui aliunde quam per Spiritum dicit peccata remitti, in Spiritum contumeliose agit. *Spiritui dico gratiæ qui gratis datur, et gratis peccata remittit*. Diceret ille: Licet lex Moysi quæ sine misericordia erat, damnaret prævaricatores suos, Christus tamen qui misericordiam et

gratiam attulit, licet peccemus, non tantum non damnabit, sed indulget. Ad hoc removendum Paulus probat Christum esse judicem, nec propter misericordiam deseruisse judicium, dicens: Vere conculcans Filium Dei, deteriora patetur. *Nos enim scimus eum qui dixit hoc in Deuteronomio (Deut. xxxii, 35): Mihi reservate vindictam, si proximus peccat, mea est ultio in proximum, et ego retribuam eis*, in tempore pro modo delicti. Quod si peccare in proximum non deserit inultum, quanto magis peccare in seipsum? *Et iterum Scriptura approbans judicium Dei ait: Quia judicabit Dominus populum suum*. Et quia Dominus judicans reddet unicuique vindictam peccati, videte ne peccetis ait Paulus. *Quia horrendum est incidere in manus Dei viventis*, id est quæcunque vult potentis.

Postquam asperius corripuit illos, nunc rememorando priora bona illorum, blanditur eis ut quos terrore judicii concussit, quibusdam blanditiis alliciat, dicens: Videte ne incidatis in manus Dei, *sed rememoramini pristinos dies in quibus vos illuminati per fidem, statim accepta fide sustinuistis magnum certamen passionum*; multa enim tunc passi estis a contribulibus vestris. Sustinuistis utique passiones, et enim in altero, id est in una parte quidem facti estis *spectaculum mundo, opprobriis*, id est propter opprobria et tribulationes illatas vobis. In altero autem, id est ex una parte *effecti estis socii conversantium taliter*, sicut nos, id est omnium illorum qui in religione fidei conversabantur vobiscum. Vere socii. *Nam et vos compassi estis vincitis*, ministrando eis in vinculis necessaria de bonis vestris, et opprobria et tribulationes passi estis. Vos enim *suscipistis cum gaudio rapinam bonorum vestrorum, cognoscentes vos habere in caelis substantiam meliorem*, quia spiritalem et permanentem. Et quando quidem tales in principio fidei fuistis, *itaque nolite degenerando amittere confidentiam vestram*, id est bona opera, per quæ licet confidere quæ confidentia si perseverat, *magnam habet remunerationem*. Dicerent illi: Difficile est tot vexationes, et tantum pati. Ad hoc Paulus: Nolite patientiam amittere, sed estote longanimis in patiendo, *quia patientia longanimis est vobis necessaria, ut patiendo facientes voluntatem Dei, reportetis promissionem*, id est promissam gloriam. Nec semper oportebit pati, *quia adhuc modicum quidem temporis et aliquantulum passionis*, sed leve et momentaneum restat. Et post hoc *veniet vobis ille qui venturus est*. Et postquam venerit, *401 non tardabit*, id est non tarde dabit vobis gloriam quam promisit, martyribus non tardatur gloria, sed statim exeuntibus de mundo datur. His autem qui in pace Ecclesie quiescunt tardare videtur, propterea quia de quibusdam quæ illicite contraxerunt, necesse est prius pœnitentiam agere. Qui venturus est veniet et non tardabit, et interim dum venit, vos justus ex fide vivetis, quia dixit Deus per prophetam: *Justus meus ex fide vivit (Habac. ii, 4)*. Si vero iustus subtraxerit se a fide,

non placebit animæ, id est voluntati meæ. Dico si A
subtraherit se, sed nos non sumus filii subtractionis,
ituri sic in perditionem, sed sumus fidei in acquisi-
tionem, id est ad hoc ut per fidem acquiramus sa-
lutem animæ nostræ.

CAPUT XI.

Est autem fides sperandarum substantia rerum,
argumentum non apparentium. In hac enim testi-
monium consecuti sunt senes. Fide intelligimus
aptata esse sæcula verbo Dei, ut ex invisibilibus
visibilia fierent. Fide plurimam hostiam Abel
quam Cain obtulit Deo, per quam testimonium
consecutus est esse justus, testimonium perhibente
muneribus ejus Deo; et per illam defunctus adhuc
loquitur. Fide Henoch translatus est, ne videret
mortem, et non inveniebatur, quia transtulit il- B
lum Deus. Ante translationem enim ejus testimo-
nium habuit placuisse Deo. Sine fide autem im-
possibile est placere Deo. Credere enim oportet
accidentem ad Deum quia est, et inquirentibus se
remunerator sit. Fide Noe, responso accepto de
his quæ adhuc non videbantur, metuens aptavit
arcam in salutem domus suæ, per quam damnavit
mundum, et justitiæ, quæ per fidem est, hæres est
institutus [factus]. Fide qui vocatur Abraham, obe-
divit in locum exire, quem accepturus erat in
hæreditatem, et exiit nesciens quo iret. Fide de-
morusus est in terra repromissionis, tanquam in
aliena, in casulis habitando cum Isaac et Jacob,
cohæredibus repromissionis ejusdem. Expectabat C
enim fundamenta habentem civitatem, cujus ar-
tífex et conditor Deus. Fide et ipsa Sara sterilis
virtutem in conceptione seminis accepit, etiam
præter tempus ætatis, quoniam fidelem credidit
esse eum qui repromiserat. Propter quod et ab
uno orti sunt; et hoc emortuo, tanquam sidera
cæli in multitudine, et sicut arena quæ est ad
oram maris innumerabilis. Juxta fidem defuncti
sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus,
sed a longe eas aspicientes, et salutantes, et confi-
dentes quia peregrini et hospites sunt super terram.
Qui enim hæc dicunt, significant se patriam in-
quirere. Et si quidem illius meminissent, de qua
exierunt, habebant utique tempus revertendi.
Nunc autem meliorem appetunt, id est cœlestem. D
Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum.
Paravit enim illis civitatem. Fide obtulit Abra-
ham Isaac cum tentaretur, et unigenitum offere-
bat in quo susceperat repromissiones, ad quem
dictum est: Quia in Isaac vocabitur tibi semen;
arbitrans [cogitans] quia et a mortuis suscitare
potens est Deus. Unde eum et in parabola accep-
pit. Fide et de futuris benedixit Isaac, Jacob et
Esau. Fide Jacob moriens singulos filiorum Joseph
benedixit, et adoravit fastigium virgæ ejus. Fide
Joseph moriens de protectione filiorum Israel me-
morusus est, et de ossibus suis mandavit. Fide
Moyses natus occultatus est mensibus tribus a
parentibus suis, eo quod vidissent elegantem in-
fantem, et non timuerunt regis edictum. Fide

Moyses grandis factus, negavit se esse filium filia-
Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei
quam temporalis peccati habere jucunditatem,
majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum,
improperium Christi. Aspiciebat enim in remune-
rationem. Fide reliquit Ægyptum, non veritus
animositatem regis. Invisibilem enim tanquam vi-
dens sustinuit. Fide celebravit Pascha, et san-
guinis effusionem, ne qui vastabat [vastaret] pri-
mitiva, tangeret eos. Fide transierunt mare Ru-
brum, tanquam per aridam terram: quod experti
Ægyptii devorati sunt. 402 Fide muri Jericho
corruerunt, circumitu dierum septem. Fide Raab
meretrix non periit cum incredulis, excipiens ex-
ploratores cum pace. Et quid adhuc dicam? Desi-
ciet enim hæc tempus enarrantem de Gedeon, Ba-
rac, Samson, Jephthe, David, Samuel, et prophe-
tis, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt
justitiam, adepti sunt repromissiones, obturave-
runt ora leonum, exstinxerunt impetum ignis. Ef-
fugaverunt aciem gladii, convalescerunt de infir-
mitate, fortes facti sunt in bello. Castra verterunt
exterorum, acceperunt mulieres de resurrectione
mortuos suos. Alii autem distenti sunt, non sus-
cipientes redemptionem, ut meliorem invenirent
resurrectionem. Alii vero ludibria et verbera ex-
perti, insuper et vincula, et carceres, lapidati
sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii
mortui sunt. Circuierunt in melotis, in pellibus
caprinis, egentes, angustii, afflicti, quibus di-
gnus non erat mundus, in solitudinibus errantes,
in montibus et speluncis, et in cavernis terræ. Et
hi omnes, testimonio fidei probati, non accepe-
runt repromissionem, Deo pro nobis melius
aliquid providente, ut non sine nobis consumma-
rentur. »

EXPOSITIO.

Quia de fide sermonem incepit, dicens: Nos su-
mus filii fidei etc., subjungit quasi definitionem fidei;
quæ tamen non est definitio, sed fidei commenda-
tio. Ad cujus fidei commendationem diu immoran-
do, multa veterum exempla supponet. Ait autem:
Nos sumus filii fidei: Fides autem est substantia, id
est existentia et acquisitio rerum sperandarum, id est
futurorum bonorum, quæ singulariter et præcipue
speranda sunt. Fides, inquam, sic est substantia
futurorum bonorum, quia nec sine fide in quolibet
subsistunt, nec nisi per fidem acquiruntur. Vel ita
dicamus: Fides in præsentia habita est in futuro
substantia rerum, id est bonorum cœlestium. Me-
rito enim hic habitæ fidei tunc subsistunt bona illa
in eo qui fidem in hoc mundo habuit; rerum dico
nunc per fidem sperandarum. Fides etiam est argu-
mentum, id est approbatio rerum non apparentium,
id est bonorum, quæ (dum in hoc mundo manemus)
videre non possumus. Si quis enim considerat Abra-
ham, quomodo merito fidei possedit gloriam, idem
de se potest sperare quod, si per fidem imitabitur
Abraham, sicut ille, quam non vidit, per fidem pos-
sidebit gloriam. Dico fides est substantia futurorum

honorum et argumentum. Propterea sic commendo A fidem, quia in hac, id est in fide, senes, id est antiquiores patres consecuti sunt bonum testimonium. Senes dicit non ætate, sed temporis præcessionem. Abel enim, etsi junior annis, senior tamen quam Abraham antiquitate præeuntis temporis. Sed opponeret aliquis: Fidem dicis argumentum esse rerum, quæ non apparent. Sed quomodo credi possunt quæ videri nequeunt? Ad hoc Paulus: Fides utique argumentum est rerum non apparentium. Nam fide, id est per fidem intelligimus sæcula aptata, id est apte formata esse. Aptata dico verbo, id est Filio vel imperio Dei, quod idem est. Et si de sæculis credimus, quod per verbum Dei formata sint (quod tamen nemo vidit hominum) credamus similiter per fidem de rebus nondum apparentibus. Sæcula, inquam, credimus aptata verbo Dei, ita ut fierent visibilia, id est res visibiles ex invisibilibus, quando enim chaos erat sicut scriptum est: «Tenebræ erant super faciem abyssi (Gen. 1, 2).» Tenebræ ideo, quia elementa illa videri non poterant, etiamsi tunc esset, qui visum humanum haberet. Sed postquam elementa separata sunt, et creaturis formatis in quamdam spissitudinem coalescendo creverunt, elementa prius invisibilia, jam fuerunt visibilia. Néc mirum si videri non poterant, licet res essent corporeæ, cum humorem illum, qui est in grano seminis, unde culmus et spica pullulat, videre nec discernere possimus, licet in illa massa grani contineatur. Vel ita sunt verbo Dei ut fierent visibilia ex invisibilibus, id est secundum invisibilia quæ præcesserant in consilio 403 Dei. Prius enim Deus ab æterno in consilio suo omnium creaturarum formas disposuit, et secundum quod singula in consilio præordinata fuerant, invisibilia adhuc secundum modum illum facta sunt visibilia in tempore formationis singulorum.

Vere senes consecuti sunt testimonium per fidem Abel enim fide, id est per fidem obtulit hostiam plurimam, id est magis acceptabilem Deo quam fuerit hostia Cain. Hostia Abel grata Deo fuisse cognoscitur, quia agnus quem obtulit igne divino consumptus sit. Hostia Cain reprobat, quia, non superveniente igne, manipulus frugum quem obtulit integer mansit. Per quam fidem Abel justus consecutus est testimonium hoc, scilicet se esse justum. Ait enim Christus in Evangelio. «A sanguine Abel justus (Matth. xxiii, 35),» etc. Moyses autem justitiam Abel commendat, et multi prophetarum. Consecutus est Abel testimonium Deo perhibente testimonium muneribus ejus sicut præfati sumus, et per illam fidem Abel defunctus loquitur adhuc, quia facit nos loquentes de fide ejus. Henoch etiam per fidem quam habuit, translatus est ad alias patrias, ideo ne videret mortem, et translatus non inveniebatur; quia Deus transtulit illum; qui si ab homine translatus esset, facile inveniretur. Deus ideo transtulit eum quia ante translationem habebat testimonium placuisse Deo. Per fidem sic isti placuerunt Deo. Sine

fidem autem impossibile est aliquem placere Deo. Vere sine fide nemo placebit Deo; nam accedentem, id est volentem approximare ad Deum, oportet credere quia Deus unus est, et quia Deus sit remunerator inquirentibus se. Si hoc solum crederent gentes, quod creator unus esset, et singulis pro eorum actibus retribuere, satis esset illis. Noe etiam accepto responso de his quæ non videbantur adhuc, id est de diluvio futuro, metuens illud diluvium per fidem quam habuit in verbis Domini, aptavit arcam in salutem domus suæ, id est in qua salvaret filios suos et filias. Per quam fidem, quia secundum verbum Dei futurum credidit diluvium, damnavit, id est damnabilem fecit mundum. Dum enim Noe credidit, et homines stultum esse crediderunt quod præparabat arcam, in qua salvaret domum suam, comparatione fidei ejus damnati sunt. Et ipse Noe est institutus hæres justitiæ ejus quæ est per fidem.

Nunc ad patres Judæorum descendit, ostendens in eis et in prioribus omnem justitiam ex fide habuisse originem. Ille etiam qui merito fidei nunc vocatur Abraham, prius dictus Abram per fidem, obedivit Deo exire de Ur Chaldæorum in locum illum quem merito fidei accepturus erat in hereditatem. Obedivit, inquam, et exiit de terra nationis suæ, nesciens quo iret. Idem Abraham per fidem moralis est in terra repromissionis tanquam in aliena, habitando ibidem in casulis, id est in tentoriis cum Isaac et Jacob, non quod Jacob eodem tempore quo Abraham fuerit, sed quia Jacob eandem terram sicut Abraham habitavit, inquirens cum patribus suis non illam, sed veram terram repromissionis. Isaac et Jacob dico, coheredibus ejusdem repromissionis; illis enim frequenter Deus, sicut Abraham, repromisit. Abraham ideo habitabat in casulis, quia expectabat civitatem habentem fundamenta, id est stabilitatem æternitatis, cœlestem, scilicet Hierusalem, cujus civitatis Deus est artifex, id est arte sua disponens sibi singula; et idem eorum quæ disponit est conditor ipsemet fabricans illa. Abraham habitans in casulis ostendebat se non curare Hierusalem terrenam, sed inquirere cœlestem. Ipsa etiam Sara sterilis, et nonagenaria per fidem accepit virtutem in conceptione, id est concipiendi seminis. Ipsa dico non solum sterilis, sed etiam præter tempus ætatis, quia (sicut dictum est) nonagenaria erat, accepit ideo, quoniam credidit Deum esse fidelem, id est veracem qui illi promiserat semen, propter quod quia Deum credidit fidelem, et ab uno ventre vel ab uno patre, et hoc uno emortuo vel ventre, vel patre, orti sunt filii tanquam sidera cœli, nec secundum 404 claritatem virtutum comparo sideribus, sed eundo in multitudinem eorum. Orti sunt etiam sicut arena, nec iterum secundum sterilitatem tantum arenæ comparo; sed quæ est innumerabilis, id est secundum innumerabilitatem eorum; quæ arena est ad oram maris, id est juxta litus gentilitatis. Multi enim de filiis Abraham virtutibus micaverunt,

ut sidera, multi steriles et infructuosi in littus A [at., ritus] gentillum sunt præcipitati. Et omnes isti, Abraham, scilicet, Isaac et Jacob, defuncti sunt, etiam cum morerentur, existentes juxta fidem; id est credentes se accepturos promissa Dei. Defuncti, inquam, sunt, non acceptis repromissionibus in vita, sed aspicientes eas repromissiones futuras a longe, id est in diebus Christi, et salutantes, sicut nautæ patriam, quam a longe videntes multum desiderant, et confidentes de se quia ipsi sunt super terram peregrini, semper ad alia transeuntes, et hospites, id est aliunde venientes. Ideo et sic confidentes; qui enim dicunt hæc, scilicet, se peregrinos esse et hospites, his verbis significant se veram patriam inquirere.

Diceret aliquis: Inquirebant alienam, quia fortassis ad suam patriam reverti non poterant. Ad hoc Paulus: Hæc dicebant, et si quidem meminissent illius patriæ, de qua exierant, volentes illuc reverti, utique habebant tempus, id est opportunitatem, revertendi. Sed nunc, postquam illius non meminerant, appetunt meliorem patriam, id est cœlestem. Et quia cœlestem appetunt, ideo Deus non confunditur, id est non erubescit rovari Deus eorum: ut dicatur Deus Abraham, Isaac et Jacob. Ideo Deus eorum vocatur, quia paravit illis cœlestem civitatem. Abraham iterum per fidem obtulit Isaac, cum tentaretur; Deus non tentabat Abraham, quasi qui fidem ejus ignoraret, sed ut ipse Abraham et mundus virtutem suæ fidei cognosceret. Et, ne putaretur Abraham ideo immolare Isaac quia in alio filio implendas expectaret repromissiones ait. Et ipse Abraham qui suscepit repromissiones ad quem dictum est: Quia in Isaac vocabitur tibi semen, ipse offerebat hunc unigenitum, arbitrans quia Deus potens est eum suscitare a mortuis, et per eum suscitatum Abraham vocari semen. Unde quia ita credit, accepit eum filium, et in multiplicationem seminis, et in parabolam, id est in figuris Christi. Aries enim, qui inter vepres cornibus hærens repertus est, et Isaac, unum Christum Deum et hominem significabant. Per hoc igitur quod aries quidem est immolatus, Isaac vero morti subtractus, significatum est Christum, secundum carnem, passurum, secundum divinitatem vero, mortis discrimen non esse sensurum. Aries enim immolatus, carnem Christi immolandam; Isaac vero subtractus, divinitatem Christi non lædendam per passionem præfiguravit. Isaac etiam benedixit Jacob et Esau, habita fide et de illis, quomodo major serviret minori, et de futuris, quorum typum gerebant, scilicet, quomodo primogenitus Judaicus populus primogenita sua (cultum scilicet Dei) desereret, et minor, gentilis sibi usurparit. Jacob in Ægypto moriens, per fidem benedixit singulos filiorum Joseph, scilicet Manassem et Ephraim, et adoravit fastigium virgæ ejus Joseph, qui secundus a rege Ægypti sceptrum gerebat, in signum suæ dignitatis, adoravit fastigium virgæ, id est Christum, per Joseph figuratum, cui virga æquitatis virga est regni

PATROL. CLIII.

sui (Psal. XLIV, 7). Joseph moriens fide, id est per fidem, memoratus de profectione filiorum Israel, quod profecturi essent de Ægypto, et hoc memorans, mandavit de ossibus suis, ut deferrentur ad sepulturam Abraham, confidens et resurrecturos esse cum Christo illos quibus facta erat repromissio, si corpora eorum invenirentur in terra repromissionis.

Moyses natus per fidem, quia crediderunt parentes hunc magnum futurum, videntes ejus elegantiam, occultatus est tribus mensibus a parentibus suis, eo quod vidissent infantem elegantem, et non timuerunt edictum regis, qui omnem masculum in pueris Hebræorum jusserat interfici. Moyses etiam grandis factus, negavit se esse filium filię Pharaonis per fidem, eligens magis affligi cum populo Dei quam habere jucunditatem temporalis peccati, et improprium Christi, quod in se patiente pro Christo præfigurabat, existimans esse divitias majores omni thesauro Ægyptiorum. Ideo sic existimans quia aspicebat in remunerationem futuram, non in laborem præsentem vel jucunditatem. Moyses per fidem reliquit Ægyptum, educens inde populum Judæorum, non veritus animositatem regis Ægyptiorum. Ideo non veritus quia sustinuit invisibilem, id est expectavit Deum, quem videre non poterat, tanquam corporaliter eum videns, adhibens fidem sermonibus Dei. Idem Moyses celebravit Pascha effusione sanguinis agni per fidem, ideo, ne qui vastabat primogenita Ægypti tangeret Judæos. Fidem habuit in sanguine agni, quod per virtutem agni innocentie (id est Christi quem præfigurabat) posset salvari. Filii Israël per fidem transierunt mare Rubrum tanquam per aridam terram. Et ne quis dicat hoc fuisse casum, quod scilicet transire mare Ægyptii experti, devorati sunt. Muri Jericho per fidem corruerunt circuitu septem dierum. Raab meretrix excipiens exploratores Judæorum cum pace, non perit cum incredulis, propter fidem qua credidit quod Deus traderet urbem in manus Judæorum.

multa de laude fidei dixi, et quid adhuc amplius dicam? tempus enim (si exsequar omnia de fide) deficiet, id est deseret me enarrantem de Gedeon, qui vellus in area posuit; de Barac, qui fide populum liberavit; de Samson, qui per fidem multa operatus est; de Jephthe, qui dux populi liberavit populum, licet stulto voto filiam immolaverit; de his quatuor in libro Judicum plenius invenitur; de David etiam, qui multa per fidem fecit, et de Samuele, et aliis prophetis, qui vicerunt regna, id est reges superaverunt per fidem, qui etiam operati sunt justitiam per fidem; adepti sunt repromissas beatitudines per fidem; obturaverunt ora leonum per fidem, ut Daniel; extinxerunt impetum ignis, ut tres pueri; effugarunt aciem gladii, ut Judas Machabæus; convulnerunt de infirmitate, ut Ezechias; fortes facti sunt in bello complures; everterunt castra exterorum, illis fugatis; mulieres acceperunt mortuos suos de resurrectione venientes, ut vidua Sareptana per Eliam filium uni-

eum, et Sunanimitis per Elisæum. *Alii autem dissentient* sunt in eculeis, ut septem Machabæi, non suscipientes redemptionem, id est nolentes a tormentis redimi, ut merito passionum invenirent meliorem resurrectionem. Quanto enim magis quis patitur, tanto melius coronabitur. *Alii vero sunt experti ludibria, et verbera, insuper, et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, ut Isaias; tentati sunt, ap timore pœnæ negarent fidem; mortui sunt in occisione gladii; circumierunt fugiendo hac illac in melotis.* Melota est (ut aiunt) vestimentum de pilis camelorum. Vel melus animal est quod dicitur taxo, et a melo melota dicitur. Circumierunt etiam in pelibus caprinis, egentes temporalibus, angustiati animo, afflicti corpore, quibus sanctis mundus non erat dignus, ut tales haberet, vel quibus dignus non erat mundus, secundum verba impiorum dicentium: *Ii tales inquinamentum mundi sunt, purgetur mundus ab illis. Errantes in solitudinibus ut Matathias, et qui cum eo erant, et in montibus, et in speluncis, et in cavernis terræ.* Speluncæ naturales foveæ sunt. Cavernæ, arte cavatæ. *Et hi omnes probati testimonio fidei, non acceperunt reprobationem, id est repromissam hæreditatem, Deo providente aliquid melius pro nobis, scilicet ut priores sancti non consummarentur in perfectione jucunditatis sine nobis.* Si enim sine **406** incarnato Christo acciperent illi æternam beatitudinem, Christus non incarnaretur, quia frustra, cum alio modo salus existeret, et sic priores sancti salvarentur sine nobis.

CAPUT XII.

Ideoque et nos, tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, respicientes in auctorem fidei, et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusionem contempta, atque in dextera sedis Dei sedet. Recogitate enim eum qui talem sustinuit a peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut non fatigemini animis vestris deficientes. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis, adversus peccatum repugnantes, et oblitistis consolationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur, dicens: *Filii mi, noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem omnem filium quem recipit. In disciplina perseverate. Tanquam filiis vobis offert se Deus. Quis enim filius, quem non corripit pater? Quia si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt omnes, ergo adulteri, et non filii estis. Deinde patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, et reverebamur eos. Num [non] multo magis obtemperabimus patri spirituum, et vivemus? Et illi quidam in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem suam, erudiebant nos: hic autem ad id quod utile est in recipiendo sanctificationem ejus. Omnis autem disciplina in præsentem quidem videtur non esse*

gaudii, sed mœroris; postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitiæ. Propter quod remissas manus et soluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret; magis autem sanetur. Pacem sequimini cum omnibus et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediatur, et per illam iniquentur multi. Ne quis fornicator aut profanus, ut Esau, qui propter unam escam vendidit primitiva [al., primogenita] sua. Scitote enim quoniam et postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est. Non enim invenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lacrymis inquisisset eam. Non enim accessistis ad tractabilem montem, et accessibilem ignem, et turbinem, et caliginem, et procellam, et tubæ sonum, et vocem verborum; quam qui audierunt, excusaverunt se, ne eis fieret verbum. Non enim portabant quod dicebatur: Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur. Et ita terribile erat quod videbatur. Moyses dixit: Exiterritus sum et tremebundus. Sed accessistis ad Sion montem et civitatem Dei viventis Jerusalem celestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in coelis, et iudicem omnium Deum, et spiritum [spiritus vel spirituum] justorum perfectorum, et Testamenti Novi mediatorem Jesum; et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel. Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt recusantes eum, qui super terram loquebatur, multo magis nos qui de cœlis loquentem nobis advertimus, cujus vox movit terram tunc; nunc autem repromittit, dicens: Adhuc semel, et ego movebo non solum terram, sed et cœlum. Quod autem adhuc semel dicit, declarat mobilium translationem, tanquam factorum [facturam] ut maneant ea quæ sunt immobilia. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus [habemus] gratiam, per quam serviamus, placentes Deo cum metu et reverentia. Etenim Deus noster ignis consumens est.

EXPOSITIO.

Adductis tot commendationibus fidei, infert ex omnibus: Quandoquidem fides tot testimoniis commendabilis est, ideo sicut priores, ita et nos habentes tantam nubem testium, commendantium fidem impositam nobis. Nubem ideo dicit, quia sicut nubes ab æstu protegit et pluvia, sic præfatorum sanctorum exempla muniunt nos contra irruentia **407** mala. Nos etiam sicut illi deponentes per pœnitentiam omne pondus peccati quod perpetravimus, deponentes etiam peccatum nos circumstans undique, id est omnem pravam suggestionem per patientiam curramus, non reflexi a bono certamen propositum nobis, non enim ad blanditias vocati sumus, sed ad tolerandos labores. Curramus, inquam, imitando aspicientes in Jesum auctorem fidei nostræ, id est qui

nos consummabit in gloria, si fides nostra perduret **A** integra. Qui Jesus sustinuit crucem, contempta non tantum acerbitate, sed etiam *confusione*, id est erubescencia de ignominioso genere mortis. Sustinuit, inquam, *gaudio proposito sibi* in gloria merito passionis. Vel, proposito sibi terreno gaudio, id est terrenis facultatibus propositis sibi a crucifixoribus suis, si vellet se diffiteri Filium Dei. Atque ideo quia crucem sustinuit, confusionem contempsit, *sedet in dextera sedis*, id est in æqualitate sedentis Dei Patris. Curramus propositum certamen imitantes Jesum, qui contempta confusione sustinuit crucem; eum, inquam, aspice crucem in morte sustententem; *recogitate etiam eundem Jesum qui sustinuit contradictionem*, ut sicut in morte, sic etiam imitemini eum in patienda contradictione. Quidquid adversitatis tulit Jesus usque ad horam passionis significat hic per contradictionem. Vel si habetur *enim*, ita jungatur. Debetis aspice Jesum sustententem crucem, nam etiam hoc quod in Christo minus est, scilicet contradictionem quam sustinuit, *recogitate*, id est frequenter debetis mandare memoriæ. Quod ita ait: *Recogitate Jesum qui sustinuit contradictionem talem*, id est adeo contemptibilem et difficilem, quodque magis potuit gravare eum, ipse qui peccatum non novit, illatam sibi a peccatoribus sustinuit, non adversus Petrum, vel quemlibet discipulorum, sed *adversus semetipsum*. *Recogitate*, inquam, hanc contradictionem, ad hoc, *ut memores ejus non fatigemini*, id est ne sitis fessi patiundo adversa, vel si fatigamini corpore, ne fatigemini in *animis vestris*, **C** sed carne infirma spiritus tamen prompti sint. Si enim tanta sit contradictio ut fatigentur animi, sicut item Paulus de se ait: « Gravati sumus supra modum, ita ut tædeat nos vivere (II Cor. 1, 8); » non tamen deficientes, sicut nec Paulus defecit, licet fatigatus esset animus. Deficerent, si timore tribulationum fidem negarent, debetis utique sine fatione et defectu sustinere, *quia et si restitistis, nondum tamen usque ad sanguinem*, id est nondum effusus est sanguis vester, quod si oportet, pro fide patiendum est.

Nondum usque ad effundendam sanguinem restitistis, vos tamen *repugnantes adversus peccatum*; ita dicent in altero laudat eos quia repugnaverunt. In altero ostendit adhuc posse ascendere, scilicet ad effusionem sanguinis. Repugnantes, inquam, adversus peccatum ne locum haberet in vobis. Dum enim impiis consentire renuitis, contra peccatum statis, quibus si consentiretis, peccatum statim locum haberet in vobis. Repugnastis olim adversus peccatum, et nunc quare *obliti estis consolationis*, id est divinitatis vos in tribulatione consolantis? *quæ divina consolatio loquitur nobis non tanquam alienis*, sed tanquam *filiis*, quos *lovere* intendit dicens in Salomone (Prov. III, 4): *O tu fili mi, noli negligere disciplinam*, id est persecutiones et verbera quæ sunt disciplina. In his enim homo addiscit quanta sit fragilitas sua, et quam parum viribus suis possit,

nisi præsto sit gratia Dei. Disciplinam dico non persecutorum, sed *Domini*; ipsi enim nihil possunt nisi ex permissione Dei, hoc modo purgare filios suos volentis. Noli negligere disciplinam, *neque fatigeris*, id est ne fessus refugas pati dum *argueris*, id est reus esse convinceris a *Deo* per hanc disciplinam indulgente tibi. Per hanc etiam disciplinam, homo et fragilitatem suam cognoscit, et (si patienter sustineat) indulgentiam promeretur de peccatis.

408 Non debes fatigari dum argueris, *eum enim quem diligit Dominus castigat*, id est in castitate et continentia vitiorum per disciplinam agit; illum quem diligit, castigat, *omnem autem filium quem recipit*, priusquam recipiat, *flagellat*. Licet enim peccata dimittat, nulli tamen poena remittitur, quin vel in hac vita, vel in futura solvatur, vel ab ipso homine spontanea voluntate, quod opus acceptius est, vel alio sibi inferente. Sicut per originale probare possumus, quod quidem in baptismo dimittitur, poena tamen ejus peccati (mortalitas scilicet et passibilitas) relinquitur. Et quando quidem disciplina Domini adeo commendabilis est, igitur *perseverate in disciplina*, id est in patientia tribulationum, in qua utique perseverare debetis; *Deus enim offert se vobis in tribulationibus adiutorem tanquam filiis*. Bene dico tanquam filiis, quia *quis est filius quem non corripit pater?* Deus utique filium non habebit incorrectum. Filius non erit nisi qui corripitur. *Quod si*, id est si vero vos estis *extra disciplinam*, quod subtrahatis vos a disciplina Domini, *cujus disciplinae participes facti sunt omnes filii Dei*. Si, inquam, extra disciplinam estis, ergo non estis filii legitimi, sed *estis filii adulteri*, id est adulterini quibus pater non adhibet pædagogos, quia eos non curat. Vel estis filii adulteri, id est diaboli, adulterantes vos.

Probavit per testimonia Scripturæ, debere eos perseverare in disciplina; nunc rationibus humanæ consuetudinis idem approbat, quasi diceret: Quia in disciplina perseverandum nobis sit, per auctoritates ostendi, deinde post testimonia Scripturarum, humanæ consuetudinis rationes induco, ad idem probandum. Nos *quidem* habuimus *patres* non animarum, sed *carnis nostræ*: lineam enim carnis ab ipsis traximus, et carni nostræ a carne parentum derivatæ Deus animam contulit. Hos autem *patres habuimus eruditores, et reverebamur*, honorem eis exhibendo timebamus eos. Revereri enim est, cum timore honorem impendere. Et si *patres carnis* reverebamur, *nonne multo magis obtemperabimus Patri spirituum*, id est Deo qui dat animas longe corpore digniores? cui obtemperantes vivemus in æternum quod *patres carnis* nec sibi nec nobis conferre queunt? Patri utique spirituum magis obtemperandum est quia *illi quidem* *patres carnis* in *tempore paucorum dierum erudiebant nos secundum voluntatem suam*, hic ad grammaticam, ille ad fabrilem artem; plerumque ad *instillia*. *Hic autem Pater spirituum, ad id quod pro certo scire est, erudit nos per*

disciplinam in recipiendo sanctificationem ejus, id est patientiam et cæteras virtutes, positione quarum suos sanctificat. Quia illi possent objicere, dicentes: Quis potest pati hujusmodi disciplinam, in qua semper mæror, nunquam gaudium? ipse idem ut solvat objicit sibi, dicens: Ego quidem commendo vobis patientiam disciplinæ, sed tamen confiteor quod *omnis disciplina in præsentī tempore quidem videtur, his qui superficiem rei tantum aspiciunt, non esse gaudii, sed solummodo mæroris.* Mæror enim hic semper est, nunquam gaudium. Nunc solutionem subdit, videtur quidem in præsentī esse mæroris, *sed postea, id est in futuro exercitatis per eam disciplinam, non adulterinis extraposis reddet Deus fructum justitiæ.* Fructum dieo non sicut fructus est mundi, qui nunquam est in tranquillitate, sed fructum *paucissimum, id est in omni quiete possidendum. Propter quod, quia exercitatis per disciplinam adeo fructuosa erit justitia sua, erigite ideo remissas manus, id est operationes charitatis, prius intensas, modo dissolutas. Erigite etiam genua soluta, id est fortitudinem prius habitam, nunc timore disciplinæ resolutam. Ideo per genua soluta, amissionem virtutis significat quia in genibus prius apparet tremor, si fuerint dissoluta; erectio si fuerint confortata. Erigite genua et facite pedibus, id est affectionibus vestræ fidei, *rectos gressus.* Primus gressus fidei est, confiteri; deinde, si necesse sit, pati: ita rectos facite, *ut non erret aliquis vestrum recedens a via fidei, nec saltenu sit claudicans in via; posset enim fidem tenere, sane credens, 409 et claudicare in ea, si timeret confiteri. Et pro assertione fidei non erret aliquis, sed magis sanetur ab errore, si forte erraverit. Et autem recti sint gressus vestri, sequimini pacem cum omnibus, etiam cum inimicis. Sequimini etiam sanctimoniam, id est omnem sanctitatem, sine qua pax et sanctimonia nemo videbit Deum.**

Quomodo sanctimonia sequenda sit, insinuat, dicens: Sequimini sanctimoniam, *contemplantes ne quis vestrum desit gratiæ Dei; gratia enim Dei parata est vobis, videte ne repellatis eam; contemplantes etiam ne aliqua radix, id est suggestio peccati, Radix dico amaritudinis, licet quidam patent esse dulcedinis, videte, inquam, ne radix hujusmodi impediatur vos, germinans sursum, id est prorumpens in actum peccati. Tunc enim suggestio sursum germinat, cum quod male suadet per actum consummat. Videte ne qua radix sic vos impediatur, et per illam sursum germinantem inquinentur multi, prones ad imitationem turpitudinis, quam honestatis. Contemplantes etiam ne quis vestrum sit fornicator aut profanus, cultum Dei deserens, sicut fuit Esau, qui propter unam escam lenticularum vendidit primogenita sua fratri suo Jacob. De fornicatione Esau non alibi invenimus. Vel si allegoriæ insistimus, dicamus ita ne sit quis fornicator in cultu Dei. Fornicatores erant qui fidel Christi necessariam esse circumcisionem credebant; aut, ne quis sit profanus, fidem penitus deserens. Ne sitis sicut Esau, putan-*

tes vos infructuosa pœnitentia damnationem evadere, quia *scitote hoc de Esau, quod et ante venditionem, et postea cupiens hæreditare benedictionem primogeniti, reprobatus est, et si non a patre, tamen a Deo. Vere reprobatus, non enim invenit locum pœnitentiæ; pœnituit quidem se vendidisse primitiva, sed hæc pœnitentia locum opportunitatis non habuit, quanquam inquisisset eam pœnitentiam cum lacrymis. Si enim lacrymaretur confitendo peccatum, et puniendo iniquitatem suam, locum haberet ejus pœnitentiæ, sed quia in ipsis lacrymis indignabatur de electione fratris, cogitans interficere fratrem, si posset, ideo locus pœnitentiæ ipsi negatus est. Debent pacem et sanctimoniam sequi. Videte ne amaritudinis radix germinet in vobis, etc., quia non accessistis ad legem importabilem et terribilem cam facienti et inutilem, sicut prior lex, sed accessistis ad legem multa facilitate jucundam, ad gratiam adjutricem, ad cœlestium repromissionem. Quod diffuse ait sic incipiens: *non accessistis ad ignem tractabilem et accessibilem.* In datione enim veteris legis ignis fuit corporeus, si pateretur Deus qui posset tractari humanis manibus, et ad quem possibile esset accedere. *Nec accessistis ad turbinem, et caliginem, et procellam.* Turbo enim, id est ventorum commotio ibi fuit, et tenebrosa caligo et procella. Ventis enim percellentibus se invicem, contusio erat grandinis. *Nec ad sonum tubæ, et vocem verborum; clangor enim tubarum et vocalia verba ibidem audita sunt, quam vocem Judæi qui audierunt, excusaverunt se, obtendentes fragilitatem suam, ne ferret eis verbum, id est ne Dominus loqueretur eis, sed Moysi, et Moyses illis: ideo sic se excusaverunt quia non portabant, id est non poterant portare illud quod dicebatur eis. Deus ideo in tanta asperitate terroris legem dabat eis, quia sciebat per lenitatem dilectionis nil boni eos operaturos, et ideo quasi servos per supplicia cogendos. Præsignabatur etiam in tanta multiplicitate terrorum eos nunquam posse portare legem illam.**

Et dictum erat in acceptione legis, quia si bestia tetigerit montem illum, in quo dabatur lex, lapidabitur (*Exod. xix, 12*). Vel secundum quosdam ex judicio, vel secundum alios ex grandinis confusione. Hæc omnia per oppositam figurabant dationem novæ legis. Nos enim accipiendo gratiam, accessimus ad ignem, id est ad ardorem Spiritus sancti, nec tractabilem, nec accessibilem, sed spirituales. Sonus tubæ qui **410** fuit ibi, suggestionem significavit, quæ sic ad actum peccati, ut tuba provocat ad bellum. Quanto magis enim Judæis prohibebatur, tanto ardentius ruebant in vetitum. Ibi iterum fuit turbo, id est commotio suggestionum, actus scilicet peccati. In nova gratia et suggestio, et actus peccati removetur. Ibi iterum fuit procella, id est contusio grandinis, scilicet consuetudo peccandi. Fuit iterum caligo, id est excecatio, ex consuetudine peccandi procedens. In gratia ista et consuetudo peccandi remota est et omnis cæcitas illuminata; ibi fuit vos

verborum, quam audire potuerunt. Hic inspiratio interiorius, quam qui prælibat, multo desiderio currit ut comprehendat. Illi non portabant quod dicebatur. Onus autem hujus leve, et jugum suave est (*Matth.*, xi, 30). Ibi dictum fuit : Si bestia tetigerit montem lapidabitur (*Exod.* xix, 12), quia hic si quis bestialis vitæ, et intellectus posuerit os suum blasphemando in montem, id est in divinitatem, lapidabitur, contusus potentia deitatis, et eo quod adeo terribilis erat quod videbatur, ita dixit ipse Moyses : *Extremus sum animo, et tremebundus corpore. Ad legem terroris et inutilem non accessistis, sed ad Sion, id est ad vitam speculativam. Sion dico montem, id est altitudine virtutum eminentem, et ad civitatem Dei viventis, id est civibus suis vitam æternam dantis, scilicet ad cœlestem Hierusalem, et ad frequentiam multorum militum angelorum, ut cum eis in gloria Dei personetis, et ad Ecclesiam primitivorum, id est patriarcharum et prophetarum, qui conscripti sunt senatores in cœlis, et ad Deum Patrem omnium judicem, et ad spiritus justorum et perfectorum, id est quos Spiritus sanctus justos facit et perfectos, propter diversitates donorum. Sicut Joannes solet, pluraliter ait Spiritus. Et accessistis ad Jesum datorem Novi Testamenti. Vel ita dicamus ad Dominum omnium, et ad Deum spirituum, id est animarum justorum perfectorum.*

Accessistis etiam ad aspersionem sanguinis, id est ad sanguinem Christi, quo aspersi mundati estis. Sanguinem Christi dico loquentem melius quam sanguinem Abel de quo scriptum est : « Sanguis fratris tui Abel clamat ad me de terra (*Gen.* iv, 10); » ideo melius quia sanguis Abel ultionem, sanguis Christi clamat remissionem. Et quia sanguis Christi loquitur pro vobis, videte itaque ne male agendo, recusatis illum loquentem pro vobis quia malo vestro, si recusatis. Si enim illi recusantes eum qui loquebatur super terram, id est Moysen, vel angelum, non effugerunt ultionem, multo magis nos non effugiemus qui avertimus Deum loquentem nobis, non de terra, sed de cœlis. Vox cujus loquentis, tunc in datione veteris legis terram movit, nunc autem repro-mittit in Aggæo, dicens : *Adhuc semel*; adhuc ideo, quia jam moverat terram, *Ego movebo, non solum terram, quam olim movi, sed etiam cælum* (*Agg.* ii, 7), mutabilem eorum transferens in immutabilitatem. Nunc Paulus exponit : *Quod autem dicit propheta adhuc et semel, per adhuc declarat translationem mobilium. Translata enim elementa, de mobilitate fiunt immobilia. Translationem dico mobilium tanquam factorum, id est sicut eorum quæ fecit. Qui enim ea de nihilo fecit, facta levius transferre potuit. Semel dicit ut translatione facta ea maneat immobilia, quæ modo sunt mobilia. Et quandoquidem omnia in immobilitatem transferentur, itaque nos suscipientes regnum immobile, id est nos in immobilibus regnaturi, habemus aliquam gratiam in nobis a Deo præmissam. Nisi enim præcederet in nobis aliqua gratia Dei, non susciperemur ab*

eo in immobilitate regnaturi. Vel ita, quia translata manebunt omnia immobilia, itaque nos qui tunc erimus suscipientes regnum illud immobile, habemus aliquam gratiam, per quam placentes Deo serviamus ei, cum metu animi et reverentia, id est timore corporis et exhibitione honoris. Necessè est enim ut serviamus Deo cum metu et reverentia; etenim *Deus noster est ignis consumens, id est excoquens* 411 omnis peccati rubiginem, et ideo necessè est ut purgandos inveniat non purgandos.

CAPUT XIII.

Charitas fraternitatis maneat in vobis, et hospitalitatem nolite oblivisci. Per hanc enim placuerunt quidam angelis hospitio receptis. Mementote vinctorum, tanquam simul vincti, et laborantium, tanquam et ipsi in corpore morantes. Honorabile connubium in omnibus, et torus immaculatus. Fornicatores enim et adulteros judicabit Deus. Sint mores sine avaritia, contenti presentibus. Ipse enim dixit : Non te deseram, neque derelinquam ita ut confidenter dicamus : Dominus mihi adjutor est, non timebo quid faciat mihi homo. Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei; quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem. Jesus Christus heri et hodie, ipse et in sæcula. Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci. Optimum est enim gratia stabilire cor, non escis, quæ non profuerunt ambulanti in eis. Habemus altare, de quo edere non habent potestatem qui tabernaculo deserviunt. Quorum enim animalium inferitur sanguis pro peccato in sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod et Jesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improprium ejus portantes. Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquiremus. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est fructum labiorum consentium nomini ejus. Beneficentiæ autem et communionis nolite oblivisci. Talibus enim hostiis promeretur Deus. Obedite præpositis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes. Hoc enim non expedit vobis. Orate pro nobis. Confidimus enim quia bonam conscientiam habemus, in omnibus bene volentes conversari. Amplius autem deprecor vos hoc facere, quo celerius restituar vobis. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis Pastorem magnum ovium, in sanguine testamenti æterni Dominum nostrum Jesum Christum, apert vos in omni bono, ut faciatis voluntatem ejus, faciens in vobis quod placeat coram se per Jesum Christum, cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen. Rogo autem vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii. Etenim perpauca scripsi vobis. Cognoscite fratrem vestrum Timotheum dimissum, cum quo si celerius venerit, videbo vos. Salutate

« omnes præpositos vestros, et omnes sanctos. Sa-
 « tant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus
 « vobis. Amen. »

EXPOSITIO.

Cum metu et reverentia servite Deo. *Charitas* etiam perseveranter maneat in vobis. *Charitas* dico *fraternitatis*, quam fraternitas reposit. Hoc enim quod fratres estis exigit ut vos invicem diligatis; et nolite oblivisci *hospitalitatem*, quæ est pars charitatis, in qua olim valuistis. Per hoc quod ait, nolite oblivisci, signat eos prius devotos in hospitalitate, nunc remissos esse. Ideo sectanda est hospitalitas, quia per hanc virtutem placuerant quidam Deo, ut Abraham et Lot, quos Deus inde significavit sibi placuisse, angelis receptis hospitio. Ideo enim angelos suos immisit, quasi hospites, ut per hoc hospitalitatem gratam sibi esse cognoscerent. *Charitas* maneat in vobis. *Memento* etiam *vinciturum*, id est his ministrare, qui in vinculis opprimuntur, tanquam simul vincti, id est memores vos simul esse vinctos, quia si illi in carcere, vos vincti molestia carnis. Vel ita: *Memento* vinciturum tanquam simul vincti, id est sicut velletis reminisci vestri, si similiter in vinculis essetis. *Memento* etiam *laborantium* quocunque genere mundanæ miseriæ tanquam et ipsi laborantes sitis; quod idem ait 412 tanquam morantes in corpore. Quicunque enim premitur onere carnis, nunquam expers est ærumnæ et laboris. Sit etiam in omnibus vobis *honorabile concubium*; hic removet fornicationem. Et conjugis celebratis sit *torus immaculatus*; hic adulterium abdicat. Ideo moneo concubia, castitatem tori, removendo fornicationem et adulterium, quia Deus judicabit, id est damnabit fornicatores et adulteros; non quod homicidia et reliqua mala judicare non debeat, sed nunc de his duobus tantum sermo erat. *Mores* etiam vestri sint sine avaritia, ut non concupiscatis superflua. Vos dico *contenti presentibus*; Dei enim est providere de crastinis. Debetis esse sine avaritia. *Ipsi enim* Deus dixit ad Josue, et per eum ad omnem fidelem. O tu Josue, seu quicunque fidelis, ego non deseram te penitus abjectum, neque saltem aliqua hora derelinquam te inadjutum; Deus hoc dixit ita, ut supra hoc quod prius diximus: nos scilicet contentos esse presentibus, nunc confidenter dicamus: Dominus est mihi adjutor, et ideo non timebo quid faciat mihi homo, etiam si tollat presentia.

Memento etiam *præpositorum vestrorum*, ut ejus conformemini, qui locuti sunt vobis verbum Dei quorum exitum, id est finem bonum esse intuentes. Exitum dico *conversationis*, id est bonæ operationis in qua conversantur. *Imitamini* primum *fidem* eorum, ut sic bona conversatio et bonus exitus similiter sit in vobis. Dicerent illi: Non possumus perfectionem eorum sequi, quia ipsi, ab ipso Christo edocti, habuere majorem affluentiam gratiæ quam nos possimus habere. Ad hoc Paulus: Bene, inquit, imitari potestis; *Jesus Christus* enim qui fuit heri, quan-

tum ad illos, *hodie* etiam est paratus in eodem quantum ad vos; ipse etiam præsens erit in omnia sæcula sperantibus in se, quibus ait: « Ecce vobiscum sum usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii, 20). » *Imitamini* fidem præpositorum, sequentes doctrinam eorum. Et *doctrinis* veris, quæ nunc unum nunc aliud asserunt, et peregrinis, id est extraneis aliunde quam a nobis procedentibus; his, inquam, doctrinis nolite abduci ab eo quod a nobis accepistis. Erant enim quidam seductores, qui dogmatizabant, ex eo quod Paulus omnes cibos mundos esse et sanctificatos a Deo dixerat, ut quanto magis ingurgitarent ventrem opulentia escarum, tanto magis essent grati Deo, qui omnes cibos sanctificaverat ad edendum. Inde ait: Nolite hujusmodi doctrinis abduci, quia optimum est, non corpus, sed cor stabiliri et confirmari gratia, id est ex libertate quam Deus intulit nobis in usu omnium, quam stabiliri escis, id est multiplicatione voluptatis, quæ escæ non profuerunt ambulanti in voluptatibus, et supra modum locum dantibus eis. Escis utique non debemus cor stabilire, quia habemus altare, id est corpus Christi, quod in altari consecratur; supra quod principatum a nobis vota et orationes Deo offerimus. De quo altari, id est corpore Christi non habent potestatem edere quicunque deserviunt tabernaculo, id est corporis voluptatibus; sic enim ad horam mansuri sumus in corpore, sicut miles in tabernaculo militari. Probat duplici auctoritate veteris primum, deinde novæ legis, eandem sensum in utraque colligens auctoritate quod promisit, dicens: Vere qui deserviunt tabernaculo voluptatis, non habent facultatem edere de hoc altari, qui non sunt extra castra, id est quia secundum dimissiones voluptatum non exeunt corpora sua. Quod ita ait: *Eorum animalium quorum sanguis inferretur per pontificem in Sancta sanctorum pro peccato* populi delendo, et hoc semel in anno. *Eorum animalium corpora cremantur extra castra*. *Mos* erat (sicut sæpe fati sumus) ut pontifex legalis semel in anno sanguinem inferret in Sancta sanctorum. *Hic* autem sanguis, assumebatur de 413 animalibus, extra castra crematis. Pontifex autem ille Christus est, qui pro peccato omnium delendo sanguinem suum in cruce fustum intulit in Sancta sanctorum. Quod autem illud fenum intulit in Sancta sanctorum, signum erat contritionis Christi, quam sustinuit, cinis cujus, id est memoria passionis debet aspergi super capita, id est in mentibus singulorum. Quod extra castra cremebatur, significabat omnem volentem mundari oportere, ut exeat extra castra id est carnales voluptates.

Nunc subjungit Novi Testamenti auctoritatem idem cum Veteri sentientem dicens: *Propter quod* comprobandum scilicet, quod qui tabernaculo deserviunt, non habent edere de hoc altari, vel propter quod præfiguratum in Veteri, nunc implendum. *Jesus* etiam passus est extra portam, significans participantibus altari suo debere fieri: extra portam, id

est extra sensus voluptatis. Sensus enim portæ sunt A animæ, quia per oculos ducitur ad concupiscendum quod videt, et sic per cæteros sensus. Jesus passus est extra portam, ideo ut per proprium sanguinem sanctificaret populum. Quia Jesus extra portam passus est, igitur exeamus ad eum, positi extra castra, id est extra voluptates tabernaculi; nec hoc solum, sed etiam portantes (si necesse fuerit) improprium ejus, id est mortem crucis. Et utique sic debemus exire, quia etiam si volumus hic manere, non habemus hic manentem civitatem, sed inquirimus futuram, id est æternam. Et quandoquidem futuram inquirimus, ergo ut apprehendamus eam, offeramus per ipsum Jesum hostias laudis, id est laudes non minus quam hostiæ promerentes Deo, et hoc semper. Et quod dico hostias laudis, est dicere: Offeramus B fructum labiorum. Per labiorum, facilitatem, per fructum designat utilitatem. Labiorum dico confitentium nomini, id est gloriæ ejus. Offeramus laudes. Beneficentiæ autem, id est largitatis eleemosynarum et communionis (postquam non propria, sed communia dicebatis) nolite oblivisci. Nec debetis oblivisci, quia talibus hostiis, id est per beneficentiam et C communionem. Deus promeretur in passiva significatione. Ut autem horum memores sitis, obedite præpositis vestris, qui perfecti sunt, et bene vos instruunt, et subjacete eis, id est obedite, ut omnem subjectionem verbo et opere exhibeatis illis. Debetis utique subjacere eis, quia ipsi pervigilant pro vobis, quasi illi qui reddituri sunt rationes pro animabus vestræ, sibi commissis. Et ideo sic subjacete eis, ut faciant hæc, id est pervigilant pro vobis cum gaudio, et non gementes, pro duritia et intemperantia vestra. Dico non gementes; non enim expedit vobis hoc, ut eos gemere faciatis. Obedite præpositis et orate pro nobis. Dicerent illi: Tu gentem nostram et ritus nostros persequeris, et quomodo dicis, orate pro nobis? Ad hoc Paulus: Orare pro nobis debetis. Nos enim confidimus, id est confidenter vobis dicimus quod habemus bonam conscientiam in omnibus, id est ad omnes volentes bene conversari ad illos. Ubi autem conscientia pura est, et opus mundum est, ne ergo molesti sitis mihi.

Dixit superius orate pro nobis; nunc autem deprecor vos amplius hoc facere, id est orare pro nobis instantius, quo, id est eo ut restituatur vobis celerius, deferens mecum fructus eleemosynarum, si forte solvar a vinculis. Dico orate pro nobis, ego autem sic oro pro vobis. Deus pacis aptet vos in omni bono, qui Deus eduxit Dominum nostrum Jesum Christum de mortuis, id est a numero mortuorum. Jesum dico Pastorem magnum, id est super omnia magnificentum. Pastorem dico non luporum, sed ovium, id est mansuetorum. Pastorem dico factum in sanguine, id est per oblationem sanguinis sui. Sanguinem dico confirmatorem testamenti æterni, id est in æternum duraturi. Hic, inquam, Deus aptet vos in omni bono. Aptatos eos intelligit, si bona voluntas in eis fuerit. Aptet ita, ut faciatis voluntatem ejus Dei, nec viribus vestris, sed ita faciatis ~~ut~~ ut ipse sit faciens in vobis hoc quod placeat coram se, id est in beneplacito ejus, facias dico per Jesum Christum, qui est gloria in sæcula sæculorum. Amen. Quia aliquantulum asperius correxerat illos, nunc blanditur eis, ne moveantur visa asperitate verborum, dicens: Deus sic aptet vos, ego autem, fratres, rogo vos, ut hoc verbum non reprehensionis (ut forte aliqui de vobis existimant), sed Epistolam solatii sufferatis, id est in omni patientia suscipiatis. Et potestis satis sufferre, quia scripsi vobis perpaucis. Hic significat eos impatientes, quibus multo plura scripsisset, si patienter audituros cognosceret. Sufferte verbum et fratrem vestrum Timotheum a me dimissum ad vos, vel a vinculis quibus ligatus mecum erat, nunc dimissum. Eum, inquam, delatorem hujus Epistolæ, cognoscite, id est honorifice et cum omni charitate suscipite, cum quo ridebo vos, sicut autumo, si celerius revertens a vobis, venerit ad me. Salutate omnes præpositos vestros. Ipsi enim, quia perfecti erant, non scribebat Epistolam, sed quibusdam subditorum incorrecis. Salutate etiam omnes sanctos in Ecclesia vestra. Erant enim quidam subditorum, perfecti, quibus similiter non scribebat. Salutant vos fratres de Italia. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen. Signum Pauli quod Epistola ipsius esset.

EPISTOLA B. PAULI AD LAODICENSES,

Nuper in antiqua bibliotheca inventa :

Sed quia inter catholicas vulgo non legitur, non est a B. Brunone elucidata.

Paulus, apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, fratribus qui sunt Laodicæ. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. Gratias ago Christo per omnem orationem meam, eo quod permanentes estis in eo, et perseverantes in operibus bonis, promissum expectantes in die judicii. Neque destituant vos quorundam vaniloquia innoquantium, ut vos avertant a

veritate Evangelii, quod a me prædicatur. Et nunc faciet Deus ut qui sunt ex me ad profectum veritatis Evangelii, deservientes sint, et facientes benignitates operum quæ sunt salutis vitæ æternæ. Et nunc palam sunt vincula mea, quæ patior in Christo, quibus lætor et gaudeo, et hoc mihi factum est ad salutem perpetuam, quod ipsum factum orationibus vestris, et administrante Spiritu sancto, sive per ritam, sive per

mortem. Est enim mihi vivere, vita in Christo, et mori gaudium (vel lucrum). Et ipse in vobis faciet misericordiam suam, ut eandem dilectionem habeatis et sitis unanimis. Ergo, dilectissimi, ut audistis præsentiam Domini, ita retinete et facite in timore Dei, et erit vobis vita in æternum. Est enim Deus qui operatur in vobis, et facite sine retractu vel peccato quæcunque facitis. Et quod est optimum, dilectissimi, gaudete in Christo, et præcavete sordidos omnes in

lucro. Omnes sint petitiones vestrae palam apud Deum, et estote firmi in sensu Christi, et quæ integra, et vera, et pudica, et casta, et justa, et amabilia sunt, facite. Et quæ audistis et accepistis, in corde retinete, et erit vobis pax. Salutate omnes fratres in osculo sancto. Salutant vos sancti omnes. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Et hanc facite legi Colossensibus, et Colossensiam vobis.

FINIS EPISTOLARUM B. PAULI APOSTOLI.

415 HECATOSTICHON APOLOGETICUM D. JACOBI HIERONYMI

CARTHUSIÆ PARIENSIS ALUMNI,

Quo Phrasin B. BRUNONIS, quæ nasutis humilior videatur a calumnia defendit, et sententiarum pondera lance justa appendit.

Quis novus harmonico mukcens stridore lyristes
 Allobrogum longi saxa nivosa jugi
 Transiliens colles, saliens in montibus? O quam
 Per cælum auritas omne moratur aves,
 Ore senem, cultu macieque professus eremum,
 Et nihil agresti pectine agreste sonans!
 Frons erecta polo est, pedibus calcantur honores,
 Septenium in capitis vertice sidus inest.
 Deliciis mollique toro nemo arguet usum,
 Nec quidquam a studiis et pietate vacans.
 Non aurum digiti, nec habet lyra dia smaragdos,
 Nec fucum allophylum sancta camena petit.
 Nec sibi calvitium sacra veridicentia textit,
 Nec calami stratas captat ab arte comas.
 Alter an Amphion, redivivus an inclytus Orpheus,
 Hæcebræ nervis surda elementa trahens,
 Restituens sensum, quibus hunc natura negavit?
 An lyra naturæ robore majus habet?
 Oppida jam putent inculca, arridet eremus.
 Dum fremit armorum turbine mundus hebes.
 Dum tam grata canunt superis epinicea silvæ,
 Angelicisque opplent in via lustra choris,
 Militet ut sancto jam omnis doctrina parenti
 Spiritui, vertens signa aquilina cruci.
 O videam charites Christo connubia pactas,
 Atque eadem castas fœdera Castalides.
 Imo adeo cunctas deserto Helicone videbo,
 Deserti fabricam jamque levare novi.
 Alternum miscere melos sub nomine Christi,
 Per templum hildis e regione choris.
 Nec tacitis cellis deerit symphonia psallens
 Spiritu, et alternæ lectio juncta preci.
 Hiccine Carthusi, Bruno, caput ordinis, olim
 Clarum agiographiæ nomen in orbe gerens,
 Quo schola Francorum nequaquam invidit Athenis,
 Rostraque Romano nil theodoxa foro?
 Ecce movet citharas, et naula prophetica ductor
 Ordinis, et vitæ consona plectra suæ.
 Exemplum signumque suis illustre reliquit
 Vivere, et æthereo Principe digna loqui.
 Compellare virum propriusque audire juvabit.
 Nempe (nisi auditu fallor) et ipse vocat.

B Assuite, errantes (ait) atque audite, tenelli,
 Cum lyrico Domini rege docebo metum.
 Ille ego qui malens inhonoris honoribus illuc
 Cedere, quo puppim numinis aura vocat.
 Parisii mundo profugum quem perpulit horror
 416 Funeris, ut cœli hæc septimus astra sequar.
 Astra dedere viam, divi arrisere tot esse
 Millia, sic hamis illaqueanda meis.
 His agor auspiciis. Ceu vox clamantis eremo,
 Pertæsi mundum sterno Tonantis iter.
 Baptistæ reparando vias disjectaque membra,
 Castra monoptolemis singula condo meis.
 Deserto deserta placet Carthusia Christo,
 Tuscala cui laudum nocte dieque calent.
 Invia Psalmologi deserta inaquosaque terræ est,
 C Qua pateat virtus gloriaque alma Dei.
 Unde columbinis avidè latera instruit alis,
 Discat ut huc fugiens seque Deoque frui.
 Discipulis eadem tribus hæc in monte refulsit
 Gloria, quo fieri vult tria castra Petrus.
 Cernere Zacchæus per turbam nescit Jesum:
 Cui, Turba opprimeris, discipulique canunt;
 Sic, mouache, infesti fugiens contraria mundi,
 Naviter effectum nominis hujus habe.
 Hasce igitur partes mihi delegavit Jesus,
 Asperula in planas sternere lustra vias.
 Læviget ut Christo rigidos citharædia saltus:
 Militiæ tollens hic nova signa piæ.
 Nulla Madaurensis Milesia habemus aselli.
 D Nulla Lycambæ conscia tela necis.
 Semina divinæ mihi sunt uberrima flammæ,
 Devoto nihil est dignius otio.
 Exuro, gelidos exurgere cogo jacentes;
 Et nunc illecebras, nunc quoque vim facio.
 Nunc lyra Davidis, nunc Pauli buccina pleuo
 Ore quidem hæc, digitis concrepat illa meis.
 Hæc, Carthuse, tibi ratio est præscripta silendi;
 Ut, claudens homini labra, loquare Deo.
 Quippe ad eum, Paulo aut Davide interprete, fari est
 Et jactura tuum nulla silere quatit.
 Nec Latæ offendat linguæ neglectior usus,
 Dictio si tritæ est corporis æqua togæ.